॥ श्रीः ॥

ॐ अर्हं ॥ ॐ नमः सर्वज्ञेभ्यः ॥ अथ श्रीहेमचंद्राचार्यविरचितंद्याश्रयनामधेयंविंशतिसर्गात्मकंनिसर्गरमणीयंमहाकाव्यंप्रारभ्यते ॥ श्रीः ॥

ॐ अर्हं ॥ ॐ नमः सर्वज्ञेभ्यः ॥ अर्हमित्यक्षरं ब्रह्म वाचकं परमेष्ठि
नः ॥ सिद्धचक्रस्य सद्बीजं सर्वतः प्रणिदध्महे ॥१॥ भीमकांतो द्भुतोदात्तहिं
स्त्र शांत गुणात्मने ॥ भद्रं चौलुक्यवंशाय कृप्त स्याद्वाद सिद्धये ॥२॥ लोका
त्सालातुरीयादेः शब्दसिद्धिरिवानघा ॥ चौलुक्यवंशाज्जयति नयधर्मव्य
वस्थितिः ॥३॥ अस्ति स्वस्तिकवद्भूमेर्दुर्मागारं नयास्पदं ॥ पुरं श्रिया सदा-
श्लिष्टं नाम्नाऽणहिलपाटकं ॥४॥ सपत्नीर्ष्याविधीहाभिः श्रीढ्वेषानुपत्नी-
ष्यते ॥ मधूत्तमं वधूदाभिः सभ्रूक्षेपं मृदूरुभिः ॥५॥ उमाभर्तृषभस्कंधा-
मातापितृषिपूजकाः ॥ नृभर्तृऋषभा अस्मिन्नासन्नृपितृणवर्जिताः ॥६॥
होतृतं पोतृतं मातृऋतं पितृत सुहृण्ण ॥ अत्रास्याज्जड जिह्वोपि वाग्मी विद्या-
मदे पठन् ॥७॥ अमुष्मिन्पुरुषार्थानां त्रिरूपत्वव्यवस्थितिः ॥ ऋकारस्य
लृकारेण संधाविव विराजते ॥८॥ गमॢतं पनॢतं शकॢतं लाक्षणिकाइ
व ॥ अभाक्षरमपि प्राज्ञा न वदंति निरर्थकं ॥९॥ अस्मिन्महऋषिस्फुत्येनृ
पान् शममहाऋषीन् दृष्ट्वैव लज्जिताजग्मुस्तेधांस समहर्षयः ॥१०॥ भांति-
मत्तेभगामिन्यो रंभास्तंभनिभोरवः ॥ सर्वर्तुमंडिनोद्यानेष्वत्रत्स्कारभु-
वोंगनाः ॥११॥ इह प्रार्णकं बलार्णवत्सरार्णदशार्णकं ॥ वसनार्णवत्सनरा
र्णंप्रार्णवा न कस्यचित् ॥१२॥ स्फूरवेनाप्रऋणार्तश्च परमर्तोरितीछया ॥ अ
स्मिन्स्मरऋतः स्त्रीभिर्मुदर्तो रमते जनः ॥१३॥ इह र्षति पराऋषीति रवेप्रा-
र्षत्यहिस्ततनि ॥ प्रषैयोऽत्रस्य तेजोभिरनपेतास्तपोमयैः ॥१४॥ प्रार्षयं
ति शमे धर्मधुरायां प्रर्षभंति च ॥ अत्र प्रऋजवं त्येव दुर्जनेष्वपि साधवः ॥१५॥
प्राल्कारायितवेणीकाः प्रलृकारायितभ्रुवः ॥ प्रल्कारयंति रेवेदं तज्योत्स्नया त्र-
मृगीदृशः ॥१६॥ उपस्थितेप्र भोः कार्ये गुणोपेद्वौन रत्नयः ॥ प्रैषैभेदा इह प्रै-
ष्याः प्रै हश्चोदिं न कुर्वते ॥१७॥ स्वैरिस्मराक्षौहिणीनां स्वैर स्त्रीणामभावतः ॥
इहैव धर्मः सोद्यवत्रेतात्रेति वितर्क्यते ॥१८॥ नौतु नेभा न रद्वौतु कू रानाभौ-
तु लंपराः ॥ न दीर्घौष्ठा न ह्रस्वौष्ठा नौष्ठस्थूला इह स्त्रियः ॥१९॥ अत्रोपेति ज-
नः स्वोदानद्यो रवतिपरास्त्रियं ॥ प्रेरितः श्रोत्रियों कारेर्दूर्मश्चास्मिन्नुपैधते
॥२०॥ अत्र गुर्वर्थपित्रर्थनतिलारूति भिर्जनैः ॥ प्रोजायते प्रोषधयन्धर्मः प्रैकलु
पैकिते ॥२१॥ रजतं चारु ईक्षित्वा हारि अत्र च कांचनं ॥ दधियेतन्मधुवेत न कुमारी
एव मूहते ॥२२॥ गौरस्यो पावयंत्येनो लवन्योर्वाभिनायिनी ॥ श्राव्ये तिरत्ताश्रास्य
त्र गव्यनाव्यजलानदी ॥२३॥ नगव्यस्यत्रगौयानो नौयानोनचनाव्यति ॥ उपोय-
मानः श्राव्याभिर्लैयमानीस्फगीतिभिः ॥२४॥ पित्र्यपक्षेत्रवीक्षंते गवाक्षस्थाः पुरं
ध्रयः ॥ गोक्षानंदितृणां भूमिं गवानंदिनीं नदीं ॥२५॥ गवोष्ट्रिभिर्गवेंद्रांसे ग- क्षा ४
वुष्ट्रप्रियवीरुधः ॥ गोअग्रस्थायिभिश्चास्य निषेव्यंते बहिर्भुवः ॥२६॥ अजा ३
आस्ये ३ ति मावास्व ३ इति स्वाधीनभर्तृकाः ॥ इदं ब्रूहि ३ इदं भावा ब्रूहीत्या हु रिह
प्रियं ॥२७॥ मणी इवजपावर्णकुस्कमे हारिणी अपि ॥ अहो ३ किंस्वि ३ दमू ३ अग्नी ३

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

उझ्येते अर्भकैरिति ॥२८॥ मणीव मसृणौ चक्रदंपतीय युतौ स्तनौ ॥ विजेतुं
रोदसीयात्र स्त्रीणां भानः स्मरायुधे ॥२९॥ अमी अ अमुमुंचोस्यन रवाः कं
वे इई क्षिताः ॥अपेहित्य मुउ त्निष्ठ यद्याच्वल्गु मन्यसे ॥३०॥ उऊ हस्वत्वमेअ
स्मिन् ईई दृशिरतिः कथं ॥ तदू अलमनेनेति सखीमाह्वात्र मानिनी ॥३१॥
नजानू अरुन हुं कां भ मनोयस्य मारुतेः ॥ अहो ओनं जिगमिषोरुजेत्तस्या
पि जान्विह ॥ ३२ ॥उ इत्युं इति वितिवा हो इत्याव्हयके गुरो ॥ विभो इति मभ
प्र भ विति चा हान्त्र विनयीन्नन ॥ ३३ ॥ किमु अं वा किमु नातः किन्वी शो गी
रु इत्यभृत् ॥ गुरुंभति नृणामत्र यद्वो घ अु अलं यथा ॥ ३४ ॥ सामैं सा मधु
वं तावद्दधिँदधि मधुँ मधु ॥ श्रूयंते स्रुभुवामत्र न यावन्मधुरागिरः ॥३५॥ अ-
मूपाणी मृदूपश्ने कि मु किन्तु नखा अमी ॥ केसराणीति तर्क्यं तेजनै रस्मिन् मृ-
गीदृशां ॥३६॥ एतन्न्यायान् क्षमो स्तोतुं न चतुर्मुखषण्मुखौ ॥ हेतुर्व्द्वेरेन णि
द्वज्ञिद्द्रु येत स्कुरिभिः ॥३७॥ अस्मिन् सागरु धूमेध्द शंकाभा द्रूणशिखः शि
खी ॥ समुझ्न चंचु रुद्रम्य स्कवाह्ठ्यतउन्मनाः ॥३८॥ न योहत्मात्रज्ञ त्मात्राभि
ज्ञः सोपि क्षणाद्भवेत् ॥ ज्ञाता षण्णां दर्शनानामस्मिन् वाङ्मयस द्रम नि ॥३९॥
तावद्द्विमां श्रुरानंदी तावद्द्रेमाद्रिरुन्नतः ॥ ग्घ्रौ वौ दिनोत्र नेक्ष्यंते यावद्दिष्वगृ
हितानराः ॥४०॥ यशः स्तनककुभ्भासेर्हिड्डु ति प्रार्थितैर्नृपैः ककुभस्ति चलेर
त्रतुराषाड् द्विरमश्नुते ॥४१॥ अनजू इत्नि य सोज्झत्भ्यां धर्मार्थाभ्यां युनोज
नः ॥ निरीक्ष्य नेत्र निष्पापं चेश्यन् हित काम्यया ॥४२॥ वाकुद्भूरान् वीक्ष्य
सोप्यस्मिन् वाकूपतिस्याद्वाकुशिराः ॥ राज्ञां यशोभिस्तच्छ्वेतं यच्छ्वेतं नक
दाप्यभृत् ॥ ४३ ॥ वषड्छ्रौषट्शंतिरुनां या कुश्च्योतति स्कधाभिह ॥ अवृच्छा
पश्य यिदेवोना पूशायीँ भूछिपमिहागतां ॥ ४४ ॥ अस्यां तःरुतिभिः फलैः खजे
त्रैः फलेदेः परं ॥ धर्मः प्रीतः कलिः खिन्नः फलितः सन्मनोरथः ॥४५॥ स्वयंभूः
श्रीपतिः शंभुः सर्पसोमः षडाननः ॥ नृपैः षट्चक्रभृत्तुल्यैरस्यां न स्थापिताः
स्कराः ॥४६॥ निस्तंद्रैश्वं चलैश्छेकैष्टीकमानैश्च कारिभिः ॥ तैस्तै ष्वद्वैरिहा
श्वानां रसति व्यथितेव भूः ॥ ४७ ॥गायं स्तारं यहं श्छायां व्रजं श्वा रुव धूजनः
दृश्यते स्मिंश्च कोयृनां कुर्व श्लनमंमनः ॥४८॥ जानंस्त्यकृसमान् प्राण्णां श्वरं धं
कारि कार्मुकः ॥ परां श्व्यंन् भटलोको स्मिं स्त्रायकः शरण्यार्थिनां ॥४९॥ अं
गान्यस्मिं स्थुडंग्वा भ कुचो भातिव धूजनः ॥ प्रशाभूचरन् सरुत्कोपि कोपि
ने वाच दारुणः ॥५०॥ पुंस्का मा अप्यपुंश्च त्यइह पुंस्कोकिलस्वनाः ॥ अपुं
श्छन्नेरपुंस्खवटेः पुंश्छेकैर्भाति भर्तृभिः ॥५१॥ न पुंश्चिद्विभ पुंश्वोरानच-
पुंस्खलपुष्टकाः ॥ नपुंस्फरुगुर्नपुंस्फेरुर्नपुंस्पशारिह क्वचित् ॥५२॥

पुंस्त्रस्तेः पुंस्तंभैः पुंस्त्व पुंस्थ्यानैः सह सौहृदं ॥ पुंष्ठक्कुराः सपुंस्पट्टाः पुंगवा अत्र-
कुर्वते ॥५३॥ पुंश्चूराअत्र पुंष्ठक्काः परपुंस्कुंरुतासहाः ॥ अपुंक्षुद्राः प्रकुर्वंति से-
वां चौलुक्य भूभुजां ॥५४॥ नॄँः प्रीणन् किं हरिश्चंद्रो नॄँः पाता किं पुरूरवाः ॥ नॄन् पुष्यन्
किमु मांधातेत्यत्रातर्क्यत भूपतिः ॥५५॥ कांस्कान् रथान् भटान् कौंस्कान् श्वान् कौं
स्कानिभानिह ॥ न पश्यति सहस्राक्षोद्दक् सहस्रं कुतार्थयन् ॥५६॥ रत्नसंकर सं
स्कारित्वश्च पश्येदिदं यदि ॥ संस्कर्तुं स्वः पुरीं कं कमुपस्कारं न चिंतयेत् ॥५७॥ न
यथा कोपि संस्कर्ता संच स्कार यथा न च ॥ अरोचकी गुणेष्वत्र संस्कर्तुं यतने-
तथा ॥५८॥ चतुरं चंचलत्यश्वा मंदं दंद्रमति द्विपाः ॥ रम्यभ्रं चंक्रम्यते स्त्रैणं सर्वो
स्मिन् पंफुल्लहुणः ॥५९॥ दूरं दंद्रम्यिन छायान् सदापमुफुलितां स्तरून् ॥ खचङ्क्र
मण कन्याश्च चंचूर्यते त्र कौतुकात् ॥ ६० ॥ रंरम्यंते जना गोभि रभ्रं लिह वहं लिहैः ॥
प्रीयंते काम्यतपसः संयताः संयतै रिह ॥६१॥ अत्रमंदं स्खलन् स्त्रैणं त्याल येत् क
स्य नो मनः ॥ स्वैरं व्हलन् करिकुलं व्हालयत्यवनीमपि ॥६२॥ अभ्यागतानां निर्मातुं हल
न्निहलादितमानसः ॥ असन्हुवान आत्मानं न्हुते र्थिनां न कश्चन ॥६३॥ पदार्थत्य स्तनं
त्य द्यापश्य स्तोको निषेवते ॥ अत्र त्रैलोक्य संम्राजं हरिपृन्त्यंन्चलद्युतिं ॥६४॥ प्राङ्शौर्य
वृत्तौ प्राङ्शास्त्रे प्राङ्शमे प्राङ् समाधिषु ॥ प्राङ्सत्ये प्राङ्षड्दर्शन्यां प्राङ्षडंग्यामि-
तौजनः ॥६५॥ स्मृतिगुणः श्रुतिगुण् शास्त्रगुण् शब्दगुण् स्कवण् सदा ॥ न क्षत्र गण्
षाड्गुण्यगुण् षट्तर्कज्ञो त्र कोन हि ॥६६॥ पिकवन् पंचम कण्ठ्सु षड्ज रण्
ट्स्कशिखंडिवन् ॥ कुड्विमध्यमभाङ्क्षु रज्येद्वायस्सु कोत्र न ॥६७॥ अस्मिन्-
सम्राट्स्कराट्श्रराट् सिंधुराट् सिंधुरान् रणात् ॥ क्ष्मा स्वाराट् श्च्योतितकरास्
श्वोनद्वंडान् समानयत् ॥६८॥ भजन् छौर्यं वहं छौचं पालयन् छरणागता
न् ॥ जनो स्यां तरनंतश्री र्वदन् श्वोनतिमध्विवा ॥६९॥ प्रातरत्रा ग्नि रादित्या अनं
त इंद्र आसिताः ॥ सुचेत ३ यन्वेहि पय अ ३ ग्नेत्रेत्यध्वरे गिरः ॥७०॥ स्वर्वासिना-
म पि रतिर्भवेदत्र मनोरमे ॥ देहिनः स्कमन ३ नेति देहिनामिह भारती ॥७१॥ भो
गंधर्वा भगो नागा अघो देवाः किमीदृशं ॥ पुरमस्त्येव मन्योन्यैर्वदंति व्योमचारिणः
॥७२॥ सदा साध्व्युदये ध्विंदु निष्कलंकगुणान्वितः ॥ भव्याजय्या व्यलीको स्मि
न्नन्च ऋक्ष लतानन्च ॥ ७३ ॥ वंधएते दृशा अस्याः कमले क इव भ्रमः ॥ क इत्थं
ने ह कामिन्याः स्तुत्या अन्योन्य मुद्यताः ॥७४॥ अघो अर्क भगो ईश भो इंद्र उ च
तुर्भुजा ॥ इति स्मरंतः कुर्वंति वेदस्याध्ययनं द्विजाः ॥७५॥ अघो यिंद्र भगो यिंदो
भो यादित्या यु विष्णवु ॥ असावुकयुवोत्रेति नृपे पृच्छंति खेचराः ॥७६॥ नयीश्व
रा स्त यारामाइमे साधवनीपतिः ॥ बंधवत्र साधवी क्षस्त्वागे ताविति वागिह ॥७७॥

यथितो स्मायिदंदेहि यथितो स्मायिदं पुनः॥ उदारा धीश्वरा पाहुरत्रेति स्व
नि योगिनः॥७०॥ त्वमीशो भव विना मर्हन् भवान् विष्णुर्भवानजः॥ स्फुवन्नाह
स्फुरण्णंश्च द्रु या युक्तिः हार्हत ॥७१॥ आछायां दीपिका छाया खं द्रुवा छाये-
व माछिदन्॥ माछाया: कुर्वते रत्न दीपा नत्रा प्रमाछवीन्॥७२॥ हे २ छा
तोदरिहि ३ छेके तन्वि ३ छमन यद्दि धुः॥ ही छत्रि छनि नेयकूत्र छाया-
मत्रेति गीर्नृणां॥७३॥ अल्पव द्रुल्पवे तारोन्तु तार्का: कर्कशा विषा। कीर्त्या मो
र्णानु व त्या शा आस्मिन्नर्हा गुण हदा:॥७४॥ असंयत: संयतत्वं को नास्मि
न्नागतो भजत्॥ पित्रर्थ मित्रार्थ परान् विधिरत्रैव चासृजन्॥७५॥ इत ५ क
वि ५ कल: कांत: कृतार्थ: आहदेव तं॥ नमत ५ पाहि गो ३ त्रात ५ पाहि यो
त्र ३ भुव: प्रभो॥७६॥ पात्रे यथाविधि प्रत्त धनश्चंद्रमौलि गुणै:॥ धैर्यसुगुवी
र्य युग्राजत्यत्र सर्वोपि सत्यवाक्॥७७॥ सत्काकारा अनुत्कोस्मिन् यद्युत्कांति
मणिप्रभा:॥ अवल्मीके च वल्मीकं त्युन्नताद्रव्य शाशय:॥७८॥ सखिद ध्यत्र
द्ध्यत्र सखि मध्यि हमाध्विहा॥ वाग्वात्स्य मन्मनाभेति कुमारीभि: प्रनन्यते ७
कण्ठं कण्ठं रुतं छन्नं छन्नं मे स्फुरितं स्फुटं॥ कलिश्वान: फूत्करोती त्यत्र शंख
ध्वनि छलात्॥८०॥ स्थैण: कंठ: कल: कांत: कामिभिश्चात्र निश्चितं॥
जय शंख: स्वरापूर्ण: प्रतीत: पुष्पधन्वन:॥८१॥ अत्रो ध्रुस ध्रुव: पेयं क्षी
रं क्षरति गो: सतां॥ सतृट् षट्पद पानव्यं पंकरुट् खंड वन्मधु॥८२॥ रु
त मत्स्य ध्वजो त्सेका: स्त्रिय: प्सानाप्सर: श्रिय:॥ अस्मिन् सद्यो मनो यूनां म
थ्नंति रुपात विभ्रमा:॥९१॥ नप: कार्श्यजुषां दर्परुतां हिंस्रोपि दर्शनात्॥ धनुस्त्या
गं करो त्यस्मिन्नर्कवनू कासरोत्सवो॥९२॥ पुत्रादिनू पुत्रपुत्रादिन्नथ वा पुत्र
हत्यपि॥ पुत्रजग्धीति नाक्रोशत्यास्मिन् मधुर गीर्जन:॥९३॥ पुत्रादि पुत्रपुत्रादि
वर्जितेत्रोपहस्यते॥ पुत्रादि पुत्रपुत्रादि मत्स्यो न्याय: प्रचेतस:॥९४॥ कंबुकंठ्या
त्रन त्वंग्यश्चंच दब्जन्म लोचना:॥ रंरम्यंते यद्र्वोग्रे लुलुंकिं करोति स्मर:॥९५॥
पद्मान्युन्मधु लिंहीव स्फुटं श्यास्यानि स्फुभ्रुवां॥ चेतां सीहाब्जभाजुं षि पूं
सां स्व: सिंधुवा रिवत्॥९६॥ पिण्डि गर्व मुखेनेंदो: स्व: स्त्रीभ्य स्त्वं विशिण्दिव
इनि शास्ति वदन्साधु स्त्रीजनेत्र सर्वीजन:॥९७॥ मृदुरक्त: शचीरम्यो स्मिन्ना
द्य स्त्रीजन: स्फुरवी॥ अहोरात्रिंच नो वेत्ति स्वारामाजन सन्निभ:॥९८॥ उमामा
दि प्रसक्ताना मोदानां लीदसोर भ:॥ मधुलिट् द्वौ फते लेढुं मोदात्राद्य आननं॥९९॥

नवोदास्य श्रियं स्वर्गी नसोदावर्णते गुरु:॥ व्यूढोत्तं भितफेन् त्थे रुनू त्तौ ती त्यारवे र्भ
रु द्॥१००॥ असंतस्थ: स्फुसंस्थान: स्नूतुस्थान: सेपते पति:॥ मुग्धास्मि न्निति स
त्युत्त्या त्तिपं त्यंगमुदरत्त भत्॥१॥ यद्विक्रम: सफो व्यस्य यत्र सप्रभुता गुण:॥ इं
द्र एष प्रेष वास्माद्राज्ये षोत्र स्फुनिक्रम:॥२॥ एषक: किं सक: स्वर्ग त्सस्याने षो हिडं
बर:॥ सोप्यसः किमभूसिद्धे रंचेवं क्रियते भ्रम:॥३॥ सरूपयुक्ता: स यापे गृहद्वा
रेकुलस्त्रिय:॥ व्यंजनाग्रे पंच नांत स्थाव द्वा लोप शोभिता:॥४॥ धर्म शिं ण्ढि गुणान्
शिं ण्ढि पिण्ष्मघं पिंण्ढि दुष्कलिं॥ प्रत्तं गृहाण नाप्त त्तं शिक्षात्रेति विपश्चितां
॥५॥ शार्ङ्गिण: स क्थिभृद्गुतां गुणदप्त्रीं स्फुरस्त्रियं॥ अनन्तनार्य:कलाबो ध्यो वि
जयंते निर्जेर्गुणै:॥६॥ अरुन्ध्योदुग्ध शफुद्ग्रात्मनू मालन्न स्वप्रगल्भ्यतां॥ पिण्ढि
मानं सपत्नीनां मुग्धास्मिन्नि निपात्यते॥ अत्र इकर्मणीव वाकूपूता स्तत्त द्विधाककु
पूश्रुता:॥ विश्वामित्र प्रभाछेदे मैत्रावरुण निष्ठुरा:॥८॥ अवाक् सुवाकुसनृट् निस्तृट्
सलुपूनिर्लुपू विमुत्समुत्॥ देहभागमरे: सध्यड् भवत्यत्राद्भुतास्पदे॥९॥ कंदल
ता: सदा स्त्रीणां खेलं तिइह पिङ्का:॥ विरामेन भवर्ते नेकदाचित् संधयो यथा॥१०॥
यदि स्त्रीणां श्रुतास्मिन् गीर्यदि हृष्टा मुखेंद्रव:॥ कल: क्वाण: स्वर: पिक्या: फ
ल्गुश्चंद्रोपि नक्ष्यते॥११॥ वसंताद्यर्तुभि: सर्वै र्युगपत् पर्युपासिते॥ मार्ष ति
क्रीडयो यानेर्नुत्या इह नार्कुले॥१२॥ प्रभुकार्येषु धू: स्थाने: क्षत्रियै: प्मानसा
ध्वंसे:॥ भात्यत्र श्रीमतां द्वारं स्वर्द्रुभि: सरुपाणिभि:॥१३॥ मदांभश्च्योतिनो
त्रे भालावण्यां भश्च्युतस्त्रिय:॥ दानां भश्च्युत्कराश्वास्या धनं निश्च्युतवद्दिदु:
॥१४॥ निश्च्युतां शफुदस्त्वात्र रत्नवेदी पुवाणिनी:॥ निश्च्यू ताश्रु स्त्रवलद्दां च स्रव
लद्दृष्टीनेक: स्त्रवलेत्॥१५॥ गीर्षु चेत:सु च स्वच्छा महत्सुवरिवस्यका:॥ धूर्पु
चितास्फुवदृदा राजद्वा पुंनराइह॥१६॥ गीर्पत्य हर्पती सत्यं वाचस्पतिरहः ५ प
ति:॥ वाक्के ... नोभ्राजि लोकेस्मिन् कोहि गी: पत्यह: पती॥१७॥ त्वं प्रभो धूर्पति:
कीर्ते धूः ५ पतिर्धूः श्रिय:॥ प्रचेतो वरुणा चेतो राजन्नत्रेति गीर्नृणां॥१८॥ सम्राट् स्वा पतिः ७
राट् सम स्ताव ... द्वीदव द्वीजुषो जना:॥ सो दक्ष म गिरश्चास्मिन् संतो वाक्पति
सन्निभा:॥१९॥ उत्सर्प त्स्व छ लावण्या: स्त्रिय: प्रेक्ष्यात्र मन्यते॥ अप्सु जाता अ
प्सरसो जं भारिर्जल मानुषी:॥२०॥ उच्च लच्चामर स्मेरा: स्फुरच्छत्रोज्वला: सदा
शश्वज्झषित दोर्गत्या अस्मिन् शफ शफाभिरेश्रिय:॥२१॥ प्रशान्भूचर भूजनं प्री
णन् भूष ज्रुकुटिला ... : शयान्॥ विद्वांश्छात्रे षत्रतत्न अुडुवेगी रिवस्वयं
॥२२॥ स यज्ञ पुरुष: स्य द्रुमास्मिन् राज्ञा कथं वहेत्॥ द्विप धार्ड्गैक वज्रेण पिरं

यस्याखिलं यशः ॥२३॥ मूर्धन्यत्वं शश्वदयट्टवण्णवड्डवट्टवत् ॥ स्फुटत
स्फुटवकृकूणामीदृक्कोनेह कोविदः ॥२४॥ न न्वणूडामरनामये कुर्व
ण्णकुटिलालकाः ॥ स्मरोस्मिप्ढोकिन धनुर्बिभ्रमद्रितु मड्डति ॥२५॥
कस्मात् पापत्सिदो ष्ष्यात्ता भ्रशेनेयं भण्पिकिं नहि ॥ लज्जां रश्चे नि-
मुग्धायां शिक्षेहप्रियसन्निधौ ॥२६॥ न गेड्तुं गरवलक्ष्मीगुड्थूत्कृत
द्विड्युलिड्ध्वंसेः ॥ नागेड्षड्डयलैः शीर्षे बिभ्राड्सालोत्र सर्वतः ॥२७॥
सषण्णवनिपाषंडंहृशाभ्रमे चतुष्टयं ॥ स्थितं षण्नगरीः षण्णां जित्वेन-
पन् चक्रवर्तिनां ॥२८॥ द्विषग्रामकामादीन् लीलयाविभ्रशांतये ॥ तीर्थकृ
त् षोडशः शांतिः स्मर्यते तद्धयेरिह ॥२९॥ धर्मायचार्थकामाभ्यां चात्र
लोका अभीप्सवः ॥ मुक्तये चाति जरसे योगिभिः प्रणिधीयते ॥३०॥ अ-
मीभिरेभिरिमकैरमुकैश्च महात्मभिः ॥ स्त्राद्यदो नि जरैः सिद्धैरत्रे
तिन गदुर्जनाः ॥३१॥ एभिर्नयनयोः प्रीतिरेषाश्चारभ्युत्सवः ॥ एषु धर्म
इ निश्चीमद्गृहान् कोनास्य वर्णयेत् ॥३२॥ भक्त्या गुरुषु पित्रोश्च मोक्षा
यज्ञानसंग्रहात् ॥ जनेनाजरसाप्यत्र स्फुरज्जरसिनस्थितं ॥३३॥ सर्व
स्य दूरजरसः प्रत्यासन्नजरस्य च ॥ योगिना निजरेणेह स्पर्द्धा ध्यात्मेस
दालयात् ॥३४॥ सर्वस्मै प्रियकर्तास्मिन् सर्वस्मादुज्ज्वलो गुणैः ॥ नृपः श्रीमू
लराजो भूच्चौलुक्यकुलचंद्रमाः ॥३५॥ विश्वस्माद्दस्य शेतारो विश्वस्मायु
पकारकः ॥ किं सर्वस्मै परसर्वस्मैच यः कामदोभवत् ॥३६॥ न
मस्तोभिभवः कालेप्य सर्वस्मिन् महोदयः ॥ हीनतास्मादुभौ हेनूभय-
स्मिन्नयो विधौ ॥३७॥ अन्यस्मै भास्करायान्यतरस्मै विष्णुशंकयोः ॥ रुद्रा
णामन्यतमस्मै नमोस्मै च क्रिरे नृपाः ॥३८॥ देवेभ्योन्यतमायास्मायि नर
स्मै फणीशिने ॥ श्लाघि न्वा सुधियः कुर्युः कतरस्मै पुनस्तुतिं ॥३९॥ य
तरस्मैततरस्मै प्रार्थयित्रेददावसौ ॥ यतमस्मैततमस्मै दोपकर्त्तुं कोपत्त ॥४०॥
दातृष्वेकतमस्मादेकतरस्माच्च दस्यवोः ॥ कतमस्मिन् सर्वतमे देशेस्मान्ना
न्यगाद्यशः ॥४१॥ तस्माद्याज्ञापराविंद्रोपेंद्रौदानैकशालिनः नेमस्मा
यपि कस्मैते नास्य हेतुं गुणस्वनं ॥४२॥ पूर्वस्माच्च परस्माच्च समस्मा
द्सम्मा द्गुणैः ॥ उत्कृष्टो राजकाद्दत्तेसिमस्मैस्मैषविस्मयं ॥४३॥ दाक्षिण
स्मादुत्तरस्मादपरस्मात्तथान्यतः ॥ कृष्णायास्मायवरस्मायधरस्मिन्न
कोनतः ॥४४॥ परस्वायास्पृहयालुः स्वस्मायश्लाघनः सदा ॥ दाक्षिण्या
यद्विज स्वाय स्वस्मायियददावसौ ॥४५॥ चकुरस्यारयोवस्यायांनरस्मै

कृतस्पृहाः ॥ अंतरायाः पुरोयात्रामंतरस्माद्गृहादपि ॥४६॥ अमुष्मैते
जसेकस्मैयस्तस्थेसमरांतरे ॥ कृतांनः कुपितस्मैस्तनस्मि नृदेवं
पराङ्मुखं ॥४७॥ यस्मायेनस्मै शासिश्चेद्कयोर्योभुवस्तथा ॥ त्वादृशो
स्मादृशं पुण्यैरित्यश्लाघिष्था सवः ॥४८॥ भवादृक्षीरगे तस्मिन्न
ति सर्वे यदीर्ष्यसि ॥ उत्तरेकोशलेमंत्र इत्थमस्यायमेभवत् ॥४९॥ नेमे
दासीकृतानेमाहताश्चानेन भूभुजः ॥ अर्द्धे द्विपाहयाश्चार्द्धाः सन्नद्धाः
सर्वएवन ॥५०॥ पूर्वेनेजास्विनो भूपन् प्रथमैश्वरमेपि च ॥ न प्रथमानच
रमाउदितेस्मिन् रथाविव ॥५१॥ द्वये त्रयश्च तुष्टये पंचतयाश्च केच न
गुणानस्य क्षमा वक्तुमल्पेल्पा गीर्पते र्नयो ॥५२॥ कतिपयेपि गीर्वाणा
नागाः कतिपया अपि ॥ मणयः कौस्तुभस्येव बभूवुर्नास्य सन्नि
भाः ॥५३॥ शैलाः पूर्वापरे पूर्वापराश्च जलधेस्तटात् ॥ सैन्येभरद
नक्षुण्णाः कीर्तयंत्यस्य दिग्जयं ॥५४॥ पूर्वापराद्धि यंकर्षन् दक्षि
णोत्तरतोप्ययं ॥ दक्षिणोत्तरपूर्वाणां प्रतीच्याश्चाभवन्नृपतिः ॥५५॥
ननामास्मैश्रिया पूर्वा योजः पूर्वाय राजकं ॥ सोस्मायन्द्यावरायेवास्नित्यन्मा स्ता
वरायन् ॥५६॥ कृष्णायास्मै द्वितीयस्मै द्वितीयायासिनानृपाः ॥ द्वितीयस्मात्तृती
याच्च देशादेत्यन मोव्यधुः ॥५७॥ द्वितीयस्यात्तृतीयाया नृपकीर्तेरमर्षणः ॥
जगत्यस्मिन् द्वितीयस्मिंस्तृतीयेचैष विश्रुतः ॥५८॥ तेन सास्तूर्यजातीये सर्वेषा
प्रलयो द्विषां ॥ कांत्याद्वितीयकेचंद्रो हर्षोस्मिन्सुहृदामभूत् ॥५९॥ पूर्वेन्यायेन था धर्मे
पूर्वस्मिन्नेष तत्परः ॥ पूर्वस्मान् पुरूरवसस्तत्पूर्वस्माच्च हीयते ॥६०॥ पूर्वेदैत्यावलि
प्रायाः पूर्वाः कर्णादयोनृपाः ॥ स्मिमायांस्मारितास्त्यागक्रिया याअमुना किल ॥६१॥
निस्त्रिंशे बहुखड्गायां रिपुकीलालपिच्छधात् ॥ स्थाने मेषोनुरक्ताया कीडायै
विजय श्रियः ॥६२॥ हितः प्रजायै सर्वस्यै सर्वस्याः संपदः पदं ॥ ख्यातोसौदि
शि सर्वस्यां सर्वस्यानृपसंहते ॥६३॥ लीलया भुजयोर्लक्ष्मीवसुधे अस्य विभ्रतः कुं
दावदातैरोदस्यो यशोभिः पूरितेइमे ॥६४॥ चारुचापेषु धीत्यक्तोसमरेष्वस्य वैरिभिः ॥
गुरुअबलताभीतीशिश्रिवाते अति स्त्रियो ॥६५॥ अस्याभूवन्नाहार्यबुद्धयः काम
धेनवः ॥ त्रासादतिस्त्रियो नेनचक्रिरे हंयवोरयः ॥६६॥ मुनेरपि मुनेरस्य साधोः
साधोरपि स्फुटं ॥ कीर्तये चारवे यत्नो जज्ञे बुद्ध्याः प्रकर्षतः ॥६७॥ ते गुणा अमुनाकी
र्तिभुविनास्तनिरोपिताः ॥ शंभोः सख्याय पांपत्यो यः पतौ चावि धौ च यो ॥६८॥ बहु
पत्यो भुवनानामसखोरणकर्मणि ॥ अस्मिन्नरपतौ सर्वान् को गुणान् वक्तुमीश्वरः ॥६९॥
हरेः सख्याभुवः पत्यासख्ये चास्पृहयालुना ॥ स्थितं रणेमुनापत्ये वृत श्चापि जयाश्रिया ॥७०॥

कांत्या सदृङ्शः पत्युर्मघोः सख्युश्च रूपतः॥ शंभोःसख्युः श्रियःपत्यु र्हो
र्यन्नेस्मनसंपदा॥७१॥ अस्योपायचतुरत्नेये बुद्ध्यै धेन्वैनुसाधवे॥ शक्रयेकीर्ति
दुग्धायैस्पृहयामासवासवः॥७२॥ नस्याः कीर्त्यामितेस्तस्या अस्मिन्नाविश्वोपरिस्थि
तौ॥ सजिष्णोरपिहेत्याजिभीरोर्भीर्निर्ययोदिवः॥७३॥ असिधेनोः कामधेन्वाज
यास्यां सभितो ग्रहान्॥ नृपपंत्स्यामहाबुद्धेरपिक्षोभमसोव्यधात्॥७४॥
लंबभ्रुवेः स्निग्धदृष्टेरस्यात्नन्वांतनोसुराः॥ जाताश्चर्या दिवः पृथ्व्यां पृ
थ्व्या दिविच नेययुः॥७५॥ पृथ्व्यावध्वाः करं गृण्हल्लक्ष्म्येवध्वा ययं सु
खः॥ लुब्धोन्यकीर्तिवध्वांचपरवध्वाः पराङ्मुखः पि॥७६॥ ग्रामण्येपि
खलप्वेनुनिस्पृहोसोपरास्त्रियै॥ सुलक्ष्म्येच सुवध्वेच नस्मकस्मैचिदी
र्ष्य ति॥७७॥ सुविश्रियैधियेवासो र्हियास्थानंभियोपदं॥ सुभ्रुवः
आपतत् स्त्रीणां ललासेषभ्रुवोभ्रुवां॥७८॥ यवक्रियेस्यारिस्त्रियेभल्ला
नदांकरसुवे॥ अग्रध्येकूपवर्षायिवा धावंननिष्ठुपं॥७९॥ असौनिश्वा
रूपमश्रीणांनानारूपश्रियामिव॥ स्त्रीणांननभ्रुवांभ्रूणां रंगाचार्यक्रमा
चरत्॥८०॥ याचकानांमहतीनामाशानामेषपूरकः॥ ग्रामण्यांसोमपां
नित्यंनद्यधूनांचपूजकः॥८१॥ धामाश्रानांधीगुणानां षण्णांजेतांतरद्विषां
गुणानामतिपञ्चांभूश्चतुर्णां छंदसामसो॥८२॥ अतित्रयाणां वर्णाना
मतित्रीणामुदन्वतां॥ प्रभुरेषत्रयाणांच पुमर्थानांप्रवर्तकः॥८३॥ मुनेःसा
धोश्चसत्कर्तामदंहर्ताकलेरिपोः॥ अद्भुतेरेषविभवैर्द्योर्विशेषंचकारगोः॥८४॥
पत्युर्जयश्रियःपत्युः सख्युःसख्युर्विडौजसः॥ रत्नोलून्युरुमाभर्तुर्नेतुरस्मा
दभून्नयः॥८५॥ सुधास्वसारंगोदारमनिनं सारमुष्णगोः॥ अमुंभूपंप्र
शास्तारंलब्ध्वामुमुदिरेप्रजाः॥८६॥ शंभोःस्ततारमाशायांत्वष्टारमिवकोश
ले॥ अमुंहोतारःपोतारोनेष्टारस्तुष्टुवुःक्रतौ॥८७॥ पितरःसंतुसंतुष्टादेवाश्च
त्वयियष्टरि॥ चंडिकामातनंदेतिभ्रस्तोतारोब्रुवन्निमं॥८८॥ मातःक्षितेवृहेलक्ष्मि
शंभोनद्यधुचंडिके॥ अंबांडगोत्रदेविक्वस्थेत्यस्यप्रारूपंन्द्विषः॥८९॥ भरायणीः
सतांमित्ररूपेणपरमेनृपा॥ त्वयाश्रीमन्धनोर्वीत्यूचेमुंसभ्येयसीजनः॥९०॥ चतुर्णां
छंदसांपण्णामंगानामेषवेदिता॥ विद्यानांचचतसृणांश कीनांतिसृणांगृहं॥९१॥ द
णामीशेत्रारिनृणांशक्तीः प्राणांश्चहर्तरि॥ नकोपिचतुरन्याजौव्यन्हेद्व्यहनिवापतन्
॥९२॥ असायान्हेपिसायान्हीवैषास्वापीन्नजातुचित्॥ अदीप्यतप्रतापेनसायाहनिदु
ताशवत्॥९३॥ पेत्रेव्यन्हिंदेवनेपिव्यन्हेत्र्यान्हेव्यहन्यपि॥ गुणानांवर्ण्यमानानांकोप्यं
तंनास्यलब्धवान्॥९४॥ अष्टाभ्योदिग्गजेभ्यश्चाष्टभ्योद्रिभ्यश्चधूर्नियां॥ अत्यष्टा
नोवनिधयोत्यष्टाश्चाभिमुखाग्रहाः॥९५॥ अष्टावष्टनथात्यष्टावस्यभावान्विजा

नन्ः॥ कीर्त्यात्यष्टोरुनाः क्ष्मांधा दिशोष्टौनगाः सिताः॥९६॥ त्रातुंषडष्टभु
वनान्युनिनेनतीहस्थामान्यधुर्यनिहराः किलपंचषट्च॥ तूर्णेभृशंजयकृते
दधतोस्यचारूतां मन्येहयद्विपबलेपरिवारमात्रं॥९७॥ अन्यद्दूलंकिलमहो
न्यतरद्द्वयोंर्द्वौधैर्यंचनेनरदतीतरमस्यसर्वं॥ सैन्यंद्विषांकतमदेपनसंज
हारहृष्टंजगत्कतरदकतरंनचक्रे॥९८॥ सजरसमजरःपरित्यजद्विज
रः सजरसंचसंगरे॥ स्वादोकनुपारिनिष्कसीत्याक्रंदंस्तृषयास्यशा
त्रवं॥९९॥ सक्षभायुःपथिरवेत्रृणा रिपुनृपा अक्ष्णास्त्रमोक्ष्ण्त्रांनरं द
ध्रोस्थश्चनजानतेस्मधुनोंवूनांचपर्याकुलाः॥ अश्वीयानि सुव
स्त्वन्यवालिसुमहांस्यत्यूर्ज्यनूर्जिक्षणात्तेषांदंतिकुलानिचालमभव
न्नास्मिन्रणारंभिणि॥१००॥ प्राङ्गरेषुभवनूजगंतिचरूयान्वश्यानिदो
ष्मानसौयुग्बुध्याबलयुग्दंसस्त्भगोनड्वानिर्विकःपुमान्॥ गौर्यौर्गामव
नामुनानयमयः पंथाऋभुक्षाः सुखी गाविशानवितुंविपक्षजनलधोमंथाश्च
खड्गःकृतः॥१०१॥ ६॥ २०२॥ इतिकोविदवृंदपर्येश्रीहेमचंद्रा
चार्यविरचितेद्व्याश्रयनामधेयमहाकाव्येप्रथमःसर्गः॥ शुभं॥ ६॥

इति व्याम्रयनामधेयस्य महा
काव्यस्य प्रथमः सर्गः संपूर्णः॥

DR BHAU DAJI
MEMORIAL

अथ द्वितीयः सर्गः

अथ ग्रामनिशान्त्यान्या कर्नीगाभि सरः सरः अभिदिग्विजयं साधु रूपतस्थे·
शारत्क्षणात् १ चंगुः प्रतिनृपं ग्रामपति पति अनुकर्षकं प्रतिग्रामं दिशं
पर्यनुक्षेत्रं मस्य संपदः २ प्रतीभूमिन मन्वश्य मश्वं गां गां च पर्यसा· साधुः
प्रतिमर मनुपाल्वनं बल्लिनां पति ३ सगन्धवमितान्य शानि अन्वायुर्यन्नसि
नच्छदाः तेननवीनुशारद मुपगं गामिवापगाः ४ शालीन पक्वान्सम मोदं
रक्षंत्या गोपिकादिनं कौशं व्यस्तारयन् गोपी गीतिर्गादहृमप्ययुः ५ पारायणं न
वाहना धान्यकोशानन्वाशिषं गां दाहनदि नायान्यानभ्यषिंच यथाविधि ६
अधीयानदिनमपि छंदोनायाहिमाणवैः गोपीगीत्याहृदान्तां तः समनविषम
णाच ७ धान्यनार्थदनीं द्रम्य मामाहर्दैपया मुचः कौतुकनार्थिनः पारस्तं न
नाद्राक्षुरुत्सवं ८· मिश्रमांसावरैर्धान्यानि पुष्टेः सद्गाकुले गुडेन मिश्रं वपण
श्लक्ष्णा गोपाः पयः पपुः ९ दांडायांगिरिणाकाणाः खंडाः शंकुल्या मिथः ग्राम्या
युवतयो न्यूनामुष्टिभिः कलहं व्यधुः १० पुलिनानि सहस्रोमेः सरांसि नभसा समं
ज्योत्स्या मान्दामिषन्मेघाः साकं कैलाससानुभिः ११ बंधूकान्यधरैः स्त्रीणां
पद्मानि युगपन्मुखेः सार्धं हासैश्च कासोनि स्पर्द्धान्यक्षेण चक्रिरे १२ कात्स्न्येना
च्छजलौ द्र्दैस्सुखेनास्थुः सितच्छदाः दुःखनाच्छजल प्राप्ये कष्टेना संश्च चातकाः
१३ सस्य प्राप्य्वनायासेनाप्यनायास संबुनि पांथाः पथि सुखं प्रापुर्दुरवमी
युश्च तस्त्रियाः १४ जात्योनुतिमीनवने स्थान प्ररूत्या शवोचकः अक्ष्णाका
णः पदारवंजः खलाः प्रायेण मायिनः १५ गात्रेण पुष्करावर्त्त किं त्वया गर्जितैः कृतं
विद्युतालं भवल्गद्धि हंसा ऊचुर्निरं घनं १६ मघाभिः पायसं श्राद्धं मघासु श्लच
र्यवत् श्रुत्यांस्मतीच प्रसितां विदधुर्विधिनोत्सुकाः १७ उत्सुकाः करदानेन वद्धाः
कृष्यापयुष्वपि व्रीहीन् द्विद्रोणान् द्विद्रोणान् द्विद्रोणश्च तिलान् ददुः १८ कोचान्
सहस्रं सहस्रं पंचकेनाञ्च जीगणन् सहस्रेणैककान् गोप्यः पंचकं पंचकं रसात् १९
संजानानागुणैः प्रेम संजानंनः पुरारतेः संप्रायच्छंत दासीभिर्व्रीहीन् ग्रामीण
दारकाः २० संप्रायच्छद्धि संहंस्यै हंसो यत्नमुदेभवत् आत्मनेशेचनाल्लव्धं
कस्मै नस्वदनेथवा २१ जल्लस्वात्यं सुबुंकाभ्यो दुग्धं दभ्रं च कल्मत् रिक्तोपिन
ययोमघः शारदे धारयन् ऋणं २२ ध्यानैः प्रत्यश्रणो मैत्रीं शिखिभ्यानुगूर्णत्
घनः तस्मै प्रतिगृणंतस्ते व्याश्रृण्वन् केकया थतां २३ रात्र्यंनिदेवता स्त्र्यं
नाथ किं मह्यमीक्षसे एवमाराधयन् सायांत्रिकेभ्यः कुलयोषितः २४ असा
धयन्न पुत्रेभ्यो दारेभ्यो ददत्कर्नच प्राप्तुर्लाभाय राध्यंतो प्रश्यंतः श्रांतयेध्वगाः २५
लोहिनीव तडिन् ज्योत्स्नातापाय विरहे हितत् स्त्रैणं स्मश्लाघते पत्ये निष्ठते श
पतेन्हुते २६ पाकाय प्रयताजग्मुर्नीवारेभ्यस्तपस्विनः चतुर्मासोपवासे पि
नेयुर्ग्रामं पुरायवा २७ चित्रांस्तानेर्विशारवायेगंतुर्भानोस्विषार्दिताः यांतो ध्वान
ममन्यंत नशकनेस्वं नवाबुसं २८ नान्नं नावं शकं काकं श्रृगालं मेनिरे वृषं
पयः पान्नेमदागोपा महिषं तु शकनेतृणं २९ नतृणस्य बुसाय स्वं मंनेवा शुष्य
दंबुदः सुखोहितोपि श्रथ्ये द्यौः यद्प्रीणान्न चातकं ३० शं पथ्यं भद्रमायुष्यं स्ता
क्षेमार्थश्च सिध्यतु राज्ञः प्रजाभ्य इत्यूचे गर्जितरुपधन् घनस्वनैः ३१ श्रेयश्चिरा
युः कुशलं स्तात् कार्यसिद्धि मेत्तुत पुत्रेभ्यश्च स्नुषाणां च त्यजुर्बलिमहे स्त्रियः
३२ शारदा किं परिक्रीताः सहस्रायासुतेनवा औत्सं कैत्से श्रियं राजकाहं सास्त
रूपया बदन्त्युः ३३

स्वधापितृभ्य इंद्राय वषट् स्वाहा हविर्भुजे नमो देवेभ्य इत्यर्लिकृवान्चः
सस्यश्रिया फलन् ३४ प्रतिद्विपमदामोदान् गंधं सप्तच्छदान्यधुः शे
फालिन्या द्रुर्लोम्यं प्रतिगंधाच्च मारुताः ३५ उपाध्यायादधीत्येव केकी
श्रुत्वानदत्स्वनं प्रासादायाननर्तेनि पौर्यः प्रेक्षंत वासनात् ३६ नृपा
लयालभत्यं जो द्रुमादारभ्य चावभा अन्यो वीणा क्वणाद्विन्नो वेणुनादा
दलिस्वनः ३७ गम्यपि पश्चिमे देशे यामाभ्यां ययुर्जनाः महानवम्या
अपरे हि काशात्मीम लंघितुं ३८ आगतो राष्ट्रहिर्नागित शीतेभ्य इत
रे रवैः अप्युस्त्रस्तप्यमानोस्मात् तृणाद्द्वडोनुकच्छपः ३९ मारभ्यादनुरा
गण मुदा वहालिरभ्रमत् कुमुदस्यांतिके आच्च दूरे नीपस्य केतकात् ४०
लोका ज्ञातिः स्वशानस्तोकेना ज्ञान्यआत्मवशीकरान् अल्पनवानद्दिमरु
त कृच्छ्रात्संह वियोगिभिः ४१ कृच्छ्रेणार्कस्य वीक्ष्यत्वाद्वीभिः कतिपयात्
शरद प्रावृट् कतिपयनाल्सेमेघस्तोकेश्च गर्जितैः ४२ क्लांताः कृच्छ्रेणता
पन्न ज्योत्स्नायाः आगजानत वीचीक्वांदेस्ततो आनन चकोराः सरसांपयः
४३ भुवस्ताभाद्दक्षिणतो वातापेः सानुरुत्तरान् पितॄणां दुर्गते स्त्यागे ध्यादौर्या
नस्य साधकः ४४ निद्रां योत्य कृह्[illegible] व्यपि गर्जकैः साध्वपापिके सनामत्यज
दंभोधौ कैटभस्य मधुं द्विषन् ४५ पवने स्वं तुषाराणां तरलत्वस्य वीरुधां दि
शां नेनरिकिं जल्कान् श्रांता नाशायिका भवत् ४६ कृतिः स्वराणां कोश वी जि
र्विपंचीनामिवाववौ ऋतुमित्येव काशाल्याः कुसुमस्य प्रकाशनं ४७ शृंग
स्यत्यागलणानां मित्रस्येव दुरात्मभिः बिभित्सा भेदिका चोक्ष्णां पयसामिव
रोधसः ४८ स्तुत्यमान्या[illegible]नुयानीय गानव्यादयसद्गुणः दणां दयैश्च स
तदा राजा यात्रां प्रचक्रमे ४९ नेतव्यो तरिपुः पात्रा गामनेनेच्छुना यशः पूरं पू
रंनभानादर्दुर्दुभिः प्राचिवान्विदं ५० पयमाना जगत् तच्चद स्वरं विभ्राण मु
च्चतो चक्राणां मंगलं शखच्छंदाधीयन्नियद्विजः ५१ टक्काभिश्चकिंभिर्ध्वनिं
दुःसहं दिग्गजैरपि सोस्त्रभत्कारकाया सकृत्तावजित्रिणोप्यभूत् ५२ मृदं
गेरुद्ध वद्दिर्घध्वनिना नु कृताघनः शिखिभिः शीलिताः केकागतेर्हर्षसंता
मताः ५३ आरक्षेरक्षितं भूपस्यासितं प्रतियोषितः कीर्तेः श्रियानुहसि
तं मौक्तिकस्वास्तिकान्यधुः ५४ कामुकस्य श्रियां भूपा गत्र आतां प्रपादुकाः
सुगप्ट्रं गमिनस्तस्थुस्तत्र कोटिं नुदायिनः ५५ जगदागामिनोरिष्टस्यावश्यंछ
दिना ~~[illegible]~~ द्विजाः ययुस्तत्राशितां शाद्दिर्मासिमासद्दिरं नृपाः ५६ सौवस्तिकः
सन्मुहूर्ते आपृच्छत्पसः श्रुतेः मंत्रे शातेश्च कुशलेश्चके हस्त्यश्च पूजनं ५७
स्वामिनाश्वविभानां वानसां पतिपुच्चश्च राः लक्ष्म्याक्षितेश्चाधिपतेः सधो
द्वारं सिषेविरे ५८ प्रातर्भूमिः श्रियः कीर्ती धर्मनीतेश्च साक्षिभिः शुक्रे गुरोः
प्रशितर्नुदायादैर्न्यायिमंत्रिभिः ५९ ज्योतिषः धीतितो जन्मच्छायायां शंकुमादधुः
द्विध्यसाधु लपं साधु लग्नं साधयितुं क्षणात् ६० स्वं प्रत्यसाधनसाधुश्रीगण
यन्नवत्रिणां पतिः साधून् स्वामिनि तत्कार्ये निपुणांश्चाग्रतोप्यधात् ६१ हसंतो
निपुणान्मातुः पितुः साधुश्च शास्त्रिणः प्रवीणां निपुणास्तत्सुःश्रण्याद्धारंग
रक्षकाः ६२ भृत्यानामधिवोलुक्य ध्यद्गि पुष्मा भुजां बलं उपरवायोमिवप्रा
णे मिलत्यागाढलोधिकं ६३ वणो ध्वनति न वास्तभर्सो वेणुरपि क्षणात् आसी
न पुद्विजध्वा पुः स्वंसत्ता लघु चोद्विजाः ६४ ग्रामोयायोजनान्यष्टौ योजनं षुद्दश
स्वितः पर्वयान्द्वित्रयोरत्रया यात्रां द्रष्टुं समाययौ ६५ पौर्योरुद्लवाल पुसीद
तां ग्रहकर्मणां ययुर्द्दृष्टं न पंश्रद्वं न बिंद्रमिवनाकिनां ६६ ततोस्त्रिभ्यो वराया
धारे जुर्यः स्थानकास्ति तैः विद्रः कोशात् कोशायोर्वा स्त्रियेन क्षणयोः क्षणात्
६७ संघट्टशीर्णस्त्रीहारे मुक्तानां राजवेश्मनि रवार्याः रवायैरप्यधिका द्रोणा
र्धेन तदाभवत् ६८ ना[illegible]क्षतैश्चंदनालानानर ध्राह्वयाद्य[illegible]धकृ न पुष्पेभ्यः
फलं वर्णपात्राणि दधिरंगनाः ६९ दनाः प्रासादं पूर्वेण गोपुरस्यापरेण च प्राकृ

प्रयाणादुत्सवेन हेतुनाकुंकुमच्छटाः ७० स्नेहाय हेतवे भक्ते निर्मितोन्मुदि
कारणे नरेंद्रदर्शनस्यार्थस्योत्सुको भृत्यकसत्ता ७१ यो हेतुं योजिनां हेषे यंहेतु
र्दंतिनां मदः हेतुनाक्ष्णोध्वनिर्येनार्थाय यस्मै भटोद्यमः ७२ सोच्छ्वासाभ
र्यतो हेतो यस्य हेतोः सुखो मरुत् तत्र हेतोर्न हरेण राज्ञो भावी जयो महान्
७३ अथ दूरेपि लोकस्यांतिके तेजसाज्वलन् न दूरे श्रेयसो सिंहासनमध्या
स्त भूपतिः ७४ दूरं राज्ञो पवनस्तता विभाः सर्वांतिकेन तु अंतिकाद्दुरुरावा
स्त गायनाश्वांतिकं जगुः ७५ कृतास्यावः सुखमध्यावामास्यामोद्यवयं
वयं श्रियां इतितर्य प्रतिरवैर्जल्पतः स्मेव रोदसी ७६ वेभ्यहं तद्वयं क्रमः पार्थो
यः फल्गुनीष्वभूत् सत्वं जयेति वक्तास्य पुरोधास्तिलकं व्यधात् ७७ ध्रुव
मासे अलक्ष्यतां राजानमनुचामरे शशांकमनु फल्गुन्यो किंतु प्रोष्ठपदे तु का
७८ यांतु याम्यां दिशं प्रोष्ठपदासु तव राघवः जयत्वं यममेधध्वमिति ज्योति
र्विदो वदन् ७९ युवामर्च्यौ महालक्ष्म्याः यूयमस्य भुजाविति कल्याणतिलका
कृष्टा दाराजगुरिवालिनः ८० गोदो ग्रामे खलतिकं वनानि दशमस्तकान्
भोकारोच्चेपि भूपास्तो नमस्कृत्याग्रतो भवन्॥ ८१॥ पुरस्कृते लि पुरस्याति
पुरस्कृद्भिः सतेविभान्॥ नमः करोति स्म महालक्ष्म्यै भक्तिपुरस्कृतः ८२
स्थितं पादं तिरः कृत्वा तिरस्कृत्य गिरिं गजं॥ तिरः कृतारिः सोध्यास्त
तिरस्कृत्वा रविं त्विषा॥ ८३॥ पुंस्कोकिलुन सपुंस्पाता मत पुंस्करिणस्तदा॥
शिरस्पदं मलं च क्रे पुंस्खड्गभिरधस्कृतं॥ ८४॥ श्रेयस्कामः सहस्कं सो
यस्कुशावान् यशस्कृते॥ यान् सोऽपश्यत्पयस्कुंभान् पयस्कर्णं
शुभं पुरः॥ ८५॥ ऊर्जस्यात्रं पुनः कारं गीःकारः सम्मतोस्य गोः॥
यशस्कल्पो द्विषद्दुर्ग रोधस्यार्शी शशंसतुः॥ ८६॥ गोः पयस्कं क्षरं यस्य
स्वःकल्पायां पुरो भुवि॥ पयस्कान्यदधः काम्यदधाः काम्यतेनुलानवत्॥ ८७॥
ज्योतिष्काम्यतुधूः काम्य लनुष्कल्पभुवं स्त्रियं॥ ससर्पिष्का मगीष्पाशो
निष्कलंकां स ऐक्षत॥ ८८॥ दुष्प्राप शकुनान्याविष्पुण्यान्याविष्कृतोद्यमः॥
निष्पिप्रिये बहिष्पश्य ~~[illegible]~~ बहिष्कृतदुष्कृतः॥ ८९॥ चतुश्चतुष्करं
प्रादुष्कुर्वन् मास्यं चतुष्पथे॥ अदोष्पुरुष्य नैष्कुल्यैः प्रादुष्प्रेमा
र्चितो नकैः॥ ९०॥ द्विष्कलं त्रिष्कलं साद्विष्पुष्पं त्रिष्पुष्पमुष्णतः॥
द्विःस्वत्रिःस्वाशिषलाजान्॥ द्विष्कान्तिः कान् जगादन॥ ९१॥
अनेस्तास्यवपुष्प्रेक्ष्य ज्योतिष्पर्वे यदुष्यगोः॥ आयुष्काम्यं अनुषू
स्यात्तं चक्षुष्कलितं महितं॥ ९२॥

रोचिष्कवलयश्मानो हेक्रू ज्योतिष्कलयन्नरणां॥ सर्वार्चिषू
पिदधत्येव गा इवर्हिः पांशुरमद्गजाः॥९३॥ अर्चिःपारश्च्यं ज्योतिः
कौतं च रुरुचे तदा॥ तद्देहं धनुष्वं उमीक्ष्यमाणं धनुष्करैः॥९४॥
धनुष्कल्कयोत्याभिः सुत्रासुत्रारूष्पाणयो बभुः॥ सर्पिष्याः सु
भटा बर्हिष्विव नने आह्लणाइव॥९५॥ तषा ज्योतिष्कमं व्यग्निश्छत्र
श्छत्रेश्छादिष्कलैः॥ भ्रातुष्पुत्रं इदकस्य कस्को ऽसे विष्टनानुमानस्य
दिक्षु प्रासारिसैन्येषु भारालेवपुषं महीं॥ सर्पिष्पानभिः पाथोभिः पुष्ट
र्षतइवाद्रिपाः॥९६॥ निःक्षान्निवा किं निःसलेक्ष्या ष्युषीषु पुंस्क्विति॥
स्थितिः सर्पिष्विव वशा नाष्विभः कथमप्यगात्॥९७॥ अग्निष्टुतः पथि
ज्योतिष्टोमाष्टुष्टो मनोदिनः॥ आग्निष्टोमाविष्टो वन्याः सैन्ये मेक्षत
तापसाः॥९९॥ मातृष्वसृपितृष्वस्रोर्विदुग्गाम्यां भकोरुदन्॥
आत्मतातृष्वसृपितृष्वस्रोश्चासेचन्नरस्त्रिया॥१००॥ मातुःस्व
स्त्रा पितुःस्वस्त्रा मुन्नदीष्णाः सहप्रजाः॥ कौआनिष्णा नदीष्णात्तु
नच्चरैक्षितुंद्विपान्॥१०१॥ स्वःसिंधाविवानिस्नान प्रतिस्नातास
मुच्छ्रयात्॥ प्रतिष्णात प्रतिष्णानयुताध्वजपटाश्च्युः॥१०२॥
स्थाश्मीस्तविस्तारे वैष्टराविष्टरं श्रियं॥ दधुर्यनर्षि विष्टार बृहती गान
निस्तरं॥१०३॥ ~~सर्वांसु रतिनिस्ताना~~ अश्वकंठेषु मण्याल्योतिनिष्टोनीवली
निभाः॥ राशां सुरतिनिस्तानानाभिष्टिरगुणं नपं॥१०४॥ गविष्ठिराभाःश्री
षेणहरिसिंहादयो भुजन्॥ विष्वक्सेनोग्रसेनोरुसेनात्रकटकोदधौ॥१०५
अत्रे रोहिणिषेणोऽभूत्पश्चाद्रोहिणिसेनकः॥ पार्श्वेऽशतातिमकुसेनः सपु
नर्वसुषेणकः॥१०६॥ विष्ठलं कुष्ठलं क्रांत्वा परिष्ठलं कपिष्ठले॥ उष्ठः
कपिष्ठलं कृष्ट्वा जग्मुरूढान्कपिष्ठलान्॥१०७॥ द्विष्ठात्रिष्ठेषु गोष्ठेषां
बष्ठ्यां मष्ठतानुषः॥ पयोत्रां कुष्टकां गुष्ठं भ्रानिष्ठापष्ठपतयः॥१०८॥
अनंबष्ठा असव्यष्ठकुंतशोकुष्ठपाणयः॥ परमेष्ठिदिविष्ठाजीन्स्पुं
जिष्ठाः पथ्यकीर्तयन्॥१०९॥ दुःषेधान्विषमांऽविष्टदृष्टीन्बाहिष्ठ
पाणयः॥ परिकारा अकुष्टांगा गजान्निन्युः सुषेधतां॥११०॥
स्थपुटेष्वधनिःषेधैरदुःषंधिपदैर्हयैः॥ रथाः सुषंधयो यांतो
निःषंधयइवा बभुः॥१११॥ ॥एतच्छ्लोकपर्यंतं पूर्वशोधि
त सटीकपुस्तकस्थमेव दृष्ट्वा लिखितमास्ति॥ इतउत्तरंतु अशो
धित प्राचीनपुस्तकं दृष्ट्वा संशोध्य लिखितमस्तीति ज्ञेयम्॥ श्री॥

निःषामाणा महामात्रैर्दुःषामाणः सुषामभिः॥ अभीरुष्वान सैन्यस्य
प्रष्ठतां निष्ठिरे गजाः॥११२॥ रूढारुष्ठौर्ज्ज द्रुघ्नं सुतेजस्ता बहि
ष्ठां॥ सुदास्त्वं चेतिनिष्ठ्यानामर्थतिस्म चतुष्टयम्॥११३॥
स्वाम्याज्ञया ऽथ सूर्यार्चिःष्टो निष्टप्तवपुष्टमाः॥ जंबुमाल्यांस
रित्सु ष्टुहि पन्निस्तापिनोन्वपाः॥११४॥ सैनिकानां श्रमं जग्मुः
सुष्वापयिषवोनुतान्॥ सिस्वदयिषिवांश्च नासिस्वादयिषवोद्रुमाः॥११५॥
तुष्टुवुर्वीचिनादैः किं प्रोत्सिस्नाहयिषुः किंतु॥ वपुः ससिक्षतो
नागान्तस्थंभोतिरसीपिवत्॥११६॥ सुषुप्संतं नसुष्वाप यंकं चि
त्कोपि त्वतर्जयत्॥ किं सोषुपिषमाणे त्वं व्यतिसुषुपिषे प्रभो॥११७॥ स्या
सुसोषुपिषमाणोऽपि कोपीनाज्ञा मर्थाविपन्॥ नासिषंजयिषच्च श्ववुः
सिसंजयिषु रिंधनं॥११८॥ हयाननभिषुष्वंतो भ्यषुण्वन्मुहुरंभ
सि॥ घर्माभिषूयमाणां श्वाभ्यषुवन् सुहृदो हयान्॥११९॥
कर्माभिष्टुत्यमन्यं स्यन्योऽतिष्यस्य तिलैं ~~अभं~~ भृत्यां स्तान नाभि अभं
ष्टामान्स्वामिनो ऽभ्यष्टुवन्मुदा॥१२०॥ अभ्यषेभंत दूष्याणि क्ष्मांके
व्यति सुषूपवः॥ अभ्यासुषूपस्वामीति ते के चाप्यभ्यसूषुवन्॥१२१॥

श्रीगणेशायनमः अथद्वितीयसर्गः आरभ्यते प्रथमसर्गेगोविप्ररक्षाविपक्षमथनमुख्यमस्यावदानमग्रेवर्णयिष्यते इ
तियत्सुचितंतच्छंभुपदेशेनप्रवृत्तमितिपूर्वेनमेवाह ॥ ८७ ॥ महीऋभुक्षोस्यमधोरिदध्मांनीनेः पथाक्ष्मांसुपथींविधा
नुः रिरक्षिषोयांसकऋभुक्षिकांचस्वमेकदापीदमुवाचशंभुः॥१॥ ॥ कदापिशंभुः सोमनाथोस्यराज्ञःस्वप्नेइदंवक्ष्य
माणंदैत्यवधेनदेवानांसुखीकरणरूपंकार्यमुवाच यतोस्महीऋभुक्षः परमैश्वर्येणमह्यामिंद्रतुल्यस्यतथा , रयए
वस्थूलत्वादधीर्निरेतेषांमथोमंथानकस्यशत्रुन्मथनइत्यर्थः ॥ तथाक्ष्मांपृथ्वींनीतेःपथान्यायमार्गेणकृत्वाशोभनाः
पंथानोमार्गायस्यां ॥ स्त्रियांमृतइत्यादिनाडीः सुभ्वादित्वात्कजभावः॥ तांसुपथींविधातुःसन्न्यायान्वितांपृथ्वीं
कुर्वतेइत्यर्थः ॥ तथासहऋभुक्ष्णाशक्रेणवर्ततेयाभूर्वत्दीकजभावेसऋभुक्षींदैत्यभीतिनिष्प्रतापत्वात्कुत्सिता
त्याऽज्ञातावासऋभुक्षिकाकपिउयादिदूतः कइतिन्हस्वः तांद्यांस्वर्गंरिरक्षिषोश्च पालयितुमिच्छोश्चशंभुपदेश्यं
कार्यस्वयमेवाचिकीर्षतइत्यर्थः ॥ एवं विधगुणोपेतश्चेदृशोपदेशार्हःस्यात् ॥ सुपथींपथामथः सऋभुक्षि-
कांऋभुक्षइत्यत्रईडिस्वरेलुपिगिइनोलुक् ॥ सर्गेस्मिन्नुपजातिश्छंदः॥१॥ ॥ अथवृत्तद्वयेनशंभुःसामा
न्येनोपदेशमाह ॥ ॥ बुध्योशनन्त्सुशनप्रभाभिर्देवेषुभक्त्याऽनुशनश्चुलुक्य ॥ धुर्यस्यनडुन्प्रियचत्वरे
भिर्वर्णैरुपायैःश्रुतिभिःपुमर्थैः ॥२॥ धुर्यीस्यनडुानिवमेऽतिचत्वाहरेर्भुजस्त्वंतवकेसरवायः ॥ चेत्वारिपातस्त
यदिडुमुखानिभूयाननेहास्मरदेवकार्यं ॥३॥ ॥ हेचुलुक्यचुलुक्यवंशोद्भवबुध्याकृत्वोशनन्देत्यगुरुतुल्यतथा
प्रभाभिःकांतिभिःकृत्वा ऽत्सुशनशक्रमूर्तिकांत ॥ तथादेवेषुविषयेभक्त्यांतरभीत्याकृत्वाऽनुशनःअदैत्यगु
रोदेवेषुहितवान्छकेत्यर्थः ॥ तथाधूःकार्यभारोभारोधूरिवदुर्वहत्वाद्धूर्यानमुखंतत्रधुरिअत्यनडुन्नडुाहंरुपमाति
क्रांततथैभिःसर्वजनप्रत्यक्षैरित्यर्थः वर्णेब्राम्हणक्षत्रियवैश्यशद्रैरुपायैःसामदानभेददंडैःश्रुतिभिःऋग्य
जुःसामाथर्वभिःपुमर्थैर्धर्मार्थकाममोक्षैश्चकृत्वाप्रियाश्चत्वारोयस्यहेप्रियचत्वाः प्रियवर्णादिचतुष्टयेत्यर्थः
एतेनजनानुरागादिसर्वसंपदुक्ता ॥ चत्वारिदिङ्मुखानिसकलभूमिमित्यर्थः ॥ पातोरक्षतःसतस्तवभूयान

नेहाअभ्‌ स्कालोभूत्‌ ॥ अथदेवकार्यं स्मर ॥ ननुक्यन्मात्रोहंकाचमेसहायसंपद्‌देवंविधंकार्यं भगवतामेव्युपदिश्य
त इत्याह असित्वं हरेश्चतुर्भुजस्यचतुरोभुजाननिक्रांतोऽतिवर्त्वाः पंचमोभुजोबाहुः ॥ एतेननारायणांशत्वेनातिपरा
क्रमित्वमुक्तं ॥ अतएवममममानद्धानिवरऋषभेवस्वंधुर्यः सर्वकार्यभाभारवहनक्षमोनर्श्चतवकेसखायः कातव
सहायापेक्षेत्यर्थः ॥३॥ ॥ सामान्येनोक्त्वाऽथविशेषेणोपदेशमाह ॥ ॥ विष्णोः सखाया न्निहंतुमीशोनन
त्पितावापुरुदंसऋद्धः ॥ प्रभासविध्वंसपरेषुतेषुदंडोशनास्त्वंभव सज्जधन्वा ॥४॥ ॥ विष्णोः सखाऽर्जुनो
यान्निहंतुनेशानक्षमः ॥ विष्णोः सखेनिरसाभिप्रायं विष्णोर्दैत्यारेरपि यः सखासोपि ॥ नथावाशब्दोप्यर्थे ॥ तत्‌
पितापि अर्जुनजनकोपिऋद्धः सैन्यादिसंपद्युक्तः पुरुदंसाइंद्रोयान्निहंतुमीशः ॥ एतेनापिबलिष्ठत्वोक्तिः ॥ प्र
भासविध्वंसपरेषुप्रभासाख्यतीर्थविनाशकारिषुतेषुयाहरिप्वादिषुदैत्येषुविषये त्वं सज्यधन्वाऽरोपितचापः स
न्दंडोशनाः दंडोनिग्रहः सएवेवान्यायिशिक्षाहेतुत्वाद्दंडोदंडशास्त्रं तत्रोशनाः शुक्रोभव ॥ यथाशुक्रोऽन्यायिपुरं
डमुपदिष्टवाँस्तथा त्वमेतेषुनिग्रहंकुर्वित्यर्थः ॥ एतेनार्जुनेन्द्राजय्यानप्येतान्दैत्यान्मनूप्रसादात्त्वंजेष्यसीति शंभुना
सूचितं ॥ पुरुदंसभ्र्दइत्यत्र ऋऋतिन्हस्वावेतिन्हस्वः ॥ उशनन्‌ अत्युशनेत्यत्र योशनसइत्यादिनालुक्रांतादेशोवापक्षे
नुशनः ॥ अत्यनड्वन्‌ प्रियचत्वरित्य त्रउनइत्यादिनास्स्वरोवादेशः ॥ अनड्वान्‌ अतिचत्वाः इत्यत्रवाः शेषइति वा ॥ चत्वारः
शेषइतिकिं अनड्वन्प्रियचत्वः ॥ सखायइत्यत्र सख्युरित्यादिनाएकारोन्तादेशः ॥ नत्पितार्दंडोशनापुरुदंसा अनेहास
खेत्यत्र ऋदुशनइत्यादिनाडाअंतादेशः ॥ सज्यधन्वादिदुमुखानीत्यत्रनिदीर्घइतिदीर्घः ॥४॥ ॥ अथप्रबुद्धः
समहान्नृपाणांश्रेयानयंस्वप्नइतिप्रहर्षादिद्वान्नृपाथंचेवंदिनापिजगुर्वशोस्युक्तनवार्य माणि ॥५॥ ॥अ
थस्वप्नदर्शनानंतरंसम्मृलराजः प्रबुद्धः कीदृशोद्विद्वाशत्रुच्छेदकोऽतएवप्रतापः सफलोकोद्योतकत्वात्त्रनृपुभानरे
पुरवितुल्योऽतएवचनृणांमध्येमहान्गुरुस्तथाऽयंस्वप्नः श्रेयानतिप्रशस्तः इतिहेतोः प्रहर्षोसन्‌ ॥ अन्यच्चमहान्‌स
र्वलोकेनपूज्यः श्रेयानतिश्लाघ्योद्विद्वामंदेहारव्यदैत्योच्छेदकः पृषाप्रबुद्धउदितइत्यप्यर्थोव्यज्यते ॥ अथप्रबो

धानंतरं ॥ चोयुगपदर्थे येदेवप्रबुद्धस्तदैवबदिनोपि अपिः पुनरर्थे मंगलपाठकाः पुनः उक्तोवर्णितोनवार्यमानूनरर्थि
षु तानिवचांसियक्ष्यमाणानिजगुः पेठुः ॥ एतेनराज्ञोरात्रिशेषेइदंशुभस्वप्नंजानामितित्वरितमभीप्सितकार्यसिद्धिः
सूच्यते ॥५॥ ॥अथप्रभातवर्णकानिबंदिवचांस्येवत्रिचत्वारिंशतात्त्तेराह ॥ ॥ जगंत्यपृषाण्यभितः प्रसारीण्यालो
कहानिप्रसभंतमांसि ॥ हंत्यर्यमाधाददिरेद्विजेंद्रैःसरांस्यनुस्वांपितदर्घआपः ॥६॥ नमांस्यर्यमाप्रसभंबलाद्धंति कीदृ
शि प्रसारीणिक अपृषाणिरविरहितानिजगंत्यभितः सर्वतः ॥ अभितइतिसर्वार्थेनिपातोनतसंतउभयार्थेविहितत्वास
सोद्वितीयातृगोणां दित्यादिस्त्रेबहुवचनात्‌ सर्वजगत्स्वित्यर्थः ॥ तथाआलोकहानिदर्शनप्रतिघातीनि ॥ अथतथातस्यार्यम्णोऽ
र्घः पूजातदर्घः तस्मिन्‌ ॥ निमित्तसप्तमीयं ॥ सूर्यार्घार्थं शोभनाआपोयेषुतानिस्वांपिसरांसिअनुलक्षीकृत्यपाआपस्ता
द्विजेंद्रैरादद्रिरेअंजलौगृहीताः ॥ एतेनत्वमपिप्रतापेनोदीयमानार्यमश्रीरसितस्मात्‌ सर्वजगद्व्यापकान्‌ आ: कृष्टलोकान्प्र
तः तमःप्रकृतीन्याहरिप्वादीन्जहि येनद्विजेंद्रैरर्घ्यसे इतिराज्ञोज्ञापितंएवंचदैत्यादमुंखुचद्भिर्वदिभिरपिशंभूपदेशोऽवश्यं
कर्तव्यतयाराज्ञोज्ञापितः ॥६॥ ॥ कुर्वन्करैःस्वंपिसरांस्युदेतितमिस्रपिंडग्रइहोग्रतेजाः ॥ कोष्टेव भीमान्विशतिप्रभूतको
ष्टानिकुंजानितमिस्रपुंजः ॥७॥ इहास्मिन्प्रभातेउग्रतेजाउष्णांशुरुदेति ॥ कीदृक्सन्‌ ॥ करैः किरणैः कृत्वा सरांसि स्वंपिनि
र्मलजलानिकुर्वंस्तथा करैरेवतमिस्रपिंडंतिमिरोघं ग्रसंतं तमिस्रापिंडग्रोऽतएवकोष्टेवयथा सृगालः भानः स्वभावत एवभीमान्‌
भययुक्तः सन्प्रभूतकोष्टूनिबहुसृगालानि कुंजानि वनगह्वराणि प्रविशति तथातमिस्रपुंजो रवितेजसोभीमा निवभीमान्‌
कुंजानिप्रविशति ॥ एतेनत्वमप्युग्रतेजाः प्रचंडप्रतापोसितस्मात्तामसप्रकृतीन्याहरिप्वादिदैत्यान्ग्रसमानश्चेत्समुत्थित
स्तदाते भीमंतः कुंजेषुप्रवेक्ष्यंतीतिराज्ञोवि यो ज्ञापिता: ॥ अत्रचतमिस्रशब्दद्वयोपादानेपि भिन्नवाक्यत्वान्नपुनरुक्तदोषः ॥
श्रेयान्वचांसि महान्‌ इत्यत्रान्महतोरितिदीर्घः ॥ प्रसारीणि प्रहर्षा आलोकहानि द्विद्वाअपृषाणि नृपृषानवार्यमाणि अर्यमा
इत्यत्रेन्हन्पृषेत्यादिनादीर्घ ॥ निदीर्घइतिसिद्धे नियमार्थवचनं एषांशिस्योरेवयथास्यान्नान्यत्र तेनचंदिनः ॥ आपइत्यत्र अपइति
दीर्घः ॥ स्वांपी स्वंपीत्यत्र निवेतिवादीर्घः भीमान्‌ उग्रतेजाः इत्यत्रा त्वादेरित्यादिनादीर्घः ॥ अत्वादेरितिकिं पिंडग्रः ॥ अतुइतिउ

२

दित्करणादुदितोन भयातिकुर्वन् ॥ क्रोष्टे त्यत्र कुशसुनस्तृपुंसीतितृचादेशः ॥ पुंसीति किं भभूतक्रोष्टूनि ॥ ७ ॥ ॥ क्रोष्टेः
सुहृन्क्रोष्टरिनप्रतीक्षा क्रोष्टून्शिरःन्क्रोष्ट्र्यपियाति मुक्त्वा ॥ क्रोष्टनभीदांकिंयदुद्गतेर्के त्वयीवशत्रून्मातिबाहुशालिन्‌न् ॥
॥ अर्के उदिते क्रोष्टेः सृगारुस्य सुहृन्क्रोष्टरि यत्न प्रतीक्षा शिरःनपिक्रोष्टून्मुक्त्वा क्रोष्ट्री सृगालीय याति भयेन पलायते इ
दमेतन् सुहृदादित्यजनं ॥ क्रोष्टून्क्रोशरश्च क्रोष्ट्र्यश्च पुरुषः स्त्रियति पुरुषशेषक्रोशरस्तानभिलक्षीकृत्य कियन्न किम
पीत्यर्थः ॥ अर्केदुर्भयमंदेहारिषष्ठिसहस्राणामपि तेजो मात्रेण वभेद केउदिते सति नृमात्रादपि भीरूणां क्रोष्टूणा मातंका
तिरेकादिपत्तिरपि संभाव्यते किं पुनः सुहृदादित्यजनमिति भावः ॥ हे बाहुशालिं भुजा बलविराजमानस्त्वेयु दिते उदिते इति भ
येन सुहृदादीन् मुक्त्वा शत्रूणांस्वशिरःन्मुक्त्वा शत्रुभार्याण्यां च क्रोष्टुवत् पलायनंनत्रकियद्यतो ऽतिभयादपांमरणमपि संभा
व्यते ॥ क्रोशरी क्रोष्टेरित्यत्र तादौ स्वरे वेति याहृजादेशः ॥ टादाविति किं क्रोष्टून् क्रोष्टून् इत्यपि काश्चिन् क्रोष्ट्रीत्यत्र स्त्रियां
मिति तृजादेशश्च ॥ ८ ॥ ॥ इति चतुर्थः पादः समर्थितः ॥ ॥ प्रेयश्च्वनस्त्र: प्रियानि स्मई शास्त्रिस्त्र श्च्वतस्रोपिवधूर्वि
हाय ॥ प्रेयश्चतुष्कश्रुतिभिः स्त्रिमूर्तीवत्रोद्गते सांध्यविधायतंते ॥ ९ ॥ ॥ श्रुभिर्तिर्वेदैः कृत्वा प्रेयस्याव हृभाश्वेन
स्त्रोयस्य राज्ञो हे प्रेयश्चतुष्काभिप्रेनवेदचतुष्टयीक ॥ ति स्त्र ऋग्यजुः सामवेद लक्षणामूर्त यो यस्य रविर्हीत्रयी मयो व
र्णियते तस्मिंस्त्रि मूर्तावर्के उद्गते सती शाइश्वरजनाः सांध्यविधौ प्रभातसंध्यावंदनादि कुर्वीयतंते ॥ किं कृत्वा आत्ता
मे कादेवाति स्त्रोपि च मस्त्रोपि चश्च धूर्विहाय यतः कीदृशाः प्रेयस्यश्चतस्रो येषां ते प्रेयश्चतस्रो भार्याचतुष्टयान्विता स्त्र यामि
यति स्त्रः प्रियानयान्विताश्च ॥ एतेनात्यंत कामिनो प्येतत्सांध्य कृत्यं कुर्वंति तस्मात्वमपि कुर्वंतिति सूच्यते ॥ प्रेयश्चतस्त्र इ
त्यादौ संख्याया विशेष्यत्वेन विवक्षितत्वाद्विशेषणसमादीत्यादिना त्व प्राङ्गनिपातो विशेषणभूतायाः संख्यायास्तत्र प्राङ्नि
पातात् ॥ ९ ॥ ॥ सनिस्त्रिभाभिः सुनिसर्युदंचनस्त्रिचंचत्र्चनसर्यमुष्मिन् ॥ निधौश्रुतीनांतिसृणां नवार्के जगंति राजश्च्यन
सृणि दिग्भिः ॥ १० ॥ ॥ अमुष्मिन् प्रत्यक्षेनवार्के सतिजगंति दिग्भिः कृत्वा राजंत्यः पादिश्च्यस्य तमसश्चापगमाच्चत स्रो ये
षु तानि राजच्चत सृणि शोभमानदिकूचतुष्टयान्वितानि संति ॥ यतः किंभूते मुष्मिन् भमीतनुत्वात्ति सृणां श्रुतीनां वेदानां निधौ

स्थाने एतेनातिपाविश्योक्ति स्तथा भाभिः किरणैः कृत्वा सह तिसृभिर्वर्तते यस्तस्मिन् सनिस्त्रि प्रथमोदितत्वात् किरणत्रयान्विते ॥
पश्चाच्च ताएव भाः सुप्रकाशनरा बभूवुरिति भाभिः सुनिसरिसुप्रकाशतर किरणत्रयान्विते ततो भाभिरुदंचत्र्चनास्त्रि उदीय
मानकिरणचतष्टयेक्षणाच्च भाभिश्चंचत्र्चनसरिविकसत्तर किरणचतुष्टयान्विते चार्के चिदुद्गते इत्यर्थः ॥ एतेनतमोपहार
उक्तः ॥ योपिनवार्कतुल्योऽभिनवनृपः प्रवर्द्धमानतेजाः श्रुतीनां निधिश्च स्यात्तस्मिन् प्रवर्द्धमानप्रतापत्वात् प्रतापांशेना
ति दुष्टनिग्रहपरे श्रुति निधित्वेन न्यायित्वाच्छिष्टपालके च सति जगंति राजदिकूचतुष्टयानि भवंतीत्युक्तिः ॥ १० ॥ ॥ इष्ट्या
दिभिःसत्तिसरः सतिस्रो द्विजाः क्रियाभिर्जरसन्निहंतुं ॥ असज्जराः सज्जरसस्तथायं जरामतीतं पुरुषं स्मरंति ॥ ११ ॥ तयेति
पूर्वोक्तसमुच्चये असज्जराः अविद्यमानजरास्तरुणाः सज्जरसो रद्धाश्च द्विजा ब्राह्मणाजरसंजरां निहंतुं मुक्तये इत्यर्थः ॥ जरा
मतीतं मुक्तमाद्यं पुरुषं विष्णुं स्मरंति ॥ कीदृशाः इष्ट्यादिभिर्यजनादिभिः क्रियाभिः षड्भिः प्रैदिनकर्मभिः कृत्वा सत्तोपि द्यमा त्रि
नास्तिस्रो येषां ते सत्तिसरः सतिस्त्रश्चोभय पदार्थमीलने सषषः षट्कर्मयुक्ता इर्थैस्ते ॥ एतेननैष्ठिकत्वोक्तिः यद्वा द्विजो विप्र
क्षत्रिययोर्वैश्ये ऽदंभेवि हंगमे इति वचनात् द्विजा निर्दंभा इष्ट्यादिभिर्देवपूजनादि प्रतिदिनक्रियाभिः षड्भिरन्विता नैष्ठिककृत्वा
दिमुक्तये आद्यंपुरुषं प्रथमाजिनमृषभं स्मरंति प्रभातेहि नैष्ठिकजना जायतः स्वस्वदेवतां स्मरंति ॥ तिस्त्रः चतस्त्रः प्रियतिस्त्रः
प्रेयश्चतस्त्रः इत्यत्र त्रिचतुर इत्यादिना तिसृचतस्रादेशोस्याद्यावेति किं त्रिमूर्तौ प्रेयश्चतुष्कश्रुतिभिः तिस्त्रश्चतस्त्र: प्रि
यतिस्त्रः प्रेयश्चतस्त्रः इत्यत्र ऋतो रः स्वरे नीति रः अनिति किं तिसृणां राजच्चतसृणि अन्येतु उपसर्जनयो स्त्रिसृचत
सृशब्दयोर्द्वौ द्याचेनिस्वरादौ रत्वविकल्पमिच्छंति तन्मते सतिस्त्रि सुतिसरि उदंचत्र्च तसरि सतिस्त्र: सत्तिसरः ॥
श्रो जरसं जरां सज्जरसः असैरा इत्यत्र जराया जरस्वेत्ति वाजरस् ॥ ११ ॥ ॥ स्मात्वाद्विशैर्बहुराभि रात्त स्वाद्विर्द्वि
जेभ्यः परिकल्पतेराः युष्मासुनुस्वल्पमिदं तथापि प्रसीदतास्मास्विति भाषमाणैः ॥ १२ ॥ ॥ शुक्ताचेभिर्दीनं
दैयामित्याना: पाणौ गृहीताः शोभना आपो यैस्तैस्तथोद्धत्य रहितं प्रियवाक् सहितंच दानं विदुषो श्लाघ्यामि
ति भाषमाणैः ॥ किमित्याह न्वितिसंबोधने यद्यपि युष्मासु बहुदानार्हेष्वित्यर्थः इदंदीयमानवस्त्वल्पं तथाप्य

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL

स्मासु विषये प्रसीदत वसुयहणे नानुयहं कुरुतेति ॥ प्रभाते हीश्वरैर्दानं दीयते॥ अद्भिः स्वद्भिरित्यापोद्रेइत्यद्र॥ राः बहुराभि
रित्यश्रारायोर्व्यंजनइति आः॥ युष्मा स्व स्माास्वित्यत्र युष्मदस्मनो रित्या ॥१२॥ ॥ त्वयामयातित्वयिचातिमैय्याः किंत
त्रयाव्नि स्पृह आवयोः स॰॥ मिथ्याब्रवीय युवयोर्वशेहं काचिद्वयस्यामिति खंडिताह ॥१३॥ ॥ किलकश्चि छठोऽन्यनायिका
३ संगेनद्वे स्वनायिके वंचितवां रुपयो रेका खंडिता यनितांतरव्यासंगादनागते प्रियेदुःखसंतप्तानायिका वयस्यां भर्तृकृतं समा
नापमानलक्षणव्यसनाप्तातेन संजातमैव्या सखीं द्वितीयां खंडितां सपत्नीमित्यर्थ इत्येवं प्रकारेणाह त्वयेतियथा आः कष्टं हे व
वयस्येऽतित्वयि अतिमयि अन्यनायिकासक्तत्वात्त्वां मांचातिक्रांतेतत्र शठप्रिये विषये त्वया मयाचाकिंनाकिंचिदित्यर्थः॥
यद्यस्मादावयोस्त्वयि मयिच विषये स शठो निस्पृहो निरपेक्षः॥ ननु सो वादी युवयोर्वशेहं वर्ते तत्कथमिति ब्रूषे इत्याह॥
युवयोर्वशेआयत्तोवर्तेहं इति यद्ब्रवीत् तन्मिथ्यालीकं॥ प्रत्यक्षेणैव मावयोर्वंचनात्॥ त्वयामयाअतित्वयि अतिम
यि युवयोः आवयोरित्यत्र त्वद्योसियइतियोन्तादेशः॥ राइत्यासीर्निकिं अहं॥१३॥ ॥ युष्मभ्यमस्मभ्यमथो युषभ्यं
तथेष्टयुष्मभ्यमथाप्यसभ्यं॥ तथाप्रियास्मभ्यमदः प्रभातं षड्भ्योपि रम्यं भवतात्सुखाय॥१४॥ ॥ हे राजन्
दरं तत् प्रभातं षड्भ्योपि सुखाय भवतात्॥ केभ्यः षड्भ्य इत्याह युष्मभ्यं अथो तथा अस्मभ्यं तथा युषभ्य मसभ्यमपि
यु ष्मान स्मांश्चाचक्षाणेभ्यो हितं वदद्भ्यो गुरुवादिभ्यश्चेत्यर्थः॥ तथेष्टयुष्मयुष्मानाचक्षाणा वा येषां तेभ्यस्तथा प्रियावय
मस्मानाचक्षाणा वा येषां तेभ्यो युष्माकमस्माकं च स्वजनादिभ्यश्चेत्यर्थः॥१४॥ ॥ प्रभाते हीविरहापगमेन हृष्टत्वाच्चक्रया
कास्तारं कूजंति तत्र श्लोकेक्षते॥ रात्रौ गतायां वियुतायां वियुताय पीह स्वपयुवैव्यायुंशं षान सान्नु॥ आवांयुवांचार्ककरा
न्नमाम चक्राचलीचाहतुरुच्चनादैः॥१५॥ इह प्रभाते चक्रश्चचक्रवाकीच पुरुषशेषेचक्रौ चक्रवाकमिथुनं अलीपूर्ववत्
तू पुरुषशेषे भृंगमिथुनं क्रमेण नादैस्तारस्वरैः रूत्वाहतुः वदत इव॥ किंतदित्याह॥ हे अलीवियुतौ वियोगिनावावां
यस्यां तस्यां तथा स्वपंतो निद्रया चेतनौ युवां यस्यां तस्यां आवयोर्युवयोर्हितायामित्यर्थः॥ रात्रौ गतायां गमेरिहांतर्भूतणि
ग र्थत्वात् गमितायाम र्ककरैरेवापनीतायां स त्यामावां युवांचार्ककरान्नमामः॥ यतः किंभूतान् युषाने सान्नु अत्र

ने २

तन्निकटवर्तित्वात् युष्मान स्मांश्चाचक्षाणानिव कुशलवार्तादि पृच्छत इवेत्यर्थ इति॥ इति रत्राध्याहार्यः॥ ये हि दीनाना
धादयो महापुरुषैर्विपत्ते रुध्रियंते कुशलवार्ताप्रश्नादिनासंभाष्यं तेतदुपकारादिगुणकीर्तनं यान्योन्यं प्रोत्साहयंत
स्तानू प्रणमंति ॥१५॥ ॥ जितास्मयोः किं जित युष्मयोः स्त्री दृशोः प्रबोधे कमलानि हासैः इत्युत्पलैर्भृंगरवैरुदित्वानि
मील्यते त्वत्पुरदीर्घिकायां॥१६॥ उत्पलैरिंदीवरैस्त्वत्पुरदीर्घिकायां मीलत्यते॥ किं रूत्वाभृंगरवैर्मध्ये वध्यमानानां भ्र नि ४
मराणां छंकारैरुदित्वेव इवोत्प्रेक्षेयः॥ किमुक्तेत्याह॥ हे कमलानि सूर्यविकासिपद्मानि जितावयं यूयंच याभ्यांतयोः॥ स्त्री
दृग्भ्यांयूयमपिजितावित्यर्थः एतदुक्तं स्यायेये स्वात्मनापि पराभूतास्युस्तैरन्येषां पराभूतानां किं हसनीयमिति॥ प्रभा
ते हि कमलानि विकसंति उत्पलानि च संकुचंति स्त्री दृशश्चापि विकसंत्यत इयमुक्तिः॥१६॥ ॥ त्वया मदीयोथम
यात्वदीयोराजन् प्रतापोऽनुकृतस्त्वयीति॥ तर्काकुलोभानुरुदेति मंदमित्याशस्संप्रति मद्विधानां॥१७॥ ॥ प्रभातेहि
रवि र्मंदं मंदमूर्ध्वमयतेतत इयमुक्तिः॥ संप्रति प्रातर्मयाविधासादृश्यं येषांतेषां मद्विधानां बंद्यादिजनानां मित्येवंविधआ
३ शयः श्चित्ताभिप्रायः उदयमुत्प्रेक्षामहित्यर्थः यथाहे राजन् मूलराजत्वया मदीयः प्रतापस्तेजोऽनुकृतोऽनुहृतोऽथ अथवा
मया त्वदीयः प्रतापोऽनुरूतो द्वयोरप्यावयोस्तुल्य प्रतापित्वादित्येवं प्रकारेण त्वयि विषये योसौ तर्कः संशयपूर्वं मनसः प्रेरणं
तेनाकुलो व्यामूढः सन् भानुरादित्यो मंदमनुत्सेकं यथास्यादेवमुदेति॥ तर्काकुलोत्यन्नचित्तत्वात्स्पष्टतुर्तं कार्यमिंदमेव करोति
॥१७॥ ॥ योध्यस्मदासीत्स्विदयन्नधित्वयोमापयन्कोत्रतवानुनापः॥ वदाम्यहं निश्चिनुतस्त्वमेवं मिथस्सखीनामधुनेति
वाचः॥१८॥ ॥ अधुनाप्रभाते मिथः सखीनां कथमप्यन्योन्यं प्रतिपन्न सखीत्वानां सपत्नीनां वाचः संबोधिकावाण्यो वर्तंते॥
कथमित्याह हे सखी यः प्रियस्त्वदयन् त्वत्समीपेयाहं वस्त्यामीतिवामाचक्षाणाः सन्नध्यस्मद् मायिमत्समीपे आसीद
त्रास्मिन्प्रिये विषये कस्तवानुतापः॥ अयमर्थः॥ यस्मात्शठत्वाद्दासविषये त्वामुत्क्वा मत्समीपे व्यसनू तस्मिन् शठस्वभावे प्रि
ये सैषैषास्य यद्गुभानाहमिति किंमित्यंतरनुतप्यसे द्वयोरपि समानापमान कारित्वात्॥ यद्येवं तर्हि किं कार्यमित्याह॥
यत्तदोर्नित्याभिसंबंधाद्यादिति गम्यं यदहं वदामि तत्पूर्वोक्तं भर्तुः शठस्वभावत्वमेव निश्चिनुत थेत्यंगीकुर्विति ॥१८॥

॥ निशित्वकं मामहकं तथात्वां युक्तौनुनावांविधिजृंभितानि ॥ प्रमाणमत्रातिवयं तथातिगुयंरथांगाविति कूजतोनु ॥ १९॥ ॥ रथांगोच
क्रवाकमिथुनमिति न्विदमिव कूजतोवदतः ॥ यथानिशिरात्रौ निशामाहात्म्यान् कुत्सिता अस्या अज्ञातायास्त्वं त्वकं मामाचचक्षे मामेवा
चः ॥ तथा निशीकुत्सिता अस्या अज्ञाताया अहं अहकं त्वामाचचक्षे आवं आवां तुः पुनरर्थे त्वंचाहंच पुनर्नमिलितौ यद्यपिनिशि आवां
संयोगाय प्रेम्णान्योन्यं शब्दायितवंतौ तथापिनसंयुक्ताविन्यर्थः ॥ नन्वत्रकोहेतुरित्याह ॥ अत्रावयोरयोगेनिधिजृंभितानिदैवविलसिता
४ निप्रमाणंहेतवोयतोऽतिवयं तथातियूयंदैवस्यप्रतिमल्लाभावान्मान्त्वांचातिक्रांतानीति ॥ युष्मभ्यं अस्मभ्यं अणिगंतप्रसे इत्युष्मभ्यंमिया
स्मभ्यमित्यग्रशेषेलुगितिदस्यलुक् युष्मभ्यमस्मभ्यमित्यत्रमोर्नेतिमस्यवालुक् प्रसेइत्युष्मभ्यंमियास्मभ्यमितिनिगंतप्रसेशेषइत्येव
व युष्मान् अस्मान् अत्रपूर्वेणमस्यात्वं ॥ युवां आवां स्वपद्युवयिवियुतावयीत्यत्र मंतस्येत्यादिनायुवावौ ॥ द्वयोरितिकिं युष्मभ्यं अस्मभ्यं
॥ द्वयोरितियुष्मदस्मद्विशेषणंकिं जितयुष्मयोः जिता स्मयोः अत्र समासएवद्वित्वविशिष्टेर्थेवर्ततेनयुष्मदस्मदीति युवावादेशोनभ
वतः ॥ त्वयामयात्वयिप्रत्यये त्वदीयः मदीयः उत्तरपदेत्यत्पुरमद्विधाना मित्यत्रत्वमौप्रत्ययेत्यादिनात्वमौ ॥ त्वदयः इत्रित्यत्रादंत्यस्वरा
दिलोपात् प्रागेवत्वमौ ॥ कश्चित्तु पूर्वमंत्यस्वरादिलोपेत्वमादेशेः कारस्यचद्वित्वागमे मापयन्नित्याह ॥ प्रत्ययोत्तरपदेचेतिकिं अध्य
स्मत् अंतरंगत्वात्स्यादिद्वारेणैव त्वमादेशेसिद्धेप्रत्ययोत्तरपदग्रहणं बहिरंगोपिलुबंतरंगानापिविधीन्बाधतइति न्यायज्ञापनार्थं
तेनतादित्यादावंतरंगमापित्यदाद्यत्वादिनस्यात् ॥ एकेतु निमित्तनिरपेक्षमेकत्वविशिष्टेर्थेवर्तमानयोस्त्वमादेशावि च्छंतितन्मतेऽधि
त्वत् त्वमहमित्यत्रत्वमहमित्यादि नात्वमहमौसिनासह ॥ सिनेतिकिं आवां ॥ प्राकूचाकइतिकिं त्वकं अहकमित्यत्राकः श्रुतिर्यथा
स्यात् अन्यथापूर्वमाकिसतितन्मध्येपतितस्तद्ग्रहणेन गृह्यतइतिन्यायात्साको प्यादेशस्यात् ॥ केचित्तु त्वांमांवाचष्टेइतिणौ त्वमा
देशेटद्धौकिपिमं तयोरेवत्वअहादेशविधानात्सौत्वां मामिति ॥ धातोरेवगृद्धिरिति मतेत्वंममित्येवचभवतीतिमन्यंतेतेहिमकतिमात्रस्या
देशान् डेजससीनाममादेशंडससुकारमिच्छंति ॥ अत्रतुत्वमितिममितिचस्वयंज्ञेयं ॥ अतियूयं अतिवयंइत्यत्र यूयंवयंजसेतियूयंव
यमौ ॥ १९॥ ॥ त्वांमांधिगावांच युवांतथास्मान्युष्मान्नयत्सत्त्वसन्ममेशः ॥ ईक्षेतिवानोनृपतुभ्यमिष्टमत्यंहितेव्याभ्रधुनोद्धसंति ॥ २०॥
इश्ववयंयस्यतस्यायिष्टमत्यंतुभ्यंहितेषु तव्यत्त्वंतभक्तेषुनृप्षाधारेषधुना प्रभाते इत्येवंविधावाच आशद्धसंति ॥ यथा हेमिवसन्

प्रसादपात्रत्वेन प्रधानस्त्वं संतौ युवां संतो यूयं च यस्य स सत्त्व ॥ तथासन्नहं संता वा वां संतोवयंच यस्य तस्य सन्मम इशः स्वामिनो मूल
राजस्य यस्मान्नेक्षादर्शनं नाभूत् तत्तस्मात् त्वां मां युवामावां युष्मान स्मांश्चधिक्कारोस्त्विति ॥ अतिभक्तत्वात् प्रातस्त्वद्दर्शनोत्सुक्यं
ठिताः सेवकाः यावत् क्षणमात्रं त्वद्दर्शनं न भवति तावदकृतार्थमन्यमानाः स्वामिदं नीत्यर्थः ॥ तुभ्यमिष्टमत्यमित्यत्रतुभ्यम यं
ङयेति तुभ्यं मत्यमौ ॥ सत्त्वसन्ममइत्यत्र तवममंङसेतितवममौ ॥ त्वांमांयुवामावामित्यत्रामौमइति अनुऊस्थानेम् ॥ युष्मानस्
मानित्यत्रशसोनइतिशसोन् ॥ २०॥ ॥ युष्मभ्यमस्मभ्यमसौहितस्तन्मयुष्मदस्मत्त्ववरस्त्वथेशः ॥ युष्माकमस्माकमिति ब्रुवा
णा अमीनृपास्त्वामधुनोपयांति ॥ २१ ॥ ॥ अमीप्रत्यक्षानृपाः अधुनासेवार्थं त्वामुपयांति ॥ किंभूताः संतोब्रुवाणाः ॥ किमित्याह ॥ यु-
ष्माकमस्माकंचेशः स्वाम्यसौ मूलराजो युष्मभ्यमस्मभ्यंचहितोनुकूलस्तथा त्वत् त्वत्तो मत् मत्तो युष्मद्युष्मत्तः तथास्मदस्मत्तश्च सका
शात्प्रवरः शौर्यादिगुणैरुत्कृष्टोवर्तते इति ॥ युष्मभ्यमस्मभ्यमित्यत्र अभ्यमभ्यस इति अभ्यम् त्वत् मत् युष्मत् अस्मदित्यत्रङ
सेश्चादित्यत् ॥ युष्माकमस्माकमित्यत्र आमआकमित्याकम् ॥ २१॥ ॥ अयंसवोनोवतिदत्तईष्टेतथैव वान्नौहितइत्युचेनेमे ॥ मि
थोजनैरित्युदयत्नुतस्त्वा पुनातु सूर्यस्त्वामिव प्रभोमा ॥ २२॥ ॥ हेप्रभोस्वामिन् यथात्वमुदय श्रिया प्रवर्द्धमानः सन् वर्णाश्रम
गुरुत्वेन दर्शनस्तवनादिना पापमलक्षालकत्वान्मामांजातावेकवचनं बांदिजातिं पुनासि तथासूर्य उदयन् संस्त्वा त्वां पुनातु ॥ किंभू
तः सूर्यस्त्वंच ॥ जनैर्मिथोनुतस्तुतः ॥ कथमित्याह ससर्वत्रप्रसिद्धोयंप्रत्यक्षः सूर्योराजाच वोयुष्मान्नोस्मांश्च अवतिपरकृतवि
घ्नोपद्रवादिभ्यो देवतात्वादधिपतित्वाच्च रक्षति ॥ तथावोयुष्मभ्यंनोस्मभ्यंच दत्ते मनोवांछितं ददाति ॥ तथा वोयुष्माकंनोस्माकंचे
ष्टेचेशोभवति ॥ स्मृत्यर्थेत्यादिनाषष्ठी ॥ यथावोनोऽवतिदत्तेईष्टेचतथैव वांयुवांनौआवां वा वतियुवाभ्यामावाभ्यांच दत्ते
युवयोरावयोश्चेष्टेचतथातेतुभ्यंमेमह्यंचाहितोनु कूलस्तथा तेतवमेममेदृच स्वामीचेति ॥ वोन इत्यत्र पदाद्युतिगादिनाद्वितीया
चतुर्थीषष्ठीबहुवचनैः सहवस्नसौ वान्नावित्यत्र द्वित्वे वान्नाविति द्वितीयाचतुर्थीषष्ठीद्विवचनैः सह वान्नावौ ॥ तेमेइत्यत्र ङेङ
सौ बेमेत्वामाइत्यत्र अमात्वामेति त्वामादेशौ ॥ २२॥ ॥ महर्षयोस्माननुशिष्टकृत्यं देवाः समेमापरिरक्षतेति ॥ विप्रावराणां प्रपु
नीत चेतिसूर्येशमायेतिचवागिदानीं ॥ २३॥ ॥ इदानीं प्रभाते वाक्वाणी ब्रूते अर्थाद्धार्मिकाणां ॥ कथंकथमित्याह ॥ हेमहर्षयो

स्मान् रूत्यं धर्मकार्यमनुशिक्षोपदिशतेतीति रत्राध्याहार्यः ॥ तथा हे वा अर्हदादयः सर्वे सर्वे मामां परिरक्षत संसारपावेभ्यः पातेति ॥
तथा हे विभावरास्नानक्रियाभ्यां श्रेष्ठा यूयं मा मां प्रपुनीताशीर्वाददानपूर्वमरतकोपरि मंत्रपूतदूर्वाक्षतक्षेपादिना पवित्रयतेति ॥ च त
था हे सूर्य ईश स्वामिन् मामाम न रक्षेति ॥ धार्मिका हि प्रातर्धर्मश्रवणादिवां छंतीति हर्षयोऽस्मा नित्यत्रासदिवेत्यादिना मेऽव्ययदस्या
सत्वं ॥ देवाः सर्वे मा विभावरामामित्यत्र जस्वीत्यादिना मेऽव्यविशेष्यस्य वासत्वं ॥ सूर्येशमावेत्यत्र नान्यादिति असत्वनिषेधः ॥ २३ ॥
नखास्तवाहोरासि वाक्षिमांव तुभ्यं शपे स्मास्मित वानपेक्षा ॥ किमीक्षसेमां व्रजतां विमुंच मामित्यभीकं प्रतिवाक्किाचित् ॥ २४ ॥
अभीकं प्रभाते नुनयं तकामुकं प्रति सपत्नीनखक्षतदर्शनात् कुपिता काचित्कामिनी वक्ति ॥ कथमित्याह ॥ अहे ति साभ्यसू
ये संबोधने ॥ अह अरे धृष्ट तवोरसि वक्षसि नखा नखक्षतानि संति आः कष्टं च त्वं पुनर्मां वक्षि भणसि यदुत तुभ्यं शपे त्वमेव मच्चि
त्ते वर्तस इत्यर्थे तव प्रत्ययार्थं माचारिशपथान् करोमीत्यर्थ इति यतस्त्वमीदृशोऽत अश्वास्मि अहं तव नविद्यते ऽपेक्षा आकांक्षा य
स्याः साऽनपेक्षा वाऽन्यापेक्षे त्वया मम न प्रयोजनमित्यर्थः ॥ एवं चास्थिते मां किमीक्षसे किं चिंतयसि व्रजतां स्वमनोभिप्रेतां मन्त्वप
त्नीं ॥ विमुंच त्यज मामिति तुभ्यं शपे ॥ मामित्यभीकामित्यत्र पादादौ रिति नेमादेशाभावः वाक्षिमांव नखास्तवाहेत्यत्र चाहाहेत्या
दिना मा ते आदेशाभावः ॥ किमीक्षसेमामित्यत्र दृश्यर्थैश्चिंतायामिति मादेशाभावः ॥ २४ ॥ ॥ यूयमन्नसुस्नाइ तिवोऽलसत्वं वयंनु
सुस्नाइ तिनः पटुत्वं ॥ यूयं हि कांतास्त्वादिना वई युर्वयं न कांतारूत्वादिना न औ इश्नन् ॥ २५ ॥ यूयं सुमृख्यो हि न देष युष्मान् दुनोति भानुर्न
वयं सुमृख्यः ॥ तदेष नास्मांसुरतीति काकूक्तयः सखीनामुदिता इदानीं ॥ २६ ॥ ॥ इदानीं प्रभाते सखीनां काकूक्तयः का
कु वक्रो क्त्यासोपहासं भाणितय उदिता विजृंभिताः ॥ कथमित्याह हे सख्यो हि यस्माद्यूयं कांताः सौंदर्यपात्रं ततस्माद्वो युष्माक
मि नाभर्तारो वो युष्मानीयुः रंतुमागताः ॥ वयं न कांतास्त्वादिना न औ इश्नन् ॥ वयमपि कांता एवेत्यस्मद्भर्तारोऽप्यस्मान् रंतुमागता ए
वेत्यर्थो तदेव हे सख्यो यूयमन्नसुस्नाः सकला यां निशि निरंतररमणक्रियया न शयिता इति हे वो वो युष्माकमलसत्वमपा वं वयं तु सुस्ना ८
इति नः पटुत्वं यूयमिव वयमपि रात्रौ न सुस्ना अतस्त्वन्यमस्माकमप्यपाटवमस्तीत्यर्थः तथा हि यस्मात् यूयं सुमृख्यो भर्तृप्रसादे
न सदा सुखितत्वात् सुकुमारांग्यस्तस्माद्वो वो देष प्राभातिको पि भानुर्युष्मान्दुनोति पीडयति ॥ न वयं हि मृख्य अतदेष नास्मांसुद

नि यूयमिव वयमपि मृख्य एवातोऽस्मानप्येष भानुस्तुदतीत्यर्थ इति ॥ एतेन यथा वयं भालस्यं सुखस्तातपं चाविगणय सर्वप्राभातिकक
त्येषूत्सहामहे तथा यूयमप्युत्सहध्वमिति सखीभिर्व्यज्यत इत्यर्थः ॥ इति यः इति नइत्यत्र नित्यमन्वादेश इति नित्यं वस्नसौ ॥ तदिना
वः तदेष युष्मान् न दिनानः तदेष नास्मान् इत्यत्र सपूर्वादित्यादिना वावस्नसौ ॥ २६ ॥ ॥ पात्रन्नयैतच्च चयेन देते नार्घ्य भजेने
न बलिं न देहि ॥ जुहूस्रुचावानयतावदेते अथैनयोः प्रक्षिप सर्पिराशु ॥ २७ ॥ कुंडं खनेदं परिलिंपचैनदिदं फलं धेत्यथ होमयेनन् ॥
इदं सदैनेन यजस्व श्रौदेनयोः श्रुतं सत्कुरु चैनयोस्तत् ॥ २८ ॥ व्रजेम कस्मा यथदेहि चास्मा येते भयो थैषु नतिं कुरुष्व ॥ अन्योन्य
मित्यादिशतां द्विजानाममूर्गिरोब्रह्मपुरीषिदानीं ॥ २९ ॥ इदानीं प्रभाते ब्रह्मपुरीषु द्विजानां याज्ञिकानां अमूः प्रत्यक्षा गिरः आज्ञावाण्यो पुरी
वर्तते यतोऽन्योन्यमादिशतां कथमित्याह हे द्विजे तत्प्रत्यक्षं पात्रं यज्ञभाजनं नय जलस्थानादि प्रापय ततू एन देव पात्रं शीघ्रं चय जलक्षा
लनादिना पवित्रीकुरु तथा हे द्विजैनेन पात्रेणार्घ्यं पूजोपकरणं पुष्पफलादि भज गृहाणेत्यर्थः ॥ ततोनेनैव पात्रेणेश्वरेंद्रादिभ्यो बलिमुपहारं
देहि तथा एते जुहूस्रुचौ जुहूरुत्तरास्रुकूतोगोबलीवर्दन्यायेन स्रुक्शब्देनाधरास्रुगुच्यते द्वंद्वे जुहूस्रुचा वुत्तराधरस्रुचौ तावादिति प्रक्र
मे आनय । अथानंतरमेनयोरुत्तराधरस्रुचोराशु शीघ्रं होमाय सर्पिः प्रक्षिप ॥ तथा इदं कुंडं खन पुरोवर्तिनीं भूमिं मार्गाद्याधानार्थं
खननेन कुंडाकारां कुर्वित्यर्थः ॥ ततू एतदेव कुंडं परिलिंपच समंताल्लिंपस्व च ॥ तथेदं फलमाम्रादि धेहि पाणौ धर ॥ अथानंतरमे
नमेव फलहोमयजुहुधि ॥ तथेदं दधि सततू यतनेन तोनेनैव दर्भाय जस्व यागं कुरु ॥ तथा नयोर्यापजूक्रमः श्रुतं वेदादि शास्त्रसारं यद्वर्तते
श्रुतवंतावेतावित्यर्थः ॥ ततस्माद्धेतोरनयोः सत्कुरु संमानय ॥ अनयोरित्यत्र संबंधषष्ठीविषयसप्तमी वा ॥ तथेम कस्मै व्रजदे
शांतरागतत्वादृश्यानभिमं दूरस्थं प्रत्यक्षं द्विजमानेतुं गच्छ ॥ गम्यस्याप्य इति चतुर्थी ॥ अथानयनानंतरमस्मा ये वागतान द्विनायदे
हि स्वर्णादि वितर ॥ तथैते अग्नयो दक्षिणाहवनीयगार्हपत्याख्यास्त्रयो वन्हयो वर्तते ॥ अथ ततश्चैतेष्वग्निषु नतिं नेकुरुष्वेति ॥ ब्रह्म
पुरीनाम धर्मार्थमीश्वरैः कारितानि धनधान्यद्रूपदचतुष्पदादि सर्वसामग्रीसहितानि द्विजेभ्यो दत्तानि गृहाणि ॥ शीघ्रचयेनतू
पात्रं नेन अथैनयोरित्यत्र्यपदानेन दित्यादिना एनतू चैनतू एनेन यजस्व चैनयोरित्यत्र इदम इत्येनतू ॥ केचित्तु इदम आदेशमेन
मितिमातं द्वितीयैकवचने आडुल्लन्मतेहोमयेनं ॥ अस्मायित्यत्राश्वंजन इति साक इद्मो नूकेचिदेतदोपी छंति अथैषु ॥ २९ ॥

६

एभिः करैरंशुमतेमकस्येदिशेयतं सानूसृजतान्वनेन ॥द्यावापृथिव्योरनयोर्निजोयंपरोयकंव्यक्तिरियंव्यधायि ॥ ३०॥ ॥ अ
नेनप्राभातिकेनांशुमता द्यावापृथिव्यो राकाशभुवोर्मध्ये यं निजोऽयकं कुत्सितोस्यो ऽसतोवाऽयं परोन्य इत्येवं विधाव्यक्ति र्व्यधायि
॥ किंभूतेनसता एभिः प्राभातिकैः करैः किरणैः स्त्वा ऽरुणत्वादिमकस्येदिशे पूर्वतमोभिभूत्वादि नानुकंपितायेप्रत्यक्षाये
पूर्वस्यं अवतंसान्नुरक्तपुष्पमुकुयानिवसृजताकुर्वता॥ निशिहि द्यावापृथिव्योत्तमसाव्याप्तत्वान्निजपरयोर्ज्ञानंनासीत् रव्युद
येतु बभूवेत्यर्थः ॥ एभिरित्यत्रानिगित्यन् अनगितिकिं इमकस्ये अन्येन अन्ययोरित्यत्र टोस्यनइत्यनः ॥ अयंइयमित्यत्रायानि
त्यादिना अयमियमो ॥ साकोप्ययमियमादेशो भवतः ॥ अन्येत्यादेशेकृते पश्चादकमिछंति अयकं ॥ ३०॥ दीपाइमेरव्युदयेन

म्ह

राजं त्यदैतीमोहव्यभुजोपिनामी ॥ स्यएषनेंदुर्नसतारकौ घोदेवायतः कोपिकदापिसश्रीः ॥ ३१॥ इमेराज्ञोयेऽराजंते
दीपारव्युदयेसतिनराजंतिनिष्प्रकाशकत्वात् ॥ तथायेऽमीरात्राववराजंते ऽतीदमोनिस्तेजास्वित्वादिमान्दीपान् तिक्रांताहव्य
भुजोप्यग्नयश्चनराजंति ॥ तथास्योशञ्चोयोतिप्रकाशितवान् सएषप्रत्यक्षइंदुरपिनराजति ॥ तथासतारकौघोनराजति ॥ यद्वा
युक्तमेवैतद्यतोदेवाददृष्टिवशात्कोपिकदापिसश्रीः श्रीयुतः स्यात् ॥ ३१॥ ॥ संध्यानतुर्अम्ह्यसकाविनोसावेशदृयोरप्यमुयो
स्तृतीया ॥ त्वंवासुकोमोराजितीत्रयीयंसाक्षान्नतोनादमुयङ्पुमान्कः ॥ ३२॥ ॥ हेराजन् असकौरव्युदयेन गतप्रायत्वाद
स्येयंसंध्या प्रभातसंध्या ब्रह्मेणेयंब्राम्हीतनुर्मूर्तिः ॥ एवंकिलश्रूयते ॥ पुरासिसृक्षया प्रजास्सृजाब्रह्मणस्तन्वस्यक्तास्तत्रदेवानृस
ष्ट्वायातनुस्त्यक्तासाहः संपन्नापुनर्दैत्यान्सृष्ट्वा यातनुस्त्यक्तासारात्रिरूपाजायत भूयोमर्त्यान्निर्माय तनुरुत्सृष्टायासाप्रातः संध्या
समपद्यतेति ॥ तथासोप्रत्यक्षइनो रविरीशस्य शंभोरियमेशीतनुः ॥ यदुक्तं ॥ क्षितिजलपवनहुताशनयजमानाकाशसो
मसूर्याख्याः ॥ इशस्यमूर्तयोष्टौ चिरंतनैर्मुनिभिराख्याताः ॥ तथामुयोर्द्वयोरपिब्रम्हेशतन्वोस्तृतीयाऽसुकः प्रत्यक्षस्त्वंमोर
ति तीननुर्वैष्णवीमूर्तिः ॥ नृपोहिप्रजापालकत्वेन वैष्णवीमूर्तिरितिरूढिः ॥ एवंचेयंप्रत्यक्षात्रयी ब्रम्हशंभुविष्णुरूपासाक्षात्प्र
त्यक्षास्ति तस्माद्धेतोः कःपुमान्नादमुयङ् अमूंत्रयींनांचति ॥ अधुसंध्यासूर्य त्वांचत्रयीमूर्तित्वात्सर्वलोकःपूजयतीत्यर्थः ॥ ३२॥

६

सध्यांनृपार्चामुमुयह रोयद्ब्रम्हा यमुद्यङ् हरिरप्यदद्यङ् ॥ येनामुनामीअपियांतिमुक्तेर्नियापथाघस्यलुवाव लोकाः ॥ ३३॥

ङ् नाः

॥ हेनृपसंध्यांप्रभातमर्च्च ॥ यद्यस्माद्धेतोर्हरोप्यमूंसध्यामंचति अमुमुयङ् ॥ तथाब्रह्माप्यमुद्यङ् हरिरपिविष्णुरप्यदद्यङ् ॥ अ
थप्रत्यक्षेणाप्यस्यजगत्पूज्यतामाहुः ॥ लुवाचेतिचोभिन्नक्रमे येनचहेतुना अमुनाय थासंध्यालक्षणेनामीलोकाअपि ॥ आस्तां
तावद्दागमगम्याहराद्यः प्रत्यक्षाब्राम्हणाद्योजना अपियांतिसंध्याचीकुर्वंतीत्यर्थः यतः किंभूतेनाघस्यलुवाछेदकेनातए
वमुक्तेर्मोक्षस्यानियाप्रापकेन ॥ ३३॥ ॥ वेदानधीयंतेनंस्तुवंतोयवक्रियः शिश्रियुरग्निमेके कुशासकल्स्वः सामिदुन्व्य ३४
एके करभुवः सिंधुनयानथेयुः ॥ ३४॥ ॥ यवान्होमार्थक्रीणंतियवक्रियएकेऽग्निहोत्रिणोऽग्निकार्यार्थमग्निंशिश्रियुः ॥
कीदृशाः संनोवेदानधीयंतोऽकद्रेणपठंतः ॥ तथाइनंरविं स्तुवंतः ॥ अथतथैकेऽन्येऋषयः करेनप्रवंनेतरंति करभुवोज
लपूर्णनदीमपितरंतःसंतइत्यर्थः ॥ सिंधुनयानि नदीकूलानिईयुः प्रापुः यतः कुशासकल्स्वोऽग्निहोत्रपरिस्तरणार्थदर्भाणा
मसकृच्छेदकाः ॥ तथासामिधउन्वयंति सामिदुन्वोऽग्निज्वालनायकाष्ठाहारकाअतिनैष्ठिकाइत्यर्थः ॥ नदीतटेषुहिप्रायेण
दर्भादिबहुप्राप्यते ॥ इमेइत्यत्रदोमस्याद्गाविति मः ॥ त्यदादिसंबोधिविज्ञानादिहन्नस्यात् ॥ अतोदमः कः कदेत्यत्र कि
मः कस्तसादौचेतिकः ॥ स्यः सः असौ इमे एषः द्वयोः तसादौ मतः कदेत्यत्राद्धेरइति अः स्यः सः एषइत्यत्र तः सोसइ
तिसः ॥ असौ असकावित्यत्रादसइत्यादिनादस्यसः सः सेसुडौ असुकइति असुकयोकीनिवात्रिपाध्यतेपक्षे असकौ ॥
अमुयोरित्यत्र मवर्णस्येतिमः अदमुयङ् अमुद्यङ् अमुमुयङ् अदद्यङ् इत्यत्र वाडयवितिवादस्यमः द्वौचात्रदकारौतयो
र्वामिसातिन्वातूरूप्यं ॥ अमुमुयङ् इत्यत्र मादुवर्णोन्वित्युवर्णः ॥ आन्विति किमर्थं अमुयोरित्यत्र यत्वादिषु कार्येषु कृते पूव
र्णोयथास्यादित्येवमर्थं ॥ अमुनेत्यत्र प्रागिनादित्युवर्णः ॥ अमीइत्यत्र बहुष्वेरीरितिईकारः ॥ नियालुवा अधीयंतःस्तुवं
तइत्यत्रधातोरिवर्णेत्यादिना ईयुवो ॥ ईयुरित्यत्र इणइतिइयू ॥ यवक्रियः करभुवः शिश्रियुः इत्यत्र संयोगादिति य्वोरपवा
दोयीयूवोधातुनासंयोगस्यविशेषणादिहनभवति उन्यः असकृल्स्वः ॥ ३४॥ ॥ पश्यंतिसिद्धास्त्रियउद्भ्रुवोकमा
राभुवंतं किरणाद्पातैः ॥ आशास्त्रियः स्त्रीरिवपाङ्मनीश्च युश्रीस्त्रियं स्त्रीमिवस्व श्रियंच ॥ ३५ ॥ अणिमा
द्यष्टविधैश्वर्यवंतः सिधास्तेयांस्त्रियउद्भ्रुवोऽभ्रुवोयासांताउद्भ्रुवः सत्योऽर्कं पश्यंतियतःपादपातैः किरणनिपातैरथ

च पादेषु पातैश्चरण प्रणामैः कृत्वारा भुवंतं किल प्रसादयंतमिव॥ का: आशाः स्त्रियो दिगंगना स्तथा पद्मिनीः स्त्रीरिव नथा र
विकिरणपंचशतीस्वर्गमप्युपोनयतीतिप्रसिद्धेर्युश्रीः स्त्रियं स्वर्गलक्ष्मीमेवांगनां स्वश्रियं चाकाशलक्ष्मींच स्त्रीमिव॥
७ योपि कांतः प्रेमानुविद्धः स्वकांताः पादपातैराराधयति तमन्यास्त्रियोऽहो अस्य स्वकांतासु प्रेमानुबंधो यद्यस्माकमपीदृशः
पतिःस्यादित्यभिलाषेणोद्भुवः॥ आराभुवंतमित्यत्र भुवोस्तोरितिवू सिद्धुस्त्रियइत्यत्र स्त्रियाइतियास्त्रियं स्त्रीस्त्रियः स्त्री
रित्यत्र वाम्नासीतिनेयं॥ ३५॥ वस्त्रोवाचिन्युः कुसुमानिचैत्याग्रण्यंजगत्स्वं सुधियोथानिन्युः॥ दनूभ्वोपिवर्षाभ्वइवाभिलं
घ्योपलभ्यकाराभ्वमिवप्रभातं॥ ३६॥ ॥कारो निश्चयस्तत्र नेन वा भवतिकारभू रयगस्तमिव॥ यथाये मूर्मार्गदर्शकः
स्यात्तथा सर्ववस्तुदर्शकं प्रभातमुपलभ्यप्राप्यसुधियः पुष्पोच्चयदक्षा मालाकाराः कुसुमान्यवाचिन्युरुच्चितवंतो॥ यपुष्पाव
चयानंतरंजगत्स्वं लोकेनापावित्रकं चैत्याग्रगण्यं चैत्येषु देवायतनेषु श्रेष्ठं महाप्रभावत्वेन सर्वलोकपूज्यंजिनमंदिरादिकु
सुमानिनिन्युर्विक्रयार्थंप्रापयन्॥ किं कृत्वा दनूहिंसनूभवतीति दन्भूः दन्भ्वोपिसविषकीटकानपि वर्षाभ्व इव दर्दुरानिव अ
भिलंघ्योत्प्लुवनेनातिक्रम्य अहमहमिकयाशीघ्रं गत्वेत्यर्थः॥ यतोवस्त्रोवसुद्ध्यमिष्ठंतः प्रभाते हिमालिकाः पुष्पाण्युच्चि
त्यविक्रयणार्थं देवप्रासादेषुनयंति॥ सीतलकालत्वानुदनूभ्वश्च वाहुल्येन विचरंति॥ ३६॥ ॥ चिकीर्विधूदेंद्रदिशः पु
नर्भ्वाः करोतिकाराभ्वमिनोनुधकारं॥ एतइभुवः पुण्यकराभ्वएन स्तुष्णोनुटंकादलयंतिभासः॥ ३७॥ ॥ इनोरविरं
धकारंकारागुप्तिः कारेवकारा गुहाकूपादि तत्रभवति निष्ठतियस्तं करोति॥ कीदृक्सन् विधुनेंदुनोदयकाले संबंधाद्दूट
वोढा परिणीतेव येंद्रदिक् पूर्वा तस्याः पुनर्भ्वाः पुनरूढायाइवाचिकीर्षिकीर्षुरुदयेन पूर्वदिशासंबंधी भवन्नित्यर्थः॥ यो
१० पीनः स्वामी अन्योढां कन्यां तस्मिन्मृते सति पुनः परिणीतिसौ धकारतुल्यमपवादिन महितजनं काराभ्वं गुप्तिस्थं करोति
तथैवदृभुवोपिप्रभवाभासः त ष्णोवर्द्धकेष्टंकानुटंकिकायथापाषाणादिविदारयंति तथैनः पापं दलयंति यतः पुण्य दा२
स्यधर्मस्यकरभ्वोयेग्व इव सर्वलोकस्य धर्ममार्गेप्रवर्तकत्वात्॥ ३७॥ ॥ पूर्वाचले धातुवपुंषिप्राण्यवर्णाउद्यात्य
घलून्युरंशोः॥ पकाम्नताम्रेहतदंभि रक्तधूस्यभ्रलम्नेवविभातिसंध्या॥ ३८॥ ॥ अघलूनिमिछतिलोकानामिति

सापेक्षत्वेपि नित्यसापेक्षत्वेनैकार्थ्यात् क्यनिअघलून्युर्लोकपापच्छेदंघोरं शोरवेरर्वाणोऽश्वाः पूर्वाचलेउदयाद्रेस्तानि
वप्राणि रोधांस्युद्यात्युदंचंते कीदृंशि धातवएव वपुर्येषां तानिधातुमयानि॥ ततश्चेह पूर्वाद्रौ पक्वाम्नताम्रापरिप
क्वाम्रफलवद्रक्ताऽभ्रलग्ना ... ऽऽकाशस्थासंध्याभाति॥ कीदृक् तेषामर्वणां ये प्रयः खुरास्तैर्हृतोत्खातायाधू
लीधातुरेणुः सेव॥ अववचिन्युः निन्युरित्यत्र येनेकः स्वरस्येयः॥वस्व इत्यत्र स्यादौव इतिवः॥ चैत्याग्रण्यंजगत्स्वंइत्यत्राकि
धृतेरित्यादिनायवो॥दनूभ्वः पुनर्भ्वाः वर्षाभ्वः काराभ्वमित्यत्र दनूपुनरित्यादिनाभावः॥ करशब्देनापीछंत्यन्ये कराभ्वः॥
काराशब्देनाप्यन्ये काराभ्वं॥ दनादिभिरिति किं एतद्भुवः पूर्वेणैवसिद्धे नियमार्थमिदं एतैरेव भुवोनान्यैरिति॥ तक्ष्णः
चिकीः स्यादिविधौच अर्वाणः वपूंषीत्यत्र नषमित्यादिनाणत्वषत्वानामसत्वाद्नोकारलोपःसस्यरुरुपांत्यदीर्घ
च त्वंचस्यात्॥ पक्वस्यादिविधौच॥ अलून्युरित्यत्र क्वादेशाषीति वनयोरसत्वाद्धुटिकर्त्तव्ये न्याश्रित्यउरुत्वस्यात् अषीति
किं रक्तः अत्रकादेशस्य णस्यसत्वाद्यजसृजेत्यादिनाधुड्मिमित्तः षोनभवतिकत्वेत्वसत्वात्तद्वत्येव परेस्यादिविधौचे
त्येव॥लग्नाअत्रस्यादिविधौ पूर्वसूत्रकार्ये घोषे प्रथमोशिटइतिप्रथमत्वेनत्वस्यासत्वाभावाद्घोषनिमित्तः प्रथमोन
भवति॥ ३८॥ ॥ अश्वालिलिक्षंतिविमूर्छदारमद्युतिः सजूः शाद्वलशंकयेह॥ तमः पिपिक्षोररुणस्य दीव्यतोवागि
रोनोगणयंतिधुर्याः॥३९॥ ॥ अश्वारवितुरगालिलिक्षंतिसिस्वादयिषंति॥ काः इह पूर्वाचलेविमूर्छदारमद्युतीः गिरौम यि
णयोवर्ण्यंतइतिकविरूढिरित्यस्य मणिमयशिलासुविमूर्छंत्यः प्रतिफलंत्यो या आत्मद्युतयः स्वकांतयस्ताः॥ कयासजूः
शाद्वलशंकया शाद्वलशब्देनाचोपत्या शद्धरिततृणास्युच्यंते सजूंषिमिथः संबद्धान्यातिसांद्राणि यानिशाद्वलानिहरित
तृणानितेषां याशंका भ्रमस्तया गिरौ हरितसंभवात् प्रतिफलितस्वकांतीनां नीलत्वाच्चता हरितानि संभावयंत इत्यर्थः॥
अएवधुर्याधुरीणा अश्वाअरुणस्यरविसारथेर्दीव्यद्गाढनोदनाद्दीप्यमानं तोत्रंप्राजनं यासुताडीव्यत्तोत्रा स्तोत्रतोदन
पुरः सरागिरोहुंकारान्नोगणयंति यदितेशाद्वललिलिक्षया तोत्रहुंकारान्नगणयंति ताकिंतास्तेयु प्रयुङ्क्तेसाबि
त्याह॥ तमः पिपिक्षोरुच्छेत्तुकामस्यतमः पेषकार्यकरणोत्सुकस्येत्यर्थः॥ ३९॥ सुगीर्यमाणोपिगुरुत्वगीर्यन्नश्रेयार

च पादेषु पातेश्चरण प्रणामैः कृत्वा राभुवंतं किल प्रसादयंतमिव॥ काः आशास्त्रियो दिगंगनास्तथापद्मिनीः स्त्रीरिव तथार
विकिरणपंचश ती स्वर्गमध्युषी नयतीतिप्रसिद्धेर्धु श्रीस्त्रियं स्वर्गलक्ष्मीमेवांगनां स्वश्रियं वा काशलक्ष्मीं च स्त्रीमिव॥
५ यो पि कांतः प्रेमानुविद्धः स्वकांताः पादपातैराराधयाति तमन्यास्त्रियोऽहो अस्य स्वकांतासु प्रेमानुबंधो यद्यस्माकमपीदृशः
पतिस्यादित्यभिलाषेणोद्धुवः॥ आराभुवंतमित्यत्र भ्रुवोस्तोरितिवृ सिद्धुस्त्रियइत्यत्र स्त्रियाइतियास्त्रियं स्त्रीस्त्रियः स्त्री
रित्यत्र वाम्नासीति नेयं॥ ३५॥ वस्त्रोवाचिच्युः कुसुमानि चैत्याग्रण्यंजगत्वं सुधियोयानिन्युः॥ दनूभ्वोपि वर्षाभ्वइ वाभिलं
घ्योपलभ्य कारभ्व मिव प्रभातं॥ ३६॥ ॥कारो निश्चयस्तत्र नेन वा भवति कारभूः यगत्तमिव॥ यथाग्रे सूर्मार्गदृर्शकः
स्यात्तथा सर्ववस्तुदर्शकं प्रभातमुपलभ्य प्राप्य सुधियः पुष्पोच्चयदक्षा मालाकाराः कुसुमान्यवाचिच्युरुच्चितवंतो॥ वपुष्पाव
च्चयानंतरं जगत्स्वं लोकेनापावित्रकं चैत्याग्रगण्यं चैत्येषु देवायतनेषु श्रेष्ठं महाप्रभावत्वेन सर्वलोकपूज्यं जिनमंदिरादि कु
सुमानि निन्युर्विक्रयार्थं प्रापयन्॥ किं कृत्वा दनूर्हिंसनूभवतीति दनूभूः दनूभ्वोपि सविषकीटकानपि वर्षाभ्व इव दर्दुरानिव अ
भिलंघ्योत्प्लुवनेनातिक्रम्य अहमहमिकया शीघ्रं गत्वेत्यर्थः॥ यतो वस्त्रोवसुद्व्यमिच्छुंतः प्रभाते हि मालिकाः पुष्पाण्युच्चि
त्य विक्रयणार्थं देवप्रासादेषु नयंति॥ सीतलकालत्वात् दनूभ्वश्च बाहुल्येन विचरंति॥ ३६॥ ॥ चिकीर्विधू दंद्र दिशः पु
नर्भ्वाः करोति काराभ्व मिनोनूधकारं॥ एतइभुवः पुण्यकरभ्वएन कृष्णोनुटंकादलयंतिभासः॥ ३७॥ ॥ इनोरविरं
धकारं कारागुप्तिः कारेव कारागुहाकूपादि तत्र भवति निष्ठति यस्तं करोति॥ कीदृक् सन् विधुनेंदुनोदयकाले संबंधादूढे
वोढा परिणीनेव येंद्रदिक् पूर्वा तस्याः पुनर्भ्वाः पुनरूढायाइ वनिकीच्चिकीर्षुरुदयेन पूर्वदिशासंबंधी भवन्नित्यर्थः॥ यो
५४ पीनः स्वामी अन्योढां कन्यां तस्मिन्मृते सति पुनः परिणैति सोंधकारतुल्यमपवादिन महितजनं काराभ्वं गुप्तिस्थं करोति
तथैतद्भुवो पि प्रभवा भासः त क्ष्णोवर्द्धकेष्टंकानुटंकिकायथा पाषाणादि विदारयंति तथैनः पापं दलयंति यतः पुण्य दा २
स्य धर्मस्य करभ्वो येग्व इव सर्वलोकस्य धर्ममार्गे प्रवर्तकत्वात्॥ ३७॥ ॥ पूर्वाचले धातु वपुं पिष प्राण्यवर्णाउ यांत्य
घलून्युरंशोः॥ पक्वाम्र ताम्रे हत दंभि रक्त धूस्यभ्रलग्नेव विभाति संध्या॥ ३८॥ ॥ अघलूनिमिच्छति लोकानामिति

सापेक्षत्वेपि नित्यसापेक्षत्वेनैकार्थ्यात् क्यनि अघलून्युर्लोकपापच्छेदच्छोरंशोरवेरर्वाणोऽश्वाः पूर्वाचलेउदयाद्रिस्थानि
वप्राणि रोधांस्युर्यांत्युद्बंधंते कीदृंशि धातव एव वपुर्येषां तानि धातुमयानि॥ ततश्चेहपूर्वाद्रौ पक्वाम्रताम्रापरिप-
क्वाम्रफलवद्रक्तोऽभ्रलग्ना . . . ऽऽ काशस्था संध्या भाति॥ कीदृक् तेषामर्वाणां ये प्रयः खुरास्तैर्हतो त्वानाया धू
ली धातुरेणुः सेव॥ अववचिच्युः नित्युरित्यत्र येनेकः स्वरस्येय ॥वस्व इत्यत्र स्यादौ व इति वः॥ चैत्याग्रण्यं जगत्स्वंइत्यत्राधि
धृतेरित्यादिना यवौ॥ दनूभ्वः पुनर्भ्वाः वर्षाभ्वः कारभ्वमित्यत्र दनूपुनरित्यादिना भावः॥ करशब्देनापीच्छंत्यन्ये करभ्वः॥
काराशब्देनाप्यन्ये काराभ्वं॥ दनादिभिरिति किं एतद्भुवः पूर्वेणैव सिद्धे नियमार्थमिदं एतैरेव भुवो नान्यैरिति॥ तदृण:
चिकीः स्यादिविधौ च उर्वाणः यपूंषीत्यत्र नषमित्यादिना णत्वषत्वानामसत्वादृनो कारलोपः सस्यरुरुपांत्यदीर्घ
५ त्वं च स्यात्॥ पकस्यादिविधौ च॥ अघलून्युरित्यत्र क्वादेशाषीति वनयोरसत्वादुरिकर्तव्यन्याश्रित्य उरुत्वस्यात् अषीति
किं रक्तः अत्रक्वादेशस्य णस्यसत्वाद्यजसृजेत्यादिना धुड्निमित्तः षोन भवति कत्वेत्वसत्वात्तद्वत्स्येव परे स्यादिविधौ चे
त्येव॥ लग्ना अत्र स्यादिविधौ पूर्वसूत्रकार्ये घोषे प्रथमोशिट इति प्रथमत्वेन त्वस्यासत्वाभावाद् घोषनिमित्तः प्रथमोन
भवति॥ ३८॥ ॥ अश्वालिलिक्षंतिविमूर्छदारमद्युतिः सजूः शाद्वलशंकयेह॥ तमः पिपिक्षोररुणस्य दीव्यतोवागि
रौ नो गणयंति धुर्याः॥ ३९॥ ॥ अत्र श्वारवितुरगा लिलिक्षंति सिस्वादयिंति॥ काः इह पूर्वाचले विमूर्छदारमद्युती गिरौम पि
णयो वर्ण्यते इति कविरूढिरित्यस्य मणिमयशिलासु विमूर्छंत्यः प्रतिफलंत्यो या आरमद्युतयः स्वकांतयस्ताः॥ कया सजूः
शाद्वलशंकया शाद्वलशब्देना वोपचा शाद्वरित तृणान्युच्यंते सजूंषि मिथः संबद्धान्यतिसांद्राणि यानि शाद्वलानि हरित
तृणानि तेषां या शंका भ्रमस्तया गिरौ हरितसंभवात् प्रतिफलितस्वकांतीनां नीलत्वाच्चता हारितानि संभावयंत इत्यर्थः॥
अएव धुर्या धुरीणा अश्वा अरुणस्य रविसारथेर्दीव्यद्वाढ नोदनाद्देदीप्यमानं तोत्रं प्राजनं यासु तादीव्यत्तोत्रा स्तोत्रतोदन
पुरः सरा गिरो हुंकारान्नो गणयंति यदि ते शाद्वललिलिक्षया तोत्रहुंकारान्न गणयंति तत्किं तारते यु प्रयुङ्क्ते सावि
त्याह॥ तमः पिपिक्षोरुच्छेत्तु कामस्य तमः पेष कार्यकरणोत्सुकस्येत्यर्थः॥ ३९॥ सुगीर्यमाणोपि गुरुत्स गीर्यन्नश्रेयोर

थेधूर्यतिधूर्यमाणाः॥कुर्वात्मन्नन्साधुरिहोपयोगंछुर्यादघमोहजयज्ञगन्वान्॥४०॥ ॥साधुरार्हतमुनिरिहप्रभातेउपयोगंप्राभातिकानुष्ठानविन्नोपकुर्यात्करोतु॥ कीदृक्सन्॥सुगीर्यमाणोपिन्नोभनागीर्वाग्देवीतद्दानाचरन्नपिगुरुभिःसुगीर्यन्गुरुभिराचार्यैरुक्तांगिरवाणीमिकन्॥अविरोधे॥योहमिविद्वत्तयावाग्देवीतुल्यःस्यात्तस्यसर्वज्ञात्वपारगत्वेनाध्ययनविमुखत्वादाचार्योक्तगिराकिंप्रयोजनं॥विरोधपरिहारस्त्वेवं॥न्नोभनामधुरागीर्वाणीयस्यससुगीस्तद्दानाचरन्नुपयोगवेलायांगुरोःपुरःस्थित्वाविनतकारणाद्वाकारणसंदिश्नातोपयोगंकरिष्यामीत्यादिष्टवाक्यानिमधुरमुच्चारयन्नित्यर्थः॥तथागुरुभिराचार्यैरुक्तांगिरवुर्विसादि कामुक्तरूपांवाणीमिखन्॥एतेनविनीतत्वोक्तिः॥तथाधूर्यतिधुरमिच्छतिश्रेयार्थेश्रे योऽस्यादन्नाश्रीलांगसहस्रलक्षणोधर्मःसएवालेरमरथाकारकत्वाद्रथस्तस्मिन्विषयेधूर्यमाणोधूरिवाचरन्॥यथाधूरथाधारःस्यादेवयतिधर्मस्याधारइत्यर्थः॥अतएवप्रत्यानुपकृतंतरागद्वेषः॥अतएवजयेमोहनीयकर्मपराभवंजगन्वान्प्राप्तःसन्नघपापंकुर्यात्छिनत्तु॥उपयोगविधिश्चश्रीभद्रबाहुस्वामिपादैरुक्तो यथा॥अपुच्छपात्तिपढमाछियाइपडिपुच्छणायकायव्वा॥आवस्सियायइयाजस्सयजोगोयउच्छोओ॥१॥प्रथममाप्टच्छतियदुतसंदिशाथोपयोगंकरोमि॥एसापढमाउवउगकारावणिअकाउसग्गअइहिऊसासहिनमोकारंचिंतइ॥तओनमोकारेणंपारेऊणंभणइ॥इच्छाकारेणसंदिसह॥आयरियभणइलाभोसाहुभणइकिहगिहामित्ति॥एसापडिपुच्छातऊआयरिऊभणइतहत्ति॥यथासाधवोग्रह्णन्तीत्यर्थः॥तओसाहुभणइआवस्सियाजस्सयजोगोत्ति॥जंजंसंजमस्सउवगारेवट्टइतंतंगिण्हिस्सामि॥एवमसावनेनक्रमेणआप्टच्छतिसतिगुरुभिरनुज्ञातआवश्यकीकृत्वायस्यचायोगइतिअभिधायभिक्षार्थंनिर्गच्छतीत्यर्थः॥४०॥ ॥जगन्मदृसुक्तिपरैःसपर्णाधस्ताच्छिभीरश्मिधृतानुड्डिः॥ग्राम्यैरविद्युद्भिरुदीक्ष्यतेसौयूस्वास्वादिंदुर्दधिपिंडबुध्या॥४१॥ ॥ग्राम्यैरसाविदुर्दधिपिंडबुध्यास्थूलदधिवराटिकाकयादीक्ष्यतेऊर्ध्वमालोक्यते॥कीदृक्सन्॥यौव्योमैवपृथुत्वात्त्रयामत्वाचोखास्थालीतस्याःसकाशात्सन्तेऽधःपततीतियूस्वास्वन्॥कीदृग्भिःसद्भिः॥जगन्मदृसुक्तिपरैःकुटिलंगच्छामदृत्युच्चारयद्भिः॥ग्राम्याहिप्रायःप्रातःपत्रपात्साध्यानयनायान्योन्यमाकारयंतोबाह्यंव्रजंति॥तथापर्णानिधंससतपर्णध्वस्यायस्थिर्द्धिषु॥सदार्वाद्भिःसहतयावदरीपत्रादिपात नार्थंवर्ततेयेतेस्तथापत्रघासादिभाराराणार्थंरश्मोरज्जोधृताअवष्टब्धाअनडुहोवृषायैस्तैस्तथाऽविदुद्भिर्ग्राम्यत्वान्मुग्धैःग्रामेहिदधिबाहुल्येनग्राम्याणांस्वात्यधःपतद्धनदधिपिंडस्यसंपरिचितत्वादैस्तकालेव्योम्नोधःपततीदोतथातेनाध्यवसायः॥४१॥ ॥श्री॥

त

उदीयिवद्देत्यरणाध्वरर्त्विकूसहस्रदृग्दिक्स्पृगुदक्करस्त्वक्॥अजीवनग्भिर्मुनिभिर्दधृग्भिरुष्णिकूस्नुतोवोरुवपनङ्घ्नोर्कः॥४२॥ ॥हेराजन्वोयुष्माकमघनङ्घ्नेऽघस्यपापस्ययोनङ्नाशस्तस्ययाघ्नतंकरणंतस्मै अर्कोस्तु॥ कीदृक्॥उदीयिवांसरुत्कालोदितायेदैत्यामंदेहारव्याःषष्टिसहस्राणितेषांयोरणःसएवाध्वरोयागस्तत्रऋत्विक्पधार्त्विगध्वमेधयागेपशून्हंतितथादैत्यान्रणेघ्नन्नित्यर्थः॥तथासहस्रदृग्इंद्रस्यदिशंपूर्वांस्पृशतियःसः॥तथोदंचत्पूर्ध्वंप्रसरंतीकरस्त्राकिरणमालायस्यसः॥तथानास्तिजीवनक्जीवस्यैशनंयेषांतैरजीवनग्भिरजरामरैर्दधृग्भिःप्रगल्भैर्मुनिभिरष्टाशीतिसहस्रसंख्यैर्वालखिल्याभिधैःकर्तृभिरुष्णिग्भिःछंदोभेदैःस्नुतःउष्णिक्स्नुतः॥पिपिक्षोःलिलिक्षंतीत्यत्रपदोःक्सीतिकः॥विमूर्छनादीव्यादेत्यत्रभ्वादेर्नामिनइत्यादिनादीर्घः॥सजूरित्यत्रपदांतइतिदीर्घः॥पदान्तइतिकिंगिरःधुर्याइत्यत्रनयीत्यादिनादीर्घः॥तद्धितइतिकिंगीर्यन्सुगीर्यमाणः॥केचित्तुफान्स्युरोरपिप्रतिषेधमिच्छंति॥तन्मतेधुर्यमाणःकुर्वान्धुर्यादित्वकुर्छुरितिनदीर्घः॥प्रशान्जगन्वानित्यत्रमोनोन्वाश्चेति॥धुस्वास्वान्पर्णध्वत्उदीयिवत्आविदुद्भिःअनडुद्भिरित्यत्रस्रंसुध्वंसित्यादिनादः॥ऋत्विक्दृक्स्पृक्दधृग्भिःउष्णिगित्यत्रऋत्विक्दिगित्यादिनागः॥अजीवनग्भिःअघनङित्यत्रशौनेवेतिनागः॥४२॥ ॥युङ्शीकरैःप्राङ्मरुदुन्मदक्रुङ्सजूरजोभिःस्फुरमंबुजानां॥आद्यावहस्वेषजडत्वदस्तद्रविःऋताहाअऋताहएव॥४३॥ ॥अहःसुदिनेष्वादौप्रभातेएषमरुद्वातोजडत्वंशैत्यंददातिजडत्वदोस्ति॥कीदृक्सन्शीकरैर्जलकणैर्युङ्युक्तो तएवोन्मदाउन्मत्ताःक्रुंचःसारसायस्मात्सः॥प्रातःशीतवातस्पर्शोहिक्रौंचामादयंतितथाप्रशस्तंमृदंचतिगच्छतिप्राङ्॥तथाविकसितत्वादंबुजानांरजोभिःस्फुरंव्यक्तंसजूःसंबद्धः॥ततस्माद्धेतोःरविःऋताहाअपिरत्राध्याहार्यो ऋताहएव॥दिनेहिरविकिरणैर्जाड्यंखड्यतेनत्वप्रभातेकेशीतलेवातेवातितदवस्थमेवेत्यर्केणदिनंऋतमप्यऋतमेवेत्यर्थः॥युङ्प्राङ्क्रुङित्यत्रयुजंचित्यादिनाङःरविःरजोभिरित्यत्रसोरुइतिरुः॥सजूरित्यत्रसजुषइतिरुः॥ऋताहाःअहःस्वित्यत्रअन्हइतिरुः॥ऋताहाइत्यत्ररुत्वस्यासत्वान्नांतलक्षणोदीर्घोभवति॥कश्चित्तुदीर्घमिच्छतितन्मतेऽऋताहः॥४३॥ ॥जयत्यहोरत्नमहर्विधित्सुस्फूर्जत्यहोरूपमपत्रपाः॥

न१

ग

दिकू

भवत्यहोरात्र कृताशिषोहो रथंतरं सामविदश्चगातुं ॥ ४४॥ ॥ हे राजन्नहर्विधित्सु दिनं चिकीर्षव्हो र त्वं दिनमणिः सूर्यो
जयतिउदेतीत्यर्थः ॥ अथार्कोदयानंतरं प्रशस्तमहः प्रसौशेरूप विनिरूपपि अहोरूपं स्फूर्जति ॥ तथाभव तित्वयिवि
षये, होरात्रकृताशिषो नक्तं दिवं दत्ताशीर्वादाः सामविदश्च सामवेद ज्ञा अहर्दिने दिनारंभ इत्यर्थः ॥ कालाध्वभावेया
दिनाच्च द्वितीया ॥ रथंतरं सामवेदे सामविशेषं गातुं रागविशेषेणोच्चारयितुं प्र वृत्ताः ॥ प्रातर्हि सामविद्भी रथंतरं सामगीय
त इति स्थितिः ॥ अहर्विधित्स्वित्यत्र रोलुप्यरीतिरः ॥ अ ॑ीतिकिं अहोरत्नं अहोरूपं अहोरात्र अहोरथंतरं ॥ अन्येतु रूपरात्रि
रथंतरेष्वेव रेफादिषु रेफप्रतिषेधमिच्छंति ॥ ४४॥ ॥ एषाब्जिनी षट्पदधाम्भिराहसुदुग्धिशारत्नमिनेन दंशोः ॥ वियो
गभुत्पर्णपुडास्मि गोधुक्कालात्कयूयं वदतन्यग्रुद्धं ॥ ४५॥ एषाब्जिनी पद्मिनी सुदुदुःखैनिक्लिपि णिलुपि संयोगांतलो य
पोः म्लोपेच सुदुकूसु धुकुशेत्पादकमेतदुच्यमानं निशारत्नमंशोरवेरयेषट्पदवाम्भिर्भृगशब्दैः कृत्वाहेव वक्तीव ॥ इ
वोभिन्नक्र मे ॥ किमित्याह वियोगं बुध्ये वियोगभुदुभ्याद्दूरहदुःखज्ञा, तरेव पर्णानि गुहामि संकोचयामि पर्णपुडस्मि
अहं वर्ते ॥ हे अंशो यूयं ॥ अंशोरेकत्वेपि गौरवविवस्या गुरावेकश्चेति बहुवचनं ॥ वदत कथयत दोहनं धुक्गवां धुक्त
स्याः कालस्त स्माद्गोधुक्कालात् ॥ गम्ययपइत्यादिना पंचमी ॥ संध्याकालमारभ्यक न्यग्रुद्धं निरीनाइति ॥ यापि पतिव्रता भर्त्त
रि प्रोषिते वियोगभुक्सती पतिविरहे सती नांतां बूलभ क्षणमनुचितमिति पर्णानि नागवल्लीपत्राणि निगूहति लक्षणयान
खादति साभर्त रि समागते कुलवधूत्वेन सलज्जत्वात् षट्पदानि यासुता या वाच साभिरव्यक्ताक्षरवाणीभिर्विरहकष्टव
त्तांतं तथे यंति दिनानि यूयं कन्यग्रुद्धमित्येतच्च वक्रीत्युक्तिः ॥ ४५॥ ॥ उदेति तुं दिभ्रविबिंबमैंद्र्या स्तत रत्नमोदामलिडे
पलोकः ॥ प्रभोत्स्यते शोत्स्यति दास्यते च विधेय बोद्धा सुकृतं विधित्सुः ॥ ४६॥ ॥ ऐंद्र्याः पूर्वस्यादिशस्तुंडिभा मुन्न
त रागवती करोति मिचिकिपिच्च तुंडिभ्रसरशत्वादैंद्रीं तुं डिभामिव कुर्वद्रविविंबं उदेति तनोर्कोदयानंतरं लोकः प्रभोत्स्यते जागरिष्य
ति शोत्स्यति स्नास्यति दास्यते च द्विजादिभ्यः प्रातर्हि स्नात्वा दानं दीयते लोकैः ॥ कीदृक् सन् विधेय बोद्धा विधेकिर्वा त्कर्त्तव्यांना
नन्नत एव सुकृतं धर्मं विधित्सुश्चिकीर्षुरत एवच्च न मदोसोमम मालां लेढिखादतितमोदामलिडर्कस्तमिच्छति क्यनिच्चि

पितमोदामलिट् ॥ कदाराविरुदेष्यति येन प्रभाति कंदेवपूजादि धर्मकृत्यं करोमी तिरवेरुदयमिच्छन्नित्यर्थः ॥ ४६॥ ॥
धत्थस्ममानं भ्रुकुटिंस्म धात्थ धात्थस्म धैर्यं यदुतापि धध्वं ॥ संधात्थ कांतानभिधात्थ चोषःशंखोभिधत्तेन्विति मानिनी
नां ॥ ४७॥ ॥ उषः शंखः प्रभाते राजद्वारादौ वाद्यमानः शंखो मानिनीनां पुरोभिध त्तेनुवक्तीव ॥ किमित्याह हे मानिन्योभ
र्तृकृतापराधकुपितत या भर्तृषु पयूयं मानमहंकारं धत्थस्म धृतवत्यो, तएवचाद्दत्त्यादिना प्रसादयत्सु भर्तृषु यूयं भ्रु
कुटिं भ्रूविकारं धात्थस्मात्यर्थं धृतवत्यस्तथा यद्धैर्यमेषां भर्तृणां मुखमपि नेक्षिष्यामहे इति चित्तावष्टंभं धात्थस्मात्यर्थं
धृतवत्यस्तन्मानादिधरणं पिधध्वं स्थगयत परित्यजतेत्यर्थः ॥ किंतु सं धात्थ भृशंसं धयत ॥ धेट् धातुः पानार्थोपि
संपूर्वः संधाने वर्तते ॥ यदुक्तं ॥ उपसर्गेण धात्वर्थो बलादन्यत्र नीयते ॥ नीहाराहार संहार प्रतीहार प्रहारवत् ॥ स्वकांतैः सहसं
धानं कुरुतेत्यर्थः ॥ तथा कांतानभिधात्थ भृशं वदत ॥ यद्यपि युष्माभिरवज्ञाता तथा, प्रमाने न कांता युष्मान्न संभाषंते तथापि
यूयमुपेत्य तान् संभाषयध्वमित्यर्थ इति ॥ प्रातर्हि राजद्वारादिषु शंखवाद्यं तेतच्छब्दं श्रुत्वा रात्रिर्विभातेति मानिन्यो मानं मु-
त्सृज्य रिरंसौत्सुक्येन कांतान् भजंते इत्येवमुत्प्रेक्षा ॥ अभिधत्तेन्विति वचनसंभावनया शंखस्यानुक्तमपि वाक्यमानत्वं प्रती
यते ॥ याभिः षट्पद अब्जिनीत्यत्र धुटस्तृतीय इति तृतीयः ॥ केचित्तु विसर्गजिह्वामूलीयपोरप्यला क्षणिकयो स्तृतीय त्वंग
त्यमिच्छंति तन्मते सुदुकूप र्णपुट् तुं दिब् गोधुक् वियोगभुत् सादौ प्रभो त्स्यते ध्वादाच न्यग्रुद्धं इत्यत्र मड देत्यादिना आ
देश्चतुर्थः ॥ गजडदबादेरिति किं शोत्स्यति ॥ चतुर्थांतस्येति किं दास्यति ॥ एकाच्स्वरः स्येति किं तमोदामलिट् ॥ सध्वोरिति किं
बोद्धा अभिधात्त धत्थ विधित्सु पिधध्वं इत्यत्र धागस्तथोश्चेति चतुर्थः ॥ गकारः किं धयते र्माभूत् धेर्यङ्लुगि संदात दधाते
रपि यङ्लुबंतस्य माभूत् ॥ तिपाशपानुबंधेनेत्यादिना यातदात ॥ केचि दौलुबंतस्यापीच्छंति अभिधात्त धात्थ ॥ ४७॥ ॥
नि ३ दुग्धंस्म दुग्धस्म धत्थपायों पिधत्थ धात्थस्मनु धात्थवापि ॥ नक्षाणि वाधात्थ किमंबु धात्थेत्याहुः समं संप्रति पोषवद्धाः ॥ ४८॥
संप्रति प्रातर्घोषवृद्धा गोकुलेवृद्धनराः समं युगपत्स्वपुत्रा दीनाहुः ॥ कथमित्याह ॥ हे पुत्रादयो यूयं दुग्धं क्षीरं दुग्धस्म क्षारि
तवंतः ॥ तथा पायों दोहिन्यां दुग्धं निधत्थस्म निक्षिप्तवंतश्च ॥ तथा यूयं पायों निहितं दुग्धं पिधत्त वस्त्रादिनास्थ गयत ॥

तथायूयं दुग्धं धात्थ स्मात्यर्थं पीतवंतोयाथ वापि पुनरप्यत्यर्थं पिबत वा यथवा यूयं तक्राण्युदश्विंति धात्थात्यर्थं पिबत यदि दुग्धन्नरो
चते तदा तक्राणि पिबतेत्यर्थः॥ किमंबु धात्थ किमिति जलं पिबथेति॥ दुग्धदुग्धेत्यत्राभ इत्यादिना तयोर्द्वः॥ अभइति किं दधा
तेर्यङ्लुबंत धयतेश्च माभूत् पिधत्त निधत्थ दात्त दात्थ॥ केचित्तु यङ्लुबंत धयतेरिछंति दात्थ धात्थ॥४८॥ ॥अथपंच
रत्या मूलराजमुप श्लोकयंतः प्राभातिकविध्युपदेशगर्भमाशासनश्चाहुः॥ ॥ लक्ष्मीमयद्वं पृथिवीं वयद्वे स्तीर्द्वं द्विषः लक्
रवमासिषीध्वं॥ स्तुध्वं गुरून्सांध्य विधिंकृषीद्वं स्तीर्षीद्वमेतद्भुवनं यशोभिः॥४९॥ हे राजन् यूयं लक्ष्मीं शक्तित्रयरूपांश्रियम
यद्वमनवरतं स्वीकृतवंत इत्यर्थः॥ अतएव द्विषः शत्रून् स्तीर्द्वं माच्छादितवंतो जितवंत इत्यर्थः॥ अएवच पृथिवीं वयद्वे साधि
तवंत इत्यर्थः॥ तत्तस्मान्निष्कंटक सर्वसंपत्तिसंपूर्णमहाराज्यावाप्ति रूपाद्धेतोः सुखं पंचेंद्रियानुकूलमासिषीध्वमवस्थेयास्त॥
तथा गुरून् मातापितॄन् धर्मोपदेष्टॄन्वा स्तुध्वं स्तुमारस्तु॥ आशिषि पंचम्यंतं॥ प्रभाते हि विशेषतो मंगलत्वान्पूज्याः स्तुत्याः॥ त
था सांध्यविधिं संध्यावंदनदेवपूजादि प्राभातिककृत्यं कृषीद्वं॥ ततश्चैतद्भुवनं जगत्त्रयं यशोभिः कृत्वा स्तीर्षीद्वं माच्छा स्यास्त व्या
प्यास्तेत्यर्थः निष्कंटकसमृद्ध राज्यप्राप्तिलक्षणस्य पुमर्थस्यैतान्येव फलानि यत्सैरं कामसेवनं गुरुस्तवनादि धर्मानुष्ठानस्यकरणं
यच्च यशसा जगद्व्यापनमिति॥ एतानि चाशीर्भिर्बंदिभिर्नृपेउपदिश्यतीत्यर्थः॥ स्तीर्द्वं स्तीर्षीद्वं अयद्वं वयद्वे कृषीद्वं इत्यत्र नाम्यं
तादिना धस्यढः॥ नाम्यंतादिति धातोर्विशेषणं किं आसिषीध्वं परोक्षाय तन्त्याशिषइति किं स्तुध्वं॥४९॥ ॥धियाग्रहीद्वंनि
शिनि द्रयानाग्राहिद्वमुयुरुन याग्रहिध्वं॥ नवाजडिम्नाजगृहिद्व आन्वग्राहीध्वमुत्कृष्टगुणैः सदाहि॥५०॥ हे राजन् यूयं
धियाकर्त्र्याऽग्रहिद्वमाश्रिता इत्यर्थः॥ अतएव जाडिम्नाप्रखर्वत्वेन कर्त्र्यायूयं न वाजगृहिद्वे नाश्रिताः॥ तथोत्कृष्टयोत्तमगुणेनयू
यमग्रहिध्वमाश्रिताः॥ अतएव निद्रयानाग्राहिद्वं नाश्रिताः॥ हियस्मादुत्कृष्टगुणावुध्धुत्साहादयोयेषां तैर्गुणाधिकैर्गुरुभिः
सदायूयमन्वग्राहिध्वं सदुपदेशदानादिना समंतादनुगृहीताः॥५०॥ ॥किमन्वकारिद्वमुतान्वसारिध्वं किं तु मेहिध्व इनेन
भाभिः॥ तमोलविद्वं द्विषतोलविध्वं यूयं हि विश्वं पुपुविद्वमलतान्॥५१॥ ॥हे राजन् हियस्माद्यूयं नीतिशास्त्रादिसकलशास्त्र
वेदितृत्वान्तमोऽज्ञानमलविद्वं॥ तथा द्विषतोरीन लविध्वं॥ तथैतद्विश्वं भूलोकं पुपुविद्वे अन्यायमलापनयनेन पवित्रितवंतः॥

तस्माद्धेतोरिनेन रविणा कर्त्र्या भाभिस्तेजोभिः कृत्वा तमोलवनादि स्वकार्यनिष्पादनाय यूयं कर्म किमन्वकारिद्वं तनर्भ्रताणीगर्थत्वा
त्कृञः॥ किं यूयं रविणात्मानमनुकारिताः स्वसदृशीकृता इत्यर्थः॥ उत किं वेनेन भाभिः कृत्वा यूयमन्वसारिध्वमनुसृताः र
विणा किं तेजोभिर्भवतां साहाय्यं कृतमित्यर्थः॥ किन्तु किं वा यूयं भाभिर्मेहिध्वे तेजोदानेन सम्मानिताः॥ इदमुक्तं स्यात्तमोलवना
द्वै ४ दीनि हि रविकार्याणि एतानि च यूयमपि चक्रुं ततो बांदिभिरेवमाशंक्यते॥ योपीनेन स्वामिना स्वकार्यकरणक्षमतया स्वसद
शः कृत्वा लोके स्थाप्यते साहाय्याय सैन्यादिनाऽनुगम्यते विभूतिदानादिना सत्क्रियते वा स स्वामिकार्याणि कुरुते॥५१॥ ॥
पयज्ञविघ्नांश्छुलुविध्व एत्यानुग्राहिषीद्वं ननु तैरिदानीं॥ संस्कारिषीद्वं परिवारिषीध्वं द्राग्याहिषीध्वं च गुणे स्तदीयैः॥५२॥
॥ ॥हे राजन् पयज्ञविघ्नान् येषां मुनीनां यज्ञेषु विघ्नान् दैत्यादिकृतोपद्रवान् यूयं लुलुविध्वे॥ नन्विति संबोधने॥ तैर्मुनिभि
रिदानीं प्रातरेत्याश्रमेभ्य आगत्यानुग्राहिद्वमाशिषानुगृह्यध्वं॥ मुनयो हि राज्ञः प्रातराशिषं ददति तथा तैर्यूयं संस्कारिषी
द्वं मंत्रपाठपूर्वं तिलककरणेन विशिशीकृषीद्वं॥ तथा तैर्यूयं परिकारिषीध्वं परिवार्यध्वं॥ तथा तदीयैर्मुनिसत्कैर्गुणैरुपशमा
दिभिः कर्तृभिर्द्राक् यूयं ग्राहिषीध्वं चाश्रीयध्वं॥ परिवारस्य गुणाः स्वामिन्यध्यारोहंति॥ ५२॥ ॥ सिंहासनायोत्सहिषी
द्वमाभ्यां हरेर्ग्रहीषीध्वमथाधिसानोः॥ सदोऽयिषीद्वं द्युलिडं शकरत्नप्रो द्याश्रियंजंभभिदोऽयिषीध्वं॥५३॥ ॥हे राजन् यू
यं द्युलिहो व्योमस्पृशोऽशवः॥ किरणा येषां तानि तथाविधानि रत्नानि यत्र नत् सद आस्थानमंडपमयिषीद्वं गम्यास्त॥
तथा सिंहासनायोत्सहिषीद्वमुद्यम्यास्त सिंहासने उपविशतेत्यर्थः॥ अथासिंहासनोपवेशानंतरमधिसानो गिरिप्रस्थम
ध्यारूढस्य हरेः सिंहस्याभां शोभां ग्रहिषीध्वमाश्रयिषीध्वं॥ एवं च योद्भयानभिभवनीया कारेण जंभभिद इंद्रस्य श्रिय
मयिषीध्वमाश्रयत॥५३॥ ॥दुग्धोज्वला मुग्धदृशोऽंबुरुण्मान्धङ् मु ग्द्रि षांदानवलिट्ट्रियोथ॥ अमूढधीः कृ
त्य विधावनुन्मुड्रत्र धुगार्तिध्रुडसावुदस्थात्॥ ५४॥ ॥अथैवं बंदिभणनानंतरमसौ मूलराज उदस्थात्तल्पादुत्थि
तः॥ कीदृक् दुग्धवद्दुज्वलाऽमुग्धाऽमूढा विगतनिद्रा या दृक् दृष्टिस्तया कृत्वा जाता वेकचननात् दुग्धोज्वलामुग्ध दृग्भ्यामि
त्यर्थो वुरुह्ाअस्य स्तः॥ सोंबुरुण्मानिवांबुरुण्मान्॥ प्रभाते हि निद्राप्राणतयाक्षीणि दुग्धोज्वला नि विनिद्राणि च स्युः कमलानि

चेत्यु भयोरपि साम्यात् प्रबुद्धकमलतुल्याक्ष इत्यर्थः ॥ तथा मुग्द्विषां मुत्युं नि मुहो मृदा अन्यायकारिण इत्यर्थो ये द्विषो दैत्या दृय
स्तेषां दहतीति धक् विनाशयिता अतएव स्त्रा मद्रुत्यनि यत्र धुगिंद्रस्तस्याति दैत्यो पद्रवजनिता पीडा न स्येद्रुह्यन्ति जिघांसन्तिय:
सतथा ॥ अतएव दानवालिहं दैत्यघातिनं विष्णुमिच्छन्ति दानवालिहो देवास्तेषां प्रियः ॥ तथाऽमूढधीः पटुबुद्धिः ॥ अतएव स्तस्य विधो
नोन्मुत्यति अनुन्मुट् शंभुना स्वमेऽतिगुरुकार्यमुपदिष्टं तत्कथं करिष्य इति किं कर्तव्यतामूढो न बभूवन्निन्त्यर्थः ॥ ५४ ॥ ॥
दुग्धास्निगद्रूढमनः स्निडेप स्नुग्धामृतस्नूदवचाः श्रुतिस्नुक् ॥ स्नीदैर्द्विजैः स्निग्धतनुः सुमंत्रस्नुग्भिर्वृतः सांध्यविधिं व्यधत्त ५५
॥ ॥ दुग्धाजिघांसिता अस्निहो द्विषो येन स द्रुग्धानू निजिघांसुरित्यर्थः ॥ तथाऽद्रूढं मनो येषां तेऽमूढमनसोऽवंचकास्तेषु स्निह्य
ति यः सः शिष्टपालक इत्यर्थः ॥ एष मूलराजः सांध्यविधिं संध्यावंदनादि व्यधत्त ॥ कीदृक् सन् द्विजैर्वृतः ॥ किंभूतैः स्नीदैः स्नाता
सांध्यविधिर्विधीयत इति स्नानजलार्द्रत्वात्स्नि ग्धतनुभिः ॥ तथा सुमंत्रस्नुग्भिः प्रभातसंध्योचितप्रधानवेदमंत्रानुच्चार
यद्भिः ॥ तथा स्निग्धतनुः स्नानजलार्द्रांगः ॥ तथा मधुरत्वात् स्नुग्धं क्षरितमभृतं येन तत्स्नुग्धामृतमिव स्नूदमुद्गीर्णं वचो येन
सतथा सन् ॥ तथा श्रुतिं वेदं स्नु स्न त्युद्गिरति श्रुतिस्नुक् प्रभातसंध्याविध्युचितानि वेदवाक्यानि मधुरमुच्चारयंश्चेत्यर्थः ॥ अग्रा भिः
हिढ्वं अन्वग्राहिध्वं अनुग्राहिषीढ्वं ग्राहिषी ध्वं अन्वकारिढ्वं अन्वसारिध्वं संस्कारिषीढ्वं परिकारिषीध्वं इटः जगृहिढ्वे मेहिध्वेअ
ग्रहिढ्वं अग्रहिध्वं उत्साहिषीढ्वं ग्राहिषीध्वं पुपुविढ्वे लुलुविध्वे अलविढ्वं अलविध्वं अयिषी अयिषीध्वं इत्यत्र हातस्थाद्वीड्वा ढ्वं
वेति वादः ॥ परोक्षायां प्रिर्न संभवतीति नोदाहृतः प्रोद्ध्या पदांते धुलिडित्यत्र हो धुट्पदांत इतिहस्य दः ॥ असत्पर इत्येव
अंबुरुण्मान् अचदत्वतृतीयत्वयोरसत्वान्मावर्णेत्यादिना मतो मो वत्वं न स्यात् ॥ दुग्धपदांते धिगिति अत्र भ्वादेर्दादेर्घ इति
घः ॥ भ्वादेरिति किं दानवालिट् ॥ दादेरिति किं प्रोद्ध्या अंबुरुण्मान् अमुग्ध अमूढ मुग् अनुन्मुड् दुग्ध अद्रूढ स्त्र धुग् आर्त्ति
धुड् स्नुग्ध स्नूद श्रुतिस्नुक् मंत्रस्नुग्भिः स्निग्ध स्नीदैः अस्निक् स्निडित्यत्र मुहद्रुह इत्यादिना वा हस्य घः ॥ ५५ ॥ ॥ सभ
क्तिभाग्वाङ्नृपनद्धमौलिरत्नांचितोपानदुपोढरत्यः ॥ द्वाःस्थे किमात्थेति जनेषु वक्रे र्गात्स रोजं बकजेहुलाभ्यां ॥ ५६ ॥ ॥
समूलराजो जंबकजेहुलाभ्यां जंबको नाम मूलराजस्य महामंत्री जेहुलश्च रवईशलूराणको मूलराजस्य महाप्रधानं ताभ्यां सह मंत्र

मंडपमध्यात् यत उपोढमनयोः पुरो भणनाय चित्ते धारितं कृत्यं शंभुपदिष्टं दैत्यवधकार्यं येन सः ॥ क्व सति द्वाःस्थे प्रतीहारे ॥
क किंभूते जनेषु विज्ञापलोकेषु विषये वक्रे रिव वदति ॥ किमित्याह ॥ किमात्थ किमिति भूषेऽधुना विज्ञापनावसरइति तूष्णीं
तिष्ठेत्यर्थ इति निषेध्यानां जनानां बहुत्वेपि प्रत्येकं निषेधस्य विवक्षितत्वादात्थेत्यत्रैक वचनं ॥ कीदृक् सः भक्तिभाग् विनयान्विता
वाग् वाणी येषां तैस्तथा भूतैर्नृपैर्नद्धाः परिहिता ये मौलयो नृपचिन्हमुकुटानि तत्रत्यानि रत्नानि तैरंचिते पूजिते उपानहौ पादुके य
स्य स तथा सुकुट बद्धनृपैः कृत प्राभातिक सेवावसर इत्यर्थः ॥ नहउपानत् आत्थेत्यत्र नहाहोर्धतावितिधतौ ॥ वक्रे रिवा कजः
भक्तिभागित्यत्र चजः कगमितिकगौ ॥ ५६ ॥ ॥ विभ्राट् स यष्टेव शतं क्रतूनां मार्ष्टा गुणानां गुणराशिसृड्भ्यां ॥ संम्राड
मृभ्यामरिवर्गभृड्भ्यां स्त्रष्टेव विभ्राड्विधिकंसमृड्भ्यां ॥ ५७ ॥ ॥ संम्राट् नृपेशोऽमृभ्यां जंबकजेहुलाभ्यां सह विभ्राट्
शोभमानो भवत् ॥ कीदृक् क्रतूनां शतं यष्टेव शतक्रतुरिव विभ्रा न्यजते पूजयति क्विपि विभ्राट् ॥ यथेंद्रः क्रतूनां शतं कारयन्नृपि
प्रानिष्टवां स्तथा यजन् ॥ तथा गुणानां भौमित्वकांतत्वादीनां मार्ष्टा यथोचितं व्यापारणेन निर्मलीकारकः ॥ कीदृग्भ्याममृभ्यां
गुणराशि सृड्भ्यां राशीराजनं शोभां सृजतः कुरुतो यौ ताभ्यां गुणैः शोभनाभ्यामित्यर्थः ॥ अतएवारिवर्गं स्वस्य राज्ञ श्चबा
ध्यमानं रंच शत्रुसमूहं भृज्जतः पचतो विनाशयतो यौ ताभ्यां ॥ यथा स्त्रष्टा हरो विधिकंसमृड्भ्यां विधिर्ब्रह्मा कंसं मार्ष्टि शोध
यति विनाशयतीत्यर्थः कंसमृट् विष्णुस्ताभ्यां सहितो विभ्राजते ॥ ५७ ॥ ॥ विरुद्धकार्ययोरुपनिपाते हि मंत्रः स्यादिति
ते यत्तद्द्वयेनाह ॥ ॥ दंनांशुजालैः परिभृष्टशंखक्षोदैरिवोद्भ्राष्टिसदः प्रकुर्वन् ॥ सविट्पतिः प्राहतयोर्निविष्टः प्रभासवृ
ड्व्रष्टृनिदेशमैशं ॥ ५८ ॥ ॥ निविष्टः सिंहासने उपविष्टः सविट्पतिर्विशां पतिर्नृपस्तयोर्जंबकजेहुलयोरैशं शांभवं
प्रभासन्तीर्थ वृश्चंत्युपद्रवंति प्रभासवृश्चो ग्राहाद्यादयस्तेषां व्रष्टा छेदको यो निदेश उपदेशस्तं प्राह ॥ तत्कालापेक्षया वर्त
मानकालता ॥ कीदृक् सन् दंतांशुजालैरतिश्वेतत्वात् परिभृष्टशंखक्षोदैरिव परिभृष्टः परिपक्वो यः शंखस्तस्य ये क्षोदाः क्षुद्रस्मा
नावयवा अर्था दुर्वीभूतास्तैरिव कृत्वा सदो मंत्रमंडपमुद्भृष्टसंतीभ्रादिर्भ्राजनं शोभायस्य तत् शंखद्रवविलिप्तमिवेत्यर्थः प्र
कुर्वन् ॥ राजसभाहि शंखद्रवविलिप्तास्यात् ॥ ५८ ॥ ॥ कृतोमयाग्रा हरिपुः सजज्ञे परं परिभ्राट् तडल कुलग्नः ॥ प्र

श्चास्मिन ष्टास्य कथं त्वहंस्यां स्वरोपिते कः प्रजि हीः पुमानूर्क ॥५९॥ ॥ ग्राहरिपुर्मयाकृतः प्रतिष्ठितः परं केवलं
सग्राहरिपुः कुत्सितं लग्नं राश्युदयो यस्य स कुलग्नः कुमुहूर्तजातः ॥ अत एव न लज्जते ऽ लग्निर्लज्जः सन् परिव्राजकस्तप
स्विनस्तक्षति हिनस्ति परिव्राट्तट् तापसहिंसको जज्ञे ॥ अस्म्यहं तु प्रष्टा युवां पृच्छामि ॥ किमित्याह नुइतिवितर्के युवां
वितर्कैर्थां कथमस्य ग्राहरिपोरुष्टाविनाशको हं स्यां भवेयं ॥ अथ भणिष्यथो यद्यन्याय्ये पतञ्छिक्ष्यनां किमनेनम
भ्भेनेत्याह ॥ स्वरोपिते आत्मसंस्थापिते जने ऊर्जयतीत्यूर्क् सात्विकः पुमान् पुरुषगुणोपेतः कः प्रजिहीः प्रहर्तुमि
च्छन् को पीत्यर्थः ॥ एवं चास्य वध्यत्वावध्यत्वरूपयोर्विरुद्धकार्ययोरुपस्थितयोः किं कार्यमित्यहं युवां प्रष्टा तस्माद्युवां
यद्विधेयं तद्ब्रूतमित्याह ॥ ५९ ॥ ॥ त्वमभ्यपास्या गुरुणाभ्यजर्षा स्त्वं चोशनस्त्वं रिपुहा महात्मन् ॥ भियाम धामन्
मतिधामकृत्सं युवां ब्रुवाथामनहर्विलंबं ॥ ६० ॥ ॥ हे महात्मन् विपुलाशय भियां भयानां अधामन् अस्थान ॥ मति
धाम बुद्धिगृह जंबकरिपुहा त्वं गुरुणा बृहस्पतिना सहाभ्यपास्या भृशमस्पर्द्धा बुध्यात्वं बृहस्पतितुल्य इत्यर्थः ॥ त
था हे महात्मन् भियाम धामन् मतिधाम जेहुल रिपुहा त्वमुशनस्त्वं शुक्रकत्वमभ्यजर्षाः भृशमगृध्यो भृशमकांक्षो बुध्या
त्वं शुक्रसम इत्यर्थः तस्माद्युवां नास्त्यन्हो विलंबो यत्र तन् शीघ्रकृत्यं विधेयं ब्रुवाथां ॥ यजयश विभ्रेट् सृज् स्त्रश सृड्
भ्यां मृज् मार्ष्टि कंसमृड्भ्यां राज् राड्संम्राड् भ्राज् उद्भ्राड् विभ्राड् भ्रस्ज परिभ्रट् वर्गभृड्भ्यां व्रश्च् व्रट्
प्रभासवड् परिव्राज् परिव्राट् शकारांत निविश् विट् छादेशोपि शोग्रह्य ते ॥ प्रष्टेत्यत्र यजसृजेत्यादिना षः ॥
लग्न अलक् तष्टा तट् इत्यत्र संयोगस्येत्यादिना स्कोर्लुक् ॥ संयोगस्येति किं कृतः ॥ पुमानित्यत्र पदस्येति सं
योगस्य लुगंतादेशः ॥ पदस्येति किं स्या प्रजिहीरित्यत्र रात्स इति सस्यैव लुक् ॥ पूर्वेणैव सिद्धे नियमार्थं वचनं तेन रा
त्परस्य सस्यैव लोपो नान्यस्य ऊर्क् अभ्यजर्षाः अपास्याः ॥ रिपुहेत्यत्र नामिन इत्यादिना नस्य लुक् ॥ अन्ह इति किं अ न २
नहर्विलंबं अत्र पराविधौ रेफस्यासत्वान्नलोपः स्यात् ॥ महात्मन्नित्यत्र नामंत्रे इति नलोपाभावः ॥ मतिधाम अधाम
न्नित्यत्र क्लीबे वेति वा नस्य लुक् ॥ ६० ॥ ॥ नृपे च तूष्णींवति जेहुलो लक्ष्मीवान्यशस्वान्नयवत्सु धीमान् ॥ मुद्वान्दोही

वतिकासुनीवत्यृषीवतीधाः शुचिवाग्बभाषे ॥ ६१ ॥ ॥ अथैवमुक्त्वा नृपे मूलराजे तूष्णींवति मौनस्थिते जेहुलो ऽ दो
वक्ष्यमाणं बभाषे ॥ उपादेयवाक्यो हि मंत्रे भाषेतेत्युपादेयवाक्यताहेतुगर्भविशेषणान्याह ॥ लक्ष्मी राज्यकोशादि श्रीरस्या
स्ति लक्ष्मीवान् हि प्रायेण सर्वमान्यतयोपादेयवाक्यः स्यात् ॥ लक्ष्मीवानप्यन्यायी अन्यायोपदेशितया ऽग्राह्यवागेवेत्याह नय
वत्सु मध्ये यशस्वान् श्लाघ्यो ऽतिन्यायित्वात् ॥ न्याय्यपि निर्बुद्धिरग्राह्यवागेवेत्याह ॥ धीमान् बुद्धिमानपि शोकातुरो विप
टमानवाक्यतया ऽग्राह्यवागेवेत्याह मुद्वान् हर्षान्वितः ॥ मुद्वानप्यश्लीलवाक्यो ऽसुखकर्त्वादग्राह्यवागेवेत्याह ॥ अत्रा ता ऽ र
हीवत्यहीवति कांकपिञ्जादीङ्गनः कइति ह्रस्वः तस्याश्च मुनीवत्याश्च ऋषीवत्याश्च नदीनां यद्वार्जलं तद्वच्छुचिः पौनरुक्
त्यासत्यत्वादिमलरहितत्वेन निर्मला वाग्वाणी यस्य सः ॥ मकारांतात् तूष्णींवति ॥ मकारोपांतात् लक्ष्मीवान् ॥ अवर्णांतात्
नयवत्सु अवर्णोपांतात् यशस्वान् ॥ अपंचमवर्ग्यात् मुद्वानित्यत्र मावर्णेत्यादिना मतोर्मस्य वः ॥ मावर्णांतोपांतापंचम
वर्गादिति किं धीमान् ॥ अहीवतिका मुनीवती ऋषीवतीत्यत्र नाम्नीति मस्य वः ॥ ६१ ॥ ॥ चर्मण्वतीकर्तृ सदृक् रु
मण्वदुत्तुंग कक्षीवदनत्य धर्मन् ॥ युक्तं नता ष्ठीवदिलेश शंभु राभीरचक्रीवति यन्न्यदिक्षत् ॥ ६२ ॥ ॥ हे चर्मण्व
तीकर्तृ सदृक् चर्मण्वती नदी तस्याः कर्तारंतिदेवः तेन हि मैगोध यागः कारितस्तत्र चानेक गोवधेन गोरक्तैर्नदी प्रवर्तिता
तस्याश्चानेक गोचर्मयुक्तत्वेन चर्मण्वतीति नाम प्रसिद्धं तस्य सदृक् महायाग कारित्वात्तत्तुल्य ॥ तथा हे रुमण्वदुत्तुंग ल
वणम स्यास्ति रुमण्वान्नाम पर्वतस्तद्वदुत्तुंगोन्नताशय ॥ तथा हे कक्षीवदनत्य धर्मन् कक्ष्या शब्दो यो पांतः सादृश्यो
द्योगयोर्वर्तते ॥ कक्ष्या धर्मोद्योगो स्यास्ति कक्षीवान्नाम र्षिस्तद्वत् अभृतधर्म ॥ तथा स्थीनि संत्येषामष्ठीवंतो जंघोरुसंध
यो नता अष्ठीवंतो येषां ते नथ ले शा यस्य तत्संबोधनं हे प्रणम्यानेकभूप ॥ आभीर आभीरजाति र्ग्राहरिपुः चक्रं मंडलं
मे हनांते ऽस्यास्ति चक्रीवान् गर्दभ आभीर एवान्यायित्वेनानिंद्यत्वाच्च क्रीवांस्तस्मिन् विषये शंभुर्यदनुशासनं न्यदिक्षत्त
द्युक्तं ॥ धार्मिकस्य सैन्यादि सर्वशक्तियुक्तस्य तथान्यायिनि ग्राहरिपोविषये यः शांभवो ऽनुशासनादेशः स कर्तव्यो मे
प्रतिभातीत्यर्थः ॥ ६२ ॥ ॥ अथ राज्ञो मन्यूद्दीपनाय जगच्च यसंतापकानि ग्राहरिपोरनेकान्यन्याय पदानि चलानि च

यत्त चतुर्दिशत्या यद् नीशा देशस्यै बसुक्त नांद्र द यति ॥ ॥ औदन्वनद्रोह करेण चर्म वत्यस्थि मत्यर्दिततीर्थ पांथैः ॥
कक्ष्यावताम प्यगमाभ्युदन्वत्प्रभासभूश्चक्रवतामुनाभूत् ॥६२॥ ॥ उदन्वंतं समुद्रमभि ॥ लक्षणेनाभीत्यादिनाव्य
यीभावे ऽभ्युदन्वदुदन्वंतं लक्षीकृत्याभिमुखा प्रभासभूः प्रभासतीर्थभूमिः ॥ प्रभासतीर्थं हि समुद्रसमीपेस्ति ॥ यद्वा
भि अभित उदन्वती समुद्रोदकं बिभ्राणा या प्रभासभूः साकक्ष्यावतामापि कर्तरिषष्ठी उद्यमवद्भिरपि अगमा अग
म्या भूत् केन हेतुना ऽमुना याहारिणा ॥ कीदृशेनोदकमस्यास्त्युदन्वानृषिस्तस्यापत्यमौदन्वत ऋषिस्तस्य ॥ यद्वौदन्वान्ना
माश्रमस्तत्र भवा ऋषयस्तेषां द्रोहकरेण जिघांसुना ॥ तथा चक्रवता सुराष्ट्रादेशस्वामिना ॥ कीदृक् सतीभूरर्दिता ऽ
मुनैव विनाशिता ये तीर्थपांथा यात्रिकास्तैः कृत्वा चर्मवती चर्मान्विता ॥ तथास्थिमती कीकसान्विता च ॥ अनेनानेकान्
यात्रिकानृह तान्दृष्ट्वा यात्राभद्रालवोपि भयेन प्रभासे न गच्छंतीत्यर्थः ॥ चर्मण्वती अष्ठीवत् चक्रीवति कक्षीवत् रु
मण्वदित्येने चर्मण्वतीत्यादिना निपात्याः ॥ नाम्नीत्येव ॥ चर्मवती अस्थिमती चक्रवता कक्ष्यावतां ॥ अब्धौ अभ्युद
न्वत् उदन्वते त्येन उदन्वानब्धौ चेति निपात्याः ॥६३॥ ॥ राजन्वती याहरिणा सुराष्ट्रा तां दल्मिमानूर्मिमदब्धिभीमः ॥
शौर्योष्मकंडूक्रमिमानिवाद्य स भूमिमान्राजवतीं व्यधत्त ॥६४॥ ॥ या सुराष्ट्रादेशो हरिणा विष्णुना कृत्वा शोभनो
राजास्त्यस्यां राजन्वती आसीत्तां सुराष्ट्रामद्य सांप्रतं स भूमिमान्भूपति र्यो हरिपुर्निघो राजास्त्यस्यां निंद्य यांमतो
राजवतीं व्यधत्त ॥ कीदृक्सन् शौर्योष्मकंडूः शौर्यस्य य ऊष्मा तीव्रता तेन या कंडूः खर्जूर्युद्धविधाने ऽतिरेक स्तया क्र
मयः संत्यस्य क्रमिमानिव क्रमिमान्हि कंडू युक्तः स्यात् तएव दल्मिमान् शस्त्रविशेषान्वितो ॥ तएव चोर्मिमदब्धिभी
मो यथा कल्लोलान्वितः समुद्रो रौद्रः स्याद् एवं दल्मिधारणा द्रौद्रः क्रूराकृत्या या मति रौद्रो ऽयं कुराजी भूत इत्यर्थः ॥६४॥
॥ ॥ गोहत्मुनीनां यवमत्करांणां माहिष्मतीन्रोत्तककुद्मदंसः ॥ पुरे गरुत्मध्वजहनुमत्स्व जार्हैवसत्सोभानुम
तीन्द्राकल्पः ॥६५॥ ॥ असौ याहारिः पुरे वामनस्थल्यां वसति ॥ कीदृक्सन् माहिष्मान्द्रं द्रासतत्र भवा माहि
ष्मती पुरी तस्या इंद्रः सहस्रार्जुनोनु ॥ यथा सहस्रार्जुनो मुनीनां गोहत् नो न हि जमदग्निमुनेः कामधेनुर्हृता

दपहृतेति पुराणं ॥ तथा यवमंतो हो मार्थं गृहीतयवाः करा येषां तेषां यागविधान व्यग्राणामित्यर्थः ॥ मुनीनां गाहव्यं
गवीन हवनार्थं संगृहीता धेनूर्हरति चोरयति गोहृदपि ॥ अपिरत्राध्याहार्यः ॥ ककुद्मतो वृषभस्येवांसौ स्कंधौ य
स्य स ककुद्मदंसो ऽतिबलिष्ठः ॥ किंभूते पुरे ॥ गरुत्मान्नारुडो हनुमान्मारुतिस्तयो रुकृत्या नन्वित्यादिनाकनिषे
धे गरुत्मध्वजहनुमंतौ गरुड हनुमदादिरूपकालंकृतादृत्सर्थो ये ध्वजास्तेषां मर्हैर्योग्ये ऽनेककोटिप्रहनुमहेत्याधिष्ठि
तहर्म्यरम्यत्वात् ॥ यद्वा गरुत्मध्वजहनुमतौ ध्वजौ चिन्हभूतौ ययोस्तौ गरुत्मध्वजहनुमत्ध्वजौ वासुदेवार्जुनौ तयोरहो
वासयोग्ये वामनस्थल्यां हि वासुदेवार्जुनावुषिताबभूतां ॥ चौरा हि दुर्गपल्ल्यादिस्थान एव बसंत्ययं तु तथाभूतो
पिबलिष्ठत्वेन सर्वथा ऽकुतोभयत्वान्महर्धिके पुरे एव सकृत्याबसतीत्यर्थः ॥ अतश्च महापन्यायित्वाद्भानुमती
न्द्राकल्पो भानुमत्या ईन्द्रो भर्ता दुर्योधनस्तत्तुल्यः ॥ सोपि यवमत्कराणां महापुरुषलाय वाकारस्वप्रभासलक्षणा
न्वितहस्तानां मुनीनामुपरामेन मुनितुल्यानां पांडवानां गोहृत यतः खलेन भूमेरपहर्ता स न गरुत्मध्वजहनुमत्ध्व
जार्हे पुरे गजपुरे उवास ॥ राजन्वती ति राजन्वान्सुराज्ञीति निपात्यं ॥ सुराज्ञीति किं ॥ राजवती ऊर्मिमत् दल्मिमान्
भूमिमान् क्रमिमान् यवमत् गरुत्मत् ककुद्मत् माहिष्मती हनुमत् भानुमती त्यत्र वस्य नोर्म्यादिभ्य इति नि
षेधः ॥६५॥ निरुत्त स्वबस्त्रादि निनिरयत्राणि न्यासन्यनासीन इहोग्रदोषि ॥ मासार्धमासेन सन्यासनायमन्ये ऽनु
जो बिंद्रातिदोष्मेड हेतु ॥६६॥ ॥ इह याहरिपौ सतिमन्ये सद्योयादिगुणैः प्रसिद्धो विद्राति दोष्मो रावणस्यानु
जो बिभीषणो ऽर्धमासेन मसा मासेन वासनायोपवेशनायेखेत ॥ यतः ॥ कीदृशीह ॥ निरुत्त स्वबस्त्रादिनि धाटी
प्रदेत्वन्य परेड इत्यर्थः ॥ तथा निरयपि ॥ आविरत्रयोज्यः ॥ अत्राथिनि सदोषत इत्यर्थः ॥ तथोग्रदोषि प्रचंडबाहुप
राक्रमे ॥ अत एवासानिपीठे ऽनासीने स दात्रा कृतास्कंदतेचेत्यर्थः ॥ मास्मायं खलास्कंदनेन मामुपद्रवेदित्यस्माद्धे
व्यद्विभीषणः कुत्राप्यवस्थितिं न बध्नाती त्य हं संभावयामीत्यर्थः ॥६६॥ ॥ दुष्टोहृदाक्ष्माहृदयस्यत्रात्यं
पदार्धपादेन सरावणोनः ॥ उद्वानिधेरप्युदकैरराध्यः प्रियास्रजोसाव पृणाद्विडस्रा ॥६७॥ ॥ सप्रसिद्धो ऽ
सौ याहारिः प्रियमस्रग्रुधिरं येषां तान् राक्षसान् द्विडस्रान्रामुरत्के नापृणात्प्रीणयत् ॥ कीदृक् ॥ हृदा चेतसा
दुष्टो मायावी अत एव क्ष्मायाहृदयं चित्तमिव हृदयं वक्षस्तत्स्य त्रात्यमिवत्रात्यं ॥ लोकानां हृदये निविष्टं शल्यमि
वव्यथाकारीत्यर्थः ॥ तथास्त्रा भाविकबलेन विद्याबलेन चोद्वानं जलानां निधेः समुद्रस्याप्युदकैरप्यराध्यो रोद्धुमशक्यो ऽ
तएव पदश्चतुर्थभागेनार्धपादेनाष्टमभागेन वा रावणादूनो हीनो रावणोनः ॥ सापेक्षत्वेपि गमकत्वात्समासः ॥ रावणतुल्य इत्यर्थः ॥

॥ लुलद्यकृत्युच्छकृति द्विडैभे भलुच्च दंते यमद्द्विरस्त्रै: ॥ समद्यपूषेणनु रक्तपूष्णा यक्ष्मापशक्ता मदयाप्पिशाची: ॥ ६८॥
॥ सयाहरिपु: रक्तपूष्णा रुधिररसेनमद्यपूषेणनु सुरारसेनेव ॥ तथा: पगतं निर्गतं शल्कदिक्षा यस्मात्तेन यक्ष्मा कालखं
डेन पिशाची र्व्यंतरी विशेषा नमदयन्मत्तीचक्रे ॥ यतो यमदद्विर इति रौद्रत्वात् शत्रूणां मृत्युहेतुत्वाच्चानकदंत तुल्यैर
स्त्रै: कृत्वोच्चदंते उन्नतदशाने द्विडैभे शत्रूणां गजौघे भ्रमन् प्रहरन्नतएव किंभूते द्विडैभे लुलत्पीप्रहारवशात्पतद
कृन् कालेयं यस्य तस्मिन् तथा भयेनोद्गतं शल्कदिक्षा यस्य तस्मिन् ॥ शत्रुसैन्यानि हत्वा नेपारक्तेन मांसेन च कृत्वा
सोपि शाची रपोषयादित्यर्थ: ॥ लुलदित्यत्र लुडो धातो कफिडादित्वाडुस्य ल: ॥ लुलिति धात्वं तरं केचित् ॥ ६८॥॥
गिरास्फुरन्नासिकयान्यकार्षीन्निसीत दृष्टिं द्विपदी: सृजंतं वैय्याघ्रपद्यां द्विपदीय बुद्धिं तीर्थे पदां स द्विपदामभिनं ॥ ६९॥
सयाहारिपुर्व्याघ्रस्येव पादावस्य व्याघ्रपान्मुनिस्तस्य वृद्धमपत्यं गर्गादित्वाद्यञि वैय्याघ्रपद्यं मुनिं स्फुरंत्य वक्त्र
या मुयंती नासिका यस्यां तया गिरादुर्वाक्येनन्यकार्षीन् निर्भर्त्सितवान् ॥ ननु वैय्याघ्रपद्ये नापि का यस्य वाचोम
नसो वा तदनभीष्टकुव्यापारेणायमपराद्धो भविष्यति नेत्याह ॥ महायोगित्वान्नसि नासिकायामितं प्राप्तं दृष्टी यस्य
तमित दृष्टिमनेनास्य कायकुव्यापारनिवृत्तिरुक्ता ॥ तथा द्वौ पादौ यासु ता द्विपदीर्गाथा विशेषान् सृजंतं कुर्वंतं एते
नवच: कुव्यापारनिवृत्तिरुक्ता तथा द्वौ पादौ यस्यासोद्विपान् मनुष्यस्तस्मै हिता द्विपदी या सा बुद्धिश्चेतोवृत्तिर्यस्य
तं एतेन मन: शुद्धिरुक्ता ॥ नर्हि किमित्येनंन्यकार्षीदित्याह ॥ यत्तत्तीर्थे प्रभासादि पुण्यक्षेत्रे विषये पदां प्रद्यमानं
गच्छंतं जनमुपदेशदानेन प्रयुंजानानां णिच् क्विप् ॥ द्विपदामुक्तासाधारण विशेषणान्मुनीनाममित्रं शत्रु: ॥ ६९॥
॥ ॥ द्विपात्सु दुष्टेनुपपादुके ऽस्मिन् व्रत्तानि बिभ्रत्यनिगूढपादि ॥ लोका चतुष्पाद्यतिचैकपादितादप्यपाद्येन कथं न ध
र्म: ॥ ७०॥ ॥ धर्म: कथं नापाद्येत ॥ अत्र पादसमानार्थ: पाच्छब्दो ऽविद्यमान: पाच्चरणो यस्य सो ऽपान् पंगु: स इव कथं ना
चरेत् ॥ कसति अस्मिन् याहारौ ॥ किंभूते ऽनुपपादुके ऽनुपपदनशीले ऽनुपपन्ने कार्याकार्यविचाररहिते इत्यर्थ: ॥ अत ए
व द्विपात्सु नृपु विषये दुष्टेवंचकाभिप्राये ऽतएव च लोक: कर्मतापन्नएकं पादं भागमारव्याय तेस्माणि चिक्के चैकपादितस्त

स्मादपि लोका च्चतुष्पाद्यतिपादसमानार्थ: पाच्छब्दोत्र ततश्चतुष्पाच्चतुर्णां पदां भागानां समाहारमिच्छतिविश्वासनाय चतु
र्थभागं ग्रहीष्यामीत्युक्तादपि लोकाच्चतुरोपि भागान् ग्रहीतुकाम इत्यर्थ: ॥ अत एव चानि गूढपांदि गूढपादं सर्पमपि रौद्रत्वे
न कोटिल्येन चातिक्रांतानि वृत्तानि लोकदंडनादीनाचारान् बिभ्रति ॥ कलिमाहात्म्यात्तावदधुना धर्म एकपादेनैवावतिष्ठने
महापापिष्ठेन याहरिपुणा तु धर्मैकपादस्याप्युच्छेदितत्वाद्धर्म: पंगुरेवाभूदित्यर्थ: ॥ च: पूर्ववाक्यार्थापेक्षयासमुच्चये ॥
मासामासेन निशासु आसनिआसना येत्यत्र मासेत्यादिना लुगंतादेशो वा ॥ दद्भि: दंते पदापादेन नासिनासिकया हृदाहृदय
स्य हिड स्याभियासृज: पूष्णा पूषेणउ द्गा उदकै: दोष्णा: दोषै: यक्ना यकृति शक्ना उच्छकृति इत्यत्र दंतपादेत्यादिना दादि
त्यायादेशा वा ॥ वैय्याघ्रपद्यं द्विपदां द्विपदी द्विपदीयपदामित्यत्र यस्वर इत्यादिना पद् ॥ यस्वर इ निकिं द्विपात्सु ॥ अणिक्य
घु यिनि किं अति गूढपांदि एकपादिता न् ॥ क्यिति क्यन्क्यडोर विशेषेण ग्रहः ॥ चतुष्पाद्यति अपाद्येन ॥ नाम्न इत्येव अनु
पपादुके ॥ ७०॥ ॥ कृत्वा तिरश्चोनु पुर: पदाञ्चो पाच्यानुदीच्यान्सनृपान हंयु: ॥ भ्रुवाप्युदीचो ऽति हृदाप्युदीचादिवं जिगी
पुर्नृपति: प्रतीच्या: ॥ ७१॥ ॥ स प्रतीच्या: पश्चिमदिश: पति र्याहरिपुरपाच्यान् दक्षिणदेशसंबंधिन उदीच्यानुत्तरदेशसंबं
धिनश्च नृपांस्तिरश्चोन्वजादिपशून्निव पुरोपन: पदचारिण: कृत्वा भ्रुवाप्युदीच्योत्पाटितया हृदापि चेतसा चोदीचोत्पाटिते
नैति गच्छति यतो हं युरनेक नृपपदानि भावनयनेन संजातस्वबलवीर्यसंपत्युत्कर्षाद्गर्वाध्मात: गर्वाध्मानत्वात् कमपि च
क्षुषा नेक्षते चेतसा न स्मरतीत्यर्थ: ॥ उत्प्रेक्षते नायं गर्वानिरेका दुत्पाटितभ्रूहृदय: किं तु दिवं स्वर्गं जिगीषुर्नु ॥ यो हि
यज्जिगीषति स तदभिमुखं मन: श्चक्षुश्च निक्षिपति ॥ उदीच्यान् उदीचा उदीच्येत्यत्र उदच उदीचित्युदीच् ॥ अपाच्या
न्पदाञ्च: प्रतीच्या इत्यत्राच्च प्रागुदीर्घश्चेनि चादेश: प्रागुदीर्घश्च ॥ अन्वार्चैशिष्टत्वाद्दीर्घत्वस्य तदभावेपि चादेशस्या य
न् तिरश्च ॥ ७१॥ ॥ विदुष्मत: पुंविदुषोप्यधर्मोपेयुष्मत: पापनिषेदुषोस्य ॥ रौद्रास्त्रवेदुष्यजुषोतिभाराद्विषेदुषी
क्ष्माविदुषीचरित्रं ॥ ७२॥ ॥ अस्य याहरिपोरतिभाराद्विषेदुषी विषण्णा दु:खितासती क्ष्मास्य जनप्रंगनिरतस्य चरि
त्रं पापस्वरूपं वृत्तं विदुषी ज्ञात्री ॥ एतन्महापापभराक्रांता पृथ्व्यैवेन दुर्वृत्तं जानाति नान्य: कोपीत्यर्थ: ॥ यतो विद्वांसोभू

DR BHAU DAJI

म्नासंत्यस्यतस्य विदुष्मतोपि॥ अपिरत्रापि योज्यः॥ अधर्मेपिसुवांसोऽधर्ममुपगताः पापिष्ठाः प्रशस्याः संत्यस्यतस्याध
र्मोपेयुष्मतः प्रभृतविद्वत्संगमेनैपि पापिष्ठजनसंगनिरतस्येत्यर्थः॥ अतश्च पुंविदुषोपि नृषुमध्ये जानतोपि पापनिषेदुषः पापे
न्यायकर्मणि तस्थुषो विद्वज्जनसंगत्या धर्माधर्मादिविवेकं जानतोपि पापिष्ठजनसंगानिप्रसंगेन पापकर्मनिरतस्येत्यर्थः॥
तथा रौद्राणि भीष्माणि रौद्रदेवतानि वा यान्यस्त्राणि शस्त्राणि तद्विषयं यद्वैदुष्यं नैपुण्यं तज्जुषते सेवते यस्तस्य रौद्रास्त्रबलि
ष्ठत्वात् पापकर्मणः केनापि निवर्तयितुमशक्यस्येत्यर्थः॥ वैदुष्य विदुषः विदुषि निषेदुषः विषेदुषी विदुष्मतः उपेयुष्मत इ
त्यत्र क्वसुष्मतौ चेति उष्॥ ७२॥ ॥ नृशंसतारण्यशुनोस्य यूनो जिघृक्षतो माघवनीं नु लक्ष्मीं॥ मतिः शुनीपुच्छनिभाति यू
नी शल्यं मघोनीं भजतो मघोनः॥७३॥ ॥ यूनस्तरुणस्यास्य याहरिपोर्नृशंसतया क्रूरत्वेनारण्यशुनो वृकतुल्यस्य सतो
मतिरस्ति॥ किंभूता अतियूनी युवानमतिक्रांता॥ युवा हि प्रायो यौवनेन मदोद्धतः स्यात् तस्मादपि मदोद्धतेत्यर्थः॥ शुनी
पुच्छनिभा कुर्कुरीपुच्छवत् कुटिला च॥ उत्प्रेक्षते॥ नास्य मतिर्मदेनोत्ताना वक्रा च किंतु माघवनीं शक्रसत्कां लक्ष्मीं जिघृक्षतो
नु ग्रहीतुमिच्छोरिव॥ योहि उच्चतर्वादिस्थं फलं जिघृक्षति तस्योच्चफलोत्तारणायोत्ताना वक्रा चोंग यष्टिः स्यात्॥ अतएव
मघोनीं शचीं भजतोपि अपिरत्रज्ञेयः॥ मघोन इंद्रस्य शल्यं रतिसुखसागरावगाहकालेपींद्रस्य तन्मतिर्हृदयस्था शल्य
मिव दुःखाकरोतीत्यर्थः॥७३॥ ॥ स यौवनाद्यौवनमत्तताभृल्लोलो युवत्यां मघवत्यभीरुः॥ कीलालपेष्वाविनिह
त्य राज्ञो राज्ञीरुदस्नानिदधे वरोधे॥७४॥ ॥ स याहारिः कीलालपेष्वारक्तंपिबताशरेण राज्ञो विनिहत्य तेषां राज्ञीरु
दस्राः कष्टादुदतीः सतीरवरोधेंतःपुरे निदधे॥ यतः कीदृक् यौवनाद्यूनो विकाराद्धेतोः शौवनमत्तताभृत् शुन इयं शौ
वनी या मत्तता मदस्तां बिभर्ति यः सः श्ववन्मदनोन्मादीत्यर्थः॥ अतएव युवत्यां जातावेकवचनं युवतिषु लोलो लंपट
स्तथा मघवत्यपि अपिरत्रज्ञेयः इंद्रस्य शक्त्यादिभ्योपीत्यर्थः॥ अभीरुर्महाशक्तित्वात्॥ शुनी शुनः अतियूनी यूनः मघो
नीमघोनः इत्यत्र श्वन्नित्यादिना वस्य उः ङीस्या द्युघुङ्क्सर इति किं शौवन यौवनान् माघवनी॥ नकारांतनिर्देशादिहन
स्याद्युवत्यां मघवनिमघवदित्यत्र प्रकृत्यंतरं शक्रवाचकं॥ कीलालपेत्यत्र लुगातोनापइत्यातोलुक् अनाप इति किं उद-

स्राः राज्ञीः राज्ञ इत्यत्रानोस्येत्स नोऽतोलुक्॥ ७४॥ ॥ साम्नीव साम्नी इह ताक्ष्ण वार्त्रघ्न स्थामनी राजनि धार्तराज्ञे॥ दु
ष्कर्मणि स्वर्वणि वीक्ष्य भूम्नाम् भ्रानके: घ्नप्रतिदीव्निनेमुः॥७५॥ अघप्रतिदीव्न्यपि अघस्य पापस्य प्रतिदीव्नी वा रिपुसतुल्ये
पापैकप्रवर्तकेपीत्यर्थः॥ धार्तराज्ञे धृता राजानो येन स धृतराजा याहारिपिनातस्यापत्ये इह राजनि याहारौ भूम्ना बाहुल्येन भ्रू
भ्रार्लूत्वाकेननेमुः॥ यतः स्वर्वणि शोभनाश्वे॥ एतेन सैन्यसंपदुक्तिः॥ तथा दुष्कर्मणि निस्त्रिंशक्रिये॥ तथा किंकृत्वा इ
हानिरीक्ष्य॥ केताक्ष्ण वार्त्रघ्न स्थामनीतक्ष्णोदेभयद्धिके रपत्यं ताक्ष्णो वृत्रासुरः तथाप्यत्र घ्नो घ्नोषन्निणोऽपत्यं वार्त्रघ्नोऽर्जुनो द्व
द्वृत्तयोः स्थामनीपराक्रमौ॥ वृत्रार्जुनयोरिवाखिलजगज्जैत्रबलमवलोक्य चेत्यर्थः॥ यथा साम्नि साम वेदे साम्नी रथंतरबृ
हद्रथंतराख्यौ सामविशेषौ जिज्ञासादिना केचिन्निरीक्षंते॥ एतेनाघप्रतिदीव्न्यपि तस्मिन् यतः सर्वेपि नेमुः स्तवास्य सैन्यसं
पन्निस्त्रिंशताऽतिबलवत्ताजनितं भयमेव हेतुर्नांतरंगो बहुमान इत्यर्थः॥ साम्नी स्थामनि सामनि राजनीत्यत्र इडौ वेति वा
नोऽतोलुक्॥ ताक्ष्ण वार्त्रघ्न धार्तराज्ञेत्यत्र षादिहन्नित्यादिनाऽतोलुक् स्वर्वणि दुष्कर्मणीत्यत्र न वमंतेत्यादिनाऽनोऽतोलुक्
॥ संयोगादिति किं प्रतिदीव्नि भूम्ना॥ वमंतेति किं मूर्ध्नी॥ ७५॥ ॥ द्विजान् शतघ्न्यात्र मखघ्नि पृथ्वी प्लीह्नि प्रतिद्राक्
स्पृहयन्हविर्भ्यः॥ अद्यैव मन्ये क्षुधितो बलारिः सृष्टिं धिगस्मिन् कुमतौ विधातुः॥७६॥ ॥ प्लीहोदररोगभेदः पृथ्व्याः
प्लीह्नि प्लीहव्याधियज्वनानां दुःखकेऽत्र याहरिपौ शतघ्न्या आयुधविशेषेण द्विजान् द्राक् प्रतिहिंसति अतएव मखघ्नि
यागोच्छित्तिकारिणि सति मन्ये अहमद्यैव सांप्रतमेव न त्वद्यापि बलारिरिंद्रः क्षुधितः यतो हविर्भ्य इंद्रोद्देशेन संप्रदेयमंत्र
पूतहव्यवसुभ्यः स्पृहयन् तस्मात् कुमतौ पापबुद्धौ वस्मिन् याहरिपौ विषये विधातुः स्रष्टुः सृष्टिं निर्माणं धिग्गर्हामहे॥
शतघ्न्या मखघ्नि घ्नतीत्यत्र हनो घ्नो घ्नि प्र॥ हन इति किं प्लीह्नि॥ स्पृहयन् मन्य इत्यत्र लुगस्येत्यादिना स्यलुक्॥ अपद
इति किं बलारिः अद्यैव कुमतौ विधातुरित्यत्र ङित्स्यं त्येत्यादिनाऽत्यस्वरादेर्लुक्॥७६॥ ॥ भातीप्रथिम्ना मदतो विभांतीस
मुन्मिषंतीमिषतीयमेन॥ गलिष्यतीद्यां नु भुवं गलिष्यंतीत्वस्य नेत्रे सदृशी तनुश्च॥७७॥ ॥अस्य याहरिपोर्नेत्रे सदृशी
समाने प्रस्तावात्तन्वा तनुश्च मूर्तिः सदृशी समाना प्रस्तावान्नेत्राभ्यां॥ तथाहि॥ नेत्रे तावत्प्रथिम्ना विस्तारेण भाती शोभमाने

तथामदनः क्षीबनया घुर्णमानत्वारक्तत्वादिनेत्यर्थः विभांती ॥ तथासमुन्मिषंती मदवशादेवांतरांतराविकस्वरं विकसंती ॥ अत
एव यमेन सह मिषतीस्पर्द्धमानेयमवद्दीक्ष्मइत्यर्थः ॥ अत एव उत्प्रेक्षते न स्वभावतो यमेन मिषती किंतु पांसवर्गं गलिष्य
तीनु संहरिष्यमाणे इव ॥ तथा भुवं गलिष्यंतीनु ॥ तनुरपिप्रथिम्नास्थौल्यात्ज्जनितविस्तारेण भातितथामदतो हुंकारा
न् फुरफुरायमाणा अत एव समुन्मिषंतीउच्छ्वसंती ॥ शेषविशेषणानामर्थ एकवचनेन प्राग्वत् ॥ ७७ ॥ ॥ यदास्यपार्श्वे
धुनतीदलंती स्यंतीपरांश्चापलथानतूणे ॥ तदैवसाद्योर्दिविषत्सुमुक्तयुषु पुसयू र्युभवेत्कथन्नु ॥ ७८ ॥ ॥ यदास्य ग्राहा
रेः पार्श्वे चापलतास्यात् कीदृक् धुनती ज्याकर्षवशेन कंपमाना ॥ तथापरान् शत्रून् दलंती शरक्षेपिकात्वेन विदारयंती ॥
स्यंतीपराने वांतं नयंतीच ॥ अथ तथा यदा तूणे तूणीरे धुनतीशराकर्षवशात् कंपमाने ॥ शरक्षेपहेतुत्वात् परान् दलंती
स्यंतीचस्यात्तां तदैव दिविषत्सुमुक्त्युषु भयवशात्यक्तस्वर्गेषु सत्सु द्युसद्देवान्दीव्यतीछ्विक्षिपिकुचिन्द्युसयू दे
वानिच्छंतीसतिं सादीव्यति क्रीडति देवैरित्यन्वर्थेन प्रसिद्धा द्यौः स्वर्गलोकः कथंनु अद्यौर्द्यौर्भवेत् द्युभवेत् दीव्यति देवैरि
त्यन्वर्थयुक्ता कथन्नाम स्यान्नस्याद्वेत्यर्थः ॥ समुन्मिषंती मिषती गलिष्यंती गलिष्यती विभांती भाती अत्राचर्णादि
त्यादिना वानुरंतादेशईङ्यो ॥ अप्रेइतिकिं धुनती स्यंती दलंती अत्र स्यशव इत्यनुरंतादेश ईङ्योः ॥ द्यौरित्यत्र दिव औः
सावित्योः ॥ निरनुबंधग्रहणेनसानुबंधकस्येति धातोर्नसा ॥ द्युसयूः मुक्त्युषु द्युसदित्यत्र उरित्यादिना उः ॥ पदांत
इति किं दिविषत्सु ॥ अनुदिति किं द्युभवेत् अत्र दीर्घश्चीत्यादिना वो दीर्घत्वन्नस्यात् ॥ ७८ ॥ ॥ इति पंचमः पादः ॥ ॥
महेनसां कारकवत्क्रियाणांहेतुः स्वतंत्रः स कुकर्मकर्ता ॥ विश्वंततापाट दिशो ललंघेऽध्यीनासदुर्गाणि भयन्नलेभे ॥ ७९ ॥
॥ ॥ स ग्राहरिपुर्विश्वं ततापोद्वेजितवान् ॥ कीदृक् सन् स्वतंत्रः सर्वोत्कटत्वात् कस्याप्यनायत्तः ॥ तथा कुकर्म द्रोहवं
चनादिकानिद्यांक्रियांकर्तास्वयंकुर्वन् तथा कारकवत् यथाकारकं कर्त्रादि क्रियाणां धात्वर्थानां पाकादीनां हेतुस्तथै
नसां महापापानां द्रोहवंचनादीनां हेतुरन्यैरपि महापापानि कारयंश्चेत्यर्थः ॥ विश्वतापप्रकारानेवाह आट दिशो लोक
लुंटनाद्यर्थं सर्वाशाभ्रांतवान् तथा ललंघे अध्यीं स्तथा आसदुर्गाण्यद्रिकोट्टादिदुर्गस्थानानि बभंज ॥ दिक्षु पलायितोप्य्यद्यौ

र्गे वा प्रविशोपि न कोप्यस्माद्देत्याच्छुटित इत्यर्थः ॥ तथा भयन्नलेभे एवं विश्वं संतापयन्स्वतंत्रत्वात् कस्माद्दपिन भीतइत्यर्थः ॥ योपि
कुकर्मरूपः कर्तविधाना कुदेवंस्यात्सोपि स्वतंत्रोमहेनसां क्रियाणां हेतुः सन् दुर्भिक्षडमरयुत्पादनेन लोकं तपती दिगब्धिदुर्गाण्या
श्रयन्नपि तस्मान्नच्छुटती त्युक्तिः ॥ ७९ ॥ ॥ केत्यापारन् भापयनेसभूपान् वसूनि गांदोग्ध्यनुशास्त्यधर्मं ॥ मुनीन्ससामाह रुण
द्धिवृ त्तिं नसत्पथं पृच्छति याचतेर्थं ॥ ८० ॥ ॥ केत्यापि राजपाद्याप्यटन् गच्छन्सन् स ग्राहरिपुर्भूपान् भापयते राजपाद्या मप्ये
सा चताबलेन याति यावता अश्वखुरोत्खात धूलिधूसरितां यरोसौ न नमस्मानास्कंदितु मेतीत्याशंकातंका कुलान् करोतीत्यर्थः ॥ एतेन उ
भ्रपरत्वं बलसंपदतिशयश्चोक्ते ॥ तथा गां पृथ्वीं वसूनि द्रव्याणि दोग्धि क्षारयति ॥ एतेनामुनोर्वीकरपीडिता कृतेत्युक्तं तथा गामे
वा धर्मं पापमनुशास्ति शिक्षयति पापे आपारयनीत्यर्थः ॥ तथा मुनीन् सामम धुरवाक्यं नाह निर्भर्त्सयतीत्यर्थः ॥ तथा मुनीने
य र्त्तिं भिक्षाचर्योञ्छेदिकां जीविकां रुणद्धि निवारयति तथा मुनीन्सत्पथं न्यायमार्गं न पृच्छति न कथापयतीत्यर्थः ॥ तथा मुनी
नर्थं द्रव्यं याचते ॥ ८० ॥ ॥ रत्नानि रत्नाकरमुज्झितोतिनिधीन् कुबेरं विजिगीषतेसौ ॥ प्राणान्विपक्षैर्युधि भिक्ष्यते च स्वभर्तृभावं
वनतीयते च ॥ ८१ ॥ ॥ असौ ग्राहारिः रत्नाकरं सागरं रत्नान्युज्झितो तिवियोजयतीत्यर्थः ॥ एतेन कोशसंपदुक्तिः तथा कुबेरं ध
नदं निधीन् धनानि विजिगीषते ॥ एतेन संपूर्णे पि कोशे नद्दृष्टो निरुद्य मत्व निरासउक्तः ॥ तथासौ युधि विपक्षैः प्राणान् भिक्ष्यते
चास्मान् जीवतो मुंचेति जीवितव्यं याच्यते च ॥ एतेन पराक्रमित्वोक्तिः ॥ तथा वनेतिखेदेविपक्षैरेवा सौ स्वभर्तृभावमात्मस्वामि
तां नीयते च आत्मनः स्वामी क्रियत इत्यर्थः ॥ एतेन प्रभुसंपदुक्तिः ॥ एतेन सर्वेणास्य दुःसाध्यत्वोक्तिः ॥ ८१ ॥ ॥ जन्हे न्यदारान्
स्वपुरीं दशास्यो गां कार्तवीर्योयतिनं मुमोष ॥ भ्रूणानकर्षद्भगिनीं च कंसोऽयहीत्किमेनान सकान नीतिः ॥ ८२ ॥ ॥ दशा
स्यो रावणोऽन्यदारान् रामभार्यां सीतां स्वपुरीं लंकां जन्हे निनाय ॥ तथा कार्तवीर्यः सहस्रार्जुनो यतिनं जमदग्निं गां काम
धेनुं मुमोषापजहार ॥ तथा कंसः कंसाख्यो दैत्यो भगिनीं देवकीं भ्रूणान् गर्भानकर्ष द्देवकीपार्श्वाद्दधार्थं भ्रूणान् गृहीतवानित्य
र्थः ॥ कंसस्यापितोग्रसेनो देवकी पिता देवकश्चभ्रातरावितिकंसभगिनीत्वं देवक्याः ॥ एतान् दशास्यादीन नीतिरन्यदारापहारादि
कानन्यायानसकोग्राहारिः किमग्रहीद्देषां पार्श्वाद्देना अनीतीः किमसौ जग्राहेत्यर्थः एतासां सर्वासामप्यनीतीनामत्रदर्शनादि

॥ ॥ गजाश्वगाः सिंधुपतिममंथमहीभृतो भेदमुवाह चेत्थं ॥ इंद्रं गुणानूदंडिवौ तेत्तु कालं स घातयामासननेन कालः ॥ ८३॥
॥ सयाहारिः सिंधुपतिं सिंधुदेशाधिपं गजाश्वगाः हास्तितुरंगवृषभान्ममंथ मथित्वाग्रहीत्‌ दंडितवानित्यर्थः॥ तथा महीभृतो
नृपान्‌ भेदं संहत्यभाव मुवाहत्व प्रापितवान्‌ ॥ अन्यान्नृपान्‌ कूटमयोगेण भेदितवानित्यर्थः॥ इत्थमनेन प्रकारेणेंद्रं शक्रं
गुणान्‌ सिंधुपतिमंथनादीन्‌ धर्मान्‌ दंडितवांस्तु किं हग ज्जेयाह ॥ इंद्रो हि सिंधुपतिमब्धिमैरावणं गजमुच्चैःश्रवसमश्वं
कामधेनुं गां च ममंथ ॥ तथा महीभृतोद्रीन्‌ भेदं पक्षच्छेदमुवाहेते चेंद्रगुणा अत्रापीक्ष्यंत इत्येव माशंका॥ तथा स कालं
यमं घातयामास॥ कर्माविवक्षायां जघानकालस्तं जघ्निवांसं प्रयुयुजे युद्धादिविधानेन स स र्वं घातितवानित्यर्थः॥ न
तु कालः कर्ता तेन याहारिपुणा प्रयोजककर्त्रा घातयामास हनने कालस्यापि सप्रयोक्तानु तस्य काल इत्यर्थः॥ इदमुक्तं स्यात्‌
यत्रायं रुष्टः तमसमयेपि यमो हंति यत्र त्वयं प्रसन्नः तं समयेपि यमो दूरान्नमस्करोति ॥ क्रियाणां हेतुः कारक नदित्यनेन
क्रियाहेतुः कारकमिति सूत्रं सूचितं स्वतंत्रः कर्तेत्यनेन स्वतंत्रः कर्तेति सूत्रं सूचितं॥ प्रयोजको पि कर्तैवेति भापयते सः क
र्मेत्यंशेन कर्तुर्व्याप्यं कर्मेति सूत्रं व्यंजितं ॥ तत्कर्म त्रेधा ॥ निर्वर्त्य १ विकार्य २ प्राप्यं च ३॥ निर्वर्त्यं यथा कुकर्म कर्ता विकार्यं
यथा विध्वंसताप ॥ प्राप्यं यथा आटदिशः ॥ त्रिविधमप्येतत्पुनस्त्रिविधं इष्टमनिष्टमुभयं च ॥ तत्रेष्टं कुकर्मादी अनिष्ट
मब्धीनूलुलंघे दुर्गाण्यासभयन्न लेभे॥ उभयं केत्याप्यरनू भापयते स भूपान्‌॥ पुनस्तत्कर्म द्विविधं प्रधानेतरभेदात्‌ तत्र
द्विकर्मकेषु धातुषु दुहिभिक्षिरुधिप्रछिचिञ्ब्रूशास्त्वर्थेषु या विजयति प्रभृतिषु च भवति ॥ दुस्त्यर्थस्य निगां दोग्धि॥
भिक्ष्यर्थ मुनीन्याचते . थं एवं मुनीन्‌ रुणाद्धि रत्निं मुनीन्सनूपथं पृच्छति रत्नानि रत्नाकरमुच्चिनोति मुनीन्सामाह गां ध
र्ममनुशास्ति॥ याचेरनुनयार्थस्योदाहरणं स्वयं ज्ञेयं॥ जयति प्रभृति॥ निधीन्‌ कुबेरं जिगीषते जन्हेन्यदारान्‌ स्वपुरीं गां
याति नं मुमोष भूणानकर्षद्रुगिनीं अयहीदेतान नीतीः गजाश्वगाः सिंधुपतिं ममंथ महीभृतो भेदमुवाह इंद्रं गुणान्‌ दं
डितवान्‌ ॥ तत्र दुहादीनामप्रधानकर्मणि प्रर्मजः प्रत्ययः॥ असौ प्राणान्‌ विपक्षैर्भिक्ष्यते॥ नीप्रभृतीनां तु प्रधाने कर्मणि
असौ स्वभर्तृभावं नीयते॥ कालं स घातयामास ननेन काल इत्यत्र वा कर्मणामित्यादिना णिगवस्थायां यः कर्ता स णौ सति वा कर्म ८३

॥ ॥ सोजीगमत्खेदमिलां बलौघैरबोधयद्भाररुजं फणींद्रं॥ अदर्शयत्कालपुरीमरातीनभोजयत्तत्पिशितं पिशाचान्‌ ८४
॥ सयाहारिर्बलौघैः कृत्वा तिबाहुल्यादिलां महीं खेदं कष्टमजीगमत्प्रापितवान्‌॥ अत एव बलौघैः फणींद्रं शेषाहिं भा
ररुजं भारपीडामबोधयत्‌॥ तथा बलौघैररातीन्‌ कालपुरीं संयमन्याख्यां यमपुरीमदर्शयत्‌ व्यापादि तवानित्यर्थः॥
अत एव पिशाचांस्तत्पिशितमभोजयत्‌॥ एतेन दिग्विजय उक्तः॥ ८४॥ ॥ आश्रावयन्नियहगर्भवाचं बंदीकृतान्‌
दंडमथीवदत्सः॥ संस्थापयन्वैरिशिरस्सु पादं तेजोभिरुग्रैः कमपीपचन्न॥ ८५॥ ॥ सयाहारिः हतापहृतानरावंदा
अबंदा बंदाः कृतास्तान्‌ निग्रहगर्भा यदि तावन्न दास्यथ नदाहं युष्मान्‌ मारयिष्यामि इति विनाशप्रधाना या वाक्‌
तामाश्रावयन्‌ शृण्वतः प्रयुंजानः सन्‌ बंदीकृतानेव दंडमथीवदत्‌ भाणितवान्‌ अंगीकारितवानित्यर्थः॥ एतेन म्ले
छाचारो स्योक्तः॥ तथा वैरिशिरःसु पादं संस्थापयन्‌ शत्रून्‌ नतिं च कुर्वन्नित्यर्थः॥ स उग्रैः प्रचंडैस्तेजोभिः प्रतापैः
कर्तृभिः कं नापीपचत्कं नादीदहत्‌॥ ८५॥ ॥ सउज्जयंते चमरीर्मृगव्येष्वानाययन्नादयते श्ववृंदैः॥ आक्रं
दयन्‌ खादयति प्रभासतीर्थाश्रमैणीरपि चित्रकायैः॥ ८६॥ ॥ सयाहारिरुज्जयंते रैवतकाद्रौ मृगव्येष्वाखे
टकेषु श्ववृंदैः कुक्कुरौघैः कर्तृभिश्चमरीः गोविशेषानानाययन्‌ सन्‌ श्ववृंदैरेव कर्तृभिश्चमरीरादयते खाद
यति॥ तथा चित्रकायैर्द्वीपिभिः कर्तृभिः प्रभासतीर्थे ये आश्रमा मुनिस्थानानि तेषां या एण्यो मृग्यस्ता अपि आलं
तावद्भनस्था मृग्यः प्रभासतीर्थाश्रमावस्थितास्तु तिपाविन्यादवध्या अपीत्यपेरर्थः॥ आक्रंदयन्‌ क्रंदिरत्रां तर्भु
तण्यर्थः स कर्मकस्तीर्थाश्रमैणीरप्याक्रंदतः कर्णावयवग्रहेण राटयतश्चित्रकायान्‌ प्रयुंजानः सन्‌
चित्रकायैरेव कर्तृभिः प्रभासतीर्थाश्रमैणीरपि खादयति॥ ८६॥ ॥ तदेवमस्यात्यपन्यायकारितामतिवलिष्ठ
तां च प्रतिपाद्याधुना कार्यमाह॥ ॥ शब्दायय च्छ्रायययमाय दूतैस्तं भक्षयंतं जगतामभक्ष्यं॥ शारीद्विपान्‌ वाहय
वाहयाज्ञांत द्दंडचंडां ननु दंडनेत्रा॥ ८७॥ ॥ तत्तस्माद्धेतोर्नन्विति संबोधने हे राजन्न भक्ष्यं गोमांसादि कर्म ज
गतापि आस्तां तावद्दारमनालोके नापि कर्त्रा भक्षयंतमुपलक्षणत्वाद भक्ष्यभक्षणादन्याये षु जगदपि प्रवर्तयंतं

९ ननु यदि ग्राहारि महापन्यायो ज भक्ष्य भक्षणादन्यायेन न पापप्रवर्तयति तदा तस्य वदा ...

संतमित्यर्थः॥ तं ग्राहारिं दूतैः कर्तृभिर्मा शब्दाययमावादय तथा दूतैर्मा ह्वायय मा कारय किंतु द्विपान् शारीर्हस्तिपर्याणा निवाहय शारीर्धारयतो द्विपानू प्रभुं स्वयुद्धाय सन्नाहयेत्यर्थः॥ तथा दंडनेआसेनान्याकर्तृदंडचंडातान्नियहेरौद्रामाश्रा वाहय आपयतं विनाशयेत्यर्थः॥ गत्यर्थअजीगमत्स्वेदमिलां॥ सामान्य बोधार्थ अबोधयद्धाररुजं फणींद्रं॥ विशेषबो धार्थअदर्शयत्कालपुरीमरातीन्॥ आहारार्थअ भोजयाशिशितंपिशाचान्॥ शब्दक्रियवंदीकृतान्दंडमवीवदन्॥ शब्दन्याय्य आश्रावयन्याचं वंदीकृतान्॥ नित्याकर्मक संस्थापयन् पादं॥ इत्यत्र गतिबोधेत्यादिना ऽणिकर्ताणौ कर्म॥ गत्यर्थादीनामिति किं तेजोभिः कन्या पीपचत्॥ नयत्यादिवर्जनं किं भवं दैश्वमरीरानाययत्॥ चित्रकायेरणीः खादय तिभयं दैश्वमरीरादयति दूतैस्त्वं माह्वायय चित्रकायैरणीराक्रंदयन्॥ भक्षेर्हिंसायामित्यत्र हिंसायामेवेति नियमोऽहिं सायामणिकर्तुः कर्मसंज्ञाप्रतिषेधफल एवेत्यस्य सूत्रस्य जगताप्यभक्ष्यं क्षैभयंतमिति कर्मव्यारत्युदाहरणमेव द र्शितं॥ शारीर्द्विपान्वाहयेत्यत्र वहेःप्रवेयइत्यणिकर्ता णौ कर्म॥ प्रवेयइति किं दंडनेत्रास्तांवाहय॥८७॥ ॥ विहारयेद्योजनतां कुवर्त्म विहारयेन्मृत्युपथं हितेन॥ उनहारयंस्तं किलदंडमीशः स्वं हारयेद्धर्ममघेन तस्य॥८८॥ ॥ यः कोपिजनतां जनौघं कुवर्त्मान्यायमार्गं विहारयेद्भ्रमयेत्तेन कर्त्रा हि स्फुटमीशः समर्थो मृत्युपथं मरणं विहारयेत् मृत्युपथं वि हरंतं प्रयुंजीत गमयितुमर्हतीत्यर्थः॥ एतदेव व्यतिरेकेण द्रढयति॥ किलेत्याप्तवादे आप्ताएवं वदंति योजनतां कुवर्त्म विहारयेत्तं नरं दंडं निग्रहमहारयन्प्रापय न्नीशः समर्थस्तस्य जनतां कुवर्त्म विहारयितुर्येन पापेन कर्त्रा स्वमात्मीयं धर्मं हारयेच्चोरयेत्॥ एतेन यदि त्वमीशः सन् पापिष्ठमेतं जगत्पापे प्रवर्तयंतं न निग्रहीष्यसि तदैतत्पापेन त्वमपि ग्रही ष्यस इत्युक्तं॥८८॥ ॥ एवमसावनिगृहीतः परलोके हित इत्युक्त्वा यथेहलोकेप्यहितस्तथाह॥ ॥ अप्यंतकं स्था मनिकारयेत्तं निकारयेत्तं यदिनात्मदंडैः॥ उपेक्षिताः स्वं स्वविकारयद्भिः सद्भिः खलाः कैर्न विकारयेयुः॥८९॥ ॥ यदित्वं तं ग्राहारिमात्मदंडैः स्वसैन्यैः कर्तृभिर्न निकारयेर्निग्रहेण न तिरस्कारयासि तदासयाहारिः स्थामबलेनांतकमपि आत्मानमन्येयुष्मादृशान्नृपाः सर्वत्रास्त्वलित् बलंयममपि निकारयेद्ग्राहरिपुः स्वस्थामांतकं निकुर्वन्प्रयुंजीत स्वस्था

न्नायममपि पराभवेदित्यर्थः॥ संभावने सप्तमी॥ एतेनास्मिन्ननिगृहीते महारोगवद्वर्द्धमानेः साध्यतां गते त्वमपि विनं क्ष्यसीत्युक्तं॥ एतदेवार्थांतरन्यासेन द्रढयति हि यस्माद्धेतोः स्वमात्मानमविकारयद्भिरविकुर्वाणं स्वं प्रयुंजानैरविकृतीभव द्भिरित्यर्थः॥ सद्भिरुपेक्षिताः संतः खला दुर्जनाः कैः कर्तृभिर्न विकारयेयुः कान्नविकुर्वाणान्प्रयुंजीरन् किंतु सर्वानपि स्वपद प्रच्यावनादिना विकृतान्कुर्युरित्यर्थः॥ विहारयेज्जनतां कुवर्त्म विहारयेन्मृत्युपथं तेनेत्यत्र गत्यर्थत्वात्प्राप्तोऽस्त्वमपिका रयद्भिः कैर्न विकारयेयुरित्यत्राकर्मकत्वात्प्राप्तो अहारयंस्तंदंडं हारयद्धर्ममघेन अंतकं स्थामनिकारयेत् दंडैस्तं नि कारयेदित्यत्रचाप्राप्तोहृक्रोर्न्वेत्यणिकर्ताणौ कर्म वा॥८९॥ ॥ एवं च दंडमवश्यकार्यं तयोरकानत्वप्रतिकूलां क्षमां नि रस्यं स्तद्धेतुं रुषं रुत्तद्वयेनाह॥ ॥ दुर्नीतिभिर्दर्शयमानमेतमद्यापि किं दर्शयसे प्रसन्नः॥ मामायिनं जात्वभिवादयस्व न्यायेर्नयज्ञाह्यभिवादयंते॥९०॥ ॥ हे राजन्नद्याप्येतावियद्दोषविनकालउपस्थितेप्येतं ग्राहारिं त्वं प्रसन्नो नीरोषः सन् किं दर्शयसे एषत्वां प्रसन्नं पश्यति जानातितं पश्यंतं त्वमेवानुकूलाचरणेन किमिति प्रयुंक्षे आस्मिन्प्रसन्नं स्वं मादर्शये त्यर्थः॥ यतः किंभूतमेतं दुर्नीतिभिः कर्त्रीभिः दर्शयमानं दुर्नीतीरेतं पश्यंती रेतमेवानुकूलाचरणेन प्रयुंजानमपन्यायान्त्रय मित्यर्थः॥ तथैनं मायिनं छद्मपरं संतं जातु कदाचिदपि माभिवादयस्व एतं त्वां मायया ऽभिवंदंतं प्रणमंतं त्वमेवानुकूलाच रणेन मा प्रयुङ्क्ष्व॥ हि यस्माद्धेतोर्नयज्ञा नीतिवेदिनो न्याय्यैर्न्यायिभिः कर्तृभिरभिवादयंते न्याय्यानभिवंदतः प्रणमतो नुकूलाचरणेन प्रयुंजते नान्याय्यानिति॥ एतं दर्शयसे दुर्नीतिभिर्दर्शयमानं एतमभिवादयस्व न्याय्यैरभिवादयंते इत्यत्र दृ श्यभीत्यादिना ऽणिकर्ताणौ कर्म वा॥९०॥ ॥ न नाथयस्त्वां निशिनाथनाथं तन्नाथसे चेद्यशसामथोच्चैः॥ स्ववंशधर्मं स्मर सिस्मृतेर्वा चेत्तद्दयस्वेह रुषां क्षमां मा॥९१॥ ॥ हे नाथ निशि यस्त्वां न नाथ याहरिप्वादि दैत्यवधं याचिनवांस्तं शंभुं ना थं प्रभुं चेन्नाथसे नाथो मे भूयादित्याशंससे॥ अथाथवोच्चैरुन्नतानां यशसां दैत्यवधोत्थकीर्तीनां चेन्नाथसे यदि यशोर्थ यासि चेत्यर्थः॥ तथा स्ववंशस्य चौलुक्यान्वयस्य धर्ममपन्यायुच्छेदनरूपमाचारं स्मृतेर्वाः न्यायिनो निग्राह्या इत्याद्युपदे शरूपाया राजधर्मसंहिताया वा चेत् स्मरसि तत्तदा इह ग्राहारौ विषये रुषां कोपानां दयस्व गच्छ कोपं कुर्वित्यर्थः॥ क्षमां मा क्षांतिं मादयस्व तद्वधाय नाहं शक्त इति माज्ञासीरिति॥९२॥ ॥ तद्वधशक्तौ हेतुमाह॥ ॥ त्वमेव तस्येशिषइत्यादि ईशा

नइइत्यां तदुपस्कुरुष्व ॥ बलं धियां चास्य वधे रुजेद्धि राज्यस्य राष्ट्रं द्विडुपेक्षमाणो ॥ ९२॥ ॥ हे राजं त्वमेव नान्यस्तस्य ग्रा-
हारेरीशिषे प्रभवसि तं वशीकर्तुं शक्तो पीत्यर्थः ॥ इति हेतोः स्वामी शानात्त्वं स्वामी भवन् सन्नीदृशं भुक्त्वा नदिस ग्राहा
रिवधायादिशत् ॥ यदि त्वं तद्वधाय शक्तो नाभविष्यस्तदा शंभुस्त्वां तद्वधं नोपादिक्ष्यत् तस्मात्त्वं तद्वधे शक्त इत्यर्थः ॥ तत्तस्मा
दस्य ग्राहारेर्वधे बलं सैन्यमुपस्कुरुष्व संनाहादिसामग्र्या विशिंढि ॥ तथास्य मायित्वेन केवलबलेन हंतुमशक्यत्वाद्धियं चो
पस्कुरुष्व मंत्रविशेषेण बुद्धीर्विशिंढि विशिष्टबुद्धिप्रयोगं चेह कुर्वित्यर्थः ॥ असौ स्वपापपरिपाकेनैव पक्ष्यते तदस्योपेक्षे
वयुक्तेति न वाच्यं ॥ हि यस्माद् द्विडुपेक्षमाणो शत्रूपेक्षमाणः शत्रूपेक्षणमेवामो रोगो राज्यस्य राष्ट्रं देशं च रुजेत् पीडयेत् ॥ अन्यो
रोगः किल रोगिणमेव विनाशयति शत्रूपेक्षा रोगस्तु राज्यं राष्ट्रं च विनाशयतीति ग्राहारिवधोपेक्षां मा कृथा इत्यर्थः ॥ ९२ ॥॥
अथ राज्ञस्तद्वधे विशेषेणोत्साहनाय यत्स्वयं सर्वविधेयोपदेष्टृ न पि युष्मान् प्रति मयैवमुपदिष्टं तत्सर्वं निरर्थकमिति दर्शय
न्नाह ॥ ॥ संतापयंतं ज्वरयंतमुर्वीं तमामयं छेत्तुमलं निदेशैः ॥ भुवः किलोज्जासयदद्रिचक्रं केनेंद्र उज्जासयितुं नियुक्तः
॥ ९३॥ ॥ तं ग्राहारिं छेत्तुं निदेशैर्युष्मान् प्रति भणनैरलंकृतं ॥ उर्वीं पृथ्वीं संतापयंतं प्रभृतकरादिभिरुपद्रवंतं ॥ निर्निमि
तं ज्वरयंतं सर्वापहारादिभिः पीडयंतं च ॥ अतएवामयं रोगतुल्यं ॥ ज्वर आमयोपि हि संतापयति ज्वरयति चांगभंगादिना बाध
ते च ॥ यस्मात् किलेत्याप्तवादे ॥ भुव उज्जासयत् पातेन हिंसदद्रिचक्रमुज्जासयितुं विदारयितुमिंद्रः केन नियुक्तो व्यापारितो न
केनापीत्यर्थः ॥ ९३॥ ॥ अथासौ संप्रत्येव निशात्य इति दर्शयन्नाह ॥ ॥ लोकस्य पिंषंतमरिं त्वनुन्नाटयन् नृपो नाटयति क्ष्मा
माया ॥ पेशनचेत्ता मासि तत् प्रजानामुत्क्राथयंतं कथयैनमद्य ॥ ९४॥ ॥ हि यस्माल्लोकस्य पिंषंतं हिंसंतमरिं रिपुमनु
न्नाटयन्नहिंसन् नृपो नराणां पाता राजा क्ष्मायामत्यानाटयति हिनस्ति ॥ सर्वशक्तिमत्त्वेन यथार्थाभिधानः स नृपो यदि
पृथ्वीध्वंसिनो हि शत्रून् न निन्हौति तदा वस्तुतः स एव पृथ्वीं विनाशयतीत्यर्थः ॥ तत्तस्मादयासि त्वं तां क्ष्मां नपेक्षा न हिंसि
ता तदा प्रजानामुत्क्राथयंतं हिंसंतमेनं ग्राहारिमद्य सांप्रतमेव कथय विनाशय मा कालविलंबं काषीरित्यर्थः ॥ ९४॥ ॥
अथैवमेतद्वधहेतुवादेन द्रढयित्वावसरप्राप्तैर्महापुरुषदृष्टांतैर्द्रढयन्नाह ॥ ॥ जंभं यथाजीजसदुग्रधन्वा मधुं यथा
नीनरदब्धिशायी ॥ पुरं यथाचिक्रथदीशस्त्वं निघ्नंतमुर्व्याः प्रणिजह्यमुं त्वं ॥ ९५॥ ॥ यथोग्रधन्वेंद्रो जंभं जंभाभिधं दै

त्यमजीजसत् जघान ॥ यथाब्धिशायी विष्णुर्मधुं मधुदैत्यमनीनरद्धिंसितवान् ॥ यथा चेशो हरः पुरं पुराख्यं दैत्यमचिक्रथ
द्धिंसितवान् एवमुर्व्याः पृथ्व्याः निघ्नंतममुं ग्राहारिं त्वं प्रणिजहि हिंद्धि ॥ ९५॥ ॥ श्रुत्वेति वाचं द्विषतां प्रहंतुं राज्ञा खरादी
निव निग्रहंत्रा ॥ मंत्री दृशाप्रेरित इत्यवोचत् सजंवकोजांबवदग्र्यबुद्धिः ॥ ९६॥ ॥ जंबको नाम मंत्री इति वक्ष्यमाणमवोच
त् ॥ यतइति पूर्वोक्तां वाचं जेहुलवाणीं श्रुत्वा द्विषतां ग्राहरिप्वादीनां शत्रूणां प्रहंतुं राज्ञा मूलराजेन दृशाप्रेरितो व्यापारितः शत्रवः
कथं हंतव्या इति दृक्संज्ञया पृष्ट इत्यर्थः ॥ कस्मात् पृष्ट इत्याह ॥ यतो जांबवान् सुग्रीवमंत्री तस्येवाग्र्या बुद्धिर्यस्य सः खरादीन् नि
प्रहंत्रेव यथा खरदूषणादीन्निग्रहंत्रा राज्ञा रामेण द्विषतां रावणादीनां प्रहंतुं दृक्संज्ञया पृष्टो जांबवान् वोचत् ॥ यशसां
नाथसे लभ्यायसे इत्यत्र नाथ इति याकर्म ॥ आशिषि नाथ इत्यात्मनेपदं आसनेइत्येव ननाथ त्वां ॥ स्मृते. स्मरसि धर्मस्म
रसि रुषां दयस्व क्ष्मां नादयस्व तस्येशिषे त्वामीशानः इत्यत्र स्मृत्यर्थेत्यादिना याकर्म ॥ धियामुपस्कुरुष्व बलमुपस्कुरु
ष्व इत्यत्र रुग इत्यादिना याकर्म ॥ राज्यस्य रुजेत् राष्ट्रं रुजेत् इत्यत्र रुजार्थस्येत्यादिना याकर्म ॥ ज्वरिसंतापिवर्जनं किंउ
र्वींज्वरयंतं संतापयंतमामयं भुव उज्जासयत् अद्रिचक्रमुज्जासयितुं क्ष्मायामानाटयति अरिमनुन्नाटयन् प्रजानामुत्क्राथयं
तं एनं कथय लोकस्य पिंषंतं तां पेष्टा इत्यत्र जासनाटेत्यादिना याकर्म ॥ जासनाटक्राथानां मा कारोपांतनिर्देशो यथाकार
श्रुतिः तत्र यथास्यादित्येवमर्थः ॥ तेन इहनस्यात् जंभमजीजसत् मधुमनीनरत् पुरमचिक्रथत् ॥ अतएव चक्राथः क्र
मे संज्ञाप्रतिषेधपक्षे ह्रस्वत्वाभावः कर्मत्वेतु ह्रस्वत्वमेव च ॥ उर्व्या निघ्नंतं द्विषतां प्रहंतुं इत्यत्र निप्रेभ्यो घ्न इति याकर्म ॥
पक्षे खरादीन्निग्रहंता अमुं प्रणिजहि ॥ ९६॥ ॥ नके पणायन् सुहृदां सुतांश्च व्यवाहरन्नाविभवान् सूनां ॥ कार्ये प्रभो जे-
हुलवत्यथा दृत्तिरथ्यं च पथ्यं च न कश्चिदित्थं ॥ ॥ प्रभोः कार्ये नैमित्तिके आधारे सप्तमीयं ॥ स्वामिकार्यार्थे के स्वामिभक्त भृ
त्याः सुहृदां मित्राणां सुतांश्च मित्रेभ्यः प्रियतराण्यपत्याणि च नापणायन् ॥ वा अथवा विभवान् ॥ वाह्याः प्राणा नृणामर्थ इति सु
तेभ्योपि प्रियतराणि द्रव्याणि असूनां विभवेभ्योपि प्रियतराणां प्राणानां च न व्यवाहरन् क्रयविक्रये द्यूतपणत्वेवा न नियुक्तवंतः
किं त्वनेकेपि प्रभुकार्यार्थं सुहृदादिव्यापितवंत इत्यर्थः ॥ तु विशेषे ॥ केवलं भोः प्रभोः कार्ये जेहुलवत्तथ्यं च पथ्यं च हितं चेत्थमुक्तरी
त्या न कश्चित् कोप्यवादीत् ॥ एतेन जेहुलस्यात्यंतिकी स्वामिभक्तिः प्रज्ञातिशयश्चोक्तः ॥ सुहृदामपणायन् सुतानप

णायनू असत्नांव्यवाहरन्तु धिभवानृव्यवाहरन्तित्यत्र विनिमेयेत्यादिनाचाकर्म॥ ९७॥ ॥अथप्रभुकार्येयेःसत्यमहितंचभाषंते तानू दुषयति॥ ॥कीर्तेःप्रदीव्यंति कुलंचदीव्यंत्यात्मोऽन्नतेत्ताकिलयेत्रमंत्रेदीव्यंतिकूटंचटुनाच लोभमध्यासिताःपापमधिष्ठिताश्च॥९८॥ ॥येमंत्रिणो मंत्रेकूटमलीकेनचटुनाचचाटुकारेणच दीव्यंतिव्यवहरंति॥ कीदृशाःसंतोहिस्फुटं लोभं धनादिगार्ध्यमध्यासिताआश्रिता अतएवपापंवंचनाप्रयोगमधिष्ठिताश्चश्रिताश्च लोभान्मंत्रेसत्यंहितंचन भाषंतइत्यर्थः॥ ते किलेतिसत्येकीर्तेः कुलंचप्रदीव्यंति॥तथात्मोऽन्नतेः स्वमहत्त्वस्यदीव्यंति क्रयंति क्रयेधूनपणत्वेवाविनियुंजते॥ कीर्तिंकुलंभात्मोऽन्नतिंचनिर्गमयंतीत्यर्थः॥ तन्मंत्रो हिकिंपाकफलमिवमुखमधुरआयतौनाशकस्यमहाविपद्धेतुरित्येतेषांकीर्त्यादिघुद्धिनन्ति॥९८॥ ॥अथयः प्रभुकार्येसत्यवादीतंवर्णयति भर्तुःसचेतोधिशयीतसोधिवसेत्सभामावसनांचमौलिं॥गुरोःसमीपंसउपोषितश्चब्रूयात्सदोन्नृषितवान्स्फुटंयः॥९९॥ ॥सदोमंत्रमंडपमनूषितवानध्यासितोयःस्फुटंसत्यंब्रूयात्सनरोभर्तुःस्वामिनश्चेतोधिशयीताध्यासीत॥तथासभामावसतामाश्रयतांसभासदांमौलिमुत्तमांगंमुकुटंवासोधिवसेदारोहेत्सर्वकार्येप्रष्टव्यतयासभ्येषुमौलिरिवोत्तमस्स्यादित्यर्थः॥ तथासगुरोःसमीपमुपोषितश्चगुरुकुलंसेवितवांश्च तेनैवविद्यासम्यगधीतेत्यर्थः॥ कीर्तेःप्रदीव्यंतिकुलंप्रदीव्यंतिइत्यत्रोपसर्गादिति वाकर्म॥ उपसर्गादितिकिं आत्मोऽन्नतेर्दीव्यंतिअत्रनेत्यनेनानित्यंकर्मसंज्ञान॥ कूटंदीव्यंतिचटुनादीव्यंतिइत्यत्रकरणंचेति दीव्यतेःकरणंकर्मकरणंचतेनकर्मत्वेद्वितीयाकरणत्वेचतृतीया॥ चेतोधिशयीतपापमधिष्ठिताःलोभमध्यासिताः इत्यत्राधेःशीङ्स्थादिनाकर्म॥ समीपमुपोषितःसदोन्नृषितवान्मौलिमधिवसेत्सभामावसतांइत्यत्रोपान्वित्यादिनाकर्म॥ ९९॥ ॥अथासत्यदोषान्सत्यस्यचगुणानुक्त्वासत्यमेववक्तुमुपक्रमते॥ ॥तत्तेर्थशास्त्रेभिनिविष्टबुद्धेर्वदाम्यमिथ्याभिनिविश्यपार्श्वं॥ गोदोहमीशेत्रुटिमप्युदास्तेयआस्यतेदाग्नरकंहितेन॥ १००॥ ॥यस्मात्सत्यासत्यपूर्वोक्तगुणदोषावेतेततस्माद्धेतोरर्थशास्त्रेनीतिशास्त्रेऽभिनिविष्टबुद्धेःक्षुण्णमतेःसततंतेतवपार्श्वमभिनिविश्याश्रित्यामिथ्यासत्यमहंवदामि॥ वर्तमानकालनिर्देशोधुनैववदामीतिभणनस्यातिशैघ्र्यज्ञापनार्थः॥ शीघ्रवदनेहेतुमाह॥ हियस्मादीशे

२०

स्वामिनिस्वामिकार्यविषयइत्यर्थः गोदोहंयावताकालेनगौर्दुह्यते तावंतंकालमित्यर्थः॥ त्रुटिमपि॥ प्रयत्नेनविमुक्तस्ययवस्यपतनोंबरान्॥ द्वियवंयावद्ध्वानंयःकालःसत्रुटिर्मतः॥ इतिसूक्ष्मकालमपियोभृत्यउदास्तेउपेक्षतेतेनद्राक्नरकमास्यतेस्थीयते॥ स्वामिनोद्रोहस्येवोपेक्षायाअपिमहापापहेतुत्वात्॥ १००॥ ॥अथप्रतिज्ञातंसत्यमेवयत्तनवकेनवदन्प्राक्याहारेदुर्गसंपद्बलसंपदादिबलिष्ठतमाद्दुःसाध्यत्वप्रतिपादनेनयाहारिंहंतुंससैन्यंदंडनेतारंप्रेषयेतिजेहुलवाक्यमाक्षिपंरुत्स्यस्वयमास्कंद्यतांरत्तत्रयेणाह॥ ॥क्रोशेगिरियोंजनमब्धिरस्यदुर्गंस्वपुर्यांवसतोस्त्यमुंतनू॥समुत्थितंनित्रयपिशालिपाकेप्यशायिनंभास्त्वमथात्कसाधम॥ १॥ ॥अस्ययाहारेःस्वपुर्यांवामनस्थल्यांवसतःक्रोशेगिरिरुज्जयंतादिः॥तथायोजनेक्रोशचतुष्टयेऽब्धिश्च दुर्गंदुर्गस्थानमस्तिगिरिरब्धिश्चास्यानिनिकटंदुर्गमस्तीत्यर्थः॥तत्तस्माद्धेतोरमुंयाहारिंसुसाधंसुखजेयंमास्ममथामाज्ञासीः॥ कीदृशंसंतंनिश्यापिसमुत्थितमुद्यतंमनएवशग्लिपाकेपियावताकालेनशालिःपच्यतेतावत्यपिकाले॥ शालिर्हिस्तोककालेपच्यतइतिस्तोककालमपीत्यर्थः॥अशायिनंदुर्गबलयुक्तत्वात्सदोद्यतत्वाद्दुःसाधंजानीहीत्यर्थः॥ क्रोशेयोजनमित्सत्रैकवचनमस्यगिरिसमुद्रदुर्गयोरतिनैकट्यज्ञापनार्थमन्यथावामनस्थलीतोगिरेःक्रोशसप्तकेऽब्धेश्चपंचयोजन्यांवर्तमानत्वात्तदनुपपन्नंस्यात्॥ यद्वावामनस्थल्यांतदावास्तव्यानांलथावाहुल्यात्तथावासाच्चैतदुपपन्नं॥यद्विपुनर्याहारेरन्याकाचिद्राजधानीयस्याःसकाशात्क्रोशेगिरियोंजनेचाब्धिस्तांनवेद्मि॥ १॥ ॥गोदोहमप्युद्यममत्यजंतोभजंत्सहोरात्रममुंनृपास्तत्॥क्रोशान्शतंसैन्यपतिर्दिशंस्तद्धायदात्रेणनरुंलुनासि॥ २॥ ॥गोदोहमपिगोदोहकालमप्युद्यममत्यजंतःसंतोनृपाअमुंयाहारिमहोरात्रं॥ एतेनभत्त्यतिशयोक्तिःभजंति॥ एतेनबलसंपदतिशयोक्तिः॥ततस्मात्तद्धायद्याहारिहतयेक्रोशान्शतंक्रोशशतेदूरदेशइत्यर्थः॥ एतेनयादिसेनानीःकथमपितेनभज्येतनदाःत्रस्थैर्भवद्रिरस्यसाहाय्यंकर्तुंदुशशकमित्युक्तं॥ सैन्यपतिंदिशन्नाज्ञापयन्त्वंदात्रेणतरुंलुनासियथामहत्वात्तरुदात्रेणच्छेत्तुंनशक्यतेतथात्वंदंडेशेनापियाहारिरित्यर्थः॥ अभिनिविश्यपार्श्वमित्यत्रचाभिनिविशइतिकर्म॥ व्यवस्थितविभाषेयंतेनक्वचित्कर्मसंज्ञैवक्वचिदाधारसंज्ञैवशास्त्रेभिनिविष्टः॥ कालस्त्रुटिमुदास्तेनिशि

MEMORIAL

मुत्थितं ॥ अध्वायोजनमस्ति क्रोशोस्ति ॥ भावगोदोहमुदास्ते शालिपाके प्यशायिनं ॥ देशेनरकमास्पते स्वपुर्मीवसतः इत्यत्र कालाध्वे
त्यादिना कालादिराधारः कर्मना अकर्मश्च ॥ यत्रापि पक्षे कर्मसंज्ञा तत्राकर्मसंज्ञा निवाभवती त्यर्थः ॥ तेन नरकमास्यते इत्यत्र सक
र्मकत्वाद्द्वितीया अकर्मकत्वाच्च भावे आत्मनेपदं ॥ अन्येतु सकर्मकाणामकर्मकाणां च प्रयोगे कालाध्वभावानामत्यंतसंयो
गे सति नित्यं कर्मत्वमिच्छंति ॥ भजंत्यहोरात्रममुं क्रोशान्सैन्यपतिं दिशन् गोदोहमुद्यममत्यजंतः दात्रेपनरं लुनासिइत्य
त्र साधकेत्यादिना करणसंज्ञा ॥ तद्रूधा यदिशन्नित्यत्र कर्मणीत्यादिना संप्रदानसंज्ञा ॥ २ ॥ ॥ जयायचेत्वं स्पृहयेर्यशो
या लोकायकुप्यंतमसूयमानं द्रुह्यंतमीर्ष्यंतममुं स्वयंतत् भद्रोग्धुमुत्क्रुध्य कृताभियोगः ॥ ३ ॥ ॥ जयायचेत्वं स्पृहयेर्यशो
वा जयं कीर्तिं वाय दीप्सितं तदाऽमुं ग्राहारिं भद्रोग्धुं जिघांसितुं स्वयं कृताभियोगो विहितो द्यमः संस्त्वममुं मेवोत्क्रुध्योत्क्रो
धविषयं कुरु मा सहस्व तं स्वयमभिषेणयेत्यर्थः ॥ कीदृशं लोकायकुप्यंतमसृष्यंतमसूयमानं लोकस्यैव गुणेषु दोषानावि
ष्कुर्वाणं द्रुह्यंतमपचिकीर्षंतमीर्ष्यंतं लोकसंपत्तौ चेतसाव्याकुप्यंतं ॥ जयायय शोवा स्पृहयेरित्यत्र स्पृहयेर्प्याप्यं वे तिवासंप्रदानं
॥ लोकायकुप्यंतं द्रुह्यंतमीर्ष्यंतमसूयमानमित्यत्र क्रुद्रुहेत्यादिना संप्रदानं ॥ अमुमुत्क्रुध्य अमुं प्रद्रोग्धुं इत्यत्र नोपसर्गात्क्रु
द्रुहेति न संप्रदानं ॥ ३ ॥ ॥ अथदृष्ठांतोक्त्या राज्ञानस्य स्वयमास्कंदनं द्रढयति ॥ ॥ सिंहोनिकुंजादभिसृत्य यूथाद्वंतीभमु
द्दामतमं मृगेभ्यः ॥ यानात्स्वयं माविरम प्रमाद्य मा मा जुगुप्सस्व जगत्ततो वन् ॥ ४ ॥ ॥ सिंहो निकुंजाद्गनगह्वरादभिसृत्य
निर्गत्य मृगेभ्य आरण्यपशुभ्य उद्दामतमं बलादिनोत्कृष्टतममिभं यूथान्मृगगणाद्वाकृष्य हंति तस्मात्त्वमपि ततोग्राहारेर्जग
द्वन् रक्षन् सन् स्वयं यानान्माविरम दुःखहेतुरिदमात्मन इति विरज्य मानिवर्तस्व ॥ तथा मा प्रमाद्य यत्कार्यं नद्वंडनेनैव करि
ष्यतीत्यालस्यं कृत्वा मा निवर्तस्व ॥ तथा मा जुगुप्सस्व नीचोयं स्वयमास्कंतुं मनुचित इति निंदित्वा मा निवर्तस्व ॥ ४ ॥ ॥ ननु
साहाय्यकृन्मंत्रसंप्रहारहितोयं सैन्ये शेनापि सैन्यैरवष्टब्धो दुर्गस्थोपि निरुद्धधान्यादिप्रवेशस्थानः सुसाधएवतत्किंतत्सा
धनाय स्वयमभिषेणनेनेति शजामास्मवददित्यस्य महामित्रसंपदमप्याह ॥ ॥ युद्धे पराजिष्णुररेरभीरुस्त्वा तानुरुष्का

नपि कच्छदेशात् ॥ कुतोप्यनंतर्दधदस्य सोस्ति लक्षः सखाजा नइवैकमातुः ॥ ५ ॥ ॥ सोनेकावदानैः प्रसिद्धो लक्षो नाम
कच्छदेशस्वाम्येकमातुर्जात इव सहोदर इवाति स्निग्धः सखास्य ग्राहारेरस्ति ॥ कीदृक् अरेरभीरुरत्रस्तुरतएव युधोरणाद
ति पराजिष्णुर्दुःसेयं पुदिंतामसहमानोऽनिवर्तिष्णुरतएव च कच्छदेशात् तुरुष्कान प्यास्तामन्येनृपाः सर्वे जगद्वयंकरान् म्ले-
च्छानपि त्रातारक्षन्नतएव च कुतोपिकस्मादप्यनंतर्दधदनिलीयमानोऽनश्यन् ॥ ५ ॥ ॥ ननु सखास्य दूरे भविष्यति नतः
सन्नप्यसत्प्राय एवेति न वाच्यमित्याह ॥ ॥ कच्छात्सुराष्ट्राष्टसु योजनेषु दीपोत्सवः पक्षइवाश्वयुज्याः ॥ फुल्लात् प्रभूतो
ननदस्य दूरे स्यान्नाधिको भूमिपतिभ्य उर्व्यां ॥ ६ ॥ ॥ यथाश्वयुज्या आश्विनपूर्णिमाया आरभ्य पक्षे गते दीपोत्सवो दीपा
लिका स्यात्तथा कच्छात् कच्छदेशाद्गतेष्वष्टसु योजनेषु सुराष्ट्रादेशो भवति तत्तस्माद्धेतोः फुल्लात् फुल्लाख्यान्महाराजात् प्रभू
तो जातो लक्षाख्यः सखास्य ग्राहारेर्न दूरे ॥ कीदृक् उर्व्यां पृथ्वीविषये भूमिपतयः तेभ्यः सकाशात् स्थाम्ना बलेनाधिकः ॥ ६ ॥
ननु तथापि द्वावेव शत्रू तौ चानेक महाराजान्वितः सैन्यपतिरेव नियहीष्यति तत् किं स्वयमास्कंदनेनेति न वाच्यमित्यनेकान्
द्विष आह ॥ ॥ येद्वीपसमुद्रेच नृपा दधानाः क्षत्रत्वमात्मन्युषिता दृगग्रे ॥ तेप्यस्य संवर्मयिता रआज्नो नैको न च द्वौ बहवो द्वि
षस्तत् ॥ ७ ॥ ॥ आत्मनि स्वे क्षत्रत्वं क्षात्रधर्मं दधानाः शौर्यादिक्षत्रियगुणान्विता इत्यर्थः ॥ ये नृपा अद्वीपे समुद्रे चाब्धिस
मीपे योषिताः स्थिताः संति ये चास्य ग्राहारेर्दृगग्रे दृष्टिपुरउषिताः संति सदा समीपस्था येनु सेवंते इत्यर्थः ॥ ते पि न केवलं
स्वयं लक्षश्चेत्यप्यर्थः ॥ अस्य ग्राहारे राज्ञो रणनिमित्तं संवर्मयितारः सन्नह्यंते तत् एवत्वान्तेपि त्वया सह योत्स्यंते इत्यर्थः
॥ तत्तस्मान्नैको ग्राहारिर्द्विट् न च द्वौ ग्राहारिलक्षौ द्विषौ किंतु बहवोऽनेके द्विषः ॥ अपाये वधिरपादानं तं भिविधं ॥ निर्दिष्ट
विषयं उपात्तविषयं अपेक्षितक्रियं च ॥ निर्दिष्टविषयं यथा निकुंजादभिसृत्य ॥ यत्र तु धात्वंतरार्थांगस्वार्थमाह तदुपा
त्तविषयं ॥ यथा यूथाद्धंति ॥ अत्रह्याकर्षणांगे हनने हंतुर्वर्तते ॥ अपेक्षितक्रियं यथा मृगेभ्य उद्दामतमं ॥ अपायश्च का
यसंसर्गपूर्वको बुद्धिसंसर्गपूर्वको वा विभाग उच्यते तेन यानान्माविरम यानान्मा प्रमाद्य यानान्मा जुगुप्सस्व इत्यत्र दुःखहेतु
यानं बुध्वा प्राप्य नानेन कृत्यमस्तीति यानान्निवर्तमानो राजाजंबके न निषिध्यत इति निवृत्तिरंगेषु विराम प्रमादजुगुप्सास्वेते

ध्या तवो वर्तनइति बुद्धिपूर्वको ऽपायः ॥ तथाज्ञ गन्तती नन्दित्यन्नराजांदीदं नगाहारिः पन्ये नन मस्य सर्वस्वमपह
रेदिति बुध्या ग्राहारिणा संयोज्यत सा निवर्तयतीत्यपाय एव ॥ तथा युधोऽपराजितमुरित्यत्रापि युधमसहमानस्ततो
ननिवर्तइत्यपाय एव ॥ अरे रभीरुरित्यत्रापि वधबंधकूराकारिणमरिं बुध्या प्राप्यते तानानिवर्तत इत्यपाय एव ॥
यद्यपि निवृत्तेरपेक्षया ऽपादानस्यात्सा चात्र न आनिषिध्य तद्दूसपादानं न प्राप्नोति तथापि निवृत्तेरपेक्षयाऽप्रथम
मपादानं ततः सान आनिषिध्यत इति सर्वमु पप न्नं ॥ एवमन्यत्रापि ॥ त्रा नातुरुक्का तकछेदनादित्यत्र तुरुकेर्द
ृा संपर्क बुध्या स्वमात्क्ष्यदेहस्य विनाशापन्नयनं तुरुकान्देहान्निवर्तयतीत्यपाय एव ॥ कुतोप्यनंतर्दधादित्यत्र भयेनमा
मा कोपि द्राक्षीदिति नातिरोभवतीत्यत्राप्यपायः ॥ एकमातुर्जात इत्यत्रापि एकमातुः पुत्रो निष्क्रामतीति स्फुट एवापायः ॥
कुल्लाल भूत इत्यत्रापि कुल्लाल्लुसः संक्रामतीति अपायोऽस्ति ॥ कल्लास्कराष्ट्रा इत्यत्र यो जनेषु स नकल्लात्सगते
षुयोजनेषु भवतीत्यर्थः ॥ आयुष्मन्त्यादौ पाल्सवः पक्षे ततः प्रभृति पक्षेगते भवतीत्यर्थः ॥ उभयत्रापायः प्रतीयते ॥
भूमिपतिष्वाधिक इत्यत्र लक्षः पुरुषादिनां भूपः सहसं स्पृष्ट आधिक्य तद्धर्मणाततो विभक्तः प्रतीयत इति सर्वत्राप्यपा
य विवक्षा ॥ वैषयिकः उर्व्यां भूमिपतिभ्यः ॥ औपश्लेषिकः अद्रौ ॥ अभिव्यापकः आत्मनीत्यत्र ॥ सामीप्यकः समुद्रे ॥
नैमित्तिकः आलोकवमेधितरे ॥ औपचारिक इत्यत्र उषिता इत्यत्र क्रियाश्रयस्येत्यादिनाधिकरणत्वं ॥ एकः द्वौ
कवइत्यत्र नाम्न इत्यादिना प्रथमा विभक्तिः ॥ ७ ॥ ॥ अथ एवमुक्तदुर्गमित्र सहायसंपद्बलेनयाहारिर्बलिष्ठस्तावत्महारा
जस्य वाच्यसाध्यानान्यस्येति निर्धारयति ॥ ॥ मित्रेन्द्रंपद्रसमयानिकषा धदुर्गयः सोप्यलं भवति किं पुनरतरां ते ॥ नन्निह
तुमवनीदिवमंतरेण त्वामंतरेण नहि कश्चिदीनाः ॥ ८ ॥ ॥ हे नृपेंद्रयः राजा मित्रसमया मित्रसमीपे स्यादथवा दुर्गनिक
षा पर्वताद्यादि दुर्गमस्थानसमीपे स्यात्तावत्तयोरन्यतरसमीपस्थो प्यलं समर्थो भव
ति किं पुनस्तमित्रदुर्गंञ्यन्तरा मित्रदुर्गयोर्यो मध्यवर्ती स नितरां बलिष्ठ इत्यर्थः ॥ तत्तस्माद्यतो ग्राहारिं निहंतुमवनीदिवमंत
रेण द्यावापृथिव्योर्मध्ये त्वामंतरेण विना संप्रत्यस्मिन्काले न कश्चिदन्यः पत्यारि कदुः समर्थः ॥ वसंततिलका छंदः ॥ ८ ॥
योयमित्रदुर्गसंपद्भ्यामतिबलिष्ठतया कस्याप्यन्यस्यासाध्यः स कदाचिन्ममाप्यसाध्यः स्यादितराजाभावाकिंस्यादाह
॥ ॥ तेनाभीराग्येन स राष्ट्रामतिवृद्धः पार्थ रखाम्ना लचलितश्च समराय ॥ हा प्राणनाथ विधिं विधिनैवमत्ये युवेरिस्त्र
णानीति विभो मे प्रतिभाति ॥ ९ ॥ ॥ हे विभो स्वामिन्नसुराष्ट्रा सुराष्ट्रादेशो येन तेन लसीकृतस्येआभीराआभीरजातिस्त्रि
याग्राहारिणादुरत्तान ते न लसीकृतस्य च यदि त्वसमराय चलितः कृतप्रयाणस्तदाहा प्राणनाथ कष्टं वह्ननानां
मृत्युकालं वाधिरतएवाविधिं दैवं पिगर्हा मेह इत्येवं प्रकारं वैरिस्त्रैणानाम्भावित्वपतिमरणनिश्चयेनप्रलपे
युरात्कंदेयुरित्येवं मे प्रतिभाति मम प्रतिभासते इत्याहतानाममीत्यर्थः ॥ ननुग्राहारिप्राग्यस्योक्तिश्रुता स्त
त्वाप्रति मयि रणायोद्यते पि त्तत्पत्नीनां स्वभर्तृमृत्युनिश्चये नविलापः कथं न नूयते त्वयेत्याह ॥ यन्न स्वपार्थ
मतिरखाम्नाबद्धः अर्जुनस्यातिक्रमेण बलेन स्फीतो ऽर्जुनादपि बलिष्ठ इत्यर्थः ॥ नृपेंद्रत्वनामंत्र्ये इति प्रथमा ॥ मि

२२

त्रंसमया दुर्गनिकषाहाप्राणेशान्नधिक् विधिं अंतरा ते अवनिं दिवमंतरेण पार्थमतियेन सुराष्ट्रां तेनाभीरान्
इत्यत्र गौणादित्यादिना द्वितीया बहुवचनादन्येनापि युक्ताद्भवति मां प्रति भाति धातुसंबंधोत्र प्रतिस्तेन भागि
न्चेत्यादिना न सिध्यति ॥ मत्तमयूरं छंदः ॥ ९ ॥ ॥ अथ मंत्रमुपसंहरन्नाह ॥ ॥ उपर्युपरि भूभृतोऽध्यधि
वनान्यधोऽधोऽबुधीन् द्विषोभि गदिते मुनापुकैले भृद्वपुः सर्वतः ॥ भुजावुभयतः क्षिपन्दृशमथोदस्थान्नृ
पः स्थितौ तमभितश्च तौ परित उत्थितस्तान्जनः ॥ १० ॥ ॥ नृपो मूलराज उदस्थात् ॥ कीदृक्सन् वपुः सर्वतो
ऽगस्य सर्वेषु प्रदेशेषु पुलकभृत् ॥ कसति भूभृतो गिरीनुपर्युपरि वनानि काननान्यध्यधि अंबुधीनधोधः स
र्वत्र क्रियाविशेषणादमूस समीपा ॥ द्विष इत्यत्रेति शब्दोध्याहार्यः ततोयमर्थो भूभृद्वनांबुधीनां प्रत्यासन्नं द्वि
षो ग्राहरिपादि शत्रवो वर्तत इत्येतास्मिन्नमुना जंबकेनाभिगदिते भणिते ॥ यद्वा भूभृद्वनांबुधीनां समीपे वर्त
मानान् द्विषः शत्रूनभिलक्षीकृत्यामुना गदितपूर्वोक्तरीत्या भणने द्विषन्नामश्रवणोद्भूत वीररसोल्लासव
शेन सर्वांगीण रोमांचांचित इत्यर्थः ॥ तथा मद्दोर्दंडयोः सतोः के शापि शत्रवइत्यहंकारेणोत्पन्नरणकंडू भु
जावुभयतो दृशं क्षिपन् द्वयोरपि भुजयोरुपरि दृष्टिं व्यापारयन् ॥ अथो भिन्नक्रमे नृप इत्यनोज्ञेयो थो नृपो
त्थानानंतरं नृपमभित उभयपार्श्वयोः स्थितौ संतौ तौ जंबकजेहुलावुदस्थातां ॥ उदस्थादित्येवा अर्थवशाद्द्विव
चनांततया योज्यं ॥ तथा चोभिन्नक्रमे जन इत्यनोज्ञेयः तान्नृपजंबकजेहुलान् परितः सर्वतो मंत्रमंडपबहिः
स्थितो जनश्च परिवारलोकश्चोत्थितः ॥ नृप उदस्थादित्यनेन अग्रेतनसर्गे ग्राहारिं प्रति नृपस्य प्रस्थानं वर्णयि
ष्यत इति सूचितं ॥ अधोधोंबुधीन् अध्यधिवनानि उपर्युपरि भूभृतः इत्यत्र द्वित्वे धइत्यादिना द्वितीया ॥ वपुः
सर्वतः भुजावुभयतः तमभितः तान्परितः इत्यत्र सर्वोभेत्यादिना द्वितीया ॥ पृथ्वी छंदः ॥ ११० ॥ ॥ इतिश्री
जिनेश्वरसूरिशिष्यलेशाभयतिलकगणिविरचितायां श्रीसिद्धहेमचंद्राभिधानशब्दानुशासनद्व्याश्रयवृत्तौ द्वितीयः सर्गः समर्थितः ॥ ॥ ग्रंथसंख्या ११६४ श्रीरस्तु

॥ ॐ अर्हं ॥ ॐ नमः सर्वज्ञेभ्यः॥ अथ श्रीहेमचंद्राचार्यविरचितस्य द्व्याश्रयनामधेयस्य महाकाव्यस्य विं
शः सर्गः प्रारभ्यते ॥ श्रीः॥ पश्चास्य आततषडंगुलरूप्यरिक्थारंतुं वनेषु युरयश्रमजित्वसकथ्यः॥ निःशंकमू
षुरिह शासति गां द्विमूर्धा कः कस्त्रिमूर्धउत योपनयं विदध्यात्॥१॥ श्रीः॥ पश्चास्य स्त्रियः पुष्पाद्यादिक्रीड
यारंतुं वनेषु अयुः कीदृश्यः आननं विस्तीर्णं यत् षडंगुलं षडंगुलायामं यस्य तदं गुलीसदृशाव यवं धान्यकंटकादी
नां विक्षेपणकाष्ठं तेन रूप्यमतिबहुत्वात्कर्षणीयं रिक्थं धनं यासां ताः अत्यंतमीश्वर्य इत्यर्थः अयगमनानंतरं
श्रमजित्वसकथ्यः श्रांताः सत्यो वनेष्वेव निःशंकं निर्भयमूषुः॥ युक्तं चैतत् यस्मादिह भैमौ गां पृथ्वीं शासति को
द्विमूर्धा अथवा कस्त्रिमूर्धा यः अपनयं चौर्यलुंटनाद्यन्यायं विदध्यात् प्रचंडशासनत्वेनान्यायिनो मस्तकं य
हीतं यस्मिन् यो हि द्विमूर्धा त्रिमूर्धा वा स्यात् स एव हि मस्तकं हे वा मस्तके दत्वा एकेन शिरसा जीविष्यामीत्य
भिप्रायेणान्यायं कुर्यादित्यर्थः॥ वसंततिलकं छंदः॥ श्रीः॥ जायाप्रमाणजनताभिरगायि सत्रिमूर्धद्विमूर्धइव
देवउदात्तशक्तिः॥ प्रातस्त्यसत्कदिवस्त्रिदशेश्वरो वा श्रेणीपदाजपदभद्रपदादिराड्वा॥२॥ श्रीः॥ स भैमिः जा
या भार्या प्रमाणी मुख्या यासां ताः याजनताः जनोघास्ताभिरगायि गीतः यतः उदात्तशक्तिरुद्भटप्रभुत्वादि शक्तित्र
यस्तया शोभनं कर्म प्रातः प्रभाते भस्यसत्कं प्रभातस्तया शोभनं कर्मभ्वास्यसत्कं स्वस्तयाशोभनं कर्मदिवायस्य सत्
दिवस्तंता विशेषणकर्मधारयः सर्वदान्यायोचितसत्क्रिय इत्यर्थः त्रिमूर्धद्विमूर्धइव देवो यथा पंचशिराः स
दाशिवो गीयते यथा वा त्रिदशेश्वरो देवेंद्रो गीयते तथा एन्या इव पादावस्य एणीपदं मृगशीरः एवमजपदा मेषराशिः
सत्वाश्विनी भरणीकृत्तिके कपाद रूप इत्यश्विनी भरणीकृत्तिकाया एकपादश्वोच्यते तथा भद्राः पादा आसां भद्र
पदा उत्तरभद्रपदाश्च द्वंद्व आदिर्येषां नक्षत्राणां तेषां राट् चंद्रः श्रिया संपूर्णकलादिलक्ष्म्या युक्तो य एणीपदाजपद
भद्रपदादिराट् स यथा वा गीयते॥ श्रीः॥ अशारि कुक्षं चतुरश्रवक्षः स्थलं स्वयं प्रोष्ठपदाधिपं तु॥ नमस्यतां तं रज
निर्ध्रुवं कल्याणी द्वितीया समभूत्न कस्य॥३॥ श्रीः॥ तं भैमिं नमस्यतां प्रणमतां मध्ये कस्य नमस्यत्नरस्य रजनिः
प्रणामरात्रिः ध्रुवं न समभूत्॥ किं भूता कल्याणी भैमेः प्रसत्या सद्यः सर्वसंपद्लाभात्सर्वशुभहेतुर्द्वितीया प्रणा

मशांत्रेरनंतरगाराद्वियैस्याःसाकल्याणीद्वितीया॥ किंभूतंतंनशाखेरिवस्थूलःकुक्षिर्मध्यंयस्यतंकृशोदरंतयाचतस्त्रो
अश्रयायस्यतच्चतुरश्रंतद्वक्षस्थलंयस्यतंउपलक्षणात्वात्प्रमाणोपेतसर्वांगोपांगमित्यर्थः तथासकलजगदा
१ ह्लादकत्वात्स्वयंसाक्षात्प्रोष्ठपदाधिपंन प्रोष्ठोगौस्तस्येवपादाआसांप्रोष्ठपदापूर्वभद्रपदाउत्तरभद्रपदाश्चता
सामधिपश्चंद्रस्तमिवअथनंयंप्रोष्ठपदाधिपंप्रस्त्रावाद्वितीयेंदुंस्वयंनमस्यंति तेषांमध्येकस्यनरस्यद्वितीयाति
थिःकल्याणी॥ भ्रंभहेतुर्नस्यात द्वितीयायामिंदुदर्शनस्यसर्वसंपन्निबंधनत्वेनशास्त्रप्रगीयमानत्वादित्फक्कि
लेशः॥ षडंगुलत्यत्रबक्कित्यादिनाटःज़ित्प्रसक्थ्यःपद्मास्यः अत्रसक्थीत्यादिनाटःद्विमूर्धःद्विमूर्धात्रिमूर्धःत्रिमु
र्धेत्यादिनावाटः॥ जायाप्रमाणत्रिदशत्यत्रप्रमाणीत्यादिनाडःफप्रातफश्चफदिवशारिकुक्षंचतुरश्रएणीपद
अजपदप्रोष्ठपदभद्रपदंत्यत्रफप्रातत्यादिनानिपात्यःकल्याणीद्वितीयारजनिरित्यत्रपूरणीभ्यइत्यादिनाअप्र
॥ उपजातिश्छंदः॥ श्रीः॥ समप्रथितःसोचतुरःकषायैःसदाफचतुरोस्तवल्गितैःपुमर्थैः इहोपचतुरपुजगत्कपा
षंडिनांविचतुरंशतमर्चमानः॥ ४॥ श्रीः॥ सभेमिश्चत्वारिसमीपेयेषांसंख्यानांतेउपचतुरेषुत्रिषुजगत्कस
मप्रथितःप्रख्यातःयतःकषायैःकलासदाभचतुरःक्रोधादिकषायचतुष्टयरहितइत्यर्थःतथाइहपृथ्व्यांपा
षंडिनांविदृश्यानिविगतानिवाचत्वारियस्यतद्विचतुरंशतंषण्णवतिमर्चमानःकोलश्छंदः॥ ज्योस्याकोलइति
लक्षणात॥ श्रीः॥ अंतर्लोमंदधदथबहिर्लोमर्माणंत्रिचत्वाकर्षन्नदीनांस्त्रिचतुरपश्चनेकदापुष्यनेत्रे॥ आसे
व्येहन्यनृचसहितेर्बह्वृचैःपद्मनाभेद्युःसक्थ्यःपथ्यहल्लिरमुनाकोपिदुःसक्कएक्षि॥ ५॥ श्रीः॥ अथामुनाभेमि
नाकोपिग्राम्यनरादीनानबलादाकृष्यमाणत्वेनदीनमुखानत्रिचतुरपशूनत्रीश्चतुरोवाछागान पथिकर्षन्नविक्रे
तुंराजमार्गेनयनसनएक्षि॥ कएकदाएकस्मिन्कालेएकस्मिन्वर्षेइत्यर्थः पुष्यांनेतानायकोयस्यतस्मिनपुष्य
नेत्रेपुष्येणचंद्रयुक्तेनयुक्तेइत्यर्थः अहनिआमलकेकादशीत्यारव्ययाप्रसिद्धायांपौष्यांफाल्गुनशुक्लैकादश्यां १
महापर्वदिनइत्यर्थः दृसत्येक्षि॥ पद्मनाभेविष्णौकिंभूतनविद्यंतेऋचोयेषामनृचामाणवास्तैःसहितैःबह्व
ऋचोयेषांतेबह्वृचश्चरणरुपलक्षणत्वादन्यलोकेनाप्यासेव्येउपवासव्रतविशेषपूजाविशेषादिनाआग

ध्येपौष्यांफाल्गुनशुक्लैकादश्यांहिविष्णोराराधनंमहाफलं॥ यद्भुक्तांडपुराणं॥ यदातुशुक्लद्वादश्यांपुष्यंभवति
कर्हिचित॥ तदासातुमहापुण्याकथितापापनाशिनी॥ पुराणभाषयाद्वादशीशब्देनात्रैकादशीउच्यते॥ तस्यां
जगत्पतिर्देवःसर्वःसर्वेश्वरोहरिः॥ प्रत्यक्षतांप्रयात्येवतेनानंतंफलंस्मृतं॥ इमामेकामुपोष्येवपुष्यनक्षत्रसंयु
तां॥ एकादशीसहस्रस्यफलंप्राप्नोतिनान्यथा॥ तस्मादेषाप्रयत्नेनकर्तव्याफलकांक्षिभिः॥ फाल्गुनेचविशेष
णाविशेषःकथितानृप॥ एतेनचपर्वोपन्यासेनतदाराजाप्युपोषितोव्रतविशेषस्थोधर्मध्यानस्थश्चासीदितिवि
शेषेणोल्लसद्दयंबलादाकृष्यमाणान्नदीनानपशूनददर्शेत्यर्थोव्यंजितः॥ कीदृङ्नरः अंतर्लोमान्यस्य अंतर्लोम
शंतथाबहिर्लोमान्यस्यबहिर्लोमंचोभयपार्श्वयोर्लोमशमित्यर्थः ओर्णमूर्णामयंपटंदधततथामुग्धत्वात्रय
एवचत्वारोयस्यसत्रिचत्वातयानिःस्वत्वान्नास्तिहल्लिर्महडलमस्यअहल्लिरतएवदुष्टेकार्श्यकदोरत्वादिनाविरू
तेसक्थिनीयस्यसदुःसक्थस्तथादुष्टानिंद्यासक्तिःपशुविक्रयादिकुव्यापारसंसर्गोयस्यसदुःसक्तः॥ मंदाक्रां
ताछंदः॥ श्रीः॥ दुःसक्तिमूर्चेतमसौसूक्तिरनस्यसक्तिःस्फरुतेस्फमक्तश॥ अवीनसस्यान्गतावसक्तानहेनाःकु
तःकर्षसिभोःस्फसक्थ॥ ६॥ श्रीः॥ असौभैमिर्दुःसक्तिंपशुविक्रयरूपदुष्कर्मासक्तंतंनरमूचेकीदृक्सनृशोभनास
क्तिधार्मिकैःसहसंसर्गोयस्यसस्फसक्तिःअतएवएनसिपापकर्मविषयेअसक्तिस्तथास्फकृतेधर्मेस्फसक्तःकिमूचे
इत्याहशोभनेगमनदक्षेसक्थिनीयस्यभोःस्फसक्थअवीनछागानकुतोहेतोःकर्षसि॥ किंभूतानवीनअसक्थान्
यथासक्थिरहितानागतावसक्ताःस्फरेवंगमनेअसक्तानअसंसर्गानबलान्नीयमानत्वेनस्वयमगच्छंतइत्यर्थः॥ उ
पजातिश्छंदः॥ श्रीः॥ सप्रत्यवोचत्स्फहल्लोनदुर्हल्लोनचास्म्यहं किंत्वहल्लोनयामितव॥ असक्थिदुःसक्थिस्फस
क्थिकानमूनदातुंवस्फभ्यःप्रतिसौनिकापणे॥ ७॥ श्रीः॥ सनरःप्रत्यवोचत नयाहिदराजनअस्मिनस्फहल्लोनचदु
र्हल्लोनशोभनयानचअशोभनयाहल्यायुक्तः किंतुअहमहल्लोहल्लिरहितोअतिदरिद्रइत्यर्थःतत्तस्मादमून्पशून
वस्फभ्यःप्रतिदातुंधनानिगृहीत्वाअमूनदातुमित्यर्थःसौनिकापणेखाटिकशालायामसूल्लयामि॥ एकोअसक्थि
रल्पोरुःद्वितीयोदुःसक्थिस्तृतीयस्फस्फसक्थिकोविशेषणद्वंद्वेतान॥ इंद्रवंशावंशस्थयोरुपजातिः॥ श्रीः॥ दुह
ल्लिःस्फहल्लिनायथाहल्लिस्फप्रजस्तइवचाप्रजाःप्रजां॥ एतदीयपिशितानिसौनिकाःसंतिदुष्प्रजसईप्सवाधनैः॥ ८॥

व्या॰श्रय स॰ २० ॥श्री॥ यथाडुर्हेलिः कुहलितः सकाशात्वहलिं महत्वहलं यथावा अप्रजाः निरपत्यः कुप्रजस्त्रो बह्वपत्यात्सकाशात्प्रजा
मपत्यं धनेरी कुस्यात् ॥ उत्तरार्धस्पष्टं किंतु दुष्टा प्रजा येषां ते दुष्प्रजसो निंद्यलोकाः ॥ अचतुरः कुचतुरः विचतुरं उ
२ पचतुरेषु त्रिचतुरेत्यत्र नञ्कुवी त्यादिना अप् समासांतविधेरनित्यत्वादिह न स्यात् ॥ त्रिचत्वाः ॥ अंतर्लोमं वहिर्लोमं अत्रां
तरित्यादिना अः ॥ पुष्पनेत्रं अत्र भान्नेतुरित्यः पद्मनाभ अत्र नाभेर्नाम्नीत्यः ॥ अनृच बह्वृचः अत्र नञित्यादिना अप् ॥
अशक्तान् असक्तान् असक्थान् असक्तिः कुसक्तः कुसक्तिः दुःसक्तिः दुःसक्तः असक्थान् असक्थि कुसक्थान् कुसक्थि
कान् दुःसक्थः दुःसक्थिः अहलः अहलिः कुहलः कुहलिन् दुर्हलः दुर्हलिः अत्र नञ्त्वेत्यादिना वा अप् अप्रजाः कुप्रजस्तः
दुष्प्रजसः अत्र प्रजाया असित्यस् ॥ रथोद्धता छंदः ॥श्री॥ दुर्मेधसस्तस्य च चोल्पमेधसः श्रुत्वेति राज्ञा जगदे कुमेधसा ॥
अमेधसा धिग्वत मंदमेधसो हिंसंति जंतून् निजजीविकाकृते ॥ ९ ॥श्री॥ पूर्वार्धस्पष्टं वनेति खेदे धिङ् निंदायां ॥ खि
द्येहं निंदामि च ॥ यदमेधसो जीववधाद्यनमनस्कत्वेन निंद्यबुद्धयः खाटिकादिपापिष्ठलोकाः मंदमेधसः परलोकपरा
ङ्मुखत्वेन अल्पबुद्धयः संतो निजजीविकाकृते जंतून् हिंसंति ॥ मंदमेधसः अल्पमेधसः अमेधसः कुमेधसः दुर्मेधसः
अत्र मंदेत्यादिना वा अप् ॥ इंद्रवंशावंशस्थयोरुपजातिः ॥श्री॥ स्वजीविकायैन भवंति दुर्जातीयावरं सप्तकमासि
काः किं घ्नंतिश्वधर्माण इमे विधर्माः किं सोमजंभ्नस्तृणजंभ्नएतान् ॥ १० ॥श्री॥ दुष्टापशुवधादिपापकारित्वेन
निंदिता जातिः सामान्यं पुरुषत्वादिर्येषां ते दुर्जातीया इमे सौनिकादिलोकाः विधर्माः निर्धर्माः अतएव श्वधर्माणः कु
कुराचाराः संतः किं किमित्येतान् पशून् घ्नंति ॥ किंभूतान् सोमवल्लीरसो जंभो अभ्यवहार्यो येषां तान् सोमजंभ्नस्त
थात्तृणजंभ्नश्च निरपराधानित्यर्थः किंतु सप्तद्रम्मा भृतिरस्य सोस्य भृतिर्वस्नांशमिति कसप्तको मासो येषां ते स
प्तकमासिकाः भृत्याः संतः स्वजीविकायै स्ववृत्त्यर्थं किं किमिति न भवंति ॥ वरं श्लाघ्यमेतज्जीववधाद्धेतुत्वात् ॥ उप
जातिश्छंदः ॥श्री॥ व्याधावनेहरितजंभ्नि सुजंभ्न्यमंतौ यद्दक्षिणेर्मणि मृगे प्रहरंत्यघं तत् ॥ भूशासितुः सुरभि
गंधियशाः क्षणोति प्रत्यक्षमेव किमु ते पशुवधः पशूनां ॥ ११ ॥श्री॥ व्याधा वने मृगे यत्प्रहरंति किंभूते शोभना जंभा
दंष्ट्रा यस्य तस्मिन् सुजंभ्नि ॥ तथा हरितानि तृणानि जंभो भक्ष्यमस्य तस्मिन् तथा अमंतौ निरपराधे तथा ईर्मं व
कुव्रणं वा दक्षिणमंगमीर्मं बह्वस्य दक्षिणेंगे ईर्मं व्रणमस्येति वा दक्षिणेर्मा तस्मिन् लुब्धकामानां दक्षिणभागं बहू २

स्तस्य धनानुकूलं स्थितं व्याधेन वा दक्षिणभागे कृतव्रणे तद्धनेभवत्वेन परोक्षमप्यघं पापं कर्तृ भूशासितुर्नृपस्य सुर
भिगंधियशः कर्मक्षणोति क्षिणोति वा क्षयं नयति किमुत किं पुनः प्रत्यक्षमेव पशूनां वधः ॥ वसंततिलकं छंदः ॥श्री॥
उद्गंधि दुर्गंधकलमान् सुगंधीं स्त्यक्त्वा पलं कांक्षति पूतिगंधि ॥ लोको य दुर्गंधि सुगंधमत्तुं तच्छासितुस्त खलु दुर्विवेकः
॥ १२ ॥श्री॥ स्पष्टः ॥ किंतु पूतेरिव गंधो यस्य तत्पूतिगंधि स्वभावेन दुर्गंधं ॥ परं कर्पूरादि सुरभिद्रव्यक्षेपेण उद्गंधि
उल्लसद्गंधं सुगंधं च ॥ तत्पलं मांसमत्तुं ॥ तच्छासितुर्लोकं शिक्षयितुर्नृपस्य ॥ इंद्रवज्रा छंदः ॥श्री॥ उद्गंधमंबिह
सुगंध्यथ पूतिगंधि यद्वन्मरुत्सुरभिगंधिरुपूतिगंधः ॥ संसर्गतः सुरभिगंधमिदं वपुर्वा राजानुरूपगुणभृज्जन एष
तद्वत् ॥ १३ ॥श्री॥ उहे पशुकर्षिन् नर यद्वद्यथा इह जगति अंबु जलं संसर्गतः सुरभिद्रव्यसंसर्गाद् उद्गंधमुत्कृष्टगंधं
सुगंधि वा अथवा दुर्गंधद्रव्यसंसर्गात्पूतिगंधि दुर्गंधं स्याद्यथा वा मरुद्वातः संसर्गतः सुरभिगंधिः पूतिगंधो वा स्या
द्यथा वेदं प्रत्यक्षदौर्गंध्यं वपुः संसर्गतः सुरभिगंधं स्यात्तद्वत्तथैष जनः संसर्गतो नृपसंसर्गेण राजानुरूपगुणभृत्
राजशब्देनात्र राजगता गुणा उपचाराद्युच्यंते ततो राजानुरूपा राजगुणसदृशा ये गुणाः कृपादयो अकृपादयो वा
तद्बिभ्रत्स्यात् यथा राजा तथा प्रजेति वचनात् एतेन राज्ञ आत्मन्येव हिंसाकरणदोषः स्थापितः ॥ दुर्जातीयाः अ
त्र जातेरीय इत्यादिनेयः सप्तकमासिकाः अत्र भृतीत्यादिना कः श्वधर्माणः अत्राद्दिपदाधर्मादन्नित्यन् विकल्पमि
छंत्येके श्वधर्माणः विधर्माः ॥ सुजंभ्नि हरितजंभ्नि तृणजंभ्नः सोमजंभ्नः अत्र सुहृतेत्यादिना अन्वद् दक्षिणेर्मणी
त्ययं दक्षिणेर्मेत्यादिना अन्नंतः साधुः ॥ सुगंधि पूतिगंधि पलं उद्गंधि सुरभिगंधिः अत्र सुपूति इत्यादिना अन्
सुगंधि अंबु सुगंधं पलं पूतिगंधि अंबु पूतिगंधो मरुत् उद्गंधि पलं उद्गंधमंबु सुरभिगंधिर्मरुत् सुरभिगंधं व
पुः अत्र वा गंतावितीद्वा ॥ वसंततिलकं छंदः ॥श्री॥ नन्यायगंधोस्मि न धर्मगंधिः करीषगंधस्य पुरीषगंधिः कृ
ते शरीरस्य करं धिगेष गृह्णामि भूमेर्नतु रक्षणाय ॥ १४ ॥श्री॥ न्यायस्य गंधो यस्मिन् स न्यायगंधो अहं नास्मि
एवं निरपराधपशुवधस्य महापन्यायस्य अनिवर्तकत्वान्मयि न्यायस्य गंधोपि नास्तीत्यर्थः अतएवाहं न धर्म
गंधिर्वर्ते अतएवाहं पापानुलिप्तत्वात्पुरीषस्येव गंधो यस्य स पुरीषगंधिः सन्नेषोहं करीषगंधस्यानेकमलावि
लत्वाच्छागणचूर्णवद् दुर्गंधस्य शरीरस्य कृते करं राजभागं धिङ् निंदितं यथा स्यादेवं गृह्णामि न तु भूमेरक्षणाय

अनेकपशूनामेवंवधात्॥ धर्मगंधिः न्यायगंधः अत्रवाल्पेइतिइद्॥ पुरीषगंधिः करीषगंधस्येत्यत्रवोपमानादिति इद्॥ उपजातिश्छंदः॥ श्रीः॥ नोविष्णुपद्यामजपादहस्तिपादौसहव्याघ्रपदाकपादौ॥ मुनीद्विदत्कुंभपदीजडंमां कदन्वतुष्पाद्वधकंस्कनोधिक्॥ १५॥ श्रीः॥ कपादोपृथ्वीपवित्रकौनौसर्वत्रप्रसिद्धौअजपादहस्तिपादौनाममुनीव्या घ्रपदामुनिनासहसहितौमांधिकुस्कतःस्कतिंकुरुतः॥ कविष्णोःपादौकारणतयाअस्यास्तस्यांविष्णुपद्यांगंगा यांकुमारपालनृपोअत्यंतंन्यायीधार्मिकःकृपालुश्चेत्यादियन्मदीयंवर्णनंगंगातटस्थाअपिमुनयःकुर्वंतितद्धर्हे इत्यर्थः॥ यतःकिंभूतंकजाताःशोभनाःसमस्तावादंतायेषांतेकदंतोअतिक्रांतबाल्यावस्थायेचतुष्पादश्चतु ष्पदाःछागादयस्तेषांवधकंतद्वधकानांवधादनिवर्तकत्वात्॥ एतदपिकुतइत्याहयतोद्वौदंतौयस्यसद्विदन्बालः तथाकुंभस्येवपादौयस्याःकुंभपदीदासीद्वंद्वेतद्वज्जडंहेयोपादेयार्थेष्वज्ञं॥ व्याघ्रपदेत्यत्रपात्पादस्येत्यादिनापा दस्यपत्॥ अहस्त्यादेरितिकिंहस्तिपादःअजपादःकुंभपदी॥ विष्णुपद्यामित्येनौकुंभपद्यादिरितिनिपात्यौ॥ क पादौचतुष्पादित्यत्रककसंख्यादितिपाद्॥ कदत्द्विदित्यत्रवयसत्यादिनादंतस्यदत्॥ श्रीः॥ अत्ययोदतिर रोकदन्कुधाश्यावदंतयुगरोकदंतकः॥ श्यावदंश्चयमकिंकरोययाप्राणिभिन्मयिनृपेपिहीजनः॥ १६॥ श्रीः॥ मयिनृपेपिहीमयिराज्ञिसत्यपिहीखेदेजनःकुधाकृत्वाप्राणिभित्प्राणिनःपशून्भिनत्तिविनाशयति॥ कीदृक् सन्अयइववदंताअस्याअयोदतीनामराक्षसीनामतिक्रांतोराक्षसीतुल्यइत्यर्थः यथायमकिंकरःकुधाप्राणि भित्॥ किंनामेत्याहअरोकदन्तथाश्यावदंतयुगरोकदंतकस्तथाश्यावदंश्च॥ अरोकानिश्छिद्राःश्यावाःकपि शाःदंताअस्येतिव्युत्पत्तिः॥ अत्ययोदतिःअत्रस्त्रियांनाम्नीतिदत्॥ श्यावदन्श्यावदंतअरोकदन्अरोकदंतकः ॥अत्रश्यावारोकाद्वेतिवादत्॥ रथोद्धताछंदः॥ श्रीः॥ लोकोत्रमूषिकदतोहिदतःपशून्हंत्याःशुभ्रदन्खलुह सन्नतुशोचतिस्वं॥ वज्राग्रदन्छिखरदद्वृषदद्वराहदंताहिदंतयमदूतहनिष्यमाणं॥ १७॥ श्रीः॥ आःखेदेलो
कोअत्रभुविमूषिकस्येवदंतायेषांतान्मूषिकदतःएवमहिदतश्चपशून्खलुनिश्चयेनहंतिकीदृक्सन्पशु षुहतेष्वस्माकंप्राधान्यंभोज्यंभविष्यतीतिहर्षेणहसन्अतएवशुभ्रदन्हास्यश्चैत्येनउज्वलदंतः॥ नतुनपुनः

स्वंशोचतिकीदृशंसंतं॥ वज्राग्रदादिविशेषणोपेतायेयमदूतास्तैर्हनिष्यमाणं॥ वसंततिलकंछंदः॥ श्रीः॥ किंशुभ्रद न्छिखरदंतखराग्रदंतद्वुःशुभ्रदंतवृषदंतवराहदद्भिःदूतैरिहापियद्वमूषिकदंतकीटाःक्लिश्नंतिजंतुवधकंस्फुटशुभ्र दंतं॥ १८॥ श्रीः॥ खराग्राःप्रचंडाग्रभागाःदंतायेषांतेतथाशेषविशेषणव्युत्पत्तिःस्पष्टइवततोविशेषणद्वंद्वेतैःयमदूतैः कृतव्यथानांपरोक्षत्वात्तत्क्षणनेनकिंनकिंचिदित्यर्थःयद्यस्मादिहलोकेपिजंतुवधकंमांसभक्षणाययत्प्राणिनांघातुकं नरंमूषिकदंतायेकीटाल्लूतास्तएवक्लिश्नंतिपीडयंतिकिंभूतंस्फुटशुभ्रदंतंअभीष्टभोजनप्राप्तिहर्षोत्थहास्येनप्रकटो ज्ज्वलदंतं॥ मांसभक्षकाहिप्रायोल्लूतारोगमहाक्लेशेनविपद्यंते॥ वज्राग्रदन्खराग्रदंतशुभ्रदन्शुभ्रदंतवृषदन्वृ षदंतवराहदद्भिःवराहदंतःअहिदतःअहिदंतमूषिकदतःमूषिकदंतशिखरदन्शिखरदंतेत्यत्रवाग्रांतेत्यादिनावा दत्॥ श्रीः॥ संज्ञोसंज्ञःप्रज्ञुरप्रज्ञरूर्ध्वज्ञोनूर्ध्वज्ञःजानुनास्वेनभुंक्ते॥ पापंपापोपार्जितार्थंतुजंतुर्दुर्हृत्प्रायैःस्वैःकल द्विश्चसार्धं॥ १९॥ श्रीः॥ संगतेगुर्वादौविनयेनरोगादिनावामिलितेजानुनीयस्यसंज्ञोअसंज्ञर्वाअसंगतजानुर्वा तथाप्रगतेप्रवृद्धेप्रणतेप्रकृष्टेवाजानुनीयस्यसप्रज्ञुःरप्रज्ञोवातथाऊर्ध्वेजानुनीयस्यसऊर्ध्वज्ञःऊर्ध्वस्थःअनूर्ध्वज्ञः र्वासर्वोपीत्यर्थःजंतुःस्वेनआत्मीयेनजानुनाउपलक्षणत्वात्स्वकायेनेत्यर्थःपापमशुभंकर्मभुंक्तेअनुभवतिपापोपा र्जितार्थंतुपापेनजीववधादिनाउपार्जितोयोअर्थोद्रव्यंतंस्वैर्ज्ञातिभिःकलत्रैश्चमित्रैश्चसार्धंभुंक्तेकिंभूतैःदुर्हृत् प्रायैःपापोपार्जितद्रव्यविभागस्यग्राहकत्वेनदुःखहेतोःपापविभागस्यचग्राहकत्वेनचनरकादिमहादुःखहेतुत्वा दरितुल्यैःतस्मादेतदर्थमज्ञानांधएवप्राणिवधादिमहापापकर्मकरोतीत्यर्थः॥ शालिनीछंदः॥ श्रीः॥ उत्कोर्ध्वजा नुमितितंद्रुणसंसजैत्रधन्वाथगांडिवधनुःशातधन्वतुल्यः॥ इत्यादिशात्खरणसंखुरणस्तनूजमायोगिनंखुरण संखरणःकृतंच॥ २०॥ श्रीः॥ स्पष्टःकिंतु॥ ऊर्ध्वजानुमूर्ध्वस्थंतंपशुकर्षिणंनरंद्रुवंन्नासिकास्यद्रुणसंनाम॥ जैत्रं जिष्णुंधनुर्यस्यसजैत्रधन्वाअतएवगांडिवधनुषाअर्जुनेनशातधन्वनाचनृपभेदेनतुल्यःखरानासिकास्यखरण संनामआयोगिनमधिकारिणंखुरवन्नासिकास्यखुरणसंनाम॥ वसंततिलकंछंदः॥ किमादिशदित्याह॥ श्रीः॥ विखोविखुर्नखलुकिंतुमृषाभिभाषीस्यात्स्थूलनासिकइवप्रणसोपिविग्रः॥ शिष्यस्ततोपिपरयोवनजानिरस्माद

प्यत्रजंतुवधकः प्रसभंभवद्भिः ॥२१॥ श्रीः॥ विख्रो विगतनासिकः पुमान् खलु निश्चयेन न विखुर्न विगतनासिकः
किंतु स्थूलनासिक इव यथा स्थूलनासिकः प्रणसः स्यादेवं प्रणसोपि प्रवृद्धनासिकोपि मृषाभिभाषी विग्रो विगत
नासिकः साधुवादरूपस्य परमार्थवक्तृत्वस्याभावात् ॥ अतएवायं महापापिष्ठत्वाद्भवद्भिः शिष्यः शिक्षणीयः ततो पि मृ
षाभिभाषणतोपि सकाशात्परयौवनं परस्त्रीसमूहो जायायस्य स परयौवनजानिः पारदारिकः परदारसेवनेनैतदप
लाप महालीकेन च मृषाभिभाषकाद्द्विगुणमहापापिष्ठत्वाद्भवद्भिः प्रसभं हठाद्विशेषेणेत्यर्थः शिष्यो स्मादपि परयौ
वनजानितोप्यत्र जगति जंतुवधको मृषावादादिसर्वमहापापमूलेन जंतुवधेन मृषाभिभाष्यादिपापिष्ठेभ्योप्यति
महापापिष्ठत्वाद्भवद्भिः प्रसभं शिष्यः ॥ संज्ञुः संज्ञः प्रज्ञः अत्र संप्रादित्यादिना ज्ञुर्ज्ञो अनूर्ध्वज्ञुः ऊर्ध्वज्ञुः ऊर्ध्वजा
नुः अत्र वोर्ध्वादिति ज्ञुर्ज्ञो वा ॥ सुहृद्भिः दुर्हृदित्येतौ सुहृदित्यादिना निपात्यौ ॥ जैत्रधन्वेत्यत्र धनुषो धन्वन्निति
धन्वन् ॥ शतधन्व गांडिवधनुः अत्र वा नाम्नीति वा धन्वन् ॥ खरणः खुरणः अत्र खरेत्यादिना नस् ॥ द्रुणसं खरणसं
अत्रास्थूलाच्च नस इति नसः ॥ अस्थूलादिति किं स्थूलनासिकः प्रणसः अत्रोपसर्गादिति नसः ॥ विखुः विग्रः विख्रः
अत्र वः खुख्रग्र मिति खुख्रग्राः ॥ परयौवनजानिः अत्र जायाया जानिरिति जानिः ॥ श्रीः ॥ विकाकुदुत्काकुदपूर्ण
काकुदं संपूर्णकाकुत्समम् एव तद्वचः प्रपस्यत पूर्णककुज्जनैरमायाघोषणा मा त्रिककुद्गिरेर्व्यधुः ॥२२॥ श्रीः॥ तेनि
योगिनः पूर्णककुदस्कंधा येषां ते ये जनास्तैस्तरुणलोकैः कृत्वा अमायाघोषणां व्यधुः कथं त्रीणि ककुदानि ककुदाका
राणि शिखराण्यस्य त्रिककुद्यो गिरिर्लंकाद्रिस्तस्मात् समभिव्याप्यतमवधीकृत्य वा ॥ किंकृत्वा तद्राज्ञो भैमेर्वचनं सम
मेव युगपदेव प्रपद्यांगीकृत्य ॥ किंभूतं विगतं काकुदं ताल्वत्र विकाकुत् तथा उत्काकुत् तथा अपूर्णकाकुदं तथा सं
पूर्णकाकुत् ॥ किंचित्तालुस्पर्शरहितं किंचिच्चोद्गततालुस्पर्शं किंचिच्चासंपूर्णतालुस्पर्शमित्यर्थः ॥ विकाकुत् उत्का
कुदित्र व्युदइत्यादिना लुक् समासांतः ॥ संपूर्णकाकुत् असंपूर्णकाकुदमत्र पूर्णाद्वेति वा लुक् ॥ पूर्णककुज्जनैरत्र
ककुदस्येत्यादिना लुक् ॥ त्रिककुदिति त्रिककुद्गिराविति निपात्यं ॥ वंशस्थेंद्रवंशयोरुपजातिश्छंदः ॥ श्रीः॥ जंतुं
घटोध्नीवद् हन्न कोपि जनः सुशास्त्रीकसुभोक्तृकोपि ॥ सुस्वामिकायां शुभदंडिकायां श्रेयस्तनूकेन भुवामनेन ॥

॥२३॥ श्रीः॥ कोपि जनो भुवां पृथ्व्यां जंतुं प्राणिनं घटोध्नीवद्गामिव नाहन् ॥ कीदृक् महाभटत्वाच्छोभना शास्त्री छुरिका य
स्य सः सुशास्त्रीकस्तथा शोभनो भोक्ता रक्षको राजादिर्यस्य स सुभोक्तृको विशेषणकर्मधारयेसोपि ॥ यतः कीदृश्यां
भुवां शुभाः पशुवधनिवारणाय नियुक्तत्वेन पशुवधस्थानेषु परिभावुकत्वाच्छुभव्यापारदंडिनो राजकांडिका यस्यां तस्यां
एतदपि कुत इत्याह यतः श्रेयस्तनूकेन न्यायादिसद्गुणपवित्रांगकेन अनेन भैमिना कृत्वा सुस्वामिकायां शोभनभर्तृ
कायां ॥ घटोध्नीत्यत्र स्त्रियामूधसो नीति नः समासांतः शुभदंडिकायामत्र नः कजिति कच् ॥ अनिनः स्मन् ग्रहणाद्दर्थ
वता अनर्थकेन च तदंतविधिं प्रयोजयंति ॥ सुस्वामिकायां केचित्तु सुभोक्तृकः नित्यदित् ॥ सुशास्त्रीक श्रेयस्तनूकेने
त्यत्र ऋदुङित्यदित इति कच् ॥ उपजातिश्छंदः ॥ श्रीः॥ सुशालिके सदधिके सुसर्पिष्के भोजने निर्मधुकोत्पयस्के प्रजो
दुरस्कार मतेस्म नत्वामिषेनुपानत्क इवापमार्गे ॥२४॥ श्रीः॥ स्पष्टं किंतु ॥ निर्मधुको त्पयस्के मधुनामद्यान्निर्गतं निर्म
धुकं तथा उत्प्राबल्येन पयो दुग्धं यत्र तदुत्पयस्कं विशेषणकर्मधारये तस्मिन् उदुरस्का अभीष्टामायाघोषणोत्थहर्षे
णउच्छ्वसितहृदया सती ॥ यथा अनुपानत्कः पादुकारहितो नरोपमार्गे कंटकाद्याकीर्णत्वान्न रमते ॥ श्रीः॥ भूभुजा
सदनडुत्कसुलक्ष्मीकादिदेवसदृशेन तदानीं ॥ इक्षुतान्धितरणे जितनौकेनैकपुंस्कममुना जगदासीत् ॥२५॥ श्रीः॥
तदानीममुना भूभुजा भैमिना कृत्वा जगदासीत् ॥ किंभूतं एकः कुमारपाल एव पुमान् पुंगुणोपेतः पुरुषो यत्र तदेकपुंस्कं
विक्रमाभयदानन्यायतपोदाक्षिण्यकारुण्यपालनादिभिः पुंगुणैर्जगति कुमारपालतुल्यः पुमान् अन्यो नाभूदित्यर्थः ॥
यतः किंभूतेन विक्रमादिगुणैः सदनडुत्कसुलक्ष्मीकादिदेवसदृशेन सदनडुत्कदेवेन शंभुना सुलक्ष्मीकदेवेन च वि
ष्णुना तुल्येन अप्रचंडशासनेनेत्यर्थः ॥ तथोर्व्याममारिप्रवर्तनया इक्षुताब्धितरणे जितानौस्तरी येन तेन ॥ स्वागता
छंदः ॥ श्रीः॥ योलीकदर्पात्पललादनश्रद्धिमान् स तं सलक्ष्मीकमपि व्यवासयत् ॥ अश्रद्धमुच्छ्रद्धकमाश्वनर्थकैतरै
र्वचोभिः करुणाविधोव्यधात् ॥२६॥ श्रीः॥ पूर्वार्धं स्पष्टं व्यवासयत् देशात्ताडितं चक्रे तथा करुणाविधो दयाकरणवि
षये नास्ति श्रद्धा आंतरः परिणामविशेषो यस्य तमश्रद्धं नरमनर्थकैतरैः सार्थकैर्वचोभिः धर्मनिवेशनादिभिः कृत्वा उ
च्छ्रद्धकमुल्लसच्छ्रद्धं व्यधात् ॥ सदधिक उदुरस्का सुसर्पिष्क निर्मधुक अनुपानत्कः सुशालिके अत्र दध्यादिना कच् ॥
एकपुंस्कं सदनडुत्का जितनौकेन उत्पयस्क सुलक्ष्मीके त्यत्र पुमित्यादिना कच् ॥ कचिल्लक्ष्मीशब्दाद्द्विलवकृत्वयोर

५

पिनित्यंकचमिच्छंतिसलक्ष्मीकं॥अनर्थकेत्यत्रनञोर्थादितिकच्॥उच्छ्रङकं॥अश्रङ्घमित्यत्रशेषाद्वेतिवाकच्॥इंद्र
वंशावंशस्थयोरुपजातिश्छंदः॥श्रीः॥स्फप्रेयसीकरुणयाबङ्कविष्णुमित्रग्रामेप्यभूत्सस्फत एवजनोनृपेस्मिन्॥स्फभ्रा
तृपुत्रसहितेकृत्तनाडिकृत्ततंत्रीगलाजबलिमापनदेवतापि॥२७॥श्रीः॥अस्मिन्भैमौनृपईद्दशिसतिबहवोविष्णु
मित्रायत्रसबङ्कविष्णुमित्रएवंनामायोग्रामस्तस्मिन्नपिस्फप्रसिद्धेस्फरादिस्थानेपिअप्रसिद्धग्रामादिस्थानेपीत्यर्थः
सस्फतएवउपलक्षणत्वात्सबांधवोपीत्यर्थः जनोभूत्कीद्दक्ककरुणयाकृत्वाशोभनांप्रेयसीप्रियतमायस्यसस्फप्रेय
सीग्रामेपिलोकोनजंतुवधंचकारेत्यर्थः तथादेवताप्यास्तांजनश्चंडिकादिदेव्यपिन्आपनलेभे॥कंकृताश्छिन्ना
नाड्योभंगवसायेषांतेकृतनाडयस्तथाकृत्ता छिन्नातंत्रीधमनीयेषांतेनयागलायेषांतेकृत्ततंत्रीगलाश्चयेअजाःदेव
तानांपुरोयेहिंसिताश्छागाइत्यर्थःतद्रूपोयोबलिस्तं॥किंभूतेतस्मिन्शोभनोभ्राताकुमारपालोयस्यसस्फभ्रातामा
हीपालदेवस्तस्यपुत्रोजयदेवस्तेनसहिते॥वसंततिलकंछंदः॥श्रीः॥व्याधोपितत्रालमनेकतंत्रीकामेकतंत्रिंध्वन
यन्विपंचीं॥स्तंबंस्फनाडीकमखंडनाडिंश्रित्वामृगान्नकर्षतिनस्महंतुं॥२८॥श्रीः॥तत्रभैमौसतिव्याधोपिमृगान्
हंतुंनकर्षतिस्मलक्षंनानयतिस्म॥कीद्दक्सन्ननेकवल्लकीगुणामेकतंत्रिंचविपंचींवीणामलमत्यर्थंध्वनयन्मृग
चित्तहरणायवादयन्॥किंकृत्वास्तंबंगुल्मंश्रित्वामृगाणांस्वमदर्शयितुंस्तंबेनांतर्हितोभूत्वेत्यर्थः॥शोभनाअख
ंडाश्चनाड्योवस्त्रसायस्यतंस्फनाडीकमखंडनाडिंच॥बङ्कविष्णुमित्रेत्यत्रननाम्नीतिनकच्स्फप्रेयसीत्यत्रईयसोरि
तिनकच्॥सस्फतइत्यत्रसहइत्यादिनानकच् स्फभ्रातृइत्यत्रभ्रातुःस्फुतावितिनकच्॥कृत्तनाडिकृत्ततंत्रीत्यत्रना
डीत्यादिनानकच्॥स्वांगइतिकिंस्फनाडीकंस्तंबं॥अनेकतंत्रीकांविपंचीं॥अन्येत्वाङ्कःनपारिभाषिकंस्वांगमिहगृ ५
ह्यतेकिंतुस्वमात्मीयमंगंस्वांगंआत्माचेहअन्यपदार्थस्तस्यांगमवयवस्तस्मिन्नितितेषांमतेअखंडनाडिंस्तंबंए
कतंत्रिंविपंचीं॥इंद्रवंशाछंदः॥श्रीः॥निष्प्रवाणिवसनाःकरभोरूस्फभ्वनस्तमनसःकतुपूर्चैः दाक्षिभार्गवमु
खाअतिकैकेय्यात्मजेपशुवधंजङ्कुरस्मिन्॥२९॥श्रीः॥कैकयस्यराज्ञोपत्यंस्त्रीकैकेयीतस्याआत्मजोभरतोअ
मार्याघोषणादिमहाधर्मेणतमप्यतिक्रांतोअस्मिन्भैमौसतिदाक्षिभार्गवमुखाःमुनयःक्रतुषुयागेषुउच्चैःपशु

वधंजङ्कुः तत्यजुःपशुवधपरिहारेणयज्ञंचक्रुरित्यर्थः किंभूताःसंतःप्रोयतेस्यामितिप्रवाणीतंतुवायशलाकासा
निर्गताअस्मादितिनिष्प्रवाणितंत्रादचिरोद्धृतमित्यर्थः क्लीबेइतिह्रस्वःयद्वाउयतेस्यांवानिर्देशाप्रसृतावानिःप्रवा
णिःसानिर्गतातंतुभ्योस्येतिनिष्प्रवाणिसदशमित्येकेतद्वसनंयेषांतेनिष्प्रवाणिवसनाःयागाचार्यत्वाद्यागक्रिया
कालेमांगलिक्यायपरिहितसदृशनूतनवस्त्राइत्यर्थः तथाकरभोरुभिःस्फभ्रूभिश्चस्त्रीविशेषैरनस्तमक्षिप्तमजि
तंमनोयेषांतेजितेंद्रियाश्चेत्यर्थः॥स्वागताछंदः॥श्रीः॥मैत्रेयिकाप्युग्रधियोपिदाविकाकूलैर्यपूर्वैर्दाविकपूर्वदाविकाः
॥तेदार्घसत्राङ्कतिमत्रचक्रिरेप्रालेयभश्चायसतद्वचोवशात्॥३०॥श्रीः॥अत्रजगतिदाविकपूर्वदाविकाःदेविकायां
नद्यांभवाःपूर्वदेविकानाम्निप्राच्यग्रामेभवाश्चतेदाक्षिभार्गवमुखामुनयोदार्घसत्रेदीर्घसत्रेचिरकालीनयागेभवाया
आङ्कतिराहवनंतांचक्रिरेकैःकृत्वादाविकाकूलैःदेविकायानद्याःकूलेभवैर्यवैर्नपशुभिरित्यर्थः॥कस्मात्प्रलयाद्धिमा
द्रेरागतंप्रालेयंहिमंविनयादिप्रधानत्वेनअतिशीतलत्वात्तद्धन्नातिप्रालेयभंतथाश्रेयसादयाप्रधानधर्मस्यइदंश्राय
संच धर्मसंबद्धं यद्वचोभैमिवचनंतस्यवशआयत्ततातस्मात्किंभूताःमित्रयुराद्यपुरुषोगोत्रस्यप्रवर्तयितातस्यक
र्मैमै त्रेयिकामित्रयुप्रवर्तितोयागेछागादिवधस्तस्याआमिःकार्यत्वेनलाभस्त्याउग्राहिंस्त्राधीर्येषांतेपिआम्नाया
याितयागच्छागवधकर्माणापीत्यर्थः॥इंद्रवंशाछंदः॥श्रीः॥सशांशपस्तंभभुजोतिनैयायिकोतिसौवागमिकोमृग
व्यात्॥ररक्षसत्वानिधनानिवैहीनराणिवैहीनरिवन्महोजाः॥३१॥श्रीः॥सभैमिर्मृगव्यादाखेटात्सत्वान्यारण्यान्प
शून्ररक्ष॥यतःकीद्दक्सर्वधर्मप्रधानदयाधर्मस्याख्यातृत्वेनपरस्परवाक्यविरोधादिदोषरहितत्वेनचसर्वागमेषु
शोभनआगमःस्वागमः॥श्रीद्वादशांगंतंसदार्हतमुनिपर्युपास्त्या अतिशयेनवाअस्यधीतेवातिसौवागमिकःएतेनस
म्यक्ज्ञानमुक्तं॥तथाअतिनैयायिकोअत्यंतंन्यायेनप्राणिवधरक्षादिनाधर्मन्यायेनचरन्॥एतेनसम्यक्क्रियापर
त्वोक्तिःतथाशिंशपायावृक्षभेदस्यविकारःशांशपोयस्तंभस्तद्वदतिसारोभुजोयस्यसःतथामहदोजःस्वबंधुमित्र
सैन्यादिजनितंबलंयस्यसःएतेनसर्वशक्तिसंपन्नइत्युक्तं॥यथावैहीनरि वैहीनरस्यापत्यंविज्ञोन्यायीशक्तश्चस
न्वैहीनराणिवहीनरस्यस्वपितुःसक्तानिधनानिररक्ष॥उपेंद्रवज्राछंदः॥श्रीः॥सौवश्विदौवारिकपैलिदौवारपालि

मौवस्तिकमुरव्यलोकः॥ मां सान्यति स्फे यक्रतोत्रनैयग्रोधंकषायं न्नुन भोक्तुमैछत्॥ ३२॥ श्रीः॥ स्पष्टं किंतु॥ शोभ
नो अश्वोस्य स्वश्वस्तस्यापत्यंसौवश्विः दौवारिको द्वारेनियुक्तः दौवारपालिर्द्वा रपालस्यापत्यं॥ अतिस्फे यक्रतोदयादिगुणैः
स्फारूतस्यपरपत्यमतिक्रांतः सन् अत्रभैमो सति॥ निष्प्रवाणीत्यत्र निष्प्रवाणिरिति कजभावो निपात्यः स्फ म्न्रू। करभोरू। अ
६ त्र स्फ भ्न्वादिभ्य इति न कच्च॥ इति सप्तविंशः पादः समर्थितः॥ दाक्षिभार्गवेत्यत्र हृद्धिरित्यादिना हृद्धिः कैकेयी मैत्रेयिका प्राले
येत्यत्र केकयेत्यादिना हृद्धिर्यादेश्च शब्दरूपस्य इयादेशः दाविक दाविका कूलैः पूर्वदाविकाः शांशपदार्घसत्र श्रायसेत्यत्र
देविकेत्यादिना हृद्धि प्रसंगे आकारः॥ त्रितिविहीनगणि विहीनरिः अत्र वहीनरस्येदित्येत् नैयायिकः सौवागमिकः त्रितिसौ
वश्वीत्यत्र य्व इत्यादिना औदौ तावागमौ॥ दौवारिकः सौवस्तिकः स्फे यक्रतः अत्र द्वारादेरित्यैदैतावागमौ॥ श्वादेरिति प्र
तिषेधाद्वारादिपूर्वाणामपिस्यात्॥ दौवारपालिः नैयग्रोधं अत्र न्यग्रोधस्येत्यादिना ऐदागमः। उपजातिश्छंदः॥ श्रीः॥ नै
य्यंकव्यासीन्न्यांकवत्वक्स्पटानां त्वग्डुः प्रापास्मिन् घोषयत्याश्वमारि॥ स्वांगिव्यांगिश्वाभस्त्रिभिर्व्यावभाषी निष्ठैः श्वाक
र्णेप्युत्त्वकैः पल्लिदेशे॥ ३३॥ श्रीः॥ न्यांकवीनां कुमृगभेदसक्तात्वकुचर्मपदार्थषां न्यांकवत्वक्स्पटानां मुनीनां शबराणां वा नै
यंकवीत्वकुड्डुष्प्रापासीत् मृगाणां मारणाभावात्। कसति अस्मिन् भैमो किंभूते व्यावभाषी निष्ठैर्विनिमयन अन्योन्यंभा
षणतत्परैः सद्भिः॥ स्वांगिव्यांगिश्वाभस्त्रिभिः स्वंगव्यंगश्वभस्त्राणामपत्यैः प्रयोज्यकर्तृभिरुच्चैरुदात्तस्वरेण आश्वमारि
घोषयति॥ क श्वाकर्णेश्वाकर्णः श्वकर्णापत्यस्य पल्लिपतेः संक्रपल्लिदेशेपि॥ नैयंकवीन्यांकवेत्यत्रन्यंकोर्वेतिवा पदागमः॥ व्या
वभाषीसांगिव्यांगीत्यत्र नञ्स्वंगादेरित्यैदौतौन॥ श्वाभस्त्रिभिरत्र श्वादेरितिइ इति नौत्॥ श्वाकर्णेत्यत्र न्यइत्यौत्॥ वै
श्वदेवंछंदः॥ श्रीः॥ न श्वापदं श्वापदिकोपिशौवापदामिषेप्सुः पलमाददे स्मिन्॥ न प्रौष्ठपादोप्यभवन्नृशंसो धर्मोत्तरदा
त्स्फत्तरभद्रपादः॥ ३४॥ श्रीः॥ अस्मिन्नृपे सति शुन इव पदमस्य श्वापदमारण्यकः पशुर्मृगचित्रकादिस्तेन चरति श्वाप
दिको पिव्याधोपि श्वापदस्य मृगस्य विकारं पलं मांसं नाददे श्वापदवधेन नाग्रहीत्॥ कीदृक् शौवापदामिषेप्सुः श्वापदस
क्तमांसमिछन् एतेन राज्ञो अतिप्रचंडाज्ञतोक्ता॥ तथा तदा भैमराज्ये प्रौष्ठपादोपि प्रौष्ठपदाभिः प्रचंडयुक्ताभिर्युक्ते काले
जातोपि न रो नृशंसो हिंस्रकर्मा नाभूत्॥ प्रौष्ठपदास्फहि जातो अतिनृशंसः स्यात्॥ यदुक्तं॥ परदारमद्यसेवी दारुणक ६
र्मा निशाचरस्तीक्ष्णः॥ विषमः प्रसह्यहर्ता प्राक्प्रोष्ठपदाभिजातः स्यात्॥ पूर्वभद्रपदा यत्र स प्राक्प्रोष्ठपदः॥ कालसत्र

॥ यतः कीदृक् धर्मादत्स्फत्तरभद्रपादः उत्तरभद्रपदास्फ जातमतिक्रांतः॥ उत्तरभद्रपदास्फहि जातो अतिधार्मिकः स्यात्।
उक्तंच॥ वक्ता स्फ खी प्रजावान् धार्मिको द्वितीयास्त्वित्यादि द्वितीयास्त्रूत्तरभद्रास्फ श्रीकुमारपालोत्यादितया अहिंसादिवि
षयया धर्मवासनया तस्मादप्यतिधार्मिक इत्यर्थः॥ श्वापदं शौवापदेत्यत्र पदस्यानितिवेतिवा औत्॥ अनितीतिकिं श्वा
पदिकः प्रौष्ठपादः उत्तरभद्रपादः अत्र प्रोष्ठेत्यादिना उत्तरपदस्य हृद्धिः॥ उपजातिश्छंदः॥ श्रीः॥ तंपूर्वनैदाघरविप्रतापम
नुव्रजन् सोपि न जातु हिंसां॥ चक्रे स्फपांचालकसर्वपांचालकार्धपांचालकलोक उच्चैः॥ ३५॥ श्रीः॥ सोपि हिंसकत्वेन सर्व
त्र प्रसिद्धोपि स्फपांचालक सर्वपांचालकार्द्ध पांचालकलोकः स्फपांचालेषु अर्धेषु पांचालेषु च भवो यो लोकः स जंतुहिंसामुच्चै
र्न चक्रे॥ यतः पूर्वनैदाघा निदाघस्य पूर्वस्मिन् भागे भवो यो रविस्तद्वत्प्रतापो यस्य तं॥ तथा तं भैमिमनुव्रजन् सेवकत्वात्तदा
ज्ञाप्रतिपालनेनानुगच्छन्॥ पूर्वनैदाघेत्यत्र अंशादृतोरित्युत्तरपदहृद्धिः॥ स्फपांचालक सर्वपांचालक अर्धपांचालकेत्य
त्र स्फसर्वेत्यादिना उत्तरपदहृद्धिः॥ श्रीः॥ पदातिभिः सोपरकार्ष्णमृत्तिक पूर्वपांचालकपौर्वमद्रैः॥ द्वालाम धौदारितभां
ड आस्य द्विवार्षिकींचाधिकवार्षिकींच॥ ३६॥ श्रीः॥ स्पष्टं किंतु॥ अपरकार्ष्णमृत्तिक पूर्वपांचालक पौर्वमद्रैरपरकृष्ण
मृत्तिकानाम्नि प्राग्ग्रामे पूर्वेषु पंचालेषु पूर्वेषु मद्रेषु च भवैः द्विवार्षिकीं द्वे वर्षे भूतामधिकवार्षिकींच अधिकानि द्वाभ्यां वर्षा
भ्यां सकाशादतिरिक्तानि वर्षाणि भूतांच॥ श्रीः॥ सीदता मदित धान्यमसौ त्रैवर्षिकं यदिह तेन कदापि॥ न द्विकौडविक
आढ्यगृहं कोप्यभ्यगादधिककौडविको वा॥ ३७॥ श्रीः॥ असौ भैमिर्यद्यस्माद्धेतोः सीदतां मांसादि विक्रयनिषेधेनाव
र्तमानानां सौनिककल्लालादीनां त्रैवर्षिकमतिबद्धत्वेन त्रीणि वर्षाणि भावि धान्यमदित ददौ॥ तेन कारणेन इह जगति
कोपि आढ्यगृहं धनिसदनं कदापि नाभ्यगात्॥ कीदृक् सन् द्वौ कुडवौ सेतिकेप्रयोजनमस्य द्विकौडविको धान्यसेति
का धान्यसेतिकाद्ययार्थी॥ एवमधिककौडविकः॥ स्वागताछंदः॥ श्रीः॥ नृपः स्वपत् पांचकलापिकाहर्तृत्रिद्विसांवत्स
रिकांगरक्षः॥ द्वैशाणशाणानिशितासिपार्श्वोशृणोन्निशीथे स्वरमन्यदार्तं॥ ३८॥ श्रीः॥ अन्यदा नृपो निशीथे आर्तस
दुःखं स्वरमशृणोत्॥ कीदृक्सः॥ द्वाभ्यां शाणाभ्यां मानभेदाभ्यां क्रीता द्वैशाणी श्रेष्ठत्वेन महार्घ्येत्यर्थः या शाणा तेजनो
पलस्तस्यां निशितस्तीक्ष्णीकृतो यो असिः स पार्श्वे यस्य सः॥ न जी विकार्य षांते पांचकला पिकाहर्तृत्वयः श्रूरत्वाचुकृता
दिगुणैर्महाद्वृत्त य इत्यर्थः॥ द्विसांवत्सरिकाश्च द्वौ संवत्सरौ भूता श्चिरकालीना इत्यर्थः ये अंगरक्षा निशीथस्य निद्राभरह

तुत्वात्स्वपंतरत्नेयत्रतस्मिन्॥ उपजातिश्छंदः॥ श्रीः॥ नृपोयदध्याविति कापिशोकापूरान्मुमूर्षत्यभिगोदितीह॥ विदीर्य
तेद्वैकुलिजिक्यु खात्यद्वैकोडविक्यभ्यधिकान्नपूरात्॥ ३९॥ श्रीः॥ पूर्वार्धस्पष्टं॥ युक्तंचैतद्यदसोशोकापूरादभिगोदि
ति हि यस्मादर्धकोडविकोकुडवस्याधनक्रीताउखास्यालीद्वैकुलिजोधान्यमानभेदोपचतिसंभवत्यवहरतिवासा अभ्यधि
कान्नपूराहिदीर्यंते॥ श्रीः॥ राजार्धकंसिकमथोपरिधायवस्त्रमात्रार्धकोडविकगुंठननीलवासाः॥ प्रावाहणेयपदिकान्
स्वपतःप्रवाहणेयेतरान्पिविहायतनश्चचाल॥ ४०॥ श्रीः॥ अथोराजाततनस्थानाच्चचाल॥ किंकृत्वाकंसोत्रीन्यादिमान
मर्ध्दकंसस्यार्धकंसःप्रयोजनमस्यार्धकंसिकमल्पमूल्यमित्यर्थः वस्त्रंपरिधायतयास्वपतःप्रावाहणेयपदिकान्प्रवा
हणःशस्त्राजीवीविप्रस्तस्यापत्यानिशुभ्रादित्वादेयणि प्रावाहणेयायेपदिकाःपत्तयस्तान्प्रवाहणेयेतरानपि विहाय
॥ कीदृक्सन्केनाप्यनुलक्षणार्थमात्रंगृहीतमार्धकोडविकंकुडवार्धनक्रीतंगुंठनंसकलशरीराच्छादकंनीलंवास्नोव
स्त्रंयेनसः॥ पूर्वपांचालकेत्यत्रामद्रस्यदिशइत्युत्तरपदवृद्धिः॥ अमद्रस्येतिकिंपौर्वमद्रः॥ अपरकाण्मृत्तिकेत्यत्रप्राग्ग्रा
माणामित्युत्तरपदवृद्धिः॥ द्विवार्षिकोअधिकवार्षिकोअत्रसंख्येत्यादिनाउत्तरपदवृद्धिः॥ अभाविनीति किं॥ त्रैवार्षि
कंधान्यमानद्विकोडविकः॥ अधिककोडविकः॥ संवत्सरद्विसांवत्सरिकेत्यत्रमानेत्यादिनाउत्तरपदवृद्धिः॥ अशाणकु
लिजस्येतिकिं॥ द्वैशाणद्वैकुलिजिकि॥ अनाम्नीतिकिं॥ पांचकलापिक॥ अर्धकोडविकीत्यत्रअर्धादित्यादिनाउत्तरपदवृ
द्धिः॥ वान्यादेःपरिमाणात्पूर्वस्यतुर्धशब्दस्यवास्यात्॥ अनतइतिकिं आर्धकंसिकंप्रवाहणेयेत्यत्रप्रादिनाउत्तरपदवृद्धिरा
देःपूर्वस्यतुप्रस्यवा॥ वसंततिलकंछंदः॥ श्रीः॥ समलक्षिसयान्प्रवाहणेयकृतोप्यप्रावाहणेयकः॥ तादृग्वेषःप्रवाह
णेयिभिरेकप्रावाहणेयिवत्॥ ४१॥ श्रीः॥ सराजाप्रवाहणेयकतापिप्रवाहणयानांप्रवाहणस्यापत्यानांसमूहादपि
यान्सन्बहूनांरक्षापालानांमध्यान्निर्गच्छन्नपीत्यर्थः॥ प्रवाहणेयिभिःप्रवाहणेयस्यापत्यैर्युवभीरक्षापालैःसमलक्षि
कइव॥ एकप्रावाहणेयिवद्कोप्येकोयंप्रावाहणेयस्यापत्यंयुवायातीतिज्ञातोननुराजेत्यर्थः॥ यतोनास्तिप्रावाहणेय
कंप्रावाहणेयानांसमूहःसहचरंयस्यसएकाकीत्यर्थः तथातादृग्वेषःपरिहितात्यमूल्यनीलवस्त्रत्वेनप्रावाहणेयिवेष
सदृशवेषः॥ प्रवाहणेयिभिःप्रवाहणेयिप्रवाहणेयकतःप्रवाहणेयकःअत्रएयस्येत्युत्तरपदवृद्धिः॥ आदेस्तुप्रस्यवा

॥ वैतालियंछंदः॥ श्रीः॥ आचापलेनैषजयन्नचापलंक्षितेरनैश्वर्यमनैपुणंविना॥ पथानशौचेनययोसतस्ययन्नाकोशलं
पथ्यपर्यत्यकौशलं॥ ४२॥ श्रीः॥ सएषराजाअनशौचेनअशुचित्वरहितेनपथारुत्याययौ कीदृक्सन्॥ आचापलेनस्थिर
चित्ततयाक्षितेःपृथ्व्याअचापलंस्थिरतांजयन्निर्भयइत्यर्थः तथाअनैश्वर्यमनैपुणंविनासामर्थ्येनादक्षनयाचरहितःशक्तो
दक्षश्चेत्यर्थः॥ युक्तंयदसोशुचिनापथाययोयद्यस्मात्तस्यभेमःपथिमार्गविषयेअकौशलमनिपुणत्वंनास्तिमार्गेत्यसो
कुशलएवेत्यर्थः॥ तथाहियस्मात्तस्यापथेअमार्गेअकौशलंअथचपथिसदाचारे अपंथेअनाचारेइत्यर्थः॥ शब्दछलेन
अयमर्थांतरन्यासः॥ इंद्रवंशावंशस्थयोरुपजातिश्छंदः॥ श्रीः॥ आनैश्वर्यानैपुणाशौचरुग्णोयल्लोकस्तत्किंमयेत्य
न्यदुःखेः॥ दुःखीव्याधीयन्नृपस्तेननाक्षेत्रज्ञेप्याक्षेत्रज्ञमेषान्वमंस्त॥ ४३॥ श्रीः॥ यद्यस्माल्लोकआनैश्वर्यदारिद्र्यमसा
मर्थ्यवाआनैपुणमज्ञताआशौचंरोगादिनाअशुचित्वंद्वंद्वेतेरुग्णःपीडितोवर्ततेकस्याअपिस्त्रियाएवंशोकेनरोदना
त्॥ तत्तस्माद्वेतोर्मयाकिमानैश्वर्यादिदुःखादरक्षकत्वेनव्यर्थनृपशब्दार्थत्वान्मयानृपेणनकिमपीत्यर्थः इत्येवंप्र
कारेणअन्यदुःखेरानैश्वर्यादिविषयैर्लोकस्यकष्टैर्दुःखीसन्नृपोभैमिर्यद्यस्मात्व्याधीदम्त्राम्यत्तेननहेतुनाएष
नृपाअक्षेत्रज्ञपिक्षेत्रज्ञआत्मानतयाअक्षेत्रज्ञःपरस्तस्यभावेपिलोकस्यपरत्वेपिआक्षेत्रज्ञंस्वस्माल्लोकस्यपरत्वं
नान्वमंस्त॥ प्रजादुःखदुःखितत्वादात्मनोभिन्नाःप्रजानाज्ञासीदित्यर्थः॥ अक्षेत्रज्ञ। आक्षेत्रज्ञ। आनैश्वर्यं अने
श्वर्यंअकौशलंआकौशलंअचापलंआचापलेन॥ अनैपुणंआनैपुणंअनशौचेनआशौचेत्यत्रनञइत्यादिना उत्तर
पदवृद्धिःआदेस्तुनभोवा॥ शालिनीछंदः॥ श्रीः॥ किंकौरुजंगल्युतवैश्वधेनवीनकौरुजंगल्युतवैश्वधेनवी॥ इयंहिसौ
वर्णवलज्यदोमृशंस्तरोरधःस्त्रींरुदतींददर्शसः॥ ४४॥ श्रीः॥ सभैमिस्तरोरधोरुदतींस्त्रींददर्शकीदृक्सन्अदएत
न्मृशंस्तस्यास्तथाविधरूपनपथ्यादिदर्शनात्परिभावयन्॥ तदेवाह॥ इयंस्त्रीकिंकौरुजंगलीकुरुसंबद्धाजंगला
निर्जलादेशाःकुरुजंगलास्तेषुभवाउतकिंवावैश्वधेनवीविश्वधेनादेशभेदभवाउताथवाइयंनकौरुजंगलीनापिवैश्व
धेनवीकिंतियंस्त्रीःस्फुटंसौवर्णवलजीस्कवर्णवलजपुरेभवा॥ इंद्रवंशावंशस्थयोरुपजातिश्छंदः॥ श्रीः॥ अथेत्यवा
चत्सपितववत्ससौवर्णवालज्यसिकिंसदुःखा॥ सौभाग्यदर्पादपसौत्हदेनसौहार्दिनीकिं विधुतासिपत्या॥ ४५॥ श्रीः॥

द्याश्रयसर्ग अथसराजापितेवभवोचत्॥तथाहि॥हेवत्ससौवर्णवालजिकिंकिमितिमङ्ःस्वासि॥किंचसौहार्दिनीस्कन्दस्क
२० त्हृदयस्यवेदंभावःकर्मवानस्यदमित्सणियुवाद्यणिवासौहार्दंपत्स्योप्रेमतइतीसत्यपिपत्या विधुतासिपराभूतासि।
यतःसौभाग्यदर्पादपसौत्हृदेनत्वय्यपगतस्नेहेन॥उपजातिश्छंदः॥श्रीः॥सौरसैंधवउसौत्स्नागरोवानुशाति
८ किरपारलौकिकः॥त्वांनडुर्व्रतिकआग्निवारुणींगामिवहविनिहंतुमाहरत्॥४६॥श्रीः॥उद्दे वत्समेसुरसिंधोः गंगायाः
समीपादेशापिसुरसिंधुः वाराणसी तत्रजातः कोपांत्याच्चाणित्यणि सौरसैंधवः सौत्स्नागरोवासुत्स्नगरेभवः एतद्दरोभ
वोत्युतिदांभिकाभववीतिदाभिकद्दत्यर्थः कोपिदुर्व्रतिकोदुष्टव्रतीकापालिकादिदुर्विद्यासाधनायत्वांविनिहंतुमिह
स्थाने आहरन्न किमानिनायन अत्रलोकभाषयाकिमर्थयतः कीदृगनुशातिकिः अनुशातिकस्य। चारस्यापत्यंकुल
कमागतचौरिकाबलेनहरणकुशलस्येइर्थस्तथापरलोकः प्रयोजनमस्य पारलौकिकः तथा अपारलौकिकः स्त्रीवध
महापापस्यचिकीर्षुत्वनपरलोकानपर्क्षायथासौरसैंधवः सौत्स्नागरोवाकोपिऋत्विगग्निवारुणीमग्निवरुणद
वतांगां अनडुहीं विनिहंतुं यागेयूपसमीपआहरति असाध्यराजयक्ष्ममहाव्याधिनिवर्तनायाग्निवारुणीमनडु
वाहीमालभेतइतिश्रुतिः कौरुजांगलिः वैश्वधेनवी वैश्वधेनवी सौवर्णवल्कमी अत्रजंगलेत्यादिना पूर्वपदस्य
नित्यंवृद्धिः उत्तरपदस्यतुवासौहार्दिनी सौभाग्यसौरसैंधवः अत्रहृदित्यादिना उभयपदवृद्धिः बहुलाधिकारान्मि
त्रामित्रार्थयोः सुहृद्दुर्हृदूशब्दयोरप्रसौहृदेनेत्यपिस्यात् दौर्हृदमित्यपिज्ञेयं सौत्स्नागरः अत्रप्राचांनगरस्येत्युभय
पदवृद्धिः आनुशातिकः पारलौकिकः अनुशतिकादिनाउभयपदवृद्धिः रथाद्दनावृत्तं॥श्रीः सौमेंद्रमैंद्रावरुणं
हविर्नुकिंत्वाच्छिनत्कोप्यसुरश्छलेन ऐक्ष्वाकदारान्नुहिरण्मयेणनाभ्रौणहत्यक्षुभितादरौस्यः॥श्रीः॥किंकाप्य
९ सुरोदैत्यश्छलेनत्वांत्वामाच्छिनत्रूपातिशायमूढत्वेनबलादग्रहीत् यथासौमेंद्रदेवतंऐंद्रावरुणंचहविर्हव्यंका
प्यसुरः छलेनऋत्विग्भ्यआच्छिनत्ति यथावादशास्योरावणः ऐक्ष्वाकदारांरामभार्यांसीतांहिरण्मयेणनस्वर्णमृगेण
कृत्वाच्छिनत् यतः कीदृक् भ्रूणघ्नोभावोभ्रूणहत्यातेनक्षुभितोभीतोभ्रौणहत्यक्षुभितोनतथामहापापिष्ठइत्यर्थः
उपजातिः ४७॥श्रीः॥मैत्रेयवाकसारवाः पवित्रामनंतमांतिक्यनिजप्रियांत्वां॥अनंतियोप्यंतितमोत्रविध्वंसितुं
कुधैवत्यउतानिनाय॥४८॥श्रीः॥उताथवाकुत्सितंधैवत्यं धीवनः पाडित्यंसयस्यसकुधैवत्यः कुधीः पारदारिकस्त्वां
विध्वंसितुंविध्वस्तशीलांकर्तुमत्रस्थानेआनिनाय कीदृक्सन् अनंतियोपिशीलभंगहेतुत्वादंतिकेसाधुरप्यंति

तिनमः शीलभंगायातिशयेनांतिकः किंभूतांसतींत्वांमित्रयोरपत्यंमैत्र्यादित्वादेयञि मैत्रेयो मुनिस्तस्ययावाक्
तथासरख्यांभवंसारवंयद्वार्जलंतद्वत्पवित्रांसुशीलत्वेननिर्मलां तथाअंतिकेनिकटेनतथानंतिमः शोषितत्वादिनादूर
स्थः अंतिकोनिजप्रियोयस्यास्तां॥श्रीः॥अप्यंतितोंऽतिकतएत्यनदैवमुत्काभूपेस्थितेंतिकतमेनिजबांधवेनु॥साथ्यां
तिषन्न्यगददंतिकसन्नृपांघ्रिद्वंद्वंस्त्रजिष्ठमिवदंतरुचादधाना ४९॥श्रीः॥अथांतिकेसीदत्यंतिकषत्निकटस्थासास्त्री
न्यगदद्भाषे कसतिभूपेकिंभूते अंतिकाद्दाहीयरुहोपादानेइतितसावंतितोपिनिकटादप्यंतिकेआद्यादित्वात्तसावंति
कतो अत्यंतंनिकटेइत्यर्थः एत्यागत्यतदैवमुत्कारीत्योत्कावस्थितेमौनमाश्रिते कस्मिन्निव अंतिकतमेअतिनिकटेनिज
बांधवेन्वतिनिकटमात्रकेपित्रादिस्वजनेइवेत्यर्थः कीदृक्सती सलज्जत्वेनाधोमुखंभाषणाद्दंतरुचारुत्वा अंतिकस
न्निकटस्थंनृपांघ्रिद्वंद्वंस्त्रजिष्टमिवबहूनांमध्ये अतिशायेनस्रग्वीव दंतकांतरतिविशदत्वाद्रतिप्राचुर्याच्चपूजाहेतुत्वाति
शायितपुष्पमालामिवादधाना॥वसंततिलका॥श्रीः॥बोधिसत्वमिवबोन्निभवंतंसुत्वचिष्ठनयऋज्ववदातं अस्त्रजी
यसि जनेस्त्रजयेत्कः कोत्वचीयसिवनत्वचयेद्वा॥५०॥श्रीः हेमहापुरुषभवंतंत्वांउत्वचिष्ठनया बहूनांमध्ये अत्यर्थंत्वग्वां
स्त्वचिष्ठसुष्ठुत्वचिष्टः सुत्वचिष्ठः तद्भावेनत्वचः सौम्यतादिश्रीविशेषणहेतुनाऋजुः सरलस्वभावः सचासाववदातश्चपा
पमलरहितश्चऋज्ववदातः यद्वाऋजूनिसरलान्यवदातानिउत्कृष्टरूपाकरणादीनिअद्भुतकर्माणियस्यतंबन्निकमि
वबोधिसत्वमिवबुद्धदेवतामिव आकृतिविशेषणापित्वां बुद्धदेवमिवलोकोत्तररूपार्जवादिगुणाधारंजानामीत्यर्थः॥
अमुमेवार्थंव्यतिरेकार्थांतरन्यासाभ्यांद्रढयति बताति कोमलामंत्रणे द्वयोर्मध्ये अत्यंतंस्रग्वीस्रजीयान्नतथास्रजीयांस्त
स्मिन्पुष्पमालारहितजनविषयेकः स्रजयेत्स्रग्विणमाचक्षीतवा यद्वा अत्वचीयसिविशिष्टत्वग्रहितेजनेकस्त्वचये
त्त्वग्वंतमाचक्षीत नकोपीत्यर्थः॥ सौमेंद्रं ऐंद्रावरुणं अत्रातोनेत्यादिना नोत्तरपदवृद्धिः सारव ऐक्ष्वाक मैत्रेय भ्रौण
हत्यधैवत्यः हिरण्मयइत्येते सारवेत्यादिनासाधवः अनंतिमः अंतिमः अंतिनः अनंतियः अंतिषद एते बांतमेत्या

दिनानोत्तरपदवृद्धिः सारवऐक्ष्वाकमैत्रेयभ्रौणहत्यधैवत्यहिरण्मयेत्यत्र सारवेत्यादिना साधवः अनंतमः अंतितमः
अंतितः अनंतियः अंतिषद एते वांतमेत्यादिना साधवः पक्षे अंतिकतमे अंतिकतः अंतिक्य अंतिकसत स्वजयेत स्वजिष्टः
स्वजीयसि त्वचयत सुत्वचिष्ठ नयात्वचीयसीत्यत्र विन्मतोरित्यादिना विन्मतोर्लुप ॥ स्वागता ॥ श्रीः ॥ कनयन्न चधर्ममथाकनीया
नथवाकनिष्टासि मनुः स्वयंसः यवयद्यविष्ठस्य यवीयसो ल्पिष्ठ जनंतथाल्पीयसि नाल्पयेत कः ॥५१॥ अथवा हे महापुरुषकनी
यान द्वयोर्मध्ये अत्यंतं युवा कनिष्ठो बहूनां मध्ये अत्यंतं युवा चातितरुणतम इत्यर्थो सि त्वं सोति धार्मिकत्वेन प्रसिद्धः स्वयं साक्षान्म
नु मनुर्ऋषिः को मनुरित्याह कनीयान द्वयोरल्पयोर्मन्वोर्मध्ये अल्पश्चाथवा कनिष्ठो बहूनां मनूनां मध्ये अल्पश्चावा स्वायंभु --१
स्वारोचिष २ उत्तम ३ तामस ४ चाक्षुष ५ परवत ६ वैवस्वत ७ सूर्यसावर्ण ८ ब्रह्मसावर्ण ९ रुद्रसावर्ण १० धर्मसावर्ण ११ दक्ष
सावर्ण १२ रौच्य १३ भैत्याख्या इति चतुर्दशमन्वर्थय आद्याः सप्तभूता अंत्यास्तु भाविनस्तेषु त्वं लघुतरो लघुतमो वा मनुर्भवसी
त्यर्थः ॥ यतः कीदृक त्वं एवंरूपालुत्वादिगुणैरघं पापं कनयन् अल्पीकुर्वन् अघा तथा धर्मं कनयन् युवानं कुर्वन् अमुमेवार्थम
र्थीत [illegible] बहूनां यूनां द्वयोर्मध्ये अतिय
वाननर कानयुवयवयुवाननाचक्षात स्यथः तथा [illegible]
त्वात्मेत्यादिना अयूनाः कत्वा पक्षे अल्पयत अल्पिष्ठः अल्पीयसि यवयत यविष्ठस्य यवीयसः ककिरवं छंदः ॥ श्रीः ॥ श्रेष्ठे
ज्येष्ठे श्रेयसि ज्यायसि त्वय्यात्मोत्क्रुशान द्राक्श्रयामि ज्ययामि ॥ साधीयः साधिष्ठ नेदिष्ठ नेदीयांसः श्रोतुः संतु तदुःखवेगाः
५२॥ श्रीः ॥ उद्वतः कृशोयेभ्यस्ते उत्क्रुशाः दुःखहेतवः आत्मन उत्क्रुशाः आत्मोत्क्रुशास्तान अहं त्वयि विषये द्राक् श्रयामि वचनस्फा
तिस्फुटसत्यत्वेन प्रशास्यं यथास्या ■■ दवमाचक्षे तथाज्ययामि वचनस्यातिमहत्वात वृद्ध यथास्याद् एवमाचक्षे च प्रशास्यशब्दात
वृद्धशब्दाच्च क्रियाविशेषणादत्र णिजयतः किंभूते त्वयि श्रेष्ठश्रेयसि च महापुरुषत्वेनातिप्रशस्ततमे इत्यर्थस्तथा ज्येष्ठज्याय
सि च अत्यंतं गुणैर्वृद्धतमे इत्यर्थस्ते नश्च श्रोतुर्मदीयोत्क्रुशानाकर्णयतः सतस्ते तव महापुरुषत्वेन परदुःखदुःखितत्वाद् दुः
खवेगाः कष्टसंभाराः संतु कीदृशाः द्वयोर्मध्ये अतिबाढाः साधीयांसो बहूनां मध्ये अतिबाढाः साधिष्ठास्तथा बहूनां मध्ये अत्यं
तिकानेदिष्ठा द्वयोरत्यंतिका नेदीयांसो विशेषणकर्मधारया नेन तथा अतिगाढतमा अतिनिकटतमाश्चेत्यर्थः ५२ शालिनिछंदः
प्रेमनेदयति साधयितोक्तः प्राययन्सबरिमहगरीयान त्वां त्रपिष्ठमहमत्रपिमाणं हीकरोम्यगरिमाचपयंती ॥५३॥ श्रीः ॥
गरीयान द्वयोर्मध्ये अत्यंतं गुरुत्वयुक्त उक्तेर्वचसः साधयिता बाढमाख्याता अत्रापि क्रियाविशेषणाद्वा टार्णिच ॥ अत्यंतंव
कापुमानिह जगति प्रेमप्रियभावं प्रीतिं करोति कीदृशं सबरिम वरिम्णा उरुत्वेन सह यत तत्सबरिम ● महत यतः कीदृशः
प्राययन प्रियमाचक्षाणः यो हि गरीयान वक्तास्यात्स सुखदो किंभिर्जगतो महतीं प्रीतिं निष्कर्दीकरोतीत्यर्थः अहं त्व गरिमा
स्त्रीत्वेन गुरुत्व रहिता अत्रपिमाणं त्रपिम्णा दुःखनरहितं त्वां हीरखेदे अत्रपिष्ठं महापुरुषत्वेन दर्पणवन्निर्मलत्वाच्चिन्त
स्व दुःखसंक्रमणनातिदुःखितं करोमि यतस्त्रपयंती न्रपस्व दुःखमाचक्षाणा दुःखभणनेन सज्जनजनस्य दुःखकारिणं त्वं

त्रणिंयदुःखहेतुनाह ॥ श्रीः आसीत प्रेयान मनिवृंदिष्ठ वृंदीयान स्त्री प्रेष्ठः स्फेष्ठ बंहिष्ठकांतिः ॥ स्फेयो द्राघिष्ठेक्षणश्रीर
तिस्थेयो वर्षीयान श्रेष्ठ वर्षिष्ठ बुध्या ॥५४॥ हे अति वृंदिष्ठ महापुरुषत्वेनातिप्रशस्य मे मम प्रेयान् भर्ता आसीत कीदृक स्फेष्ठो
तिस्फिरो स्युपचितो बंहिष्ठाति बहुलकांतिः लक्ष्म्या युत्कर्षजनितादीप्तिर्यस्य सः तथा स्फेयसी अत्युपचिता द्राघिष्ठा दीर्घा ईक्ष
णश्रीर्यस्य सोतिरूपपात्रमित्यर्थः तथा श्रेष्ठोतिस्थिरो वर्षिष्ठा वातिवृद्धा या बुद्धिः तया कृत्वा अतिस्थेयो वर्षीयान स्थेयान अति
स्थिरप्रकृतिः यो वर्षीयान अतिवृद्धः तमप्यतिक्रांतो नान एव वृंदीयानतिप्रशस्यो न तएव स्त्री प्रेष्ठ स्त्रीणामतिप्रियः ॥ शालिनी छंदः
द्राघीयो बंहीयो वाणिज्यैर्गरिष्ठो लक्ष्मीं सोस्थेम्नीं स्थापयन स्फाययंश्च दध्यौ रात्रौ निर्बंहिम द्राघिमायां वर्षिम्ना नाप्यपि त्रपीया
न कदाचित ॥५५॥ सममप्रियो वर्षिम्णा वार्धक्येना नाप्यपि युवा युवापि त्रपीयान बहुलक्ष्मी रक्षाचिंतया अतिदुःखी सन कदाचि
त निर्बंहिम द्राघिमायां बंहिष्ठो बाहुल्यात द्राघिम्णो दीर्घत्वाच्च निष्क्रांतायां जोषायामित्यर्थः रात्रो दध्यौ चिंतितवान कीदृक द्राघीयां
स्यतिदीर्घाणि बंहीयांसि चाति बहुलानि यानि वणिज्यानि वणिक्कर्माणि व्यवहाराः तैः कृत्वातिगरिष्ठो अतिगुरुरत एवास्थेम्नीं स्थे
म्नास्थैर्येण रहितां स्वभावचपलामित्यर्थः लक्ष्मीं स्थापयन स्थिरां कुर्वन स्फाययंश्चोपचितां कुर्वन्श्च ॥ वैश्वदेवी ● छंदः ॥ श्रीः ॥
बंहयेच्च गरयत्त्रिपयेद्वा यार्थमक्षमसलोभनृपोर्व्यां ॥ द्राघयेत सवरयेत स्थिरयेच्चानर्थमक ■■■ मवरिष्ठमनीषः ॥५६॥
अक्षमः पालयितुमशक्तः सलोभश्च लुब्धो यो नृपस्तस्य या ऊर्वीतस्यां यो नरोर्थद्रव्यं बहु व्यवहारादिभिर्बंहयेच्च बहुलं कुर्यात
स चोर्वीसदृशिभिर्नृपेण वार्थस्य हरणात एकं कवलमनर्थं द्रव्याभावं कष्टं वा द्राघयेद्दीर्घं कुर्यात वरयेऊरु कुर्यात स्थिरयेच्च कीदृक
सन्न ● वरिष्ठा अत्यंतमरुरुरमहत्तमा मनीषा यस्य सः निर्बुद्धिरित्यर्थः ॥ स्वागता छंदः ॥ स्वानि वर्षयितुमेषु वृंदयन शरद्सु
वृंदिम सुवीक्ष्य आत्मनः आपदं क्रशिमदां वरीयसीमक्रशिष्ट विभवाक्रशीयसः ॥५७॥ स्वानि द्रव्याणि वर्षयितुं वर्धयितुं वृं
दयन वृंदारकं प्रकृष्टं कुर्वन्नथ दात्मानमनेक व्यवहारैः प्रकर्षेण द्रव्याणि वर्धयन्नित्यर्थः अहमात्मनः स्वस्य क्रशिमदां कृशत्व
दायिकां दारिद्र्यदामित्यर्थः वरीयसीमतिमहतीमापदं सर्वस्वापहाररूपां वीक्ष्य संभावनायामिक्ष एषु शरद्सु सामीप्यके सप्तमी

यंयद्दृशधुनोष्यते तेषांमनः स्वस्थत्वेनप्रत्यक्षाणांसमीपेदृत्यर्थःज्ञायते शंदिमसुशंदिम्नाप्रशस्यत्वेन रहितेष्वसामर्थ्यलोभातिरे
कादिनानिकृष्टेष्वित्यर्थः आत्मनश्चकीदृशःस्यातिकशिष्टा अरूशतमोयाद्र्व्यंतेनाकशीयसोमहत्तमस्य॥ रथोद्धता॥ श्रीः॥ उरुप्र
नभ्रशिष्ठान भ्रशयन भ्रशीयान्रथान प्रतिष्ठान प्रथयन प्रथीयान॥ वृषान बढिष्ठान बढयन् बढीयान सुगाढिदेशेव वतः सआगा
त॥५८॥ ततः स्वस्यमहापत्संभावनाकरणानंतरं समस्थियः सुराष्ट्रदेशगुर्जरत्रायामागात कीदृकसन् भ्रशिष्ठानतिभ्रशानुष्ठान
भ्रशयन शीघ्रान कुर्वन् यतो भ्रशीयानुत्सुकः तथा अतिपृथून्रथान प्रथयन अतिबहुत्वेनसर्वप्रथिनान कुर्वन् यतः प्रथीयान्महत्श्चा
अतिपृथुस्तथातिदृढान साधमानान वृषान साधमानान् कुर्वन्यतो अतिसाधमः॥५८॥ सभीं प्रदिष्ठं प्रदयन प्रदीयान लक्ष्मीद्रढिष्ठान द्रढ
यन्द्रढीयान ॥ परिव्रढीयान सुपरिव्रढिम्नासहा● नयत्सव्रदिम भ्रशिम्ना॥५९॥ श्रीः॥ अतिशयेनास्मि यस्तेन उत्साह प्रकर्षानितेनसुप
रिव्रढिम्ना सुप्रभुत्वेन कीदृशां द्रढीयान अत्यंतंबलीउपचितो वा तथाद्रढिष्ठामत्युपचितां लक्ष्मीं द्रढयन वृद्धिरक्षादिना बलिष्ठा मुपचितां
वा कुर्वन अतएव परिव्रढीयान अतिपरिवृढोनकंजनस्वामी॥५९॥ श्रीः॥ सपरिव्रढयनपरिव्रढिष्ठं सद्रढिम ■ म्रदिमानमत्रभूपं॥
विभवं प्रथिमापहारशंकां कशयन भूयिष्ठात्क्षादभूयस्यत्संकं॥ समस्तपतिः स्वंधनं भूयिष्ठादतिबहोरपिस्वात्मकाशादभूयस्यदकं बणि
ज्येबहुत्वक्रे यतो विभवप्रथिमापहारशंकांकशयन कृशीकुर्वन मुंचन्नित्यर्थः एतदपिकृतइत्याह यतोत्र देशो नृपंपरिव्रढयन भास्व
व्यभवेननम्रं कुर्वन् किंभूतं सद्रढिमम्रदिमानं द्रढिम्ना प्रजारक्षासामर्थ्येन म्रदिम्ना च नितांभि■ त्वात्थनसदयहृदयत्वेनसहित
मतएव परिबाढिष्ठमुत्तमप्रभुं॥ उपच्छंदसकं॥ श्रीः॥ बंहयनस्वधर्मवसुभावयंश्च स्थवयन विलासान सुखभूम्नि मग्नः॥ कुधियां द
विष्टाविपदां दवीयानसनिनायभूयः समयं यवीयान॥६१॥ यवीयानतियुवासमस्पतिः भूयः सुमयमतिबहुकालं निनाय निन्येक्रमे
कीदृकसन कुधियां मुखाणां कुत्सितानां वा दविष्ठाः तिदूराः अतएव स्वधर्मं बंहयन बहु कुर्वन तथा वसु द्रव्यं भावयंश्च बहु कुर्व
वि
श्चतथाविलासानश्रंगारचेष्टाविश■रोषानस्थवयन उप■तीकुर्वन् यथावसरं धर्मार्थकामानसेवमानइत्यर्थः अतएव च सुख
भूम्निसुखबाहुल्ये मग्नः कंकिरवंछंदः॥ अस्थवीयदृहसोस्थविष्ठधीः क्षोदयध्ववयदन्ययोवतं॥ क्षपयस्त्रदवयन्नजीजनदत्सो
य
पमंमयि यविष्ठ आत्मजं॥६२॥ श्रीः॥ सुविष्ठो अतियुवा मत्पतिरिह देशेवसनस्त्वोपममात्मतुल्यमात्मजं मय्यजीजनत कीदृकसन
नस्थविष्ठधी अस्थूलबुद्धिर्दीर्घदृष्टिरित्यर्थः॥ अतएव अन्यया वतंदवयन दूरीकुर्वन परदारसंगंवर्जयनदूरीकुर्वन्नित्यर्थः कीदृ
शं अस्थवीयारुशागंरूपशत्रमित्यर्थः तथाक्षोदयतवयतक्षपयन्न असतीत्वनक्षुद्रान नटविटादीनन्यूनस्तनस्तरुणानक्षिप्रां
श्चासाधुमानाचक्षाणं रथोद्धता॥ श्रीः॥ अक्षोदीयानद्रढसिष्ठ■हर्षविदध क्षेपीयोमहोत्सवं॥ सद्रसिमक्षोदिमशातनंद्रसी
यः क्षोदिष्ठानामप्यथार्थदानैः॥६३॥ अथपुत्रज■ मानंतरं समत्पतिः क्षेपीयातिक्षिप्रंमहोत्सवं विदध कीदृशांद्रसीयः क्षोदिष्ठाना
मपिद्रसीयांसो अतिद्रस्वा अतिलघवः अतिदरिद्रा इत्यर्थः तथाक्षोदिष्ठा अतिक्षुद्रा अतिनृशंसा व्याधादयो हंहं ते पाम व्यसनां●

द्रस्वमात्राः क्षुद्रमात्राश्चेत्यप्यर्थेर्थिदानैर्द्रसिमक्षोदिमशातनं द्रव्यस्यातिबहोर्दानादतिदरिद्राणामपि अतिनृशंसानामपि च दरि
द्रत्वनृशंसत्वयोः विनाशकमित्यर्थः यतः कीदृकसन् क्षुद्रो दरिद्रः कृपणश्च असंतंक्षुद्रः क्षोदीयान्न तथा ईश्वर उदारश्चेत्यर्थः
तथाद्रसिष्ठः हर्षगुरुत्तमानंदः उपछंदसकापरांतिका॥ श्रीः॥ स्थवयामियवयामिशिशुंक्षेपिष्ठमित्यद्रसिष्ठनाशयत्तिः॥ क्षेपि
मोपनतसत्यसिष्ठत्वाभ्यहृदयमहंनहिपुत्रं॥६४॥ अहं पुत्रंनहिनैव अभ्यदूरयं सदा स्वसमीपस्थमकार्षमित्यर्थः कीदृकसतीक्षे
पिष्ठं अतिक्षिप्रंयथास्यादेवंशिशुं स्थूलयामिस्थूलं करोमितथातथा युवयामियुवानं करोमि इत्येवं प्रकारेण अद्रसितास्नेहातिरेका
दद्रस्वीकृता विपुलीकृता शार्यो हर्निर्मनोरथो ययासा तथा प्रकृष्टा पयस्विनी पयसिष्ठा तस्याभावः पयसिष्ठत्वं क्षेपिम्नाक्षिप्रतं या
पनतंस्वयंढौकितंसन्नीरोगत्वपुष्टीकृत्वादिना शोभनं पयसिष्ठत्वं यस्याः सा अतिस्नेहात्स्वयंप्रभूत प्रचुरस्थारुस्तनेत्यर्थः स्वागता॥
सुतं करिष्ठंकरयंत्ययर्थयंकरीयसीस्वंपयसीयसीस्वयं॥ पतिंवसिष्ठंवसयंत्यदंकदाप्यानायवांनत्पराः पयीयसीः॥६५॥ अहंसुतं
स्तन्यपानादिना वर्धयं कीदृशी कर्त्ताजनको अस्त्यस्याः कर्त्तमती प्रकृष्टा कर्त्तमती करीयसी प्रशस्यपितृत्वं शोसर्थो यद्वा प्रकृष्टं कर्त्तारम
व्यकाला परिरक्षणादि बालकोचित क्रियाणां विधातारं करिष्ठंस्वं सुतं करयंती कर्त्तारमाचक्षाणा ततदनुकूलाचरणेन कर्त्तारं कुर्वाणेव यद्वा
करिष्ठं प्रकृष्टजनकवंतं कर्त्तारं वा पुत्रस्य जनयिता स्वमात्मानं करयंती कर्त्तमंतं कर्त्तारं वा चक्षाणा नहि न पुनरपरान्या पयीयसीः अति
पयस्विनीः पुत्रस्तन्यपानार्थं कदाप्यानाययां कीदृक्सती वसिष्ठमत्यंतं वसुमंतं अतिद्रव्याढ्यं पतिं भर्तारं वसयंती वसुमंतमाचक्षाणा
ईश्वरोयंवा बहुद्रव्यं वा दास्यति पुत्रस्य स्तन्यपानाय स्वपतिमत्याढ्यं भणंतीत्यर्थः यतः स्वयमेव पयसीयसी अतिपयस्विनी॥ वंशस्थंइदं
शयोरुपजातिः॥ श्रीः॥ स्नेहेनमां पयसयन वसवीयसश्च पुत्रो भवत्सतु जनैर्भशमितत्यर्कि॥ एष प्रपावसवयत्सयपज्जनानां चके प
यिष्ठवसविष्ठशुभावसीयान॥६६॥ सतु स पुनर्बालकः जनैर्भृशमतर्कि कथमित्याह एष बालको वसीयान् अतिवसुमान सन् प्रपाश्च
के पूर्वनवेभकारयदित्यर्थः कीदृशीः पयिष्ठाः शीतलसुरभिसुस्वादुजलहर्णघटत्वादतिशयेन पयस्विन्यो वसविष्ठा विशिष्टोपभोग्य
गवाक्षोपवनपुष्पवनवीनच्छायादिमहर्धिकत्वेनातिवसुमत्यः शुभा मनोज्ञाः स्ताः कषांकृते वसवः यत्सयपज्जनानां वसवयतः प

यथनः जगाम वसुमतीः पयस्विनीश्चावक्षाणा येन नास्त पांग वाक्षादिभिर्महर्द्धिकाः सुपयः पूर्णाश्च प्रपाः कृसंनीत्सुपभोगछ्या वरतां
लोकानांनिमित्तमित्यर्थः॥ कुतएवंविन कइत्यादपनः स्नेहेन मां पयसयन पयस्विनीं कुर्वन तथाच सतीया सोमदत्यस्य पुत्रश्चाभवत
श्रयामिश्रेष्ठश्रेयसीत्यत्र प्रशास्यस्यश्रइतिश्रः ज्यायामिज्येष्ठ अत्रवृद्धस्य ज्यइतिज्यः प्रशास्यस्यतुज्यादेशोदाहरणंस्वयंज्ञेयं ज्यायसमिति
ज्यायानितिनिपात्यं साधयिना साधिष्ठ साधीयः नेदयति नेदिष्ठः नेदीयांसः अत्रबाढस्यादिना साधनेदौ प्रियः प्रेम प्रापयन प्रेष्ठः प्रेयान
स्थिर अस्थेमास्थापयन स्थेष्ठः स्थेयः स्फिरः स्फायन स्फेष्ठस्फेयऊरु वरिम वरयन वरिष्ठ वरिमा वरीयसीं गुरु गरिमा गरीयान गरिष्ठः
बहुल बंहिम बहयन बंहीयः तप्र त्रपिमाणं त्रपयंती त्रपिष्ठं त्रपीयान दीर्घद्राघिमायां द्राघयन द्राघिष्ठद्राघीयः वृद्ध वर्षिष्ठ वर्षिम्ना
वर्षयितुं वर्षिष्ठ वर्षीयान वृंदारकः वृंदिमसुवृंदयन वृंदिष्ठ वृंदिन अत्रप्रियस्थिरेत्यादिनाप्रादय आदेशाः कश्चित्तु करोत्सर्वेणोभाषादेशो
नेच्छंति॥ तन्मते प्रिययेत स्थिरयेत प्रथिमा प्रथयन प्रथिष्ठान प्रथीयान म्रदिमानं म्रदयन म्रदिष्ठां म्रदीयान भ्रंशिम्ना भ्रंशयन भ्रंशि
ष्ठान भ्रंशीयान कृशिम कृशयन कृशिष्ठ कृशीयसः द्रढिम द्रढयन द्रढिष्ठां द्रढीयान परिवृढिम्ना परिवृढयन परिवृढिष्ठं परिवृढीयान
अत्रपृथुम्रदित्यादिना ऋतोरः केचित्तु ऋशब्दस्यापीच्छंति वढिम वढयन वढिष्ठान वढीयान अत्रपृथुम्रदित्यादिनाः भूयि भूयित भूयि
ष्ठादित्यत्र बहोर्णीभूयिति भूयणो केचिद्विकल्पमाहुः अभ्रयत बहयन बहोर्णेभाविति कश्चित॥ भावयन भूयः भूमी त्यत्र भूरित्या
दिनाभूद्रत्यादेशाः ईयसिमनो श्वेवर्णस्यलुक् स्थवयत स्थविष्ट स्थवीयः दवीयान दविष्ठः दवयत दवीयान यवयत यविष्ठः यवीया
नू ह्रसिम ह्रसितह्रसिष्ठ ह्रसीयः क्षेपिम क्षेपयत क्षेपिष्ठं क्षेपीयः क्षोदिमः क्षोदयत क्षोदिष्ठान क्षोदीयान अत्रस्थूलदूरेत्यादिना अंत
स्थादेरवयवस्य लुकू नामिनश्चगुणः केचित स्थूलदूरयुनां करोत्सर्वेणा नेच्छंति स्थूलयामि अभ्यहरयं युवयामि करयंनी करिष्ठं क
रीयसी पययत पयिष्ठ पयीयसीः वसयंती वसिष्ठं वसीयान अत्रत्र्यादिना त्रप्रत्ययांतस्यांत स्वरादेश्चावयवस्य लुकू विमतोर्लुपि
अनेकस्वरस्यांत्यस्वरादेर्लुर्वैविकल्पेनेच्छंत्येके लुगभाव पक्षेणो गुणंचेच्छंति पययत पयसयत पयिष्ठ पयसिष्ठत्वा लवीयसीः प
यसीयसीयसी वसयंती विसवयत वसिष्ठं वसविष्ठ वसीयान वसवीयसः वसंततिलकाछंदः॥ श्रीः मालपन स्रजयिता स्रजीयसीम

स्रजिष्ठपितरंचस्मितैः॥ दांडिनायन उ हास्तिनायनो वाशिनायनिरुते स्पलक्षिसः॥६७॥ उहे महापुरुष सबालकः सौभाग्यादिगुणैः शु
द्ध ब्राह्मणवंशजातत्वेन चालक्षितो केरशांकि कथमित्याह किमयं दांडिनो हास्तिनो वाशिनो वाऽपत्यं बालक इति कीदृशो लपन्नल्प
कमधुरंभाषमाणः सचसुस्मितैः हत्वा अस्त्रजीयसीमस्त्रग्विणीं नामस्रजिष्ट पितरं वास्रग्विणं जनकं च स्रजयिता स्रग्विणं कर्ता स्रजयि
ता स्रजिष्ठ स्रजीयसीं अत्र नैकस्वरस्य त्यस्वरादेर्नलुकू दांडिनायनः हास्तिनायनः अत्र दंडीत्यादिना अंत्यस्वरादेर्लुकूच वाशि
नायनिः अत्र वाशिन आयनास्ति जयिता स्रजिष्ठो विसंत्यस्वरादेर्नलुकू॥ श्रीः॥। जैह्माशिनेयान्निगमाध्वनीनात सामान्यकाथर्वणिका
स्वविद्यां॥ आपात्मनीनादथ सौत्वनाच्चादौरात्म्य सयौवनिकां तनूजां॥६८॥ सपुत्रो जैह्माशिनेयात ब्राह्मणपुत्रात सकाशात विद्यां प्राप
किंभूतात अज्ञातः सामनि सामवेदे सांत्वने वा साधुः सामान्यकोयमाथर्वणिकी अथर्ववेदज्ञस्तस्मात्तथा निगमेषु वेदेष्वथ ऋग्यजुषो
रध्वनीनो अध्वानमलंगामी यस्तस्मात चतुर्वेदी विद इत्यर्थः॥ तथात्मनीनाद्धाधार्मिकत्वेनात्मने हितात अथविद्याप्राप्त्यनंतरं आत्म
नीनात सौत्वनाच्च सुत्वनो याज्ञिकस्यापत्यात्सकाशात तनुजां पुत्रिकां प्राप किंभूतां अविद्यमानं दौरात्म्यं कुरूपत्व दुर्गुणत्वादिना दुष्टंस्व
रूपं यस्याः सा अदौरात्म्या यासयौवनिकां शोभनयौवनां जैह्माशिनेयादिस्त्वात्रयेत्यादिनांत्यस्वरादेर्लुग्न अध्वनीनाद आत्मनीनात
अत्रोनेध्वात्मनोरिति नलुक् आथर्वणिकात अत्रेकणीत्यादिना नलुक् यौवनिकां अत्र यनोकइ [illegible] नलुकू सामन्येत्यत्र अनोद्येयेइ
तिलुग्न आद्यइति किं दौरात्म्यं सौत्वनादित्यत्राणीतिलुग्न इंद्रवज्रा॥ श्रीः शांखिन गाथिन वैदथिनाथैः कौशिन पाणिन गाणिन मु
ख्यैः॥ गाणिनवादमदत्तसमैधावस्तनयोमममंक्षु मुदंच॥६९॥ मेधावो मेधाविनो अपत्यं मम तनयः संखिनो गाथिनो विदथिनः कै
शिनः पाणिनो गाणिनश्चापत्यै राचार्यैः सह गुणिनां पंडितानां मयं गोणिनो यो वादस्तमदत्त अत्यंतं शास्त्रवेत्तृत्वात अनेकाचार्यैः सह
पंडितवादं चकारेत्यर्थः तथा सर्वत्र जेतृत्वान्मम मुदं चादत्त शांखिनेत्यत्र संयोगादिन इतिलुग्न संयोगादिति किं मेधावः गाथिनः वैदथि
नः कैशिनः पाणिनः गाणिन इत्य[illegible] च गाथीत्यादिना लुग्न गोणिनेत्यत्र गाथीत्यादिना लुग्न गोणिनेत्यत्र अनपत्य इतिलुकून
अनपत्य इति किं मेधावः दोधकवृत्तंछंदः॥ श्रीः॥ पालानि बौक्षात प्रतिवादिनो जयन दुर्ब्राह्मणान वाम्नरहस्य वेधसो॥ सौषाम वत ब्रा

DR BHAU DAJI MEMORIAL

स्य युतोपि धीयुतोपि हेतनामो जितचाकवर्मणः॥७०॥ असोमसुतः यनियादिनो ब्राह्मणान् परिभवितुं कामबलेन दुष्टचित्तान् द्विजा
न् औक्षान् उक्ष्णां संबंधिनः पालान् इव पालकानिव गोपालानि वेत्यर्थः अजयत कीदृक्सन् ब्रह्मणइयं ब्राह्मी प्रज्ञा हेतु रौषधिः
प्रज्ञार्थं तस्या अभक्षणेन तया युतोपि धीयुतः स्वाभाविक प्रज्ञया युक्त इत्यर्थः अतएव सोपामेव सुपुम्णो अपत्यं सौपाम ऋषिस्तद्वद
ब्रह्मणः स्त्रहुरिदं ब्राह्मं यद्रहस्य मुपनिषच्छास्त्रं वेद ग्रंथस्तद्दर्शी अपूर्व अनिहेतनाम्नो हितनाम्नो ऋतनाम्नो ऋपेरपत्यं वदविदित
मतिक्रांतस्तथाजित चाकवर्मणः इंद्रवज्रा वंशस्थयो रुपजातिः॥ सयशोजित हेतनामनो मेधाविरूप्यमापधन्वापुः॥ कौथुम कालाप पै
व सर्पास्तिनल जाजल लांगलाश्च॥७१॥श्रीः॥ सयशोजित हेतनामः सन् मेधाविरूप्यं मेधाविनो भूत पूर्वं निधन आपत॥ यद्यशोनापुः कौ
थुमिना कलापिना च प्रोक्तं वेदं विदंत्यधीयते ते कौथुमाः कालापाश्च तथा। पैव सर्पिणः ऋषेः अपत्यानि पैवसर्पाः इहते तथा ते नलि जाजलि
लांगलिश्चाचार्य स्तदुक्ता ग्रंथा अपिउपचाराते शब्दे रुच्यंते तानधीयते ते नलिजा जाजल लांगलाश्च महा वैदिकाः अपच्छंदसकं॥श्रीः॥
सौपर्व युक् सौकरसभ्र शिष्य शैलाल शैखंड जित स्तुतोप॥ सा ब्रह्मचारास्य जनो गुणेना श्मोपि द्रवेत्सन्यदनाश्मनोयः॥७२॥ श्रीः॥ सुप
र्वणो पत्यं सौपर्व स्तेन युजा युक्तो या सौकर सभ्र शिष्याः शैलाल शैखंडाः सुकर सभ्रापत्यस्य छात्रस्य शिलालि शिखंडिनोरपत्यत्वतान् वैदि
का द्विजान् जयति यस्तस्य यद्वा किमत्र चित्रं यदस्य गुणेन सा ब्रह्मचारी जनस्तुतोप॥ यतो गुणेन कृत्वा अश्मोप्यश्म विकार वदति कठिन हृद
यः खलादि रपीत्यर्थः द्रवेत् आर्द्र हृदयो स्यात् यस्त्वनाश्मनो अश्म विकार तुल्यः स्नेहार्द्र चित्तः स्वजन मित्रादिसः कीदृक् सन् नि
तरां द्रुत एवेत्यर्थः औक्षानित्यत्र उक्ष्णो लुगि त्यंत्य स्वरादे र्लुक्॥ ब्राह्मेत्यत्र ब्रह्मण इति लुक् ब्राह्मीत्यत्र जाता विति लुक् इत्येणसिद्धे
जाता वनपत्ये एवेति नियमार्थं वचनं तेनोत्तरसूत्रेणापत्ये लुग्न ब्रह्मणो अपत्यानि ब्राह्मणान् सौपामेत्यत्र अवर्मणो अपत्ये
इति लुक् अवर्मण इति चाकवर्मणः हेतनामनः अत्र हितनाम्नो वेति वा लुक् मेधाव अत्र नोपदस्येत्यादिना लुक् मेधावः अ
त्र नोपदस्येत्यादि ना लुक्॥ अपद इति किं मेधाविरूप्यं कालाप कौथुम तैतल जाजल लांगलाः शैखंड शैलाल सा ब्रह्मचाराः पैवस
र्पाः सौकर सभ्राः सौपर्वेत्यत्र कलापीत्यादिना लुक् आश्मः अनाश्मनः अत्र वाश्मनो विकारे इति लुक्॥ इंद्रवज्रा॥ श्रीः॥ सचार्म

कोशस्थगितास्य बाष्पोतिशौच संकोचइहानहंयुः॥ गुरोरपार्थक्यइवांघ्रिमूलादान्हं निनाय व्यहव्यहीनः॥७३॥ यथा व्यहीनो द्वाभ्या
महोभ्यामधीष्टो भृतो वा व्यहं द्वयोरन्होः समाहारं नयति तथा स मत्पुत्र आन्हं स्यादिभ्यो त्रिभ्यस्त्रि अन्हां समूहं निनाय अत्ययात॥ कीद
कू सन् चार्मश्चर्मणो विकारो यः कोशः प्रस्ताकार स्तेन स्थगितो यो सिस्वद बाष्पो बहिर्भूतो गुरुहृदयमध्यस्थः कुतइदमित्याह यतो गुरो
र्मातापित्रादेः पूज्यस्यांघ्रिमूलादपार्थक्य इव अपृथग्भूत इव ईदृगपि कुत इत्याह यत इह गुरोरंघ्रिमूले शुनो यं शौचोयः संकोचः सीता
दिना संकुचंत मतिक्रांतो विना तत्सत्वेन न न संलीनांगत्वा इति संकुचितइत्यर्थः चार्म कोशः शौचसंकोचः अत्र चर्मेत्यादिनांत्य स्वरादे
र्लुक् बाष्पः अत्र प्रायो व्ययस्येति लुक् प्रायो ग्रहणं प्रयोगानुसरणार्थं तेनेह न स्यात् अपार्थक्यः पदस्येत्येव अनहंयुः आन्हं अत्राने
ध्यह स्यादिनान्हो तो लुक् अनिनार्दीतिकिं व्यहीनः रात्र्यहरित्यादिना नेह द्विगोरन्हादिस्यद भन्वहमित्यादि प्रत्युदाहरणं स्वयं ज्ञेयं॥
उपजातिः॥ श्रीः विज्ञोथ वर्षस्य पिताविप न्नः शुक्राद्र वैष्येष सुतोपि दष्टः सांकृत्य दौलेय सदाक्षि चौडि कामंडलेयैः प्रतिबोधितो
पि॥७४॥ स्पष्टं किंतु शुक्राद्रवेष्या शोक सर्पिण्या सुतोपि दष्टोति शोकातुरो भूदित्यर्थः सांकृत्याद योमुनयः इंद्रवज्रा वृत्तं॥ श्रीः॥ यया
व भाग्यैर्मम पांडवेय जांबव्य बाभ्रव्य निभोथ धाम स्वायंभुवं शाबर जंबुकं नु समानकस्नेह नदीं विलंघ्य॥७५॥ अथ शुक्राद्रवेषी दशा
दशानानंतरं ममाभाग्यैरपुण्यैः सपुत्रः स्वायंभुवं स्वयंभुवइदं धाम ब्रह्मलोकं स्वर्गं ययौ कीदृक् पंडोरपत्यानि शुभ्रादित्वादेयणि पांडवेयो
पंच पांडवास्तथा जंबुवर्णा गौ जंबु तस्याः अपत्यं चतुष्पाद्भ्य एयजि जांबवेयो बाभ्रव्यश्च ऋषि बल विद्रत्वादिना तेर्नुतस्तुल्यः किंकृत्वाय
यो मातुरागतो मातृकीयः स्नेह सएव संततं प्रवाहित्वान्नदी तां विलंघ्याव गणय्येत्यर्थः यथा कश्चिन्नदीं मा●र्गसिंधुं विलंघ्य शाबरजं
पादेशे भव। सुवर्णादि कर्णीति कणि शाबर जंबुकं ग्रामं याति॥ उपजातिः॥ अध्यो दोष्को ध्वन्य धानुष्क सार्पिष्कोय इहाकस्मिकं या
तिनाशं॥ शाकृत्स्येषा शाश्वतिक्यं गयष्टिस्तद्दर्तिकं तां धारयिष्याम्य नाथा॥७६॥ यद्वा यद्यथा दौष्कः दोर्भ्यां तरितुमशक्यत्वात् अध्वा
वा कस्मिकमकस्माद्भवं नाशं याति विनश्यति यथावा अधानुष्को न धनुः प्रहरणो यः सार्पिष्कः सर्पिष्पण्यः स धनुः प्रहरणाभावात्सर्पिः
सद्भावाच्च सर्पिर्लुंठनाय निःशंकं चौर पाते नाध्वन्या कस्मिकं नाशं याति॥ यतो अशाश्वति की अशाश्वती तस्मात्तां विनश्वरमंगयष्टिं

अनाथा पति पुत्र रहिता सत्यहं किं धारयिष्यामि नैवेत्यर्थः ॥ विंशो अत्र विंशतेस्तोर्डिति तेर्लुक् दश दाशि चूडा चोडि बाका दित्यादिञ् ॥ इ
वर्णसांकृत्य गर्गादित्वाद्यञ् दुर्ग दौलेय द्विस्वरादनद्याद्य यण् अत्रा वर्णवर्णस्य च वर्णे वर्णलुक् कामंडलेयः दैवी विव सायां स्यास्य
ड इत्येयण् गवितु चतुष्पाद्भ्य एयञ् आंवैयेत्यत्रा कद्रु इत्यादिनो वर्णस्य लुक् अकद्रुर पांडोरिति किं काद्रवेयाश्च आदित्वा देयण् पां
डवेय बाभ्रव्येत्यत्रा स्वयंभुवोरित्यत्र ॥ अस्वयंभुव इति किं स्वायंभुवं क वर्ण मातृकं उवर्णञावर जंबुकं दौस दौष्कः इस सार्पिष्क
उस धातुष्कात् शाकुंको अत्र क वर्णत्यादिना अकस्येतो लुक् शश्वदकस्मात्प्रतिषेधः किं शाश्वतिको वर्षाकालेभ्य इतिकण् आक
स्मिकं अध्यात्मादिकण् शालिनी ॥ श्रीः ॥ अर्थं नृपो पुत्रमृतस्य गृण्हात्यर्थेपि नास्थेत्यपि गच्छ गच्छ ॥ माजल्प जल्पेति तदेति जल्पं
संगेस्व मुल्लं घयितुं प्रवृत्ता ॥ ७७ तदा सा स्त्री अगे रक्षे स्वमुल्लंघयितुं प्रवृत्ता कीदृक् सती जल्पंती किमित्याह अपुत्रः सन् यो मृतस्तस्य
र्थं नृपो गृण्हातीति हेतो रर्थेपि धनेपि विषये नास्था न ममाशास्ति तस्मादपि हे महापुरुष महे तुकातवापि कापा[redacted] पन्नोभूदिति त्वं म्य
गच्छ गच्छ तथा कोपि श्रोष्यतीति माजल्प माजल्पेति गच्छ २ माजल्प २ इत्यसकृत्संभ्रमे इति पदस्य वाक्यस्य च द्विरुक्तिः उपजातिः
आच्छिं ध्याच्छिं धीत्याच्छिद् प्राशमस्याः शोचं शोचं तामित्यवोचन्नृपः ॥ राजा यं तेर्थं न ग्रहीता ग्रहीता स्तोकं स्तोकं श्रद्दीयतां मह
चोपि ॥ ७८ ॥ स्पष्टं किंतु पाशांगल बंधन वस्त्रमाच्छिं[redacted]त्याच्छिं धीत आच्छिनत् भृशं बलात्कारेणोद्दालितवान् शोचं शोचमभी
क्ष्णं स्वं निंदित्वेत्यर्थः अयमत्र स्यो राजा अथवायं प्रत्यक्षो मल्लुक्षणो राजेत्यपि राज्ञाव्यंजितं न ग्रहीता ग्रहीता अविच्छेदेन सदा न ग्र
हीष्यति वैश्वदेवी ॥ श्रीः ॥ कुरुते कुरुते नमां दयां यन्नृपति र्मोक्ष्यति न परासुवित्तं ॥ स्थेयास्तत्पति पुत्रयोः प्रदातुं पयसः पुत्रि घटं
त्र घटं हि नित्यं ॥ ७९ ॥ यद्यस्मान्नृपतिरसौ[redacted] राजा सकल पृथ्व्याममार्या घोषणाकारित्वा दयां कुरुते कुरुते नमां भृशमभीक्ष्णमवि
च्छेदेन वात्यंतं कुरुते तत्तस्मात् परासुवित्तं मृतस्य द्रव्यं मोक्ष्यति तस्मात् हे पुत्रि पयसो जलस्य घटं घटं प्रत्येकमेकैकं घटं हि
स्फुटं हि नित्यं परलोकगतयोः पति पुत्रयोस्तर्पणाय प्रदातुं स्थेयाः द्रव्यापहार शंकां मुक्त्वा तयोः परेतकार्याणि कर्तुं तिष्ठेत्यर्थः
भृशं आच्छिं धीच्छिं धीत्याच्छिनत् आभीक्ष्ण्ये शोचं शोच मवोचत् अविच्छेदेन ग्रहीता ग्रहीतेत्यत्र भृशं त्यादिना द्विरुक्तिः

भृशादयश्च क्रियाधर्मा इति क्रियापदमेवात्र संबध्यते क्रियाविशेषणस्यापि क्रियात्वेनाध्यवसायात् भृशादियोगे द्विर्वचनं स्यात् ॥
यथा स्तोकं स्तोकं श्रद्दीयतां प्रोक्तं अवादेशिति किं कुरुते कुरुते नमां अत्र नमबादेशातिशायिकात्पूर्वमेव द्विर्वचनं पश्चात् तमबादि
रन्यथाद्यनियमः स्यात् पतिपुत्रयोः पयसो घटं घटं प्रदातुं अत्र नानेत्यादिना द्विरुक्तिः उपच्छंदसका ॥ श्रीः ॥ कुर्वत्यनिशं नमोन
मस्त्वं ज्येष्ठं ज्येष्ठमनु प्रसादयर्षीन् ॥ कतरा कतरा त्वदीयास्त्वनयोर्विपदेवं जनवाचि मास्मरोदीः ॥ ८० ॥ श्रीः ॥ हे पुत्रि अनिशं सदा
नमो नमोधिकं नमस्कारं कुर्वती सती त्वमृषीन् ज्येष्ठं ज्येष्ठमनु प्रसादय ज्येष्ठानुक्रमेण मुनीन् संतोषय द्रव्यापहार शंकां मुक्त्वा
सदा गुरुसेवादि धर्मकृत्यानि कुर्वित्यर्थः तथा त्वदीयास्त्वनयोस्त्वत्पति पुत्रयोः कतरा विपत् आधिर्विपत् आधिर्विपत् व्याधिर्विपदो
र्मध्यका मृत्युहेतुर्विपदभूदित्यर्थः ॥ एवं प्रकारेण जनवाचि लोकस्य प्रश्नवाक्ये सति तयोर्विपत्स्मरणेन मास्मरोदीः ॥ श्रीः ॥ कतमा
कतमानयोर्विभूतिः कतमन्निन्हुतमीश्वरत्वमस्ति ॥ कतमत्कतमत्प्रकाशमेवं न खलु प्रक्ष्यति पुत्रि राजना त्वां ॥ ८१ ॥ स्पष्टं किंतु अन
योस्त्वत्पतिपुत्रयोः कतमा कतमा विभूतिरस्ति किं रत्नसंबंधकृता उत स्वर्णरूप्यादि संबंधकृता आहोस्विदुभय संबंधकृतेत्यर्थः ॥ निन्हुतं
गुप्तं निधानीकृतमित्यर्थः ॥ ईश्वरत्वमैश्वर्यं विभूतिरित्यर्थः ॥ राजना राजपुरुषः नमो नमः ज्येष्ठं ज्येष्ठमनु प्रसादयर्षीनित्यत्राधिक्येत्या
दिना द्विरुक्तिः ॥ त्वदीयास्त्वनयोः कतरा कतरा विपत् कतमा कतमानयोर्विभूतिः अत्र डतरेत्यादिना द्विरुक्तिः स्त्री ग्रहणं किं अनयोः
कतमदीश्वरत्वं अन्ये तु डतर डतमाभ्यां स्त्रीलिंगाच्चान्यत्रापीच्छंति अनयोः कतमत्कतमदीश्वरत्वं ॥ श्रीः ॥ प्रथमं प्रथमं पुत्रि मास्म भुं
क्थाः पूर्वं पूर्वं भोजये र्गुरूंस्त्वं ॥ अनुपाप्लवमायुरभ्यतीयाः प्रशमं संसंश्रयंत्यखंडं ॥ ८२ ॥ हे पुत्रि प्रथमं प्रथमं पुत्रि गुरुभ्यः पूर्वतरं
त्वं मास्म भुंक्थाः किंतु पूर्वस्मात्पूर्वतरं गुरून् भोजय राजोपद्रवाभावेन राजोपद्रवाभावेन प्रभूतं स्वधनं गुरुभोजनादिना धर्मकार्येण
सफलयेरित्यर्थः तथा नास्त्युपप्लवो राजादिकृतो धनापहारादि रुपद्रवो यत्र तद्यथा स्यादेवमखंडं रक्षादराबुल्लवनादिना पत्न्यो
रकरणेन परिपूर्णं निष्कलं चायुः अभ्यती यायगमयेः कीदृक्सती प्रशमं उपशांतिं शोकोपशमनेंद्रियजयेन च मनः समाधायेत्यर्थः
संसंश्रयंती उपच्छंदसका ॥ उप[illegible]र्युपर्याति मिमामथोभ्यैः सदृश्यमुद्दोध्यतरून धोधः ॥ चिकीर्षुरध्यध्युपकारमार्तमार्तं च पातास्वग

द्वान् जगाम ॥८३॥ अथ स राजा तरून्‌ अधोधो वृक्षाणामासन्नः सन् स्वगृहं समीपं जगाम गृहाः पुंसि च भूम्न्येवेति गृहस्य पुंस्त्वं किं
कृत्वा आर्तिमुपर्युपरि धनापहारशंकोत्थस्य दुःखस्यासन्नामिमां क्षिप्रमित्यक्त्वा रीत्योच्चैरत्यंतमुद्वोध्य संबोध्य सुस्थीकृत्येत्यर्थः
यतः कीदृग् आर्तमार्तं दुःखितं दुःखितं पाता ॥ दुःखेभ्यो रक्षिता तथा आर्तमध्यध्युपकारमुपकारस्यासन्नं समीपं चिकीर्षुश्चोपचिकी
र्षुरित्यर्थः ॥ उपजातिः ॥ श्लोः ॥ पुरे पुरे स्वस्य हृटापहृत्या सुतो सुतो दुःस्थ इति स्मरन् सः ॥ अथ प्रजानंदयिनेकएकाममात्यमेकैक
मितिन्यदिक्षत ॥८४॥ स्पष्टः किंतु स्वस्य द्रव्यस्यासुतो सुतो निष्पुत्रो निष्पुत्रः स राजा एकां एकां सर्वामित्यर्थः प्रजानंदयिताः सुतद्र
व्यस्य हृता स्वहृते निर्वारणे छ पा आल्हादयितासन्ने कैकममात्यं इति वक्ष्यमाणरीत्यान्यादिक्षत ॥ पूर्वं पूर्वं भोजयेर्युरून् प्रथमं प्र
थमं मास्म भुंक्थाः अत्र पूर्वेत्यादिना द्विरुक्तिः प्रप्रग्रामं अनुषोपप्लवं संसंश्रयती उदुद्वोध्येत्यत्र प्रोपेत्यादिनाद्विरुक्तिः तरून्‌ अधोधः अ
ध्यध्युपकारं उपर्युपर्यार्तिं अत्र सामीप्ये धोध्युपरीति द्विरुक्तिः क्रियया वीप्सायां आर्तमार्तं पाता गुणेन असुतोसुतो दुःस्थः द्रव्येण पुरा
पुरे सुनः अत्र वीप्सायामिति द्विरुक्तिः एकैकं अत्र लुप्त्वेत्यादिना द्विरुक्तिः एकस्या दीर्घ एकस्त्वस्त्वकस्यादेर्लुप् ॥ एकएकां अत्र वि
रामस्याविवक्षितत्वात्पुंवद्भावे सति संधिकार्यं न स्यात् ॥ उपेंद्रवज्रा ॥ श्लोः द्वंद्वं हीनाः संतु लक्षा मदीये द्वाभ्यां द्वाभ्यां कोटयो वाथ निम्नाः
ग्राह्यं वित्तं न त्वस्तनोः परासो रेत द्वंद्वं निर्दिशामो भवद्भ्यः ॥८५॥ अहो अमात्याः मदीये मदीये आयपादे यद्रम्मादीनां लक्षाः स्युस्ते
द्वंद्वं द्वंद्वं द्वाभ्यां द्वाभ्यां कोटिभ्यां निम्नाः हीनाः संतु नु परमस्तनोः परासोर्वित्तं भवद्भिर्न ग्राह्यं एतद्वंद्वं र द्वस्यं भवद्भ्यो निर्दिशामो त
वदामः शालिनीछंदः ॥ श्लोः ॥ ये द्वंद्वमत्राचतुरंत एव द्वंद्वं विभिन्नाम्तृतवित्तलुब्धाः ॥ द्वंद्वं प्रयुंक्ते य उ यज्ञपात्राण्यन्यः समस्तेन
तदस्मि शास्मि ॥८६॥ उ हे अमात्य अत्र भुव्याचतुर्भ्यः शरदारेरित्यत्र आचतुरं ये द्वंद्वं मैथुनाय द्वौ द्वौ भवंति माता पुत्रेण पौ
त्रेण प्रपौत्रेण न तु पुत्रेण च मैथुनं याति इत्यर्थः मृतवित्तलुब्धा मृतद्रव्याभिलाषुका नरास्त एव पशवा एव द्वंद्वं विभिन्ना द्वे शब्देन
पृथग्भूता एके मृतवित्तलुब्धाः मृतद्रव्यग्रहणस्य निंद्यतमकार्यस्य करणेन निर्विवेकत्वात् श्रृंगपुच्छपरिभ्रष्टा नररूपाः पश्‍
वः अपरे तु श्रृंगपुच्छादिमंत इत्यर्थः ॥ अन्यो मृतवित्तलुब्धेभ्यो अपरः पुनस्तेन तुल्यो यो याज्ञिको द्वंद्वं यज्ञपात्राणि प्रयुंक्ते यज्ञक्रि

यासु द्वे द्वे यज्ञपात्रे व्यापारयतीत्यर्थो मृतवित्ताभिलाषी तु पुण्यपात्रत्वात् श्लाघ्यतमत्वाच्च याज्ञिकतुल्यः स्यादित्यर्थः ॥ वत्तस्माद्वे नोरद्वंद्वं शा
स्मि मृतवित्तं भवद्भिर्न ग्राह्यमित्यादिशामि द्वंद्वं हीना इति द्वंद्वं वेति वा निपात्यं पक्षे द्वाभ्यां द्वाभ्यां निम्नाः रहस्ये द्वंद्वं निरिशामः मर्यादोक्तौ आच
तुरं ये ये द्वंद्वे युक्तौ तौ द्वंद्वं विभिन्नाः यज्ञपात्रप्रयोगे द्वंद्वं यज्ञपात्राणि प्रयुंक्ते अत्र रहस्येत्यादिना द्वंद्वमिति निपात्यते इंद्रवज्रा ॥८६॥ ॥ द्वंद्वं वि
विजित्य शिव वैश्रवणौ स्थितस्य वाच्यस्य तेथ न नकुर्म इति स्मनाहुः ॥ छायां दधुर्न खलु कालिककालिकां सज्जातीयबुद्धयउपाददिरे त दा
ज्ञां ॥८७॥ अथ ते अमात्या वाच्यसुराजत्वेन युक्तायुक्तं वकुमशक्यस्यापि राज्ञः पुरो न नकुर्म इति नाहुः स्म मनसा पीड्यमानत्वेन मृतवि
त्ताग्रहणाज्ञां नैव कुर्म इति नोचुरित्यर्थः ॥ कीदृशस्य द्वंद्वं शिववैश्रवणावत्यंतं सहचरौ शिवधनदौ विजित्यैवं परोपकारितोदाराचार्यत्वादि
ष्य गुणोत्कर्षेण पराभूय स्थितस्य वर्तमानस्य राज्ञो मुखदाक्षिण्यो नदं नोक्तं भविष्यति मनस्यरुच्या नु मुखं कृष्णं भविष्यति नेत्याह कालस्येव का
लिकायाः सदृशी कालिककालिका तां मनस्यरुच्या कृष्णां छायां मुखकांतिं च न खलु दधुः किंतु तदाज्ञामुपाददिरे गीन्वकुः ॥ यतः सती
प्रकारा अस्याः सज्जातीया तुच्छत्वेन स्वामिश्रुभाभिप्राये बहुमानिनीत्येन च शोभनौ बुद्धिर्येषां ते द्वंद्वं शिव वैश्रवणौ अत्र लोकेत्यादिना
द्वंद्वमिति निपात्यते अत्र न न कुर्म अत्राबाध इति द्विरुक्तिः कालककालिकां न वा गुण इत्यादिना द्विरुक्तिः अत्र चादौ स्यादेक्षुप्रसाच्चरि
तरिक्करणं प्रतिषिद्धस्य पुंवद्भावस्य प्रतिषेधेपि नार्थं तेनात्र कापातत्वात् पुंवद्भावप्रतिषेधपि रिनीति पुंवद्भावः वाग्रहणात्पक्षे जातीयर
पि सज्जातीया वसंततिलका ॥ इत्यादिशत्क्षितिपतिः स यथा प्रियप्रियेण व्यधुः सुखसुखेन तथा स्यमात्याः ॥ त्यागी प्रियेण परिपर्यमुतः सु
खेन दाताथवा परिबलेः क इति ब्रुवाणाः ॥ ८८ ॥ स क्षितिपतिर्भेमि यथा प्रियप्रियेण व्यधुः सुखसुखेन तथा स्यमात्याः त्यागी प्रियेण परि
पर्यमुतः सुखेन दाताथवा परियलेः क इति अक्लेशेनेति पूर्वोक्तरीत्या मृतवित्तग्रहणविषये अमात्यानादिशत्तथा हि तथैवामात्याः सुखसु
खसुखेनाक्लेशेन नृपादेशं व्यधुः ॥ कीदृशाः सतो भैमो रादर्ये अतिशयरजितश्चेन ब्रुवाणाः किमित्याह ॥ अमुतः परिपरि असंख्यसा
प्यपुत्रमृतद्रव्यस्यैवं लीलयैव मोक्षणाद मुं भैमुं विना प्रियेण सुखेन त्यागी दाता कोथवा बालः परिबलिविमासुखेन कोदाता भैमि
बलिं मुक्त्वा अत्र कोपि त्यागीत्यर्थ इति ॥ प्रियप्रियेण प्रियेण सुखसुखेन सुखेनेत्यत्र प्रियेत्यादिना वा द्विरुक्तिः ॥ श्लोः ॥ राजन् राजन् व्यधव

न्धवास्येकवीरः पृथिव्यां न्यायिन् न्यायिन् बुध बुध जाड्य प्राङ्नयं दुर्नियुंक्त सौजः सौजः खल खल कले वेत्स्य दोदुष्ट दुष्ट क्षुद्र ३ क्षुद्र
त्यजनिजनताबाद उच्चैस्तदानीं ॥८९॥ • तदानीमपुत्रमृतवित्तत्यागकाले उच्चैः कृतकृष्टो जनतावादो लोकोक्ति र्जनिकथमि
त्याह हे राजन् राजन् हे न्धव न्धव नराणां भर्तः कुमारपाल असि त्वं पृथिव्यामेकवीरः केनाप्यकृतपूर्वस्यापुत्रमृतवित्तत्या
गस्य करणान्निरुपमोदयावीरो दानवीरश्चेत्यर्थः ॥ तथा हे न्यायिन् न्यायिन् न्याय्यं न्यायं त्यज हे बुध बुध पंडितंमन्य दुर्नियुक्त दुष्टस्या
पुत्रमृतवित्तस्य ग्रहणेन दुष्टाधिकारिन् दुष्टामात्य प्राग्नयमपुत्र■मृतवित्तग्रहणरूपं प्राक्तमां नीतिं जहिहि त्यजेति तथा रे सौ
जः शौजो बलिष्ठ तथा सर्वैकपत्वाद्रे खल खल तथा रे दुष्ट दुष्टापुत्रमृतस्वापहारादिदोषयुक्तस्तथा लोकानां महाकष्टपातुक
त्वेन रे क्षुद्र क्षुद्र कलेः कलिकालाद तत्पदं पुत्रमृतवित्तत्यागलक्षणं त्वयि यशोजस्त्वादीनो निष्ठुर नराज्ञः सन्न्यायाचरितं वेत्सी
ति च संमतिः कार्यप्राभिमत्वं पूजनं वा तत्र राजन् न्धव न्धवास्येकवीरः पृथिव्यां ॥ अस्यायां न्यायिन् न्यायिन् बुध बुध जहि
प्राङ्नयं दुर्नियुक्त सौजः सौजः खल खल कले वेत्स्यदः कुत्सने क्षुद्र क्षुद्र ३ दुष्ट कले वेत्स्य रः संमतीत्यादिना द्विरुक्तिस्तत्र पूर्वो
कोस्वरेष्वंत्यस्वरः प्लुतो वा मंदाक्रांता ॥ दस्यो दस्यो हतक हतक पाप पापांग कूज अंगो कूजानुभवसि फलं त्वं स्वयं वेश्म याम
देवं खंडालयमकलयः सोपरेद्युः खसं प्रत्येवं प्रोचे प्रणिधिकथिते शीर्णकेदा•रहर्म्ये ॥१०॥ अपरेद्युः शीर्णभग्नं यत्केदारस्य शं
चारेः भोर्हर्म्यं तस्मिन् प्रणिधिकथिते केदारहर्म्ये भग्न■क्षितिकथितेत्यर्थः स भौमिः खसखसाः केदारसमीपदेशस्थाः क्षत्रियभेदाः ख
सानां राज्ञाप्यभेदात् खसस्त्वं खसराजं प्रत्येवं तर्जनाप्रकारेण प्रोचे तथा हि हे दस्यो दस्यो यात्रिकादिधनकस्माद् दे: पातकत्वेन चौरोत
एव रे पाप पाप अत एव रे हतक हतक ३ निंद्यतम अंगशब्दः संबोधने हे खस कूजो■ व्यक्तं शब्दं कुरु तथा गाः हे खसो त्कूज प्राबल्ये
नाव्यक्तं शब्दं कुरु केनाप्यनिष्टहीनत्वे नानिशं चौर्यादिपापकर्मणापार्जितप्रभूतविभूतिः धर्मेण अव्यक्तान् फलकलारावान् कुर्वि
त्यर्थः परमनेकुकर्मणः फलमनुभवसि■ त्वं सत्सामीप्ये सहं दतिभविष्यति वर्तमाना अधुनैव त्वां निग्रहीष्यामीत्यर्थः तथा हे
खस विनयादिधर्माचार■भ्रष्टात्स्वयं वेश्मग्रहं यामि आश्रयसि देवं केदार खंडो विस्तीर्ण आलयः प्रासादो यस्य तं तथा कलयो
धारयः केदारप्रासादं विशीर्णं न समारचयइत्यर्थः अस्यापि फलमनुभवसीति तदेवं चौर्यादिन्यायकारित्वाद्विशीर्णस्य केदार

प्रासादस्य सारोयाअकर्तृत्वाच्च केदारसमीपदेशस्थं खसराजं संतर्ज्यात्मानं निंदन् विशीर्णकेदारप्रासादोद्धारायामात्यमाह ॥ स
प्रन्यासे खंडालये देव आस्ते प्रायश्चित्तं देवोपदिश्यां ३ कियांच ॥ तच्चाचार्यासं तद्विशेषं च राजेत्यंतर्ध्यात्वोचे वाग्भटामात्यमेवं ॥९१॥
राजा वाग्भटामात्यं भग्नकेदारप्रासादोद्धारायैवं वक्ष्यमाणरीत्योवाच किं कृत्वा भक्त्यतिशयाद् तन्निश्चित्ते ध्यात्वा किमित्याह अहं सर्यां
च स्वर्णदानादिकार्यं चोपदिश्यां ३ आदिशेव तश्च तच्च प्रायश्चित्तं च नाद्विशेषं प्रायश्चित्तविशेषं स्वर्णदानादिकं चाह माचार्यासमुत्
प्रेयासमिति वैश्वदेवी छंदः ॥ यदूचे त्याह ॥ कारुंश्च प्रहिणु ३ धनं चन्तकानां युंक्ष्व नेतृंस्तथा चांद्रं वेश्म भूवि रस्तु गांधिकपुटीवि
ज्ञायतां धाम तत्र ॥ भक्तिस्ते मयि यद्दर्हतिविभोशंभोनथामेर्हति ३ तदृश्माश्वतमास्थतत्प्रवरमित्यास्थत दामात्य भोः ॥९२॥ भो
अमात्य यत्कृते मयि विभो प्रभौ विषये भक्तिरर्हत्याचितास्यात्तथा मे शंभौ विषये भक्तिरर्हति ३ तस्माद्विशीर्णकेदारभवनोद्धाराय का
रुंश्च वर्धक्यादीन् शि■लिनो धनं च प्रहिणु तथा न्तकान् कर्मकरान् नेतृंस्तथा भूतकादि चिंताकारिणो नायकांश्चायुंक्ष्व प्रयुंक्ष्व
तथा तद्धाम केदारभवनं चांद्रं वेश्म चिरस्तु चंद्रप्रासाद इव भवतु चंद्रभवनं हि एकरात्राव वनिष्पद्यते अन्यथा पतेन्न इच्छीघ्रं निष्पा
द्यतामित्यर्थः तथा गांधिकपुटीविज्ञायतां स्म यथा गंधपण्यस्य वणिजः औषधपुटिकाः क्षणान्निष्पद्यते एवं निष्पद्यतामित्यर्थः तथा
भो अमात्य तदा तस्मिन् विवक्षिते आवयोः प्रसिद्धकाले तदृश्म केदारभवनं त्वमक्षतनभग्नमस्त्वी स्था यो चस्तदायोगस्मच वर्तमाने स्था
स्यतीते च वर्तमाना तथा न हृश्मनदाप्रवरमनककृपविज्ञादिभिः प्रधानमस्तीति त्वमारव्यः तदृश्माक्षतं तत्प्रवरमित्क कवतम मात्यं प्रणि
धिभणितियुक्त्यास्वमताप्रख्यात्यवसु पालं भं वा मात्यं प्रतिराजा चेति संबंधः ॥ दस्यो ३ दस्या हतक ३ अत्र भर्त्सने पर्यायेण द्विरुक्तिः
तत्र पर्यायेण पूर्वस्यामुत्तरस्यां वोक्तौ अंत्यस्वरः प्लुतो वा पक्षे पपाप अंगकूजा ३ अंगो कूजानुभवसि फलं पापपापे त्यत्र त्यादेरित्यादिना
वाप्लुतः क्षियाआचारभेपरस्तत्र स्वयं वेश्म यासि ३ देव खंडालयमकलयः स प्रन्यासे खंडालयो देव आस्ते आशिषि प्रायश्चित्तं देवो
पदिश्या ३ क्रिया तच्च आचार्यासं तद्विशेषं च प्रेषि कारुंश्च प्रहिणु धनं च न्तकानां युंक्ष्व नेतृंस्तथे त्यत्र क्षियेत्यादिना वाप्लुतः गांधिक
कपुटीविज्ञायतां धाम त ३ त चांद्रं वेश्म चिरस्तु इत्यत्र चितीवार्थ इति वाप्लुतः ॥ प्रतिश्रवणे शंभो मे तथा भक्तिरर्हति ३ भक्तिस्ते मयि

यद्वदर्हति निरतानुयोगे तत्प्रवरमित्यर्थः ३ तद्द्रुमाक्षतमात्थेत्यत्र प्रतिश्रवणे त्यादिना प्लुतो वा शार्दूलविक्रीडितं॥श्रीः॥ स्वष्टानु ३ शंभुर्वे स्व
यंतो मुनींद्राः ३ स्वष्टारं ३ शंभुमित्यस्तुवन् यं॥ शीर्णागारं तन्नाप्ष्टणो नर्बुधो वा श्रौषं हि ३ श्रावेदं धुटिलास कच भ ९३॥ अथवा अहो अमात्य
यं केदारं मोक्षद्वारं विधातारं प्रतिपद्यामहे इति आदिगम्यं तथा ३ शंभुं प्रतिपद्यामहे इत्येवं प्रकारेण मुनींद्राः अस्तुवन् यतः इष्टानु ३
शंभुर्नु इत्युक्तांतः सृष्टिसंहारकारित्वात् केदारोयं ब्रह्मा वा हरो वेति दर्शनाद्वयविषयसंशयप्रकारेण त्थं तस्तं केदारं शीर्णभग्नमागारं यस्य
तं शीर्णागारं लोकेभ्या नाप्ष्टणो नर्बुधो वा च रैनीज्ञार्थाय तद्भ्रमतदाक्षतप्रचारं चात्थ त्यर्थ इति नृपप्रश्ने अमात्याह राजन् हि स्फुटं तं शी
र्णागारमश्रौषं श्रावेदं वा धुना अहमपि श्रुतवान् ज्ञातवांश्चेत्यर्थः इत्युदित्वा प्रत्युत्तरमुक्त्वा राजानमूचे॥ स्वष्टानु शंभुर्नु इत्यत्र विचारे इत्व
स्येति प्लुतो वा॥ ३ः ३ स्वष्टारं ३ शंभुं अत्र ३ मः प्रारंभ इति प्लुतो वा शीर्णागारं तं नाप्ष्टणो नर्बुधो वा अश्रौषं हि ३ श्रावेदं हीत्यत्र हे प्रश्ने त्यादिना
हेः प्लुतो वा वैश्वदेवी छंदः॥ मंत्रीयदूचे नराह॥ सोमेशवेश्म ३ अगम ३ अपश्यस्तदित्यथोचे नृपतिः पुनस्तं॥ एत ३ दगच्छं ३ तदपश्यमु
च्चैर्मंत्रिन्नदोप्यु प्रियतां विशीर्णं॥ ९४॥ हे राजन् त्वं सोमेशवेश्म ३ सोमनाथभवनं यात्रार्थमगम ३ स्तथा तत्सोमेशवेश्मापश्यमिति मंत्र्यूचे
इति संबंधः अथामात्यस्यैवं भणनानंतरं प्रत्युत्तरयन् नृपतिपुनस्तममात्यमूचे यथा हे मंत्रिन् एतत् सोमेशवेश्माहमुच्चैरतिशयेनाग
च्छ ३ तथा तत्सोमेशवेश्मोच्चैरपश्यं अदोपि सोमेशवेश्मापि विशीर्णमुप्रियतां प्रश्ने सोमेशवेश्म ३ अगमः ३ अपश्यस्तत् प्रश्नाख्याने
एत ३ दगच्छन् तदपश्यं अत्र प्रश्ने चेत्यादिना प्लुतः उपजातिः॥ राजाज्ञयाथ सचिवोन्यगदत्सकानित्यागच्छ भोः कपिलक ३ व्रजदेवदत्त
उत्तिष्ठ कृष्णशिख साधय कृष्णमित्र केदारसोमशिरसो भवनेविदध्वं॥ ९५॥ नम कपिलक मंत्रिशासनं त्वं प्रतिश्रृणु कृष्णशिखत्वमप्यदो
भोः॥ बिभृहि शिरसि देवदत्तशीघ्रं मिथइति प्रणिगद्य तत्र जग्मुः॥ ९६॥ स्पष्टं॥ किंतु नम शिरोनमयित्वांगी कुर्वित्यर्थः॥ प्रतिश्रृण्वंगी
कुरु इत्यर्थः॥ अदो मंत्रिशासनं शिरसि बिभृहि शिरस्यंजलिं बध्वा मंत्रिशासनं प्रतीच्छेत्यर्थः॥ तत्र केदारसोमनाथौ यत्रस्तः आगच्छ
भोः कपिलक ३ नम कपिलक गुरुर्वैकोनत्योपिलभ्यत व्रजदे ३ वदत्त बिभृहि शिरसि देवदत्त उत्तिष्ठ कृ ३ ष्णशिख प्रतिश्रृणु कृष्ण
शिख अत्र दूरादित्यादिना वा प्लुतः॥ महाविभाषयैव प्लुतविकल्पे सिद्धे वाग्रहणं नविकल्पार्थं किं त्वं स्य स्य प्लुतेन सह सुरोरसमावेशा
यतेन कृष्णशिख ३ इति न स्यात्॥ अन्न्यदिति किं साधय कृष्णमि ३ त्रा कः संबंधिनर्कः तो न प्लुतत्वं॥ ९८॥ हे ३ देवदत्त चल हे ३ म

जयज्ञदत्त गोविंद हे ३ त्वरय माधव हे ३ त्वरस्व॥ अन्योन्यमित्यभिदधद्भिरुपेत्य हर्षेणाकारिशिल्पिभिरथायतनद्वयं तत्॥ ९७॥ स्पष्टं
हे देवदत्त चल हे गोविंद हे ३ त्वरय हे व्रजदेवदत्त माधव हे त्वरयेत्यत्र हैहेप्रयोगेवेति यत्र तत्रस्थयो हे है शब्दयोरत्यस्वरः प्लुतो वा
वसंततिलका॥ ९७॥ युष्मान् भो अभिवादये भवजयी भो ३ एधि जैनश्च भो युष्मानप्यभिवादये सुकृतवान् भूयाः कुमार ३ भव॥ आ
युष्मांश्च कुमारपाल चिरमित्याशंसितोर्हद् ईर्तैश्चैत्यं स्फाटिक पार्श्वबिंबमकृत स्वर्णेंद्रनीलैर्नृपः॥ ९८॥ नृपो भैमिः स्फाटिकं स्फटि
कमयं पार्श्वबिंबं श्रीपार्श्वनाथप्रतिमा यत्र तच्चैत्यं प्रासादं स्वर्णेंद्रनीलैः स्वर्णेन नीलमणिभिश्च कृत्वा चाणहिल्लपाटके कृतन अका
कारदित्यर्थः॥ कीदृक्सन्नर्हतैरहीद्भिर्वतैराचार्योपाध्यायाद्यैराशंसितोदत्ताशीर्वादः कथमित्याह॥ भो अर्हत आचार्य अहं युष्मान
भिवादये वंदे इति भैमेरभिवादे आर्हताः प्रत्यभिवदंती॥ भो ३ भैमे त्वं जयी अमार्याघोषणादिप्रकृष्टधर्मरिद्धये जयनशीलो भव
तथा भो भैमे जैनश्चार्हतश्च विधिभव॥ तथा भो उपाध्यायाद्यर्हता युष्मानप्यहमभिवादये इति भैमेरभिवादे अपरेप्यार्हताः प्रत्यभि
वदंति हे कुमार ३ कुमारपाल त्वं सुकृतवान् धर्मलाभवान् भूयास्तथा हे कुमारपाल त्वं जिनधर्मरिद्ध्ये चिरमायुष्मांश्च भवति॥
शार्दूलविक्रीडितं॥ मोदस्व गार्ग्य शिवमस्तु तवापि वात्स्य ३ पुण्यैधि वात्सि जयतात्तुषजेत्यर्षीणां॥ यत्राभिवादमनुवाग्यथ तत्र भूप
पः श्रीदेवपत्तनतले कृतपार्श्वचैत्यं॥ ९९॥ अथ तथा भूपो भैमिस्तत्र श्रीदेवपत्तनतले देवपत्तनाख्यस्य पुरस्य स्थलपदे पार्श्वचैत्य
मकृत अकारयत् यत्राभिवादमभिवादये गार्ग्योहं भो इत्याद्यभिवंदनामनु लक्षीकृत्य ऋषीणां वागाशीर्वचनं वर्ततेहे गार्ग्याभीष्ट
पूर्त्यामोदस्व तथा हे वात्स्य ३ तवापि शिवमस्तु तथा हे वात्सि वत्सस्यापत्यं स्त्री पुण्या पापमलापगमात्पवित्रैधिभव॥ तथा हे तुषज वं
श्चंद्र भेद त्वं जयतादिति॥ युष्मान् भो अभिवादये भवजयी भो ३ भो एधि जैनश्च भो गोत्रे अभिवादये वात्स्याहं भोः शिवमस्तु तवा
पि वात्स्य अभिवादये गार्ग्योहं भो मोदस्व गार्ग्य नाम युष्मानप्यभिवादये सुकृतवान् भूयाः कुमार ३ भवायुष्मांश्च कुमारपाल
त्यत्राशीरित्यादिना प्लुतो वा॥ स्त्रीशूद्रवर्जनात् किं अभिवादये वात्स्यहं भोः पुण्यैधि वात्सि अभिवादये तुषजोहं भो जयतात्तुषज व
संततिलका॥ सोमद्रु पुरी ३ मकलय ३ सुमता ३ द्रु आपः ३ साधा ३ गुर्जरपुरे अगमः ३ पृथा ३ उ॥ तत्र ३ अभूर्वर कुमारविहार

चैत्यदर्शनाय इदिक्षितिनराजनि पांथवार्ता॥ तदापार्श्वनाथभवनद्वयविधानकाले दिक्षु पांथवार्तपथिकानांमिथावार्ताजनि कथमित्या
ह हे सुमता३ इ सुमते त्वं सोमेद्र पुरी३म् देवपत्तनमकलय अज्ञासीरपश्यइत्यर्थः॥ तथाहे साधा३ उ साधो त्वं सोमेद्र पुरी गुर्जरपुरयो
र्वर कुमारविहारत्वे दृष्ट्वा३ इ वर अद्भुत कुमारविहारो कुमारविहाराख्ययत्यत्वं दृष्टवानित्यर्थः एतेन नैतयोः कुमारविहारयोर्नि
रुपमं रामणीयकत्वमुक्तं॥ सर्वत्र प्रश्नेत्व प्रतिपदमिति प्लुतः॥श्रीः॥ भक्तोसि साधा३ उ ततो वसामि गिरा३ उ किं ते पुरि शंभुनेति॥ स्वप्ने
निदिष्टः क्षितिपः कुमारपालेश्वराख्यायतनं व्यधत्त॥१०१॥ क्षितिपो भूमिरणहिल्लपुरे कुमारपालेश्वराख्यायतनं व्यधत्ताकारयत् य
तः स्वप्ने शंभुना निदिष्टः आज्ञप्तः कथमित्याह हे साधा३ उ अदूरादित्यादिना प्लुतः हे साधो कुमारपाल असि त्वं मयि भक्तस्ततः स्तस्मात्
इतोद्रिं गिरान्३ उ अत्र विचारे पूर्वस्येति प्लुतः गिरौ हिमवति स्फटिकाचले वा स्वाश्रयेवसामि किं वा ते पुरि वसामि त्वद्राजके विशेषद्व
त हृदया हं स्वाश्रयगिरिं मुक्त्वाणहिल्लपुरे वस्तुमिच्छामीति तात्पर्यार्थः॥ इति उपजातिः॥श्रीः॥ आयुष्मान् भव भूपता३ इ अजयः३
शांत्या३ सुबुद्धा३ यृषी३ न जिष्णा३ वूर्जतरैदेव जय चिरं चौलुक्य चूडामणे॥ क्ष्मानृण्यीकरणात्प्रवर्तयनिजं संवत्सरं चेत्य
शिष्या घोषवत्सुसदा नृपः पदविधिर्यद्वत्समर्थो भवेत्॥१०२॥ श्रीः॥ इति कालिकाद्वंद्व वर्य श्री हेमचंद्राचार्यविरचिते व्याश्रयनाम
धेय महाकाव्ये विंशः सर्गः॥२०॥ श्रीः॥ यद्वद्यथापदविधिः पदसंबंधी विधिः सदा समर्थः सर्वशाकि संपद्धः शक्तो भवतु शब्द
श्लेषोपमा केषु सत्स्व ऋषिषु किंभूतेष्वाषोधेषु॥ नैमेलकोत्तरैर्विनयादिगुणैरवदातैर्हृतहृदयत्वेनाशिषोददत्सु कथमित्याह हे
भूपता३ इ भूपते आयुष्मान् भव युष्मान् भो अभिवादयइतिकुमारपालाभिवादोत्रगम्यः अस्त्रीशूद्रे इत्यादिना प्रत्यभिवादे त्र प्लु
तः॥ तथाहे सुबुद्धा३ य सुबुद्धे त्वं शांत्या३ इंद्रियजयेन कृत्वा ऋषी३ नप्यजय३ः सर्वचात्र प्रश्ने चेत्यादिना प्लुतः नूत्तस्मात् केनाप्य
जेयानामंतरंगद्विषामपि जयाद्धेतो हे जिष्णो३ उ जिष्णो उर्जजगत्त्रयेपि बलिष्ठो भव विकल्पेनंताश्चुरादयइतिमताश्रयणात्र
णिच्॥ तथा हे ए ३ देव अत्राणंता धूनीश्च हे सोमवंश्य तथा हे चौ३ लुक्य चूडामणे जगद्रक्षार्थे चिरं जय॥ तथा क्ष्मानृण्यीकर
णात् निजं संवत्सरं प्रवर्तयंश्च पृथ्वीमनृणीकुर्वन् हि निजनाम्ना संवत्सरं प्रवर्तयेनिस्थितिरिति॥ प्रश्ने सोमेद्र पुरी३ मकलय३ः

Dr BHAU DAJI MEMORIAL

सुमता३ इ आप३ः साधा३ उ तत्र३ अन्न३ वर कुमारविहार दृष्ट्वा३ इ गुर्जरपुर ३ अगमः३ तथा३ उ आचार्य भक्तोसि साधा३ उ वि
चार ततो वसामि गिरा३ उ किं ते पुरि प्रत्यभिवादे आयुष्मान् भव भूपता३ इ अत्र प्रश्नार्चेत्यादिना संधियोग्यस्य संध्यक्षरस्य प्लुतो
भवन्नाकार इदुत्परः प्लुतो भवति सन्त्व प्रत्यासत्या एकारैकारयोरिकारपर उकारौकारयोरुकारपर इति अजय३ सत्या३ सुबुद्धा३
यृषीं३न् जिष्णा३ वूर्जस्यत्र तयोर्य्वावचि इत्यादिना तयोः प्लुताकारात्परयोः इदुतोः स्थाने स्वरे परे संहितायां विषये यवौ केचिदिदैतो
श्चतुर्मात्रं प्लुतमिच्छंति॥ ए३ नृप चौ३लुक्य चूडामणे पदविधिर्यद्वत्समर्थो भवदित्यनेन समर्थः पदविधिरिति सूत्रार्थो ज्ञापितः शा
र्दूलविक्रीडितं छंदः॥ अष्टाविंशः पादः समर्थितः॥ ॥ इति श्री जिनेश्वर सूरि शिष्य लेशगणयतिलकगणि विरचितायां श्री
सिद्धहेमचंद्राभिधान शब्दानुशासनव्याश्रयवृत्तौ विंशः सर्गः॥ संपूर्णं मेरे तत्र गाकाव्यं॥

द्व्याश्रयकाव्ये हैमचंद्रे विंशः सर्गः॥

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ अथचतुर्थःसर्गआरभ्यते ॥ ॥अवतीर्णमथापगावनांतर्नरनाथंकपणक्षमंरिपूणां ॥ इतिनीतिमदूक्ष्य
चाकुप्रपुष्णन्नगृणाद्ग्राहरिपोरूपेत्यदूतः॥१॥ ॥ अथसैन्यावासनानंनरंरिपूणांकपणक्षमंविनाशनसमर्थं॥ अतएव
अभिषेणनेनापगावनांतर्जंबुमालीवनमध्ये अवतीर्णमावासितंनरनाथं मूलराजमुपेत्यग्राहारेर्दूतइतिवक्ष्यमाण म
गृणादवदत्॥ कीदृक्सन् नीतिंन्यायंप्रपुष्णन्वर्द्धयन्॥ नीतिशास्त्रोक्तानुसारेणेत्यर्थः॥तथाअदूक्ष्याअविछिन्नाप्र
तिहतावाग्यस्यसः॥ सर्गेऽत्रौपच्छंदसिकं छंदः॥१॥ ॥ तदेवाष्टादशभिर्वृत्तैर्विवक्षुर्दूतः स्वामिनः स्वस्यचनामसं
कीर्तनपूर्वं स्वव्यापारेणेकारणमाह॥ ॥ नवशौर्यकिरीटिनोरसेनाविरलेनागमकारणंबुभुत्सुः॥ नयवर्जनकर्शनादि
शन्मांद्रुणसंग्राहरिपुर्विकर्तनाभः॥२॥ ॥नयं न्यायंवर्जयंतिरम्यादिभ्यः कर्तरीत्यनेननयवर्जनान्कर्शयतित
नूकरोतियस्तस्यसंबोधनं हेनयवर्जनकर्शन् अन्यायिनिग्राहिन् अविरलेनसांद्रेणरसेनानुरागेणत्तेतवागमकार
णमागमनहेतुंबुभुत्सुर्ज्ञातुकामो ग्राहरिपुर्द्रुणसाभिधमांमादिशन्प्रेषितवानित्यर्थः॥ यतः शौर्यकिरीटिनः शौ
र्येणोपलक्षकत्वात्प्रतापादिनाच किरीटिनोऽर्जुनतुल्यस्य॥ सोपिचविकर्तनाभः शौर्यप्रतापादिगुणेरादित्यसमः
॥ भवतिहुत्तमानामुत्तमेष्वनुरागः॥२॥ तदेवंमूलराजागमनकारणजिज्ञासयास्वव्यापारेणउक्तेपिशत्रोः स्वागमनका
रणमवदंतिस्वयमेवविनर्क्यवितर्क्यागमकारणानिपृछन् सामोक्त्यापरिहरंश्चवक्ष्यतदशकमाह॥ ॥ मृगयन
पठनेनदुर्णसेंसेभ्रवणांतर्वणनिर्वणोषितेः किं॥ चलितोसिमृषाद्विजैर्ब्रुवाणैराभ्रवणेक्षुवणानिनःरवनद्भिः॥३॥
तैर्ग्राहार्युपद्रुतैर्मृषाब्रुवाणैर्निरपराधावयंग्राहारिणोपद्रुताइत्यलीकवादिभिःसाद्रिर्द्विजैः किंचलितोसिचलन्प्रयु
क्तस्त्वंतेननेचागमइत्यर्थः॥ इदंचागमकारणंमृषाब्रुवाणैरितिविशेषणेनैवायुक्तमितिपरिहृतं॥ नन्वमीकमपरा
धं चक्रुर्यन्मृषाब्रुवाणैरित्युच्यतेइत्याह॥ भ्रवणांतर्वणनिर्वणनामानियानिवनानि॥ यद्वाभ्रक्षस्थानिवनानि
भ्रवणानि अंतर्मध्येवनान्यंतर्वणानिनिर्भितानिवनानिनिर्वणानिद्वंद्वेतेषूषितैः स्थितैः साद्रिर्नोस्माकमाभ्र-
वणेक्षुवणानिरवनद्भिः॥ यतः मृगयनपठनेनऋचःसामिधेन्योयाभिःसमिधोग्न्याधीयंतेतासामयनमृगयनं

वैरिको ग्रंथस्तत्पाठेन दुर्णसैर्विकृत नास्ति केरनेन द्विजानां ग्रौजुक्ततिपरंतत्प्रसंगेना भ्रवणे क्षुवणानि खवनं नीत्येनेऽ
पराधिनइत्यर्थः ॥ ३॥ ॥ खदिरणोर्वग्रेवणस्थपीयूक्षावण कार्ष्यवणस्थितैर्नृपैर्नः ॥ पूक्षवणगतैश्च विद्रवः किंश
रवण शिग्रुवणेश्चरैश्च किं ॥ ४॥ म चक्रेस्पष्टं ॥ किंतु पीयूक्षाद्राक्षाकार्ष्याः शालाख्या वृक्षाः ॥ खदिरवणं चाग्रेव
णं च तत्स्थाश्च ते पीयूक्षावणकार्ष्यवणस्थिताश्च तैर्नोस्माकं नृपैर्विद्रव उपद्रवः ॥ शिग्रुः शोभाजनः ॥ ४॥ ॥ बदरीव
णवन्न कंटकास्ते बदरीशिग्रुवने ऽवनीशसंति ॥ माषवणान्वेषको माषवनं न हि नीवारवणे लभेत जातु ॥ ५॥ ॥४
शिग्रुवने बदरीवने चोपलक्षणत्वात् खदिरवनादिषु चैतेन कंटकाः शत्रवो न संति ॥ दृष्टांतमाह ॥ माषवणान्वे
षकः पुमान्नीवारवणे वनव्रीहिवनमध्ये जातु कदाचिदपि न माषवनं लभेत ॥ एवमस्माकं युष्मन्मित्राणां वनेषु यु
ष्मच्छत्रवो न संत्यतः खदिरवणादिवनस्थास्मन्नृपकृतोपद्रवस्याभावादयमागमनेन हेतुरित्यर्थः ॥ ५॥ ॥ नीवा
रवनोल्लसद्विदारीवनसुरदारुवनेरिकावनेषु ॥ गिरिणद्यतिरंहसा मृगव्ये गिरिनद्यां तु सुनीरपाण मागाः ॥ ६॥ ॥
उल्लसद्विदारीवनमुच्चलत्पर्णीलताविशेषवनं सुरदारुवनं देवदारुवनं इरिकावनमोषधिविशेषवनं द्वंद्वे तेष्वा
धारेषु मृगव्ये आखेटार्थं ॥ त्विति पृच्छायां ॥ आगाः आगतोसि ॥ केन कृत्वा गिरिणद्यतिरंहसा पर्वतोद्भूतापगाव
द्वतिवेगेन ॥ कथं गिरिनद्यां जंबुमात्यां शोभनं नीरपाणं जलपानं यथा गमनेन तु यथा स्यादेवं ॥ अस्य चागमकारण
स्य परिहाराभणनात् मृगयार्थं चेत्तवागम कदाचिद्युक्तमित्यनुमतिर्व्यज्यते ॥ ६॥ ॥ यदुभिर्मधुनीरपानगो
ष्ठ्यामुन दुरभाषि कषायपाणहस्तैः ॥ वचने हि कषायपानपाणेर्न सुरापाणसुराष्ट्रकेषु दोषः ॥ ७॥ ॥ मधुमद्यं न
देवप्राचुर्यात्प्रसन्नत्वाच्च नीरं जलं तस्य या पानगोष्ठी आपानं तस्यां पीयतेनेन पानं पात्रं कषायस्य सुरभिरसस्य प्र
कृतावान् मद्यपानचषको हस्ते येषां तैर्मद्यपैर्बद्धिः सद्भिरित्यर्थः ॥ यदुभिर्यादवैः ॥ उ नेति प्रश्ने ॥ दुरभाषि किं दुरुक्तं किं
चिदुक्तं अर्थात्तव ॥ तेन तवाचागमः एतदपि परिहरति ॥ सुराया मद्यस्य पानं येषु ते सुरापाणा ये सुराष्ट्रका मद्यपत्वा
देव कुत्सिताः सुराष्ट्रादेशस्था जनास्तेषु कषायपानपाणेः सुरापात्रकरस्य मद्यपस्येत्यर्थः ॥ वचने दुर्वाक्ये हि स्फुटं

नं
न दोषो मद्यपवाक्ये हि विदुषामनास्थैवेत्येतद्धेतुकं चेदागमस्तदनुचितमित्यर्थः ॥ अवतीर्णं प्रपुष्णन् अगृणान् अ
वधानेपिकारणं रिपूणां कषण अवक्षेत्यत्र रषवर्णादित्यादिना णः ॥ रषवर्णादिति किं वनं ॥ एकपद इति किं अंत
र्नर ॥ पद इत्येतावतैव एकपदेलब्धे एकग्रहणं नियमार्थं ॥ एकमेव यन्नित्यं तत्र यथा स्यात् यदेकं चानेकं च तत्र मा भू
त् नरनाथं ॥ अनंत्यस्येति किं पुष्णान् ॥ लादिवर्जनं किं अविरलेन ॥ वर्जनं किं किरीटिनः विकर्तन कर्शन रसेन ॥ द्रुण
समित्यत्र पूर्वपदेत्यादिना णः ॥ अग इति किं ऋगयन ॥ दुर्णसैरित्यत्र नसस्येति णः ॥ निर्वण प्रवण अग्रेवण अंत
र्वण खदिरवण कार्ष्यवण आम्रवण शरवण इक्षुवण पूक्षवण पीयूक्षावणेत्यत्र निष्प्राणग्नेंतरित्यादिना णः
॥ ओषधि माषवण माषवनं नीवारवणे नीवारवन ॥ वृक्षः शिग्रुवण शिग्रुवने बदरीवण बदरीवने इत्यत्र द्वित्रि
स्वरेत्यादिना वाणः ॥ द्वित्रिस्वरेति किं सुरदारुवन ॥ औषधवृक्षेभ्य इति किं विदारीवन ॥ अनिरिकादिभ्य इति
किं इरिकावनेषु ॥ गिरिणदी गिरिनद्यामित्यत्र गिरिनद्यादीनामिति वाणः ॥ नीरपाणं नीरपान करेण कषायपा
नेत्यत्र पानस्येत्यादिना वाणः ॥ सुरापाण सुराष्ट्रकेष्वित्यत्र देशे इति नित्यण्णः ॥ ७॥ ॥ इषुवाहण वीरवाहनाग्र
ण्यु दधिर्जर्न ग्रामणीः श्रितोन ः ॥ करियाहन युग्दुनोति वः किं दीर्घान्त्याः शरदो यथापराण्हः ॥ ८॥ ॥ दीर्घाण्यहा
नि यस्यां तस्या दीर्घान्त्याः शरदः शरत्कालस्यापराण्हो ऽह्नोपरो भागो ऽत्यंतमुपतापकत्वेन यथा दुनोति तथा जर्न
ग्रामणीर्जनेर्दिशविशेषस्तत्रत्या भटा वा तत्राधिपत्वेन ग्रामणीः प्रधानो लक्षाख्यो नृपः किं वो युष्मान् दुनोति सदा
स्कंदनैः पीडयति तेन वाचागमः ॥ यत इषूणां शराणां वाहनानि शकटोष्ट्रादीनि वीराणां भटानां वाहनानि वीरवाहणा
नि द्वंद्वे तेषामग्रणीनि उत्कृष्टानि तेषामनेकानामाश्रयत्वादुदधिरिवोदधिस्तथा करिणो यानि वाहनानि तैर्युन
क्ति संबद्धो भवति यः सः ॥ एतेन प्रधान चतुरंग सैन्य बाहुल्योक्तिः ॥ तथा नोस्मान् आश्रितो ऽस्मदायत्त इत्यर्थः ॥ इदमु
क्तं स्यादयमतिबलिष्ठो ऽस्मदाश्रितश्चेत्तु त्वस्मत्पार्श्वादात्मनाश्रितसहलक्षं मित्रं कारयितुमिहागत इति ॥ अस्या
प्यागमकारणस्य परिहारानुक्तेर्यद्येतदर्थमिहागास्तदायुक्तमित्यनुमतिर्व्यज्यते ॥ ८॥ ॥ ॥ ॥

क्षपयितुमरिविग्रहन्न आगांनुचतुर्हायनकंत्रिहायनंवा॥ सोरिदुरन्होद्विषान्नयोग्यः सुचतुर्हायणकस्त्रिहायणश्च॥ ९॥ ॥
चतुर्हायनकंचतुर्वार्षिकंत्रिहायनंवानोस्माकमरिविग्रहं शत्रुभिः सहविरोधं क्षपयितुं सर्वेन शत्रूच्छेदाद्विनाशयितुं॥ न्वि तिप्र
श्ने॥ आगाः॥ परिहरति॥ सग्राहारिर्द्विषां नयोग्योजेतुमशक्यइत्यर्थः॥ यतः शुभलक्षणायुपेतत्वेन शोभनाश्चतुर्हायणकाअ
श्वाश्चातुर्वार्षिकास्त्रिहायनाश्चतुरगाइत्यर्थादश्वायस्यसः॥ एतेनसैन्यसंपदुक्ता॥ तथारीणां विनाशकत्वाद्दुष्टमहररिदुरन्हो
तिविक्रांतस्येत्यर्थः॥ तस्मादस्माकमरिविग्रहनिरतत्वेन वानुगमनंनयुक्तमित्यर्थः॥ यामणीः अग्रणीत्यत्र यामेरित्यादिनाणः॥ इ
षुवाहणवीरवाहणेत्यत्र वाह्याद्वाहनस्येति णः॥ वाह्यादितिकिं करिवाहन॥ अपराण्हइत्यत्रानोन्हस्येतिणः॥ अतइतिकिं दुरन्हः॥ अ
न्हइत्यकारांत निर्देशादिहनस्यान्दीर्घन्या॥ चतुर्हायणकत्रिहायणाश्वेत्यत्रचतुस्त्रेरित्यादिनाणः॥ वयसीतिकिंचतुर्हायन
कंत्रिहायनंवा॥९॥ ॥ अथसागरवाहिणंजिगीषुर्नृपतिंकंचन गर्ववाहिनंत्वं॥ क्षतरिपुवापेणनंसाजिष्णुः शरवापेनन किंदिशः
परीण्वन्॥ १०॥ ॥ अथेतिप्रश्ने॥ सागरशब्देनात्र लक्षणयासागरकूलमुच्यते तं वहति स्वामितयाशाप्नोतीत्येवं शीलोयस्तं वेला
कूलाधिपंगर्ववाहिनमहंकारिणं कंचननृपतिंजिगीषुः स्वयमागाः॥ आगमकारणप्रश्नप्रस्तावात्पूर्ववृत्तादागा इति क्रियात्र संब
ध्यते एवमग्रेतनवृत्तत्रयेपि॥ एतदपिपरिहरति॥ सग्राहारिस्तन्नृपतिं किन्नजिष्णुरपिनु साधुजयत्येव॥ कीदृक्सन्क्षतावि
दारितायेरिपवस्तान्भूमौपातनेनवपति याणिक्षतरिपुवापस्तेन॥ यद्वाक्षतोरिपुवापोलक्षणयाशत्रुसंतानोयेनतेन शरवापे
नबाणसंतानेनादिशःपरीण्वन्व्याप्नुवन्॥ तवकथनेन ग्राहारिरेव निकटस्थः सुखेनैव तव शत्रुंजयेन्तस्माद्देतत्न्नयायतवाग
गमनंनयुक्तमित्यर्थः॥१०॥ ॥ क्षत्रिययूनः परीन्वतः क्ष्मांदीर्घान्यांशरदित्वमस्यवोत्कः॥ परिपक्केनाप्यशुभेनाः परिपक्का
निफलानिनत्कृतानि॥ ११॥ ॥ दीर्घान्यांवृहद्दिनायांशरदि शरत्काले क्षत्रिययूनोविशेषणकर्मधारये क्षत्रियतरुणस्यक्ष्मांप
रीन्वतः स्वामित्वेनव्याप्नुवतोस्य ग्राहारेः॥ वेतिप्रश्नांतरे॥ किमुत्कः स्नेहेनोत्कंठितः सन्नागाः॥ दीर्घान्यां शरदिनिर्व्यापारस्य
दिनेऽगच्छति ग्राहारेर्मित्रस्य मेलनायोन्मनाः किमत्रागतइत्यर्थः॥ यद्येवंतर्हि आविस्मयेनोस्माकंपरिपक्केन परिपूर्णनिष्पन्ने
न शुभेनपुण्यकर्मणाकृत्वानत्कृतानिशुभनिष्पादितानि फलानिकार्याणिअद्यपरिपक्कानि परिपूर्णनिष्पन्नानि॥ यदिमेलनाय

तवागमनंनहानिश्रेयस्तममित्यर्थः॥ उत्तरपद्यंतसागरवाहिणंगर्ववाहिनं॥ नागम परीण्वन्परीन्वतः॥ स्यादिरिपुवापेणशर
वापेनेत्यत्रवान्तरेत्यादिनाणः॥ अयुपपक्कान्हइतिकिं क्षत्रिययूनः परिपक्कानिपरिपक्केनदीर्घान्यां॥११॥ ॥ दृशावृषगा
मिणंतुबिभ्रद्गुरुकामाणिबलानिसनृपाणि॥ तंवृत्रहणंसुराष्ट्रपाणांसन्नृमुखेणनहिव्यबोधयः॥१२॥ ॥ किंवृषगामिणंवृष
भवाहनंसोमनाथं सनृपाणिविद्यमानराजकानिबलानिसैन्यानिबिभ्रद्धारयन्सन्नुकिंद्रष्टाआगाः॥ अन्वहंचेत्सोमनाथदर्शना
यागाः तन्किमिति सनृपाणि बलान्यविरतमित्याशंक्याह यतोगुरुर्महान्कामो वृषगामिदर्शनार्थेषां तानि बलानिसैन्यानिबि-
भ्रद्धारयन्॥ सुराष्ट्रादेशेहिसोमनाथो स्ति॥ यद्येवंतर्हि सुराष्ट्रादेशरक्षिणांनृपाणां वृत्रहणमिंद्रंतंग्राहारिंसन्नृमुखेनप्रधा
नपुरुषमुखेनहि स्फुटं किन्नव्यबोधयः किमितिनाज्ञापयः येनायं सौख्यविषयदेशंयातिशया सत्राभिगमनादिप्रतिपत्तिंकुर्यादि
त्यर्थः॥१२॥ ॥ वरपक्केनेक्षुणासमंकिं शंखोद्धारांतर्निनीषुरंभः॥ प्रणमामितव प्रयाणितकिं प्रहिणोमिस्मवनानिमाप्रमीणाः
॥१३॥ ॥ वरपक्केनवरेणसुस्वादुनापक्केनपरिपूर्णनिष्पन्नेनेक्षुणाइक्षुरसेनसमंमाधुर्यादिभिस्तुल्यं किं शंखोद्धारांतः शंखो
द्धाराख्यतीर्थमध्यादंभोजलंनिनीषुर्नेतुमिच्छुस्त्वमागाः॥ सुराष्ट्रेषु हि शंखोद्धाराख्यंतीर्थमस्ति॥ प्रश्नयन्नेवोत्तरमाह॥ किं
तवप्रणमामि तथाकिंप्रयाणि शंखोद्धारजलानयनार्थंगच्छामि॥ तथानदंभः किं प्रहिणोमिप्रेषयामि॥ वनानि काननानि
मास्मप्रमीणामाविनाशय॥ १३॥ ॥ तदेवंमैत्रीगर्भेषु बहुष्वप्यागमकारणेषूक्तेष्वमन्यमानेइवराज्ञिकिंचिदप्रतिवदति
अन्यकारणाभावान्निरर्थकंबलभ्रमणंनयुक्तमितिवदति॥ ॥ प्रहयानिबलान्यदुर्नयस्त्वंनमुधेवभ्रमयेः प्रनायकानि॥ प
रिणश्यतिजीवितेपिमैत्रीनांतर्णश्यतिनोऽप्रनष्टपूर्वा॥१४॥ ॥ हेराजन्प्रहयानिप्रकृष्टाश्वानिप्रनायकानिप्रकृष्टस्वामिका
निचबलानिमुधैवपूर्वोक्तरीत्याकारणाभावेननिरर्थकंनभ्रमयेर्नाविचलः यतस्त्वमदुर्नयोन्यायीत्यर्थः नचास्मान्शत्रुतयाशं
क्येथं सैन्यसंरंभेणागमनं सार्थकं॥ यतोऽप्रनष्टपूर्वापूर्वमनपगतानोयुष्माकमस्माकंच॥ त्यदादिरित्यस्मच्छेषः॥ मैत्रीजीवितेप
रिणश्यत्यपिनांतर्मध्येहृदयेनश्यति॥ येयंतिदिनानिनगतासाद्यापिमैत्रीकथंचननापयातीत्यर्थः॥ कवर्गरेफगामिणंगुरुकामा
णिनृमुखेण॥ एकस्वरत्वत्रहणंसनृपाणिसुराष्ट्रपाणामित्यत्र कवर्गेत्यादिनानित्यंणः॥ अपक्कास्येत्येववरपक्केनप्रणमामि

अंतर।अंतर्निनीषुः हिनुप्रहिणोमि मीनामाप्रमीणाः आ निप्रयाणीत्यत्रादुरुपसर्गेत्यादिनाणः॥ आनीत्यर्थवन एवग्रहणादनर्थक
स्यनभवति॥ प्रहयानि॥ अदुरितिकिं अदुर्नयः॥ येन धातुनायुक्ताः प्रादयस्तमेवप्रत्युपसर्गसंज्ञाभवंतिप्रनायकानि॥ परिणश्य
ति अंतर्णश्यति अत्रनशः शड्डान्तिणः॥ शड्इतिकिं अप्रनष्ट॥१४॥ ॥ तदेवं सामोक्त्याः त्यंनसौहार्दंख्यापितेपिराज्ञः किमप्यप्रति
यद्तो हार्दंप्रकटयन्नेवमागमनकारणं पृच्छति॥ ॥ परिणिमिमीतेदिशः ससैन्यैः प्रणिमयतेप्रणिदायकेथ भीतान्॥ प्राणिदय
तेरीन्प्रनिघ्नतीतिप्रणिधिगिराप्रणिपद्यसेकिमीर्ष्या॥१५॥ ॥ सयाहारिः सैन्यैर्दिशः परिणिमिमीतेपरिमात्यनिबाहुल्याद्व्याप्नोती
त्यर्थः॥ तथाप्रणिदायकेमैत्र्यादिनागजाश्वधनादिदौकनंस्थापिनिकाँचादर तिपुंसिप्रणिमयतेप्रनिदद्दातिन्यायित्वान्नगृहीत्वाति
ष्ठतीत्यर्थः॥ अथतथाभीतान्शरणागतान्प्रणिदयतेरक्षति॥ तथारीन्प्रणिघ्नति खंडयतीत्येवंविधयाप्रणिधिगिरान्वरवाचा
किमीर्ष्यायाहारेः सैन्यादिसंपत्तौन्यायादिगुणसंपत्तौचचेतसोव्याकोपंप्रतिपद्यसे आश्रयसि॥ परसंपत्यसहाहिप्रायः क्षत्रियास्ते
नैतंविग्रहीतुंनवेत्थमत्रागमनमित्यर्थः॥१५॥ ॥ अथकालप्राप्तयासामदंडगर्भोक्त्येदमप्ययुक्तमित्याह॥ ॥ प्रणिधयति
यशोद्विषांप्रणिघ्नन्प्रणिवपतिप्रणिपातिषुश्रियंयः॥ प्रणिगदतिनयंनदत्रमैत्रीप्रणिनादीभपटेस्ममाप्रणिष्यः॥१६॥ योयाहारि
र्द्विषांप्रणिघ्नन्शत्रून्हिंसन्द्विषामेवयशः प्रणिधयतिपिबत्यपहरति॥ तथाप्रणिपातिषुनम्रेषुश्रियंराज्यादिसंपदं यः प्रणिवपति
निवेशयति॥ एतेननिग्रहानुग्रहसामर्थ्यमुक्तं॥ नथायोनयंन्यायंचप्रणिगदतिप्रकर्षेणवक्तितदत्रसचासावेषचतदेषतस्मिन्ने
तस्मिन्याहारौप्रणिनादिनागर्जतीइभघटायस्यतस्मिन्मैत्रीं माप्रणिष्योमास्मविनीनशः इर्ष्यांमाकृथाइत्यर्थः॥ एतेनया
हारिसंबधिषूक्तेषुगुणेष्वेकगुणोपेतमपिमित्रंदुर्लभंकिंपुनरुक्तसर्वगुणोपेतं॥ यदुक्तं॥ पराक्रमगुणेनैकंसदाचाश्रितपोषकं॥
सन्न्यायंसंपदोपेतं मित्रंपुण्यैरवाप्यते इति॥ एवंविधेनचानेनचेद्विग्रहंकरिष्यसितदात्वमेवविनंक्ष्यसीत्यपिचव्यंजितं॥१६॥
अथेर्ष्याजन्यभूम्युपद्रवमपिसामदंडगर्भोक्त्याऽविधेयंवदन्मैत्रीमेवविधेयतयासूचयन्नाह॥ ॥ प्रणिशांतरिंहाप्रणिद्रे पाथि ३
प्रणिहंतिप्रणिन्वायिसरव्यमुच्चैः॥ प्राणिवात्प्रणिदिग्धसैन्यरेणुः प्रणियासिकिमुर्वरांप्रणिप्सान्॥१७॥ ॥ इहयाहारौप्रणिवीय
तेस्वयमेवेत्येवंशीलंप्रणिन्वाय्युपचितंसरव्यंप्रस्तावात्वद्विषयमुच्चैरत्यर्थंप्रणिवहतिधारयतिसत्यस्ययाहारेरुर्वरांसर्वसस्या

द्यभूमिंकिमितिप्रणियासिगच्छसि॥ कीदृक्सन्प्रणिप्सान्भक्षयंस्तथाप्रणिवानुड्डीयमानः प्राणिदिग्धउपचितः सैन्यरेणुर्य-
स्यसः प्रभूतसैन्यैर्विनाशयन्नित्यर्थः॥ कीदृशीहाप्रणिद्रेसोद्यमेः तएवप्रणिशांतरिपौवशीभूतशत्रौ॥ शक्तस्यस्निग्धस्यचमित्र
स्योर्वरोपद्रोतुंनोचितेत्यर्थः॥ अथचइहयाहारौप्रणिशांतेपराभूत्यागतदर्पेरिपौविपयेनतुत्वत्सदृशेदर्पोद्धुरेप्रणिन्वायिसरव्यंप्रणि
वहतिसत्यस्योर्वरांत्वंप्रणिप्सान्सन्किंप्रणियासिपश्चाद्गमिष्यसि अत्रैवत्वंविनंक्ष्यसीत्यर्थः तस्मादुर्वरायाअविनाशनेनमैत्रींकु
र्वित्यर्थः॥१७॥ ॥ अथैवंभस्त्युपदर्शनेनमैत्र्यांविधेयतयोक्तायामपिराज्ञिकिमप्यवदतिअवाच्यंछलंसंभाव्यपृष्ठंरत्नदुनि
तदंडोक्त्योत्तरयन्नाह॥ ॥ अथदुर्निगदंछलंत्वमंतर्ण्यदधास्तत्प्रणिजल्पितेनकिंनः॥ मास्मप्रनिजल्पोधुनाकृतांतः प्रनिकुर्वन्
प्रनिखेलतुप्रनिह्विट्॥१८॥ ॥ अथेतिप्रश्ने॥ दुर्निगदंपापरूपत्वाद्दुःखेनवाच्यंछलमतिप्रछन्नास्कंदनादिकूटप्रयोगंत्व
मंतश्चित्तेन्यदधानिहितवांस्तत्तदानोस्माकंप्रणिजल्पितेनपूर्वोक्तेनकिंनिरर्थकत्वान्नकिंचिदित्यर्थः॥ तथामाप्रणिजल्पः त्वमपि
मावादीः त्वत्प्रतिवचनेनापिकृतमित्यर्थः॥ केवलंहेप्रनिह्विट्प्रकृष्टनिश्चितशत्रोऽधुनाप्रनिकुर्वन्रणेनमृत्युरूपशाव्यंकुर्वन्कृतांतो
यमः प्रनिखेलतुप्रक्रीडत्वर्थात्त्वयासह॥ आशिषिपंचमी॥ त्वंयाहारिणाव्यापाद्यस्वेत्यर्थः॥१८॥ ॥ तदेवंदंडमुक्त्वाराज्ञश्छ
लंयाहारेर्ज्ञापयितुंस्वयानमाह॥ ॥ पनिचिरवनिषतात्वयास्मदाख्यांप्रनिचक्रेप्रणिपापचत्प्रकोपं॥ तददलंप्रनिपापचन्म
नास्त्वत्प्रणिदिष्टंप्रनिदेष्टुमेषयामि॥१९॥ ॥ यस्मादस्मदाख्यामस्मत्कीर्तिंप्रनिविखनिषताएवमास्कंदनेनखनितुमिच्छ
तात्वयाप्रणिपापचद्त्यर्थसंतापकः प्रकोपः प्रबलक्रोधोयचतयथास्यादेवंप्रनिचक्रेपराभूतमस्माकंपराभवः कृतइत्यर्थः॥ तत्त
स्मादलमत्यर्थंत्वत्प्रणिदिष्टंप्रत्युत्तरदानात्त्वयाज्ञापितमंतश्छलकारणंप्रनिदेष्टुंयाहारेर्ज्ञापयितुमेषोहंयामि॥ सत्सामीप्येसद्व
द्वेतिवर्तमाना॥ अधुनैवाहंयास्यामीत्यर्थः॥ कीदृक्सन्अभीक्ष्णंप्रणिपचासित्वंतदीयंमनः सत्वमेवंविवक्षसेनाहंप्रणिपापच्ये
किंतुस्वयमेवप्रणिपापचन्॥ अत्रयङ्लुगंतस्यधात्वंतरत्वादेकधातावित्यादिनाकर्मकर्तर्यात्मनेपदाद्यभावः॥ स्वयमभीक्ष्णंसंताप्य
मानंमनोयस्यसः॥ डकारोपलक्षितोमाङ्ख्यातेनमाङ्डोर्ग्रहणं॥ परिणिमिमीतेप्रणिदयते॥ दासंज्ञप्रणिदायके ददातेर्यच्छतेर्वारूपं
॥ प्रणिदयनेप्रणियनिप्रणिधिप्रणिधयति॥ पदांतादिप्रणिपातिषुप्रणिपद्यसेप्रणिनादिप्रणिगदतिप्रणिवपतिप्रणिवहतिप्रणिशांत

प्रणियायि प्रणियासि प्रणियान् अप्रणिंद्रे प्रणिप्सान् मास्म प्रणिष्य: प्रणिघ्नन् प्रणिदिग्ध ॥ अंतर:खल्वपि अंतर्ण्यं द्धा-
इत्यत्र नेड्याादेरित्यादिना नेर्ण: ॥ अडागमस्य धात्ववयवत्वेन व्यवधायकत्वाभावादंतर्ण्यद्धा इत्यादावपि स्यात् ॥ अदुरित्येव
दुर्निगदं प्रणिजल्पितेन प्रनिजल्प प्रणिपापच्यत् प्रनिपापच्यत् इत्यत्राकखादीत्यादिना णत्व: ॥ अकखादीति किं प्रनिकुर्वन् प्रनि
खेलन् ॥ अषांत इति किं प्रनिद्विट् ॥ पाठ इति किं इह च प्रतिषेधो यथा स्यात् प्रनिचक्रे प्रनिचिख निपता इह च माभूत् प्रणिदि
ष्टं प्रनिदेष्टुं ॥ यङ्लुपि नेत्युक्तत्वेके तन्मते प्रनिपापच्यदित्याद्येव स्यात् ॥१९॥ ॥ अथैवं दूतस्य निर्भीकतया स्वभर्तृपक्षपो
षिकया स प्रणयोक्त्या चित्तरंजितो राजा दूतं प्रशंसन्नाह ॥ ॥ अप्राणिणिषावि हेति वादिन्युत्प्राणं पर्यणन् पराणु पर्यनृ
पर्यणतां पर्यनन्नसीत्थं तं पर्याणिणदित्युवाचचेश: ॥२०॥ ॥ इह दूते अप्राणिणिषौ जीवितुमनिच्छौ शरत्वान्मृत्युभय
रहिते इत्यर्थ: ॥ अत एवोत्प्राणमुद्गतबलं यथास्यादेवमिति वादिनि पूर्वोक्तवदनशीले सति ईशो मूलराज: तं दूतं पर्याणिण
दुदजीजिवत् जीयस्व जीवंतमुवाचेत्यर्थ: ॥ कथमित्याह उ हे पर्यनन् पूर्वोक्तवादित्वेनासमंताज्जीवं तथा हे पर्यणन् पराणु पर्यणतां
समंताज्जीवतामपि मध्ये पराण अतिशयेन जीवन् दूत पर्यणतां समंताज्जीवतां मध्ये पर्यनन्नसि त्वमेव जीवन्नसि म माप्य ये एवंव
दतस्तवैव जीवनं सफलमित्यर्थ: ॥ इत्थं तथेति वक्ष्यमाणमुवाच ॥ इह च पर्यन्नित्यनेन सामान्यतो जीवद्गुणविशिष्टं पर्यणन् पर
णित्यनेन च विशिष्टजीवद्गुणविशिष्टं दूतं संबोध्य पर्यणतां पर्यनन्नसीत्यनेन जीवद्गुणविशिष्टेषु त्वमेव जीवद्गुणविशिष्ट
इति विधेयतयोक्त इत्युवाचेत्यु क्तं तदेव रत्नविंशत्या विषक्षु: पूर्वत्रिंशत्या दूतस्य निर्भयवादित्वं प्रशंसन्नाह ॥ ॥
प्राणिणिनिष आत्मभर्तृपक्षं त्वं पर्याणिनिन आत्मनो नियोगं ॥ भू परिहणनैर्ध्रुवं न्निहाशंके तान् हणनं हि दुर्हनोपि ॥२१॥
इह मत्सभायां भूपरिहणनैर्भूम्यास्फालनैर्ध्रुवन् नि:श्वसन्नित्यर्थ: ॥ स्वमात्मभर्तृपक्षं प्राणिणिनिष उदजीवय: सातिशयं च कर्थेत्यर्थ: ॥ तथात्मनो योगं दूतकर्म पर्याणिनिन उज्जीवितवान् ॥ ननु यद्यहं भूपरिहणनैरुक्तवानेतावता क: स्वामि
नि जीवि पक्षपुष्टं त: को वात्मनो नियोगमयोज्जीवित इति हेतुमाह ॥ हि यस्मादिह सभायां भूपरिहणनैर्ध्रुवन् दु:खेन हन्यते दुर्हनोपि
आरतां त्वादृशो दूतादि: समर्थो महाभरादिरप्यंतर्हणनं स्वचित्ते विनाशमाशंकेत संभावयेत् ॥ भू परिहणनैर्ध्रुव

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

न्निहेत्युभयत्रापि योज्यं ॥ द्वित्वे अप्राणिणिषौ ॥ अद्वित्वे उत्प्राणं ॥ अंते पराणू ॥ परेस्तु वा द्वित्वे पर्याणिणन् प्रर्याणिन:
॥ अद्वित्वे पर्यणतां पर्यनन् ॥ अंते पर्यणू पर्यन्नित्यत्र द्वित्वेपीत्यादिना णत्व: ॥ परिपूर्वस्य तु वा ॥ ये तु द्वित्वे कृते पुनर्द्वित्व
मिच्छंति तन्मतेपि द्वित्व इति वचनाद्द्वयोरेवाद्ययोर्णत्वं न तृतीयस्य प्राणिणिषयते ईं प्राणिणिनिष: परिहणनै: अंतर्ह
णनमित्यत्र हन इति णत्व: ॥ अदुरित्येव दुर्हन: ॥२१॥ ॥ परिहण्मि नरां प्रहन्मि यांन हण्मोंन हन्मोभृशं प्रहण्व: ॥ परि
हन्व इति कुधाजिधांसो नृपचक्रे त्वयदन् सुसौष्ठवोसि ॥ २२ ॥ ॥ अत्र मत्सभायां वदन् त्वं शोभनं सौष्ठवं प्रौढिमा
यस्य स सुसौष्ठवो ऽतिप्रगल्भोसि ॥ क्व सति नृपचक्रे ॥ किंभूते कुधात्वांजिघांसौ ॥ कथमित्याह ॥ अहं प्रहण्मि प्र
प हिनस्मि अर्थादेतं दूतं ॥ तथा परिहण्मि नरामतिशयेनाहं प्रहिनस्मि ॥ तथा नं हण्मो मध्ये हिंस्म: ॥ तथा नं यं भृशं शी
घ्रमं न हन्म: ॥ तथा वां प्रहण्व: तथा वां परिहन्व: सामस्त्येन हिंस्व इति ॥ प्रहण्व: परिहन्व: परिहण्मि नां प्रहन्मि
अंतर्हण्म: अंतर्हन्म इत्यत्र वामि ये तिवा णत्व: ॥२२॥ ॥ प्रभुकार्यमिति स्फुटं प्रणिश्रंसत्वमिव भयापरिनिक्षि
तो वदेत्क: ॥ मदिरापरिणिंसन प्रणिंसेष्वपरानिंसितपूर्वमप्रनिंसं ॥ २३ ॥ ॥ भयापरिनिक्षितो भयेनानाभि
न्स ष्ट: प्रभुकार्यं प्रणिक्षंश्चुंबन्निव सपक्षपातं स्थापयेन्नित्यर्थ: ॥ त्वमिव को दूत इत्युक्तप्रकारेण प्रभुकार्यं स्फुटं प्रक
टं वदेत् त्वां मुक्त्वा न कोप्येवं वक्तुं शक्त इत्यर्थ: ॥ नन्वेवं भाषिण: सुराष्ट्रेष्वनेके दूता: संति तत्किमेवं राज्ञोच्यत इ
त्याशंक्याह ॥ मदिरायायन् प्रणिंसनमास्वादनं तेन निंद्येषु गर्हणीयेष्वथा सौराष्ट्रेषु मध्ये ऽप्रनिंसं स्फुटत्वेन श्ला
घ्यं वचनमपरानिंसितपूर्वं नचुंबितमनुक्तपूर्वमित्यर्थ: ॥ मद्यपेषु सौराष्ट्रेष्वित्थं स्फुटं त्वयैवोक्तमित्यर्थ: ॥ परिणिं
सन परानिंसित प्रणिक्षन् परिनिक्षित: प्रणिंसेषु प्रनिंसमित्यत्र निसनिक्षेत्यादिना णत्व: ॥ २३ ॥ ॥ परिहीण
मति: प्रहीणवान् स्वं परियाणीयमिन: प्रयाप्यमाण: ॥ सन्नवेत्तित वप्रयायिणा न: पर्याणे परिवक्ति चाप्रयाणिं २४
॥ ॥ अहो दूत सन्नवेन: स्वामी ग्राहारि: परिहीणमति: प्रनष्टज्ञानो ऽत एव स्वमात्मानं प्रहीणवान् स्वपक्षपातनेन कुकर्म
करणेन त्यक्तस्वमर्याद इत्यर्थ: ॥ अत एव च प्रयाप्यमाणो ऽस्माभिरास्कंद्यमान: सन् स्वमात्मानं परियाणीयमस्माभि

रास्कंदनीयं नचेन्निजजानात्यपितुस्वकृतैर्महापन्यायैर्हेतुभिः सस्वंपरियाणीयं जानात्येवेति काका व्याख्या ॥ अथच प्रयायिणां
प्रयाणं कुर्वतां नोस्माकं कर्तरि षष्ठी ॥ परियाणे प्रयाणविषये प्रयाणिं परिवर्त्ति च यानं माषदृदिति शापं प्रतेचा ॥ एच मनेकानूम
हापन्यायान् ग्राहारिश्च्वके ऽन्यत्रास्मानभिषेणयतोनिषेधतीत्यर्थः ॥ एतेनरसेनाविरलेनागमकारणं बुभुत्सुरिति यद्रुतेनाकेम्नि न २
रत्तं ॥ २४ अथसामोक्तिगर्भं सामदं द्रुं क्ति गर्भंच यद्रूतेनं मेच्येव कार्यतयोक्तानामेकादशभिर्वृत्तैरनेकापन्यायरूपापराधप्रकाश
नेन निराकुर्वन् ग्राहारेर्निग्रहणीयतामेव समर्थयति ॥ ॥ परिभुग्नं प्रेंखमाणचापोयत्तीर्थाभिप्रेंगिणां सपापः ॥ प्रेंगणमरूण
प्रमंगमेस्त च्छासितुमेष प्रेंगणीयएव ॥२५॥ ॥ सग्राहारिस्तीर्थाभिप्रेंगिणांतीर्थपायिनां यात्रिकाणां प्रेंगणं तीर्थेषु गमनं
यद्यस्माद्धेतोररुणन्निरुरोध ॥ कीदृक्सन् पापः पापात्मा तथा परिभुग्नं प्रेंखमाणचापः कुटिलो हुसद्धन्वा ॥ नस्मान्नर्मंमंगनेः प्रया
णे: कृत्वाशाशितुंशिक्षयितुमेव ग्राहारिः प्रेंगणीयएवास्कंदनीयएव नतुमित्रीकार्य इत्यर्थः ॥ प्रेंखमाणेत्यत्र शीलेशान ॥ परिही
णः प्रहीणवान् परियाणे प्रयाप्यमाणः प्रयायिणां अप्रयाणिं परियाणीयमित्यत्र स्वरादितिणः ॥ स्वरादिति किं परिभुग्नः प्रेंगणं प्रेंग
माणे प्रेंगिणां प्रेंगणीयइत्यत्र नाम्यादेरेवनेइतिणः ॥ नाम्यादेरिति किं स्येव प्रमंगनेः ॥२५॥ ॥ परिकोपणमप्रकोपणो धांह: प्रव
पण दुष्टेहणं सहेचेनु ॥ अवनिरवश्यं प्रगोपणीया कथमिव नर्हिमया प्रगोपनीया ॥२६॥ ॥ अथेतिदूतप्रश्नेदूतपृच्छामित्वां
चेययहमप्रकोपनः क्षमाशीलः संस्त्वं ग्राहारिं सहेन निगृण्हामीत्यर्थः ॥ कीदृशं संतं परिकोपनं धार्मिकमप्यसहिष्णु ॥ तथांहसः पा
पस्यवचनादेः प्रवपतिनशायनेप्रोप्यनेनेनेतिकरणेनदिवाप्रवपणउत्पादकइत्यर्थः ॥ यो दुष्टेहणो दुष्टचेष्टो दुष्टाभिप्रायो चातं ॥ त
र्हितदावश्यं प्रगोपणीया [illegible] रक्षणीया अवनिः पृथ्वी ॥ कथमिव इवशब्दो वाक्यालंकारे केन प्रकारेण पथा प्रगोपनीया
रक्षणीया न कथमपि तस्मान्नसहे इत्यर्थः ॥ अत्रच प्रगोपणीयेत्यस्यानुवाद्यत्वेन प्रयोगः प्रगोपणीयेत्यस्यतु विधेयत्वेन ॥ प
रिकोपणं प्रकोपनः प्रगोपणीया प्रवपनीयेत्यत्र व्यंजनादेरित्यादिना वाणः ॥ व्यंजनादेरिति किं दुष्टेहणं ॥ नाम्युपांत्यादिति किं
प्रवपण ॥२६॥ ॥ परिमापणमाः प्रयापणीयः परिमापनपरियापनीयविप्रः ॥ सत्पथपरिमापिणा नृपेणा निर्विण्णं परिमापि
नाहिभाव्यं ॥२७॥ ॥ मीञ् हिंसायामितिमीञोहिंसार्थत्वाद्धुंत्यर्थाश्चेति चुरादिपाठान् चुरादिभ्यो णिचि मिञ् मीमोस्वलच [illegible]

लीत्यत्वेपो अनटिच्च परिमापनं हिंसा परियापनीयाः आपणीयाविप्रायेमनसग्राहारिराइतिकोपे ॥ परिमापणं हिंसा प्रयापणीयः प्रा
पणीयो मयानतु मित्रीकार्य इत्यर्थः ॥ हि यस्माद्धेतोर्नृपेण राज्ञा सत्पथपरिमापिणां धर्मोच्छेदकानामन्यायिनां ॥ कर्मणिषष्ठी ॥ अ
निर्विण्णमनिर्वेदं यथास्यादेवं परिमापिणा हिंसनशीलेन भाव्यं ॥ राजरक्षितानि हितपोवनानि स्युः ॥२७॥ ॥ निर्विण्णवदाप्र
वेपमानाप्रप्यानाप्रख्यानमप्रभानं ॥ अमुनापरिभूयमानमुच्चैः कनमद्रूस्मपुरं दुनोति नास्मान् ॥२८॥ ॥ कतमत् ब्रह्मपुरं
ब्राम्हणस्थानं अस्मानुच्चैर्नदुनोति न पीडयति ॥ कीदृक्सन् अमुना ग्राहारिणा परिभूयमानमतएव आप्रवेपमानं भयेन
समंतात् कंपमानं तथा अप्रप्यानमनुपचितं क्षीणमित्यर्थः अतएवाविद्यमानं प्रख्यानं प्रसिद्धिर्यस्य तन्निर्नामिकमित्यर्थः
॥ ततो विशेषणकर्मधारयः ॥ अतएव निर्विण्णवद्दुर्मसु कर्मसु निर्विण्णं अतएवचाविद्यमानं प्रभानं यस्यतन्निस्तेजस्कंन
स्मात्कौनेनसहमैत्रीतिभावः ॥ यद्यपि ब्रम्हपुरं ब्रह्मज्ञानाधारः शरीरं तदपि पापरोगादिना परिभूयमानमतएवचाप्रवेप
मानाप्रप्यानाप्रख्यानं निर्विण्णवदप्रभानंच सन्कनमन्नदुनोति किंतु सर्वमपिज्ञानोच्छेदशंकयादुःखयतीत्युक्तिः ॥ २८
॥ ॥ अप्रपवनमस्यचान्यदारप्रगमनदुष्परिकामिनः कुकर्म ॥ प्रभवति परिभाव्यमानमप्रख्यापनमप्रप्यायनं प्रशंनः
॥२९॥ ॥ कुकर्म परस्त्रीगमनादि अस्य ग्राहारेरन्यदारप्रगमनदुष्परिकामिनः कुकर्म प्रभवनिर्[illegible]
[illegible] लोकविरुद्धत्वेनापवित्रमतएव भृशमत्यर्थं परिभाव्यमानमस्माभिः चिंत्यमानं सन्नः कर्त
रि षष्ठी अस्माभिरप्रख्यापनमप्रप्यायनं चौ चोभिन्नक्रमोः त्रयोज्यः प्रख्यातेः प्रप्यायेश्च विगिभावेनदिनञा बहुव्रीहिः
॥ लोकमध्ये अप्रकाश्यमेनत्कारकनिग्रहेणावद्धनीयंचेत्यर्थः ॥ कुकर्मायित्तोयंनदनेनसहकामैत्रीत्यर्थः ॥ २९॥ ॥
अमुनापरिवेपनेनभग्नः परिपावनपरिभापनः प्रभासः ॥ दुष्प्रख्याण प्रकामनेनांतर्हननत्वं सुप्रगम्यमानः ॥३०॥ ॥
परिपावनः पापमलापनेतृत्वानूपाविश्यहेतुर्यः परिभापनो लक्ष्म्यादिसंपादनेन शोभापादनहेतुः स प्रभासः तीर्थममु
नाग्राहारिणा भग्नः यतोंतर्हननत्वं मंतर्हन्यते स्मिन्निति अंतर्हननो देशो यत्र देशे मध्यभागे लोको हन्यते तद्भावं मध्यभागे लो
कघातमित्यर्थः ॥ सुप्रगम्यमानः प्राप्यमाणः ॥ कीदृशेन सता दुष्प्रख्याणे दुष्टख्यातौ प्रकामनमभिलाषो यस्य तेनानए

वपरिवेष्यतेजगयेन तेन परिवेनेन प्रच्छन्न धाटीप्र दाद्भिाःखिललोकेंपकेनमध्येलोकं भ्रता प्रभासदेशोऽमुनोपद्रुतो तोऽमुना
सहालंमैत्र्येत्यर्थः॥ ३०॥ ॥ अंतरयनतांजहोसुराष्ट्रायेनांतरयणवारिणाजनानां॥ सोंत ईणनान् कथंमुपेस्यः सर्पिष्या
नप्रावनद्रूपिंडः॥ ३१॥ ॥ जनानामंतरयणं मध्येगमनंप्रछन्नधाटीप्रदानादिनावारयतीत्येवंशीलोयस्तेनांतरयनवारिणा
सता येनकृत्वा सुराष्ट्रदेशोंतरयनतामंतर्मध्ये सुस्थत्वेनाप्यते गम्यते यस्यां सांतरयनीतद्भावंजहौ तत्याज॥ येन कृत्वादु
र्गमाभूदित्यर्थः॥ सयाहारिः सर्पिष्यानेन प्रावनद्रूं पीनंपिंडमंगंयस्य सोति बलिष्टइत्यर्थः॥ हिस्फुटमंनर्हणनात्सुराष्ट्रम
ध्येवधात्सकाशात् कथमुपेक्ष्योमोच्यः सुराष्ट्रमध्येवध्यएवेत्यर्थः॥ ३१॥ ॥ प्राणद्राञ्छुष्कगोमयेण प्रघ्नन्योनरिनर्तियाः
यजुकान्॥ तस्यनरीनृत्यमानखड्गस्याक्षुभ्नन्मनसः किमन्यदागः॥ ३२॥ ॥ यायजूकानृत्विजः प्रणिघ्नन्योयाहारिर्न
रिनर्तिसंतोषेणाभीक्ष्णंनृत्यति॥ कीदृशान्सतःशुष्कगोमयेणाग्निोहवनार्थंगृहीतेनकरीषेणप्राणद्रानेतेन साक्षाद्यागका
रितोक्तिः॥ क्रियमाणेहियागेवैवस्वतंकालमुद्दिश्य करीषहोमः क्रियते॥ तस्य याहारेरक्षुभ्नन्मनसोनिर्भीकस्यातएव
नरीनृत्यमानखड्गस्य यायजूकवधायपोस्फूर्यमाणासेः किमन्यदागोऽपराधइदमे वमहदागइत्यर्थः॥ परिमापणांपरि
मापनंपरिमापिणांपरिमापिनांप्रयापणीयः परियापनीयेत्यत्रणेर्वेतिवाणः॥ निर्विण्णमितिणत्वन्निपात्यते कश्चित्तु
निर्विण्णवदितिवेच्छति॥ अप्रख्यानं अप्रपवनंपरिभूयमानं अप्रभानंदुष्परिकामिनः प्रगमनः अप्रप्यान आप्रवेपमा
नाप्यंनेभ्योपि अप्रख्यापनंपरिपावनपरिभाव्यमानंपरिभापनः प्रकामनेनसुप्रगम्यमानः अप्रप्यायनंपरिवेपनेनेत्यत्र
नख्यापूग्भूसेत्यादिनाणत्वम्॥ ख्यानेर्णत्वमितिकश्चित् दुष्प्रख्याणः॥ अंतरायनतांअंतर्हननत्वमित्यत्र देशेइत्यादिनाण
त्वं देशे इतिकिंअंतरयण अंतर्हणनान्॥ सर्पिष्यानेत्यत्र षात्पदइति णत्वं॥ अनाडितिकिंप्राणद्रान्॥ अनद्रितइति
किंशुष्कगोमयेण॥ प्रघ्नन्नित्यत्र हनोघीतिणत्वं॥ नरीनृत्यमाननरिनर्तीत्यत्र नृतेर्यङीतिणत्वं॥ अक्षुभ्नन्नित्यत्र क्षुभ्ना
दीनामितिणत्वं॥ ३२॥ ॥ गर्भेनमत्स्यश्च ष्कणासहेणीनिष्ठ्यूतास्यैः स्यायंस्त्वमुज्जयंतं॥ योविस्त्रमकल्पयत्सनः
किंमित्रंस्यान्म्लेछीरूपीरकूपः॥ ३३॥ ॥ योयाहारिस्तंमहातीर्थराजतयाप्रसिद्धमुज्जयंतंविस्त्रंदुर्गंधमकल्पय

च्चक्रे॥ यतोगर्भेणनमंत्यः प्रह्वीभवंत्यः अतएवचष्कणासहागमनाक्षमायाएण्योमृग्यस्ताभिः ष्ठ्यूतानिप्रहारवशाद्भिरस्तानि
यान्यस्त्राणिरक्तानितैः कृत्वातंस्यायंस्तंबंधयन्सयाहारिम्र्लेछ्याः रूपीटमुदरंतस्मान्कूपोजानइवोत्करीत्याऽतिनिरूष्टशवरकका
रिवाकिरातादिनीचजातितुल्योनोस्माकंक्षत्रियाणांमित्रंकिंस्यान्नेवेत्यर्थः॥ नमदित्यत्र पाठेधात्वित्यादिनाणत्वं॥ सहेत्यत्र
षइत्यादिनाषत्वं॥ ष्यादिवर्जनंकिंष्यायन् ष्ठ्यूतष्कणकूपः अकल्पयदित्यत्र कृपरकृलमित्यादिनाकृरयोर्लत्वं॥ अरूपी
डादिष्वितिकिंरूपीटः॥ ३३॥ ॥ प्लूयमानान्पलायमानान्योगिलतिनिजेगिल्यतेपरस्तं॥ गिरतितमन्योस्यमात्स्यनीतोभु
जपलिघः परिघत्वभाक्कथंनः॥ ३४॥ ॥ नोस्माकंभुजपलिघोभुजार्गलाकथंपरिघत्वभाक्नस्यात्॥ कस्यांसत्यांअस्ययाहा
रेर्मात्स्यनीतौस्वजातावन्योन्यंगिलनरूपेमात्स्येन्याये॥ कथमित्याह॥ प्लूयमानान्भयेनव्यावर्तमानान्पलायमानांश्चनश्यतोव
णिगादीन्योगिलतिसंहरतितंपरोन्योनिजेगिल्यतेगर्हितंगिलतितंचनिजेगिलकमन्योगिरतीत्येतन्मात्स्यनीतिनिवारणाभावान्म
द्भुजार्गलाकर्मकारीनस्यादेवेत्यर्थः॥ तस्मान्कानेनमैत्रीति॥ ३४॥ ॥ पलियोगविदोगुरुंधरित्रीपल्यंकंपरियोगिणंयआर्दी
त्॥ ऋफिडंऋफिडजांस्तथर्फिलस्त्रीरपपर्यंकमसुंसहेजपाप्सं॥ ३५॥ ॥ योयाहारिः परियोगिणंमहाध्यानिनमृफिड
मृषिभेदमार्दीत् अपीडयत्॥ कीदृशंपरिसमंतायोगंध्यानंविदंतियेतेषांयोगिनांगुरुंशिक्षकत्वादाचार्यमतेनातिज्ञानिनोक्ता॥
तथाधरित्र्येवपल्यंकः खट्वायस्यतंभूमिशायिनमित्यर्थः॥ एतेनक्रियावत्तोक्तिः॥ तथाऋफिडजान्नृफिडपुत्रांस्तथाऋफिलस्त्रीःऋ
फिलभार्याश्च आर्दीत् तममुंयाहारिंसहेक्षमेनसहेइतिकाकाव्याख्या॥ कीदृशमपस्यमहर्षिस्त्रीभ्रूणघातादिपापस्यपर्यंकमिवापप
र्यंकंपापविश्रामस्थानमित्यर्थः॥ तथाकोपात्सदामयपानाद्व्याजपापुष्पवद्दर्शिणीयस्यतंरक्ताक्षं॥ तदेवमस्यसर्वथामैत्र्ययोग्य
त्वमुक्तं॥ ३५॥ मैत्रीकरणेधुनाकृतांतः प्रनिकुर्वन्प्रनिखेलतुप्रनिहिडित्सनेनयदूतोराज्ञोमृत्युरूपंदंडमुक्तवांस्तंस्यासियष्टेःसामर्थ्यो
पवर्णनद्वारेणयाहारेरेवाह॥ ॥ रिपुरक्तजपार्चितासियष्टिर्विजयिन्यष्टदिशः प्रकाशयित्री॥ प्रजिघत्सतितंस्वसेवमृ
त्योर्ज्यायस्यथसुहिन्सोलसंती॥ ३६॥ ॥ असौप्रत्यक्षाकरतलस्यालसंतीस्फुरंतीअसियष्टिरयंयाहारिंजिघत्सतिभ
क्षयितुमिच्छति॥ कीदृक्सतीविजयिनीविजयहेतुरतएवसुहिन्सुष्ठुहिंसिकाऽथर्दारीणामतएवरिपुरक्तजपार्चिताशत्रुरुधिरेर

वारकत्वाज्जपापुष्पं तेनार्चिताऽनत एव चाष्टदिशः प्रकाशयित्री तदावरणरूपशत्रुच्छेदेन प्रकटयित्री अनश्च यमादपि पूर्वा या
हारी मरणरूपस्य यमकार्यस्य चिकीर्षुत्वादति रूष्णरोद्रत्वाच्चोत्प्रेक्षितं मृत्योर्यमस्य ज्यायसीष्टहती स्वसेव भगिनीव ॥ अनेनचा
सियष्टेर्मृत्युस्वसृत्वारोपेण मृत्योरपि स्वादेशकारित्वं व्यंजितं तेन चाधुना कृतांत इत्यादिय द्दूतेनोक्तं तदपास्तं ॥ पलायमानान्
पूल्ययमानान् इत्यत्रोपसर्गस्याशाविति लः ॥ निजेगिल्यतेइत्यत्र योयडीति लः ॥ गिरुतिगिरतिइत्यत्र न वास्वरेइति वालः ॥
पलिघपरिघपल्यंक पर्यंक पलियोग परियोगिणं इत्यत्र परेर्घांकयोगेइति वालः ॥ ऋफिडं ऋफिडवान् ऋपिलू इत्यत्र ऋफिडे
त्यादिना ऋतऋतृडस्य लौर्वा ॥ जवाजपेत्यत्र जपादीनांपोवइति यापस्यवः ॥ ॥ इति सप्तमः पादः समर्थितः ॥ ॥ विजयिनी प्र
काशयित्रीत्यत्र स्त्रियांनृतइत्यादिना डिः ॥ स्त्रियामिति किं अष्टदिशः ॥ नांता याःसंख्या या युष्मदस्मदोरिवालिंगत्वादत एव नलोपे
आदित्याबपि न स्यात् ॥ अस्वस्त्रादेरिति किं स्वसा ॥ उदिनू ज्यायसी ॥ ऋदिनृ ससंतीत्यत्रापालित्यादिना डि ॥ अपालिति किं
सुहिन् ॥ ३६ ॥ ॥ तदेवं याहारिविषयं वधाभिलाषमुक्त्वा वधेकृते यद्भाविफलं तदाशीर्वादपूर्वं वृत्तद्वयेनाह ॥ ॥ प्राची
तमसाम बावरी भास्करधीवर्यतिशर्वरी यथाहि ॥ अयनधानेन बव्हवाधाम द्दृश्वर्यनथावरी प्रजासु ॥ ३७ ॥ ॥ यथा प्रा
चीपूर्वदिक् हि स्फुटं तमसां तिमिराणाम बावरी ॥ ओणनेर्वनियन्याड्वंच मस्यात्वेच अपनायिका स्यात् ॥ कीदृक् सती अतिश
र्वरीरात्रिमतिक्रांताऽत एव भास्करधीवरीरविंबिभ्रती ॥ तथानेत याहारिणा कृत्वा बहवोऽवावानोऽपनायकाः क्षयकारकाः य
स्यां सा प्रजा य सांप्रतं मद्दृश्वरी मां दृष्टवती मत्स्वामिका सत्यस्तु ॥ कीदृशी न विद्यंते ऽवाधानो यस्यां सा ऽनवावरी क्षयकारकर
हिता ॥ ३७ ॥ ॥ अचिरेणभवत्वसौ सुराष्ट्राध्वतधीवर्यथावि नष्टधीवा ॥ गायंन् द्विपदश्चतुष्पदी र्वा पुंडो भीरिह पातु
चारणौघः ॥ ३८ ॥ ॥ असौ सुराष्ट्रा अचिरेण शीघ्रं भवतु ॥ कीदृक् ध्यायति कुकर्मेति ध्याप्योर्धीपीचेत्यौणादिके कनिपि
धीवा चांडालो धीवेव कुकर्मकारित्वाद्धीवा याहारिर्धृतो गृहीतो वंदीकृतो धीवा यस्यां सा धृतधीवरी ॥ अथवा विनष्टो मृतो धी
वा यस्यां सा च ॥ तथेह सुराष्ट्रायां चारणौघो मंगलपाठकभेदसमूहो द्वौ पादौ यासां ताद्विपदः एवं चतुष्पदीर्भरराजादिवर्णनो
पेतांश्छंदो भेदान् गोबधकस्य याहारेर्बधेन निर्भयत्वान् गायन् सन् कुंडमिवो धो यासां ताः कुंडो भीराजादिभ्यो लब्धा धेनूः

पातुदुग्धपानाय रक्षतु ॥ ३७ ॥ ॥ तदेवं यधस्य फलान्युक्त्वा वधहेतौ रणकरणे याहारिमनुमन्यमानो दूतमाह ॥
॥ शतकुंडो धारयो स्त्वशिश्वीरश्वतरीर्योक्ता त्रिहायणीः सन्नाहयतु क्षणात्सुदाम्नीर्मुक्त्वा मदिरांत्रिहायना मश्वाः ×
॥ ३८ ॥ ॥ अश्वतरीर्वेसरीर्योक्तारणा यात्मना सह संबंधयिनास्तु ॥ कीदृक् शतेन कुंडो धीभिः क्रीतः शतकुंडो धाः
॥ एतेन महार्घ्यत्वोक्तिः ॥ कीदृशीरश्वतरीस्त्रयो हायनावर्षाणि यासां ता यौवनस्था इत्यर्थः ॥ एवं भूता अपि सापत्या अबला एवस्युः
रित्याह ॥ अविद्यमानाः शिशवो बालका यासां ता अशिश्वीः ॥ तथा द्विदाम्नी कंठाभरणमाले यासां ता अश्वाः क्षणात्सन्नाहयं
तु ॥ किंकृत्वा त्रिहायनां त्रिवार्षिकीमेतेन परिपक्किमत्वोक्तिः ॥ मदिरां मुक्त्वा अत्यंतं रणोत्कंठयात्यक्त्वा ॥ एवं च स्वयं याहारेः
सैन्यस्य चरणोद्यमेऽणुमतिरुक्ता ॥ अनया चानुमत्याथ दुर्निगदं छलं त्वमंतर्यद धादिति यद्दूतेनोक्तं तन्निरस्तं ॥ प्राची स्प
त्रांच इति डीः ॥ णत्रा अवावरी ॥ स्वरभाधीवरी ॥ अघोषमद्दृश्वरीत्यत्र ण स्वरेत्यादिना डीर्वनोंतस्य रश्च ॥ विहितविशेषणं किं
शृणोतीति शार्वरी स्वराद्विहितत्वाद्गुणे कृते घोषवतो यथा स्यात् ॥ अनवावरी बव्हवावा धृतधीवरी विनष्टधीवे त्यत्र वाबहुव्री
हेरिति वा डीर्वनोंतस्य रश्च ॥ बहुमेरुदृश्वरी बहुमेरुदृश्वेति स्वयमभ्यूह्यं ॥ चतुष्पदाः द्विपद इत्यत्र वा पाद इति वा डीः ॥ कुंडो
भीरित्यत्र ऊधइति डीः ॥ समासांतविधावूधिस्यादेशो नांतत्वादेव डीः सिध्यति किंतु शतेन कुंडो धीभिः क्रीत इति कणितश्रुपिव
शितुं कुंडोध्नितिप्रकृते ः सो शतकुंडो दिति स्यात् शतकुंडो धेति चेष्यते ॥ अशिश्वी रित्यत्राशिशोरिति डीः त्रिहायणीरित्यत्र संख्यादेरि
त्यादिना डीः ॥ अत्र च तु स्त्रेरित्यादिना णः ॥ वयसीति किं त्रिहायनां मदिरां ॥ द्विदाम्नीरित्यत्र दाम्नाइति डीः ॥ ३९ ॥ ॥ अथ स्व
त्रणि दिष्टं प्रति देष्टुमेषयामीति यद्दूतेन स्वयानमुक्तं तद्दूणार्थं ससैन्यस्य सन्नद्धस्य याहारेः स्वदेशसीमन्यागमनं चानुमन्य
मान आह ॥ ॥ व्रजशतराज्ञः सहस्रराज्ञीरधिराज्ञीबहुसाम्न्यधीश्वरायैः ॥ पृतनाःकृतवर्मणोतिसाम्नोयुधि युधे सीमान
मेत्विनरूते ॥ ४० ॥ ॥ हे दूत व्रज याहारिसमीपं न धानेन वेनः स्वामी याहारिर्युधे युद्धार्थं सीमानं स्वदेशमर्यादाभूमि
मेत्वागच्छतु ॥ किं कृत्वा पृतनाश्चमूर्व्यूह्य ॥ किं भूता अधिका राजानो यस्यां साधिराज्ञी नाम या मो बहूनि सामानि यस्यां सा बहुसा
म्नी नाम पुरी द्वंद्वे न योरधीश्वराः तदार्यैर्नृपैः कृत्वा शतं राजानो यासु सहस्रं राजानो यासु वा ताः ॥ अत एवाति साम्नः सामोपायमति

क्रांतायुद्धायैवसदोद्यताइत्यर्थः॥ अतएवचकृतवर्मणः सन्नद्धाः॥ ४०॥ ॥इतिसविसृष्टोवनांतसीमास्वतिपर्वाकः स्वकोन्यजाः
शताज्यां॥ द्विपदास्त्रिपदाऋचोमहर्षीन् पठतोगोपजुषोजगामपश्यन्॥ ४१॥ इत्येवंप्रकारेणविसृष्टोराज्ञाविसर्जितः सदूतोजगाम
याहारिमाप॥ कीदृक्सन् अतिपर्वास्फूर्मूलराजागमनानंदेनातिशयितोत्सवासुवनांतसीमासुकाननपर्यंतसीमभूमिषुवर्तमा
नान्महर्षीन् मारणेच्छयाक्रूरंपश्यन् स्वकोनुयथारण्यश्वाशताज्यांशतस्याजानांसमाहारेवर्तमानाअजाश्चागीर्मारणेच्छया
पश्यति॥ कीदृशान् गोपजुषोकुगोलस्यांस्तथाद्वौपादौयासांताद्विपदएवंत्रिपदाश्चऋचोमंत्रविशेषान् पठतः॥सहस्रराज्ञीः
शतराज्ञइत्यत्रानोवेतिचाडीः॥अधिराज्ञीबहुसाम्नीत्यत्रनाम्नीतिडीः॥ कृतवर्मणइत्यत्रनोपांत्यवतइतिनडीः सीमानमित्यत्रम
नइतिनडीः॥ अनिनस्मन्ग्रहणान्यर्थवतानर्थकेनचतदंतविधिंप्रयोजयंतितेनसामातिक्रांताअतिसाम्नइत्यादावपिडीप्रतिषे
धः स्यात्॥ सीमासुअतिपर्वास्वित्यत्रताभ्यांवाङ्गिरितिवाडिदाप्॥ पक्षेपूर्वाभ्यांप्रतिषेधाड्डीर्नभवति सीमानंकृतवर्मणः॥उ
पांत्यलोपिनबुबहुव्रीहेर्डीरपिस्यात्॥शतराज्ञः सहस्रराज्ञीः॥अजाइत्यत्राजादेरित्याप्॥अजादेरित्यादि पञ्चीसंबंधःकिं
॥ अजादिसंबंधिन्यामेवस्त्रियामभिधेयायांयथास्यात् तेनेहनस्यात् शताज्यांअत्रसमाहारःसमासार्थः स्त्रीनासावजशब्दसं
बंधिनी॥ द्विपदः त्रिपदाऋचः इत्यत्र ऋचीत्यादिना पाच्छब्दस्याबंतस्य पात्पदे निपात्येते॥४१॥ ॥ अभृणोदथताः क
थाः प्रभापोभीमाभूरिनदानदीर्नुतस्मात्॥ याहरिपुः प्रकोपनः सबंदीगौरीरोत्सीस्तापसीःप्रपश्यन्॥ ४२॥ ॥अ
थदूतप्रास्तनंनरंसयाहारिस्तस्माद्दूतोक्तामूलराजोक्ताः कथाः अभृणोत्॥ कीदृक्सन् ओत्सीरुत्सस्यर्षेरपत्यानि स्त्रीःप्रको
पनः एताः पापिष्ठाअस्यविग्रहस्यहेतवइतिरुषाप्रपश्यन्॥ कीदृशीर्बंदीः हृतापहृताः॥ तथागौरीः स्वर्णवर्णाः तथातपोरुत्या
सांज्योत्स्नादिभ्योणित्यणितापसीः तपस्विनीः॥कीदृशीः तथाभीमादंडोपायार्थत्वाद्रौद्रा अतएवभूरिः प्रभूतोनरआहतिप्र
त्याहतिरूपः शब्दोयासुताः अतएवचप्रभांमाहात्म्यंपिबंतिपरिभावुकोत्याग्रसंतेयास्तानदीन्वितिति॥ यथायाहरिपुर्याहाणांज
लचरजंतूनांरिपुर्धीवरोभूरिनदाःप्रभूतवहाःप्रभूतशब्दावातएव भीमानदीः शृणोति मत्स्यग्रहणाभिलाषेणतासुजिगमि
षुत्वाद्धोकारात्कर्णयति॥४२॥ ॥उत्क्षिप्नुः सोरिकंपकारीशैलेय्याभुजयागदांशिलेयीं॥ सौपर्णेयीसहोदरौजाःशाक्तीकीः

पौंस्नीर्दिदेशसेनाः॥४३॥ ॥ सयाहारिः शाक्तीकीः शक्तिप्रहरणाः पौंस्नीः पुंसांपौरुषगुणोपेतानांनराणामिमाः सेनाआदि
देशरणारंभायाज्ञापयत्॥ कीदृक्सुपर्ण्याः॥केचित्वेनमजादिषुपठंतितन्मतेसुपर्णायावाअपत्यंस्त्रीसौपर्णेयीसुमतिनाम्नीसग
रपत्नीतस्याः सहोदरोगरुडःतद्वदोजोबलंयस्यसः अतएवशिलायास्तुल्याशिलायाएयच्चेतिचकारादेयञिशैलेयीतयाशिलादृढ
याभुजयाकृत्वागदांमुद्गरविशेषमुत्क्षिप्नुरुत्तोलयन्॥ कीदृशीं शैलेयींशिलाभिस्तुल्यांअचेयञ्॥अतएवारिकंपकारीम्॥४३॥ ए
॥ याहारेरादेशेसेनायथामिलंस्तथादशभिर्वृत्तैराह॥ ॥सेनान्योस्याज्ञयातदायुरुत्यक्ताश्रेणीराज्ञीकीः सलीलाः॥औ
शनसाश्चाथपाणिनीयाःसहसान्वारुवलित्रयावधूटीः॥४३॥ ॥ तदास्ययाहारेराज्ञयासेनान्योदंडनायकाः सेनायुक्तानृपा
वाययुर्याहारिसमीपेआगताः॥ किंकृत्वावधूटीर्नवोढाः पत्नीराज्ञिकीरक्षैर्दीव्यंतीः सतीः सहसाअकस्मात्त्यक्त्वा॥ कीदृशीः
चारुमनोज्ञंवलित्रयमुदरमध्यवर्तिरेखात्रयमुपलक्षणत्वात् शेषांगोपांगानिचयासांताः॥ अथतथापाणिनीयाः पाणिनि
प्रोक्तमहाशब्दानुशासनज्ञाः॥एतेनविद्वत्वोक्तिः॥ तथौशनसाश्च शुक्रप्रोक्तनीतिशास्त्रज्ञाश्च॥ एतेनलोकव्यवहारज्ञ
तोक्ता॥ तथालीलाशृंगारचेष्टाविशेषः सहलयोपलक्षणत्वाद्विलासादिभिश्चस्वाभाविकालंकारैर्वर्तंतेयास्ताः॥तथास्त्रीभिः
संस्कृताः सखीभिर्मंडनालंकारादिभिः शोभिताः॥ प्राग्वतइत्यादिनाठञ्स्त्रैणीश्च॥ तदेवंविशेषणसूचितैरालंबनविभावो
द्दीपनविभावैः शृंगारस्यप्रकर्षप्राप्तत्वाद्वधूनामत्यंतंदुस्त्यजानामपिदंडनायकैः सहसात्यागेनस्वस्वामिनियाहारावुत्कृष्टा
भक्तिः सेनायुक्तनृपेषुयाहारेः प्रचंडाज्ञतौसूचितासेनान्यइत्यनेनाभिधेयाः सेनायुक्तानृपाःस्तएवाज्ञेयायेऽमित्रायाहारि
णानिर्जित्यस्वसेवकीकृतास्तेषामेवत्यादेशाकरणेऽतिभीरुत्वादेवमागमनसंभवः॥एवंचात्रामित्रबलागमनमुक्तं॥ ४४॥ ॥
॥ वृद्धाकृतमंगलास्त्रिशल्यीभृतईयुः सुभटाःश्रितास्तुरंगीः॥ द्विद्रोणीः षड्वृषास्त्रिपण्याः शतकंबल्याद्याचितास्त्रिबिस्ताः
॥ ४५॥ ॥सुभटाईयुरागताः॥किंभूताः वृद्धाभिः स्थविरस्त्रीभिः कृतंमंगलंचंदनवर्द्धनादियेषांते॥तथाऽतियलिष्ठत्वात्त्रिशल्यी
भृतः त्रीणिशल्यास्त्राणिधारयंतः॥ तथातुरंगीः श्रिताआरूढाः॥कीदृशीः द्रोणश्चतुराढकीधान्यमानभेदोऽथोपचाराद्द्रोणस्थं
धान्यमुच्यते॥ द्वाभ्यांद्रोणाभ्यांक्रीताद्विद्रोणीः॥ षड्भिर्वृषैर्वृषभैः क्रीताः षड्वृषाः॥ त्रिभिःपणैः कार्षापणैरनेकस्वर्णमाष

समुदायरूपैर्मानभेदैः क्रीताः पणपदेत्यादिनायेत्रिपण्याः॥ तथाकंबलोस्त्यस्याः कंबलानाम्नीतिमेकंबल्यमूर्णापलशतं शतेनकं
बल्येन क्रीताः॥ तथा आचितः कार्पासादिकयाणकानां दशभाराः द्वाभ्यामाचिताभ्यांक्रीताद्व्याचिताः॥ तथाविस्तः स्वर्णस्यषोड
शमाषाः त्रिभिर्विस्तैः क्रीताः॥ एषुपंचस्वपिमूल्यैः क्रीतइतिकणोऽनाम्न्यद्विभुविति लुप्॥ एषुचविशेषणेषु नत्तद्वाभ्यादिकी
तानेकभेदतुरंग्यपेक्षयासमुच्चयार्थश्चाअध्याहार्याः॥ यद्यपितानिधान्यादीनि दुर्लभानि तत्तद्देशापेक्षयान्यस्याविवक्षितत्वेनतत्त
द्देशापेक्षयाद्विद्रोण्यादिनाबहुमूल्येन क्रीतत्वादतिश्रेष्ठाइत्यर्थः॥ पूर्वरत्नेषुचारविकादीनि चत्वारिबलानिवक्ष्यंतइत्युद्वरित्त
तं न्यायादनेनभृतकूबलागमनमुक्तं॥ कथाः भीमाः ताइत्यचादित्याप्॥ गोरीः बंदीः नदीरित्यत्रगौरादिभ्योमुख्याड्डीरितिङीः॥ मु
ख्यादितिकिं भूरिनदाः॥ अण् तापसीः कंपकारी॥ अञ् औत्सीः॥ पयण् सौपर्णेयी॥ एयच् शिलेयी॥ एयञ् शैलेय्या॥ निरनुब
धनिर्देशः सामान्यग्रहणार्थः॥ इकण् आक्षिकीः॥ नञ् स्त्रैणीः॥ स्नञ् पौंस्नी॥ टिन् शाक्तीकीरित्यत्राणञेयेत्यादिनाङीः॥ अणादी
नांषष्ठीनिर्देशेनाकारस्यविशेषणंकिं पाणिनिनाप्रोक्तं पाणिनीयं तदधीयतइत्यण् तस्यप्रोक्तादितिलोपे पाणिनीयावधूरितिङीर्य
थामाभूत्॥ प्रत्यासत्यातैरेवाणादिभिः स्त्रियाविशेषणं किंउशनसाप्रोक्तानीति औशनसीतामधीयतइत्यण्॥ तस्यप्रोक्तादिति
लोपेऽस्यादेरित्यादिनाङिलोपेङीर्यथानस्यात् औशनसावधूरीः अस्त्यत्राणोअकारोनतुतदपिधेयानीतिलक्षणास्त्रीस्त्यर्हा
यदभिधेयानुचधूरीलक्षणास्त्रीप्रत्ययार्हाननस्याकारोस्तीति॥ तथाचारुबलित्रयावधूटीरित्यत्रवयसीत्यादिनाङीः॥ अनंत्यइ
तिकिं वट्वास्त्रिशस्त्रीत्यत्रद्विगोरित्यादिनाङीः॥ द्विद्रोणीरित्यत्रपरिमाणादित्यादिनाङीः॥ परिमाणादितिकिंषड्रथाः॥ नद्विन
लुकीतिकिंत्रिपण्याः अविस्ताचितकंबल्याद्वितिकिं त्रिविस्ताः द्व्याचिताः शतकंबल्यः॥४५॥ ॥ मेदावद्वौकचास्त्रिकांड्या
नवकांड्यादशकांड्याचरज्वा॥ क्षेत्रभुवः फालयाद्विकांडाः षट्पुरुषीः परिखाविलंघ्यन्वेपुः॥४६॥ ॥ मेदाभिरुत्रैयुः॥
किंरूत्वाद्विकांडाद्विशरप्रमाणाः क्षेत्रभुवः क्षेत्रभूमीः षट्पुरुषीः षट्पुरुषप्रमाणाः परिखाश्च फालयाविलंघ्योत्प्लुत्य॥ की
दृशाः संतोनवकांड्यादशकांड्याचनवभिर्दशभिर्वाकांडैः शरैः क्रीतयारज्वारूत्वायद्वाउदूर्ध्वकचायैस्ते॥ कीदृशाश्चाणिकां
डानिशराः प्रमाणंयस्याः॥ प्रमाणान्मात्रडितिमात्रट् द्विगोः संशयेचेतिलुप्॥ नयात्रिकांड्या॥ अनेनाटविकबलागमनमुक्तं

॥ जातिरलंकारः॥४६॥ ॥ द्विपुर्षयाभात्सकुंतयस्यानीत्यायथाद्विः पद्म्यानीलयोर्वेः॥ अथार्थत्यानीत्यालक्षआगात्
रेवत्यामतिरोहिणीशशत्रुः॥४७॥x ॥ कुंतयष्ट्यारूत्वाभान् शोभमानः॥ तथायथाद्विः नीलौपधिविशेषोपलक्षितःस्या
देवंनीलयानीलवर्णयोर्वैरनिशयितयापस्यावस्त्रेण॥ तथानीत्याहरितयार्वस्त्राश्चयोपलक्षितोऽतएवातिरोहिणीशशत्रुःराहु
मतिक्रांतः॥ क्वागादित्याह॥ रेवत्यांचंद्रयुक्तयायुक्तेद्वादशेचंद्रेइत्यर्थः॥ लक्ष्मोहिनामराशिनाभिनीजातत्वान्मेषराशिजातोरेव
त्यांचचंद्रोमीनराशौस्यादनेनचास्यावश्यंभावीमृत्युः सूचितः॥ एतेनमित्रबलागमोक्तिः॥ त्रिकांड्येत्यत्रकांडादित्यादिनाङीः॥
प्रमाणादितिकिं दशकांड्या॥ अप्रमाणादपीछंदस्यन्ये॥ नवकांड्या॥ अक्षेत्रइतिकिं द्विकांडाः क्षेत्रभुवः॥ षट्पुरुषीःद्विपुरुष
येत्यत्रपुरुषाद्वेतियाङीः॥ रेवत्यांरोहिणीत्यत्ररेवतेत्यादिनाङीः॥ नीत्यार्वत्यानीत्येत्यत्रनीलादिनाङीः॥ प्राण्योषध्योरितिकिं
नीलयापस्या॥४७॥ ॥ नीलीनीलाप्रवद्दलुनीवद्दविलुनामामकीपुजाताः॥ एयुकात्यात्मजाः स्वभूभ्योज्ञात्वासमयंकेव
लीविदोनु॥४८॥ ॥ प्रवद्दाचासौलुनाचप्रवद्दलुनी॥ वद्दाचासौविलुनाचवद्दविलुना॥ नीत्यादिनामकायाहारेर्भार्या
स्तासुजातास्तस्ययाहारेरात्मजाः पुत्राः केवलीविदोनुकेवल्योज्ञानशास्त्राणिनक्षत्राइवसमयंरणकालंज्ञात्वास्वभूभ्यःस्वदेशे
भ्यःएयुः॥ एतेनमौलबलागमोक्तिः॥४८॥ ॥ आर्यकृतीभेषजीसुमंगल्यपरीपापीभागधेय्य आयुः॥ सैको
त्तरतः समंसमान्याभक्त्याकेवलयास्यपीठदेव्यः॥४९॥ ॥ समान्यासमानीसंज्ञयापीठदेव्यासमंसहआर्यकृत्यादि
नाम्न्यः पीठदेव्योयोगिन्योस्ययाहारेः संबंधिन्याकेवलयैकयाभक्त्याहेतुनासैकोत्तरतएवनाम्नोब्धिस्थाद्वाद्विविशेषादा
युः॥ अनेनापिमौलबलागमोक्तिः॥ यतोवेलाकूलाधिपतित्वात्तस्यक्रमागताशाः सान्निध्यकारिण्योदेव्यः॥ नीलीनीला
प्रवद्दलुनीवद्दविलूनेत्यत्रक्ताद्वनाम्निवेतिवाङीः॥ केवलीमामकीभुभागधेय्यः पापी अपरी समानी आर्यकृती सुमंगली
भेषजीत्यत्रकेवलेत्यादिनाङीः॥ नाम्नीतिकिंकेवलयाभक्त्या॥४९॥ ॥ भाजीकालींकुशीरदाभ्यांनाकीभिः कुंभस्थली
भिरुद्धांअधिकरिकबरीजुषोऽध्यरोहन्॥ गुणगोणीगजतांनिषादिनोपि॥ ॥ अधिकरिकबरीजुषः श्रोणीयाव
नूप्रलंबमानवेणीकानिषादिनोपिमौलबलसंबंधिनोहस्त्यारोहाश्चगजतांगजौघंअध्यारोहन्॥ कीदृशींभाजीपक्वशाक.

तद्वत् कालीं कृष्णां ॥ तथा कुशी अयोविकारः तद्वन्निबिडा तीक्ष्णाः अलंबाश्चयेरदा दंतास्तेरग्या मुत्कृष्टां ॥ तथा नागीभिः स्थूलाभिः कुंभ
स्थलीभिरुन्नामुन्नतां ॥ तथा गुणानां शौर्यादीनां गोणी मिव गुणगोणीं गुणस्थानमित्यर्थः ॥ अस्य च श्लोकस्य पूर्वार्द्धे नागी काली कुशी
रदाग्यामलिमदभाजी भृत्कटस्थली कामिनि पाठांतरं प्रायोगतार्थं केवलमलिप्रधानो योमदः स एव भाजीन द्भृत्कटस्थली य
स्यास्तां ॥५०॥ ॥ कामुकि भाजाभ्रुकांतिकुंडे गोणे लावण्यांबुकुंडिनागेच काले कामस्थले त्वरंतामित्यु चुर्गृहिणीभटाः प्रया
तुं ॥५१॥ ॥ प्रयातुं प्रयाणाय भटाः मौलबलसत्कयोधा गृहिणीः प्रोचुः ॥ कथमित्याह हे कामुकि रिरंसो ॥ तथा भाजानाम
कान्तिर्दीप्तस्याइव भ्रुः भ्रूर्यस्याः ॥ भ्रुशब्द उकारांतो ऽत्र भ्रूवाचकः भतोऽप्राणिनश्चेत्यादिनोङ् ॥ हे भाजाभ्रु भाजाभ्रुसंज्ञे
स्त्रि ॥ तथा कुंडते दहति सपत्नीमिति कुंडा कांत्या तेजसा कुंडा हे कांतिकुंडे ॥ तथा हे गोणे गोणाख्ये स्त्रि ॥ तथा हे लावण्यां
बुकुंडिलवणिमजलपात्रि ॥ तथा हे नागे नागाख्ये स्त्रि ॥ तथा हे कामस्थले स्मरास्थानि ॥ तथा हे काले कालाख्ये स्त्रि ॥ भवत्य
स्त्वरंतां शीघ्री भवंत्विति ॥५१॥ ॥ जानपदीं वृत्तिमाश्रिता सापात्री जानपदां स्फरां प्रजापि सकुशा रणकामुकाक्षिभासा
शोण्या कबरा प्राप रोषशोणा ॥५२॥ ॥ जानपदीं जनपदे देशे भवां ॥ उत्सादेरञित्यञ् ॥ वृत्तिं पाशुपाल्यकर्षण रूपामा
स्थिता श्रिता सा स्फराष्ट्रादेशवास्तव्या प्रजापि ॥ आस्तां राजसेवावृत्ती राजलोक आभीरजातिकर्षकादिलोकोपि ग्राहारिसमी
पं प्राप ॥ कीदृक् सती ॥ जानपदां स्फराष्ट्रदेशोद्भवां स्फरां मद्यं पात्री पिबंती ॥ अतएव शोण्या रक्तया क्षिभासा नेत्रज्योतिषा क
बरा कर्बुरा ॥ तथा रणकामुका युद्धेछुः ॥ अतएव रोषशोणा क्रोधादारक्ता ॥ अतएव च कुशा अयोमिश्रं काष्ठमयं शस्त्रं सद्व
तया वर्ततेयासा ॥ एतेन श्रेणिबलागमोक्तिः ॥ श्रेणिबलं तंत्रादिकं ॥ भाजीगोणीनागीभिः स्थलीभिः कुंडि कालीं कुशीं
कामुकी अटिकटि कबरीत्यत्र भाजगोणेत्यादिना ङीः ॥ अन्यत्र भाजा गोणे नागे स्थले कुंडे काले सकुशा कामुका कबरा
॥ कटंतिस्वयं ज्ञेयं ॥ जनपदशब्दादपि वृत्ताविछति अतो जानपदी वृत्तिं ॥ वृत्तेरन्यत्र जानपदां स्फरां ॥ शोण्या शोणेत्यत्र वा
शोणादेरिति वा ङीः ॥५२॥ ॥ हयखुरहतिजन्मधुलिरुच्चैरथधूलीनिचिता मदांबुवृष्ट्या ॥ ज्यानिं गजपङ्क्तेः स्फगंध्या
परितः प्राप समस्तपद्धतीषु ॥ ५३॥ ॥ षड्विधेपि ग्राहारि सैन्येमिलति रथधूलीनिचिता स्यंदनरेणुभिः सांद्रीकृता उच्चैरतिश

यिता हयखुरहतिजन्म धूलिरश्वशफघातोत्थरेणुः समस्तपद्धतीषु सर्वमार्गेषु परितो ज्यानिं क्षयं प्राप ॥ कया कृत्वा गजपङ्
क्तेर्हस्तिपंक्तेः सत्कया स्फगंध्यान वोद्भेदात्स्फरभ्यामदांबुवृष्ट्या ॥ अंबुवृष्ट्या हि धूलिः शाम्यति ॥ धूली धूलिरित्यत्रेतोक्त्यर्था
दिति वा ङिः ॥ अक्त्यर्थादिति किं हति वृष्ट्या ज्यानिं ॥ अन्येत्वंचति अंकति अंहति शकति शक्ति शारि तारि अहि कपि मुनि रा
त्रि यष्टिभ्यः कदिश्रोण्यादि प्राण्यंगवाचिभ्यः क्तिवर्जित कृदंतेभ्यश्चेकारांतेभ्य इच्छंति नान्येभ्यस्तन्मते स्फगंध्येत्यादिषु दीर्घं
स्यात् ॥ क्तिमात्रवर्जनात् ज्यानि प्रभृतिषु न निषेधः ॥ पद्धतीषु पद्धतेरित्यत्र पद्धतेरिति वा ङीः ॥५३॥ ॥ तदेवं षड्विधबलमि
लन मुक्त्वा ग्राहारेः स्वयं प्रस्थानं वृत्तपंचकेनाह ॥ ग्राहरिपुः शक्तिमान् स पङ्क्त्या शक्त्या शक्तीभृन्निभः प्रतस्थे पङ्क्तिभिः ॥ प्र
पिपासुभिर्नु वायुं खरुभिः पांडुभिरश्वधोरणीभिः ॥ ५४॥ ॥ स ग्राहरिपुरश्वधोरणीभिः कृत्वा प्रतस्थे रणाय प्राचालीत्
॥ कीदृक् सन् शक्तिमान् शक्त्रयः प्रभुमंत्रोत्साहपूर्वास्तिस्रः शक्तिः सामर्थ्यं वा नद्वान् ॥ तथा पङ्क्त्या तीक्ष्णया शक्त्या स्त्रभेदे
न कृत्वा शक्तीभृन्निभः कार्तिकेयतुल्यः ॥ किंभूताभिः खरुभिः खरुस्यादश्वहयायां दर्पदं तसितेषु नेति वचनात् खरुर्दर्पः
तद्युक्तोप्युपचारात् इस्मतेन तो दर्पवतीभिः ॥ अतएव चातिवेगवत्वेनोत्प्रेक्ष्यते ॥ वायुं वातं प्रपिपासुभिर्नु वेगाद्दानानुव्रज
नेन वातं पातुमिच्छंतीभिरिव वातवद्वेगेन गच्छंतीभिरित्यर्थः ॥ तथा पांडुभिः श्वेताभिः ॥ शक्ती शक्त्येत्यत्र शक्तेः शस्त्र इति
वा ङिः ॥ शस्त्र इति किं शक्तिमान् ॥ पङ्क्त्या पङ्क्तिभिरित्यत्र स्वरादित्यादिना वा ङीः ॥ स्वरादिति किं पांडुभिः ॥ गुणादिति किं
प्रपिपासुभिः अखरोरिति किं खरुभिः ॥ ५४॥ ॥ श्येनीरेनीर्हयीरुपेयुर्भरणी रोहिणीश्च योधाः ॥ श्येतामेतां त हरिणी
नौदधाना भरतां हरितां रोहितांच मार्ति ॥५५॥ ॥ श्येतां श्वेतां एतां कर्बुरां भरतो धूसरां पाटलां वा हरितां हरिद्व
र्णां रोहितां रक्तां च मार्तिं कवचं तनौ दधाना योधा हयीस्तुरंगीरुपेयुरारोहन्नित्यर्थः ॥ कीदृशीः श्येतामेतां भरतां ह
रितां रोहितां च मार्तिं दधाना धारयंतीः ॥ तथा श्येनी रेनी र्भरणी रोहिणीश्च ॥ श्येनीः श्येनाः एनीः एतां हरिणीः हरितां
भरणीः भरतां रोहिणीः रोहितामित्यत्र श्येतैतेत्यादिना वा ङी स्तस्य नश्च ॥ ५५॥ ॥ असिता प्यनसिक्न्य भांन्नभः श्री
रपलिक्न्यः पलिताश्च मूर्ध्नकेश्यः ॥ खरचरस्फकेशानिमेषकृद्भिः सैन्योत्थवातरजोभिरुच्छलद्भिः ॥ ५६॥ ॥ श्रीः ॥

DR. BHAU DAJI MEMORIAL डाक्टर भाऊदाजीइत्याख्यस्मारकम्

असिनापि कृष्णापि नभः श्रीरन सिक्नीश्वेता अभात्॥ तथाच भूसंबंधिन्याः शोभनकेशा नायिका अपलिक्न्यापि पूर्वोऽपि रत्ना
पियोज्य॥ अपलिता अपि पलिताइव अभुः॥ कैः कृत्वा सैन्योत्ववातरजोभिः॥ किंभूतैः उच्छलद्भिः॥ अतएव युद्धदर्शनायाग
तानांरवचरस्रुकेशानां विद्याधरस्त्रीणां निमेषकृद्भिरक्षिपुपातादक्षिनिमीलनकारिभिः॥५६॥ ॥सहकेशाः सर्वतोप्यके
शा अपशोफा विकफामयाः स्रुवेगाः॥ आरुरुक्षुर्विद्यमानकेशास्तोयदतिक्रोडास्त्रियोभयानां॥५७॥ ॥विद्यमानकेशाः स्त्रि
योरणभयानां जलपानाय तोयदति जलभृत्स्वल्लः क्रोडे केयासांता स्तथा सत्यो मयाः शंदीः वेसरी वारुरुक्षुः॥ कीदृशीः सर्व
तः सहकेशा अलूनवालाः॥ तथा सर्वतः अकेशा अपि लूनकेशाश्च॥ तथा अपशोफा विगतश्वयथवः॥ तथा विकफा विगत
श्लेष्मकाः॥ एतेन नीरोगतोक्तिः॥ अतएव स्रुवेगाः॥५७॥ ॥दीर्घमुखायां गजाः पदव्यां छायामूर्ध्वमुखीमधोमुखीं
वा॥ स्वामप्यसहिष्णवोवृताहस्त्रविकेश्यापस्यर्क्षकेशयाच॥५८॥ ॥दीर्घमुखंप्रारंभोयस्यांतस्यां पदव्यां बहुगम्यत्वा
त्प्रलंबेमार्गेइत्यर्थः॥ गजादृक्षुनेत्रेषुवृता आच्छादिताः॥ कया वस्त्रावस्त्रेण अपत्या जवन्यावा॥ कीदृश्या अवर्मेपस्य
केशायस्यां तयोर्णामय्येत्यर्थः॥ यद्वा अविगतकेशया सकेशयेत्यर्थः॥ तथा ऋक्षाणां भल्लूकानां केशायस्यां तया ऋक्ष
वालनिर्मितयाच॥ यतः स्वामपि छायां प्रतिबिंबमसहिष्णवो मदांधत्वात्स्व विद्विपोयमित्याशंकया अक्षमणशीलाः॥
कीदृशीमूर्ध्वमुखीं नद्यादिजलेऊर्ध्वंवक्रांअधोमुखीं वा आतपेचाधोवक्रांवा॥५८॥ ॥अथैवं प्रस्थितस्य ग्राहारेः
पराजयसूचकान्यरिष्टानि वृत्तद्वादशकेनाह॥ नाभिमुखास्तुंगनासिकाः कुनासिक्यो लंबोष्ठ्य उन्नतोष्ठ्यः॥ लंबोद
र्यः कृशोदराः कुजंघाः पृथुजंघ्योन्वयुः पिशाच्यः॥५९॥ ॥स्पष्टं॥ किंतु नाभिरिव मुखं यासां ताः नाभिमुखाः अति
लघुमुखाइत्यर्थः॥ कुनासिक्यः कुत्सितनासाः॥ पिशाच्यो दुष्टव्यंतरीभेदाः अन्वयुर्ग्राहारिमनुजग्मुः॥ पिशाच्यो हिन्द
मांसप्रियत्वादनुयांत्यो महारिष्टाय स्फुरितिग्राहारेरिदं महारिष्टमभूदित्यर्थः॥ एवमग्रेप्यरिष्टभावनास्वयं ज्ञेया॥५९॥
॥चतुर्हलदंत्य उरुदंष्ट्राः करिकर्णाः कपिकर्ण्य उक्षशृंग्यः॥ मृगशृंगा रासभांघ्य उष्ट्रांगा राक्षस्यो ऽसृक्पिपास
याऽऽजौ॥६०॥ स्पष्टं किंतु चेलुः ग्राहारिसैन्येन सह चलिताः॥६०॥ ॥अहिगात्र्य गगात्र ऋष्यकंठ्योत्कटी हलविबु

कालिदीर्घजिह्वीः॥ कृशगंडा दीर्घजिह्व ऋक्षीमुख्योतु मुखाः प्रेत्य आविरासन्॥६१॥ स्पष्टं किंतु अगगात्रा गिरिमा
त्रकायाः॥ अत्र ऋतिक्रस्तो वेतिक्रस्तः॥ कृशगंडा त्रुटितगल्ला॥ प्रेत्यो दुष्टव्यंतरीभेदाः॥६१॥ ॥शूर्पणखादात्रनख्य
त् कालमुखा वज्रणखास्स्रुताश्च॥ तत्रच ऋजुपुच्छादीर्घपुच्छ्यथान्या मणिपुच्छी विषपुच्छ्यपित्वराभाक्॥६२॥ ॥न
न नास्रु पूर्वोक्तास्रु प्रेतीषु मध्ये शूर्पणखा दात्रनखीच प्रेती नृपरक्तेच्छया त्वराभाक् सत्यभात्॥ तथा कालमुखा वज्रणखा
रव्यप्रेत्यौ तस्रुताश्च ऋजुपुच्छादयः प्रेत्यस्त्वराभाजः सत्यो भात्॥ अथापी समुच्चये॥ मणिः पुच्छेस्या मणिपुच्छी विषंपुच्छे
स्या विषपुच्छी॥६२॥ ॥नभसि कबरपुच्छ्य आश्रुविल्लः शरपुच्छ्योन्वहिभिः सुपर्णपक्ष्यः॥ गोपुच्छीं तांन्वमृ
शशंसुः समरक्रीतीं राजनंदनेन॥६३॥ ॥नभसिव्योम्नि वर्तमानाश्विल्ल्यः शंबलीतिप्रसिद्धाः शकुनयो गौरिव
पुच्छं यस्यास्तां गोपुच्छीं गोपुच्छाकृतिसंस्थानिकां ग्राहारिसक्तां च मृशशंसुः॥ कीदृशीं राजिनंदनेन मूलराजेन कर्त्रा
आशु शीघ्रं समरेण क्रीयते स्म यातां॥ एतांच मृं मूलराजो रणेन हनिष्यतीति रक्तपिशितेच्छा सूचकेन नभोवस्थानेन सू
चयामासुरित्यर्थः॥ किंभूताः कबरं कर्बुरं कुटिलं वा पुच्छं यासां ताः॥ तथाहिभिर्भक्षणार्थं गृहीतैः सर्पैः कृत्वा शरः
पुच्छे यासां ताः शरपुच्छ्यो नु तथा सुपर्णो गरुडस्तत्पक्षाविव स्वर्णवर्णौ पक्षौ यासां ताः॥ अपलिक्न्यः पलिताः अनसि
क्न्यः असितेत्यत्र वाडिः॥ सुकेश्यः सुकेशेत्यत्रासहनञित्यादिना वाडिः॥ असहनञ्विद्यमानपूर्वपदादिति किं स
हकेशाः अकेशाः विद्यमानकेशाः॥ अक्रोडादिभ्य इति किं अपशोफाः॥ अद्रवमिति किं विकफाः॥ मूर्तिमिति किं
सुवेगाः॥ प्राणिस्थमिति किं दीर्घमुखायां पदव्यां॥ ननु तंच प्राणिस्तदिति किमर्थं प्राणिस्थादपि पूर्वोक्ताद्यथास्यात्॥ अ
विकेश्या ऋक्षकेशया पत्या॥ तन्निभं च प्रतिमादिष्विति किं प्राणिस्थसदृशादपि पूर्वोक्ताद्यथास्यात् ऊर्ध्वमुखीं अ
धोमुखीं छायां॥ अस्वांगपूर्वपदाद्वेत्युक्तेत्येके नाभिमुखा कुनासिक्यः तुंगनासिकाः लंबोदर्यः कृशोदराः लंबोष्ठ्याः
उन्नतोष्ठ्याः पृथुजंघ्यः काकजंघाः हलदंत्यः ओतुदंताः कपिकर्ण्यः करिकर्णाः उक्षशृंग्यः मृगशृंगाः रासभांघ्यः उ
ष्ट्रांगाः अहिगात्री अगगात्रा उत्कंठीः ऋक्षकंठेत्यत्र नासिकोदरेत्यादिना वाडिः॥ पूर्वेण सिद्धे नियमार्थमिदं तेन नासि

कोदराभ्यामेव बहुस्वराभ्यामोष्ठादिभ्यएव संयोगोपांतेभ्यः स्यान्नान्येभ्यः तेनहलचिबुके त्यादौ बहुस्वरान् कृशगंडेत्यादौ
च संयोगोपांत्यान्न स्यात् ॥ केचित्तु दीर्घजिह्वाशब्दादपीच्छंति दीर्घजिह्वी दीर्घजिह्वा ॥ द्वात्र नखी शूर्पणखा अक्षमुखी पो
तुमुखा अत्र नखेत्यादिना वाडिः ॥ अनाम्नीति किं वज्रणखा कालमुखा ॥ दीर्घपुच्छी ऋजुपुच्छेत्यत्र पुच्छादिति वाडिः ॥ क
बरपुच्छ्यः मणिपुच्छी शरपुच्छ्यइत्यत्र कबरेत्यादिना डिः ॥ सुपर्णपक्ष्यः गोपुच्छीमित्यत्र पक्षाच्चेत्यादिना डिः ॥ समर
क्रीतीमित्यत्र क्रीतादित्यादिना डिः ॥ ६३ ॥ ॥ रुधिरविलिप्ती रजोविलिप्ता भूद्योर्दंतकृता थ दंतजाता ॥ दंत
मिता गंडशष्क्य कांडे दंतप्रतिपन्ना च दंतिपंक्तिः ॥ ६४ ॥ ॥ अथ तथा रजोविलिप्ता अत्स्येन रेणुनालिप्ता द्यौर्व्यो
म अत्स्येन रुधिरेण विलिप्यते स्म रुधिरविलिप्ती च रुधिरविलिप्त्या रक्ताभूत् ॥ तथा दंतिपंक्तिश्वा कांडे अप्रस्तावे गंडौ शष्
क्कौ यस्याः सा गंडशष्की निर्मदाभूत् ॥ कीदृक् दंतौ जातौ निष्पन्नौ यस्याः साज्ञा। नेन मत्कुणत्व निरासः ॥ तथा दंतौ मितौ
प्रमाणोपेतौ न ह्रस्वौ नातिदीर्घौ यस्याः सा ॥ तथा दंतप्रतिपन्ना दंतशब्देनात्र दंतगुणविशिष्टौ दंतौ गृह्येते न सामान्ये
न तवो दंतौ दंतगुणोपेतौ दंतौ प्रतिपन्नौ परीक्षकैरंगीकृतौ यस्याः सा सर्वसल्लक्षणोपेत दंतौ ॥ तथा कृतौ स्वर्णपट्टम
दनतीक्ष्णीकरणादिना संस्कृतौ यस्याः सा ॥ अनेन मूर्धाभिषिक्तत्वोक्तिः ॥ पट्टहस्तिनाद्यकांडे मदशोषो महारिष्टसू
चकः ॥ रुधिरविलिप्तीत्यत्र क्तादल्पइति डिः ॥ अल्पइति किं रजोविलिप्ता ॥ गंडशष्कीत्यत्र स्वांगादेरित्यादिना डिः ॥ कृ
तादिवर्जनं किं दंतकृता दंतमिता दंतजाता दंतप्रतिपन्ना ॥ ६४ ॥ ॥ मांसेष्या शोणितष्टयोच्चैर्गृध्राल्या बहु
यान योपरिष्टात् ॥ अजिनच्छन्नेव वाहिनी सा निश्वत् पतिरपि नष्टपत्न्यलक्षि ॥ ६५ ॥ ॥ सा ग्राहारिसत्का वाहि
नीश्वमूर्त्तिष्वत्पतिरपि विद्यमान ग्राहारिलक्षण स्वामिकापि नष्टपत्नी व्यपगत स्वामिकेवालक्षि लोकैर्ज्ञाता यतो गृ
ध्राल्या दूरदृक् पंक्तिश्रेण्या क[illegible]गृध्रालेर्बाहुल्येन अन्योन्यं सांद्रत्वात् अजिनं चर्म इन्नं परिहितं यया सेव ॥ यस्याः प
तिर्नस्यात् सैव ह्यजिनं परिधत्ते ॥ कीदृश्या गृध्राल्या उच्चैरत्यर्थं मांसमिष्टं यस्यास्तया ॥ तथा शोणितमिष्टं यस्या
स्तया ॥ अत एवोपरिष्टात् सैन्यस्योपरि बहुयानं भ्रमणं यस्यास्तया ॥ मांसेष्या शोणितोष्टयेत्यत्रानाच्छादे

त्यादिना वाडिः ॥ अनाच्छादयहणं किं अजिनच्छन्ना ॥ जात्यादिरिति किं बहुजातया ॥ नष्टपत्नीतिश्वत्पतिरित्यत्र पत्युना
इतिवा डिरंतस्यनत्वं ॥ ६५ ॥ ॥ परिधिमतीदेवतोस्त्रपत्नीषुपतिरभूद्भवभालदृक् सपत्नी ॥ अतिपतयो यानजातु
पूर्वतारा ज्ञांपत्न्यो निपत्न्य आसन् ॥ ६६ ॥ ॥ उस्त्रपत्नी उस्त्राणां किरणानां पतिः स्वामिनी षुपतिर्व्योमस्वामिनी देवता
र्कलक्षणाभूत् ॥ कीदृक् परिधिमती परिवेषान्विता ॥ तथा समानः पतिरस्याः समानस्यपतिरितिवा सपत्नी भव भाल
दृशो रुद्रललाटाक्ष्णः सपत्नीलक्षणया सदृशी पिंगा अतिसंतापिका च ॥ रविर्हि परिधिमान् पिंगोऽतिसंतापकश्वा
रिष्टाय स्यात् ॥ तथा या राज्ञां पत्न्यो भार्याः जातु कदाचिदपि अतिपतयो भर्तारमतिक्रांता नासन् कुलांगनात्वेन याः पति
च्छंदोनुवर्तिन्य आसन्नित्यर्थः ॥ ता अतिपत्न्यो भर्तारमतिक्रांता दुर्विनीता आसन् एतदप्यरिष्टं ॥ उस्त्रपत्नीषुपतिरि
त्यत्र स[illegible]देरि[illegible]वाडिर्नश्वांतादेशः ॥ मुख्यादित्येव अतिपतयः ॥ गौणादपि केचित् अतिपत्न्यः ॥ सपत्नीत्यत्र स
पत्न्यादाविति डिर्नश्वांतादेशः ॥ पत्न्यइत्यत्रोढायामिति डिर्नश्वांतादेशः ॥ ६६ ॥ ॥ पाणिगृहीतीस्तनर्जुरंत
र्वत्नीः पतिवत्नीष्वयोग्यमेके ॥ केपि करात्ती धृतांचलास्तु पूवगीवद्वृषलीरिवप्रजघ्नुः ॥ ६७ ॥ ॥ एके भटा अंतर्म
ध्ये गर्भोस्त्यासां ता अंतर्वत्नीर्गुर्विणीः ॥ पाणिगृहीतीरूढाः ततर्जुर्निर्भर्त्सयामासुः ॥ कथं पतिरस्यासां तासु पतिवत्नीषु
जीवत्पतिकासु अयोग्यं हे रंडे किमित्यधुना रोदिषीत्यादि पतिविनाशसूचकोक्त्याऽनुचितं यथास्यादेवं ॥ एतदपि महा
रिष्टं ॥ तुः पुनरर्थे केपि भटाः पुनः करात्ती रूढा वृषलीरिव दासीरिव प्रजघ्नुर्युद्धविभ्रभ्रंता इति कोपात्पेटादिना निर्दय
मताडयन् ॥ यतः पूवगीवद्वानरीव धृतांचला युद्धगमननिषेधाया वष्टब्धपरप्रांताः ॥ अंचलधारणेन स्ववलनं भार्याह
ननं चद्वयमप्यरिष्टं ॥ ६७ ॥ ॥ शूद्राश्व क्षत्रियाश्व विभ्युर्यद्यूकाः पत्यंशकेषु यत्र ॥ जयदा क्षणपा[illegible]था
खुकर्णी गोवाली नष्टाथ शालपर्णी ॥ ६८ ॥ ॥ यद्यस्माद्धेतो यूकाः पत्यंशकेष्वभवन् ॥ यत्र यस्माद्धेतोश्व
जयदेति सर्वपदेषु योज्यं ॥ जयदा विजयकारिणी क्षणपा की अथ तथा खुकर्णी तथा गोवाली अथ तथा शालपर्णी च न
ष्टाः एवन्नाम्न्य ओषध्यो गताः ॥ तस्माद्धेतोः शूद्राश्व मिश्रजातिस्त्रियश्व क्षत्रियाश्व क्षत्रियजातिस्त्रियश्व विभ्युः

महारिष्टान्येतानीति मनसिचुक्षुभुः॥ पाणिगृहीता करान्तीरित्येतौ पाणिगृहीती निध्ङ्यंतौ निपात्यौ ॥ पतिवत्नी पुअंतर्वत्नीत्ये
तौ पतिवलीत्यादिना निपात्यौ ॥ पूर्वगा वृषलीरित्यत्र जानेरित्यादिना ङि:॥ जानेरिति किं धृतांचला:॥ अर्यांते ति किं क्षत्रिया:॥
नित्यस्त्री वर्जनं किं शूद्रका: शूद्रा:॥ क्षणपाकी आकुकर्णी शालपर्णी गोवालीत्यत्र पाककर्णेत्यादिना ङी:॥ ६८॥ ॥ शत
पुष्पां जिष्णुशंखपुष्पीं प्राक्पुष्पां जयदां च कांडपुष्पां ॥ सत्पुष्पां शानपुष्पया मादासीफल्यासार्द्धमेकपुष्पां ॥ ६९॥ भस्त्रा
फलया समं जयिन्या पिंडफलैकफले च संफलां च ॥ अजिनफला दर्भमूल्यमूला: सशणफला अदहन्नूपनत्यउल्का:॥ ७०॥
॥ स्पष्टे किंतु शतपुष्पादीनां निरुक्ति: स्वयं ज्ञेया॥ जिष्णुर्जयनशीला या शंखपुष्पी तां जयदामिति स सर्वेषु द्वितीयां
तेषु पदेषु योज्यं॥ शानपुष्पया: मासहजयिन्या विजयवत्या भस्त्राफलया सह शणफलया वर्तनेयास्ता:॥ अजिनफला
दर्भमूल्यमूला इत्यत्र द्वंद्व:॥ शतपुष्पाद्या: शणफलांता: सर्वा एता जयकारिण्य ओषध्य:॥ अत एव जिष्णुं जयदां जयि
न्येपि विशेषणानि कासांचिदुक्तानि॥ यासु चैवं विशेषणं नास्ति तासु स्वयमभ्यूह्यं॥ उल्कापातो जयदोपधिदाहश्च द्वा
वप्यरिष्टे॥ शंखपुष्पीमित्यत्र सत्कांडेत्यादिना ङि:॥ सदादिप्रतिषेध: किं सत्पुष्पां कांडपुष्पां शानपुष्पया शतपुष्पां
एकपुष्पां प्राक्पुष्पां॥ दासीफल्येत्यत्रासंभस्त्रेत्यादिना ङी:॥ समादिप्रतिषेध: किं संफलां भस्त्राफलया अजिन
फलासैकफले॥ एकान्नेत्युक्तंत्येके॥ शणफला पिंडफला॥ अदर्भमूलीत्यत्र न ओमूलादितिङी: अन इति किं अमूला:
॥७०॥ ॥ प्रष्ठी गोपालिका कुशिदायी कुसितायी हृषाकपायीम्॥ गृभुर्मेने न्मातान्यरिशान्यम्नायी पूतक्रतायरि:
स:॥७१॥ ॥सग्राहारिर्दोर्मदान्तानि पूर्वोक्तान्यरिष्टानि अशुभसूचकानुसातान्नमेमे अवज्ञानवान्॥ कीदृक् प्रष्ठा
ग्रगऋषिर्वात स्य भार्या प्रष्ठी॥ गोपालको बहुवऋषिर्वात स्य भार्या गोपालिका॥ कुसिदकुसितौ ऋषीतयो भार्ये कुसिदा
यी कुसितायीच द्वंद्वेता: हर्ती: शीलभंशार्थमपहरतिय: स:॥ तथा वृषाकपायीं वृषाकपेर्विष्णो र्भार्यां लक्ष्मी गृभुरित्युक्त:॥ त
थाअग्नेर्भार्या अग्नायी स्वाहा॥ पूतकृतोर्कत्विजो भार्या पूतकृतायी द्वंद्वे तयोररि:॥ प्रष्ठीत्यत्र धवादित्यादिना ङी:॥ अपालकां
तादिति किं गोपालिका॥ पूतकृतायी अग्नायी वृषाकपायी कुसितायी कुसिदायीत्यत्र पूतकृत्वित्यादिना ङिरैचांतादेश:॥ ७१॥

॥ मनुरिंद्राण्यां मुदा मनाव्यां वरुणानीं च मृडान्यथो मनाय्यां॥ शर्वाणी शक्तदाभयान्यां रुद्राणी शेवास्य रिष्टमाख्यन्॥ ७२
तदा रिष्टभवनकाले अस्य ग्राहारेरिष्टं जातावेकवचनं अशुभसूचकोत्पातान् ममर्नुरषभार्यामुदा दानववधसंभावनोद्भूतेन ह
र्षेण हेतुनेंद्राण्यामिंद्रभार्यायामाख्यत् अवदत्॥ तथा मनाव्यां मनुभार्यायां वरुणानीं वरुणभार्यां च मुदा आख्यन्॥ अथो
तथा मृडानी मृडभार्या गौरी मनाय्यां मुदाख्यत्॥ तथा शर्वाणीश: शंभुर्भवान्यां गौर्यां मुदाख्यत् रुद्राणीत्वि गौरी त्वि शेशं भो मुदा
ख्यत्॥ स्त्रियो हि जातिप्रत्ययेनदंपतिवत् स्नेहानुबंधेन हर्षवार्ता मिथ: प्रायेण ख्यांति॥ अनया च देवताभिरभि[illegible] तस्या
रिष्टानां सत्य भावितोक्ति:॥७२॥ ॥ धूर्तवणिजानीयुताहिताग्न्यान्याचार्यानिश्वासवत्प्रचंडै:॥ पवनैर्मुमुदे समातु
लानी दुहितृपतिर्हरिमातुलीशतुल्य:॥७३॥ ॥ मातुलस्य भार्या मातुलानी तस्या दुहिता पुत्री तस्या: पतिर्भर्ता॥ यदि
म वनितदासौ राष्ट्रेरवश्यं मातुलानीपुत्र्येव परिणीयत इति देशाचार:॥ स ग्राहारि: पवनैर्वातै: रुत्वा मुमुदे॥ किंभूतै धृर्तामा
र्गे देशपुरादि भंगेन यंदीकृता वणिजानी युता वणिग्भार्या सहिता या आहिताग्न्यान्याचार्यान्यो: ग्निहोत्रि भार्या आचार्यभा
र्याश्च तासां ये श्वासा दु:खाद्दीर्घसंतप्ता निश्वासास्तद्वत्प्रचंडैरत्यंतमुष्णत्वाद्दीर्घत्वाच्च रौद्रैरपि॥ यत: कीदृक् हरेर्विष्णोर्मा
तुल: कंसो देवकीभ्रातृत्वात्तस्य भार्या हरिमातुली जीवयशा लौकिकमते: स्तिस्त्रस्त्याख्ये द्वे भार्ये तयोर्वेशो भर्ता कंस ए
व दैत्यत्वात्तत्तुल्य: ग्राहारि:॥ यद्दैत्यत्वात्तदा बंदीकृतानां वणिजान्यादीनां प्रचंडैर्नि:श्वासैरहृष्यत् तथा:रिष्टसंसूचक
त्वात्तदा प्रचंडीभूतैरपि वातैरहृष्यदित्यर्थ:॥७३॥ ॥ रामाचार्या: स याज्ञवल्क्योपाध्याय्या अभिमन्युमातुलाया:
॥ आयतनान्याबभंज पार्थोपाध्यायानीपुत्ररोषणो यान्॥ ७४॥ ॥स ग्राहारिर्यानूसन्नायतनानि प्रासादान् आबभं
ज पातितवान् कासां रामस्य परशुरामस्याचार्या: शंभुस्तस्य भार्या रामाचार्या गौरी तस्या:॥ तथा यज्ञवल्कस्यापत्यं र द्धं
गर्गादित्वाद्यञ् याज्ञवल्क्योपाध्यायी राज्ञी देवी तस्या:॥ तथा अभिमन्युर्र्जुनसुतस्तस्य मातुला लक्ष्मीबलाच्युतयो २२
र्भगिन्या अर्जुनपत्न्या: सुभद्राया अपत्यत्वेन हरे भगिनेयत्वात्तस्याश्च॥ यत: पार्थोऽर्जुनस्तस्योपाध्यायो द्रोणाचार्यस्त
स्य भार्या पार्थोपाध्यायानी रूपी तस्या: पुत्रोऽश्वत्थामा तद्वद्रोषणोऽतिकोपन:॥ ७४॥ ॥ प्रासादान्यातयन्सनोपा

ध्यायाचार्येमन्यते स्म तः ॥ सूरीनन योजसोस्य किंवा सूर्याणी सू नोश्च मान्यमस्ति ॥ ७५ ॥ ॥ दृप्तत्वात्स याहारिः प्रासादान्दे
व गृहाणि पातयन्सन्नुपाध्यायाच्यार्यदेवायतनभंगोदुरंतइत्युक्त्युपदेशिके स्वस्य पाठकव्याख्यातृ भार्येन मन्यते स्म तदुपदेशावगणने
नावगणितवान् ॥ वायद्वा अस्य याहारेः सूर्यस्य भार्या सूर्याणि राज्ञीदेवीतस्याः सूनोश्च यमस्य च किंमान्यं गणनीयमस्ति ॥ यतः
सूर्यस्य भार्या मानुषी कुंती सूरीनस्यात्तनयः कर्णस्तस्य वोजो बलं यस्य तस्य करणस्येव दुर्नयत्वाल्लोक प्रमाथिबलस्येत्यर्थः ॥ ७५
सूर्यतनयातटे हिमानीशीन यवानी तृप्तदंतिदाने ः ॥ याहरिपुः प्रशस्तिवर्णनान्वरण्यानीर्यवनान्यालेखयनी ॥ ७६ ॥ ४
हिमानीतयायत्सीतं शीतलस्पर्शः तेनदग्धत्वाद्यवानीदुष्टो यवस्तेन तृप्ता ये दंतिनस्तेषां यानिदानानि मदास्तैः कर्नृभिर्यवनानां
मियं लिपिर्यवनानी ॥ उक्तार्थत्वात्तस्येदमित्यानेन यादेशभेदलिप्यारूत्वा प्रशस्तिवर्णनाकाव्यमर्थात्स्वस्य लेखयनुनि ॥
स्क सूर्यस्य भार्या सूर्याराज्ञीदेवीतस्यास्तनयासुराष्ट्रेषु प्रसिद्धा भद्राख्यानदीनत्तटे ॥ मर्षीमेच कानां करिमदानां लिप्यनुकार
ण भद्रातटे पातेनाहो याहारेदिग्गजानुकारिणो गजा अहो याहारेः सैन्यसामर्थ्यात्यादिप्रशंसाहेतुत्वादेवमुत्प्रेक्षा ॥ मनाव्यांम
नाय्यां मनुरित्यत्र मनोरौदेच्चेति वाडिरौदैच्चांतादेशौ ॥ वरुणानीइंद्राण्यां रुद्राणी भवान्यांशर्वाणी मृडानीत्यत्र वरुणेंद्रेत्यादिना
दिरान्वांतादेशः ॥ कश्चिद्वाहिताम्यानीवणिजीनीत्यादावपीच्छति ॥ मातुलानी मानुली ॥ क्षुभ्नादित्वाण्णत्वाभावे आर्या
नी ॥ पार्थोपाध्यायानी उपाध्यायाइत्यत्र मानुलेत्यादिना डिरान्वांतादेशः ॥ अन्येनु मातुलायाः आचार्ये उपाध्याये त्यपीच्छं
ति ॥ दर्थडिरपि विकल्पनीयः ॥ सूर्याणी सूर्ये त्यत्र सूर्यादित्यादिनावाडिरान्वांनः ॥ देवतायामिति किं सूरी ॥ यवानी यवनान्या
अरण्यानीः हिमानीत्यत्र यवेत्यादिना डिरान्वांतः ॥ ७६ ॥ ॥ आर्याणी क्षत्रियाण्यभीः किं शूद्रभचातुर्या क्षत्रिया किमार्या ॥
इत्यूहानूचक आत्मसैन्ये धृतवात्सीवात्स्यायनीपतिः सः ॥ ७७ ॥ ॥ वत्सस्यर्षेरपत्यं वृद्धं स्त्री वात्सी एवं वात्स्यायनी
तस्याः पतिर्भर्तावात्स्यायनीपतिः इंद्वे धृतो बंदीरूतो वात्सी वात्स्यायनीपातीयेन सतथा स याहारिरात्मसैन्यैः इत्यूहानूचक्रे
तर्वितकितवान् ॥ किमित्याह अभीर्निर्भया पराक्रमिणी आर्याणी प्रेक्षापूर्वरिणी वणिगादिजातिः स्त्री किं क्षत्रियाणी क्षत्रि
यजाति स्त्री वर्तते ॥ अभीरुत्वादेवमाशंका ॥ क्षत्रियाणीत्यभीः स्यात् ॥ तथा क्षत्रिया क्षत्रियजातिः स्त्री शूद्रमचातुर्याश्रू

भं परिणामे हितं यच्चातुर्यं पर्यालोचितकारित्वं तस्माद्धेतोः किमार्या वणिगादिजातिः स्त्रीति याहारिः स्वसैन्ये आर्या अपि पराक्रमि
णीः क्षत्रियाअपि प्रेक्षापूर्वकारिणीः पश्यन्मत्सैन्येस्ति यो पि बुद्धिपराक्रम पात्राण्यतः केनाप्यहं न जय्य इति स्वचित्ते परिभा
वितवानित्यर्थः ॥ आर्याणी आर्या क्षत्रियाणी क्षत्रियेत्यत्रार्यक्षत्रियाद्वेति वाडीरान्वांतः ॥ अभयपोगे यंविधिः ॥ वात्सी वा
त्स्यायनीत्यत्र यञ इत्यादिनाडीर्डायात्वांतोवा ॥ ७७ ॥ ॥ लौहित्यायन्यपेहि सांशित्यायनि कात्यायन्यपिखरस्व ॥ शा
कल्यायन्यपस्व गोकक्ष्यायणि गोकक्ष्यासुनेऽपसर्प ॥ ७८ ॥ आवट्या पुत्रीं तूर्णमावट्यायनि कौरव्यायणि व्रजेति ॥
अनुवनमिह याहि भीता मांडूकायन्यासुरायणीच ॥ ७९ ॥ ॥ कं श्चे किं तु लोहितसंशितकत शाकलगोकक्ष आ
वट्य ऋषिभेदाः तेषामपत्यानि वृद्धानि स्त्रियो गर्गादित्वाद्यञि लौहित्यायन्यादयः ऋषिपुत्र्यो गोकक्ष्यायाः सुता
गोकक्ष्यासुता एवमावट्या पुत्री तासां संबोधनानि ॥ अपस्व गच्छ अपसर्प पसर ॥ कौरव्यायणि कुरोः क्षत्रिय
स्यापत्यं स्त्री कुर्वादित्र्य इति दुनादित्यादिना च्यान्यः ॥ अनुवनं वनस्य समीपे इह याहारेरोयनि सति भीता सति मांडूका
यनी मंडूकस्य द्विजस्य अपत्यं स्त्री अपीलेत्यादिनाण ॥ आसुरायणी चासुरस्यर्षेरपत्यं स्त्री च वाह्वादित्वादिञ् ॥ इति
पूर्वोक्तमुवाच ॥ लौहित्यायनि सांसित्यायनि कात्यायनि शाकल्यायनि अत्र लोहितादीत्यादिना डीर्डायन्वांतः ॥ गोकक्ष्या
यणि गोकक्ष्या आवट्यायनि आवट्या अत्र चापटाद्वेति वाडीर्डायन्वांतः ॥ कौरव्यायनि मांडूकायनि आसुरायणीत्यत्र कौ
रवेत्यादिना डीर्डायन्वांतः ॥ ७९ ॥ ॥ सौतंगम्याहृतानगर्या वाराह्या दाक्षी च विप्रबंधूः ॥ तित्तिरिवन्यंकुवच्च बभ्रन्
कर्कंधूवनमत्यगात्सलुब्धः ॥ ८० ॥ ॥ स याहारिः कर्कंधूवनं बदरीवणमत्यगादत्यक्रामत् ॥ कीरक्षसन्लुब्धः स्त्री
लंपटः तत्रेवधाराह्या वराहस्यर्षेरपत्यानि स्त्री बाह्वादित्वादिञ् दाक्षीं दक्षर्षिपुत्रीः विप्रो बंधुर्जातिरेवास्तोताविप्रबंधूः पृथ्व
जात्यापिपाब्राह्मण्यस्ताश्चेत्यर्थः ॥ बभ्रन् दासीकर्तुं बंदीक्षिपन् ॥ कीदृशीः सौतंगम्याः सुतंगमेनर्षिणा निर्वृत्तायाः ॥
सुतंगमादेरिञ् नगर्याः पुरात् हृता अपहृताः तित्तिरिवत् यथा तित्तिरिः पक्षिणीभेदान् न्यंकुवच्च यथा न्यंकुः मृगीभेदां
श्च बध्नन् लुब्धो व्याधः कर्कंधूवनमत्येति ॥ ८० ॥ ॥ पटु रज्जुयनामिव स्खलंतीं पश्यन् सोऽप्ययुक्त मंडलुंच ॥

कोमलबाहुंत्वमद्रबाहुं कद्रूजसमः प्रापजंबुमात्यां ॥ ८१ ॥ ॥ सयाहारिर्जंबुमात्यांनयांप्राप कीदृक्सन्कद्रूजसमः
कद्रोजातः कद्रूजः सर्पस्तेन क्रूरतादिधर्मैः सदृशो तएवाध्वर्युं यजुर्विन् स्त्रियंकमंडलुं चैवंनाम्नीं स्त्रियंच कोमलबाहुं मृ
दुभुजां भद्रबाहुं चैवं नाम्नी स्त्रियंच पश्यन् ॥ कीदृशीं पटुरज्जुयतामिव यथा गाढशृंखलाबद्धा स्खलत्येवं तद्वपात्पदे
स्खलंती सर्पादपि स्त्रियोगच्छंत्यो भयेन स्खलंति ॥ सौतं गम्याः अत्रेभ इति ङिः ॥ इतइतिकिं इभदेशाल्यान्मा
भूत् वाराह्याः ॥ दाक्षीरित्यत्र नुर्जातेरिति डीः ॥ नुरिति किं तित्तिरी ब्रह्मबंधूः अप्राणिनश्चक कर्कधूइत्यत्रोतोः प्राणिन
श्चेत्यादिनोङ् अप्राणिनश्चेति किं स्यं कुजातेरित्येव पटु अयुरकादिभ्य इति किं अध्वर्युरज्जुः मद्रबाहुं ॥ कद्रुं कमंडलु
मित्यत्र बाह्वंतेत्यादिनोङ् ॥ नाम्नीति किं कोमलबाहुं ॥ ८१ ॥ ॥ करभोरुसहोरुसंहितोरुवामोर्वाबद्धारवोरुल
क्ष्मणोरु ॥ संहितोरुसुखेव रोरुनारी श्वश्रूसख्यभ्यर्णगा इहाध्वं ॥ ८२ ॥ पंगूनुदेवदत्ते वाराह्येवाराहिदाक्षियूनि युवते
॥ वासिष्ठी कापटव्युपांते माध्वं पश्यनबाहुविक्रमंनः ॥ ८३ ॥ पौणिक्ये कौडये चैहिलाड्ये सूत्ये भोज्ये तिष्ठमुंचभोजे ॥
व्रजसूते दैवयज्ञि कांडविध्ये कांडविध्यनुप्रपन्ने ॥ ८४ ॥ धीराभवसात्यमुग्रि देवयज्ञ्यासखि मा स्वातिसात्यमुग्या
॥ शौचेवृक्षेथ शौचिवृक्ष्याली त्यूचुः प्रयुयुत्सवः स्वकांताः ॥ ८५ ॥ ॥ प्रयुयुत्सवो योद्धुमिच्छवो भटाः स्वकांता
इत्यूचुः ॥ यथा हे करभोरु करभः कनिष्ठांगुलेर्मणिबंधस्य चांतरं स इव मृदुनिर्मलौच ऊरू सक्थिनी यस्याः ॥ तथा
सहोरु सहबंधसादृश्ययोगपद्यसमृद्धिपुसाकल्येविद्यमाने चेति वचनात् सह सदृशौ समृद्धौ वा ऊरू यस्याः ॥ त
था हे संहितोरु वामोर्वौ संहितौ जानुकरीभ्यां सहसुसंधाना वूरू यस्याः साच वामोरूश्च चारुसक्थिकाच ॥ तथा हे अ
शफोरु अनिंद्यसक्थिके ॥ हे लक्ष्मणोरु लक्ष्मीरस्त्यनयोर्लक्ष्म्या अन इत्यनेलक्ष्मणौ श्रीमंतावूरू यस्याः ॥ तथा हे संहि
तोरु सुघटितोरु सुखं यथास्यादेवमिह प्रदेशे वरोरुनारि श्वश्रूसख्यभ्यर्णगाः प्रशस्तोरूणां वनिता श्वश्रूव यस्यानां
निकटस्था यूयमाध्वं तिष्ठत ॥ तथा हे देवदत्ते देवदत्तस्यपौत्रि ॥ हे वाराह्येवराहस्यपौत्रि हेवाराहि वराहपुत्रि हे यूनि
तरुणि दाक्षि दक्षपौत्रि वसिष्ठस्यापत्यं पौत्रादि स्त्री ऋषिरष्णीत्यादि नाणि वासिष्ठिकपटोरपत्यं वृद्धं स्त्री कापटवी

इंदूतयोः समीपे पंगुर्नुआदररहितेन माध्वं मातिष्ठत ॥ तर्हि किं कुर्मइत्याहुः ॥ नोस्माकं बाहुविक्रमं पश्यत ॥ तथा हे
पौणुक्ये पुणिकस्यपौत्रि अतइञ् ॥ एवं हि कौडिन कोडस्यपुत्रि त्वं चैः आगच्छ अथाद्रणभुवं ॥ तथा हे लाट्ये लाटपुत्रि
हे सूत्ये प्रासयो वने स्त्रियद्वा सूतसंबंधिनि स्त्रि भोज्ये भोजवंशजे क्षत्रियेत्वं चातिष्ठात्रैवास्व ॥ तथा हे भोजे भोजाख्यस्त्रि मुंच
त्यज प्रस्ताबाद्रणेयिथासुंमां ॥ तथा हे सूते प्रसूते कांते हे देवयज्ञि कांडविध्ये देवयज्ञस्य कंडविद्धस्य च पुत्रिपौत्रि च कांडविध्य हे ५
नुप्रपन्ने च कांडविद्धिमाश्रिते स्त्रि त्वं च व्रज गच्छाथाद्रणांगणं तथा हे सात्यमुग्रि सत्यमुग्रस्यपुत्रि पौत्रि वा धीरा निर्भयाभव
॥ हे दैवयज्ञासखि दैवयज्ञायावयस्ये त्वमतिसात्यमुग्र्या धैर्यात्सात्यमुग्र्यामतिक्रांता सती मास्व मातिष्ठ धीरत्वाद्रणदर्श
नाय प्रचलेत्यर्थः ॥ शौचेवृक्षेइति शौचेरिति गम्यपरन इत्यपेक्षया प्रभृत्यर्थेत्यादिना पंचमी अवचशब्दार्थयोर भेदाच्छौ
चिवृक्षे इति शब्देन वाच्यो योर्थः शुचिवृक्षापत्यस्त्रीरूपः सशौचिवृक्षे इति शब्देनाभिन्नस्तेन शौचेरिति परपंचम्यंत वि
शेषणं वृक्षे इति शब्दसंबध्यपि अर्थस्य स्यात् ॥ यथा समस्तवस्तुविस्तरशब्दस्य वचनप्रथा वाचकत्वेपि शब्दार्थयोर भे
दादर्थप्रथायामुपन्यास इति ॥ एवमग्रेप्य वविधेप्रयोगे सवत्रज्ञेयं ॥ नतः शौचेवृक्षे इति कोर्थो हे शौचिवृक्षे शुचिवृ
क्षस्य पुत्रि पौत्रि वा ॥ अथ तथा हे शौचिवृक्ष्याली शौचिवृक्ष्या सखि त्वमप्यतिसात्यमुग्र्या सती मास्वेति ॥ करभोरु सहि
तोरु संहितोरु सहोरु अशफोरु वामोर्वौ लक्ष्मणोरु इत्यत्रोपमानेत्यादिनोङ् ॥ उपमाद्यादेरिति किं वरोरुनारीत्यादि
नारी सखि पंगू श्वश्रू इत्येते नारि सखीत्यादिना ङ्युङंता निपात्याः ॥ युवते इत्यत्र यूनस्तेरिति तिः ॥ यूनीत्यपि कश्चित् ॥ देव
दत्ते वाराह्ये इत्यत्रानार्षइत्यादिनांतस्य ष्यः ॥ अनार्षइति किं वासिष्ठी ॥ वृध्यइति किं वाराहि ॥ बहुस्वरे किं दाक्षि ॥
गुरूपांत्यस्येति किं कापटवी ॥ पौणिक्ये इत्यत्र कुलाख्यानामिति ष्यः ॥ कौड्ये लाड्ये इत्यत्र कौड्यादीनामिति ष्यः ॥ भो
ज्ये सूत्ये अत्र भोजेत्यादिना ष्यः ॥ क्षत्रियायुवत्योरिति किं भोजे सुते ॥ देवयज्ञादेवयज्ञि शौचिवृक्ष्ये शौचिवृक्षी सात्यमुग्र्या
सात्यमुग्रि कांडविद्ध्या कांडविद्धीत्यत्र दैवयज्ञीत्यादिना वा ष्यः ॥ पक्षे सर्वत्र नुर्जातेरिति डीः ॥ ८५ ॥ ॥ कौमुदगं
धीपतिः पुरोभूत् कौमुदगंधिपुत्र आदृदेतः ॥ कौमुदगंध्यापतिध्वजिन्यां कौमुदगंधीबंधुभिश्च वर्म ॥ ८६ ॥ ॥

कौमुदगंधेः कुमुदगंधस्यापत्यं स्त्री राज्ञी पतिः स्वामिनीयस्याः सा या ध्वजिनी चमूः तस्यां कौमुदगंधीपतिः कौमुद
गंध्यायाराज्ञ्याः भर्तापुरोयाहारिसैन्यस्याग्रतो यतोभूदतोस्माद्धेतोः कौमुदगंधीपुत्रः कौमुदगंध्यांगजो बमादेज
ग्राह ॥ तथा कौमुदगंध्याराज्ञीबंधुर्येषां तैश्च कर्तृभिर्वर्मादरे गृहीतं ॥ आददेइत्यत्र कर्तरि कर्मणि चात्मनेपदं ॥ अ
त्रच ध्वजिन्या राज्ञश्च स्त्रीपतित्वोक्त्या पुत्रस्य मातृपुत्रत्वोक्त्या चस्त्रियइवाग्रसैन्यस्य पराभवोव्यंजि ॥ कौमुदगंधी
पुत्रः कौमुदगंधीपतिरित्यत्र ष्यापुत्रेत्यादिना वंतस्यइव ॥ तत्पुरुषइति किं कौमुदगंध्यापतिध्वजिन्यां ॥ कौमुदगं
धीबंधुभिरित्यत्र बंध्या धावित्यादिना वंतस्थाप्यईचः ॥ ८६ ॥ ॥ सौगंधीमातनआत्तधन्वा पांकजगंधीमातृभिः सहा
भूत् ॥ सौगंध्यामातदर्शद्यत्पांकजगंध्यामातरोऽत्यहृष्यन् ॥ ८७ ॥ ॥ सौगंध्यामातदर्शनात् सौगंध्यामाता येषांभ
टानां तद्दर्शनात् पांकजगंध्यामाता येषां ते पांकजगंध्यामातरो भटाः यस्माद्धेतोरत्यहृष्यन् सहायलाभात्तुष्टाः अतो हे
तोः सौगंधीमातः सौगंध्याजननीकः पांकजगंध्यामातृभिः भटैः सहसंयुक्तोभूत् ॥ कीदृशः आत्तधन्वा गृहीतचापः
॥ अत्रच भटानां मातृपुत्रत्वोक्त्या साहाय्यापेक्षोक्त्या च पराजेष्यमाणताव्यंजिता ॥ ८७ ॥ ॥ उद्रंधीमातृकः परेस्वे
लघुमुद्रंध्यामातृकन्निवेश्य ॥ अद्रिचरीं योहतद्विपालींच मत्सीलोलनयनाप्सरोरिरंसुः ॥ ८८ ॥ ॥×॥ अद्रिपाली
योहतव्यूहवलींचक्रे ॥ कीदृशीमद्रौचरत्यद्रिचरी तां विंध्याद्रिभवां ॥ यतश्चलमत्सीवच्चंचलशफरीवल्लोलानि न य
नानि यासां ता या अप्सरसस्तारिरंसुरंतभूतण्यर्थत्वात्सकर्मकत्वेरमयितुमिच्छुः ॥ श्रितादिभिरिति समासः ॥ रणेम
रणात् देवीषुभूषुरित्यर्थः ॥ सौगंध्यामातः पांकजगंधीमातृभिः पांकजगंध्यामातरः उद्रंधीमातृकः उद्रंध्यामातृक
मित्यत्र मातेत्यादिना वंतष्योचेत् ॥ अद्रिचरीमित्यत्रङ्यां लुगित्यस्य लुक् ॥ आस्येति किं द्विपाली ॥ मत्सीत्यत्र म
त्स्यस्य यइति यस्य लुक् ॥ ८८ ॥ ॥ जलमनुषीकाद्रवेय्युदीक्ष्य सौरीं सौरीयोनुभांदधानः ॥ आगस्तीयोनुसिं
धुराजः सन्नक्षिप्यागस्त्यांदिशिस्थितो भूत् ॥ ८९ ॥ ॥ मनुष्यो नार्यः कद्र्वा अपत्यानि स्त्रियः शङ्खादिवत् दैयणि का
द्रवेय्यो नाग्यः द्वंद्वे जलस्य या मनुषीकाद्रवेय्यः ताभिरुदीक्ष्योऽस्मात्स्वास्यय मिति बुध्यो र्ध्वविलोक्यः सिंधुराजः ॥

१६

DR BHAU DAJI MEMORIAL

समुद्राधिपत्वाद्यथार्थनामा सिंधुराजाख्यो नृपः सन्नभ्याभात् ॥ कीदृक्सन् सौरीयोनुभांदधानो यथा सूर्योदेवतास्य
देवतानि सौर्यः सौर्याय हितस्तस्मै हितइतियि सौरीयोर्कः सौरीं सूर्यसक्तां भां तेजो धत्ते तथा रिभिरसह्यत्वात् सौरीं भांप्र
भांदधानस्तथागस्तीयो नुअगस्त्योदेवतास्या गस्त्यः तस्मैहितो गस्त्यर्षिः सइवागस्त्याम गस्तिसक्तायां दिशि दक्षिणस्यां
सैन्यरचनाविशेषेण स्थितः ॥ यमदिक्प्रयाणोक्त्या चास्यावश्यंभावी पराजयः सूचितः ॥ योपि सिंधुराजो नदीपतिरब्धिः सो
पिजनमानुषी काद्रवेय्युदीक्ष्य सौरींसुरासंबधिनीं भांश्रियं सुरानुकारिनीरत्वात्सुराजनकत्वाद्वादधानो गस्त्यांदिशि
भातीत्युक्तिः ॥ मनुषीत्यत्र व्यंजनताद्धितस्येति यस्य लुक् ॥ व्यंजनादिति किं काद्रवेयी ॥ सौरींसौरीयः आगस्त्यां आगस्तीयः
अत्रसूर्येत्यादिना यलुक् ॥ ८९ ॥ ॥ ननुसैधमसैध्यमप्यदोहः पौषातेषाणां नृणां हिसिध्ये ॥ जल्पन्गार्गीयतां यदूनामिति
गार्गीभृतः ससज्जलक्षः ॥ ९० ॥ ॥ लक्षः ससज्जयुद्धाय सगुण्यभूत् ॥ कीदृक्सन् जल्पन् ॥ किमित्याह ॥ नन्विति सं
बोधने हेयदुभटाः अदोरणसंबंध्यहर्दिनं सैधं सिध्यः पुष्यः तेनचंद्रयुक्तेन युक्तमसैध्यमपि पुष्येणचंद्रयुक्तेनायुक्तमपि पौ
षाते षाणां पुष्ये जाता भर्तृसंध्यादेरणित्यणि पौषाः एवं तिष्ये जातास्तैषाः न तथा अनैषाः द्वंद्वे तेषां पुष्यजातानाम पुष्यजातानां
च मपुष्यजातानां च नृणां सिध्यै रणे मृता ये स्वर्गं यांतीति स्मृतेः स्वर्गप्राप्तिरूपकार्यसिद्ध्ये हि स्फुटं भवति ॥ सैधं हि दिनं किला
पि द्वादशमे चंद्रे पुष्यः सर्वार्थसाधक इति वचनात् पौषाणामपौषाणां च नृणां सिध्यै स्यादिदं खसैधमपीत्यर्थ इति ॥ केषांय
दूनां यादवभटानां पुरतः यतो गार्गीयतां गर्गो गोत्रादिभृतो वर्गोयमूर्गौ त्यापत्यं वृद्धं गार्ग्यस्तमिच्छंतिक्यन् तेषां जयसिद्धि
हेतुदिनपृच्छार्थं गार्ग्यं ब्राम्हणमिच्छतां यथात थेदमहः सर्वकार्यसिद्धिकरमिति किं ब्राम्हण पृच्छयेति यदूनामग्रेवदन्नि
त्यर्थः ॥ अनएवागार्ग्यो गार्ग्योभूतो गार्गीभूतो गार्ग्य ब्राम्हणवत् पृच्छकानां यदूनां कार्यसिद्धिकरं दिनं वदन् इत्यर्थः ॥ अमु
नाचजल्पेन लक्षस्य रणे भावी मृत्युः सूचितः ॥ पौषातेषाणामित्यत्र तिष्येत्यादिना यस्य लुक् ॥ तिष्यपुष्ययोरिति किं असै
ध्यं ॥ अन्ये तु तिष्यपुष्ययोर्नक्षत्रे वर्तमानयोः सामान्येऽणि नित्यं सिध्यशब्दस्य तु विकल्पेन यस्य लोपमिच्छंति त
न्मते तिष्यो देवतास्य तैष्यमित्यत्रापि प्राप्नोति ॥ तथा सैधमसैध्यमित्यपि ॥ गार्गीयतां गार्गीभूतः अत्रारत्नेपत्यस्य

श्रीविदग्धमुखमंडन टी. ॥ ४० ॥

॥ ॥ वात्स्यवात्सीयवात्स्यायनैर्बैल्वकैर्वैणुकैरागतं दैत्यराजन्यकं ॥ अस्य विप्रैः सपंचाग्निपंचाग्निभिः शशंसे तद्याग्रेसमानुष्य
कं तत् ॥९१॥ ॥४॥ दैत्यराजन्यकं दानवराजन्यौघः ॥ आगतमस्याग्रे विप्रैः शशंसे कथितं ॥ किंभूतैः बिल्वाः संत्यस्यां
नमादेः कीय इति कीये बिल्वकीया नाम नदी तत्र भवैस्ततो वागतैः बैल्वकैः एवं वैणुकैश्च तथा सपंचाग्निपंचाग्निभिः पंचाग्ना
य्यो दक्षिणाहवनीयगार्हपत्यसभ्यावसथ्याख्यानां पंचानामग्नीनां भार्यादेवता येषां देवताणो लुपि पंचाग्नय आहिताग्नयः सह
तैर्यते तैस्तथा वत्सो गोत्रादिभृतो ब्राह्मणऋषिः तस्यापत्यं वृद्धं वात्स्यः तत्र साधो वात्स्याः तथा वात्स्यस्येमे शिष्या वात्सीयास्तथा
वात्स्यस्यापत्यानि युवानो वात्स्यायनाः विशेषणत्रयद्वंद्वोतैः स्रग्विणीच्छंदः ॥९१॥ ॥ पंचशमवित्रिरंभोरुषड्गोणिषट्सूचि
षट्सत्तयूनां द्विषद्वाजिनां ॥ हेषितं चाशृणोत्सोसिदंडं दधत् षट्कुमारीरिपुस्त्रीत्वदोऽधोत्थितः ॥९२॥ ॥ द्विषद्वाजिनां श
त्व श्वानां हेषितं स मूलराजोऽशृणोत् च ॥ चकारस्त्वयोगितार्थो यदैव दैत्यराजन्यकमागतं विप्रैः संशेसे तदैव स हेषितमशृणो दि
त्यर्थ ॥ किंभूतानां पंचभी रामाभिः नारीभद्रैर्थाद्वा स्त्रीभिः क्रीताइ कणो नाम्न्यद्विः पूर्वि तिपूपि पंचरामाः एवं त्रिसृभीरंभोरुभिः
कदलीस्तंभनिभोरुभिर्वर्दीभिः षड्भिर्गोणीभिरर्थान्मंजिष्ठादिक्रयाणकभृतैरावपनैः षड्भिः सूचीभिः पिशुनभार्याभिर्वंदी
भिः रत्नसूचिभिर्वा षड्वासस्तवाषट्सप्ता ताभिर्युवतिभिस्तरुणीभिश्च वंदीभिः प्रीताः त्रिरंभोरवः षड्गोणयः षट्
सूचयः षट्सप्तयुवानः विशेषणद्वंद्वे तेषां ॥ अथ हेषितश्रवणानंतरमुत्थितः ॥ कीदृक्सन् असिदंडं खड्गं दधत् ॥ किंभूतं
षट्कुमारीं यासिष्टादन्यैः षड्भिर्मुनिभिर्भर्तृभिः परित्यक्तत्वेन महाब्रह्मचारिणीत्वात् कुमारीव कन्येवाचरंति क्विपि तत्पुरुषेच
कुमार्यः कृत्तिकाः ततः षण्णां कुमारीणामयं षट्कुमार्यो देवता अस्येति वा कृत्तिकानक्षत्रकत्वात् द्विगोरित्यादिनाऽणो लु
पि षट्कुमारीतं ॥ खड्गस्य हि कृत्तिकानक्षत्रं ॥ यत्पुराणं ॥ असिर्विशसनः खड्गस्तीक्ष्णधर्मा दुरासदः ॥ श्रीगर्भो विजय
श्चैव धर्मधारस्तथैव च ॥१॥ इत्यष्टौ तव नामानि वेधसा कल्पितानि च ॥ नक्षत्रं कृत्तिकास्ते च स्वयं देवो महेश्वरः इति ॥२॥ अ
तएवारीणां स्त्रीत्वं ददात्यरिस्त्रीत्वदोऽसिग्रहणेनातिभयंकरत्वाद्दरीन् स्त्रीरिवातिभीतान् कुर्वन्नित्यर्थः ॥ वात्स्यवात्सीये
त्यत्र तद्धिते त्यादिना यस्य लुक् ॥ अनातीति किं वात्स्यायनैः ॥ बैल्वकैः वैणुकैः इत्यत्र बिल्वकीयादेरियस्येतीयस्य लुक्

॥ राजन्यकं मानुष्यकमित्यत्र राजन्येत्यादिना नयस्य लुक् ॥ पंचाग्निभिः पंचरामत्रिरंभोरुषट्सूचिषट्सप्तयुनांइत्यत्रड्या
देरित्यादिनाड्यादेर्लुक् ॥ अक्विप इति किं षट्कुमारीं ॥ तद्धितलुकीति किं स्त्रीत्वअगोणिसूच्योरिति किं षड्गोणिषट्सूचि ॥स्र
ग्विणीच्छंदः ॥९२॥ ॥ निस्तिरस्करिणि शाददेन निब्रह्मबंधुरयमुष्णगुप्रभः ॥ यर्मपेषु मरिमर्द्धपिप्पलीवन्नृपः सहमहीयसी
भुवा ॥९३॥ अयं नृपो मूलराजोऽर्द्धपिप्पलीवत् खंडपिप्पलीमिवारिंयाहारिं पेष्टुं हिंसितुं बमर्द ददे ॥ कीदृक् निस्तिरस्करिणिः
तिरस्करोतीत्येवं शीलाणिनिः बाहुलकाद्दृष्ट्यभावे तिरस्करिण्यो जवनिकाः ताभ्यो निष्क्रांतेः तथा अनतिब्रह्मबंधुर्ब्रह्मबं
धोजातिमात्रेण ब्राह्मण्योऽतिधार्मिकत्वात्ता अपि नातिक्रांतः तथोष्णगुप्रभः प्रतापेनाकसमोतएव भुवा भूम्या तत्त्वा सह
महीयस्यातिमहत्या वर्तते यः स सहमहीयसी अतिमहाप्रमाणो वीकि इत्यर्थः ॥ उष्णगुप्रभः निस्तिरस्करिणिः अनतिब्रह्म
बंधुः इत्यत्र गोतश्चांते इत्यादिना ह्रस्वः ॥ अनंसिसमासे यो बहुव्रीहाविति किं अर्द्धपिप्पलीसहमहीयसी ॥ रथोद्धता ॥९३॥
॥ ॥ स्फूर्जत्सारधिविप्रबंधुसुहृदानद्ब्रह्मबंधुप्रियं लक्ष्मीवद्दृभलक्ष्मिपुत्रसदृशा तेनाशुसज्जीकृतं ॥ गार्गीपुत्रमहेंद्रहूसु
तयुतैः कारीषगंधीपतिप्रायैः श्रीसदनैः नृपैः सह बलं भ्रूभंगभीमाननैः ॥९४॥ ॥ तेन मूलराजेन तत्स्वकीयं बलमाशु
सज्जीकृतं सन्नाहितमित्यर्थः ॥ किंभूतेन लक्ष्मीवद्दुभो विष्णुलक्ष्मीपुत्रः कामस्ताभ्यां सदृशा पराक्रमित्वप्रजापालकत्वरूप
वत्वादिना तुल्येनात एव विप्रबंधो जातिमात्रेण ब्राह्मण्यस्तासामपि सुहृदा पालनया मित्रेण ॥ कीदृग् बलं स्फूर्जती स्फुरंती
नं सारोत्कृष्टा वा धीर्युद्धविधिविषयं परिज्ञानं यस्य नद्दतएव निश्चितदैत्यबलविनाशनेन ब्रह्मबंधुप्रियं जातिमात्र ब्राह्मणी
नामपि वद्दुभं तथा कारीषगंधीपतिप्रायैः कारीषगंध्याख्यराज्ञीभर्तृमुखैर्नृपैः सह सहितं ॥ किंभूतैः गार्गीपुत्रा द्वि
जाः प्रस्तात्नेत्र मंत्रिणः तथा महेंद्रं ह्वयति महेंद्रहूर्नाम राजा तस्य सुता महेंद्रहूसुताद्वंद्वे तद्युतैः तथा श्रीसदनैश्च तुरंग
बलादिलक्ष्मीनिवासैः तथा भ्रूभंगभीमाननैः कोपवशाद् भृकुटीविधानरौद्रवक्त्रैः ॥ सारधीत्यत्र क्लीबइति ह्रस्वः ल
क्ष्मिपुत्रः लक्ष्मीवद्दुभः विप्रबंधुसुहृदा ब्रह्मबंधुप्रियं इत्यत्र चेत्तनइत्यादिना ह्रस्वः ॥ अव्ययादिवर्जनं किं अव्ययसज्जी
कृतं युत् महेंद्रहूसुत् इभ् कारीषगंधीपति इ गार्गीपुत्रइयुवश्रीसदनैः भ्रूभंगः ॥ शार्दूलविक्रीडितं छंदः ॥९४॥
इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यलेशोभयतिलकगणिविरचितायां श्रीसिद्धहेमचंद्राभिधानशब्दानुशासनद्व्याश्रयवृत्तौ चतुर्थः

॥श्रीगणेशाय नमः ॥अथ द्व्याश्रयाभिधमहाकाव्ये पंचमः सर्ग आरभ्यते॥ शैलप्रस्थमहित्रा तरेवतीमित्रनृभुजां॥ सैन्ये नृतस्य पुन्नाद्य
नांदीतूर्यध्वनद्वनुः॥१॥ तस्य मूलराजस्य सैन्ये शिलानां प्रस्थमिव शिलाप्रस्थं नाम पुरं तत्र भवः शैलप्रस्थो महित्रा सीष्टा सौतिक्रांतानाम्नीति
के महित्रानो नाम रेवतीमित्रस्य रेवतीमित्रानां पदत्रयद्वंद्वे तेषां नृभुजो मूलराजन्पास्तेषां धनुर्ज्याकर्षवशाच्छब्दायमानं धनुरभूत् कीदृक्
नांदी सर्वरंगीशांद्वादशतूर्याणां निर्घोषस्तानि चेमानि भंभामुकुंदमर्द्दलकंडंबडल्लरिहुडुक्कंसालाकाहलतिलिमासंखोवंसोपणमायवारस
मोतुर्यं तुरं नांदीच नतुर्यपुंसो पौरुषापेतानां महावीराणां नाद्योयन्तं जाय नांदीतुर्यमिव महाभटादि धनुर्ध्वनिश्रवणे नर्त्यंतीव॥ श्रीः॥
मित्रं रेवतिमित्रस्य रणायोत्तस्थतुस्तदा॥ गंगाद्वारपती गंगमहगंगामहानुजौ॥२॥ नदा गंगामहगंगामहानुजो गंगमहारव्यस्तल्लघुभ्राता
च मूलराजनृपौ च रणायोत्तस्थतुः किंभूतौ गंगाद्वारपती गंगायाः द्वारं यत्र तद् गंगाद्वारं नाम पुरं देशो वा तत्स्वामिनस्तथा रेवतीमित्रस्य
वं नाम्नां नृपस्य मित्रा महित्रात शैलप्रस्थेत्यत्र ज्यापद्वति आदिना ह्रस्वः बहुलवचनात् कचिद्विकल्पः रेवतिमित्रस्य रेवतीमित्रं गंगश
माहृ कचिन्न नादि तुर्य गंगाद्वारं॥ श्रीः॥ रोहिणित्वमजत्वं च नृपैर्दातुं प्रतिश्रुतं॥ भयस्त्रत्रो रोहिणीत्वमजात्वमभयस्त्रत्रो॥३॥ नृपैर्मूल
राजसत्कृतैर्नृपै रोहिणित्वं गोत्वमजत्वं च दातुं प्रतिश्रुतं गोरवध्येति भीरूणामवध्यत्वमंगीकृतमित्यर्थः॥ अभयस्त्रत्रो भरायाजात्वं अजा
त्वं इति बहुलं ह्रस्वः॥ श्रीः॥ भटा भटेषु भ्रुकुंसा नर्तकीष्विव॥ दधुर्भ्रकुंसकौंतेय भ्रकुटी भृद्यमोपमाः॥४॥ भटा मूलराजयोधाः भटेष्व
रियोधेषु विषये भ्रकुटिं दधति कीदृशाः भ्रुवोः कुंसयति लिहादचि भ्रकुंसः स्त्रीवेषधारी नटादयः कौंतेयः कुंत्याः अपत्यं हि स्वर्गं तथा
इत्यण अर्जुनो विराटगृहे छद्मना नाम्ना चायसावभृदिति प्रसिद्धिरनेवस्य बृहन्नट इत्याख्या॥ नद्वत् भ्रकुटीभृतः सकोपभ्रू विकार
पकेष्टकन्नितोर्गपि॥५॥ योधाः मूलराजभटाः पक्वायाद् इष्टका मृद्विकारास्ताभिश्चितं खचितं यत्नगरहादि तद्वयद्दुर्गं बलिष्ठं यद्वा यदि
मेनिरे कीदृशं महाबलतायषीकतूलवदीषिकाकूर्चिका तस्यास्तूलमनस्थिकार्पासादितद्वदसारं दूषीकाया मुखेतूलमपि स्यात् की
दृशाः भ्रकुंस भ्रकुटिचापाः नर्तकोपाध्यायभ्रकुटिरिव कुटिलकार्मुकास्तथा मालभारिणः पुष्पमालाधारिणः॥ भ्रकुंसाः भ्रकुंस भ्रू
कुटिः इत्यत्र भ्रवो चेत्यादिना ह्रस्वाच्च भ्रुकुंसभ्रुकुटीत्यपवापी छंत्यन्ये॥ मालभारिणः॥ दूषीकतूलवत्॥ इष्टकचितेत्यत्र माले

छागीत्वं च दातुं प्रतिश्रुतं प्रतिज्ञातं सामान्येनोक्ता विशेषेणाह भयेत्यादि भयस्त्रत्रो कातराय रोहिणित्वे

MEMORIAL

पोकेत्यादिना ह्रस्वः॥श्रीः॥ गोणिं बाणौघमर्यस्वपकं कर्कंधुकाधनुः॥ पट्टिकाभिल्लचमुका धाट्टुंतुरि पुलक्ष्मिकां॥६॥ पट्टिकां अज्ञाता धनु
र्विद्यादिषु कुशलाभिल्लचमुका मूलराजसकनीचजातित्वात् कुत्सिता मंदसेनारिपुलक्ष्मिकां शत्रूणामन्यायार्जितत्वात् कुत्सितां लक्ष्मीं हर्तुं वा
बाणौघमधारयत् किंभूतं गोण्यामितं यावता गोणी भ्रियते तावंतमित्यर्थः॥ तथा सुतीक्ष्णत्वनाराणां अस्त्रं कर्षिपुरनीति चार्यस्वपा
अज्ञाता अर्यस्वपः अर्यस्वपकः तं तथा कर्कंधुकाधनुश्चाज्ञाता बदरी चापं चाधात् भिल्लाभिल्लादिपायः सुप्रापत्वात् बदरीधनुरति लघु
हस्तत्वाद्धु बाणांश्च विभ्रति॥ गोणिमित्यत्र गोण्यामेयदिति ह्रस्वः॥ अर्यस्वपकं लक्ष्मिकां चमुकाकर्कंधुकादित्यत्र चन्वादि इत्यः कदिति ह्रस्वः
॥श्रीः॥ सुलक्ष्मीकाः सुशक्तीकाश्चमूकाः कुरजान्यमन्॥ जितास्वपाकाः खारीकाः तूणकानर्घ्यतूणकाः॥७॥ कुरराजस्यापत्या निभटा मूल
राजसेवकाः अभ्यमन् युद्धाय विचरंतः किंभूताः सुलक्ष्मीकाः शोभनबलादिसंपदस्तथा सुशक्तीकाः शोभनशक्तिशस्त्रास्त्रवत्यः स
नायषांते सुशक्तीकाश्चमुकाः तद्धिताकेत्यादिना पुंवत्वनिषेधस्तथा जिता अस्वपा रुधिरपायिनो दैत्या यैः शेषादिति कप् जितास्वपा दे
त्यरणष्वनकशो लब्धजयपताका इत्यर्थस्तथा खारीकाः खार्या कीताः खारीकाः कणीभ्यः काजीति कुचुरू गोनिषंगययेषां ते तथानर्घ्या
स्वर्णमण्यादिविच्छुरितत्वनिर्मूल्या शुगायेषां ते तथा तेषां दृढू॥ केचित्खारीकाः पुणाका केचिच्चानर्घ्यतूणका इत्यर्थः॥ सुशक्तीकाः
जितास्वपाकाः सुलक्ष्मीकाः सुशक्तीकाः चमुकाः खारीकेत्यत्र नकचीतिह्रस्वान खारीकात् तृणाकानर्घ्यतूणकाः इत्यत्र नचापदिति वा
ह्रस्वः॥श्रीः॥ जेतुंद्विट्सेनिकां स्कंदसेनकाद्वभूभुजां॥ सेनाकाः कुत्सिता स्वकुदुर्गकाधिष्ठिता त्वरां॥८॥श्रीः॥ कुत्सिकाः अज्ञा
ताः सर्वाभ्रभुजौ मूलराजनृपाणां सेनाकाः विशेषस्वामिसंबंधित्वानवगमेन अज्ञाताश्चम्वो द्विट्सेनिकां द्विषो ग्राहारे कुत्सितां
सेनां जेतुं त्वरां वेगं चक्रुः॥ कीदृश्यः सत्यो दुर्गकाधिष्ठिता स्तत्सुखेति द्विशब्दस्यात्तरपदस्य लोपे सकललोकवल्लभत्वेन अनुकं
पिता लक्ष्यन रेत्यादिना कपि दुर्गका चामुंडा तया धिष्ठिता अधिष्ठापकत्वेनाश्रिताः स्कंदसेनकाद्वेति स्कंदस्य प्रियत्वादनुकंपिताः
ट् सेनाय यथा द्विसेनिकां नारकादि दैत्यसेनां जेतुं त्वरां चक्रुः॥ सेनिकाः सेनकाः सेनाका इत्यत्रा चेत्यादिना इकारो ह्रस्वश्च वा॥ अपुंस
द्वितिकिं कुत्सिकाः अनिदितिकिं दुर्गकाः॥श्रीः॥ स्विकामृत्याः सुरेभस्यस्वकागर्जज्जयस्विका॥ ओजः स्वकागजघटा द्विकायु
द्धयवद्गका॥९॥ मूलराजीयगजघटा गर्जद्रुलुलारवं चक्रे॥ एतेन राज्ञो भावी विजयः सूचितः॥ कीदृशी युद्धरूपकर्मणि द्विका द्वा
तपांडिता॥ तथा यवनिषादिनां पादकर्मणि त्रका तथौजो बलं तेजो वा तदेव स्कंदनं यस्याः सा अत एव जय एव स्कंधनं यस्याः सा
अत एव सुरेभस्यैरावणस्य स्वका ज्ञातज्ञातिरिव तथानेकजंतुसंहारित्वाद्रौद्राकारत्वाच्च मृत्योर्यमस्य स्विका॥ श्रीः॥ अजिका ११॥
मि चर्मपर्याणारिं हंतुमजिकाँ वि॥ तत्वरश्च चमूः सेषुभस्त्रिका सांबुभस्त्रका॥ अश्वचमूर्मूलराजीयाश्वसेना रिमजिकामिव कुत्सितां णा
छागीमिव हंतुं त्वरे रयेणाचलत् कीदृशी अज्ञाता छागी अजिका चर्मपर्याणं [redacted] पल्ययनं यस्याः सा तथा सेषवो बाणभृता
तस्याः भस्त्रा सुणाय स्यांसा तथा सांबुभस्त्रयाजलदृतिना वर्तनया सा तथा अज्ञाता सांबुभस्त्रा सांबुभस्त्रका॥ श्रीः॥ क्षत्रियिकाक्ष
त्रियका पुत्रांश्चटकिकाश्चटौ॥ द्विषश्चटककाः श्येनान्नृतुः सुनयिका युधि॥११॥ क्षत्रियिका अज्ञाताः क्षत्रियस्त्रियो द्विषश्च

टककाः श्येनान् यातु कुत्सित चटकाः सश्येनतुल्यान् क्षत्रिकापुत्रान् क्षत्रियान् नुयुधि युद्धार्थमूचुः॥ युद्धं क्रियतामिसूचुरित्यर्थः
कीदृश्यः सत्यो ज्ञाताः सुनयाः सुनयिकाः शोभननीतिज्ञाः अत एव चटौ चाटुवचनविषये चटकिका अज्ञातचटका तुल्या श्चाटुका
रिण्यः॥ एतेन मूलराजीयक्षत्रियस्त्रीणामपि युद्धविषय उत्साह उक्तः॥ निःशंकिकेक्षिष्टरणा मालिकापतिसंहृतिः॥ द्विके युः कृ
तिके तूणद्वके श्रीसुतके [redacted] भुज॥१२॥ पत्तिसंहतिर्मूलराजपदातिपंक्तिर्युत्सूदित युद्धा युद्धस्य सुतिके अज्ञाते सुतेजननीतुल्ये
जनितयुद्धे इत्यर्थः द्विके अमेयत्वारम्भत्वेन अज्ञाते द्वे तूणे तूणीरे तथा श्रीसुते कविजयलक्ष्मीजनन्यौ द्वके अमेयबलत्वेन
द्वे भुजे बाहू बैक्षिष्टयतो निःशंकिका अज्ञाता निर्भयाश्चेरेत्यर्थस्तथा रणामालिका युद्धविषये अज्ञाता मंत्रिणी यथा राजादिर
मालिकाभिप्रायेण प्रवर्तते एवं रणकर्मप्रवीणत्वाद्यदभिप्रायेण रणं प्रवर्तते इत्यर्थः॥ श्रीः॥ एषिका पुत्रिका मृत्योरेषका नासि
पुत्रिका॥ वृंदारिका वृंदारकापतिदैत्याददृभटैः॥१३॥ सभटैरादरं गृहीनासि पुत्रिकेवहंतुमाह॥ एषका प्रत्यक्षा कृत्रिमः पुत्रस्त
नु पुत्राग्निति के पुत्रकः स्त्री चेत्पुत्रकासेः पुत्रके वासि पुत्रका छुरिका नासि पुत्रका न छुरिकासि पुत्रका शब्दः पुनरावर्तते किं न
र्धिका मृत्यार्थमस्य पुत्रिका यतो वृंदारिका पतीन् देवीनाथान् देवान पिधातिर खंडयति यद्वा वृंदारिकाभ्यो देवीभ्यः पतिं दद्राति
यानयाहि हताः संतो अप्सरोभिर्व्रियंत इति सा मृत्युहेतुरित्यर्थः॥ ईदृश्यपि कुत इत्याह यतो वृंदारिका अतितैक्ष्ण्यत्वं द्विकाधि
ष्ठितत्वादिना प्रशास्यति स्विका स्वका जयः स्विका ओजः स्वका द्विका द्वका अजिका अजका सेषुभस्त्रिका सांबुभस्त्रिका यकार
क्षत्रियिका क्षत्रियका क्षकारा चटकिका चटकका इत्यत्र स्वज्ञेत्यादिना वेकारः धातुत्यवर्जनं किं सुनयिका निःशंकिका अमालि
का द्विके द्वके एषका एषिका सूतका सूतिका पुत्रिका वृंदारिका वृंदारका इत्यत्र व्यषेत्यादिना वेकारः॥ श्रीः॥ द्विड्भ्यो हर्तुं
श्रियं श्येनी वर्तकाभ्यो तु वर्तिकां॥ युद्धर्तिका जटिलिका तस्थो मर्वीशा बंधुना॥१४॥ युद्धर्तिका रणकृत्सनीमर्वीशा बंधुना मूल
राजसेवकमरुदेशाधिपबंधुसमूहो द्विड्भ्यः सकाशात् श्रियं जयलक्ष्मीं हर्तुं उत्तस्थौ उद्यतो भवत्॥ कीदृशी जरासंश्लिष्टकेशाः
क्षेप्याः संत्यस्याः जटिला जटिलिका लोमशास्वरूप विशेषणमिदं यथा श्येना पक्षिणी वर्तिकाभ्यश्चटकाभ्यः सकाशाद्वर्तिको
चटकों हर्तुमुत्तिष्ठति॥ श्रीः॥ नरकावः सकाद्विट्सुक्षिपका ध्रुवकायका॥ भुजेति नरिकामृत्युर्मामिकासीत्यहं यवः॥१५॥
नरान् अर्थाद्विटान् कायति वर्णयति नरिका तां द्विट्स्त्रियं भद्रिनी चामामिका सिमदीयात्वमित्यहं यवो हं रुतां मूलराजयोधा
ऊचुस्त्वया गस्मो वयं करिष्याम इति बहुमेनिरे इत्यर्थः॥ कथं नरान् कायतीत्याह सका अज्ञाता सा वो युष्माकं भुजानं दकारि
जया दूर इहि हतुरस्त्यर्थाल्लोकानायका अज्ञाताया ध्रुवकाद्दास सती द्विट्सुशत्रुसुक्षिपकेव अस्त्रा भेदइव द्विट्क्षिपका यद्वा
द्विडर्थ याक्षिपका वस्या ध्रुवके वा वपनभेद इव द्विट्क्षिपका ध्रुवकारि बंधार्थं क्षिपका स्तदस्तीत्यर्थ इति वर्तिका वर्तका भ्यदृत्य
त्र वा वर्तिके वीत्वं च वा निपात्यं बा विति किं॥ युद्धर्तिका जटिलिकेत्यत्रास्यायदित्यादिने कारः अनिन्नी स्यैव नरका आशिष्यकन्

क्षिपकादि वर्जनं किं। यका सकारक्षिपका ध्रुवका॥ नरिका मामिकेत्यत्र नरिका मामिका इत्वि इत्विद्वयं निपात्यं॥श्रीः॥ तारकाताति स्खलित वर्णका वर्णिकादिवः
जयेष्टका प्रतिज्ञानां कीर्तिः स्वार्थष्टिकान्वभात॥१६॥ दूरपरमः पारः समर्थितः॥ ॥तारकाताति कानक्षत्रवद्दीप्त्रासत्यस्त्रादिदृशा स्वप्रभा अभात कीदृ
शी रिवाख्याः कर्मणः वर्णिका वर्णयति वर्णका तांतवः पटविशेषस्तद्वयं कृत्वा वर्णिकाश्वेतवर्णा कारिका अतिसांद्रत्वात् वर्णिका पद्य वद्याश्वत यती त्यर्थः
यद्वादिवः संबंधित्वेन वर्णका नां पटभेदानां वर्णिके बलनाद्य तथा जयाति विजयसति अष्टकायाः पित्र्यदैवस्य कर्मणः प्रतिज्ञा न्यायगमायषांत यांस्त
द राजसनिकानां संबंधिन्याः कीर्तेः सत्कारिका द्रोणप्रमाणा स्वारीतु॥ अस्खलितः सितत्वाद्व दूरत्वा च्वमाशंकिताः अष्टद्रोणा मपिस्वारी के चिदिता
रका॥ वर्णिका अष्टक स्यतत्तारकस्यादि नानिपात्याः॥ अन्यत्र तारिका वर्णिका अष्टिका स्वारी॥श्रीः॥ स्वधीभिर्विपक्ष्याहारः प्रणिघ्नं बाध ताश्वमः॥ आयु
रध्युपलंभाय जयस्य पुसुसिकरवाः॥१७॥ अथ मल्लराजसैन्यस्य युद्धाय क्रमान्नरैः प्राहार मूर्धाभिर्विकान्तपाः जयस्याप्युपलंभाय प्राप्त आयुः किंभ
ताः संतः इषुसुसिकरवाः शरैः सुष्ठु व्याप्ता काष्ठा अंतर एवताः मल्लराजीयायुद्धाया ह्ताश्वमः प्रणिघ्नतः प्रहरतः॥श्रीः॥ शरा परतिसिंचंतः पर्यानिन्यु
र्दिशो धता॥ अतिरुच्यारीरीकृत्यारीकृत्यानि धनं पिन॥१८॥ शराधः कृत्वादिशोतिसिंचंता अतिव्याप्नुवंतस्तत्र धाभिषिकादिशाश्वां धनंतां विलो
कनावाप्तिस्वायत्तावा अंधदृष्टां बाल्यावं पर्यानिन्युः प्रापयन् किं कृत्वा उतिस्थित्वा अतिक्रमार्था आतिशब्दस्तिक्रमेणालीढ़ा रिस्थाने कृत्वा तथोरी कृत्य
अंगीकृत्यांगीकृतं योग्यानि धनूंष्युररी कृत्य अंगीकृत्य॥श्रीः॥ दैत्यैः पटपटा कृत्य धुदूकृत्य स्त्रीकृतासिभिः॥ प्रसत्यकारिका कृत्य पत्तीन सत्कृत्य दध्व
न॥१९॥ स्त्रीकृतासिभिर्गृहीत खड्गैः दैत्यैः दैत्य पक्षैः कर्तृभिर्दध्वन सिंहनादः कृतः किं कृत्वा पटपटाकृत्य त्वरया पादन्यासैः पटत्पटत् शब्दं कृत्वा
व धुदूकृत्य शत्रुध्वजयात धुइति शब्दं कृत्वा च तथा प्रसत्यसरणां गणा विस्तीर्य तथा पत्तीन्सत्कृत्या भुना युष्माकं हस्ते गृह्यत इति वचनैः स्वस्त्र दृष्टया
नादिना च बहुमानयित्वा॥श्रीः॥ भग्नं कृतमसत्कृत्यालं कृत्वासिं च पाणिना॥ अद्य कृत्यां गृहत्यकः कणेहत्य पयः पपौ॥२०॥ एकः कश्चिद्दैत्यभटः
कणेहत्य पयः पपौ॥ शत्रुवधनातिसंतुष्टत्वाधावत्प्रस्तावजलं पीतवानित्यर्थः॥ किं कृत्वा भग्नं शत्रुप्रहारेण त्रुटितं कृतमसत्कृत्य तथासिं च पा
णिनालंकृत्य गाढमुष्टिग्रहणेन भूषयित्वा गृहीत्वेत्यर्थस्तथादः कृत्याव स्त्रं मम वाचा तु र्या यदृतिचिंतयित्वा तथा गृहत्यारिसधं हिंसित्वा च॥श्रीः॥
अ मनाः पिबन्मनोहत्यारः पुरस्कृत्य विक्रमं॥ हस्तेनीयारिमाच्छत्वाद्युधकोप्यनमत्प्रभुं॥२१॥ कोपि दैत्यभटः प्रभुमनमत् यतारमनोरथं गाम नोहृ
त्यपिबन्याव तक्षत्रस्तावत्पिबन्न अलं तैर्तृष्णीकुर्वन्नित्यर्थः॥ किं कृत्वा विक्रमं शौर्यं पुरस्कृत्याग्रे कृत्वात तीक्ष्णत्वा अच्छत्वस्य मर्यदनामि यामिमुख्यं
दृष्टवा गत्वा तथाच्छाद्याभिमुखं दृष्ट्वा तत्वा पतेनत्तुल परिहार उकस्तत्तारि मस्तकीय स्वयं नीत्वा जित्वाहिभटाः संतापात्तादनाय प्रभुं प्रणमंती प्रणि
घ्नंतः अभिषिका उपलंभायसत्र धाताः पूजार्थस्यादिना प्रादिरुपसर्ग संप्राप्तश्च धातोः पश्च उपसर्गसंज्ञायां णत्वषत्वनागमाः सिद्धाः पूजार्थस्त
त्वादिवर्जनं किं पूजार्थस्वतौ सुसिका अतिसिंचंतः अत्रोपसर्गसंज्ञाया अभावषत्वं न गतार्था विधिपरि अध्युपलंभाय पर्यानिन्युः अधिक
त्युरित्यत्रानुपसर्गत्वात णश्च न स्यात॥ अतिक्रमार्थ उदितः अतिस्थित्वा अत्र षत्वं न स्यात् ऊर्यादि उरीकृत्यानि उररीकृत्य अनुकरणं धुदूकृ
त्यम्वांतस्त्रीकृत्य शजंत पटपटाकृत्य चकारादुपसर्गप्रसत्येत्यत्र धोयोत्स्यादि नागतिसंज्ञा धातोः प्राक् कृत्यं च गतित्वात् इतिरित्यपि तंगतिसि
त्यादिनासमासश्च फलं एवमग्रेपि ज्ञेयं कारिकाकृत्ये सत्कारि कृत्यादिना गतिः प्राक्च अलंकृत्य सत्कृत्य असत्कृत्येत्यत्र तु पादरत्यादिना

गतिः प्राक्॥श्रीः॥ बलात्कोपि तिरोभूयासं तिरस्कृत्य वर्मणा॥ चर्मणां संतिरः कृत्वा मध्येकृत्येभमप्यहन्॥२२॥ कोपि दैत्यभटो ब
रु लात्कृत्य संनिभमप्यास्तां पसश्वादि महाबलं गजमप्यहनत् किं कृत्वा तिरोभूय भयेन गनिलीय रणांगणे प्रकटीभूयेत्यर्थस्तथा
वर्मणामतिरः कृत्वाच्छाद्य तथा संस्कंधं चर्मणा स्फरकेणा तिरः कृत्वापिधाय तथा मध्येकृत्य चिंतयित्वार्थात् प्रहार प्रस्तावं॥श्रीः॥
॥मध्येकृत्वान्नृपांस्तर्जन्यदेकृत्यापरो हयं॥ पदेकृत्वानिवचनेकृत्य वाचाजयत्परान्॥२३॥ अपरोन्यदैत्यभटोन्नृपान्मध्येकृ
त्वांतर्भाव्य नृपैः सहेत्यर्थः॥ परान् शत्रुभटान् तर्जयन् निर्भर्त्सयन् वा चैव न तु प्रहारेणाजयत्॥ किं कृत्वा हयमश्वं पदेकृत्याहो
अश्वरत्नमित्यादिकैः स्त्याघ्यं तकपदेकृत्वा श्लाघित्वेत्यर्थस्ततः पदेकृत्वा पदयोः कृत्वा युद्धार्थं भालयित्वेत्यर्थस्ततः परान् वा वासा
क्षेपगिरा निवचनेकृत्य संक्षोभोत्पादनेन निर्वचनान् कृत्वा॥श्रीः॥ कश्चिन्निवचनेकृत्वेशाज्ञां मनसिकृत्य च॥ यशो मनसिकृ
त्वोरसिकृत्य जयमुत्थितः॥२४॥ कश्चिद्दैत्यो रणाय उत्थितः किं कृत्वा निवचनेकृत्वा मौनं कृत्वेशाज्ञां युद्धविद्विषयं स्वाम्यादेशं
मनसिकृत्येव चित्ते धृत्वेव यशो रिपुजयोत्थकीर्तिमनसिकृत्वा च जयमुरसिकृत्येव चित्ते कृत्वा च चः सर्वक्तांतेषु योज्यः॥श्रीः॥ स्व
कानुरसिकृत्वान्य उपाजेकृत्य सादिनः॥ पत्तीनुपाजेकृत्वान्वाजेकृत्वैनान युध्यत॥२५॥ कोपि दैत्य[...] नृपो युध्यत किंकृ
त्वा स्वकांज्ञातिमुरसिकृत्वा स्वहृदयाग्रे कृत्वा तथा सादिनः उपाजेकृत्य तथा पत्तीनुपाजेकृत्वा इभानन्वाजेकृत्य दुर्बलानां भग्नानां
वाश्वारोपपदानि हस्तिनां च बलाधानं कृत्वा॥श्रीः॥ अन्वाजेकृत्य पुत्रं स्वे पदे कोप्यधिकृत्य च॥ सैन्ये स्वमधिकृत्वा तान् साक्षात्कृत्या
स्त्रदेवताः॥२६॥ कोपि दैत्यनृपा भाद्दिदीपे किं कृत्वा पुत्रमन्वाजेकृत्य दुर्बलस्य भग्नस्य वा बलाधानं कृत्वा तथास्ते आत्मीये पदे राज्ये
धिकृत्य च स्वामिनं कृत्वा च तथा सैन्ये स्वमात्मानं अधिकृत्वा स्वामीकृत्य तथास्त्रदेवताः शस्त्राधिष्ठायिका दुर्गाद्याः साक्षात्कृत्य वपुजा
बलिमंत्रस्मरणादिना प्रत्यक्षीकृत्य॥श्रीः॥ साक्षात्कृत्वासिकृत्यां स्वमिथ्याकृत्य दौर्बल्यं॥ मिथ्याकृत्वा खलान् कीर्तिं हस्ते कृ
त्वापरो नदत्॥२७॥ अपरो दैत्यो नदत् जगर्ज किं कृत्वा असिरवारिमृत्युहेतुत्वात् कृत्यां मारिदेवतां साक्षात्कृत्वा प्रत्यक्षीकृत्य तथा
स्वमात्मीयं दौर्बल्यमिथ्याकृत्य शत्रुवधेन सत्यीकृत्यानएव खलान् गेहप्रहरेणामुनारणेन किंचिन्निष्पन्नदूत्यसत्यभाषिणः

पशुनामिथ्याकृत्वा तथा कीर्तिजयोत्थयशोहस्तेकृत्य भार्याकृत्वा॥श्रीः॥ पाणौकृत्य रिपोर्लक्ष्मीं प्राध्वंकृत्यापरः परं॥ स्वाम्याज्ञां जीवि
काकृत्योपनिषत्कृत्य चाययौ॥२९॥ अपरो दैत्य आययौ स्वामिसमीपमागतः किं कृत्वा परं शत्रुं प्राध्वंकृत्य बंधनेनानुकूलं कृत्वा
बध्वा वा तथा रिपोर्लक्ष्मीं हस्ते श्यादिकां पाणौकृत्य भार्यां कृत्वा गृहीत्वेत्यर्थः॥ तथा स्वाम्याज्ञां जीविकाकृत्य जीविकामिव कृ
त्वा यथा जीवनोपायः सर्वादरेण क्रियते तथा कृत्वेत्यर्थः उपनिषत्कृत्य चोपनिषदमिव कृत्वा च यथा च रहस्यं सर्वादरेण पाल्यते
तथा पालयित्वेत्यर्थः॥ अंतिरा भूयत्यत्र तिरोंतर्धौविति गतिः प्राक्का तिरस्कृत्य तिरः कृत्वेत्यत्र कृगानवेति वा गतिः प्राक्का मध्येकृ
त्य मध्येकृत्वा पदेकृत्य पदेकृत्वा निवचनकृत्य निवचने कृत्वा मनसिकृत्य मनसिकृत्वा उरसिकृत्य उरसिकृत्वेत्यत्र मध्ये पदे इ
त्यादिना वा गतिः प्राक्का उपाजेकृत्य उपाजेकृत्वा अन्वाजेकृत्येत्यत्र उपाजेद्विति वा गतिः प्राक् अधिकृत्य अधिकृत्वेत्यत्र स्वाम्य
धिरिति वा गतिः॥ प्राक्क साक्षात्कृत्य साक्षात्कृत्वा अमिथ्याकृत्य मिथ्याकृत्वेत्यत्र साक्षादित्यादिना वा गतिः प्राक् हस्ते कृत्य पा
णौकृत्येत्यत्र नित्यं नित्यादिना वा गतिः प्राक्कः प्राध्वंकृत्येत्यत्र प्राध्वं बंधइति गतिः॥ प्राक् जीविकाकृत्य उपनिषत्कृत्येत्यत्र जी
विकेत्यादिना गतिः प्राक्॥श्रीः॥समासनाम नाम्नवशस्त्रं शस्त्रेण युध्यथ॥ एकार्थ्यं जानि विस्पष्ट पदुभि गुर्जर भटाः॥३०॥ अथ एवं द
र्युद्धस्य प्रारंभानंतरं युधि रणे समासमिथः संबंधमति एकार्थ्य निमित्तमन्यत्र विजय लक्षणैक कार्येण हेतुना विस्पष्ट पद्
भिः प्रकटं शास्त्र विद्यानिपुणैर्गुर्जरभटैः शास्त्रं खड्गादि शस्त्रेण अरिप्रहरणेन सहायाजि अभीलि॥ यथ कार्थ्य नामा मानाधिक रण्यसनि
यः समास एकपद्यं तन्निनाम नाम्ना सह विस्पष्ट पदुभिः प्रकटं शब्दविद्या चतुरैर्योधते समासनाम नाम्ना एकार्थ्य उपम
या नामनाम्नेत्यादि समास संज्ञा सत्वं ज्ञापितं॥ लक्षणं चेदमधिकारस्थ नेन बहुव्रीह्यादि विशेष संज्ञाभावे यत्रैकार्थं तद्दश्यते तत्रा
ननेव समास संज्ञा स्यात् यथा विस्पष्ट पदुभिरित्यत्र गुणविशेषणस्य गुणवचनेन समासः॥श्रीः॥ त्रिदशारिषु ते द्वित्रानास
न्नान दूरषान् अधिकाद्यानध्यर्धषान्युगपद्दृत्युः शरान्॥३०॥ ते गुर्जरभटाः त्रिदशारिषु त्रिदशा त्रिदशारिषु तद्द्वित्रा नास
न्नान दूरषान् त्रिदशा देवाः प्रमाणी संज्ञ स्याद् द्वित्रिङः त्रिदशादेनारवनास्त्रयास्त्रिंशदेतादेवता त्रिंशदस्सरा त्रिंशद्दिनेषु श्
नस्तया मरिषु दैत्येषु शरान् युगपदेक कालं चवरैषुर्मुमुचुः॥ कतिसंख्यानां सन्नास्त्रयाणां ताश्चतुरस्तथा अदूरषट्

यषांतान् पंचसप्तवान्तथाधिका अष्टायल्पायषुवातानू दशादीनधिकत्वं वा ष्टानामकाय पक्षमवयवेनविग्रहः समुदायः समासार्थस्तथाधिकमर्हं
युने अध्यर्धाः षट्यषां तानदंहत्कोप्यग्नि दूसरान् दक्षिण पूर्वास्त्वार्धषान्नव च॥श्रीः॥ अर्धपंचमविंशानु कृत्य चानुपरशाः अपि॥ आरू
ढसुभटानध्युद्दित सन्न्यमत्तवद्विभः॥३१॥ मत्तद्विभे मदोत्कटानेक हस्तिके द्विट् सैन्ये वर्तमानान् कपि गुर्जरभटा अन्वानगमुः कीदृशा नारू
ढाः सुभटा यांस्तान् तथा अर्धपंचमाविंशतिर्यासुना अर्धपंचमाविंशतया येषां तानविंशतमित्यर्थः॥ कीदृशा उपसमीपदशा येषां तेपि न था
प्यकादशावास्तोका अर्थात्यर्थः॥श्रीः॥ उच्चैर्मुखानुद्धमुखान् दृषस्कंधान् सनंदनान् सौजा दक्षिण पूर्वास्थां दहत्कोप्यग्निव परान्॥३२॥
दक्षिणपूर्वास्थो दक्षिणस्याः पूर्वस्याश्च दिशोर्यदंतरालं सा दक्षिण पूर्वा आग्नेयी दिक् तत्रस्थाः साजा विद्यमान प्रतापः कोपि गुर्जरभटो
अग्निवद्दक्षिद वनेवपरानू दहतीव प्रहारैः संतापितवान् अग्निरपि दक्षिणपूर्वदिगधिपतित्वात् तत्रस्थः स तेजस्कश्च स्यात् त्रिद
शाद्वित्रानित्यत्र सुच वार्थेत्यादिना बहुव्रीहिः॥ आसन्नत्रान् अदूरषान् अधिकाष्टान् अध्यर्धषान् अर्धपंचमविंशानित्यासन्नाद्दूर
त्यादिना बहुव्रीहिः उपदशा इत्यत्र अव्ययमिति बहुव्रीहिः॥ आरूढसुभटान् अनेकं च मत्तबद्धिभ अव्ययं उच्चैर्मुखानि इत्यत्रै
कार्थ्येत्यादिना बहुव्रीहिः॥ उद्धमुखान् दृषस्कंधान् इत्येता बुद्धमुखाच यद्वत्यादिना बहुलं निपात्यते तुल्ययोगे सनंदनान् विद्यमानार्थे
सौजा इत्यत्र सहस्तोनेति बहुव्रीहिः॥ दक्षिण पूर्वस्येत्य दिशोरुध्येत्यादिना बहुव्रीहिः॥ श्रीः॥ केषुचिद्दिद्धानेषु कुंताकुंतिकचाकचि
भूमिर्लोहितगंगं तुरकैः पंचनदं त्वभूत्॥३३॥ केषुचिद्भटेषु कुंताकुंति कुंतैश्चकुंतैश्चमिथः प्रहृत्यकृतं युद्धं केषुचिच्च कचाकचि कचे
षु मिथो गृहीत्वा कृतं युद्धं विदधानेषु सत्सु भूमिरणांगणमभूत् कीदृशं॥ रक्तैर्लोहितैः कृत्वा लोहित्याल्लोहितगंगं तु लोहितागंगा यत्र
देशोसइव तथा रक्तातिबाहुल्यात् पंचनदं तु पंचानां नदीनां समाहार इव॥श्रीः॥ द्विगोदावरि मेनेन्योथ त्रिगोदावरं रणं॥ एकमुनिं ध
नुर्वेदं द्विमुन्यस्यच दर्शयन्॥३४॥ अन्यो गुर्जरो रणं द्विगोदावरि मेने न्योथ त्रिगोदावरं रणं एकमुनि धनुर्वेदं द्विमुन्यसा च दर्श
यन् त्रिद्वयो गोदावर्योः समाहारमेवं त्रिगोदावरं च मेने प्राणत्यागेन स्वर्गफलत्वात् द्विगोदावरि त्रिगोदावर तीर्थयोस्तुल्यं मेने इत्य
र्थः॥ लोके हि द्विगोदावरि त्रिगोदावरं च तत्र प्राणत्यागिनां स्वर्गहेतु महातीर्थं प्रसिद्धं कीदृक्सन् एको मुनिर्वंशो आद्यः कारणपुरु

षांस्य तदेक मुनिधनुर्वेदस्थद्विमुनिद्वौमुनी वंश्योचदर्शयन्द्विमुनिकृतधनुर्वेदोक्तधनुः कलानांसम्यक्सत्यापनेन द्वौमुनीसाक्षादि
वदर्शयन् ॥श्रीः॥ सप्तकाशिस्वराज्यस्य गंगापारपतिः स्मरन् ॥ पारेरिवमुमध्यश्वमिभमध्येदर्शयन्ययौ ३५॥ गंगापारपतिर्गंगातीरा
धिपः मूलराजसेवकः काशिदेशराजः पारेरिवमुशत्रुसेनापारंययौ कीदृक्सन् स्वराज्यस्य सप्तकाशिमपकाशीन् काशीदेशाधि
पान् स्वदेशाधिपान् स्वदेशान्स्मरन् सप्तापिस्वामि[illegible]निकुलानिरणपारगतादिगुणोपेतानिपरिभावयन् इत्यर्थः तिएवमध्यश्व
तुरंगचमूमध्येइभमध्यहस्तिचमूमध्येदर्शयन् अरिचमुंभन ॥श्रीः॥ काप्यंतर्धनुराज्यंतः करांग्रेयेधिपंशरान् ॥ यावद्द्विषुपरिक्षीव
मपार्जचाजयंन्यधात ॥३६॥ कोपिगुर्जर आज्यंतेरणमध्ये अग्रेधिपं स्वस्वाम्यग्रे वर्तमानोनुर्धनुश्चापमध्यभागकराग्रे आकर्णांतमा
कृष्टत्वाद्हस्तयोरग्रभागेच वर्तमानवीरान्न्यधात शत्रुष्वक्षिपत ॥ कथंपरिक्षीवंनिः सत्वात्वर्जयित्वापार्ष्णिचप्रहारा[illegible]दिनापीडितांश्च
वर्जयित्वातथावद्द्विषुयावंतोरिपवस्तावंत इत्यर्थस्तथा आजयंविजयंमर्यादीकृत्य ॥श्रीः॥ सेनाप्रागर्बुदंराज्ञां बहिर्भूर्द्दं प्रतिद्विपं ॥
अभ्यश्वंचप्रसरत्यानु जंबुमालिस्थिना बभौ ॥३७॥ प्रागर्बुदं अर्बुदाद्रेः प्राक्पूर्वदिग्वासिनां राज्ञांमूलराजनृपाणां सेना बभौ कीदृ
क्सती बहिर्भूर्द्दं मूलराजीयचक्रगरुडादेर्व्यूहान्बहिर्भूमौ तथा प्रतिद्विपं मभ्यश्वं च प्रसरत्यारिपूणां द्विपानश्वांश्च लक्षीकृत्याभि
मुखीवीक्षितयंतु जंबुमालिस्थितानि बहुत्वाज्जंबुमाल्यालक्षणभूतया आयामेनावस्थिता अर्बुदसेना अतिक्रूरत्वान् व्यूहान्निर्गत्य
युद्धार्थं शत्रुनभिप्रसरत्येत्यर्थः ॥ कचाकचिकुंताकुंतीत्यत्रतत्राददायेत्यादिना व्ययीभावः ॥ लोहितगंगमित्यत्र नदीभिर्नाम्नीत्यव्ययीभावः
पंचनदं त्रिगोदावरमित्यत्रसंख्येत्यादिनाव्ययीभावः ॥ अन्येतु पूर्वपदप्राधान्येऽव्ययीभावो गोदावरीणांत्रित्वं त्रिगोदावरं समाहा
रेतुद्विगोरेवेत्याहुर्द्वयोर्गोदावर्योः समाहारोद्विगोदावरिद्विमुन्यस्यसप्तकाशिस्वराज्यस्येत्यत्र वंश्येनेत्यादिनाव्ययीभावः यदातुवि
द्यातद्वतामभेदविवक्षया एकमुनीधनुर्वेदमित्यादिसामानाधिकरण्यं स्यात ॥ पारेरिवमु गंगापारमध्यश्वं इभमध्ये अग्रेधिपं करा
ग्रे अंर्धनु आज्यंतरित्यत्र पारेइत्यादिनाव्ययीभावः ॥ यावद्द्विषित्यत्र यावदियत्वेइत्यव्ययीभावः परिक्षीवं आपाची आजयां
बहिर्भूर्द्दं प्रागर्बुदमित्यत्र पर्युपाडित्यादिनाव्ययीभावः ॥ अभ्यश्वं प्रतिद्विपं प्रसरत्येत्यत्र लक्षणेत्यादिनाव्ययीभावः अनुजंबुमा

स्थितंत्यत्र रेर्ष्यनुरित्यव्ययीभावः ॥ श्रीः ॥ अनुस्वाम्यनुनद्यस्तेनिषद्रूमपिवहद्दूगिव ॥ युध्यमाना अमन्यंत धारयंतः श्रमप्रति ॥३८॥ युध्यमा
नाः शत्रुषुप्रहरंतस्ते वदाश्वाच्याः नृपास्तिष्ठंति गावो यस्मिन्काले दोहाय वत्सेभ्यो निवासाय जलपानार्थं वा तिष्ठ इवापि संध्याकालमप्यम
न्यंता ज्ञाशिषुः कीदृशंवहंतिगावो यत्रचरणाय जलपानाय वा तद्विवृपभानमिवसंजातघटिकाद्वयप्रमाणदिनमिवपतः श्रमप्रति स्वे
दाप्लवं धारयंतः कुतएवं नदित्याह यतोनुस्वामिनः समीपे नद्या जंबुमाल्या अनुसमीपे वर्तमानाः समीपस्थस्वामिनिश्चादि कुर्वाण
नादेयशीतलजलमलयोन्मिश्रवायुसंपर्केच श्रमोघ्नमीभवति अल्पीयान् स्यात एतेनेषामत्यंत युद्धरसिकत्वमुक्तं अनुस्वामि अ
त्र समीपे इत्यव्ययीभावः अनारभ्ययत्वाद्विभक्तिसमीपेत्यादिनैव समासे पिद्वेविकल्पार्थं वचनं अनुनद्यो तिष्ठद्गु वहद्गु इत्यत्र तिष्ठ
द्गुइत्यादिनाव्ययीभावः अनारभ्ययत्वाद्विभक्तिसमीपेत्यादिनैव समास पिद्वेविकल्पार्थवचनं अनुनद्याः अप्रत्ती सर्वे नित्यमित्यादिनाव्ययी
व्य भावः ॥ श्रीः ॥ शलाकापर्यस्तपरिद्विपरी वाजये परः ॥ तथाप्युपनदिक्षुण्णे सुभिक्षं रक्ससां[illegible]धुः ॥३९॥ परः शत्रुभिः कृत्वा न बुंदा आख्यान परक्षसौ सुभि
क्षं भिक्षाणां समृद्धिर्व्यव[illegible]धुरनेकशत्रवाहता इत्यर्थः ॥ किंभूतेरजे येनैः पराक्रमित्वाद्जयरहितेः ॥ शलाकापरि अक्षिपरि द्विपरीवेति एकयाशलाकया
द्विधाकृतमन्त्रिकावंगादि मप्यातथैकनाक्षेण पाशकेनतथाद्वाभ्यामक्षाभ्यां शलाकाभ्यांवानतथावृत्तं यथापूर्वं जयइतिविग्रहः ॥ सर्वत्र सम्यक्पालुकुड्वचाद्यः
प्रत्यकंसंबध्यते ॥ पंचिकानामद्यूतं पंचभिरक्षैः शलाकाभिर्वास्यात[illegible] जयदास्तवउत्तानाअवाचावापतंतित[illegible]दापातयितुर्जयो अन्यथापातपराजयस्तत्राय
मर्थोमथापंचिकाद्यूत एकयाशलाकया एकेन अक्षेण वाद्वाभ्यां शलाकाभ्यांअक्षाभ्यांवान्यथापातपराजयस्तथायमर्थो अत एवाध्यापितरण उपनदि जंबुमाली समी
पक्षुण्णे विदारिते ॥श्रीः॥ दुःसुराद्वंनिःसुरा दुर्मतिम्लेच्छं विधायिपु ॥ तथ्यसत्यंत्रुव्तानुद्विपं जग्मुद्विपदभटाः ॥४०॥ अनुद्विपं हस्तिनां पश्चात् द्विपद भटा इत्यामग्मुः
प्राणरक्षार्थं निलीनाइत्यर्थः किंभूताः सन्तो असत्यं शस्त्राणां प्रहाणां प्रलावाभावं ध्रुवं तः कुपुसत्स्तु तेष्वदुरा आख्यपुनपुकीदृशदुःसुराद्धं सुराश्नाणां सुराद्वाद्दश
स्थमरानां छत्रपातनादिनाक्रुद्दृर्षिगमनंति सुराद्वुं सुराणामराना मभावमभिम्लेच्छं मूर्च्छानां मिलानां मतीतत्वं सतामेवातिक्रमं च विधायिपु ॥श्रीः॥ नातुज्यष्ठ
मयुध्यंतेति मूलराजमिद्धवः ॥ सचक्रंदहिसकुलंकुर्विसत्यान्यवादिनः ॥४१॥ अर्बुदादात्याः नृपाः अनुज्यष्ठंज्येष्ठानुक्रमेणनायुध्यंत क्रमं तुल्का भहमहमि
कयायुयुधिरेइत्यर्थः ॥ कीदृशाः सतइतिमूलराजं मूलराजशब्दस्य लोके नयाथार्थ्यख्यातिमिद्धवातएव सचक्रं धाहिसकुलं कुर्विसत्याप्यवादिनश्च कोल्लेण
सहैककालं खड्गादिकं धारयचक्राणिवायुगपत्प्रहारयंतथात्कृष्टपुइन कुलस्यसदृशां कुर्विति मिथ्याभाषिणः ॥श्रीः॥ सकीर्तिसार्णवंभर्तुर्भ्याद्दिसवुद्भ्वरः
सेनामारीनहन्नत्यर्थनुरूपंकृतायुधः ॥४२॥ भर्तुर्मूलराजस्य सकीर्तिकीर्तिः सर्वकार्णवमर्णवसाकल्येन सकलप्यर्णवपिसत्यर्थः यद्वाअर्णवपर्यंतंयथा
र स्यादेवंभूयादितिहत्वा बुद्धेश्वरारीरहन् ॥ कीदृक्सन् प्रत्यरि अरिमरिप्रति अनुरूपं रूपस्यस्वरूपस्य योग्यं यथास्यादेवंकृतायुधाआपारितास्त्रः कथमहन्
सनामनाम्नासहयथाशः पर्यंतनामधेयपर्यायशः साकल्येननामधेयसाकल्येननामधेयं यथा यथा पश्चान्नास्थितमेवमित्यर्थः ॥श्रीः॥ प्रहरन्सयथाधर्मं
सद्रोणंधनुपावहन् ॥ त्रायमाणामधात्रस्तंतथारजयथासुनः ॥४३॥ यथा अर्बुतारजतथा सार्बुदेश्वरारजेयता यथाधर्मंक्षात्रधर्मस्यानतिक्रमेणप्रहरं
स्तथाधनुषा धनुः कर्मणाकृत्वा सद्रोणंद्रोणाचार्यसादृश्यं वहन्तथायथा त्रस्तं वयभीतास्तांस्त्रायमाणोरक्षन् द्विपरि अक्षपरिशलाकापरीत्यत्र संख्या
क्षत्यादिनाव्ययीभावः ॥ अथाथशत्रुभिक्षं ॥ दुःसुराद्वं उपनदि अतिम्लेच्छं अभस्त्यं अनुद्विपं अनुज्येष्ठं इतिमूलराजं सचक्रं सकुलं सकीर्तिसाकल्येन
तेच सार्णवं सनामेत्यत्र विभक्तीत्यादिनाव्ययीभावः अनुरूपं प्रत्यरियथाधर्मं सद्रोणंइत्यत्र योग्यतेत्यादिनाव्ययीभावः ॥ यथात्रस्तामित्यत्र यथाथाइस

व्ययीभावः अर्थादिति किं यथार्जुनः ॥श्रीः॥ स्वीकृत्याकु[redacted]ज्यकं धन्वा संपुंकुतणवत्परान् ॥ सोदुष्कृतजयश्चकृ सुराजाशारदुर्दिनं ॥ ४४ ॥ सुराजान्यायित्वात्
पूजितो नृपोर्बुदेश्वरः परान् कुतणवत् असारतृणानीव स्वमुष्टिमुत्पाटयितुं शारदुर्दिनं शारः कृत्वा प्रकाशाभावेन निर्दितां दिवसं चक्रे किं कृत्वा असवीकु[redacted]
त्सिता ज्या यत्र तदकुज्यकं श्रेष्ठं यस्य तं धन्व धनुः स्वीकृत्य यतः कीदृक् दुष्कृतामसाधूनां दारुद्गणं बिहिता जयाः कारिपरिभावः नसः ॥ अनंकरणपुलक्ष्य
जयपुताकाद्यर्थः ॥ स्वीकृत्य कुतणवदित्यत्र गतिश्चिल्यादिना तत्पुरुषः ॥ अन्यदिति किं ॥ अकुज्यकं अत्र बहुव्रीहित्वात् कथ स्यात् ॥ दुर्दिनदुष्कृतत्यत्र दुरित्यादि
नात तत्पुरुषः ॥ सुराजत्यत्र सुः पूजायामिति तत्पुरुषः ॥ श्रीः ॥ श्रीमालस्यातिराजातिसिंचन्नाताम्रदृगारः ॥ विपक्षप्रभयात् व्यामादतिबलइ बार्णवः ॥ ४५ ॥ श्रीमा
लस्य भिल्लमालापर[redacted]नाम्नः सुरस्यातिराजान्याय पालनेन पूजितो धिपोर्बुदेश्वरो विरुद्धाः पक्षाः विपक्षाः शत्रवस्तेषां प्रभटाः प्रकृष्टा भटास्तान् द्वारव्यामात् छायत
कीदृक् सन्नाताम्रदृक्कोपेनारक्तलोचनः एव शूर इति सिंचन् रणाङ्गणं अतिक्रमण व्यापृतः अत एवास्मस्य अतिबलानि सर्प्यदीर्णबृव ॥ श्रीः ॥ प्रतिलोमान्य
वभाति संयमानि बलानि सः ॥ उद्दण्ड परियुद्धानि निर्युद्धान्यपनिव्यधात् ॥ ४६ ॥ सोर्बुदेश्वरः प्रभीरूपतोभियानं एवं उद्दण्डो रणायोद्धुकः सन् बलानि तानु
सैन्यानि परियुद्धानि युद्धायपरिक्तानि निर्युद्धानि युद्धान्निष्क्रान्तानि चक्रे धातु ॥ कीदृशीसंति प्रतिलोमानि प्रतिकूलं गतानि ॥ विभ्रुपतिमानं लक्षणया दृश्यं[redacted]
ति तथा वभाति नृपयुक्तानि गजरहिताः तामसी संचरितधा संयमाणि वर्मणा संनद्धानि अतिक्रमे अतिसिंचन् पूजायां अति रात्र सत्यादिरित्यादिना तत्पुरुषः आ
तान्त्यमाताऽस्मरन्ति तत्पुरुषः ॥ श्रीः ॥ पुनः प्रदृष्ट रोमांचपुनरुक्तत्यत कंचुकः ॥ परमारः सोमिघातं नामस्या घातं द्विपाक्षिपत ॥ ४७ ॥ परान् शत्रून् मारयति कर्मण्य
णि परमारः क्षत्रियविशेषजातिः सार्बुदेश्वरोसिघातं खड्गहतानास्या घातं छुरिकयाहतो वद्धि पाक्षिपत्रिराकरोत् ॥ कीदृक् सन् पुनः प्रदृष्टो वीररसोत्कर्ष
रूपः स्फीतिस्ततायरोमावाले पुनरस्तु पुनरुभयत्वात् कंचुकः वर्मयस्य स तथा ॥ पुनः प्रदृष्ट पुनरुक्तत्यत्र सर्वत्र व्यप्रिमित्यादिना तत्पुरुषः ॥ श्रीः ॥ अहितान् कृतास्त
यं पश्यान्स[redacted]शरदृष्टिभिः ॥ अपुनर्गेयधाकृकुद्धा श्राद्धभाजी द्विजो यथा ॥ ४८ ॥ सोर्बुदेश्वरो हिताननरीन् शरदृष्टिभिः कृत्वा आसन्यो सत्वाक्रयेन पिनष
यंति अस्तं यं पश्यास्ताः न कृतवकृ कीदृक् सन् कृद्धोन एवं पुनर्गे योनवकुशक्या याग्य स्थितसन्तथा अतिरोद्रइत्यर्थः ॥ स पापमामाह ॥ यथा अश्राद्धभोजी श्राद्धं
नभुंक्ते इति श्रानोति नष्टिकइत्यर्थः द्विजः कुधा अत एवा पुनर्गेयथाकृसन् शरदृष्टि तुल्यैः शापयन्तः अहितानपराद्धेनस्य यं पश्या संधान करोति अतिनष्टिका
द्विजो हि कोपितः सत्यं शापवस्यात् ॥ श्रीः ॥ स्वक्षोलवणभाजीवा कार्णवेष्टकिकान् सतान् ॥ अधूलीयान् नवध्य प्राभिनासोतापिकाभवत् ॥ ४९ ॥ अध्यानव
धान् हीनद्विजगोवत्सादीन् दंस्य नभविय तान् वध्य प्रा अत एव अधूलीयान्नवकेभ्योहिता सतान्दे स्वान्अभि इत्युक्ता भिः सार्बुदेश्वरः सांतापिकः सत्यायागादः
भ्यां नशाभमानान् ॥ कर्णयोराबध्यपृच्छेदनकुंडलशोभारहितान् सन् कीदृक् स्वक्षो जितकाशितवपुपुर्वित्वात् पटुनिकसितनमः अलवणभाजी सत्यवाल्वण
नियलमानतद्वद्यभ्योत्तरपदार्थः ॥ पर्युदासेन नञ्समासोर्थः प्रसज्यप्रतिषेधतु नञ्पदानंतरणसंबध्यत इत्युत्तरपदं वाक्यवत्स्वार्थ एवं प्रवर्तते नवा सामर्थ्यविषयथा
कायेअधरकायो नरागयोः ॥ स्वानक्षुण्णान्धीक्ष्यमावाहास्त्विबत आहारिरज्वलत् ॥ ५० ॥ कोपाल्लमानान्हत किं कृत्वा स्वाना मीयान भटान् शातीन्वा वीक्ष्य किं तं
तान् कायस्य पूर्वभागहृदयादौ कायस्यापरभागकुप्यति कायस्याधरभागे पादादौ कायस्यानरभागेमध्यादा क्षुण्णान्प्रहतान् ॥ ५१ ॥ मध्यान्हार्कविभः सोर्धदृष्ट्या

क्षिप्टद्विषां बलं गदस्य धर्मं नव बाहुस्वो दंष्ट्रिकार्धं परामृशन् ॥ ५१ ॥ सआहारिः मध्यान्हार्कनिभः कोपाटोपात्स्वविभिः प्रहरदृश्यमत्कार्स्विक ज्वलमानः सन् अर्धदृष्ट्या
बलावले पादव लक्ष्या नवार्ध भागेन द्विषां बलं सन्यमक्षिप् ॥ तथा दंष्ट्रिकार्धं परामृशन् स्वपोरुपाबले पोक्षर्ध द्राढिकाकेशार्धभागं पाणिना स्पृशन् सन् पोरुषमद
न वक्री कृत्वा रुत्वा दृस्य धर्मं नस्वोबाहुर्बेक्षिप पूर्वकाय धरकायउत्तरांगपारिसंज्ञ पुर्विस्यादिना तत्पुरुषः ॥ सायान्हमध्यान्हासायान्हाद्यइति साधु ॥ अर्धदृष्ट्या
दृस्य धर्मं त्यत्र समंशो व धर्मं न येति वा तत्पुरुषः ॥ समंश इति किं ॥ दंष्ट्रिकार्धं ॥ श्रीः ॥ धिगर्धजरतीमेवं प्राग्जरत्यर्धहासितां ॥ भस्त्वाद्वितीयसेनानाय[redacted]तृती
यार्धसेनया ॥ ५२ ॥ मद्वितीयं श्रीतृतीयं तुर्यकुप्यं नुधर्व[redacted]वः ॥ प्रदत्तं मापतुर्यात्मा इत्युत्क्रासोग्रही द्रुतं ॥ ५३ ॥ सआहारिर्द्रुतं ग्रहीत् किं कृत्वा उल्का क्षिप्ता
द्हमापस्य मदनधान्यस्यतुर्यश्चतुर्थोभागस्त द्ददन्मा सुस्था अलसत्वाः प्राकृसर्वजरत्याः अर्धजरेत्यर्धं किंचिद्यौवनं किंचिद्वार्धक्यमत्र वचनुना नुभरूपमर्ध
निष्पन्नं कार्यं पहासितां वा पुष्माक मुर्धजरत्या अर्ध अर्धजरतीं किंचिद्यौवनं किंचिद्वार्धक्यं तस्यालुब्लं काकतालीयादयइति पुर्धजरतीयं जया जयरूपमर्धनिष्पन्नं
कार्यं धिकृ गर्हामहयध स्मादृतानीस्मा कं द्वितीयसेनासेनापाद्वितीयाभागस्तृतीयारिसंत्रासः शत्रुसेनायास्तृतीयेन भागेन भग्ना नाभितास्तथा अत एव च
तु पुष्पभ्यं द्वितीयं मह्मर्द्धितीयाभागः श्रीस्तृतीयं लक्ष्यास्तृतीयाभागः [redacted]र्यकुप्यं कुप्यस्य हेमरूप्याभ्यामन्यस्ययाम्राद्रेश्चतुर्थोभागो मुधर्व निरर्थकमेव प्रदत्तमि
ति ॥ श्रीः ॥ सोध्यास्तोनलपादाग्रहस्तो पातवरत्रया ॥ गजंपादतलन्यंच ददृहस्ताग्रमुद्रं ॥ ५४ ॥ सआहारिरारोहयत् उतऊर्ध्वं स्तलपादः पादतलं यस्य
स तथा सन्म[redacted]ग्रहस्तेन हस्ताग्रेण पात्रागृहीताया वरत्रा कक्ष्या नेया गजमध्यास्त आरुरोह किंभूतं सन्नहस्तापुसुंडाग्रमुद्रा यस्य तं तथा पादतलेन्यंच्यं तीं
भारातिरेकान्नमं तीभूर्यस्य तं ॥ अर्धजरतीयं ॥ जरत्यर्धमर्धजरत्यादिभिरितिवा[redacted]तत्पुरुषः ॥ द्वितीयसेना[redacted]तृतीयं श्रीतृतीयं मापतुर्यहस्ताग्रपादतल
विष्णु आनाहि भीमभ्रत्यवजानहरेः समः ॥ सैन्यं सत्वयमुष्ककोस्थापयत्सामिविद्रुतं ॥ ५५ ॥ सआहारिः सामिविद्रुतं अर्धपद्रुतं सैन्यमस्थापयत् स्थाप
यत् समधीरयत् कीदृक् सन् वर्षजातस्य वर्षजातोपाहिः तद्वत् भीमको पादापात्री द्रंष्ट्रौ यस्य सः वर्षप्रमाणोहि प्रादत्वादति भीमः तथा त्रयोपायपणि
जातस्य त्र्यब्दजातोयोहरिस्तस्य समः शौर्येण तुल्यो न एवस्वयमुपुकारणायोद्यतः वर्षजातः अब्दजातइत्यत्र कालइत्यादिना तत्पुरुषः स्वयमुपकृतः सा
मिविद्रुतमित्यत्र स्वयमित्यादिना तत्पुरुषः ॥ श्रीः ॥ अरबद्वारूढभूपालाः षण्मुहूर्तचरहः स्तताः ॥ तस्थुस्तद्दुर्पाश्र्वे होरात्रस्नेहशालिनः ॥ ५६ ॥ अरब
द्वारूढाः अतिशायभूपालाः नृपास्ते तदुदुपतस्य याहारे विजयाथस्य स्तैर्यथाहारः पार्श्वेतस्थुः यतो अहोरात्रं सदायः स्नेहानुरागस्तेन शालंते ग्रामिलं
तं शालंतिवागच्छंति इस यशीलाः षण्मुहूर्ता वरहः स्तताइति यथा षट्मुहूर्तापरिकाद्वयमानकालविशेषा अहोरात्रे स्नेहशालिनो दक्षिणायनेरात्रिचारित्वा
दुत्तरायणे अहश्चारित्वादहोरात्रेयुः स्नेहः सदा सचारित्वे नानुराग इयत्थालितो त एव अह दिवसं तता संक्रांताः संततं द्वयं अहर्द्वयं पार्श्वे दिन
मध्ये तिष्ठंति मध्ये द्वाहिक्षेत्र दिवायस्तविशेषण दिनं नक्तं च परमहादशादशमुहूर्तमानं परमलं पुनपादशमुहूर्तमानं तथा दक्षिणायनेस्यानदाकर्क
संक्रांत्यादिदिनाद्वारभ्य धनुःसंक्रांत्यादिदिनं यावत्प्रतिसंक्रांतिदिनेभ्यो[redacted]रात्रिष्वेकैकं मुहूर्तं संचरति यावद्धनुः संक्रांत्यादिने षडपि मुहूर्ता रात्रिषु
दिनेभ्यः संक्रामंति तदाचोत्तरायणं स्यात् तदा मकरसंक्रांत्यादिदिनादारभ्य मिथुनसंक्रांत्यदिनं यावत्प्रतिसंक्रांतिरात्रि[redacted]भ्योदिनेष्वेकैकं मुहूर्तं संचरति
यावन्मिथुनसंक्रांत्यादिने रात्रिभ्योदिनेषु षण्मुहूर्ताः संक्रामंति अत एव चरा उच्यन्ते षण्मुहूर्ताश्चराचरास्तेरा योगच्छंति दक्षिणायने उत्तरायणे त्वहरि
ति तथा चोक्तं भगवति श्रीजिनागमे ॥ कक्कडसं[redacted]कंतिदिणे छत्तीसंनाडि[redacted]याउदिणमाणं नउवीसं घडियाउ रयणि पमाणं यिणिद्दिट्ठं ॥ तीसदिणा

चउगुणियासद्धिविहिताहवंति घडियाऊ ॥ एयासिहाणि वुद्धी दिणरयणी सुदुन ऊ गुरऊ २। किंचिदूनत्वाविवक्षया चतुर्भिर्गुणितं ॥ मयरे पुणदिणमाणं
चउन्नीसंनाडिया प्रपटमदिणे छत्तीसंघडियाऊ रयणीपमाणं मुणेयव्वं ॥३॥ परऊ दिणस्सवुद्धी रहणी हीणी पुन्वनिदिट्ठा ॥ नायव्वा जाव ऊ उत्तरअ
यणस्सचरमदिणं ॥४॥ एवंचपडयिचडयिचघडिपापरकेण दुन्निमासेणदिनरयणीमाणाऊ ॥ भणिणपमाणेण अयणदुगे इति ॥ खद्वारूढ इत्यत्र द्वि
तीयेत्यादिना तत्पुरुषः अहः स्ताइत्यत्र कालइतितत्पुरुषः अहोरात्रस्तेहस्यत्र व्याप्ताविति तत्पुरुषः ॥ श्रीः ॥ सास्त्राश्रितः सुरातीतो योद्धुं प्रवर्तते स्म ॥
प्राप्तजीविकया चम्वान पेश्चापन्नजीविकैः ॥५७॥ सुरातीतः सुरारित्वाद्देवानतिक्रांतः स आहारि योद्धुं प्रवर्तते कीदृक् सन् अस्त्राश्रितः शस्त्राण्याश्रितः
तथा प्राप्तजीविकया जीविकां रतिफलितं प्राप्तया चम्वा आपन्नजीविकैः जीविकां प्राप्तैर्नैश्च युतः अस्त्राश्रितः सुरातीत इत्यत्र श्रितादिभिरिति तत्पुरुषः
प्राप्तजीविकया आपन्नजीविकैरित्यत्र प्राप्तेत्यादिना तत्पुरुषः अनयोरंतस्य चाकारः ॥ श्रीः ॥ ईषत्ताम्रः क्रुधा तस्याभ्रमन्मदपटद्विपः ॥ स्मारयन् शंकुला
खंडान् द्विषोभ्रमति मुद्गरः ॥५८॥ तस्य आहारेर्मदपटुर्मत्तया प्रचंडोद्विपो रणे अभ्रमत् ॥ कीदृक् सन् क्रुधा कोपेनेषन्मनाक् ताम्रो आरक्तो अतएव
भ्रमितमुद्गरः अतएव चाद्विषः शत्रून् शंकुलाखंडान् शंकुलया कृतान् खंडान् स्मरन् यद्वा शंकुलया कृताः खंडाः खंडत्वानि खंडीकरणानि पादाद्यंग
भंगाद्यर्थस्तान् स्मारयन् ज्ञापयन् शंकुलयेव भ्रमितमुद्गरेण कुंठी कुर्वन्नित्यर्थः ईषत्ताम्र इत्यत्र ईषदित्यादिना तत्पुरुषः शंकुलाखंडान् मदपटुरि
त्यत्र तृतीयेत्यादिना तत्पुरुषः ॥ अन्ये तु गुणवचने गुणमात्रवृत्तिभिरपि समासमिच्छंति ॥ तन्मते नद्वितीयव्याख्याने शंकुलाखंडानितिज्ञेयं ॥ श्रीः ॥
म्लेच्छैरनुसृतैरर्धचतस्रोक्षौहिणीस्तले ॥ अवीर्यानाः सकृत्वाभी विकलोलोलयत्परान् ॥५९॥ स आहारिर्भीविकलो भयेन रहितः सन् परानलो
लयत् अमयत् किंकृत्वा अक्षौहिणीस्तलेर्धभागे कृत्वा किंभूता अवीर्याना वीर्येणोनास्तथा अनुसृतैराश्रितैर्म्लेच्छैरित्युक्तेः एकादश १०९३५० इति
तस्मान्मासावरैर्मासपूर्वैर्वायोधिभिर्नृपैः ॥ अस्त्रभिन्नारिवांतास्रक्पंकाभूत्स दहारकः ॥६०॥ अस्त्रैः करणभिन्नाविदारितायेरयस्तैः कर्तृभि
र्वांतानि मुखस्थानि यान्यस्रंजि रक्तानि तेषां पंकः कर्दमो भूत् कीदृक् पंका नृपैः कर्तृभिर्वा दैर्घ्यतेबहुलमिति कर्मणि णके वादहारकश्चरणाप
युध्यमानैर्वा आवश्यकेणिनिः ॥ श्रीः ॥ घनघात्यान् परान् बाष्पछेद्यवत् घ्नन् असन्नदीः ॥ काकपेयाः स एकान्नविंशंभूतं नु निर्ममे ॥६१॥
स आहारि रसटङ्नदीः रक्तसिंधूः काकपेया निर्ममे पूर्णाश्चकार ॥ कीदृक् सन् घनघात्यान् अत्यंतं दृढांगत्वाद्घनैर्लोहमुद्गरैर्हंतुं शक्यान्
त्यंतायासेन घात्यानित्यर्थः ॥ परान् शत्रून् बाष्पछेद्यवत् बाष्पैः श्वासैश्छेद्यान् तृणादीनिव घ्नन् अत्यंतमनायासेन घ्नन्नित्यर्थः ॥ उक्ते
स्यते ॥ एकान्नविंशानिरेकाद् नविंशतिस्तस्याः पूरणं भूतं नु किल सुरअसुरयक्षराक्षसकश्मलभस्मकपितविनायकप्रलापपिशाच
अत्यजयोनिजभूतअपस्मारब्रह्मराक्षसक्षेत्रराक्षसवैश्यराक्षसशूद्रराक्षसाख्या नारायणीसंहितायामुक्ता अष्टादशैव भूतजातयः हिंस
प्रसिद्धाः अयं त्वेकोनविंशतिभूतमिव भूत एव महीधराः स्यात् भूतशब्दः क्लीबपुंसोः ॥ श्रीः ॥ तेनात्येकान्नपंचाशत्मरुता कुंतउद्धतः ॥
यूपदार्विनयुधत्रुभाक् श्रीसुखयशो हितः ॥६२॥ युधत्रु रणयागे यूपदार्वि वियूपायपज्ञकीलकाय काष्ठमिव यज्ञस्तंभ इव तेन आहा
रिणा उद्धृतः कुंतो भात् ॥ यतः श्रियेजयैलक्ष्म्यै सुखकारियोयशः सहितो जयोत्थकीर्तयेनुकूलः स तथा ॥ यूपदार्वपियागकारयितुः
श्रीसुखयशो हितं च स्यात् यतः कीदृश्या तेन अत्येकान्नपंचाशन्मरुता एकान्नपंचाशन्मारुता भौमप्रवहादीन् एकोनपंचाशत् वायु

२

श्रीमन्नित्यत्र दीर्घात्म्यापित्यादिना सोलुक् एभ्य इति किं जनः अमुमित्यत्र समांनादमोत इति आत्तोलुक् चतुर्ण्णां छंदसां षर्ण्णा
मंगानामेषवेदिता विद्यानां च चतसृणां शक्तीनां तिसृणां ग्रहं ९१ एषराजा चतुर्ण्णां छंदसां वेदानां तथा षण्णामंगानां शिक्षा
१ कल्प २ व्याकरणं ४ छंदोज्योति ५ निरुक्तानां च वेदिता अर्थान् ज्ञाता भूत् तथा चतसृणां विद्यानां आन्विक्षिकी १ त्रयी २ वार्ता ३ दं
डनीतीनां ग्रहं तत्पुस्तकसंग्रहादिना धारो भूत् तथा तच्छास्त्रोक्तानुसारेण प्रवृत्या तिसृणां शक्तीनां प्रभुत्वशक्ति १ उत्साह २ श
क्ति २ मंत्रशक्तीनां ३ ग्रहं स्थानमभूत् एतेन सर्वशास्त्राणि ज्ञातानि संगृहीतानि तत्तदुक्ताचरणाच्च फलप्राप्त्या सफलानि सफला
न्यभूवन्नित्यर्थः अंगानां शक्तीनामित्यत्र दीर्घोनामित्यादिना मीत्यादिना दीर्घः अनिस्च नस्य इति किं तिसृणां चतसृणां
षण्णां चतुर्ण्णां नामिति किं छंदसां नृणामीशिनरिनृणां शक्तिः प्राणांश्च हर्तरि नकोपि चतुरश्चाजो भन्हे व्यह्वनि वा पततु
अत्रास्मिन् नृणामीशोनृपे अरिनृणां शक्तीः प्रभुत्वोत्साहमंत्ररूपाः बलानि च प्राणांश्च हर्तरि पनयनशीले सति अजीरणेका
पित्रा तुर्नापतन्नदुदोके कीदृश्या जौच तुर्थहस्सुभव इति विग्रह्य नवे इत्यण विषये सर्वाशद्दत्यादिना टच् अन्हादेशश्च ततो द्वि
गोरनपत्येइत्यादिना अणो लुपि चतुरह्नस्तस्मिन् चतुरह्नि एवं व्यन्हे व्यहे निवासो कालिनेत्यर्थ आजेः प्रयोगः पुस्यपिदृश्यते
तथा च माघे वाहन्यजनिमानासे सा राजावनमां नतइति असायान्हेपिसायाह्नि वेषास्वाप्सीन्न जातुचित् अदीप्यत प्रतापेन सायाह
ह्नि हुताशवत् ९३ यथा सायाह्नि संध्याकाले निषिद्धत्वान्न कोपि स्वपितितथैष राजा असायान्हे प्यसंध्यायामपिस्वापाईकाले
पीत्यर्थः जातुचित् कदाचिदपि नास्वाप्सीत् सदापि प्रजापालने जागरूकोभूदित्यर्थः तथा यथा सायाह्नि हुताशोग्निः प्रतापेन
दीप्त्या कृत्वा प्रकाशांतेदीप्यते तथैव प्रतापेन तेजसा कृत्वा दीप्यते ९४ पैत्रेव्यन्हि दैवतेपिव्यन्हे ब्राह्मेव्यहन्यपि गुणानां वर्ण्यमा
नानां कोप्यंतं नास्य लब्धवान् ९४ सुगमः किंतु पितृणामयं पैत्रस्तस्मिन् विगतमहोव्यन्हस्तस्मिन् व्यन्हि गतदिने दैवते देव
संबंधिनि ब्राह्मे विधातृसंबंधिनि पैत्रेव्यन्हादि प्रमाणेचेदं भवेत् पैत्रं त्वहोरात्रं मासेनाब्देन दैवतं दैवयुगसहस्रद्व ब्राह्ममित्यादि
एतद्गुणानां वर्ण्यमानानां पैत्रदैवतब्राह्मदिनान्यपि अतिक्रामंति न तु ते पूर्यंत इत्यर्थः नृणां नृणामित्यत्र अनुवर्ति वा दीर्घः प्रा
णानामित्यत्र शसोतो दृत्यादिना शसोता सहदीर्घः पुंसि शसः शस्यनश्च पुल्लिंगात्वेतु दीर्घत्वमेव शान्तिः चतुरन्हि सहनि सायान्हि सा
याह्नि व्यन्हि व्यह्नीत्यत्र संख्याविसायेत्यादिना अन्हस्याह्नादेशः ईमावतिवानोस्यलुप्तपक्षे अन्हे अन्हि सायान्हे व्य
न्हि ॥ अष्टाभ्यो दिग्गजेभ्यश्चाष्टभ्यो द्विभ्यश्च धूर्नियां अत्यष्टानोत्र निधयो यष्टाश्चाभि मुखा ग्रहाः ९५ अत्र नृपविषये

अ[illegible]शोअत्रि अत्यशनो नव महापद्म१ पद्म२ शंख३ मकर४ कच्छप ५ मुकुंद ६ कुंद ७ नील ८ [illegible] खर्वाख्या ९ निधयः तथात्यशानव
अर्क १ सोम २ मंगळ ३ बुध ४ बृहस्पति ५ शुक्र ६ शनि ७ राहु ८ केतु ९ नवग्रहाः अभिमुखा अनुकूला अभवन् यतः किंभू
ते अशम्यः ऐरावत १ पुंडरीक २ वामन ३ कुमुद ४ अंजन ५ पुष्पदंत ६ सार्वभौम ७ सुप्रतीके भ्यो ८ दिग्गजेभ्यश्च तथा
अष्टभ्यो विंध्य १ पारियात्र २ शुक्तिमान् ३ ऋक्षपर्वत ४ माहेंद्र ५ सह्य ६ मलय ७ हिमव[illegible]न्भ्यो ८ अष्टाद्रिभ्यश्च कुला
चलेभ्यश्च सकाशात् सम्यक्पालनाय भूभारस्यात्मनि निक्षेपाद् भारंन• यत्यात्मानं नापयति यस्तस्मिन् भूर्नियः सकलभूभा
इ रधरेत्यर्थः अष्टभिर्दिग्गजैः कुलाचलैश्च भूर्ध्रिय• तेदृति कविरूढिः अथ नयो भूर्नि: कार्यभाभारकरणक्षमः स्यात्तस्मि
न् सर्वोप्यनुकूलः स्यादिति नियामिस्यत्र निय आमिस्याम् अशम्यः अष्टम्यः अत्यष्टः अत्यष्टान इत्यत्र वा अष्टन आः स्यात्[illegible]
दावितिवा आकारः अष्टावष्ट तथात्यष्टावस्थाभावा विजानतः कीर्त्यास्य ष्टो रुताः क्ष्मांशा दिशोष्टाष्टो नगाः सिताः १६ अस्य
राज्ञः कीर्त्या सिताः श्वेताः कृताः केदृत्याह अष्टौ अतिक्रांताः अत्यष्टो नव इंद्रद्वीप १ कशेरुमत २ ताम्रपर्ण ३ गभस्तिमत् ४
नागद्वीप ५ सौम्य ६ गंधर्व ७ वरुण ८ कुमारीद्वीप ९ आख्याः क्ष्मांशाः पृथ्वीखंडानि तथा अष्टौ ऐंद्री १ आग्नेयी २ याम्या ३
नैर्ऋति ४ वारुणी ५ वाय[illegible]व्या ६ कौबेरी ७ ऐशानी ८ दिशस्तथाष्टौ नगाः कुलाचलाः एते अष्टौ तथा अष्ट तथा अत्यष्टो
नव तथा सर्वसंख्यया पंचविंशतिभावांस्तत्वानि विजानतो वेदितुः सांख्यमते हि पंचविंशतिः पदार्था वर्ण्यंते तथाहि सत्वर[illegible]
जस्तमसां साम्यावस्था प्रकृतिः १ तदुत्पन्नं महत्तत्वं २ तस्मादहंकारः ३ तस्मात् स्पर्शन ४ रसन ५ घ्राण ६ चक्षु ७ श्रोत्र ८ ना
मानि पंचबुद्धींद्रियाणि पायु ९ उपस्थ १० वचः ११ पाणी १२ पाद १३ ख्यानि पंचकर्मेंद्रियाणि तथा मनः १४ तथा रूप १५[illegible]
रस १६ गंध १७ स्पर्श १८ शब्द १९ संज्ञानि पंचतनुमात्राणि इति षोडशको गणः तनुमात्रोद्भूतानि तेजो २० जल २१ पृ
थ्वी २२ नभो २३ वायु २४ संज्ञानि पंचभूतानि अकर्ता विगुणो भोक्ता चात्मा २५ चेति सांख्यमते पंचविंशति तत्वव्यतिरिक्तम
न्यज्जगन्नास्ति तत्वश्च सकलजगत्स्वरूपज्ञस्येत्यर्थः एवंविधस्य च कीर्तिः सर्वत्रापि प्रसरति अष्टौ नगाः अष्टौ भावानित्य
त्राष्टऔजस्यौ सोरिति ओः कृतात्वस्य निर्देशादिह न स्यात् अष्टदिशः अष्टभावान् अतत्संबंधिनोरपी त्वंत्यके अत्यष्टो
क्ष्मांशा अत्यष्टो भावान्• त्रातुं षडष्टभुवनान्युचितं ततो हस्थामान्यधुर्यति हराः किल पंचषट् च ॥ तूर्णं भत्रांजयकृता दध
तास्य चास्तां मान्ये हयद्विपबले परिवारमात्रं ९७ किलेति संभावनायां पंच षट् च हरा एकादश रुद्रा यति यावंति स्था

मान्यभवंस्तति तावंति बलानीह राज्ञिन्यधुः स्वकीयानि सर्वाण्यपि बलान्यस्मिन् स्थापितवंतो इत्यर्थो यतः षडुष्टभुवानि भू
र्लोकः १ भुवर्लोकः २ स्वर्लोकः ३ महर्लोकः ४ जनलोकः ५ तपोलोकः ६ सत्यलोकः ७ ख्यानि सप्त सप्तभिर्वायुस्कंधैर्मिलिता
नि चतुर्दश जगंति त्रातुं रक्षितुं उचितं रक्षितुमस्य महि सर्वोपि स्ववस्तु निदधाति अत एव तथाह मन्यस्य राज्ञो जयकृते विज
यार्थं तूणे तूणीरो उपलक्षणत्वाद् धनुश्च भल्लाम इत्यर्थं दधतः सतो हयद्विपबले अश्व[illegible] गजसैन्ये उपलक्षणत्वाद्रथप
ती बले अपि परिवारमात्रं परिच्छद एवास्तामभूतां स्वबले नैवास्य जगत्स्थासितुं क्षमत्वात् यति अभवत् नतिन्यधुः षट्
पंच हराः षडष्टत्रातुमित्यत्र इति ष्णा त्यादिना जश्शसो र्लुक् स्थामानि भुवनानि इत्यत्र नपुंसशिरिति जश्शसोः शिः नपुंस
केति किं हराः बले आस्तां तूणं दधत इत्यत्र ऊरीनिर्देः परिवारमात्रं भत्रां दधत इत्यत्रातः स्यमोमिति स्यमोरम् वसंततिलका
छंदः सर्गांते छंदोंतरं क्रियत इति कविसमयः अन्यद्बलं किल महोन्यतरद् द्वयोदो धैर्यं च नेतरदतीतरमस्य सैन्यं सैन्यं हि
षां कतमदेष न संजहार हष्टं जगत्कतरदेकतरं न चक्रे ९८ अस्य राज्ञो बलं पराक्रमो न्यदपूर्वं लोकोत्तरमित्यर्थः तथास्य म
हस्तेजोरवींदु सूर्याचंद्रमसो र्मध्ये अन्यतरदेकं द्विषां संतापकत्वाद्रविं तेजो वाऽथ नानामाल्हादकत्वादिंदुतेजो वेत्यर्थः स
तथास्य धैर्यं नितावष्टंभलक्षणं नेतरत्रान्यादृशमापद्यप्यविचलमित्यर्थः किंबहुनास्य सर्वमौदार्यगांभीर्यादि अतितरं
इतरानन्यानतिक्रांतं सर्वोत्कृष्टमित्यर्थो ऽ तश्चैष राजा द्विषां सैन्यं कतमं न संजहार तथा कतरदेकतरं जगत् हृष्टं न चक्रे
किंतु सर्वमपि अन्यत् अन्यतरत् इतरत् कतरत् कतमदित्यत्र पंचतद्यादिनास्यमोर्दः अनेकतरस्येति किं एकतरं
अन्या• देरिति किं सर्वं अन्यादि संबंधिनोः स्यमोर्ग्रहणादिह न स्यादतीतरं महः जगदित्यत्रानतो लुबिति स्यमोर्लुक्[illegible] पू
अन्यनद्विति किं धैर्यं सैन्यं ॥ सजरसमजरः परित्यज द्विजरः सज्जरसं च संगरे स्वादो कुतु वारि विष्टसी त्याकंद तृषया
स्यशात्रवं ९९ हे स्वादो मिष्टवारि जलक न्विति प्रश्ने कस्मिन् स्थाने त्वं तिष्ठसि आत्मानं दर्शयेत्यर्थ इत्येवं प्रकारेणास्य
राज्ञः शा• त्रवं शत्रुसमूहः तृषया हेतुना आक्रंदत् ध्वलपत् यतः किंभूतं संगरे रणे जरोरहितं तरुणं शात्रवं कर्तृ सज
त्र रसं जरान्वितं वृद्धं कर्म परित्यजत्तथा सजरसं विद्यमानजरं वृद्धं शा[illegible]वं क[illegible]र्म परित्यजदन्योन्या प्रतीक्षया भयातिरेकात्प
लायमानस्य हि गाढायासेन तृषातिरेकः स्यात् अजरः सजरसं विजरः सजरसमित्यत्र जरसो वेति वास्यमोर्लुक्
स्वादो इत्यत्र नामिनो लुग्वेति वालुग् पक्षे लुबेवहे वारि वैतालीयं छंदः ॥ स[illegible]युः प[illegible]रवेन्नृणां रिपुनृपा अत्यर्णा कृश्या थि
स्त्रमो कांतरं दभौ स्थश्च न जानते स्म मधुनोन्नांच• पर्याकुलाः अभीयानि सुव• ल्भ्य वल्गि सुमहांस्यत्य् र्ज्यन्नूर्जि
क्षणाते षां दंति कुलानि वाल मभवत्तस्मिन् रणारंभिणि १०० अस्मिन् नृपे रणारंभिणि सति सकृश्याऊरुणा हेतुना आ

युर्जगुर्नेशुरित्यर्थः कीदृशेन पथि मार्गखेदतृणाः खेद्यमानेन श्रमान्वितेन एतेन तेषां पूर्वं कदाचिदपि न रणे भंग इति सूचि
तं यदि पूर्वमपि रणे ऽ निभग्नास्युस्तदाभ्यासेन श्रमजयादेषां सकृष्टि नोखिद्यतेनथाद भ्रो असभ्रश्च मधुनो माक्षिकस्य अं
बुनां चा॰ तरं विशेषं न जानन्ते यतो ऽभूत पूर्व पराभवा त्सन्नाद स्रमोक्षा वाष्पमोचनशीलं नाक्ष्णा दृष्यो पल क्षिताशदनाज्ज
लाविलाक्षादृत्यर्थः तथा पर्या कुला भयेनाक्रांताः ये पूर्वं रणे कदापि न भग्ना न रुदिता न च भीतास्तेप्यस्मिन् रणारंभेणि स
ति भग्ना रुदिता भीताश्चेत्यर्थः ततश्च तेषां रिपुनृपाणां सुमहांसि शोभनतेजस्थान्यत एव सुशिक्षितत्वाच्च सुष्ठु वल्गंति
गतिविशेषान् कुर्वंति क्विपि सुवल्गूंहि अश्वीयानि अश्वसमूहाः प्रहारैर्जर्जरांग तया वल्गा गतिविशेषरहितानि क्षणं
शीघ्रमल मत्यर्थमभवन् तथा सुमहांसि दंतिकुलानि गजौघा अतिशयेनोर्जयंति क्विप्य सूर्जि आव बलिष्ठान्यनूर्जि बल
रहितान्यभवन् [redacted] अस्रमोक्षा रवेत्तृणा सकृष्ट्ट्येत्यत्र धान्यत इत्यादिना वा पु[redacted] स्त्वं दभ्रः असभ्रः सकृभ्रः अक्ष्ण इत्य
त्र दध्यस्थ्यादिना तस्यान्॰ मधुन इत्यत्र अनाम् स्वरे नोन इति नोंन अनामिति किं अंबूनां अश्वीयानीत्यत्र स्वराद्वावेति नोंतः
सुमहांसीत्यत्र धुटां प्रागिति नोंतः असूर्जि अस्सूर्जि सुवल्गि अवल्गीत्यत्र लो वेति वा नोंतः शार्दूलविक्रीडितं छंदः ॥
प्राग्धीरेषु भवज्जगंति च कृतावश्यानि दोष्मान् सोयद्वत्या बलयुक् दृढांस सुभगो नड्वानिवैकः पुमान् गो द्यौर्गोभिव तामुना
नयमयं पथा ऋभुक्षा सुखि गाविप्रान वितुं विपक्ष जलधो मथाश्च खड्गः कृतः १०१ असौ राजा जगंत्यूर्ध्वाधो मर्त्यलोकान्
वश्यानि स्वर्यात्तानि चकृवांश्चक्रे कीदृशो नड्वानिव वृषभ इव दृढो बलिष्टोस्थूलौ च[redacted] यावं सौ स्कंधौ तास्यां सुभगस्तथा खलु
बलादि स्वकार्यकरणालंकर्मीणत्वात् प्रशस्तौ दोषौ भुजावस्यस्तः प्रशंसायां मतौ दोष्मान् अत एव वीरेषु शूरेषु मध्ये प्राक्
प्रथमो मुख्य इव एतैर्विशेषणे रुत्साहशक्त्यति॰शय उक्तस्तथा बुध्या यथोचितोपायादि प्रयोगविषयया मत्या युक्तः एतेन
मंत्रशक्तिरुक्ता तथा स्थलयुक् सैन्येन युक्त एतेन प्रभुत्वशक्तिरुक्ता अत एवैको असाधारणः पुमान् भवन् संपद्यमानः
यथा वश्यानि चकृवांस्तथाह गोरित्यादि अमुना राज्ञा गां पृथ्वीमवता ^[redacted]यिभ्या रक्षता सता पंथा मार्गो नयः प्रकृतास्मिन्न न्या
यमयो न्यायप्रचुरो न्यायप्रधानो वा कृतो न्यायमार्गाः प्रवर्तित इत्यर्थः तत एवामुना गौः पृथ्वी द्यौरिव स्वर्गतुल्या कृता द्यौ
शेयः एतेन मर्त्यलोकस्य वश्यत्वमुक्तं तथा गा धनूर्विप्रांश्चावितुं दैत्येभ्यो रक्षितुं विपक्षजलधौ विपक्षशब्देन सामान्य
तः शत्रुवाचकेनोपि गाविप्रानवितुमिति विशेषणान्त्या दैत्या उच्यंते अत एव गाविप्रांश्च घ्नंति एवं हि दुर्विगाहत्वाज्ज
लधिः समुद्रस्ततः खड्गः कृपाणो मंथा मथानकतुल्यः कृतः विपक्षाः खड्गेन मथिता इत्यर्थः एतेनाधोलोकस्य वश्यतो

का यतो दैत्याः पाताललोकस उच्यंते अत एवामुना ऋभुक्षा इंद्रः सुखी कृतः एतेनोर्ध्वलोकस्य वश्यतोक्ता गाविप्रानवि
प्रानवितुं विपक्षजलधौ मंथाश्च खड्गः कृत इत्यनेन गोविप्ररक्षाविपक्षमथनलक्षणमस्यावदातं अग्रे वर्णयिष्यते इति
सूचितं प्राङित्यत्र अच इति नोंतः भवन् उदितश्च कृवान् दोष्मानित्यत्र ऋदुदित इति नोंतः यदितान युज्जो असमास
इति किं बलयुक् अनड्वानित्यत्र अनडुहः सावेति नोंतः पुमानित्यत्र पुंसोः पुमान्सिति पुमन् सादेशः गो द्यौरित्यत्र
ओत ओ इति औ गां गा इत्यत्र अम्वसो तेति अः पंथा मथा ऋभुक्षा इत्यत्र पथिन्मित्यादिना तस्य आः एरित्यनेन
इकारस्याम्या थो न्त्यनेन थस्य अन्थादेशश्च इति श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्य लेशाभयतिलकगणिविरचिता
यां श्रीसिद्धहेमचंद्राभिधानशब्दानुशासनद्व्याश्रयवृत्तौ प्रथमः सर्गः समर्थितः ॥ श्रीः ॥ प्रथमसर्गे गोविप्र
रक्षाविपक्षमथनमुख्यमस्यावदातमग्रे वर्णयिष्यते इति यत्सूचितं तत्स्थं भूपदेशेन प्रवनमिति पूर्वं तमेवाह महिऋ
भुक्षोस्य मथो रिदभ्रां नीतेः पथाक्ष्मां सुपथीं विदधातुः रिरक्षिषोर्यां सकृभुक्षिकां च स्वप्ने कदापीद मुवाच शं
भुः १ कदापि शंभुः सोमनाथो राज्ञः स्वप्ने इदं वक्ष्यमाणं दैत्यवधेन देवानां सुखीकरणरूपं कार्यमुवाच यतो यतो म
हिऋभुक्ष्णः परमैश्वर्येण महामिंद्र तुल्यस्य तथा अरय एव स्थूलत्वाद् धिनितेषां मथो मंथानकस्य शत्रून् मथ्नन
इत्यर्थस्तथा क्ष्मां पृथ्वीं नीतेः पथान्यायमार्गेण कृत्वा शोभनाः पंथानो मार्गा यस्यां स्त्रियां न नइतिडिः सुखादित्वात्क
जभावस्तां सुपथीं विधातुः सन्यायान्वितां पृथ्वीं कुर्वते इत्यर्थस्तथा सह ऋभुक्षणा शक्रेण वर्तते या पूर्ववत् ज्यंकजभा
वेच सऋभुक्षि दैत्यभीति निश्वनापत्या कुत्सिता आ या ज्ञाता सऋभुक्षिकपिम्पादि इतः क इति ह्रस्वे सऋभुक्षिकां ता
द्या स्वर्गं रिरक्षिषोश्च पालयितुमिच्छोश्च शंभू पदेश्यं कार्यं स्वयमेव चिकीर्षते इत्यर्थः एवंविधगुणोपेतश्चेदशोप
देशार्हः स्यात् सुपथीं पथा मथः सऋभुक्षिकां ऋभुक्ष इत्यत्र इडित्वरे लुपि गिड्नो लुक् सर्गेस्मिन्नुपजातिश्छंदः
अथ वृत्तद्वयेन शंभुसामान्योपदेशमाह धुर्यैशानत्रसुशान प्रभाभिर्दैवैषु भक्तो नुशानश्चलुक्य धुर्यत्यनड्वन्
प्रियचत्वारिभिर्वर्गैरुपायैः श्रुतिभिः पुमर्थैः १ धुर्यस्यानड्वानिव मेति चत्वाहरे भुंजस्त्वं तव केसरवोयः चत्वारि

चत्वारि यानस्त्वदि मुखानि भूयाननेहा स्मर देवकार्यं २ हे चुलुक्यवंशोद्भव बुध्या कृत्वा उशनन् देवगुरुतुल्य तथा प्रभाभिः कां
तिभिः कृत्वा अत्यकृशानकृमति क्रांत तथा देवेषु विषये भक्त्यो नरश्रीत्याकृत्वा नुशानो दैत्यगुरो देवेषु हितवांछकेत्यर्थस्तथा
ध्वः कार्यप्राग्भारो धूरेव दुर्वहत्वा द्धूर्यान मुखं नत्र धुरि अत्यनड्वन् अनड्वाहं वृषभमतिक्रांत तथैभिः सर्वजन प्रत्यक्षौरित्यर्थो वर्णै
र्ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्रैरुपायैः सामदानभेददंडैः श्रुतिभिः ऋग्यजुः सामाथर्वभिः पुमर्थैर्धर्मार्थिकाममोक्षैश्च कृत्वा प्रिया
श्चत्वारो यस्य हे प्रियचत्वः प्रियवर्णादिचतुष्टयेत्यर्थः पातो रक्षतः सतः तव भूयाननेः चत्वारि दिङ्मुखानि सकलभूमि
मित्यर्थ पातो रक्षतः सतस्तव भूयाननेहा प्रभूतः कालो भूदथ देवकार्यं स्मर ननु कियमात्राहं का च मे सहाय संपद्य देवं विधं
कार्यभगवता मय्युपरिक्ष्यते इत्याह असि त्वं हरेश्चतुर्भुजस्य चतुरो भुजानतिक्रांतोति चत्वारः पंचमो भुजो बाहुरेतेन नारा
यणांशत्वेनाति पराक्रमित्वमुक्तमत एव मे ममानड्वानिव वृषभ इव त्वं धुर्यः सर्वकार्यप्राग्भार वहनक्षमोतश्च तव के सखायः
कातव सहाया पेक्षेत्यर्थः सामान्येनोक्त्वा अथ विशेषेणोपदेशमाह विष्णोः सखा यान्न निहंतु मीशो न त्विता या पुरंदरो
रुद्रः प्रभास विध्वंसपरेषु दंडो शनात्वं भव सज्जधन्वा ३ विष्णोः सखार्जुनो यान्निहंतुं नेशो न क्षमो विष्णोः सखेति साभि
प्रायं विष्णोर्दैत्यारेरपि यः सखा सोपि तथा वा शब्दो प्यर्थे त्विता पि अर्जुन जनकोपि रुद्रः सैन्यादिसंपद्युक्तः पुरंदरोपि
इंद्रोपि यान्न निहंतुमीशो एतेनाति बलीयस्त्वोक्तिः प्रभास विध्वंसपरेषु प्रभासाख्य तीर्थ विनाशकारिषु तेषु शाहरिप्या
दिषु दैत्येषु विषये त्वं सज्जधन्वा रोपितचापः सन् दंडाशनः दंडो निग्रहः सत्र्यान्याया शिक्षा हेतुत्वाद्दंडो दंडशास्त्रं तत्काशना
न्धुको भव यथा शुक्रोन्यायिषु दंडमुपदिष्टवांस्तथा त्वमतेषु निग्रहं कुर्वित्यर्थः एतेनार्जुनेंद्राजय्यान प्येतान् दैत्यान् मत्त
सादात्त्वं जेष्यसीति शंभुनासूचितं पुरंदरो रुद्रद्वंद्वस्त्वत्र रुरु त्विह स्त्रोवेति ह्रस्वः उशानन् अत्युशानेत्यत्र वोशनस इत्या न
दिना नो लुक् कृतांतादेशो वा पक्षे तु शनः अत्यनड्वन् प्रियचत्वरित्यत्र उत इत्यादिना सस्वरो वादेशः अनड्वान् अतिचत्वाः न
त्वारित्यत्र वाः शेष इति वाः शेष इति किं अनड्वन् प्रियचत्वः सखाय इत्यत्र सख्युरित्यादिना ऐकारांता देशः तत्विता
डोशना अनेहे सखेइत्यत्र रुद्र शनेत्यादिना डा अंता देशः सज्जधन्वा दिङ्मुखानीत्यत्र नि दीर्घ इति दीर्घः अथ

न प्रबुद्धः समहान् नृपाणां श्रेयानयं स्वप्न इति प्रहर्षि हिल्लान् पूषाथ वंदिनोपि जगुर्वचांस्यकनवार्यमाणि ४ अथ स्व
प्नदर्शनानंतरं सम्बुलराजः प्रबुद्धः कीदृशः हिदूहा शत्रूच्छेदको अत एव प्रतापैः सकल लोको द्योतकत्वाच्च न पूषा
नरेषु रवितुल्यो त एव च नृपाणां मध्ये महान् गुरुस्तथायं स्वप्नः श्रेयानति प्रशस्य हे नौ इतिः प्रहर्षितः सन् अत्र च महान्
सर्वलोकेन पूज्यः श्रेयानति श्लाघ्यो हिदूहा मंदेहाख्य दैत्योच्छेदकः पूषा प्रबुद्ध इत्यर्थो व्यजरत अथ प्रबुद्धानंतरं चोद्यु
ग पदर्थो यदैव प्रबुद्धस्तदैव प्रबुद्धस्तदैव वंदिनोपि अपिः पुनरर्थे मंगलपाठकाः पुनरुक्तो वर्णितो न वार्यमानूतन रवि
र्येषु तानि वचांसि वक्ष्यमाणानि जगुः पेठुः एतेन राज्ञो शतिशेषेद्र रंगुभस्य भंजा तमिति तारितम भीप्सित कार्यसिद्धिः स्
च्यते अथ प्रभात वर्णकानि वंदि वचांस्येव नि वत्वारिंशतावृत्तेनैराह जगंस्य पूषाण्यभितः प्रसारिणा लोकेहानि प्रसभं तमांसि हं
र तार्यमाप्यादिरे हिजेंद्रैः सरांस्य पुस्थापितदर्थ आपः ५ तमांस्यर्यमा प्रसभं बलादिति कीदृश प्रसारिणि करु अपूषाणि
रवि रहितानि जगंत्यभितः सर्वतोस्मिन् इति सर्वार्थ निपातो न तसं तउभयार्थे विहितत्वात्तसा द्वितीया गौणादित्यादि सूत्रे बहुवचना
त्सर्वजगत्स्वित्यर्थस्तथा आलोहानि दर्शन प्रतिघातिनि अथ तथा तस्यार्यम्णो अर्थः पूजा तदर्थस्तस्मिन् निमित्त सप्तमीयं सूर्या
र्घार्थंशोभना आप्यायेषु तानि स्वापि सरांसि अनुलक्षीकृत्य या आपस्ता हिजेंद्रैः शददिरे अंजलौ गृहीताः एतेन त्वमपि प्रता
पेनादीप्यमानार्यमश्रीरसि तस्मात्सर्वजगद्व्यापकान् आः कष्टं लोकान् प्रतस्तमः प्रकृतीन् शाहरित्वादीन् दैत्यान् जहि येन
हिजेंद्रैरर्घ्यसेइति राज्ञो ज्ञापितं एवं च दैवादमुं च द्विवंदिभिः भूपदेशोऽवश्यं कर्तव्य तया राज्ञो ज्ञापितः ॥ कुर्वन् करैः स्वं
पिसरांस्यकृदेति तमिस्रपिंडप्र इतजाः क्रोष्टेव भीमान् विशति प्रभूतकोष्ठनि कुंजानि तमिस्रपुंजः ६ इहास्मिन् प्रभाते
उग्रतेजा उष्णांशुरुदेति कीदृक् सन् करैः किरणैः कृत्वा सरांसि स्वापि निर्मल जलानि कुर्वन् तथा करैरेव तमिस्रपिंडं तिमिरो
घं ग्रसते तमिस्रपिंडग्रो अत एव क्रोष्टेव यथा स्रगालः प्रातः स्वभावत एव भीमान् भययुक्तः सन् ~~कुंजानि प्रविशति एतेन~~
~~त्वमपि उग्रतेजा~~ प्रभूतकोष्ठनि बहुस्रगालानि कुंजानि वनगह्वराणि प्रविशति तथा तमिस्रपुंजो रवितजसा भीमानिव भीमान्
कुंजानि प्रविशति एतेन त्वमपि उग्रतेजा प्रचंडप्रतापोसि तस्मात्तामसप्रकृतीन् शाहरिप्यादि दैत्यान् ग्रसमानश्चेत् त्वमुत्थितस्त
दात भीमंतः कुंजेषु प्रवेक्ष्यंतीति प्रवेक्ष्यंतीति राज्ञो विज्ञायो ज्ञापितः अत्र च तमिस्रशब्दद्वयोपादानेपि भिन्नवाक्यत्वान्न पुन
रुक्त दोषः श्रेयान् वचांसि महानित्यत्र न्स्महेतोरिति दीर्घः प्रसारिणी प्रहार्षी आलोकहानि विद्हा अपूषाणी न्यूषा

न् न्यार्यमणि अर्यमस्यत्र इनहन पूषेत्यादिनादीर्घः प्रसारीणी निदीर्घइतिसिद्ध नियमार्थवचनं एषां शिस्यारेव यथास्यान्या
न्यत्तेनवंदिनः आपइत्यत्र अपइत्यत्र अपइतिदीर्घः स्योपिस्वंपीत्यत्र निवतिवादीर्घः भीमान् उग्रतेजा इत्यत्रात्वादेरि
त्यादिनादीर्घः अन्वाररितिकिं पिंडयः अनुइति उदित्करणात कदितोनभवति कुर्वन कोष्टत्यत्रकुंशमु [illegible] नस्त्तुनस्त्
नुसीति तचादेशः पुंसी[illegible]तिकिंप्रभूतकोष्टूनि॰ कोष्टाः सुहृत्कोष्टरि नप्रतीक्षा कोष्टून शिवरन कोश्य पियातिमुक्ता कोष्टून
भिंदन् कियदुहुतेर्केत्यीचशत्रुनभनिबाहुशालिन् ७ अर्के उदितेकोष्टोः श्रृगालस्य सुहृत्कोष्टरिमित्रश्रृगालपत्रं प्रतीक्षा
भिंदन् कियदुहुतेर्केत्यीचशत्रुनभनिबाहुशालिन्
हृ शिनपि कोष्टून मुक्ता कोष्टाश्रृगालीयद्यातिभयनभयेनइदमनत्सुहृदादिसजनं कोष्टून कोष्टोश्च कोष्ट्यश्चपुरुषस्त्रियतिपुरुष
शेषे कोष्टारस्तान भिलक्ष्मीकृत्य कियन्तकिमपीत्यर्थः अर्केदुर्भषमंदहादिदेत्य षडिसहस्राणामपितेजोमात्रेणच भेदके उदितेस
ति न्नमात्रादपि भीरूणां कोष्टागोमातंकारेकादिपत्तिरपि संभाव्येत किंपुनः सुहृदादिसजन मितिभावः हे बाहुशालिन् भुजाबलवि
राजमानत्वय्युदितेनिवासुहृदादीन् मुक्ता शत्रूणां स्वशिरस्न मुक्ताशत्रुभार्याणांच कोष्टुव पलायनं तत्कियद्यतातिभयादपां मर
णमपि संभाव्यते कोष्टरिकोष्टोरित्यत्र टादौस्वरेवेति वातजादेशः टादाविति किं कोष्टून कोष्टूनित्यपि कश्चित् कोष्टीत्यत्राश्च प्रेयश्चतस्रः
यामिति तजादेशश्च॰ इतिचतुर्थपादः समर्थितः [illegible] भ्रियतिसुईशास्तिस्रश्चतस्रोपिवधूर्विहाय प्रेयश्चतुष्कश्रुतिभि
स्त्रिमूर्तीवत्रोइते सांध्यविधौयतंते ८ श्रुतिभिर्वेदैः कृत्वा प्रेयस्योल्लेवेभाश्चतस्रोयस्यराज्ञोहे प्रेयश्चतुष्काभिप्रेतवरचतु
ष्टयीकतिस्रः ऋग्युः सामलक्षणामूर्तयोयस्यरवेर्हि त्रयीमय्या वर्ण्यते तस्मिंस्त्रिमूर्तौ [illegible] अर्के उदितेसति ईशा ईश्वरजनाः सांध्य
विधौ प्रभातसंध्यावंदनादिकृतौयतंते किंकृत्वा स्त्रोमेकाइवातिस्रोवातिस्रोपिचतस्रोपिवधूर्विहाय यतःकीदृशाः [illegible] प्रेयश्चतस्रो
स्ययेषांते प्रेयश्चतस्रो भार्याचतुष्टयान्विताः स्तथाप्रियतिस्रः प्रियत्रयान्विताश्च [illegible] एतेनात्यंतकामिनोपि तत्सांध्यकृतं कुर्वे
ति तस्मात्त्वमपि कुर्विसुच्यते प्रेयश्चतस्र इत्यादौ संख्यायाविशेष्यत्वेन विवक्षितत्वाद्विशेषणसर्वादीत्यादिनानप्राग्निपा
तो विशेषणभूतायाः संख्यायास्तत्र प्राग्निपातात् सतिस्त्रिभाभीः सुतिसर्युदंचश्चतस्त्रिचंचश्चतसर्यमुष्मिन् निधौश्रु
तीनांतिसृणांनवार्केजगंतिराजंचतिसृणिदिग्भीः १० अमुष्मिन् प्रत्यक्षेनवार्केसति जगंतिदिग्भिः कृत्वा राजन्योऽपा
विश्वस्य तमसोः श्चापगमाश्चतस्रोयुतानि राजश्चतसृणि शोभमानदिक्चतुष्टयान्वितानिसंति यतः किंभूते मुष्मिन्
त्रयीतनुत्वात्तिसृणां श्रुतीनां वेदानां निधौस्थाने एतेनातिपावित्र्योक्तिः स्तथाभाभिः किरणैः कृत्वा सहतिसृभिर्वर्तते यस्त
स्मिन् सतिस्त्रिप्रथमोदितत्वात्किरणत्रयान्वितपश्चात्ताएवभाः सप्रकाशान्तराबभूवुरितिभाति सुतिसरि सप्रकाशानर

किरणतयान्वितोपश्चाभ्यत्ताएवभाः चतस्त्रिउदीयमानकिरणचतुष्टयेक्षणाश्चभाभिश्चंचइतसरिविकसिततरकिरण
चतुष्टयान्वितेचकिंचिदुद्गते इत्यर्थः एतेन तमोपहारउक्त योपिनवार्कतुल्योभिनवन्प प्रवर्धमानतेजाः श्रुतीनां
निधिश्चतस्मिन् प्रवर्धमान प्रतापत्वात्प्रतापेनातिदुष्टनिग्रह परेश्रुतिनिधित्वेनन्यायित्वात् शिष्टपालकेचसतिज
गंतिराजदिक्चतुष्टयानिभवंतीत्युक्तिः इत्यादिभिः सतिसरः सतिसोद्दिजाः क्रियाभिर्जरसंनिहंतुं असज्जराः
सज्जरसस्तथायं जरामतीतं पुरुषंस्मरंति ११ तथेति पूर्वोक्तसमुच्चये सजरा अविद्यमानजरास्तरुणाः सजरसो वृद्धाश्च द्वि
जाः ब्राह्मणाः जरसंजरांनिहंतुंमुक्तये इत्यर्थः जरामतीतं [illegible] तं मुक्तमाद्यंपुरुषं विदुः स्मरंति कीदृशाः इत्यादिभिर्यजना
दिभिः क्रियाभिः षड्भिः प्रतिदिनकर्मभिः कृत्वा सद्यो विद्यमानास्तिस्रोयेषां ते सतिसरः सतिस्त्रश्चोभयपदार्थमीलनं
सएषः षट्कर्मयुक्त इत्यर्थः एतेन नैष्ठिकत्वोक्तिः यद्वा द्विजो विप्रक्षत्रिययोर्वैश्येदंने विहंगमे इति वचनात् द्विजा
निर्दभा इत्यादिनिर्देवपूजादि प्रतिदिनक्रियाभिः षड्भिरन्विता नैष्ठिकश्चाद्य मुक्तये आद्यं पुरुषं प्रयमजिनमृषभंस्म
रंति प्रभातेहि नैष्ठिकजना जाग्रतः स्वस्वदेवतां स्मरंति तिस्रश्चतस्रः प्रियचतस्रः प्रियतिस्रः प्रेयश्चतस्र इत्यत्र त्रिचतु
र इत्यादिना तिसृचतस्रादेशो स्याद्वा विति किं त्रिमूर्तौ प्रेयश्चतुष्कश्रुतिभिः तिस्रत्वतस्रः प्रेयश्चतस्र इत्यत्र ऋतोरः स्व
रेनीतिरः अनितिकिं तिसृणां राजश्चतसृणि अन्येतु उपसर्जनेर्नेयोस्तिसृचतसृशब्दयोर्डोधुचिनिसरादो रत्वविकल्पमि
च्छंति तन्मते सतिस्त्रिसुतिसरि उदंचश्चतसरि सतिस्त्रः सतिसरः जरसंजरांसजरसः असजरा इत्यत्र जराया जरस्वेति
वाजरस् स्नात्वा द्रिशीर्बहुराभिरातस्वद्भिर्हिजैर्भः परिकल्प्यतेशः युष्मासुनस्त्वस्मिदं तथापि प्रसीदतास्मास्विति
भाषमाणे १२ शुचिभिर्दानदया मेत्र्याद्याः प्राणाग्रहीताः शोभना आपो यस्ते तथा इतरहितं प्रियवाक्सहितं दानंचवि
दुषांश्लाघ्यमितिभाषमाणे किमित्याह न चिति संबोधने यद्यपि युष्मासु बहुदाना हैष्विसर्थः इदं दीयमानं वस्त्वल्पं तथा
तथाप्यस्मासुविषये प्रसीदत वसुग्रहणे • नानुग्रहं कुरुतेति प्रभातेहि श्वरे र्दानंदीयते अद्भिः स्वद्भिरिरपाद्भिरि
[illegible] त्यत्ररायो व्यंजने इति आः युष्मासु अस्मास्वित्यत्र युष्मदस्मदोरित्याः त्वयामयाति त्वयि चाति मय्याः किंत [illegible] च

यस्मिन्स्पृह आवयोः सः ' मिथ्याब्रवीः युवयोर्वशोऽहं कान्चिदयस्मामिति खंडिताह १३ किल कश्चिच्छठो न्यनायिकासंग
न हे स्वनायिके वंचितवांस्त्वयोः का खंडिता अवमतां तरव्या संगादनागते प्रिये दुःखसंतप्ता नायिका वयस्यां भर्तृकृतस
मांनापमानलक्षणव्यसनापानेन संजातमैत्र्यां सखीं द्वितीयां खंडितां सपत्नीमित्यर्थः यथा आः कष्टं हे वयस्येति त्वयि
अतिमयि अन्यनायिकासक्तत्वात् त्वां मां च अतिक्रांतेन च शठप्रिये विषये त्वया मया च किं न किंचिदित्यर्थो यद्यस्मा
दावयोस्त्वयि मयि च सशठो निस्पृहो निरपेक्षो ननु सो वादि युवयोर्वशोऽहं वर्ते तत्कथमिति ब्रूषे इत्याह युवयोर्वशो
आयत्तो वर्तेऽहं यदब्रवीत्तन्मिथ्यालीकं वत्यक्षेणैय मावयोर्वंचनात् त्वया मया अतित्वयि अतिमयि युवयोः आ
वयोः इत्यत्र टाड्योस्ति यद्वतियोंतादेशः टाड्योसीति किं अहं · युष्मभ्यमस्मभ्यमथो युष्मभ्यं तथैव युष्मभ्य॰
मथाप्यसभ्यं तथाप्रिया स्मभ्यमतः प्रभातं षड्भ्योपि राजन्भवतात्सुखाय १३ हे राजन्चंद एतत्प्रभातं षड्भ्यो
पि सुखाय भवतात् केभ्यः षड्भ्य इत्याह युष्मभ्यं अथो तथा अस्मभ्यं तथा युष्मभ्यं असभ्यमपि युष्मानस्मांश्च
आचक्षाणेभ्यः हितं वदद्भ्यो गुर्वादिभ्यश्चेत्यर्थः तथैव यूयं युष्मान् चक्षाणा वायेषां तेभ्यस्तथा प्रिया वयमि
स्मानाचक्षाणो वा येषां तेभ्यो युष्माकमस्माकं स्वजनादिभ्यश्चेत्यर्थः राजोगतायां वियुताव यीह स्वपयुवव्या
युयुषाच्च सानु आवां युवां चार्ककरान्नमाम चक्रावली न वाह तुरुच्च नादैः १४ प्रभाते हि विरहापगमे हृष्ट
च त्वात्क्रवाकाः तारं कूजंति तत्रोत्प्रेक्ष्यते इह प्रभाते चक्रश्चक्रवाकः चक्रवाकी च पुरुषयोषे चक्रौ चक्रवाकमि
थुनमली पूर्ववत् पुरुषयोषिद्भ्यां मिथुनं कर्माच्चनादैस्तारस्वरैः रुत्वाहतुरुदवदत इव किं नदित्याह हे अलि
वियुतौ वियोगिनौ आवां यस्यां तस्यां तथास्वपंतौ निद्रया स्वनतौ युवां यस्यां तस्यां आवयोर्युवयोश्चाहितायामि
त्यर्थो राजोगतायां गेमेरिहां न भर्तृगणि गर्थत्वाद्रमिता यामर्ककरैरेवापनीतायां आवां युवां चार्ककरान्नाश्च
नमामः यतः किं भूतानि युषान्वसानु अत्यंतं निकटवर्तित्वा युष्मानस्मांश्च क्षानि व कुशलवार्तादि पृच्छतुद्ध
वेत्यर्थ इति रत्ताध्याहार्यः यद्दिरीनानाथादयो महापुरुषा विपने रुद्धिजंते कुशलवार्ताप्रश्नादिना संभाष्यंते

नदुपकारादिगुणकीर्तनयान्योन्यं प्रोत्साहयंतस्तान् प्रणमंति जितास्मयोः किं जितयुष्मयोः स्त्री दृशोः प्रबोधक
मलानि हासैः इत्युत्पलैर्भंगरवैर्हदित्वा निमील्यते त्वत्पुरदीर्घिकायां १५ उत्पलैरिंदीवरैस्त्वत्पुरदीर्घिकायां
निमील्यते किं किंकृत्वा भृंगरवैर्मध्ये बध्यमानानां भ्रमराणां लंकारैरुदित्वेव इवात्र ज्ञेयः किमुक्केत्याह हे कमला
नि सूर्यविकासिपद्मानि जिता वयं यकाभ्यां तयोः स्त्रीदृग्भ्यां यूयमपि जितानीत्यर्थः एतदुक्तं स्याद्येऽस्मत्ताभ्यां नापि परा
भूतास्युस्तैरन्येषां पराभूतानां किं हसनीयमिति प्रभाते हि कमलानि विकसंति उत्पलानि च संकुचंति दृशश्चानि
धिकस्यं बेत्यत इयमुक्तिः त्वयामदीयोऽथ मया त्वदीयो राजन्प्रतापोनुकृतस्त्वयीति तर्काकुलो भानुरुदेति
सूर्ध्व मंदमित्याशयः संप्रति मद्विधानां १६ प्रभाते हि रविर्मंदं मंदमेमयते न तदियमुक्तिः संप्रति प्रातर्मया विधासादृश्यं
येषां तेषां मद्विधानां बंधादिजनानां इत्येवंविध अत्राशयश्चित्ताभिप्रायः इदं यमुत्प्रेक्षामहे इत्यर्थः यथा हे राजन्
मूलराज त्वया मदीयः प्रतापस्तेजोनुकृतोऽनुकृताथो थवा मया त्वदीयः प्रतापोनुकृतो द्वयोरप्यावयोः स्वल्पप्रता
पित्वादित्येवं प्रकारेण त्वयि विषये योऽसौ तर्कः संशयः पूर्वमनसाभरणं तेनाकुलो व्यामूढः सन् भानुरादित्यो मंद
मनुत्सेकं यथास्यादेवमुदेति तर्काकुलो ह्यन्यचित्तत्वात् प्रस्तुतं कार्यं मंदमेव करोति · योध्यस्मदासीत्तदयं न्वधि
त्वयोऽभापयत्कोऽतत वानुतापः वृस्यैदोऽहं निश्चिनुतत्वमेवं मिथः सखीनामधुनेति वाचः १७ अधुना प्रभाते मि
थः सखीनां कथमप्यन्योन्यं प्रतिपन्नसखीत्वानां सपत्नीनां वाचः संबोधिका वाण्यो वर्तंते कथमित्याह हे सखियः
प्रियस्त्वदयनत्वत्समीपे याऽहं वत्स्यामीति त्वामाचक्षाणः सन्नध्यस्मदमयि मत्समीपमासीदत्तास्मिन्प्रिये विषये कस्त
वानुतापोयमर्थायिः शठत्वाद्यासविषये त्वामुत्क्रामत्समीपे वसन्तत्समीपे वसन् शठस्वभावे प्रिये सेर्ष्यास्य वल्लभाना
हमिति कियतीश्नरनुतप्यसे इयोरपि समानापमानकारित्वादयद्येवं तर्हि किं कार्यमित्याह यत्तदोर्नित्याभिसंबं
धाद्यदिति गम्यं यदहं वदामि तत्कूर्वीकं भर्तुः शठस्वभावत्वमेवं निश्चिनुत थत्यंगीकरोति · निशिलकं मामहकंत
थात्वामुक्तको नु नावां विधिजृंभितानि प्रमाणमत्तानि वयं तथापि यूयं रथांगाविति कूजतोनु १९ रथांगाचक्रवा

कमिथुनामिविनिदमिवकूजंतोवदोनार्याथानिशिरात्रौनिसामाहात्माकुशीत्मा ज्ञाता वा लं त्वकं मामामा च चक्षे मा
मवोन्चस्तथा निशिकुत्सितो अत्मोज्ञातो वा अहमहकं त्वंचा मा च चक्षे मा ब्रवं आवां तु तुः पुनर्थत्वं चाहं च पुनरुक्तं न
मिलितो यद्यपि निशि आवां संयोगाय प्रेम्णा अन्योन्यं शब्दाये न वं तौ नथापि न संयुक्ताविस्यर्थो न च न कोहेतुरित्याह आ
वयोर योग विधि जंभितानि दैवविलसितानि प्रमाणं हेतवो यतो अतिवयं तथा अतियूयं स्थांमामिमि दवस्य प्रतिम
त्वांभा वान्मांत्वाचातिक्रांता नीति युष्मभ्यं अस्मभ्यं अणिगंत पक्षे इष्ट युष्मभ्यं प्रिया स्मभ्यमित्यत्र चां पेलुग्गितिदस्यलु
क्· युषभ्यं असभ्यं इत्यत्र मोर्वतिमस्य वा लुक् पक्षे इष्ट युष्मभ्यंप्रिया अस्मभ्यमिति णिगंत पक्षे शेषइत्यव यूषान् अस्मा
न् अत्र पूर्वेण मस्यात्वं युवां आवां स्वपद्यं वयि वियुना वर्यीत्यत्र मंतस्येत्यादिना युवा वौ द्वयोरितिकिं युष्मभ्यं अस्म
भ्यं द्वयोरिति युष्मदस्मद्विशेषणं किं जितयुष्मयोः जितास्मयोः अत्रसमास एव द्वित्वविशिष्टार्थवर्तने न युष्मदस्मदी
द्वति युवावादेशौ न भवतः त्वया मया त्वयि प्रत्यये त्वदीयः मदीयः उत्तरपदे त्वपुर मद्विधाना मित्यत्र त्वमो प्रत्ययेत्या
दिना त्वामो त्वदयन्नित्यत्रादंत्यस्वरादिलोपात् प्रागेव त्वमो कश्चित्तु पूर्वमंत्यस्वरादिलोपे त्वमादेशोकारस्य द्वयोप्वा
गमेमापयन्नित्याह प्रत्ययोत्तरपदेन्वतिकिं अध्यस्मत् अंतरंगत्वात्यादिद्वारेण त्वमादेशासिद्धे प्रत्ययोत्तरपदग्रह
ण बहिरंगमपि तु बंतरंगानपि विधीन् बाधत इति न्यायज्ञापनार्थं तेन नादित्यादावंतरंगमपि स्यदाद्यत्वादिनस्यात्
एकेतु निमित्तनिरपेक्षमेकत्वविशिष्टर्थवर्तमानयो स्त्वमादेशाविच्छंति तन्मते अधित्वं न त्वमहमित्यत्र त्वमहमित्या
ति दिनात्वमहमोसिनासह सिनेनौकिं प्राक्त्वाक इतिकिं त्वकं अहकमित्यत्राकः श्रुतिर्यथास्यात् अन्यथा पूर्वमकिस
ति तन्मध्ये पतितस्तद्ग्रहणे न गृह्यत इति न्यायात्साको प्यादेशः स्यात् केचित्तु त्वामा वा च इष्ट इति णौ त्वमा देशौ
द्वावौकिं प्रिमतयोरत्वत्व अहादेशविधाना त्सौ त्वामामिति धातोरेवत्वह्निरिति त्वममित्यत्र च भवतीति मन्यंते हि ते
प्रकृतिमात्रस्यादेशविधानात्सौ त्वामामिति शात् ङे-जजसो त्वा नाममादेशं ङसमुकारमिच्छंति अत्र त्वामितिमा
मितिच्चस्वयंज्ञेयं अतियूयं अतिवयं इत्यत्र यूयं वयं जसेति यूय वयमौ· त्वां मांधि गा वा च युवा तथास्मा युष्मान

यत्सत्तवसन्ममेशाइक्षति वाचो मधु तुभ्यमिष्टमह्यं हितेषास्यधुनोल्लसंति २० इष्टा वयं यस्य तस्मायिष्टमह्यं तुभ्यं हितेषु त्वय्यत्यंतं भक्तेषु
नृष्वाधारेष्वधुना प्रभाते इत्येवं विधा वाच आस्ते ल्लसंति तथा देमित्रसत्यमादपात्रत्वेन प्रधानत्वं संता युवां सतौ यूयं च यस्य सन्तवत
था सन्त इं संता वाचां संता वयं यस्य तस्य सन्मम इंग्रः स्वामिनो मूलराजस्य यद्यस्मान्नेक्षा• दर्शनं नाभूत्तत्तस्मात्त्वां मां युवां आ
वां युष्मानस्मांश्चाधिकारोस्त्विति अविभक्तत्वात्तस्य दर्शने अत्युत्कंठिताः सवका यावत्क्षणमात्रं तद्दर्शनं न भवति तावदकृ
तार्थमन्यमानाः स्वं निंदंतीत्यर्थः तुभ्यं इष्टमह्यमित्यत्र तुभ्यं मह्यं इत्यत्रामाम इति अमुक् स्थाने म युष्मान् अस्मान् इत्यत्र शशा
न इति शसोन युष्मभ्यमस्मभ्यं हितो हितस्तन्मधुभद्रस्मत्प्रवरस्तथशः युष्माकमस्माकमिति ब्रुवाणाः अमीन्नृपाः स्वामधुनो
पयांति २२ अमी प्रत्यक्षान्नृपा अधुना सवार्थं चामुपयांतिः किंभूताः संतो ब्रुवाणाः किमित्याह युष्माकमस्माकं च शः स्वाम्यसौ
मूलराजः युष्मभ्यमस्मभ्यं च हितोनुकूलस्तथा त्वं तचो मनः मनो युष्मं युष्म तथा अस्मदस्मत्तश्च सकाशात् प्रवरः शौर्यादिगु
णरुत्कृष्टो वर्तत इति युष्मभ्यं अस्मभ्यं इत्यत्र अभ्यं भ्यस्य इति अभ्यं त्वतमत युष्मदस्मदित्यत्र ङसश्चादित्यत् युष्माकमस्माक
मित्यत्र आम आकमित्याकम्· अयं स वो नो भवति दत्त ईष्टेः तथैव वां नौ हित इन्द्रतमे मिथानतेरित्युदयन्नुतस्त्वा पुनातु
सुर्यस्त्वमिव प्रभामा २३ हे प्रभोस्वामिन् यथा त्वमुदयंश्रिया प्रवर्धमानः सन् वर्णाश्रमगुरुत्वेन दर्शनस्तवनादिना पापम
लक्षालकत्वान्मांमा जातावेकवचनं बंदिजातिं पुनासि न तथा सूर्यः उदयन् सां त्वा पुनातु किंभूतः सूर्यस्त्वं च स्वजनेर्भि
थानुतः स्तुतः कथमित्याह स सर्वत्र प्रसिद्धायं प्रत्यक्षः सूर्याशाचाच वो युष्मानस्मांश्चावति परकृत विघ्नोपद्रवादिभ्यो रक्ष
त्यात्त्वा दधिपतित्वाच्च रक्षति तथा वो युष्मभ्यं नो अस्मभ्यं च दत्त मनो वांछितं ददाति तथा वो युष्माकं च इष्ट नशो भवति स्व
त्यर्थस्यादिना षष्ठी यथा वो नावति दत्ते ईष्टे च तथैव वां युवां नौ आवां चावति युवाभ्यां आवाभ्यां च दत्ते युवयोरावयोश्चेष्टे
च तथा ते तुभ्यं मे मह्यं च हितोनुकूलस्तथा ते तव मे मम च स्वामी चेति वो नद्दैत्यत्र पदाद्युतिगा दिना द्वितीया चतु
र्थीषष्ठी बहुवचनेः सह वस्नसो वा नो इत्यत्र द्वित्वे वान्नाविति द्वितीया चतुर्थीषष्ठी द्विवचनेः सह वांनो ते मे इत्यत्र अ
प्रसा नमे त्वामा इत्यत्र अमात्वामेति त्वामादेशौ· महर्षयोस्मान्नु शिष्टकृत्यं देवाः समेमापरिरक्षतेति विप्रा वरामां
प्रपुनीत चतिस्तूर्यशामावतिच वा गिरानिं २४ इदानीं प्रभाते वाग्वाणी वर्तते अर्थाद्धार्मिकाणां कथं कथमित्याह हेम

हर्षयो अस्मान् कृत्य धर्मकार्यमनुशिष्टोपदिशतेति अत्राध्याहार्यं तथा हे देवा अर्हदादयः मम सर्वे मामापरिरक्षत सं
सारापायेभ्यः पातेति तथा हे विप्रा वराज्ञां न क्रियाभ्यांश्रेष्ठा यूयं मां पुनीत आशीर्वादेन पूर्वमस्तकोपरि मंत्रपूत हर्षा
क्षतक्षेपादिना पवित्रयतेति तथा हे सर्व ईशस्वामिन् मामवरक्षति धार्मिका हि प्रातर्धर्मश्रवणादि वांछन्ति॰ मद्दर्प
योस्मानित्यत्र सदिवेत्यादिना मंत्रपदस्यासत्वं देवाः ममभावि प्रावरामामित्यत्र जस्शीत्यादिना मंत्रविशेषस्य वा सर्वे
स्वर्यशमावस्यत्र नान्यदिति असत्वनिषेधः नखास्तवाहारमि वक्षिमां वासुभ्यंशपथास्मि तथानुपक्षा किमीक्षसे मां
व्रजनां विमुंच मामित्यभीकं प्रति वक्ति कांचित् २५ अभीकं प्रभाते नुनयं ताकामुकं प्रति सपत्नी नक्षेखे तर्कुपिता दर्शनाय
काचित् कामिनी वक्ति कथमित्याह अहेति साभ्यसूयेसंबोधने अह अरे धृष्ट तवारमि वक्षसि नखानखक्षतानि सं
ति आः कष्टं च त्वं पुनर्मां वक्षि भणसि यदुत तुभ्यं शपे त्वमेव मम स्थिते वर्त्तसे इत्यर्थेन व प्रत्ययार्थमात्रादिशपथात् करो
मीत्यर्थ इति यतश्च त्वमीदृशो तश्च अस्म हं तव न विद्यते पक्षा आकांक्षा यस्याः सान्यपक्षा त्वां नापेक्षे त्वया मम न प्रयोज
नमित्यर्थः एवं च स्थिते मां किमीक्षसे किंचिं नयसि व्रजतां स्वमनोभि प्रेतां मत्सपत्नीं विमुञ्चत जमामिति तुभ्यं शपे मामि
त्यलीकं इत्यत्र पादाद्योरिति तेमादेशाभावः वक्षि मां च नखास्तवाहत्यत्र चहाहेत्यादिना मान आदेशाभावः किमीक्ष
से मामित्यत्र दृश्यर्थैश्चिंतायामिति मादेशाभावः यूयं न सुप्ता इति बालसत्वं वयं तु सुप्ता इति नः पटुत्वं यूयं हि कांता
स्तदिना वर्ईयुर्वयं न कांतास्तदिना न [illegible] प्नन् २६ यूयं सुमध्यो हि तदेष युष्मान् दुनोति भानुर्न वयं समध्वः तदेषना
स्मान् सुदतीति काकूक्तयः सखीनां मुदितास्तदानीं २७ इदानीं प्रभाते सखीनां काकूक्तयः काकुर्वक्रोक्तिस्तया सो
पहासंभणित उदिता विष्टंभिताः कथमित्याह हे सख्यो हि यस्माद्यूयं कांताः सौंदर्यपात्रं तत्तस्माद्वा युष्माकमिना भर्ता
रौ वा युष्मानीयुरं तु मागता वयं न कांतास्तदिना न उप्नन् यूयमपि कांता एवेत्यस्मद्भर्तारस्त्वस्मान् रंतु मागता एवे
त्यर्थो अत एव हे सख्यो यूयं न सुप्ताः सकलायां निशि ~~नीमपि वयमपि~~ निरंतररमणक्रियया न शायिता इति हे
तो वो युष्माकं अलसत्वमपाटवं च वयं तु सुप्ता इति नः पटुत्वं यूयमिव वयमपि रात्रौ न सुप्ता अतः तज्जन्यमस्माकं
मप्यपाटवमस्तीत्यर्थस्तथा हि यस्मात् यूयं न सुमध्यो भर्तृप्रसादेन सदा सुखितत्वात् सुकुमारांग्यस्तस्मात्

रेष प्राभातिको विभानुर्युष्मान् दुनोति पीडयति न वयं हि समध्यस्तदेष नास्मान् स्पृशति यूयमिव वयमपि समध्य एवातो स्मानप्
येष भानुस्तदति दूत्यर्थ इति एवेन यथा वयमालस्यं सुत्कात पंचावगणय्य सर्वप्राभातिक कृत्येषु उत्साहामहे तथा युयु
मप्युत्सहध्वमिति सखीभिर्व्यज्यते इत्यर्थ इति वः इति न इत्यत्र नित्यमन्वादेशे इति नित्यं वस्नसौ तदिनावः तदेष युष्मा
न् तदिना नः तदेष नास्मानित्यत्र सपूर्वादित्यादिना वा वस्नसो॰ पात्रं नयैत स्रुचयैन देनेनार्थभजैनेन बलिं च देहि॰
कुहू स्रुचावानयतावत्वा[illegible]ते अथैनयोः प्रक्षिप सर्पिराशु २८ कुडं खनेदं परिलिंपचैन दिदं फलं [illegible]धेस्वथ होमयैनं
इदं सदेनेन यजस्व दध्नानयोः श्रुतं सत्कुरु चैन [illegible]यांस्तत २९ व्रजेमकस्मा[य]थ देहि चास्मा यैनेग्नयो द्वेषु नतिं कुरु
ध्व॰ अन्योन्यमित्यादिशतां द्विजानां समूर्गिरो ब्रह्मपुरीष्विदानीं॰ इदानीं पुरेषु द्विजानां याय[ज्]कानां अमूप्रत्यक्षा गिरः प्रभाते बल
आज्ञावाण्यो वर्त्तते यत्तोन्योन्यमादिश्यतां कथमित्याह हे द्विज एतत्प्रक्षेपे पात्रं यज्ञभोजनं नय जलस्थानादि प्रापयत
तपनदेव पात्रं शुच्यय जलक्षालनादिना पवित्रीकुरु तथा हे द्विजैतेन पात्रेण अर्थं पूजोपकरणं पुष्पफलादि भजस्व हाणे
त्यर्थः तेजोननेनैव पात्रेण ईश्वरेंद्रादिभ्यो बलिमुपहारं देहि तथा एते जुहू स्रुचौ जुहूरुत्तरा स्रुक् ततो गोवली वर्दन्यायेन
स्रुक्शब्देनाधरा स्रुगुच्यते इंद्वे जुहू स्रुचौ उत्तराधरस्रुचौ तावदितिप्रक्रमे आनयजथानंतरमेनयाउत्तराधरस्रुचो रा
शु शीघ्रं होमाय सर्पिः प्रक्षिप तथा इदं कुंडं खन पुरोवर्तिनीं भूमिं यागाग्न्याधानार्थं खननेकुंडाकारां कुरु इत्यर्थे स्खन
एतेदेव कुंडं परिलिप च समंतालिंपस्व च तथेदं फलमाम्नाधिधेहि पाणौ अधरे अथानंतरमेनमेव फलाहोमाय
जुहुधि तथेदं दधित्सन् वर्तते ततोनेनैव दध्ना यजस्व यागं कुरु तथानयोर्यायजूकयोः श्रुतं वेदादि शास्त्र सारं वर्त
ते श्रुतवंतावेनावित्यर्थस्तत् तस्माद्वेनोरनयोः सकुंडसन्मानय अनयोरित्यत्र संबंध षष्ठी विषयसप्तमी वा तथे
मकस्मै व्रजादेशांतरागत्वादज्ञातमिमं दूरस्थं प्रत्यक्षं द्विजमानेतुं गच्छ गम्यस्याप्ये इति चतुर्थी अथानयनानंत
रमस्मायेवाज्ञातद्विजाय देहि स्वर्णादि वितरत अथैते अग्नयो दक्षिणाहवनीयगार्हपत्याख्यादयो वन्हयो वर्तते
अथ तव श्चैतेष्वग्निषु नतिं कुरुध्वेति॰ ब्रह्मपुरिर्नामधर्मार्थमीश्वरैः कारितानि धनधान्यद्विपदचतुष्पदादि सर्वसाम

थीसहितानि द्विजेभ्यो दत्तानि गृहाणि शतचयेन तत् भजेनेन अथेनयोरित्यत्र त्यदामेनदित्यादिना एनद्रेनेनत् एतेन यत्नस्त्व
चेनयोरित्यत्र इदमद्रूत्येवनद् । केचित्तु इदम आदेशमनमिति मानं द्वितीयैकवचने आद्दुत्तमंते द्वामायेनं अस्मापित्यत्रा
व्यंजने इति साकमिदमोन केचिदेतदापीच्छंति अथेषु । एभिः करैरंशुमनेमतिकस्मैदिसेवतंसा स्त्रजनात्वनेम द्यावा
पृथिव्योरनयोर्निजोयं परोयदंव्यक्तिरियंव्यधायि ३० अनेन प्राभातिकेनांशुमता द्यावापृथिव्योराकाशभुवोर्मध्ये अयं
निजोयकंकुत्सितोत्यो ज्ञातो वान्ययं परोन्यइत्येवंविधाव्यक्तिर्व्यधायि किंभूतेनसता एभिः प्राभातिकैः करैः किरणैः रु
त्वारुणित्वादिमिकाश्येदिशोपूर्वंतमोभिभूतानि नानुकंपितायप्रतक्षायैपूर्वस्यै अवतंस्यानुरक्तपुष्पमुकुटानिव स्त्रज
नाकुर्वतानि निशाहि द्यावापृथिव्योस्तमसाव्याप्तत्वात् निजपरोयोज्ञानं नासीद्रव्युदयेतु बभूवेत्यर्थः एभिरित्यत्रानि
गित्यत् अनगिति किं इमकस्ये अन्येन अन्ययीरित्यत्र टोस्यन इत्यनः अयंइयमित्यत्र अयमित्यादिना अयमियस्थो
साकोप्ययमियमादेशौ भवतः अन्यत्वादेशकृते पश्चादकमिच्छंति अयकं । दीपाद्रमेरव्युदयेन राज्यं त्यतीदमो हव्य
भुजोपिनाम स्यएषनं दुर्नसतारकौ योदेव्यायतः कोपि कदापि यस्यः ३१ इमे रात्रौ ये राजंस्ते दीपा रव्युदये सति न रा
जंति निःप्रकाशकत्वात् तथायमीशत्रवो राजंस्ते इति दमोनि तेजस्वित्वादिमान् दीपान् अतिक्रांता हव्यभुजोग्नयश्च
न राजंति तथा सतारकाद्यौर्न राजति यद्वा युक्तमेवेनद्यतो देवाद्विधिवशात्कोपि कदापि सश्रीः श्रीयुतः स्यात् । संध्या
न नुर्बाह्मसकाविनासौ वेशी इयोरप्युभयोस्तृतीया त्वंचासुकोमोरजिनीत्रयीयं साक्षात्ततो नादमुयङ् पुमान् कः
३२ हे राजन्नसकौ रव्युदयेन गतप्रायत्वादल्पेयं संध्या ब्रह्मण इयं ब्राह्मी तन्मूर्तयो एवं किल श्रूयते पुरा सिसृक्ष
या प्रजाः स्रजा ब्रह्मस्वन्त्वस्यकास्तत्तदा वानस्रष्टा यातनु स्त्यक्ता साहः संपन्ना पुनर्दैत्यान् स्रष्टा यातनुस्त्यक्ता सा
रात्रिरूपा जायते भूयो मर्त्यान्निर्माय ततु रूस्रष्टा या सा प्रातः संध्या या सम्यगपद्यत इति । तथासौ प्रत्यक्षः इनो रविः
ईशस्यत्रांभोरियं ऐशी तनुः यदुक्तं क्षितिजलपवनहुताशनयजमानाकाशसोमसूर्याख्या ईशस्य मूर्तयो शोभि
रंतनैर्मुनिभिराख्याताः १ तथामुयाईयां रपि ब्रह्मेशातन्वो स्तनियासुकः पत्यक्षः स्वमोरजितितनु वैष्णवी मू

र्तिः प्रजापालकत्वेन वैष्णवी मूर्तिरिति रूढिः एवं चेयं प्रत्यक्षा त्रयी ब्रह्मशंभुरूपा साक्षात्प्रत्यक्षास्ति ततस्तस्माद्धेतोः कः पुमा
नादमुयङ् अमूं त्रयीं नांचति अधुना संध्या सूर्यस्त्वा च त्रयीमूर्तिस्त्वा त्सर्वो लोकः पूजयतीत्यर्थः संध्यान्रपार्चयमुमुय
यज्ञहरो यतब्रह्माप्यमुष्याहरिरप्यदश्चङ् येनामुनामिश्रपियांति मुक्तेर्नियापथाघस्यलूवाचलोकाः ३३ हे नृप संध्यां प्र
भातमर्चय यस्माद्धेतो हरोप्यमूं संध्यामर्चति अमुमुयङ् तथा ब्रह्माप्यमुश्चङ् तथा हरिरपि अदश्चङ् अथ प्रत्यक्षेणा
प्यस्य जगत्पूज्यतामाहुः लुथाचेति चोभिन्नक्रमे येनचहेतुना अमुना पथा संध्यार्चलक्षणेनामी लोका अप्यासतां ना
वदगम्यगम्याहरादयः प्रत्यक्षा ब्राह्मणादयो जना अपि यंति संध्यार्चा यां कुर्वंतीत्यर्थः यतः किंभूतो ना घस्य पापस्य लु
वाच्छेदकेन अत एव मुक्तेर्मोक्षस्य नियाप्रापकेन । वेदानिधीयंत इनं सुवंतो यवक्रियः शिश्रियुरग्निमाकं कुशा
सरुच्यः समिदुन्नएके कटप्रुवः सिंधुनदाननयेयुः ३४ यथान् होमार्थं कीर्णंति यवक्रियः एकेग्निहोत्रिणो अग्निकार्या
र्थमग्निं शिश्रियुः कीदृशाः सतो वेदानधीयंतः रुद्धेण पवंनस्तथानंतरं विसुवंतः अथ तथैके अन्ये रूषयः करेनप्र
वंतेनरंति कटप्रुवो जलपूर्णनदीमपि तरंतः संत इत्यर्थः सिंधुनदानि नदीकूलीनीयुः प्रापुः यतः कुशासरुच्यो
अग्निहोत्रपरिस्तरणार्थे द्यदर्भाणामसरुच्छेदकास्तथा समिधश्चिउन्नयंति समिदुत्साग्निज्वालनाय काष्ठाहारका
तिनेष्ठिका इत्यर्थः नहि तटेषुहि प्रायेण दर्भादि बहुप्राप्यते इमे इत्यत्र दोमः स्यादाविति मः त्यदादिसंबंधिविज्ञानात्
इहनस्यात् अतीदमः कः कादेत्यत्र किमः कः तसादौचेति कः स्यः सः असौ इमे एषः इयोः तसादौ यनः कदेत्यत्र
अद्वेरइति अः स्यः सः एषइत्यत्रतः सौसइति सः असौ असकाविस्यत्र अदस इत्यादिना असमः सेसुश्चोः असु
कइति असुकयोकौतिथानिपात्यते पक्षे असकौ अमुयोरित्यत्र मोध्वर्णस्येति मः अदमुयङ् अमुप्रङ् अदद्यङ्
त्यत्र वाम्यचिति वादस्यमः द्वौचात्र दकारौ तयोर्वामेसति चातुरूप्यं अमुमुयङित्यत्र मादुवर्णोनित्युवर्णः अनि
तिकिमर्थं अमुयोरित्यत्र यत्वादिषु कार्येषु रूतेषु उवर्णोयथास्यादित्येवमर्थं अमुनेत्यत्र प्रागिनादित्युवर्णः अमी
इत्यत्र बहुष्वेरिरि ईकारः नियालुक् अधिनंतः सुवंत इत्यत्र धातोरिवर्णत्यादिना इयुवौ ईयुरित्यत्र इण इती
यू । यवक्रियः कटप्रुवः शिश्रियुरित्यत्र संयोगादिरिति ग्वोरकारो वियुवौ धातुना संयोगस्य विशेषणादिह न भवति

उन्यः अस्य कल्पः पश्यंति सिद्धस्त्रियः उद्रथार्कमाराभुवं नंकिलपादपातैः आशास्त्रियस्त्रीरिव पश्चिनिश्च दक्श्रीश्रियंस्त्रीमिव
रवश्चियंच ३५ अणिमाद्यष्टविधैश्वर्यवंतः सिद्धास्तेषांस्त्रियउद्रधोद्रवायासांता उदभुवः सत्योर्कं पश्यंति यतः पादपातैः
किरणनिक्षेपेरथच पादेषु पातैश्चरणप्रणामैः कलारोभुवंनंकिलः प्रसारयत्रमिव काः आशास्त्रियः दिगंगनाः तथा पद्मैः
निस्त्रीरिव तथारविकिरणपंचराशिस्वर्गमप्युद्योनयतीति प्रसिद्धे ध्रुश्रीस्त्रियंस्वर्गलक्ष्मीमेवांगनां स्वश्रियं चाका शलक्ष्मीं
चस्त्रीमिव योषिकांतः प्रेमानुविद्धः स्वकांतापादपातैः शराधयतिनमन्यस्त्रियोअहो अस्य स्वकांतासु प्रेमानुबंधोयद्य
६ स्मात्कमपीशःपतिः स्यादित्यभिलाषेणोद्भवः आराभुवनमित्यत्र भुवोभ्भोरितिकृत् सिद्धस्त्रियइत्यत्र स्त्रियादृतियः स्त्रि
यंस्त्रीस्त्रियः स्त्रीः इत्यत्र वाम्नासीतिनेयः पस्योव्रचीबुः कुसुमानि चैत्याग्रण्यं जगत्सं स्वधियोथ निन्युः इन्भोपिव
र्षाभ्व द्रवाभिलंघोपलभ्यकारभ्वमिव प्रभातं ३६ फारोनिश्चयस्तत्रतेनवासविकारभुरग्रेयस्तमिव यथाग्रे ग्रस्त्रे दर्श
कः स्यान्तथावस्तु दर्शकं प्रभातमुपलभ्य प्राप्य सुधियः पुष्पोच्चयरक्षा मालाकाराः कुसुमान्यवचित्य रुक्षितवंतोथ
पुष्पावचयानंतरं जगत्पलोपेना पवित्रकं चैत्याग्रण्यं चैत्येषु देवायतने बुश्रेष्टं महाप्रभावत्वेन सर्वलोकपूज्यं जिन
मंदिरादि कुसुमानि निन्युर्विक्रयार्थं प्रापयन् किंकृत्वा इनहिंसन् भवति इन्भुः इन्भोपि सविषकीटकानपि वर्षा
भ्वद्रवरदुरानिव अभिलंघ्य उल्कुवेनातिकम्य अहमग्रिकयाशीघ्रं गत्वेत्यर्थः यतो वस्तोवसुद्रव्यमिदंतः प्रभाते
हि मालिकाः पुष्पाण्यस्थित्य विक्रयणार्थं देवप्रासादेषु नयंति शीतलकालत्वादं भ्वश्च बाहुल्येन विचरंति चिकीवि
धूढेंद्रदिशः पुनर्भ्वाः करोति काराम्बमिनोंधकारं एतद्भुवः पुण्यकरभ्वपनस्तक्ष्णानुका विरलयंतिभासः ३७ दुनो
रविरंधकारं कारागुप्तिः कारेव कारा गुहाकूपादितत्र भवति तिष्ठति यस्तं करोति कीदृक्सन् विधुनोइंदुनोरयका
लेसंबंधा दूढा वोढा परिणीतेव नयेंद्रादिक् पूर्वानस्याः भुनर्भ्वाः पुनरुदयेव चिकीर्षिकीर्षुरुदयेन पूर्वदिशा संबं
नि धीभवत्यर्थः योपीनः स्वामी अन्योढांकन्यांतस्मिन्मृते सति पुनः परिणयति सोंधकारतुल्यमपवादि नमाहितजनं
काराभ्वं गुप्तिस्थं करोति तथैनद्भुवोरपि प्रभवाभासः तस्णा वर्धकेष्टकानुटंकिका पाषाणादि विदारयति तथैनः पापं द
लयंति यतः पुण्यस्य धर्मस्य कारत्वाद्यग्रूरिव सर्वलोकस्य धर्ममार्गप्रवर्तकत्वात् पूर्वाचलेधातुवत्पूर्वपिव प्राण्यर्वा
ण्यउद्यांति यल्लन्युरंशोः पक्वाम्रताम्रहतदर्हिरक्ष्मा धूल्यभ्रलग्नेव विभाति संध्या ३८ अधल्लनिमिच्छति

एवंतस्यासर्वेपिद्रवकर्तृत्वंसूपपत्तिकमुपपाद्यगोकुलेपितस्याः समागममाह सारवेचरीति। एकदेति यस्मिन्काले देवादीनां
नसंबंधः आश्लेषानक्षत्रेपिविषघटिकायांमृत्युयोगे भूमिष्टे भगवति भूमिः सर्वदैवरक्षितेतिकथंतस्या आगमनमित्याशंक्या
ह खेचरीति। तदैर्दृमत्वेनप्रतिपादनं वैकुंठादेरागतस्यमर्यादानाशकत्वबोधार्थं नंदस्यगोकुलमिति नंदेविद्यमाने गोपुयाआ
गंतुं नशक्नुयात्। उभयोरपितत्रभावात् समागमेति आदौनिकटे समागत्यय त्रस्थितामाया प्रवेशं कृतवती तत्रस्थितानतो
येगमना सामर्थ्यात् स्वस्येष्टदेवतां मायारूपं भगवंतध्यातवती तदा भगवान् मायारूपः तांस्त्रीरूपां यशोदादितुल्यांकृतवा
न् मायेत्यसुराइतिश्रुतेः। नद्वैनानुभूत्याचवतीतिचनदाह। उपेत्य आत्मानं मायायायोषित्वेति आत्मानं योषितं कृतेत्यर्थः
तदा प्राविशत्। ननुतथाप्यज्ञाता स्त्रीकथं प्राप्तवतीतितत्राह कामचारिणीति कामं यथेच्छं चरतीति तथाप्रवेशेन रुणी
रूपंकृतवतीति पुरुषाननिवारयिष्यंतीति निश्चयः। यत्रयत्र कामप्रवेशाः तत्रतत्र प्रवेष्टुं शक्नोति अतो यथामूर्तिमतिका
म उद्दिक्तेवा प्राणिनामंधत्वमेवंतस्यामपीत्युक्तं। एवं सर्वव्यामोहनार्थं भगवत्कृतंतस्या रूपं वर्णयति। तांकेशेति द्वाभ्यां
स्वरूपन्वेषभेदेन मायाकृतमेवरूपमिति हिरण्याभरणांबरादिभिरेव तस्यामोहकत्वमुच्यते। केशबंधेति शकाम
ल्लिकायस्यांदूराद्दर्शनेन गंधेन च व्यामोहउक्तः बंधे मल्लिकाकृतनपतंति मल्लिकानरकाल पुष्पोपलक्षिका सौंदर्यं गं
धश्चतत्रैवप्रतिष्ठितो स्खलनितं यस्तनैरत्यमध्येनच सर्वबंधसहितसंभोगयोगिता निरूपिता। वस्त्रचात्तमंरसज्जनकं।
कंपितेयेकर्णाभरणेकुंडलेतयोस्त्विषात्रद्दुसंतियानिकुंतलानितैर्मंडितमाननमिति। मुखेसौंदर्यमोहार्थं निरूपितं। कर्णभू
षणमुपरिभागस्थं यातेन कुंडलयोरपि कांतिः। भूषणस्य सर्वोत्तमत्वं निरूपयतितस्याश्चेष्टामाह वल्गुस्मितेति सहजस्मि
ताभावाथवल्गुस्मितमित्युक्तं तत्साहितं यदपांगनिरीक्षणं कटाक्षदर्शनं नदप्यनेकविधमलसवलितादिरूपं तदाह बहुव
चनेन अपांगानां विशेषेसर्गोयत्र वीक्षितेषु अतः व्रजौकसां मनो हरंतीं व्रजस्थिताः विवेकरहिता भवंति। अनेनैव गोपैर्निवा
रणं प्रतिषिद्धं मनइत्येकवचनं सर्वेषां एकरूपत्वबोधनाय अतएव गोपैः सासम्यग्दृष्टापि न गोपीभिरेव परंदृष्टा तासुपू
र्णज्ञानवत्वोपि भगवप्रेक्षनं तद्रूपं मत्वा भगवच्चरित्रत्वात् घातकत्वमबुद्धा स्वभोगार्थं लक्ष्मीमेवाकारितवानिति ज्ञानवत्यः
नहि लक्ष्म्यां दासीनां वैमनस्यं संभवति तदाह गोप्य इत्युमागतां श्रियमेवामंसत नूनत्थैवच भगवान् रूपं संपादितवानिति

लक्ष्म्या असाधारणं चिन्हमाह। अंभोजकरेणेति उपलक्षितेति लीलाकमलयुक्तेन करेण अनेन रिक्तहस्तापि नैतापि निवारिता। रू
पिणीमिति स्वस्मिन्नावेशातिरिक्तरूपां तत्रापि प्रविविक्षुकामा न केनापि निवार्या अतो गोप्याः पुरस्कारमेव कर्तव्यस्य इत्य
तिन तासां बाधकत्वं सा गोकुलेपि बालकान्वेषणार्थमेव प्रवृत्ता न तु साक्षाद्भगवत्सन्निकटे स्वतो गतेत्याह बालग्रह इति बालान्
गृह्णातीति बालग्रहः भगवांस्तु न बाल इति तत्र तस्या नाग्रहः तत्र गोकुले शिशून् विचिन्वती विचरत्येव प्रवृत्ता जाता। ननु कं
चिन्मारितवती भगवतो रक्षकत्वात्। तदा भगवान् स्वनिकट एव तामानीतवानित्याह यदृच्छयानंदगृहे बालं ददर्शेति भगव
दिच्छाव्यतिरेकेण सर्वैरपि तत्र गमनमशक्यं। नन्वेषा कुचिमादुष्टा कथं भगवन्तं दृष्टवतीत्याशंक्याह असदन्तकमिति
असतामन्तको मारकः तांश्च दृष्ट्वैव मारयति। अतो मारणीयानामपि दर्शनं न बाधितं। नंदगृहेप्यसन्तो भगवता निवारणी
याः तस्या बालाविष्टचित्ताया तत्र विचारो न जात इति सूचनार्थमाह बालमिति। तथाप्यलौकिककान्त्या कथं न विचारो जात
इत्यत आह। प्रतिच्छन्ननिजोरुतेजसमिति प्रतिच्छिन्नं स्वेनैवाविच्छिन्नं प्रतिकूलार्थं बाधनं निजं यदुरुतेजः वैष्णवतेजसि प्रक
टे असुरघातकं तदितिरिदं रक्ष्यमाणानिवर्तेत। सर्वथा कातितिरोधाने यशोदादीनां भयं स्यात् अत आह उर्वीति यावता तस्या-
आगमनं संभवति। तावत्तिरोधानं। भगवतः क्रियाज्ञानशक्ति अतिरोहिते सर्वदा प्रकटेपि न तदुपयोगात् ततः कथं ताभ्यां
न निवारितेत्याशंक्याह तल्पइति तल्पे शयानो बालकः क्रियारहितो भवति। अवस्थायां क्रियाशक्तेस्तिरोभावः ततः उच्छूनत्व
लनेन सह क्रिया आविर्भविष्यति ज्ञानशक्तेः प्रकाशः सहजो यतो ब्रह्मविदामपि ज्ञाने सति तद्भगवति स कथं न बाधक इत्याशं
क्याह

॥अथ द्व्याश्रयनामधेयस्य महाकाव्यस्य
त्रयोदशः सर्गः प्रारभ्यते ॥ श्रीरस्तु ॥

DR BHAU DAJI
डाक्टर भाऊ दाजी स्मारकम्
MEMORIAL

ॐ अर्हं॥ ॐ नमः सर्वज्ञेभ्यः॥ अथश्रीहेमनंदाचार्यविरचितस्यव्याश्रय
नामधेयस्यविंशतिसर्गात्मकस्यमहाकाव्यस्यत्रयोदशसर्गःप्रारभ्यते॥
श्रीः॥ राज्ञोरक्षोनिकायेशोरैनिकायानपूरयत्॥ माणिक्यनिचयांश्चै
कदृषन्निश्चायलीलया॥ १॥ अनिछन्नन्नसंग्राहेप्यविघ्नंपत्तिसंस्थय
॥ सनंदयुक्तनेभूपमकृत्रिममसेवत॥ २॥ यज्ञरक्षणेसयत्नोभूत्स्वप्नेप्य
प्रश्नयान्वयुः॥ राक्षसोयत्प्रसादंराट् तेनायाचित्रिमंन्यधात्॥ ३॥ सवि
श्नविधिनाध्यादावपिसांतर्धिराज्ञया॥ स्यक्तसंकुटनोसांकोदिनंनृप
मरंजयत्॥ ४॥ नीतिप्रतिश्रुताश्रोतुंराजेकाकीजनश्रुतीः॥ सार्तीनाम
र्दिकांहर्तुंछन्नोरात्रावयाचरत्॥ ५॥ सास्मृतीनांमिथोयूत्याज्जूत्यावा
कुसमितिंनृपः॥ स्थानेज्ञस्यैकाप्यपश्यत्कीर्तीश्कर्हेतिसातिमान्॥
६॥ संपीत्यामत्रसंगीतोकचित्स्वगुणकीर्तनां॥ शृण्वन्नास्थयात्तंके
नान्नपक्तिमवस्थितिं॥ ७॥ प्रव्रज्येज्याजुषामास्यासमज्यास्वस्ययाच
सः॥ विद्याभृत्यान्कचित्पश्यन्मेनेचर्याफलंमहत्॥ ८॥ निषद्यायां
निषद्यानिपत्याशय्याजुषश्चरान्॥ सोज्ञासीछुद्मकृत्यापःस्थिरमन्ये
त्ययाकचित्॥ ९॥ जनेच्छाकृत्येजिज्ञासुःकापिगूढाकृतिक्रियः॥ तृ
ष्णांयाज्ञांकृपांश्रद्धांभांतद्धींचसनिर्ममे॥ १०॥ मृगयापरिसर्येछुरिव
च्छन्नपदःकचित्॥ परिचर्याकृतोटाट्यांजज्ञेटाटांपरस्यच॥ ११॥ जा
गर्ययानिशाधस्यज्ञात्वेहांजागरावतां॥ प्रशंसांतज्जुगुप्सांचकुर्वन्स
निरगात्पुरात्॥ १२॥ क्षमांभिदाच्छिदाभीषांसोसिभूषोप्यलंघयत्॥
पूर्वाङ्गुतकथाचिंताचर्चापूजास्पृहापरः॥ १३॥ अदोलातोलचित्तःसो
प्रमा ःकुंबाश्चलंघयन्॥ चित्रकामनयाप्रापनदींत्रात्मीमवेदनः॥ १४॥
वंदनोपासनेकृत्वासोंजलिग्रंथनादिभिः॥ पादाभिघट्टनोद्रूर्मिश्रंथ
नामुत्ततारतां॥ १५॥ आश्चर्यान्वेषणेछ्याचार्तपर्येषणायाचसः॥ परी
ष्ट्याध्येषणाभाजांचाटत्तीरेनधीष्टिकृत्॥ १६॥ कुधाकाकयुद्धकेकुं
जेथाभीःसभीतिदा॥ समसंपद्विपद्भूपइतिदीनंवचोश्रृणोत्॥ १७॥ ना
थोऽप्समसिकिमक्रीमांक्रीतिंत्यक्त्वामयाकृतां॥ व्यावभाषींव्यतीहांच
व्यतीक्षांनस्मरन्निव॥ १८॥ अद्येवाजीवनिर्मेस्तकयावद्धीक्षेवराक्यहं॥

ग्लानिहानीननेनाथम्लानिज्यानीकुलस्यच॥ १९॥ काकारिःकांतक
पूरेकस्तूर्याकाचकारिका॥ काकृतिश्चंदनेकृत्याकागरोस्त्रक्षुकाक्रिया
॥ २०॥ इतिपृष्टस्यप्रत्येकंसर्वेस्कक्तंपुरातव॥ स्मरंत्यहर्ाम्यहंवह्निवेशि
कांकासिकाद्यमे॥ २१॥ ममैधोभक्षिकोत्पेदेधारयामीक्षुभक्षिकां॥ यां
तेतांमुंचमेंतायत्वदापद्विपूचिका॥ २२॥ अरोचकःकारिकायांजीवि
तेभाषणेचमे॥ पयःपानंस्करवंप्रेत्यकरिष्यामित्वयासह॥ २३॥ राजाच्छा
दनवस्त्राप्राङ्गंदनीरमणीषुया॥ प्रसादकारणात्सातेयायांप्रपतनं
नवा॥ २४॥ भोजनाच्छादनेलुब्धाप्राप्तेप्रस्कंदनंत्वयि॥ एधोत्रश्चनगो
दोहनीभृत्स्थास्यामिकिंत्वहं॥ २५॥ उषाकरेप्लवानहेसंचारेगोचरे
व्यजे॥ वहाभस्कंधवज्ज्रास्यमक्षिकाव्रजसंकुले॥ २६॥ खलस्यमृत्या
र्निगमेकूपेस्मिन्नापदापणे॥ त्वंवेक्ष्यस्यहमीक्षिष्येधिकृस्त्रियावक
चेष्टिताः॥ २७॥ सत्लाकषाधानिकषामभासोकुलयाःकषः॥ स्कभगोपस्थि
तापन्नज्वलन्निपकदारुणा॥ २८॥ दशावनायोआरामान्नद्युत्तारवतारभा
क्॥ वेष्यवस्त्रारयुङ्मागाद्विघ्नःकोप्यथचंचलन्॥ २९॥ शुक्संहारःकृपा
धारगुणावायोथभूपतिः॥ वचःकुंजलतोद्याविश्रुत्वेत्यभिससर्पसः॥ ३०॥
तत्रस्वदारसंतुष्टान्यायाध्यायोददर्शसः॥ अजारवेष्टितंद्वंद्वमवहारा
लयोपमः॥ ३१॥ उंचेश्चुक्काखरानायगतमीनातुरंनरं॥ क्षरत्कधोदंक
रसोपमस्मितभृनाखनः॥ ३२॥ उदकोदंचनीकस्त्वमत्राखविषमेतंट
स्वभासाखनिकवकान्व्योमाखानंचपूरयन्॥ ३३॥ स्कलभापदिदेशे
स्मिन्महाखनिकदुर्गमे॥ श्चुनिम्लायतिखदीनांविषयःकान्वियंचते
॥ ३४॥ यच्चानीषत्करंकृत्यंतत्रापीषद्वचंत्वया॥ स्कवचंडुर्वच्चमपिसज्ज
नैर्हिंसतांपुरः॥ ३५॥ ईषन्म्लानंभवंस्वार्तंभवंवाद्दुःस्थिरंभवं॥ कस्मा
त्त्वयात्वदात्यार्यदीषदाढ्यंकरोस्म्यहं॥ ३६॥ स्कविक्लवंकरःकच्चिदसि
दुर्विक्लवंकरैः॥ द्विड्भिर्दुःशासनैर्दुर्योधनैर्दुर्दर्शनैरथ॥ ३७॥ अनीष
च्छासनोदुर्धर्षणोदुर्मर्षणापिवा॥ मयास्कशासनस्नेरिदुरुत्थानंन
त्त्वया॥ ३८॥ ईषद्दानंमयानीषद्दानेपित्वत्कृतेसरंवा॥ स्कयानमस्कया
नेपिदुर्ज्ञानंतद्वदेहितो॥ ३९॥ तेजोदुर्दर्शोदुर्धर्षमूचेसापीतिभूपतिं॥
शृणुदुःशासदुर्योधदुर्मर्षाशोषमावयोः॥ ४०॥ मर्त्यलोकात्कदायात

एष आयामि नन्वहं ॥ गमिष्यसि कदा तत्र गच्छाम्यय महं ननु ॥ ४३ ॥ आया
तं पश्य यांतं मामित्यन्योन्योक्तिशालिभिः ॥ नागैरस्ति पाताले नाम्ना भो
गावतीपुरी ॥ ४२ ॥ कदागा अयमागांकर्थेष्यस्य ष्याम्यसौ विभो ॥ इतीश्
लापवांस्तत्र रत्नचूडास्ति नागराट् ॥ ४३ ॥ शंखपालकुलोत्तंस त्वमायासी
रणे यदि ॥ देत्यान्जेषमित्यूचे स्वयं वास्कि नापियः ॥ ४४ ॥ यद्यधीषे प्रत्
ष्यामहमिति नित्यं प्रशासितुः ॥ नाम्ना कनकचूडोहं पुत्रस्तस्य महौजसः ॥ ४५ ॥
यद्येष्यति गुरुश्छंदो ध्येष्येन्वेच्छो रमेष्यति ॥ श्वोध्येष्येतर्कमप्याश्विस्कृ
क्तानानमहर्षयः ॥ यद्यादेक्ष्यस्यथाशंसे धीयीय निखिलागमान् ॥ तंचे
त्प्रसन्नः सिद्धामेविंद्येति गुरुमस्तवं ॥ ४७ ॥ अद्य यावज्ञ्शामदा यावज्जीवं
न्वदास्यसि ॥ प्रीतिं ममेति संतुष्टा गुरुर्मां पर्यपाठयत् ॥ ४८ ॥ अतीतायाष्ट
मीतस्यामनध्यायो जनिष्यत् ॥ यापि चागामिनी तस्यामनध्यायो भ
विष्यति ॥ ४९ ॥ नद्गंताध्याय आवेशमास्यावरार्धे पि संहितां ॥ गुणयिष्यामि
तां तेवंब्रुवन्गुरुमरंजयं ॥ ५० ॥ योयं हेमंत आगाम्याग्रहायण्यास्ततो वर
॥ पुष्पिष्यंति वना यानेलवल्यः सर्वतोपि हि ॥ ५१ ॥ आगामी पौषमासो यो
दशरात्रोस्य योवरः ॥ तत्र कर्तास्महे युक्ता मित्रैरुद्यानिकोत्सवं ॥ ५२ ॥
त्रिंशद्रात्रोय आगाम्यवरे तस्यार्धमासि तु ॥ श्रोतास्मि हि गुरोर्व्याख्यां पृ
थग्व्याख्याहितन्मम ॥ ५३ ॥ त्रिंशद्रात्रो य उक्तोस्यावरे पंचदशाहके ॥
न स्वप्तास्मीति दमनः सद्भाध्याय्यब्रवीन्मम ॥ ५४ ॥ अयमागामि मास
स्य परतः पर्ववासरात् ॥ पठित्वा भवितासिद्धो लवलीर्दर्शयिष्यति ॥ ५५ ॥
अदर्शयिष्यो लवलीस्त्वं तक्षककुलाग्रवत् ॥ अत्याश्चर्येणकस्योदपा
दयिष्यः सचेतसः ॥ ५६ ॥ दृष्टस्त्वं कुह कस्यार्थे तद्दातान्यश्च भिक्षुकः ॥
अप्यद्रक्ष्यत्सचेदप्यास्नास्यदृष्टानतुत्तमु ॥ ५७ ॥ प्रत्यच्छास्यः कथंमि
थ्येन तद्विगर्हामहे वयं ॥ कथं प्रतीयाच्छ्रद्धत्तेन्योपि वेतितमब्रुवं ॥ ५८ ॥
सापि मामब्रवीदेवं जातु त्वं द्रुजनायसे ॥ अपि त्वं विब्रवीष्यस्मान्न हाग
र्हामहे वयं ॥ ५९ ॥ कथं हसेन्यंकुरुषे मर्मास्प्राक्षीरुपारुजः ॥ परित्यक्ष्य
सि साधुत्वं दौर्जन्यं श्रयिता सि धिक् ॥ ६० ॥ भुजंगमः स कोनाम यो स्मा
न्द्विष्याद्दुसिष्यति ॥ न श्रद्दधक्षमेवास्मान्न विरोत्स्यति मिषच्चयः ॥ ६१ ॥
न श्रद्दधनक्षमेवा सुगाहमपि दुर्मते ॥ किं भवानेव मस्मास्क ब्रूयाच्चे
द्विष्यते यवा ॥ ६२ ॥ न श्रद्दधनच महं लवलीर्दर्शयिष्यति ॥ हे मं तेकिं

किलेत्थ क्विदौर्जन्यव्यंजिका तव ॥ ६३ ॥ भार्या मेत्र पणो यत्र श्रद्दधेनक्षमे
ष्यहं ॥ अस्मिंल्लोके स यो मां हि विवादेन विजेष्यते ॥ ६४ ॥ अथाह मब्रुवं तं न
श्रद्दधनक्षमेन्वतव ॥ मिषेत्कोपि मया जातु गर्वी वा विवदेत यत् ॥ ६५ ॥ मेव
र्येदि विवादी खं हारयेयमहं यदा ॥ तदंगीकृत एवायं त्वत्पणेन पणो मया ॥
॥ ६६ ॥ धिग्यत्रे त्याक्षिपेर्नस्त्वं तर्जेर्वा यच्च यत्र वा ॥ प्रगल्भेथा जयेर्यच्च नस्त
मे श्रद्दधेन तत् ॥ ६७ ॥ चित्रं यत्रैवं जल्पेस्त्वं कुप्येर्यच्चेति वादिभिः ॥ स्वैर्नि
षिद्धौ कलहावां प्रतिज्ञाय पणं स्थितौ ॥ ६८ ॥ चित्रमंधो द्विमारोक्ष्यत्स्वयं
यदि जयेद्धिनः ॥ एवमावां प्रजल्पंतौ ततो निजगृहं गतौ ॥ ६९ ॥ एषापि ह्य
रंयन्नो तहारयेयं मृशन्निति ॥ तेनाह्नोन्यदोद्यानेलवलीं द्रष्टुमभ्यगां ॥ ७० ॥
॥ लवल्याः प्रेक्ष्य पुष्पाणी स ध्याप्यं हतमाय्यसौ ॥ प्रदर्शयेदपि फलान्य
पि कल्पद्रुमानयेत् ॥ ७१ ॥ करिष्यसन्यदप्येषशक्तो दमनकश्छलं ॥ संभा
वयामि याचेत पणं म्लानिं चदास्यति ॥ ७२ ॥ अथोचे दमनः संभावया
मि लवलानियत् ॥ पश्यं दर्तुं पणं चेन्छेर्न मां निंदितुमिच्छसि ॥ ७३ ॥
अयाहीनः स्माह कोपि यात्रां वांछति कुल्लडः ॥ वांछेदागमनं वात्र यस्य
वारः स गच्छतु ॥ ७४ ॥ नागेंद्र मन आहूयाथोचे वारस्तवैष मः ॥ यदि गच्छे
द्भवांस्तत्र जीवेन्नागकुलं ततः ॥ ७५ ॥ मां सोप्यूचे त्वचेत्त्वं यास्यसि मो
क्ष्यामि ते पणं ॥ हि मघ्नं वानयस्यूषं चेत्ततोपि त्यजाम्यहं ॥ ७६ ॥ चेन्ना
जेषीर्न मादिक्षस्तन्मे श्रद्धानयेयमु ॥ उंषं कच्चित्पणं मुंचस्फत्केत्यत्रा
हमागमं ॥ ७७ ॥ न दिच्छाम्यनुमन्येथाः प्रार्थयेगच्छ संप्रति ॥ अत्रोषार्थं
प्रवेक्ष्यामि कूपे वत्स्यास्यमक्षिके ॥ ७८ ॥ सहैव नय मां कुर्याः प्रसादमि
ति वादिनी ॥ कूपप्रवेशो विघ्नायं वल्लभा मे स्फलोचना ॥ ७९ ॥ संध्यामर्चे
त्विनं चार्चेद्दिहासीनाथ गच्छतु ॥ रात्र्यंते स्मिन् भवान् किंमे चिंतयाहि
मु मूर्षतः ॥ ८० ॥ अथ भूपस्तमित्यूचे रक्षेः स्वं रक्षचप्रियां ॥ कुर्यां कुल्लड
यात्रां कि मुतोषं तर्पयाण्यहं ॥ ८१ ॥ आख्याहि कुल्लडः कोयं ब्रूयास्त
स्य च चेष्टितं ॥ धेहि स्वास्थ्यं न भीर्धेयाद ध्याश्वानुमतो मुदं ॥ ८२ ॥
उंध्वींमुहूर्तान्मद्दत्तं प्राप्नुयास्त्वं स्वमीप्सितं ॥ गच्छ स्ववेश्म द्रष्टव्यः स्व
लोकस्त्वं स्मनंदय ॥ ८३ ॥ नागो थोचे स्म श्रृण्वेतत्कालो मे शंसितुं त्वयि
यथाभूत्समयो गंतुं नागानां कुल्लडं प्रति ॥ ८४ ॥ नागान्प्लावयितुं वेला
जयस्येति विचिंतयन् ॥ प्रचेतावरदः सोगात्सातालं कुल्लडः फणी ॥ ८५ ॥

उंचुर्नागास्त्वमेत्येतिकालोयंयज्ञयेद्भवान्॥ समयोयदवेल्लश्चनवेला
यन्निमज्जयेत्॥ ८६॥ त्वमेवार्हश्चशक्तश्चभारोवाह्यस्त्वयैवनः॥ त्वमे
वाज्ञापयेरस्मांस्तदादिशकृतंक्रुधा॥ ८७॥ झल्लडस्माहकश्मीरेष्ववश्यं
स्थायिनामम॥ उत्तरायणमहेगाम्यर्चादाय्यनुहायनं॥ ८८॥ अवश्यगे
यंगाथानांगीतैर्गेयश्चभक्तिमान्॥ वारेणैकोस्त्कवोनान्वेत्स्लावयिष्यैरसा
तलं॥ ८९॥ वोदात्वमस्मदर्चायाजीयाजीवेतिवादिनः॥ झल्लडस्तान्विस्त
ज्यागात्कश्मीरान्नहिमदुर्गमान्॥ ९०॥ क्ष्मामप्युत्पाटयामेवंवादिनोयं
पुराहयः॥ माकुपद्झल्लडइतिभीतावारयुतेप्ययुः॥ ९१॥ मास्मधाक्षीर्डिमं
मेतिहिमध्नाषायमादिशत्॥ दमनोमास्मगृह्णान्मेदारानित्यागमंत्वि
ह॥ ९२॥ तत्पतित्वात्रकूपेहमथ्रामोपोपिचांतरा॥ वज्रास्यमक्षिकाद्र
पणोभविष्यामिस्फरवीक्षणात्॥ ९३॥ तवोषंदेहिदेहीतिददामीतिवद
न्नथ॥ धेहिधेहीतितनमधान्नृपतिःपाणिनाभुजं॥ ९४॥ याहियाहीति
यास्यंनिमक्षिकाध्वनिनित्यथ॥ राज्ञाहन्यस्वहन्यस्वेतिजघ्नेतदवेतसः
९५॥ नश्यतनश्यतेत्येवनश्यथेतीवतस्थनो॥ उड्डयस्वोड्डयस्वेत्युड्डु
यंतेस्माथमक्षिकाः॥ ९६॥ तिष्ठततिष्ठतयूयंस्थेयास्तेत्स्फरगंब्रुवन्
॥ असंतरकरोत्प्लावंकूपेनिर्मक्षिकेन्नृपः॥ ९७॥ बिभृध्वंबिभृध्वमिति
बिभ्रीध्वमितिवादिनी॥ भृत्योषेणघटींभूपोझटित्फदपतन्नतः॥ ९८॥
आदत्स्वा दत्स्वइत्येवमाददीध्वमितिब्रुवन्॥ नागायोषघटींसाद
त्समंतनान्यतोययौ॥ ९९॥ व्योमादादतिरःकूपमटत्याड्श्वमक्षिकाः॥
पतोत्पतरसेत्फच्चैरयतंतोषरक्षिकाः॥ १००॥ अथाहनागोराजानंजग
ज्जयसिरक्षसि॥ शास्मीत्यधिकरोषित्वंप्रसीदेहिरसानलं॥ १०१॥ संग
च्छस्वघमोदस्वश्लाघस्वेत्यच्छुसिष्यति॥ नागलोकंसमयोपिनेत्रंदो
लय्युपागते॥ १०२॥ आहतेभिन्नउच्छिंनइतिवर्त्मनिबाधते॥ उपार्थय
दिमंकोपिसापिहानिस्त्रंवैवहि॥ १०३॥ राजार्थेत्यवदघ्रूयंयात्तसिध्मत
नंदत॥ इतीहध्वेयइक्षार्थंतत्रादेक्ष्यामियद्यथा॥ १०४॥ आगृह्णीयोप
रुंध्वावरुंध्वेतिप्रयतध्वउ॥ किंमयीतिवदन्रक्षार्थदिदेशेतिराक्षसा
न्॥ १०५॥ संगच्छध्वंनिषेवध्वमयध्वंचपुरःपथि॥ इतीहध्वेमयियथा
यूयंबर्बरकादयः॥ १०६॥ संगच्छध्वंनिषेवध्वमयध्वंचपुरोध्वनि॥
इतीहध्वंतथैवास्मिन्मित्त्रेमेप्राणवल्लभे॥ १०७॥ खलुक्कभित्वाभी

त्वालमित्यालापाःक्षपाचराः॥ परिवृत्यसभार्यंतंपातालंप्राविशन्नथ॥
१०८॥ अस्मिन्नलंविहरणेनखलुस्थितेनातिक्रम्ययद्गगनमिंडुरना
प्यचास्तं॥ आरादहंसरिदतिक्रमणेनचेतिध्यात्वानृपःपुरमभिप्र
रितःप्रतस्थे॥ १०९॥ नेत्रेनिमील्यहसतांवदतांप्रकाश्यदंतांश्चमूल
कपणाद्यपमाययातां॥ मौग्ध्योद्यमोनरपतिःपथिकच्छियूनांपश्य
न्नययौनिजमलक्षितएवहर्म्यं॥ ११०॥ श्रीः॥ इतिकोविदवृंदवंद्यैः
श्रीहेमचंद्राचार्यैर्विरचितेद्व्याश्रयनामधेयमहाकाव्येत्रयोदशःसर्गः
संपूर्णः॥ श्रीः॥ अथचतुर्दशःसर्गःप्रारभ्यते॥ श्रीः॥ इत्याटमाटंनि
शिकर्मकृत्वाद्भुतंयथावेश्मनिपूर्वमायां॥ सरात्रितुर्येप्रथमंप्रबोधमान
र्चदेवान्गुरुमग्र्यआसं॥ १॥ गजंप्रभातेप्रथमंप्रपद्यपूर्वंसमारुत्यहयं
कदाचित्॥ अग्रेधिरुत्याथवशामटन्सनाज्ञाय्युषासंचरताजनेन॥ २॥
वेत्यन्यथाकारमशेषमेवंकारंकथंकारमिदंरहोनः॥ तत्कोपिविद्याधरएष
इत्थंकारंजनैरात्रिविहार्यतर्कि॥ ३॥ जनोन्यथाकृत्वकृज्जूक्तिरेवंकृत्वाक
थंकृत्वकृतंस्फखीस्यात्॥ छलोन्मुखंशाकिनिकाद्यपीत्थंकृत्वानृपोमंत्र
कृदन्वशात्स॥ ४॥ योगिन्यवंत्याअपरेद्युरेकायोगिन्यशंकंतमवोचदेवं॥
वयंयथाकारमहोतथाकारमप्यटामस्तवकिंत्वनेन॥ ५॥ किंशाकिनींका
रमुनःशपेःस्वाइंकारमत्रासिनभोज्यमत्र॥ नभोक्ष्यसेभोगमथेहमृष्टं
कारंमुधायास्यसिचर्वयानः॥ ६॥ विलासिनीनांपिबसीहमृष्टंकृत्वान
किंगीतस्कधांहताश॥ किंयोगिनीदर्शमिहभ्यराध्यस्त्वंवैरिणीवेदमिवा
तिमूढ॥ ७॥ यदिच्छसिस्वस्यस्फखानियावज्जीवंचिरायोदरपूरमास्व॥
तच्चर्मपूरंननुदेहियावद्देवंबलिंनःपरिखादिनीभ्यः॥ ८॥ रुष्टास्फचा
स्मास्वभिवर्षिताब्दोनसिंधुपूरंनचगोष्पदप्रं॥ नकंबलक्नोपमहोनचे
लक्नोपंचदेशोतवराजजाल्म॥ ९॥ मेघेवगात्रात्पुरुषात्यरस्थस्नायंत्यद्द
ष्टेस्वदनायपिंषन्॥ कःशुष्कपेषंकउरूक्षपेषंकश्चूर्णपेषंचभवेन्नगर्त्यः
॥ १०॥ करोष्यदश्चाकृतकारमुच्चैर्निमूलकाषंकषसीहयन्नः॥ नयोगिनी
स्तोषयमूढजीवग्राहंनगृह्णंतियथाहितास्त्वां॥ ११॥ समूलकाषंकषितुं
समूलघातंनिहंतुंद्विषतोसिघातं॥ क्षमंयशोवर्मन्नृपंस्वपोषंपुष्टंचयो
गिन्यनुदत्तशक्तिं॥ १२॥ त्वंमित्रयित्वार्चयकालिकाद्याएत्योज्जयिन्यां
पुरिभक्तियुक्तः॥ यद्यात्मपोषंधनपोषमश्वपोषंपुपुक्षस्यपिवंधुपोषं॥ १३॥

तांस्माहराजेत्फदपेषमाज्यपेषंनुपिंषन्सगिराथमृद्धा। कालींकरग्राह
मथस्वहस्तग्राहंयशोवर्मन्नृपंजिघृक्षुः ॥१४॥ योवर्तयन्वः करवर्तमर्चा
गंधाढ्यचर्चामथहस्तवर्ती। इंवर्ततेवः किलहस्तवर्तैरक्ष्यः सयुष्माभि
रवंतिनाथः ॥१५॥ सक्रोंचबंधंममगुप्तिबंधंबध्नानचेन्नंक्ष्यतिजीवनाशं।
प्रेष्यः सवः पूरुषवाहमाज्ञांवोदाहृथातेहिनयद्यवेत ॥१६॥ मयासपूरिष्य
तऊर्ध्वपूरंरणेनशुष्येद्यदिवोर्ध्वशोषं। मंस्येतदावोमहिमोरुपूज्यास्तदा
चयूयंममभातृपूजं ॥१७॥ तद्गच्छतत्राहमसावुपेमियूयंनचेन्नंक्ष्यथक
कनाशं। ल्वयाइुपस्कारमसावसिर्वस्तदानसः शुस्फपदंशमत्तुं ॥१८॥
श्रुत्वापदश्यच्च्यतिनोनसासिरसिप्रहारंचविजेष्यसेस्मान्॥ सहास
मुच्चकेतिरदोपपीडमोघंदशंतीदिविसोत्सपात ॥१९॥ नित्रापरोधंविसृ
शन्विधेयंगृह्णन्नृपासिंस्वकरोपकर्षं। ग्रामानुरोधंपुरसीमरोधंद्रा
इ्मेलयन्सैन्यमथप्रतस्थे ॥२०॥ शैलान्वलैर्मृ ध्नुपपीडमस्यन्
कुर्वन्नृपानशासनकर्षमग्र्ये। कोशाष्टकोत्कर्षमहन्यहन्यच्छिद
त्मपंथानमनूनशक्तिः ॥२१॥ आरोहिणोंसेषथंकेशपंक्त्याग्राहंभ
टाअत्वरयंस्तथाश्वान्॥ कोशेयवाकोशयुगेनवाब्धांमन्युत्कर्षमिडा
धिरुरोहरेणुः ॥२२॥ शय्यातउत्थायमयुः किरातायत्किंचनारोहमु
पासितुंतं। नृपोपिचव्यालपतिस्मतान्भ्रूविक्षेपमुत्क्षिप्यशिरः
प्रसन्नः ॥२३॥ स्वहत्सेषमायद्भिरगान्प्रवेशंप्रवेशमुच्चैर्विषमप्र
वेशं। वनंवनंवेशमरण्यपातमापातमापातमथापगाश्च ॥२४॥
सरःसरःपातमपश्चपादंपादंप्रपादंचतटंतटंडाक्। द्रुमंद्रुमंस्कंद
मनध्वपादमास्कंदमास्कंदमनापतंतं ॥२५॥ फलाद्यवस्कंदमथो
त्फलद्भिः क्षणासमत्यासमलंमुहूर्तं। यामप्रतर्षेदतिवाः पिबद्भिः
सतेजहर्षप्लवगैर्नुरामः ॥२६॥ तर्षंचयामावपरेद्भिनामग्राहंमि
थोह्वायिभिरग्रसैन्यैः। सिप्रापयोपीयतमंक्षुनामादेशंसमावा
सभुवोगृहीताः ॥२७॥ ग्रामाग्रगेरुज्जयिनीत्यनुच्चैः कारंशनैः कृत्स
किमास्थतर्हि। रुद्धाचसातैर्ननुकश्चिदुच्चैः कृतेत्यथप्रत्यवदन्नृ
पाग्रे ॥२८॥ डाकृष्टष्वतः कृत्यपयांसितिर्यक्कारंसमावासमथानि
युक्ताः। तेपार्श्वतः कारमिभांश्चतिर्यक्कृत्वाश्वशालाजगदुर्नृपा
य ॥२९॥ स्वाकृपार्श्वतोभावमुपेत्यनानाभूयांकतोभूयचवारवध्वः॥

आवासमभ्यापतनोस्यनानाभावंस्थिताः श्रीवदभानुपार्श्वे ॥३०॥
भीरून्विनाकृत्यवलानिनानाकारंविनाकारमथान्यकार्यं। क्षांतेर्वि
नाभूयनृपः सनानाकृत्यादिशान्भंक्तुमवंतिवप्रं ॥३१॥ सैन्याद्दिनाभा
वमथद्विधाभूयचद्विधाकृत्यचकंपियंत्रं। ग्राव्णोद्विधाकारमिहाय
तंतनचद्विधाभावमधाशभक्तो ॥३२॥ चरन्नुस्तदाज्ञामनुकेपितूष्णी
भावंकुशीपाणयआशुवप्रं। तस्थोययाद्दिपिजनोपितूष्णीभूयैव
तत्साहसदर्शनेन ॥३३॥ केप्येकशोपिप्रभुकार्यमन्वगभावंविदध्याम
समेषिणोयुः। अमूनवेमेत्यभिकांक्षिणोन्वग्भूयान्वमर्पन्नपरंनतू
र्णां ॥३४॥ नञ्जशाकत्वारभनाभ्यधृष्णोदासीद्विषंहजघेटहतिस्म। मिथो
विलंभरवनितुंसमर्थोवप्रंभरोयोनमनाक्कजग्ले ॥३५॥ अपारयत्वा
क्रमदध्यवास्यदविघ्नालंक्षमतस्मचाज्ञात्। प्रैषीदवेदीद्युयुजेविदन्न
संभाषितुंतंनृपतिर्नमम्लौ ॥३६॥ नत्रडितंकर्तृभिरात्मभर्तुःसमेत्यद्व
ड्रैर्युवभिः क्षणाद्य। इःस्थैरयावंतिभटैः सवप्राध्यारोत्यभीतैरणतूर्य
वाद्यात् ॥३७॥ तेप्ररिताः पैंगलकाण्वजैह्वाकातादिभिर्हारितकातयु
क्तैः। त्रातुंपुरींधानपतींनुराङ्गपतींततः सोपगवाः प्रजक्कुः ॥३८॥ अत्रां
तरंदैत्यभिदस्तमाज्ञादादित्यआदित्यमयुंक्तकर्म। विधातुमादित्य
समः सबार्हस्पत्यान्नृपोवारितयाम्यकर्मा ॥३९॥ अथादितीयंस्तमये
त्रवानस्पत्यादिवात्सत्यतमोग्रमिष्टः। अबान्ध बाहीकपदार्थसार्थ
याम्यानुकाल्यमथोनुकिंस्वित ॥४०॥ आग्नेयरुग्राडथपार्थिवाम
प्यपार्थिवीवीक्षितुमुज्जयिन्याः। बहिर्निवेश श्रियमंगरक्षावोत्सो
दपानावपिवर्जिनागात् ॥४१॥ देवींसमेबाध्रकयिबाध्रकयाश्वत्थामोइ
लोमेरुपयुक्तनीर्थां। सिप्रांययोदेवमसिंदधानः श्रियंचदेव्यांमहि
मापिदैव्यं ॥४२॥ षाण्मातुराभाद्विरयपंभांसस्त्रिवेदवंद्यांतटिनीमद
न्मसः। स्त्रैणंबलिंपांचकपालमास्वादयन्नतोपश्यदपोस्नमारान् ॥४३॥
स्त्रीलेपिचाग्न्यादनिलंघ्यपुंस्त्वस्त्रैणामियाजल्पतियत्रराजा। नद्यागि
नीद्वंदमितिव्यबुद्धा शृणोद्विरंचेत्यनवद्यपोस्नः ॥४४॥ गव्यपुरोदर्भम
यंचुलुक्यंकृत्वातथाकीलयलोहकाले। द्राग्गार्ग्यगार्ग्यायणदाक्षि
बाहव्यादंबिमंत्रैर्नयथैषरक्ष्यः ॥४५॥ त्वंसैंद्रवर्मिसहचाक्रवर्मणना

ज्जबाध्कादिकधनविभ्यां॥ पानासिंचेडुज्जयिनीपतिंतत्कार्णिक्षिपत्रा
त्मणधनविघ्नः॥४६॥ न खल्वयंब्राह्मणधनवांभीसांभूयिभोर्यीनत्वना
मितोजिः॥ नौदिर्नशाल्ंकिरथोनषाडिर्वयासकिनौपिनवाडुल्विां॥४७॥
नबैंबकिवारुडकिर्नसौधातकिर्ननैषादकिरेषनापि॥ किंतुप्रनापीजय
सिंहएषहंतुंयतध्वंनदिह्याग्रमंत्रैः॥४८॥ चांडालकिंचंडियथाथकामो
रकिंसवैयाघ्रकिमाशिथ्रप्राक्॥ विभज्यपोनर्भवमाग्निशर्मक्युदारना
नांडमयोयथावा॥४९॥ भीमस्यपोत्रंजयकेशिनश्चंदोहित्रमेनंनतथा
त्सिकिंतु॥ हनप्रभावापवमानपारस्त्रेणयसूनोरिवमंत्रजातैः॥५०॥
स्वार्याहिनःपारशवाविदास्ते सगार्ग्यवात्स्याश्छलिताःपुरायं॥ यङ्क
पओवाग्निरिवप्रनापीसंस्पृश्यमानोपिदहत्यसौनः॥५१॥ सहैवमा
धव्यककाप्यवोध्यवाभ्रव्यवातंड्यवतंड्यपत्यैः॥ ध्यांसोयशोवर्मनृ
पंग्रहीनाधुनानचेच्छकुथहंतुमेतं॥५२॥ कौंजादिगणादिकयन्यकौं
जायन्यादयःकष्टमहोअमूभिः॥ तंत्त्रसंतातिमृशन्समक्षीभूयेत्थ
थाद्कास्तमताश्चुलुक्यः॥५३॥ कौंजायनानांश्चयथाग्रंवर्षराणायना
नामथमाययान्वित्॥ शांखायनाश्वायनतोंन्वयावतज्ञात्वानिगृह्णामि
ततोप्यहंवः॥५४॥ वित्रस्तशापायनबंधुभारद्वाजायनाद्याश्चममारसंत्यः॥
भार्गायणाद्युङ्कयमुत्पतंत्योयोगिन्यएयुस्तमथास्त्रहस्ताः॥५५॥ ना
डायनेरप्यविवर्जिताआत्रेयायणैरप्यहतास्तपङ्किः॥ चारायणैरप्यवि
चारिताश्च गार्ग्यायणैरप्यविबाधितानः॥५६॥ अन्यैश्चदाक्षायणहा
रितायनाद्यैरनुन्नास्कदसीतिव श्रयः॥ कौष्ठायनाच्चोस्तरसाचताः
कैंदासायनेश्याःक्षितिपप्रजक्रुः॥५७॥ दाभोयणैरप्युदितंस्मृतंशालं
कायनैश्चेतियदागसिस्त्री॥ प्रशासतांनांहइतिस्मरन्नप्युच्छकमा
शुप्रजहारभूपः॥५८॥ काष्र्णायनीवक्षभितागिनशर्मायणीवराणा
यनिकेवकिंवा॥ असीनिजल्पंस्यथतानिनंक्षः कोपादुदस्याकिल
तत्रकाली॥५९॥ किंशांनकायन्यहमस्मिशारद्वतायनीपार्वतिपत्य
थाकिं॥ किंपार्वतायन्युतशांसजवंतायन्यथासेतिजहासभूपं॥६०॥
जैवंतिवड्ढोणिवदद्यतिघतिघतिवश्चयाविरनेकरूपा॥ चौलुक्यरा
जंतरसातिशोवड्ढोणायनंसापिदधेस्त्रवर्षैः॥६१॥ काकुत्स्थवच्छक
जिताक्षणंराड्वासिष्ठवद्गाधिकृतेनवोंत्त्वैः॥ भैमेनकानीनइवावधू

तःश्वाफल्कदाशार्हसमस्तथास्त्रैः॥६२॥ यत्रैवणच्छागलशौंगवैक
र्णाद्यैःस्वयंवैश्रवणेनवापि॥ स्कंडुर्लभंरावणजित्समोजामाया॥ भ्रम
स्त्रंस्मरतिस्मतत्सः॥६३॥ द्वैमातुरारातिसमोपिकोपात्सामातुरत्ते
नदयांदधानः॥ सोस्त्रेणतेनापत्ततान्यरूपामेकाकिनीमित्यवद
त्स्मितास्यः॥६४॥ त्वंभाडमातुर्यबलासितत्किंकुर्यात्रपानार्मदम
गनएषः॥ पूर्वांश्चशाकुंतलजाङ्कवेयादीनस्त्रीवधात्किंबतलज्जया
मि॥६५॥ उच्चैश्चसास्मेरमुखीतिजांबवतेयपित्रंशयथाहिगीतः
॥ पैलेयपैलीपतिसाल्वमित्रसाल्वेयमांडूकमुखैस्तथासि॥६६॥
ध्यायंतिमांडूकिमुखाश्चमांडूकेयोपमायंमुनयोपरेपि॥ तस्यासि
दैतेयभिदेससौपर्णेयस्यदैत्यद्विषतोवतारः॥६७॥ धैर्येणसत्वेनच
तेस्मिन्दृष्टानयोवतंयःसद्दशास्तवास्ति॥ त्वंकाद्रवेयानिवबैनते
योदात्तेयसेप्रादिनृपानप्रजीयाः॥६८॥ आत्रेयदाक्षायणशाक
लेयशौभ्रेयशस्यांहरसिद्धिमुख्याः॥ कीर्तिंप्रगायंतितवेल्कदिता
तिगोदधसासहयोगिनीभिः॥६९॥ कोषीतकेयादथलाक्षणेया
च्छयामेयतानिश्यपितन्निशम्य॥ धारांयशोवर्मनृपःसवैकर्णेयः
स्कंडुर्गतदगात्तदैव॥७०॥ भ्रौवेयमुख्यैरपिगीतकीर्तिःकाल्याणि
नेयःशिबिरंस्वमेत्य॥ सोभागिनेयैःसभटैरकौलटेयैरुषस्फज्ज
यिनीमभांक्षीत्॥७१॥ धाराप्रविष्टमथकौलटिनेयवुध्याड्राङ्कचाट
कैरमिवतंचटकारिपक्षी॥ जग्राहमालवपतिंयुधिनर्तितासिनाटेर
कःसपुलकश्चुलुकप्रवीरः॥७२॥ काणेरांबावत्कोर्यभाजंचुलुक्या
गुमावक्षेपश्चीत्तंयशोवर्मभूपं॥ तांकाणेयांवाकाणदृष्टिंन्वकांतिंधा
रांनाटयत्कीर्तिगाश्वासयत्त्व॥७३॥ गोधारद्दुदमुष्टिकार्मुकभृतांगो
धरडुष्टाशयान्पाक्षारानपितत्रसीमनृपतीन्जांटारपांटारवत्
मोवध्नादयसोरभेयवडुताहोवाडवेयोघवद्दमान्दैरेवर्तिकाश्वपा
लिकसखान्गार्ष्टेयहार्ष्टेयधीः॥७४॥ श्रीः॥ इतिकोविदष्टंदवर्यैः
श्रीहेमचंद्राचार्यैर्विरचितेद्वाश्रयनामधेयेमहाकाव्येचतुर्दशःसर्गः
संपूर्णः॥ श्रीः॥ भ्रातृव्यान्सोतिगार्गोस्तानयगार्गिकमंत्रिणः॥ स

भ्रात्रीयान्सस्वस्त्रीयान्धृत्वानिवद्दनेतनः॥ १ ॥ मार्गेभार्त्तैःसमात्टष
स्त्रीयपैतृष्वसेयकैः॥ पैतृष्वस्त्रीयोनुहरेःसोनिमातृष्वसेयकः॥ २ ॥ श्व
शुर्यीभूयराजन्यैःसपार्थिक्षत्रियाग्रणीः॥ अमानुषामनुष्येषुकैर्नभे
जेतिमाणवैः॥ ३ ॥ त्यक्त्वाबङ्कुकुलीनांश्चाकुलीनांश्चनदाद्दिपान्॥ राज्ञां
भद्रकुलीनान्सजग्राहोपायनीकृतान्॥ ४ ॥ कौलेयकानामात्तानांतेने
भानांपुरोबभौ॥ बङ्कुकुल्यान्वकुल्यानुशंकेशाकहियोपिसः॥ ५ ॥ ग्रेष्य
जिष्णुंतमावांतंग्राम्यैर्बाङ्कुकुलेयकैः॥ दौष्कुलेयैर्दुष्कुलीननिम्नैश्चात्मा
कृतार्थितः॥ ६ ॥ सोशाङ्काद्दिक्यसाम्राज्यान्कौरव्यैर्मंत्रिभिर्युतान्॥ भै
मसेनिपितृव्यानुभैमसेन्यपितेववा॥ ७ ॥ वार्धक्यरिसमंभूपास्तंला
क्ष्मण्यबलानके॥ पितृव्यंलाक्ष्मणेर्नील्लिवार्धक्यायाद्यादवाभजन्॥ ८ ॥
सौयामायनिःफांटाहृतायनिर्मैमतायनिः॥ तमप्रीणन्फांटाहृतमै
मतेभ्यःपरेपिये॥ ९ ॥ भागवित्तायनंशाकाशापिपिंतार्णबिंदविं॥ तार्ण
बिंदविकंशाकाशापिविकमथापरं॥ १० ॥ सवार्ष्यायणियासुंदायनीयं
भागवित्तिकं सौयामायनिकंयासुंदायनिकंयुतंतथा॥ ११ ॥ सौयामा
यनियासुंदायनिवार्ष्यायणीयकान्॥ वार्ष्यायणिकसौयामायनीयौ
चमिथश्रितौ॥ १२ ॥ तैकायनीयमुख्यांश्च भूपजाल्मान्प्रशिष्यसः
वर्त्मकेदारदेवस्यस्कस्थंचक्रेमहाभुजः॥ १३ ॥ कैतवायनितैकायन्य
हैसिद्धपुरेचसः॥ प्राच्यास्तीरेसरस्वत्याश्चक्रेरुद्रमहालयं॥ १४ ॥ दा
गव्यायनिकौशल्यायनिच्छाग्यायनीन्पथि॥ स्थापयन्विदधेचैत्यंतत्रैवैतस्य
सोर्हतः॥ १५ ॥ सवार्ष्यायणिकार्मार्यायणिकार्तायणीनपि॥ संबोध्यार्ह
तसंघस्यभक्त्याकारयदर्हणां॥ १६ ॥ पांचालीपतिवत्पांचालायन्या
द्यैर्वृतोथसः॥ सोमनाथंप्रसचालीत्पझ्यांदाक्षायणार्थितः॥ १७ ॥ गा
र्गीपुत्रायणिंगार्गीपुत्रिश्चार्मिणवत्तदा॥ चार्मिकायणिवच्चापिवा
र्मिणांवार्मिकायणिः॥ १८ ॥ कार्कस्यायनिवद्वारेटिंचगारेटकायनिः॥
काककायनिवत्कार्के स्थिंचकार्कस्यकायनिः॥ १९ ॥ काकिवच्चापि
लांकेयंलांकाकायनिरुत्सकः॥ लांककायनिवद्दाकिनिंचवाकिन
कायनिः॥ २० ॥ स्वानप्रतीक्षमाणास्तंसंभ्रमाद्यांतमन्वयुः॥ लांकिगा
र्गीपुत्रकायण्यादिमार्गाश्रयांनरे॥ २१ ॥ ग्लुचुकायनिरग्रेगाग्लोचुक्य
वरजोपिच॥ हस्त्यालंबंसवैदेहोरामदत्तायनिर्ददौ॥ २२ ॥ अस्यगांधा
रसाल्वेयौवांगःपौरवमागधौ॥ शौरमसःकालिंगश्चपझ्यांदक्षिणतोययुः॥ २३ ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ विजययात्रानुकूलं शरत्कालं पंचाशत् श्लोकैर्वर्णयति अथ शामभि शुभ्राभ्रा सुनीराभिसरः सरः अभि दिग्वि
जयं साधुरुपतस्थे शरल्लक्षणान् १ अथ मंत्रावसरानंतरं क्षणात् याहरिप्वभिषेणनविषयचिंतासमकालमेव शरदुपतस्थे वि
जृंभिता किंभूता शां गगनमभिलक्षीकृत्य शुभ्राभ्रा विशदमेघा एतेनाभ्राणामवर्षुकत्वेन आदित्यातपनिवारकत्वेन च अस्याः
सुखदतोक्ता तथा सरः सरोभितडागमभिव्याप्य सुनीरा निर्मलजला एतेन पेयजलत्वोक्तिः तत एवाभिदिग्विजयं साधुर्विजय
यात्राविषये साधुत्वप्रकारमापन्ना एतेन राज्ञो शाहरिपुविषयाभिषेणनमनोरथस्य शीघ्रभाविनी सफलता उक्ता लक्षणेथा
मभिवीप्से अभिसरः सरः इत्थंभूते अभिदिग्विजयमित्यत्र लक्षणेत्यादिना द्वितीया॰ बभुः प्रतिनृपं ग्रामपति पर्यनुकर्ष
कं प्रतिग्रामं दिशं पर्यनुक्षेत्रं सस्यसंपदः २ नृपमित्यादिषु सर्वेषु जातावेकवचनं प्रतिग्रामं दिशं परि अनुक्षेत्रं ग्रामा
न् दिशः क्षेत्राणि च लक्षीकृत्य सस्यसंपदः प्रतिनृपं राज्ञां भागे ग्रामपति परिग्रामं अंकुराणां भागे नुकर्ष कं हालिकानां भा
गे च बभुः ॰ प्राचुर्येण शुशुभिरे शरदि हि कर्षकाणां धान्यानि निष्प द्यंते तेभ्यो ग्रामभूस्वामित्वात् ग्रामपतयो भागं गृण्हंति ते
भ्यश्च देशपतित्वात् नृपा भागं गृण्हंति ॰ प्रतीभं मिभमन्वश्वमश्वं गां गां च पर्यसो साधुः प्रतिमदमनुपालनं बलितां परि ३
असो शरदिभमिभं प्रति अभिव्याप्य मदं प्रति मदग्रहणविषये साधुः साधुत्वप्रकारमापन्ना अभूत् तथा अश्वमश्वमनु अ
भिव्याप्य पालनमनुरक्तस्रावादिचिकित्साकरणेन रक्तोद्बलनोद्भवरोगादूक्षणविषये साधुरभूत् तथा गां गां च परि वृषं
वृषमभिव्याप्य बलितां परि बलिष्ठताविषये साधुः साधुत्वप्रकारमापन्ना शरदि हि द्विभा मायंति अश्वाश्वरक्तस्रावं कृत्वा
घृतदानादिना पाल्यंते वृषभाश्च बलिष्ठाः स्युः भागिनि प्रतिनृपं पति परि अनुकर्षकं लक्षणे प्रतिग्रामं दिशं परि अनुक्षे
त्रं वीप्स्य इभमिभं प्रति गां गां परि अश्वमश्वमनु इत्थंभूते मदं प्रति बलितां परि अनुपालनमित्यत्र भागिनि चेत्यादित्या
ना द्वितीया सरोन्वसितान्यान्यन्वेयुर्यतसितच्छदाः नन्तर्यानुशरदमुपगंगमिवापगाः ४ सरोनुसरदित्यत्र जाता
वेकवचनं अनुः सहार्थे ततः सरोभिः सह षिञ् बंधने ऽयसीयंत अवसितानि संबद्धान्यनु अन्वानुहेतौ ततः सरो
भिः सह संबद्धे रभैर्हेतुभिर्यदिति क्रियाविशेषणं यतसितच्छदा राजहंसा एयुरागताः अर्थात् शरदं वर्षासु मेघभयान्मा
नसं गताः शरदं हि ततआगच्छंति तेन हेतुना ज्ञायते ऋतवोनुशरदमुपगंगमिवापगा अत्रानूपो हीनार्थो यथा गंगा
या अन्यो नद्यो हीनास्तथा शरदो ॰ न्ये ऋतवः शिशिराद्या हीनास्तेषु सितच्छदागमनाभावात् या हि सितच्छदतुल्यै
र्महापुरुषैराश्रीयंते तस्मादन्ये हीनाः स्युः अत्रान्यन्वेयुः सरोन्वसितानीत्यत्र हेतुसहार्थे नु नेत्यादिना द्वितीया अनु
शरदमुपगंगमित्यत्रापि हीने नूपेनेति द्वितीया शालीन् पक्वान् सप्रमोदं रक्षंत्यो गोपिकादिनं कीरान् व्यसारयन् गीती

ध्यायर्थ

सर्गः ३

नार्निगोदोहमप्ययुः ५ गोपिका: शालीनां रक्षिकाः स्त्रियः दिनं सकलदिवसं व्याप्य क्रोशं क्रोशप्रमाणभूमिं व्याप्य गीतीर्गा नानि
व्यस्तारयन न पुनर्गोदोहमपि यावता कालेन गौर्दुह्यते तावंतमपि कालं अविरिदमयुर्गतायतः पक्वान् शालीन् कलमादीन् सप्र
मोदं सहर्षं यथास्यात्तथा रक्षंत्यः शुकादिभ्यः सुपक्वशालिदर्शनोद्भूतप्रमोदपारवश्येन सकलदिनमुच्चैःस्वरेण गायंत्यापि स्वर्द
नगतादित्यर्थः शरदि हि शालयः पच्यंते शालीन् पक्वान् रक्षंत्य इत्यत्र कर्मणि द्वितीया सप्रमोदं रक्षंत्य इत्यत्र क्रियाविशेषणा
दिति द्वितीया दिनं रक्षंत्यः क्रोशं व्यस्तारयन् अत्र कालस्यादिना द्वितीया भावाद्यपीच्छत्यन्यं गोदोहं नार्तिमयुः पारायणांत
वाहनाधीत्य क्रोशन वाशिषं गोदोहनद्विजा याज्यान् अभिषिंचन् यथाविधि ५ गोदोहन गोदोहकालमात्रव्यास्या यथा
विधि वेदोक्तशांतिमंत्रोच्चारणादिविध्यनुसारेण याज्यान् नृपामात्यादियजमानान् द्विजा अभ्यषिंचन् अस्नपयन् किं कृत्वा न
वाहनं आश्विनशुक्ल प्रतिपदादिदिननवकस्य नवरात्रनाम्नो व्याख्या पारायत ध्यंते नेन पारायणं वदग्रंथमधीत्य अध्य
नेन समाप्य तूर्णं गणयित्वेति यावत्तथा क्रोशन पावता कालेन क्रोशो गम्यते क्रोशप्रमाणक्षेत्र व्याप्त्या वाशिषं च सप्तशति
काभिधां सप्तशतप्रमाणां चंडिकास्तुतिं चाधीत्य गुणयित्वा शरदि हि पारायणिका द्विजा आश्विनशुक्लप्रतिपदि देवाय
तनेषु दर्भशालाके कृतमय ब्रह्ममूर्तेरयनः कुंकुमादिसुरभिद्रव्याभ्यंजनलभ्यं कुंभं स्थापयित्वा ततो महानवमीं यावद्भु
क्ताब्रह्मचारिणो भूशायिनः पारायणं कार्त्स्न्येन तथाधीयते यथा नवमे दिने पूर्णस्यात्तथा महाप्रभावत्वेन सप्तशतिकां चचं
डिकास्तुतिं महाशिषं गुणयंति तथा च मार्कंडेयपुराणे चंडिकोक्तिः शरत्काले महापूजा क्रियते या च वार्षिकी तस्यां मम
तन्माहात्म्यमुच्चार्य श्राव्यमेव च एतन्माहात्म्यं सप्तशतिकोक्तं तदेवं पारायणं महाशिषं चाधीत्य विजयदशम्यां कुंभमुत्थाप्य
तेभ्यः स्थानेभ्यो राजादिभवनमागत्य राजादिमहायजमानान् प्राङ्मुखानुदङ्मुखान् शुचिवस्त्रान् कृतहस्तान् शांति
मंत्रोच्चार पूर्वं शांतये अभिषिंचंति अधीयानैर्दिनमपि छंदो नात्याहिमाणवैः गोपीगीत्या हृदो ह्यंतैः समेन विषमेण च ७
अपि भिन्नक्रमेन सकलदिवसं व्याप्याधीयानैरपि पर्वद्भिरपि माणवैर्बटुभिश्छंदो जयदेवादि वेदो वा नात्याहि नगमितं केन
कृत्वा समेन तुल्यलक्षणलक्षितपादचतुष्टयेन श्रियादि समछंदसा विषमेण च भिन्नलक्षणलक्षितपादचतुष्केण पदचतुरू
र्ध्वादि विषमछंदसा च यद्वा समेन लक्षणया सुखसाध्यस्थानकेन विषमेण च दुःखसाध्यस्थानकेन च यतो गोपीगीत्या गोपी
नां शालादिरक्षिकाणां स्त्रीणां गानेन हेतुना हृदा कृत्वा उद्भ्रांतैः शून्यचितैः शून्यचित्तेन बहु पठ्यमानमपि हि शास्त्रं नागच्छति
दू धान्येनार्थद्रतींद्रस्य मासा [illegible] यमुन्वः कौतुकनार्थिनः पौराः स्तंभनाद्राक्षुरुत्सवं ८ धान्येनार्थः कार्यमिति हतार्थ इं
द्रस्य स्तंभनमहाध्वजपताकाकलितान्नतस्थूणादंडेनोपलक्षित उत्सवस्तं पौरा अद्राक्षुः किंभूताः संतः कौतुकेनार्थिनो ऽ
भिलाषुकाः केत्याह पयामुचो वर्षाकृतोः सर्काशात मासात्मासेन पूर्वं पूर्वं तु पूर्वजं प्रागग्रे श्रुते भेदेत्वत्यभिधानाद्भवत
आश्विनपौर्णमास्यामित्यर्थः मित्रैर्मांसावरैर्वाचानिपुणः सहगोकुले गुडेनमिश्रं वेषणश्लक्ष्णा गोपाः पयः पपुः १०

स्पष्टं किंतु वेषणश्लक्ष्णाः सूक्ष्मा अकर्कशा वा गोकुलस्वामिना च्छरदउष्णत्वाच्च परिहितसूक्ष्ममृदुवस्त्राः इत्यर्थः गोपा गो
पाधिकृताः मासावरैर्मसिनावरैर्लघुभिरात्मसमानैरित्यर्थः शरदि हि पित्तोद्रेकः स्यात्तत्रीक्षुविकारमिश्रपयःपा
नश्वेतसूक्ष्मांशुकपरिधानादिशैत्यक्रियापथ्यत्वाद्विधेया उक्तं च शरत्काले स्फुरत्तेजःपुंजस्यार्कस्य रश्मिभिः तप्तानां कुप्यति
प्रायः प्राणिनां पित्तमुल्बणं ततश्च शालिरुक्मघनांशुनिश्चेतसूक्ष्मांशुकानि च क्षीरमिक्षुविकाराश्च सेव्याः शरदि भूरिशः
दांडायां गिरिणाकाणाः खंडा शंकुलया मिथः ग्राम्याः युवतयोन्नता मुष्टिभिः कलहं व्यधुः ११ युवनयोयौवनं नाहीना या
वनस्था ग्राम्याः ग्रामीणशरकाः मुष्टिभिर्मिथः कलहं युद्धं व्यधुर्यतः दंडः प्रहरणमस्यां क्रीडायां णइति णे दांडा शंकुला कंदु
कक्रीडा तस्यां गिरिणा कंदुकेन कर्णाकाणाः कृताः शंकुला गाढघातनोर्ध्वमुच्छलितेन कंदुकेन अक्ष्णा घातात्तथा शंकु
लया चक्राग्रया क्रीडनयष्ट्याकर्मखंडाः खंडगुणापन्नाः कृताः मिथः प्रतिकूलमाहन्यमानात्कंदुकात्स्खलिता याः शंकु
लायाः पादेषु गाढप्रहारात कुंठीकृता इत्यर्थः शरदि हि पंकस्य शुष्कप्रायत्वाद्रजसश्चाभावाद्दांडक्रीडा प्रवर्तते तस्यां
च क्रीडकैः श्रेणीद्वयं कृत्वा शंकुलाभिर्मिथः प्रतिकूलं विक्षिप्तस्वसीमप्रापणार्थं कंदुक आहन्यते नवाहेन क्रोशेनाधीत्य
यत्र सिद्धात्तृतीयेति तृतीया सिद्धावितिकिं अधीयानैर्दिनमपि छंदो नात्याहिमाणवैः अत्र व्याप्तिमात्रं गम्यते न सिद्धिः
भावादपीच्छंत्यन्ये गोदोहनाभ्यषिंचन् हेतौ गोपीगीत्या ह्यंतैः कर्तरि माणवैः नात्याहि करण हृदो ह्यंतैः समेन विष
मेण च नात्याहि इत्थंभूतलक्षणे स्तंभनाद्राक्षुरुत्सवं अत्र हेत्विस्यादिना तृतीया तथा धान्यनार्थः मासावरैः पूर्वं मासावरैः
मुष्टिभिः कलहं वाचानिपुणः गुडेनमिश्रं वेषणश्लक्ष्णाः युवतयोन्नताः शंकुलया खंडा गिरिणा काणा इत्यादौ हेतौ
कृतभयत्वादि गम्यमानक्रियापेक्षया कर्तरि करणे वा तृतीया पुलिनानि सहक्षौमैः सरांसि नभसा समं ज्योत्स्नया मान्हा
मिषन्मघाः साकं कैलाससानुभिः १३ शरदि हि नदीतटानि प्रारूषण्यांबुपूरक्षालितत्वेन निर्मलानि तरंगितजलसं
योगेन तरंगितवालुकानि च स्युस्तथा शीतलत्वेन शरत्कालोचितत्वात्स्वच्छत्वेन तरंगितानि श्वेतानि क्षौमाणि दुकूलानि
लोकैः परिधीयंते तथा सरांसि नभश्चाति निर्मलानि स्युस्तथा ज्योत्स्ना ज्योत्स्नान्विता निशा अहश्चाति सप्रकाशानि स्यु
स्तथा मेघानि जलत्वेन कैलाससानवश्च पार्थिकाबुपूरधौतत्वेनातिश्वेतास्युस्तत्रश्च पुलिनादीनि क्षौमादेः सहसा
दृश्यादमिषन् पप्येकत्रस्थाने समानगुणाः स्युस्तन्मिथः स्पर्धंते अमासह बंधूकान्यधरैः स्त्रीणां पद्मानि युगपन्मु
श्रा खैः सार्धं हासैश्च काशानि स्पर्द्धान्यक्षणवाक्रिरे १४ स्पष्टं युगपत्सहान्यक्षण सामस्त्येन शरदि या रक्तानि
बंधूकपुष्पाणि विकसितानि पद्मानि श्वेतानि काशपुष्पाणि जायंते अतो अधरादिभिः सह स्पर्द्धा एतेन चाधरादिसमाने बंधू
कादिभिः शरत्कामिनीव भातीति व्यंजितं कार्त्स्न्येनाब्जवनोद्रेदे सुखनास्युः सितच्छदाः पांथाः पथि सुखं प्रावृ दुःख
मूषुश्च तत्प्रियाः ॥ १५ कार्त्स्न्येन सामस्त्येन उद्रेदे विकाशे अब्जे जलेमेघजले शिष्टं स्पष्टं सस्यप्राप्त्येषनायासनाप्ये

नायासमं वुनि पांथाः पथि सुखं प्रोषु• दुःखमू पुश्चतथिपाः १६ प्राचुर्येण निष्पन्नत्वाद्धान्येषु सुखेन प्राप्येषु तथा जलापूर्णतडा
गादिकृत्वात्स्फखन जले प्राप्ये सति पांथाः पथि सुखं प्रोषुः देशांतरगतास्तत्रियाश्च पांथभार्याश्च दुःखमूषुर्विरहात्कष्टेन स्थिताः
क्षामैः सहेत्यत्र सहार्थ इति तृतीया अर्थग्रहणात् नभसा समं अन्हा अमासानुभिः साकं सुखं युगपत् हासैः सार्धं अर्थात् गम्य
मानं अपरैः स्पर्द्धान्यक्षेण स्पर्द्धा का स्तेना अवनोद्धर इत्यादावपि सहार्थास्ति सुखनासुः दुःखेन प्राप्य कष्टेनासन् अना
यासेनाप्य सुखं प्रोषु दुःखमूषुः जात्यां प्रानुतिमीन्व प्रस्थात् प्रकृत्या प्राशाबकः अक्ष्णा काणः पदा खंजः खलाः प्रायेणमा
यिनः १७ जात्यायः स्वभावेना श्रः क्रूरस्तथा प्रकृत्यास्वभावेन शांतो मायावी बकस्तिमीन् मत्स्याननुलक्षीकृत्य बप्रनधारितदे
अस्थात् कीदृकसन् अक्ष्णा काणस्तिमिग्रहणाय याधोवक्रदृक्त्वेन संकुचित काक्षत्वात्काण इव भवन्नित्यर्थस्तथा पदा पादेन
खंजा माथित्वात्तिमिविश्वासनाय खोडवन्मंदं मंदं गच्छंश्चेत्यर्थः युक्तं चैतत् यतः खलाः प्रायेण बाहुल्येन मायिनः स्युः बक
श्च जात्याय• त्यात्खलः शरदि हि अनगाधस्वच्छ च जले सुखेन दृश्यांस्तिमीन् गृहीतुं बका नद्यारितटेषु विचरंति गात्रेण
पुष्करावर्तकिं त्वया गर्जितैः कृतं विद्युतालं भवत्विद्धि हंसाकुर्चुर्निर्दिघनं १८ हंसा घनं मघमिरनु एतदिवोकुः यथा गा
त्रेण संतानेन पुष्करावर्तकिं त्वया गर्जितैः कृतं गात्रमेघस्व समयाभावेन निष्फलत्वात्त्वयाकिं किमिति प्रतिषेध अव्ययमेवं
कृतं अलं भवतु इत्येतेपि कृत्यमित्यकारोतो नव्ययापि त्वया न वर्जितैर्विद्युताद्भिर्जलैश्च कृतमित्यर्थः शरदि हि हंसाः
कलं शब्दायंते तत्प्रतिकूला घनगर्जितात् प्रत्युतोक प्रादुर्भवंति इत्येव मातृोका अक्ष्णा काणः पदा खंजः प्रकृत्या प्राव: प्रायेणमा
यिनः गात्रेण पुष्करावर्तजात्यायइत्यत्र यद्गैरस्तद्दरव्येति तृतीया प्रायेण मायिन इत्यत्र प्रायः शब्दो बाहुल्यवचनस्तस्य
च भेदो मायित्वे यथाक्ष्णा काणत्वं मायित्वनन्व बाहुल्य वतां खलानां आख्या यथा काणत्वेन काणाक्षियुक्तस्य नरस्याख्य
तितद्दाख्याबाचिनः प्रायात्तृतीया गर्जितैः कृतं अद्भिर्भवतु विद्युतालं किं त्वयेत्यत्र कृताद्यैरितितृतीया• मघाभिः पायसं
श्राद्धं मघासु ब्रह्मचर्यवत् श्रुत्यांस्मृतौ च प्रसिता विदधुर्विधिनोत्सुकाः १९ द्विजाः मघानिश्चंद्रयुक्ताभिर्मघाभिर्युक्ते
काले पायसं दुग्धसंबंधि श्राद्धं पितृतर्पणं विदधुः यथा मघासु ब्रह्मचर्यवत् श्रुत्यांस्मृतौ च प्रसिता विदधुः धर्मशास्त्रेच
प्रसितानित्यप्रसक्ता श्रुतिज्ञाः स्मृतिज्ञाश्चात एव विधानोत्सुकाः विधिर्यमिजोन्वायनमनयज्ञोपवीता प्रसव्यत्यक
रणादिष्वत्यंतं प्रसक्ताः शरदि हि श्राद्धपक्षः स्यात् तथावश्यं श्राद्धकृद्भिर्ब्रह्मचर्यविधीयते तथा च स्मृतिः तांबूलं दंतका
ष्ठं वस्त्रि गंधस्नानमभोजनं रत्यौषधपरान्नानि श्राद्धकृत्सप्त वर्जयेत् ततश्च स्वपितृश्राद्धकृतो ब्रह्मचर्यं विदधति
अत एवोपमाद्वारेणोक्तं मघासु ब्रह्मचर्यवदिति तथा च मघासु पायसमेव श्राद्धं संकल्परूपं क्रियते तथा चापि तृसंहिता
यां पितृवचः अपिनः सकुले जायाद्यो नो दद्यात्त्रयोदशीं पायसं मधुसर्पिर्भ्यां वर्षासु च मघासु चेति उत्सुकाः कर २

दानेन बद्धाः कृष्याः पशुष्वपि व्रीहीन् द्विद्रोणान् द्विद्रोणान् द्विद्रोणेश्च तिलान् ददुः २० कृत्रानदी कर्षणे पशुष्वपि गोमहिष्यादिष्वपि बद्धा नि सप्रसक्ता
अत एव करदानं कृषिवशाधारणादिकृतराजकीयमस्तु पनागहतुका राजग्रासो भागस्तस्य दाने उत्सुकाः असंते प्रसक्ता असाधारणविशेषणोपादानाद ग्रा
म्याः करान्   याद्कराजपुरुषेभ्यो ददुः कान् व्रीहीन् किंभूतान् द्रोणेश्च तुः षट्कुडवाद्द्रोणो मानमेषां मानमितिकणे ऽनाम्न्यद्विः द्रुख इति द्रुपि
वीसापां द्विरुक्तो च द्विद्रोणान् द्विद्रोणान् तथा द्विद्रोणैश्च तिलान् चाभिन्नकमे द्विद्रोणमानान् द्विद्रोणमानान् तिलांश्च शरदि हि ग्राम्याः शस्येषु निष्पन्नेषु
राजकरं ददते• क्रौंचान् सहस्रं सहस्रं पंचकेनाचीगणत् सहस्त्रशुकान् गोप्यः पंचकं पंचकं रसात् २१ गोप्यः क्षेत्ररक्षिका नार्यः सहस्रं सहस्रं क्रौंचान्
पक्षिभेदान् रसात्कौतुकात् पंचकेन पंचसंख्यामानमस्य संख्याइतेरित्यादिना के पंचकः संघस्तेनाचीगणत सहस्त्रशुकान् पंच पंचकमित्यत्र शुके
सामान्याधिकरण्येपि पंचकशब्दात् ब्राह्मणानां संघ इति वदेकवचनं• शरदि हि क्रौंचाः शुकाश्च बाहुल्येन स्युः मघाभिः मघास्वित्यत्र कालेत्यादिना वा तृतीया
श्रुत्यां प्रसिताः स्मृतौ प्रसिताः विधिनोत्सुकाः करदानेउत्सुकाः कृष्याच बद्धाः पशुष्वपि बद्धा इत्यत्र प्रसितेत्यादिना• वा तृतीया• द्विद्रोणैः पंचकेन सह
स्रेणेत्यत्र व्याप्य द्वितीयेत्यादिना वा तृतीया पक्षे द्विद्रोणान् द्विद्रोणान् पंचकं पंचकं सहस्रं सहस्रं तृतीयावीप्सायां विहितेति तृतीयांतस्य पदस्य द्विरुक्ति
र्न स्यात्• द्वितीया तु कर्मणि विहिता न वीप्सायाम तस्तदंतस्य द्विरुक्तिः स्यात्• संजानाना गुणैः प्रेम संजानंतः पुरा रतैः संप्राप च्छंत दासीभिर्व्रीहीन् ग्रामीण
२ दारकाः, ग्रामीणदारकाः ग्राम्यपुत्रा दासीभिश्चेटीभिर्व्रीहीन् संप्रापच्छंत ददुः यतो गुणैः रूपलावण्यादिगुणान् प्रेमस्नेहं च अथो दासीनां संजा
नाना जानंतस्तथा पुरा पूर्वं रतैः सुरतस्य संजानंतः स्मरंतः ग्राम्याणां धर्मत्वाद्धर्मेषु दासीषु रमंते• संप्रायच्छत् बिसं हंस्यै हंसो पत्न्यै मुदे भवत् आत्मने
रोचनाल्लिप्सुं कस्मै नस्वदते यथा• २३ हंसोपद्दिसं मृणालं हंस्यै स्वप्रियायै संप्रायच्छत् प्रेम्णा ददौ तद्बिसं हंस्या मुदे अभवत् अथवा आत्मने रोचनात्
रोचत इत्येवं शील इति इत्यादिना रोचनस्तस्मात् बल्लभात् लब्धं प्राप्तं वस्तु कस्मै न स्वदते किंतु प्रीतवर्धकत्वात् सर्वस्मै रुचिमुत्पादयतीत्यर्थः जह्ने
स्वात्यं बुमुक्ताभ्यो दुग्धं दध्ने च कल्पत शिक्तापि न पयोमघः शारदेधारयन्नृणां २४ नुरूपमार्थे यथा दुग्धं दध्ने अकल्पत दधिरूपविकारमापन्नं
तथा स्वातिशब्देन स्वातिनक्षत्ररवियुक्तः कालउपाचारादुच्यते स्वाता यं बुमघ जलं स्वात्यंबु मुक्ताभ्यो जह्ने मुक्ताफलरूपं विकारमापन्नं शरदि दुग्धानि
दधीनिच अन्यर्तुसकाशात् प्रचुराणि विशिष्टानि च स्युः इत्युपमानेनोक्तं तथा स्वातौ जलकणाः यत्र कुत्र शुक्तिमुखेषु पतंति ते सर्वेपि मुक्ताः स्युरिति
प्रसिद्धिः तथा न पौरिकापि जलवर्जितोपि न पयो जलं श्वस्यते शारदं ऋणं धारयत् तु श्रियते तिष्ठति स्वरूपान्न प्रच्यवते ऋणं कर्तनश्रियमाणः प्रयुंजान
इव ऋणकाहि रिक्तो द्रव्यरहितऋणशोधनाशक्तत्वात् पत्रो नमर्णनरा आत्मीयाध्रियते तस्मात्स्थानात्ततं गच्छति• गुणैः संजानानाः प्रेम संजाना
नाइत्यत्र समोज्ञोस्मृतौ वेति वा तृतीया अस्मृतावितिकिं रतैः संजानंतः दासीभिः संप्रायच्छंत इत्यत्र दानइत्यादिना तृतीया दान आत्मने पदं च मध्
र्मइति किं हंस्यै प्रायच्छत् अत्र चतुर्थी संप्रदाने इति चतुर्थी मुदे भवदित्यत्र तादर्थ्ये इति चतुर्थी• रुच्यर्थः प्रिये आत्मने रोचनात् कस्मै स्वदते क्लृप्यर्थे
विकारे दुग्धं दध्ने च कल्पत जह्ने स्वात्यंबु मुक्ताभ्यो धारिणो त्तमर्णे शारदे धारयन् ऋणमित्यत्र रुचि क्लृप्यर्थेत्यादिना चतुर्थीत्यादिना चतुर्थी• ध्वानैः प्र
त्यभ्यणोकः श्रीं शिखिभ्यो नुगृणन् घनः तस्मै प्रति गृणंतस्ते व्याश्र्वन्केकयाथ तां २५ ध्वानैर्गर्जितैः कृत्वा शिखिभ्यो मयूरेभ्यः अनुगृणन्
शिखुकमनुवदन्निवप्रशंसंतो वा शिखिनः प्रोत्साहयन्निव घनः ध्वानैरेव मैत्रीं आंतरप्रीतिं शिखिभ्यः प्रत्यश्रणोदिव मेघ दर्शनोद्भूतशि कं

शिखिकेकानंतरमेव गर्जनादंगीचकारेव अथ घनस्य मैत्रीप्रतिश्रवणानंतरं केकया नस्मै घनाय प्रतिग्रणंतो घनोक्तमनुवदंतो इव शंसंतं घनं प्रोत्सा
यंत इव ते शिखिनोपि तां मैत्रीं तस्मै केकया आभ्यण्वन्निव गर्जानंतरमेव केकायनादंगीचकुरिव शार घपिहि मे घागर्जतिद वृगार्जश्रवणा
च्छिखिनः प्रीताः केकायंते अ नश्चैव मुत्प्रेक्षा अत एव शिखिघनानामाख्यातत्वार्थित्व उपपद्यते उत्प्रेक्षाद्योतकश्चैव शब्दोत्रावसीयते योपि
संतं स्निग्धो वयस्योभयवदस्तावन्योन्यमुक्तमनुवदंतो प्रशंसयोत्साहयंतौ चा वां मिथो वयस्याविति वाचापि मानसीं प्रीतिं प्रतिजानीते शिखिभ्यो मैत्री
प्रत्यश्रृणोत् तस्मै तामाभ्यण्वन्नित्यत्र प्रतीत्यादिना चतुर्थी अर्थिनीति किं शिखिभ्यो मैत्रीं प्रत्यश्रृणोदित्यत्र मैत्र्यां मा भूत् तस्मै प्रतिग्रणंतः शिखिभ्यो
नुग्रणन्तित्यत्र प्रत्यनोरित्यादिना चतुर्थी आख्यातरीति किं तस्मै केकया प्रतिग्रणंत इत्यत्र केकायां मा भूत् रात्स्यंति देवतास्तुभ्यं नाथ किं मत्समीक्षसे ए
वमाराधयन् सायांत्रिकेभ्यः कुलयोषितः २६ कुलयोषितः सायांत्रिकेभ्यः पोतवणिग्भ्यः प्रस्थापार्थं द्वीपांतरं जिगमिषुभ्यः आराधयन् द्वीपांतरं जिग
मिषुपोतवणिजांक्षेमलाभादिविषयं दैवं पर्यालोचयन् स्वविचारं न्यचुरित्यर्थः नत्वकुलीनाइवैते सभाविनिचिरकालीनविरहरूपमहापराधाविधानरु
पत्वा ताभ्यश्चुकुशुः कथमित्याह हे नाथ वल्लभ रात्स्यंति देवतास्तुभ्यं त्वद्वीपांतरं गच्छतः क्षेमलाभादिविषयं दैवं समुद्रदेवतादयो देवताः पर्यालोच
यिष्यंति त्वत्क्षेमलाभादिविषयं देवताः सांनिध्यं करिष्यंतीत्यर्थः अतः किं मत्समीक्षसे मम विरह असोढव्य इति भीरुः कथं न भविष्यतीति क्षेमाक्षेमा
दिविषयं दैवं किमिति निरूपयसि देवताप्रसादात्वयि क्षेमाभ्युदयादिमति त्वं दैवरारणाया मम नितरां क्षेमाभ्युदया मद्दैवचिंतयालया त्वयेव धमिति
भावः यद्वा कुलयोषितः सायांत्रिकेभ्यः आराधयन् पोतवणिजां गमनविषयमभिप्रायं विचारितवत्यो विचारं न्यवमन्त्युरित्यर्थः कथमित्याह हे दे
व देव नमाराध्य हे नाथ तामुपलंपत्रस्तुभ्यमारात्स्यंति अकुलीनत्वेनासतीत्वादेते अस्मत्पतयः परपुरुषाभिसरणविघ्नाः कदा देशांतरं यास्यं
ति इति तव गमनाभिप्रायं पर्यालोचयिष्यंति न तु वयं कुलीनत्वात् तस्मात् किं मत्समीक्षसे अस्याभिप्रायः कीदृश इति विमति दैवं किमिति निरूपयसि
अहं त्वद्विरहं क्षणमपि नाभिलषामीत्यर्थः एवं सायांत्रिकाणां कुलयोषितां च बहुत्वेपि प्राप्ते कंचन भर्तारं प्रतिभणनविवक्षया तुभ्यमित्येकवचनं
असाधयन्नपुत्रेभ्यो दारेभ्यो ददृशुर्नच प्रोषुर्लाभपराध्यंतो पश्यंतः श्रांतमध्वगाः २७ अध्वगाः पांथाः पुत्रेभ्यो नासाधयन् अस्मद्विरहमी
कथं भविष्यंतीति पुत्राणां क्षेमाक्षेमादिविषयं दैवं नाचिंतयन् एवं दारेभ्यो ददृशुर्नच किं तु लाभपराध्यंतो राद्धं विचारयंतो अत एव श्रांतमये
अपश्यंतो मार्गखेदमविचारयंतः संतः प्रोषुः शारदिहि पांथा व्यवहारार्थं देशांतरं यांति तुभ्यं रात्स्यंति मत्समीक्षसे इत्यत्र यद्वीक्षा राधीक्ष्यो इति चतु
र्थी राधीक्ष्यो स्यर्थ धातुयोगमपीच्छंत्यन्ये सायांत्रिकेभ्यः आराधयन् पुत्रेभ्यो नासाधयन् राधिरपतिरस्त्युरादिर्णिगंतो साधिर्णिगंत एव
दारेभ्यो ददृशुः राधीक्ष्यर्थविषयादिप्रश्ने व्यादिच्छत्यन्यः लाभायराध्यंतः श्रांतये पश्यंतः लोहिनीवतडिज्ज्योत्स्ना तापाय विरहे हितत् या
स्त्रैणं सम्श्लाघते पत्येतिष्ठते शापते नुते २८ विरहे सति यस्मात् ज्योत्स्ना लोहिनीवतडित् लोहिता विद्युदिव तापायासी लोहिता हि विद्युत्संतापा
यस्याद्युक्तं तापाय कपिला विद्युदातपायाति लोहिनी पीता वर्षाय विज्ञेया दुर्भिक्षाय सिता भवेत् साने ति तस्मात् स्त्रैणं पत्ये श्लाघते
स्म तिष्ठतेस्म शापतेस्म नुतेस्म इति सर्वक्रियासु योज्यं श्लाघास्थाने शपथापन्हवान् कुर्वाणं स्त्रैणं कर्त आनमातं जानंतं पतिं प्रयोजयं शाप्यं
तिस्मेत्यर्थः पत्ये इत्यत्र जातावेकवचनं इदमुक्तं स्यात् प्रतीनपराधकत्वेन चाटुकरानैरतुनयतोप्यवगणय्य मानावष्टंभेनावस्थिता अपि

—

शारदज्योत्स्नोदये कामोद्रेकाद्विगलितमानाः सत्यो नार्यः श्लाघयावक्रोक्तिभंगीभिः स्वप्रत्रांसयोद्धिता अनुरागादिसूचकस्थानविशे
षेण शपथेन सपत्न्युद्भावितस्य मिथ्यारूपस्यालीकस्य निरासेन पत्युद्भावितं पतिभिः संभाव्यमानं व्यलीकं यद्यस्मासु कुत्रापि अस्ति तदा
वयं मात्रादिनाशीरं स्पृशाम इति प्रत्यायकवाक्येन धानिन्हवेन च प्राङ्मानवशेन रुतस्यावज्ञाद्यपराधस्यापलापेन चात्यंतिकानुरा
गभक्तिरिरंसुतादिगुणोपेतं ज्ञाप्यमात्मानं पतीन् ज्ञापितवत्यः तापयलोहिनीतडिदित्यत्र इत्यातेन ज्ञाप्ये इति चतुर्थी पत्ये श्लाघते
न्हुते तिष्ठते शापते इत्यत्र श्लाघन्हुस्थेत्यादिना चतुर्थी पाकाय प्रयताजग्मुर्नीवारेभ्यस्तपस्विनः चतुर्मास्योपवासोपनेयुर्ग्रामं पुरा
यवा २९ पाकाय प्रयतोपि तु मुधता संतस्तपस्विनः तापसाः नीवारेभ्यः वनव्रीहीनाहर्तुं यद्युः एतदेषां स्वयंपाकित्वमसंग्रहश्चो
क्तं शारदिहि नीवारा बाहुल्येन सुः परं चतुर्षु मासेषु भवो वर्षाकालेभ्य इति कणितस्य त्वपि चतुर्मासः स चासावुपवासश्च तस्मिन्नपि
चतुरो मासान भुक्त्वा पीत्यर्थो ग्रामं पुराय वानेयुः पारणे प्रधानभिक्षालाभाद्यर्थं नगताः एते नातिनैष्ठिकत्वात् किः महातापसा हि केचि
द्ववस्वपनेकादश्या आरभ्य देवावस्थाने कादशीं यावत् चतुरो वर्षमासानुपवासं कुर्वीत तत्पारणेपि वनस्थितैरेवारण्यकधान्यैः शी
लोञ्छवृत्त्यानीतैः स्वयंपक्वैः प्राणयात्रां कुर्वंति न तु प्रधानं भिक्षालाभाद्यर्थं ग्रामपुरादिवासस्थानमागच्छंति इति तेषां धर्मः ॥
चित्रां स्वातेर्विशाखायै गंतुर्भानोस्त्विषार्दिताः यांतोध्वानममन्यंत नश्रुनं स्वं न वा बुसं ३० अध्वानं मार्गं यांतोध्वगाः पांथा
स्वमात्मानं श्रुनेकुकुरायमाणं नामन्यंतात्मनं कष्टाधारत्वेन श्रुनोप्यात्मानं निकृष्टं मेनिरे न वा बुसं यद्वा आकिंचित्करत्वादात्मानं
पलालादप्यसारं मेनिरे यतश्चित्रां गंतुः स्वातेर्गंतुः विशाखायै गंतुश्चित्रास्वातिविशाखानक्षत्रैः सह संयुज्यमानस्य सतः इत्यर्थो
भानोरवेस्त्विषा आतपेन अर्दिताः अत्युष्णतापीडिताः शारदि हि रविश्चित्रास्वातिविशाखाभिर्वयं युज्यते तत्पुत्रश्च प्रायोत्युष्ण
द्युतिः स्यात् नान्नं नावं शुकं काकं श्रृगालं मेनिरे वृषं पयः पानोन्मदा गोपा महिषं तु श्रुनं तृणं ३१ गोपाः गोपालाः वृषं
जातावेकवचनं गांडान् अन्नं नावं शुकं काकं श्रृगालं वा न मेनिरे निःसत्वतानायासस्वच्छंद्यताकरणादिभ्यो पिनिकृष्टमज्ञासिषुः
महिषं तु श्रुनः पादलिप्तत्वेन श्रुनेतृणं वामेनिरे यतः पयः पानोन्मदाः क्षीरपानोन्मत्ताः नतृणस्य बुसाय स्वं मैत्रेवाश्रुष्यदंबुदः सु
खोहितोपि पृथ्वी द्यौर्यदप्रीणान्नचातकं ३२ तृणबुससकाशादपि स्वमकिंचित्करं मन्यमान इव अंबुदो श्रुष्यन् निर्जलो भवत् यद्य
स्मादेतोरंबुदश्चातकं नाप्रीणात् नतर्पयत् कीदृक् पृथ्व्यै सस्याद्युत्पत्तिहेतुत्वात् द्योः स्वर्गस्य च परोपकारित्वात् धार्मिकत्वा
दिभिर्गुणैः सुखोदितोपि सन् यदा च न तर्पयति तृणकं चातकं याचकं केनाप्यसामर्थ्येन न प्रीणाति तदा तृणबुसाभ्यामप्यात्मानं म
किंचित्करं मन्यमानः सन् श्रुष्यति विद्यत इत्युक्तिः पाकाय प्रयता इत्यत्र तुमर्थ इत्यादिना चतुर्थी नीवारेभ्यो जग्मुरित्यत्र गम्यस्या
प्य इति चतुर्थी ग्रामं नेयुः पुरायनेयुरित्यत्र गतेरित्यादिनावा चतुर्थी अनाप्त इति किं अध्वानं यांतः कृद्योगे तु परत्वात्षष्ठ्येव
स्यात् गंतुः द्वितीयैवेत्यन्ये चित्रां गंतुः चतुर्थीत्यन्ये विशाखायै गतः न स्वं श्रुनं अमन्यत न स्वं बुसममन्यतेत्यत्र मन्यस्याया
दिना वा चतुर्थी अनावादिभ्य इति किं न वृषं नावमन्नं शुकं काकं श्रृगालं वा मेनिरे कुत्स्यते नेनेति करणाश्रयणं किं न स्वं श्रुने
मेनिरे इत्यत्र स्वशब्दान्न स्यात् अतिग्रहणं किं महिषं श्रुनं मेनिरे न स्वं तृणस्य मंतेति परत्वात् कृद्योगे परत्वात् षष्ठी चतुर्थ्यपीति

कश्चित् सस्यं बुसायमंना पथ्यो हितः धीर्हितः पथ्यसुखः धीः सुखः इत्यत्र हितसुखाभ्यामिति वा चतुर्थी ॥ शं पथ्यं भद्रमायुष्यं स्तात् सेमोर्थश्च
सिध्यतु राज्ञः प्रजाभ्य इत्यूचेगस्तिरुद्यन् घनस्वनैः ३२ अगस्तिरगस्त्यर्षिः उद्यन् घनस्वनैर्मेघगर्जितैः कृत्वा ऊचे इव इवोत्र वसीयते
किमित्याह राज्ञः प्रजाभ्यश्च शं सुखं पथ्यं हितं भद्रं धनधान्यादि संपल्लाभ आयुः प्रयोजनमस्य स्वर्गः स्वस्त्यादिना य आयुष्य हेतुर्वस्तुस्ते
मा विपद्भावश्च स्तादर्थश्च सिध्यतु कार्यं निष्पद्यतां चेति शरदि ह्यगस्तिरुदेति घनगर्जितानि च स्युरित्ययमुत्प्रेक्षा मुनिर्हि उद्यं स्तपो ज्ञानादि
विराजोद्दीप्यमानो राजादिसमीपं गच्छन् घनस्वानैः सांद्रध्वनिभिः कृत्वा राज्ञः प्रजाभ्यश्च शमित्याद्याशीर्वादं वक्ति ॥ श्रेयश्चिरायुः कुशलं
स्तात्कार्यसिद्धिमेतु च पुत्रेभ्यश्च स्नुषाणां चेत्यरुचुर्बलिमहस्त्रियः ३३ बलिमहे बलिदिने राज्यश्चेन प्रतिपादने राजकार्तिकश्वेत प्रति
पद्दिने स्त्रियः ऊचुः किमित्याह पुत्रेभ्यः स्नुषाणां च वधूटीनां च श्रेयो धनाद्यर्थलाभश्चिरायुश्चिरजीवितं कुशलं विपद्भावश्च स्तात्कार्य
सिद्धिमेतु चेत्याशीर्वाक्यानि बलिमहो हि कार्तिकपंचदशीरात्रौ शुक्लप्रतिपद्दिने चस्यात्तत्र च लोका यथाशक्ति सुवेषाः सुचेष्टाः प्रमुदिता
स्तो वृत्ताद्यास्वादनपरा भगिन्यादिस्त्रीः प्रणमंति ताश्च नंदनवर्धनादि पूर्वश्रेयस्तादित्याशीर्वादं ददते यतः कार्तिकश्वेतप्रतिपदि य[illegible]ष्ठु
भमितरद्वा चेष्ट्यते तत्स्वेष्टया च सकलं वर्षं याति यदुक्तं भविष्यपुराणे पुरा वामनरूपेण याचयित्वा धरामिमां बलिं जह्ले हरिः सर्वक्रांत
वान् त्रिविक्रमैस्त्रिभिः १ इंद्राय दत्तवान् राज्यं बलिं पातालवासिनं ० कृत्वा दैत्यपतेर्दत्तमहोरात्रं पुनर्नृपः २ पंचदशी निशा ह्येका कृष्णप
क्षस्य कार्तिके एकमग्रेतनदिनं बलिराज्येन चिह्नितं कार्तिके कृष्णपक्षस्य पंचदश्यां निशागमे यथेष्टं चेष्टं दैत्यानां राज्ञे तेषां महीतले
लोकश्चापि गृहस्यांतः शय्यायां शुक्लतंडुलैः संस्थाप्य बलिराजानं फलैः पुष्पैश्च पूजयेत् बलिमुद्दिश्य दीयंते दानानि कुरुनंदन यानि ता
न्यक्षयाण्याहुर्मयैवं संप्रदर्शितं ६ एकमेव महोरात्रं वर्षे वर्षे विशांपते दत्तं दानवराज्यस्य आदर्शमिव भूतले ७ कि नीरुजश्च जनः सर्व
सर्वोपद्रववर्जितः कौमुदीकरणाद्राजन् भवतीह महीतले ८ यो यादृशेन भावेन तिष्ठत्यस्यां युधिष्ठिर हर्षदैन्यादिरूपेण तस्य वर्षं प्र
याति हि ९ रुदितो रोदिति वर्षं हृष्टो वर्षं प्रहृष्यति भुक्तो भोक्ता भवेद्वर्षं सुस्थः सुस्थो भवेदिति १० हितार्थः प्रजाभ्यः पथ्यं स्तात् राज्ञः क्षे
मस्तात् पुत्रेभ्यः कुशलं स्तात् स्नुषाणां कुशलं स्तात् अर्थोर्थिः अर्थः प्रजाभ्यः सिध्यतु अर्थो राज्ञः सिध्यतु कार्यं पुत्रेभ्यः सिद्धिमेतु कार्यं स्नु
षाणां सिद्धिमेत्वित्यत्र तद्भावे त्यादिना चतुर्थी शरदाकिं परिक्रीताः सहस्रायायुतेन वा अलं केल्यै श्रियै शाका हंसास्तस्या परं नृपः ३४
केल्यै क्रीडायाः पालं समर्थास्तथा श्रियै शोभायै प्रस्तावाच्छरदः एव शाका हंसास्तस्याः शरदेयघस्मादन्यपुरनुगमनं च कुसलं किं शरदा कर्त्री
सहस्राय रूपकादि ० द्रव्यायुतेन वा रूपकादिद्रव्यसहस्याथा परिक्रीता नियतकाले स्वीकृताः यो हि येन परिक्रीताः स्युः स तेसेवकास्तस्य
स्वामिनः केल्यायलं नर्मणे शाकाः श्रियै शोभायै शाकाश्च संतो नुगच्छंति ॥ स्वधापितृभ्य इंद्राय वषट् स्वाहा हविर्भुजे नमो देवेभ्य इत्युक्ति
कृपाचः सस्यश्रिया फलन् ॥ ३५ ॥ ऋत्विग्वाचो मेघवृष्टिसस्यनिष्पत्त्याद्यर्थं पूर्वकृत कारीष्यादीनां प्रस्तावे याय जुकानां मंत्राक्षरो शेरी
च्चारणानि सस्यश्रिया प्रचुरधान्यनिष्पत्त्या अफलन् सार्थका आसन् का वाच इत्याह पितृभ्यः स्वधा हविर्दत्तमस्तु तथा इंद्राय वषट् हवि
र्दत्तमस्तु तथा तथा हविर्भुजे अग्निदेवताये स्वाहा हविर्दत्तमस्तु तथा देवेभ्यो नमोस्त्विति । प्रजाभ्यः स्वस्त्यभून्निद्रा समुद्रशयनाद्ययो आ
सिंधोः शाद्वलान्यासन् अरमरात्यर्थपोषरात् ० ३५ प्रजाभ्यः स्वस्ति सस्यादिसंपत्त्या लोकस्य क्षेममभूत् तथा समुद्रशयनाद्विष्णोर्निद्रा
ययौ कार्तिके का दश्यां हि विष्णुर्निद्रां जहातीति रूढिः तथा आसिंधोः समुद्रमर्यादीकृत्य नदीमभिव्याप्य वा शाद्वलानि सहरितभूखंडा

उपचाराद्धरितानि वासन् कथं अरमरात्परि अरमैवं नं देशं वर्जयित्वा तथोषरात्परि ऊषरिणं देशं वर्जयित्वा सहस्राय परिक्रीताः अ
युतेन परिक्रीता इत्यत्र परिक्रयणे त्यादिना वा चतुर्थी श्रियै शाकाः अलं केल्यै वषडिंद्राय नमो देवेभ्यः प्रजाभ्यः स्वस्ति स्वाहा हवि
र्भुजे स्वधा पितृभ्य इत्यत्र शाकार्थैश्च चतुर्थी त्यादिना चतुर्थी समुद्रशयनाद्ययाविंत्यत्र पंचमी त्यादिना पंचमी आसिंधोरित्यत्र आ
ङावधाविति पंचमी अरमरात्परि ऊषरादपेत्यत्र परीत्यादिना पंचमी प्रतिद्विपमदामोदाद्गंधं सप्तच्छदान्मधुः शेफालिभ्यो
ददुर्लास्यं प्रतिगंधाश्च मारुताः ३६ सप्तच्छदानि सप्तपर्णतरुपुष्पाणि द्विपमदामोदात् प्रति हस्ति मदसौरभ्यस्य तुल्यं गंधम
धुर धारयन् एतेन शारदि द्विपा माद्यंति सप्तच्छदाश्च द्विपमदामोदतुल्यं पुष्प्यंतीत्युक्तं तथा मारुताश्च गंधात्प्रति गंधस्य प्रति
दानभूतं लास्यं नृत्तं शेफालीभ्यः शेफालीलतापुष्पेभ्यः ददुः शेफालीनां गंधान् गृहीत्वा लास्यं ददुरित्यर्थः अन्येपि नाट्योपाध्या
गंधद्रव्यादि गृहीत्वा नर्तकीनां लास्यं ददति मोदात्प्रति गंधात्प्रति इत्यत्र यतः प्रतीत्यादिना पंचमी उपाध्यायादधीत्येव केकी
श्रुत्वा नटस्य वा प्रासादाग्रान्ननर्तैनं पौर्यः प्रैक्षंत वासनात् ३८ प्रासादाद्गृहशिखरमारुह्य केकी मयूरो ऽयं ननर्त किं कृत्वा
उपाध्यायादधीत्येव नियमपूर्वं नृत्तविद्यां गृहीत्वेव अथवा नटस्य श्रुत्वेव द्रव्याप्यात्र यो ज्यः द्रव्यादिदानेन नृत्तमाकर्ण्यैव यथोपाध्या
नियमपूर्वं नटाद्द्रव्यदानेनाधिविद्यां नृत्यं ज्ञात्वा निपुणं नृत्यति तथा जातिस्वभावेन केकी चतुरं ननर्तेत्यर्थः अपि तेन एनं के
किनं पौर्यः आसनादासने उपविश्य प्रैक्षंत कौतुकात्प्रकर्षेणापश्यन् शरद्यपि मयूरा मत्ताः संतो जातिस्वभावेन नृत्यंति प्रमोद
यंती चटकान्मयूरान् प्रगल्भयंती कुररद्विरेफान् शरत्समभ्येति विकाशयंत्याप्युन्मीलयंती कुमुदोत्पलानि उपाध्यायादधीत्ये
त्यत्र आख्यातरीत्यादिना पंचमी आख्यातरीतिकिं नटस्य श्रुत्वा प्रासादाग्रान्ननर्त आसनात्प्रैक्षंतेत्यत्र गम्ययप इत्यादिना पंच
मी । वर्षात्ययात्स्मरत्स्प्राद्द्रुमादारभ्य चाबभौ अन्यो वीणाक्वणाद्दिनो वेणुनादाद्दलिस्वनः ० ३९ वर्षात्ययाद्वर्षाकालातिक्रमा
त्सन्मति अज्ञाद्द्रुमात्कमलवनोद्ध्रदादारभ्य चालिस्वन आबभौ यतो वीणाक्वणाद्भिन्नो दन्यो न्याद्दशोति मधुरस्तथा वेणुनादाद्भि
न्नः शरदि हि पद्मखंडविकाशो मधुपानोन्मत्तानां भृंगाणां ध्वनिरतिमधुरः स्यात् गम्यपि पश्चिमदेशे ग्रामात्प्राच्यां ययुर्जनाः
महानवम्या अपरेन्हि कोशात्सीमलंघितुं ४० महानवम्या आश्विनश्वेतनवम्या अपरे अनंतरेन्हि दिने विजयदशम्यां ग्रामाद्

पलक्षणत्वात्पुरंदरपिसकाशात्प्राच्यां पूर्वदिशि जनायपुः कसतिग्रामात्सकाशात् पश्चिमे देशे पश्चिमदिग्विभागेगम्येपि नदीपर्वताद्य
भावेन गंतुंशक्योपि पश्चिमदेशं मुत्क्वेत्यर्थः किंकुर्वन् पुः कोशात्क्रोशमात्रात्परेण सीम क्षीपि सीमनत्राष्ट्रं हलायुधभारतीमन्यते
ग्रामादिसीमभूमिलंघितुं शकुनमार्गणाभिप्रायेण विजयदशम्यांहि अस्तमयदित्युक्तेन लोकसामान्येन अप्रशस्ततया प्रसिद्धत्वात् पश्चि
मदिशं वर्जयित्वा उदयदिकूत्वेन लोके सर्वदिक्षुमध्ये सामान्येन मंगल्यादिकूतया प्रसिद्धत्वात्प्रायः पूर्वस्यां कोशासरतः सकलवर्षशुभा
शुभसूचकशकुनान्वेषणाय लोका यांति तस्य च गमनस्य लोके सीमलंघनमिति संज्ञारूढा यद्वा ग्रामादि सुतस्या जनायाम्या व्यज्यं
ते नेविजयदशम्यां कोशात्परेण सीमलंघितुं ग्रामात्पश्चिमे देशे गम्येपि विजयदशम्यां हि ▪ प्रातरेव लोकाः सीमलंघितुं यांति
प्रातश्च पश्चिमदिशि सूर्यस्य पृष्ठवर्त्तित्वा यात्रा कर्तुमुचिता यदुक्तं यामयुग्मेषु राज्यं तयामात्पूर्वा दिगोरविः यात्रास्मिन् दक्षिणे
वामे प्रवेशः पृष्ठगेद्वयं इति गंतुमर्हेपि ग्राम्यत्वात् भ्रमात्प्राच्यांपयुः ग्राम्याहि मूर्खत्वा नथा विधा गम्यागम्यदिक्परिज्ञाना कौशलात्सामान्ये
नलोकव्यवहारे पश्चिमानतथा प्रशस्या पथा पूर्वेति पश्चिमां गमनार्हमपि मपि वर्जयित्वा पूर्वामेव याति आरात्तीराद्बहिर्नीरात् शीतेभ्य
इतरे रवेः अभ्युत्सेत्स्यमानोस्यादृणाद्द्धानुकच्छपः ४१ कच्छपः कूर्मगो जातावेकवचनं शीतेभ्य इतरेरवेरुसैः किरणैः स्तप्यमा
नोपिदह्यमानोप्यारात्तीरात् नद्यादितटसमीपे नीराद्बहिश्चारुह्यात्तस्थौ उत्प्रेक्ष्यते ऋणाद्बद्धानुदेयेन हेतुनानिगडित इव ऋणिकोहि
ऋणादुत्तमर्णेन बद्धो रवेरुष्णैः करैस्तप्यमानो नद्यादितटे तिष्ठति बद्धत्वान्न तु जलमध्ये प्रविशति शरदि हि कच्छपा बाहुल्येन सुखेन च
जातिस्वभावेन नद्यादितटेषु बाहुल्येन विचरंति उक्तं च अपंकिलतटावटः शफरफांटफालोज्वलः पतत्कुररकातरभ्रमदहम्भी
नार्भकः क्षुवत्कमठसैकतस्खलद्बकोटवाचाटितः सरित्सलिलसंचयः शरदि मेदुरं सीदति तदभियत्नं चैषां कच्छपशब्देनैव
व्यंजितं यतः कच्छान्नूपप्रायं तटं तं प्राप्तिनेन पिबति वा कच्छपः प्रभृत्यर्थः वर्षात्ययात्प्रभृति अभोद्गमादारभ्य अन्यार्थे अन्यः
कृणात् भिन्नो नादात् ग्रामात्प्राच्यां बहिर्नीरात् शीतेभ्य इतरैरित्यत्र प्रभृत्यन्येत्यादिना पंचमी दिशि दृष्टाः शब्दादिकृत्वाप्यादिति
देशकालवृत्तिनापि स्यात् ग्रामात् पश्चिमे देशे न यस्या अपरोक्ष तथा गम्यमानेनापि दिक्शब्देन स्यात् कोशात्सीमपरेणेति गम्यते ·

कृणाद्बद्ध इत्यत्र कृणादिति हेतोरिति पंचमी सौरभादनुरागेण मुदा बद्धोलिरभ्रमत् कुमुदस्यांतिके आम्रदूरे नीपस्य केतकाद्
४२ अलिः सौरभादनुरागेण मुदा बद्धः सौरभहेतुकोयोनुरागस्तद्धेतुका या मुद्धर्षस्तया हेतुना बद्धो व्याप्तः सन् कुमुदस्या आम्र
पभ्रस्य चांतिके भ्रमत्तथा नीपस्य कदंबस्य केतकीपुष्पाच्च दूरे ऽभ्रमत् नीपवृक्षस्य किंचित्तीक्ष्णपत्रत्वेन केतकस्य च कंटकित
त्वेन नैकट्येन भ्रमणे अंगविदारणभयात् शरदिहि कैरवाण्यपानि च नवान्युद्भिद्यंते कदंबानि केतकानि च वर्षोद्भिन्नान्यपि शा
रद्यनुवर्तंते वर्ण्यंते च कविभिः सौरभादनुरागेणेत्यत्र गुणादित्यादिना वा पंचमी आस्रियामिति किं मुदाबद्धः केतकाद्दूरे नीपस्य
दूर अआरंतिके कुमुदस्यांतिके इत्यत्राशदर्थैरिति वा पंचमी स्तोकाज्जातिः स्पृशन् स्तोकेना आन्यल्माच्च शीकरान् अल्पेन न
विमरुत् कृच्छ्रात्सेहे वियोगिभिः ४२ सुगमोनवरं स्तोकाज्जातिर्जातिपुष्पाणि स्तोकेना आनिच स्पृशन् शरदि हि जातिपुष्पा
णि स्युः कृच्छ्रेणार्कस्य तीक्ष्यत्वात् ग्रीष्मः कतिपयाच्छरत् भारद् कतिपयेनाल्पैर्मेघैः स्तोकैश्च गर्जितैः ४३ कृच्छ्रेणार्कस्य
तीक्ष्यत्वाद्दुष्टुंशक्यत्वात् शरत्कालः कतिपयात्स्तोकेन ग्रीष्मोभूत् तथा अल्पैर्मेघैः स्तोकैर्गर्जितैश्च कृत्वा कतिपयेन शारदभूत् ॥
क्लांताः कृच्छ्रेण तापेन ज्योत्स्नायाः भागजानत वीचीह्रादैस्ततो जा[illegible]कोराः सरसां पयः ४५ कृच्छ्रेण कष्टकारिणा तापेन
सूर्यातपेन क्लांताश्चकोराः शाकूसरसां पयो जलं स्वच्छत्वेन ज्योत्स्नायाः चुष्या भवतादित्यर्थः भवन्ति रच जानाते रर्थो यद्वा ज्योत्स्ना
प्रियत्वाज्ज्योत्स्नायामत्यंतरक्ताश्चित्तभ्रांत्या सरः पयो ज्योत्स्नारूपेण प्रत्यपद्यंतइत्यर्थः मिथ्याज्ञानवचनो ▪ न जानाति र्मिथ्या
थ्याज्ञानं चाज्ञानमेव · ततः पश्चाद्वीचीह्रादैः कल्लोलध्वानैः कृत्वा सरसां पयः सरसां पयएवाजानन् सरसां पयइत्यनुद्यत्वेन
विधेयत्वेन च योज्यं स्तोकात्स्पृशन् अल्पात्स्पृशन् अल्पेन वान कृच्छ्रात्सेहे कृच्छ्रेण तीक्ष्यत्वात् कतिपयाद्ग्रीष्मः कतिप
येन शारदित्यत्र स्तोकाल्पेत्यादिना वा पंचमी असत्वेइतिकिं स्तोकैर्गर्जितैः अल्पैर्मेघैः कृच्छ्रेण तापेन ज्योत्स्नाया अजाननः इ
त्यत्राज्ञानेज्ञ इति षष्ठी अज्ञान इति किं ह्रादैः पयोजानन् सरसांपयइत्यत्र वराचरितं यतः शैलस्य गिरेरुपरि ऊर्ध्वदेशापेक्ष
या अधस्तादधस्तात्पश्चिमदिग्विभागे परस्ताच्च पूर्वदिग्विभागे चोपलक्षणत्वाद्दक्षिणोत्तरभागयोरपि उत्पत्तिष्णुभिरुच्छल

द्रिः यथा दंडोपरिस्थितं नीलवस्त्रेणा पर्यधश्च तुर्दिक्षु चावृतं नीलछत्रं राजादेरुपरिधृतं शोभातिशयायस्या तथाद्रेः समंतादुत्पतिष्णु शुकमंडलं शरद इत्यर्थः शरदि हि शुका बाहुल्येन स्फुर्जातिप्रत्ययेन शैलाद्युच्चस्थानेषु निवसंति च ध्रुवस्याभाद्दक्षिणतो वातापेः सानुरुत्तरात् पितॄणां दुर्गतेस्त्यागेऽध्वा दीर्घयानस्य साधकः ४७ पितॄणामध्वा पितृदंडः स्वर्गदंडाख्यो स्वर्ग इति नाम्नाज्योतिषे प्रसिद्धो भात् कीदृक् पितॄणामेव दुर्गतेस्तिर्यक्त्वादिकुगतेः शुनौ तु दंदश्शूकत्वादस्यया प्रसिद्धाया स्त्यागे सति द्योः स्वर्गस्य कर्मणो यद्यानं गमनं तस्य कर्मणः साधको निष्पादकः अनेन हि मार्गेण कृतावितरो दुर्गतिं परिहृत्य स्वर्गं यांतीति प्रवादः कास्मादित्यत आह ध्रुवस्य दक्षिणस्यां दिशि तथा वातापेर्दैत्यस्य कर्मणः भ्रातुर्भक्षकस्यागस्त्येर्द्विजानुपद्रवन् वातापिर्दैत्यो ह्यगस्त्येन भक्षित इति प्रसिद्धिः उत्तरा उत्तरस्यां दिशि शरदि हि वत्सस्य ग्राममध्यस्थस्य मुखं पूर्वस्यां मुखं च पश्चिमायां स्यात् यदुक्तं कन्यासंक्रात्यादित्रितये पूर्वादौ वत्स इति ततश्च ध्रुवापेक्षया दक्षिणस्यामगस्त्यापेक्षया चोत्तरस्यां स्यात् निद्रां योऽत्यक्त पूर्वैर्द्विर्यदैर्गर्जिकैः साध्वपांपि ।बैः स त्वामत्यजदंभाधौ कैटभस्य मधुं द्विषन् ४८ सः अंभोधौ तिष्ठन् कैटभस्य मधुं द्विषन् कैटभमधुदैत्ययोः शत्रुर्विष्णुस्तां निद्रामत्यजत् यो भोधाव पांपि वैर्जलानि पिबद्भिर्मेघैर्जलभर्त्यर्थो ऽत एव साध्व्यत्वं तं गर्जकैरद्धैर्मेघैर्हेतुभिर्निद्रात्यक्ता पूर्वमनेन त्यक्तपूर्वी न तथा त्यक्तपूर्वा घनप्रबलगर्जितैरपि योवर्षासु न जजागारेत्यर्थः शैलस्योपरि लक्ष्म्या उपरिष्टात् शैलस्य परस्तात् शैलस्याधस्तात् शैलस्याधः ध्रुवस्य दक्षिणतः भ्रातुरुत्तरादित्यत्र रिरिष्टादित्यादिना षष्ठी वातापेः भ्रातुः यानस्य साधकः अपांपिबैर्दीर्घयानस्य दुर्गतेस्त्यागे इत्यत्र कर्मणि कृत इति षष्ठी क्रियाविशेषणस्य कर्मत्वाभावान्न षष्ठी साधुगर्जकैः कृत इति किं तामत्यजत् निद्राम त्यक्तपूर्वी कैटभस्य द्विषन् मधुं द्विषन्नित्यत्र द्विषो वा तृच्च इति षष्ठी · पवनैः खं तुषाराणां तरलत्वस्य वीरुधां दिशां नेतरि किंजल्कान् श्रान्तानां शायिकाभवत् ४९ श्रांतानां शायिका भवत् खेदापगमात्स्वापो भूत् कसति पवने कीदृशे खं तुषाराणां नेतरि शीकरानाकाशं प्रापयितरि तथा तरलत्वस्य वीरुधां नेतरि मृदुलत्वात् प्लुताश्चलत्वं प्रापयति तथा दिशां नेतरि किंजल्कान् शरदि ह्यनियत दिक्को गुणत्रयोपेतो वातो वर्ण्यते ॥ खं तुषाराणां नेतरि तरलत्वस्य वीरुधां नेतरि यद्वादिशां नेतरि किंजल्कान् तरलत्वस्य वीरुधां नेतरीत्यत्र वैकल्पि द्वयो रितिद्वयोः कर्मणोरकतरस्मिन्वा षष्ठी अन्यत्र पूर्वेणनित्यमेव श्रांतानां शायिका इत्यत्र कर्तरि षष्ठी कृतिः स्वराणां क्रौंचीभिर्विपंचीनामिवाबभौ कृतुमित्येव काशाल्याः कुसुमस्य प्रकाशनं ५० यथा विपंचीनां कर्तॄणां स्वराणां कर्मणां कृतिराबभौ एवं क्रौंचीभिः कर्त्रीभिः शरदि हि क्रौंचा मधुरं कूजंति तथा यथा कृतुमत्याः स्त्रियाः कर्त्र्या कुसुमस्य स्त्रीधर्मस्य कर्मणः प्रकाशनं भवत्येवं काशाल्याः काशाल्याः काशपंक्तेः कर्त्र्या कुसुमस्य जातावेकवचनं पुष्पाणां कर्मणां प्रकाशनमाविर्भावो बभूव शृंगस्य त्याग एणानां मित्रस्येव दुरात्मभिः विभित्सा भेदिका चोष्णां पयसामिव रोधसः ५१ यथा दुरात्मभिर्दुर्जनैः कर्तृभिः मित्रस्य कर्मणस्त्यागस्तथा एणानां कर्तॄणां शृंगस्य कर्मणस्त्यागोऽभूत् शरदि हि रुरुशंबरादिमृगाणां शृंगाणि पतंति तथोक्ष्णां कर्तॄणां रोधसस्तटस्य विभित्सा भेत्तुमिच्छा विभित्सा भेदिका च विदारणं स्यात् पयसामिव यथा जलैर्वर्षासु रोधसो · विभित्सा भेदिका चाभूत् शरदि हि वृषभा मत्ता नद्यादितटानि विलिखंति स्वराणां कृतिर्विपंचीनामिक्रौंचीभिः कुसुमस्य प्रकाशनं काशाल्या कृतुमत्येव शृंगस्य त्याग एणानामि वदुरात्मभिरित्यत्र द्विहेतोरित्यादिना कर्तरि षष्ठी वा अस्माणकस्येति किं विभित्सा भेदिका चोष्णां पयसामिव रोधसः स्तुसमान्यानुयानीयगातव्यादेयसद्गुणः नृणां दैवैश्वस तदा राजा यात्रां प्रचक्रमे ५२ स राजा मूलराजस्तदा शरत्काले यात्रां प्रयाणकं प्रचक्रमे आरेभे कीदृक् नृणां कर्तॄणां दैवैश्च कर्तृभिः स्तुत्या श्लाघ्या मान्या पूज्या अनुयानीया अनुसरणीयाः गातव्या गेया आदेया ग्राह्याः संतः शोभना गुणाः शौर्यादयो यस्य सः नृणां दैवैश्च स्तुत्य मान्यानुयानीय गातव्या देय इत्यत्र कृतस्य वेति कर्तरि षष्ठी अत्र च नित्यसापेक्षत्वात्समासः अथ यात्रोपक्रमं षट्त्रिंशता श्लोकैर्वर्णयति नेतव्यां तं रिपुः पाचागमनेनेच्छुनायशः पूरं पूरं नभोनादैर्दुंदुभिः प्रोचिवान्निदं ५३ नादैः कृत्वा नभः पूरं पूरं व्याप्य दुंदुभिर्विजययात्राढक्का इदं प्रोचिवान् नु तदेवाह अनेन मूलराजेन यशः इच्छुना · अत एव गां भुवं पात्रा दुर्नयिनिराकरणेन रक्षता सता भिपुर्ग्राहरिरं तं क्षयं नेतव्यः पवमानो जगत्त्वन् स्वरं बिभ्राणमुच्चतां चक्राणो मंगलं शंखः · छंदो धीयन्निव द्विजः ५४ शंखो विजयकंबुर्मंगलं राजादीनां चक्राण श्चक्रे कीदृक् सन् उच्चतां उदात्ततां बिभ्रा

वत्स

नैरि

ज

त्रस्ये

BHAU DAJI MEMORIAL

र्णं स्वरं तन्वंस्तथा जगल्लोकं पवमानो मंगल्योदात्तस्वरत्वात्पवित्रयन् यथा छंदो वेदमधीयन्नरुद्धेण पठन् अतएवोच्चतां बिभ्राणं स्वरं
तन्वन्नतएव जगत्पवमानः सन् द्विजो मंगलं चक्रे यात्राकाले हि मंगलार्थं शंखो वाद्यते द्विजाश्च वेदमुच्चारयंति ढक्काभिश्चक्रिभिर्ध्वानं
दुःसहं दिग्गजैरपि सोऽत्र भर्त्कार को यात्रां सुस्नातो वज्रिणोप्यभूत् ५५ दिग्गजैरपि दुःसहं सोढुमशक्यं ध्वानं चक्रिभिः करणशी
लाभिर्ढक्काभिर्विजयभेरीभिः कृत्वा स मूलराजो वज्रिणापि सुस्नातः सुखेन ज्ञेयोऽभूत् कीदृक् सन् यात्राकारकोऽत्र भर्त्त यात्रां करिष्या
मीति स्वढक्कादिशस्त्रभृत् क्रियायामित्यादिना णकच् यात्रां चिकीर्षोर्मूलराजस्य युद्धोचितास्त्रग्रहणं ढक्काभिर्वाद्यमानाभिरिंद्रेणापि ज्ञा
तामित्यर्थः राजा हि यात्रां चिकीर्षुर्यदा युद्धोचितास्त्रग्रहणं तं साधयति तदा विशेषतो विजयढक्का वाद्यंते नेतव्यांतं रिपुरित्यत्र नो भ मुहू
योर्हेतौरिति कर्मकर्त्रोर्न षष्ठी तन् यात्रा गां उदंतं यत्राद्य स्युना अव्ययंनभः पूरं पूरं कसुः इदं प्रोचिवान् आनेस्कल्सष्ठानुबंधनि
र्देशात्कानशानसांग्रहणं कान मंगलं चकाणः शान जगत्पवमानः आनश् उच्चतां बिभ्राणं अतश् छंदोधीयन् शत स्वरं तन्वन्
क्ति ध्वानं चक्रिभिः णकच् यात्राकारकोऽत्र भर्त्त स्वलर्थः दिग्गजैर्दुःसहं सुस्नातो वज्रिणा इत्यत्र तन्नुदंतेत्यादिना षष्ठी मृदंगैरुद्द
वद्भिर्यो ध्वनिनानुकृतो घनः शिखिभिः शीलिताः केकागते हर्षैः सतां मताः ५६ ध्वनिना कृत्वा द्यां व्योम रुद्धवद्भिः व्याप्नुवद्भिर्मृदंगे
तै कर्तृभिः ध्वनिनैव घनो मेघोऽनुकृतो मेघगर्जिर्विडंबितः सर्थोऽतत्सघनगर्जाशंकया हर्षगतैः शिखिभिर्मयूरैः केकाशीलिता
अभ्यस्ता अभ्यस्ताः कृता इत्यर्थः कीदृश्यः सतां विदुषां केकालक्षणज्ञानां कर्तृणां मतां माधुर्यादिगुणप्रधानत्वेन मूलराजार्थ्ययात्रा
साफल्यज्ञापकत्वादभीष्टाः आरक्षैरक्षितं भूपस्यासितं प्रतियोषितः कीर्तेः श्रियानुहसितं मौक्तिकस्वस्तिकान् व्यधुः ५७ आरक्षै
रंगरक्षकैः रक्षितं नृपस्य मूलराजस्य कर्तुरास्यते तस्मिन्नर्थाच्चाधार इति क्ते आसितं सिंहासनं प्रतिलक्ष्मीकृत्य योषितो विधवानार्यो
मौक्तिकस्वस्तिकान् मांगलिक्याय व्यधुः कीदृशान् कीर्तेः श्रियाः हसितं तु निर्मलत्वात् कीर्तिकर्तृकाणि लक्ष्मीकर्तृकाणि च हास्यानी
व मृदंगैरत्तु - द्यां रुद्धवद्भिः हर्षगतैरित्यत्र क्तयोरित्यादिना न षष्ठी असधार इति किं सतां मताः ज्ञानेच्छादिसूत्रेण सत्य
त्क्तः कथं शिखिभिः शीलिताः आरक्षैरक्षितं भूतेयं क्तः वर्तमानप्रतीतिस्तु प्रकरणादिना आधारे भूपस्यासितं कीर्तेर्हसितं श्रियाः

हसितमित्यत्र वा क्लीबे इति वा षष्ठी कामुकस्य श्रियां भूपा राज्ञ आज्ञां प्रपादुकाः सुराष्ट्रंगमिनस्तस्थुस्तत्र कोटिं नु दायिनः ५८ राज्ञो मूलरा
जस्य आज्ञां प्रपादुकाः आश्रयंतो भूपास्तत्रास नसमीपे तस्थुः कीदृशाः संतः श्रियां शातुलक्ष्मीणां कर्मणां कामुकस्येच्छा रत एव माहादिदेत्यो
च्छेदाय सुराष्ट्रां देशं गमिनो गंतुकामस्य उत्प्रेक्ष्यते कोटिं नु दायिन. दीनारादिकोटिं धारयंत इव अधमर्णा हि श्रियां कामुकस्याज्ञां प्रपादुकाः
संतः समीपनिषंति जगदागामिनोऽरिष्टस्यावश्यं छेदिनो द्विजाः ययुः आशिता रोद्वि मासि मासे द्विरं बुपाः ५९ तत्रासनसमीपे शांति स्त
कर्मणे द्विजा ययुः किंभूताः मासे द्विर्द्विरो आशितारो भोक्तारोस्तथा मासे मासस्य द्विरं बुपाः द्वौवारौ जलपायिनः तीव्रतपश्चारिणः अत एव जग
ल्लोकमागामिनो भाविनोपीत्यर्थः अरिष्टस्याशुभस्यावश्यं छेदिनः आज्ञां प्रपादुका इत्यत्र कर्मेरुकस्येति न षष्ठी अकमेरिति किं श्रियां कामुकस्य
सुराष्ट्रंगमिनः जगदागामिनः कोटिं नु दायिनः इत्यत्र इ व्यदृणेन इति न षष्ठी एष्यदृणेन इति किं अरिष्टस्यावश्यं छेदिनः अत्र णित्यावश्यका
धमर्ण्ये इत्यावश्यकर्थे णिन् · ययुस्तत्र त्यत्र सप्तमीत्यादिना सप्तमी मासे द्विराशितार इत्यत्र न नवेत्यादिना वा सप्तमी पक्षे शेषे षष्ठी मासे द्विरं
बुपाः सौवस्तिकः सन्मुहूर्ते आयुक्तैस्तपसः श्रुते मंत्रे शांतेश्च कुशलैश्चक्रे हस्त्यश्वपूजनं ६० सौवस्तिकैः पुरोहितैः सन्मुहूर्ते शुभवेलायां हस्त्य
श्वपूजनं शांतये मंत्रोच्चारपूर्वं पुष्पादिनार्चक्रे किंभूतैः तपसस्तपश्चरणे आयुक्तैस्तत्परैः रतेन नैष्ठिकत्वोक्तिस्तथा श्रुते आगमे आयुक्तैः रतेन तज्ञा
नित्वोक्तिरत एव मंत्रे कुशलैर्निपुणैरत एव शांतेः शांतिकर्मणि कुशलैश्च मंत्रकुशलैः क्रुत आयुक्तैरित्यत्रा कुशलेत्यादिना वा सप्तमी
पक्षे शेषे षष्ठी · शांतेः कुशलैस्तपस आयुक्तैः स्वामिनोऽश्वेभिभानां वानसां पतिषु चेश्वराः लक्ष्म्याः क्षितेश्चाधिपतेः सद्यो द्वारं सिषेविरे ॥
६१ अश्वेभिभानां च स्वामिनः अनसां रथानां पतिषु चेश्वराश्च तुरंगबलनायका लक्ष्म्या राज्यश्रियः क्षितेश्चाधिपते मूलराजस्य द्वारं सिं
सघः हद्वारं सिषेविरे · प्रतिभूभिः श्रियः कीर्तौ धर्मनीतेश्च साक्षिभिः शुक्रे गुरौ प्रसुतैर्नुदायादैर्न्यायिमंत्रिभिः ६२ मंत्रिभिः शायिन पांतिके रोः
आगतं किंभूतैर्धर्मे धर्मस्य नीतेश्च न्यायस्य च साक्षिभिर्लग्नकैः स्थानभूतैरित्यर्थस्तथा श्रियः कीर्तौ च प्रतिभूभिर्लग्नकैः स्थानैरि
त्यर्थस्तथा महामतित्वाच्छुक्रस्य गुरोर्बृहस्पतेर्वा प्रसुतैर्न्यपत्यैरिव यद्वा दायादैर्नु गोत्रिभिरिव अश्वेभिभानां स्वामिनः पतिषु अनसा
मीश्वराः लक्ष्म्याः क्षितेश्चाधिपतेः शुक्रे गुरोर्दायादैः धर्मनीतेः साक्षिभिः कीर्तौ श्रियः प्रतिभूभिः शुक्रे गुरोः प्रसुतैरित्यत्र स्वामीश्वरेत्यादि

नावासप्तमी पक्षेशेषे षष्ठी॰ ज्योतिषेधीतिनो जन्म छायायांशंकुमादधुः द्विष्यसाधुनृपेसाधुलग्नंसाधयितुंक्षणात् ६३ जन्म जन्मकाले
प्राप्यंजन्मत आरभ्येत्यर्थः कालाध्वनोर्व्याप्ताविति द्वितीया ज्योतिषेऽधीतमेभिरधीतिनः इष्टादेरितीन् आजन्म अधीतेज्योतिषंअसंतंज्यो
तिःशास्त्रज्ञइत्यर्थः आदधुः समभूभागे स्थापयन् छायायां छायानिमित्तंशंकुं ज्योतिःशास्त्रोक्तसरलत्वादिगुणरूपं तंसप्तांगुलादिप्रमा
णं कालमानकारकं काष्ठकीलकं किंकर्तुं लग्नं मेषादि क्षणात् शीघ्रं साधयितुं कीदृक् द्विषि शत्रावसाधुक्षयकारि नृपे मूलराजे साधु अभ्यु
दयकारि शंकुर्हि छायामानानयनाय आतपवति समभूभागे स्थाप्यते तेन च फलोमीयते कालमानेन च लग्नं साध्यते छायायां शंकुमादधुरि
त्यनेन यात्रालग्नदिनस्य राज्ञो बहुगुंठनात् घातपातरहितत्वेन साधुत्वं बोध्यते॰ स्वं प्रसत्साधन्साधूनसाधूंश्चागणयन्वेत्रिणांपतिः साधून्
स्वामिनितत्कार्येनिपुणांश्चायतो व्यधात् ६४ वेत्रिणांपतिः प्रतिहारेशः स्वामिनि मूलराजे साधून् भक्तान् तत्कार्ये स्वाम्यर्थे निपुणान् विधानचतुरान्
अग्रतो मूलराजस्य पुरतो व्यधाच्चक्रे कीदृक् सन् अतिस्वामिभक्तत्वात् स्वमात्मानं प्रति असाधून् अभक्तान् साधूंश्च भक्तान् अगणयन् परिभा
वयन्॰ हसंतो निपुणा भ्रातुः पितुः साधंश्चशास्त्रिणः प्रतीशांनिपुणास्तस्थुः श्रेण्याद्वारेंगरक्षकाः ६५ अंगरक्षकाः श्रेण्या पंक्त्या द्वारे तस्थुः
किंभूताः संतः ईशां स्वामिनं प्रति निपुणा रक्षाचतुरा अत एव भ्रातुर्निपुणात् भ्रातेवनिपुणान् मन्यमानान् पितुः साधून् पितेवसाधून्मन्यमानान्
भटान् हसंतः तथा शास्त्रिणः प्रहरणहस्ताः ज्योतिषेधीतिन इत्यत्र व्याप्येक्तेनइतिसप्तमी॰ व्याप्यइतिकिं जन्म अधीतिनो ज्योतिषे अत्र जन्मनो
६ माभूत् छायायांशंकुमादधुरित्यत्र युक्तेहताविति सप्तमी॰ द्विष्यसाधु[…]त्यत्राप्रतीत्यादिना सप्तमी अप्रत्यादाविति किं स्वंप्रसत्साधून् नृपसा
ध्विसत्र साधुनेति सप्तमी अप्रत्यादाविसेव स्वंप्रतिसाधून् तत्कार्येनिपुणान् स्वामिनिसाधून्निसत्र निपुणैरित्यादिना सप्तमी अर्चायामितिकिं भ्रातु
र्निपुणान् पितुः साधून् अप्रत्यादाविसेव प्रतीशांनिपुणाः भूत्यानामधिचौलुक्योध्यद्रिषु क्ष्माभुजां बलं उपरवार्यामिव द्रोणे मिलत्यागाद्बुले
धिकं चौलुक्येऽधिभूतानां मूलराजस्येशस्य किंकराणामध्यद्रिषु क्ष्माभुजामीशे[…]षु पर्वतेषु स्वामिनां राज्ञां बलं सैन्यं बलं मूलराजसैन्ये मिल
तिसति अधिकमपर्याप्तं मागाद्यर्था[…] तन्मध्य एव॰ उपरवार्यां द्रोणइव यथा खार्यां षोडशद्रोण्यां द्रोणश्चतुराढकी अधिकइत्यर्थः एताव
न्मूलराजममिलद्यावति बहूनामप्यद्रिनृपाणां खार्यां द्रोणतुल्यमभूदित्यर्थः वेणोर्ध्वनतिभेर्यास्वभेर्यां वेणुरपि क्षणात् आसीनेषु द्विजे
ष्वापुः स्वंभूतापुष्पच द्विजाः ६६ वेणुशब्देनात्र वेणुपलक्षितं प्रेक्षणकमानिप्यज्यते भेरीशब्देन च भेर्युपलक्षितं तूर्यं ततो वेणौ वंशोपलक्षि
ते प्रेक्षणिके ध्वनति लयप्रधानं वाद्यमाने वेणुवीणादिभिः शब्दायमाने भेरीभर्युपलक्षितं तूर्यं प्रेक्षणकस्याविप्राभावार्थमपानिध्वानं स्थिता
तथा भेर्यां तूर्यध्वनं त्यां वेणुरपि प्रेक्षणकमपिक्षणात् स्तानिरर्थकत्वात् यात्रार्थमुद्यतेहि नृपे उत्सवार्थं पर्यायेण प्रेक्षणकं तूर्यवादनं चस्यात्
तथा द्विजेष्वासीनेषु द्रव्यप्राप्तिरहितेषु सुता भट्टाः स्वंद्रव्यमापुर्लेभिरे एषु च सत्स्वासीनेषु द्विजाः स्वमापुः यात्रार्थमुद्यतोहि राजा धीराश्च

८

गुणोत्कीर्तकेभ्यो भट्टेभ्यो यशसे वेदपाठिभ्यो द्विजेभ्यश्च धर्मार्थं द्रव्यं ददाति स्म अध्यद्रिषु क्ष्माभुजामीशे अधिचौलुक्ये भूत्यानामित्यत्र स्व
शेधीनेति सप्तमी अधिः स्वस्वामिसंबंधं द्योतयति उपरवार्यां द्रोण इत्यत्रोपोधिकिनीति सप्तमी उपोधिकां अधिकसंबंधं द्योतयति बलेमि
लत्यागादित्यत्र यद्भावइत्यादिना सप्तमी॰ यत्र क्रियार्हाणां कारकत्वं तद्विपर्ययो वा यथा भेर्यां ध्वनंत्यां। वेणुरास्त द्विजेष्वासीनेषु स्वं सुता
आपुः यत्र च क्रियानर्हाणामकारकत्वं तद्विपर्ययो वा यथा सुतेष्वासीनेषु द्विजाः स्वमापुः वेणौ ध्वनति भेर्यास्ति तत्रापि भावाभावस्य
लक्षणं भवतीत्यनेनैव सप्तमी यत्र च वेण्वपेक्षया॰ उदात्तध्वानत्वेमेव वाद्येषु मुख्यत्वेन च ध्वानक्रियार्हत्वाद् भेर्याः सुतापेक्षया तपश्च
रणादिक्रियाप्रधानत्वेन दानक्रियार्हत्वात् द्विजानां च क्रियार्हता भेर्यापेक्षया वेणोर्द्विजापेक्षया सुतानां च ध्वानदानक्रियानर्हत्वेन क्रि
यायामर्हता ग्रामो योयोजनान्यष्टौ योजनेषु दशास्थितः पर्वण्यह्नि त्रयोदश्यां यात्रां द्रष्टुं स आययौ ६८ यथात्र योदश्यास्तिथेः सका
शात् अह्नि दिने चतुर्दशील क्षणे गतेइति गम्यते पर्व पूर्णिमास्यात्तथेतः पत्तनात् यो ग्रामो ग्रामस्थो लोकः अष्टौ योजनानि अष्ट
सुयोजनेषु गतेषु दशसु योजनेषु गतेष्वभूत् सग्रामो यात्रां प्रयाणं द्रष्टुं आययौ नानोत्सववादिना अत्यद्भुतत्वात् दूरदेशस्थोपि लोकः को
तुकेन यात्रां द्रष्टुमागत इत्यर्थः इतो ग्रामो योयोजनान्यष्टौ इतो ग्रामो यो योजनेषु दशास्वित्यत्र गते गम्ये इत्यादिनेकार्थ्यवापक्षे पूर्वेण
सप्तमी अध्वनइति किं॰ त्रयोदश्याअह्नि पर्व अत्रैकार्थ्याभावे पूर्वेण नित्यसप्तमी पौर्यैरुदत्सु बालेषु सीदत्यां ग्रहकर्मणां एयुर्द्र
ष्टुं नृपं श्रेष्ठं नाकिंद्रमिव नाकिनां ६९ बालेषु रुदत्सु मातृविरहेण रुदतो बालान् सीदतां ग्रहकर्मणां अप्रवर्तमानान्न रंधनादीन् ग्र
हव्यापारांश्चानादृत्य पौर्याः कौतुकात् नृपं द्रष्टुमेयुः यतो नाकिनां मध्ये इंद्रमिव नृषु मध्ये श्रेष्ठं रूपैश्वर्यादिगुणैरुत्कृष्टं तरास्विभ्यो
वरायोधा रेजुर्यैः स्थानकस्थितैः विद्धः कोशात् कोशायोर्वा[…] म्रियेत क्षणयोः क्षणात् ७० तरायात्रोपक्रमकाले अस्विभ्यो अ
स्त्रं धनुरस्त्येषां तेभ्यो वराधनुर्धरेषु श्रेष्ठा योधा रेजुः स्वावसरप्राप्तिसंभावनया तेजस्विनो भवन् यैर्योधैः स्थानकस्थितैरालीं
ढादिस्थानावस्थितैः सद्भिः कोशात् गव्यूत्यर्धात् कोशायोर्वा विद्धः सन् क्षणयोरल्पकालभवयोः क्षणाद्वा पूर्वं वा अत्रापियो मान
ज्यः म्रियेत यैर्दूरवेध्यवधिनो महाप्राणाश्चेत्यर्थः संभावने सप्तमी सीदतां ग्रहकर्मणामेयुः रुदत्सु बालेष्वित्यत्र षष्ठी चा
नादरे इति षष्ठीपक्षे पूर्वेण सप्तमी नाकिनां नृषु श्रेष्ठमित्यत्र सप्तमीन्वेत्यादिना षष्ठीसप्तम्यौ अन्ये तु पंचमीमपीच्छंति अस्वि

भ्योवरायोधाः स्थितेः कोशात् कोशयोर्वाचिह्नः क्षणात् क्षणयोर्वाम्रियेत इत्यत्र क्रियामध्ये इत्यादिना पंचमीसप्तम्यौ इह धानुष्कावस्था
नमेकाक्रिया पुरुषवधश्च द्वितीया तन्मध्ये क्रोशो क्रोशाद्वा • तथा व्यधनमेकाक्रिया मरणं च द्वितीया तन्मध्ये क्षणः कालः संघट्ट
शीर्णस्त्रीहारे मुक्तानां राजवेश्मनि खार्याः खार्यां व्यधिको द्रोणार्धेन तदाभवत् ७१ तदा यात्रोपक्रमकाले राजवेश्मनि संघट्टना
दन्यान्यसंमर्दनं शीर्णास्त्रुटिता ये स्त्रीहारास्तेभ्यो हेतुभिर्मुक्ताफलानामर्धेन व्याकुलया कथा अधिको अध्यारूढो द्रोणः आढकचतुष्क
मभूत् कीदृश्याः खार्या मुक्तानामेव द्रोणषोडशात्मकात् खार्या रपि अविविक्तार्थः खारिद्वयेन बाधिको ध्यारूढवान् अक्षतक्षेपादि
मांगलिक्यविधये अहमहमिकयागतमहेभ्यकुलस्त्रीणामतिबाहुल्याद् देवंनामसंमर्दनं हारास्त्रुटिता यावता राजगृहांगणे मुक्ताफला
नामेका द्वे वा खार्यौ सार्धद्रोणेनाधिके अभूतां इत्यर्थः अधिको द्रोणः खार्याः अधिको द्रोणः खार्याः इत्यत्र अधिकेत्यादिना सप्तमी
पंचम्यौ अधिको द्रोणार्धेन इत्यत्र तृतीयार्धमीयस इति तृतीया ॥ नाक्षतैश्चंदनान्नादधात्र्र्वयापृथक् न पुष्पेभ्यः फलं दर्वे पात्राणि द
धिरंगनाः ७२ नानापृथक्शब्दाः वसहायार्थाः अंगनाः पात्राणि न दधिरे कीदृशि अक्षतैः खंडतंदुलैश्चंदनात् श्रीखंडद्रवेण च नाना असहाया
नि तथापुष्पेभ्यः फलं च नारिकेरादिकं च ऋते विनाभूतानि अक्षतचंदनदधिदूर्वापुष्पफलोपेतानि पात्राणि राजादिगृहेषु महेभ्यादिकुलांगना
श्चंदनवर्धनादिमांगलिक्यायनयंतीति स्थितिः पृथक् दभः पृथग्दूर्वया नाना चंदनात् नानाक्षतैरित्यत्र पृथङ्नानेत्यादिना पंचमीतृती
फलं ऋते पुष्पेभ्यः ऋते इत्यत्र ऋते द्वितीयेति द्वितीया पंचम्यौ नासन्विनांगरागेण कौसुंभं भूषणात् स्त्रियः तुल्या रतेः श्रिया चंद्रोः
पद्मेन च समै मुखैः ७३ इंदोः पद्मेन च समैस्तुल्यैर्मुखैः कृत्वा रतेः कामपत्न्याः श्रिया च विष्णुभार्यया तुल्याः स्त्रियो नासन् कथं अंगरागेण
कौसुंभं कुसुंभरक्तं वस्त्रं च भूषणाच्च स्वर्णालंकाराच्च विना मंगल्यत्वात् सुरूपा विभूषितालंकृताः सधवाश्च युवतयो राजादिमांगल्य
कर्मसु व्यापृता अभवन् इत्यर्थः विना कौसुंभं विना भूषणात् विनांगरागेणेत्यत्र विनेत्यादिना द्वितीयापंचमीतृतीयाः श्रिया तुल्या र
तेस्तुल्या पद्मेन समैः इंद्रोः समैः इत्यत्र तुल्यार्थैरित्यादिना तृतीयाषष्ठ्यौ दत्ता प्रासादं पूर्वेण गोपुरस्यापरेण च प्राक् प्रयाणादुत्सवन
हेतुना कुंकुमच्छटाः ७४ प्रयाणात् प्राक् प्रथमं उत्सवेन हेतुना यात्रामहोत्सवार्थं कुंकुमच्छटा दत्ताः कुंकुमांबुना अभ्युक्षितमित्यर्थः प्रासादे
पूर्वेण पूर्वाभिमुखात् राजभवनात् पूर्वस्यां महरपर्तिन्यां दिशि गोपुरस्य पूर्वदिगभिमुखस्य पूर्वद्वारस्यापरेण चापरस्यां महरपर्तिन्यां दिशि च प्रासा
दपक्षस्य गोपुरस्य पूर्वत्वात् पुरापक्षस्य च प्रासादात्परत्वात् प्रासादादारभ्य गोपुरं यावदित्यर्थः स्नेहाय हतये भक्तैर्निर्मिता मुदि कारणन नरं द्रदर्श
नस्यार्थस्योत्सुकोऽभूत्लक स्तदा • ७५ स्नेहाय हतये प्रेम्णा हेतुना भक्तैर्निर्मितां मुदि कारणं हर्षार्थं तार्पनं नरेंद्रदर्शनं तस्यार्थस्य नरराजदर्शनस्य हेतु
नावसथा आरंभकाले उत्सुको नाभूत् प्रासादं पूर्वेण गोपुरस्यापरेण मित्र द्वितीयमित्यादिना द्वितीयापष्ठ्यौ अनेन चेतिकिं प्राक्प्रयाणात् उत्सवेन हेतु
ना स्नेहाय हतये भक्तनिर्मिता मुद्दर्शनस्यार्थस्य मुदि कारणे इत्यत्र हत्यर्थैरित्यादिना तृतीयाद्याविभक्तयः याहतु यात्रिनां येदृहुर्दंतिनां मदः हतु नो
त्साधनि धनार्थाय यस्या भटा ग्रामः ७६ सा च्छासा भर्यता हता यस्य हेतोः सुरवामरुत् तत्र हेतोर्नर हरं ग्राम्याभीजया मदान् ७७ यत्र हेतुनो अध्या
दीनां हेपादयो नवंतते हेतुना राज्ञो मलेरा जा ह्यामहात्सजयो न हरभावी तीर्थमथ भविष्यति यांजि हेपादिभिर्वा वाविषय हतु नालिने नावि नोयात्रां कार्यस्य
विजयस्यानेक ध्वंसत्विताम लर्थः संतानितकमिति युग्मस्य संज्ञा यदुक्तं एकद्वित्रिचतुष्कं तास्मिन्मुक्तकसंदानितक विशेषक कलापकानि अथ हरविलाक

तथाद्ध्नोद्दर्व यानिपृथगसहायानि ये

नवहुमाननहुना

स्यांतिकं तेजसा ज्वलन् नहरात् श्रेयसां सिंहासनमध्यास्त भूपतिः ७९ अथ सैन्य सज्जनानंतरं भूपतिः सिंहासनमध्यास्त कीदृक् सन् श्रेयसां पु
ण्यानां मंगलकर्मणां यावत् दूरात् निकटस्थः सर्वथा एव लोकस्य इरपि [illegible] राजसामंतादिभ्यान्तिकूट प्रदेशाकृत्वा दनिकटेपि वर्तमानस्तेजसा
प्रतापेनकोशाधाज्वलन् सन् लोकस्यांतिकं तु समीपे इव वर्तमानः नहरात् श्रेयसामिति सिंहासनस्य धाविशेषणं सिंहासनसमीपे हि मुक्तास्वस्तिका
दीनि मांगलिक्यानि कृतानि स्युः ८० इह राज्ञो पुरः कृताविप्राः सर्वोतिकं ननु अंतिका दूरात् शास्त्रगायना आशंतिकं जगुः ८० राज्ञो नृपस्य नृपाह
दूरं समीपं तदा अपगन् विप्राः सुब्राह्मणजातीः पुनः सर्वा विराज्ञातिक वेदमपरात् गुरुपुरोहितजातिः सर्वा विराज्ञातिकातसमीपे आशासाति वंदनपात्र
कंसाविधिमकथयन् गायनाश्च राज्ञोंतिकं निकटे जगुः योहतुः यहेतुः यतहेतुनाप्यर्थाय यतो हेतोस्तत्रहेताविरित्यत्र सर्वादिः सर्वा इति सर्वविभक्तयः
दूरे णराज्ञः दूराच्छ्रेयसां इह लोकस्य इह राज्ञः अंतिकार्थे राज्ञोंतिकेन राज्ञोंतिकात् लोकस्यांतिकं राज्ञोंतिकमित्यत्र दूरांत्यार्थादिना नाड सिद्धि अमरः प्रत्य
यः विप्रः सर्वेषुताः सर्वे सर्वगुरुः गायना इत्यत्र जातीत्यादिना एकार्थो बहुवचन स्थास्मानः सुखमन्यादां भास्यामाद्यवद्यश्रिया इति तर्प्यप्रतिरय
र्जलतमेव गारसी ८० तर्पप्रतिरे वैर्याभामांगलिक्यविधापनाय सिंहासनमध्यासीने राज्ञि विशेषतो वादयमानानां नांदीतर्पाणां व्योमा ता प्रतिरावि
तैः कृत्वा रोदसीजगत अतः कथं किमित्याह अद्यसंप्रति अस्मदुपक्रांविदेस्यानामुच्चतुत्यमानेत्याततां सुखं रूढास्याबो अत एव अद्यावां श्रिया भास्या
मः वध्यहतदूधं मो पार्थायः फल्गुनीच्च भूत • सत्वं जयति विकास्य पुरोधास्तिलकं व्यधात् ८१ पुरोधा अस्य राज्ञो वा त्रा विहितं तिलकं व्यधात् कीदृक्
सन्वचकावदन् किमित्याह तदहं यथिजानेतथा तदूर्धं भ्रमसन्न्याहं सर्वत्र कीर्तयामि यतः किं यः पार्थः फाल्गुनोर्जुनः फल्गुनीभिश्चंद्रयुक्ताभिर्युक्त
कालेऽभवत् जातः स पार्थस्त्वं भवानेव ततः पराक्रमादिगुणोपेतत्वात् तस्मात् जय शत्रुपराभवेन तोत्कृष्टो भव अर्जुनो हि शत्रुपराभवेनात् कृष्टोऽभवदिति धूय
मानअलक्ष्यतां राजानमनुचामरे चा[illegible]शांकमनुफल्गुन्योः किंतु प्रोष्ठपदेतु के ८२ राजानमनुलक्षीकृत्य धूयमानेवी जनीयचालमेमाने चामरे
अलक्ष्यतां ताकरूपक्षित कथमित्याह शशांकं चंद्रमनुलक्षीकृत्य किंतु फल्गुन्यौ किंवा प्रोष्ठपदे धूयमान चामरद्वयमध्यस्था राजा पूर्वाफल्गुन्योः
पूर्वाभाद्रपदयोः तारकयोर्मध्यस्थचंद्र इव लोकैर्ज्ञातिइत्यर्थः यांतुयाम्यां दिशि प्रोष्ठपदासु तव शत्रवः जयत्वं यमधध्वमितिज्यातिर्विदो वदन्
ध्रुवज्यातिर्विदोऽवदन् आ तमनुरूपाश्चाशिषा ८३ः यथाहराजं त्वपशत्रवः ज्याहरिष्यास्य यः प्रोष्ठपदासु प्रोष्ठपदानि पूर्वाभाद्रपदाभिर्वा[illegible]चंद्र
युक्ताभिर्युक्तकाले याम्यां दिशि दक्षिणांदिशं यांतु स्त्रियंतामित्यर्थः प्रोष्ठपदासुहि दक्षिणादिशि यानपुनरागमनं नस्यात यदुक्तं धनिष्ठादर्तीमध्ये चर
तिया व्रजेत् दक्षिणस्यां कृतावस्य पुनरागमनं नहि ततश्च जय त्वं तथा जय त्वं यमधध्वं लक्ष्म्या त्वं वर्धस्वेति • युधामध्यो[illegible] ग्रहालक्ष्याप्यम
स्यभुजाविति कल्याणतिलकाकृत्वा दाराजगुरिवालिनः ८४ अस्य राज्ञः कल्याणहेतुत्वात् कल्याणं कल्याणाय यथा पुरोधसा कृतं यत्तिलकं त
नाकृत्वाः सारभेणदारानीता आलिनोभंगस्य तारा भंगीः जगुरिवगायंतिस्म कथमित्याह इ भुजाय यं युधां लक्ष्म्याः विजयादिश्रियानहा
आश्रयो अत एव युधां अत्यास्थिइति भुजयोगीनानां काचतयोरेव भविष्यज्जयहेतुत्वेन यात्रारंभकाले गानार्हत्वात् या अपि दाराः आकृष्टितिल

कृतरवभद्रपदादिभि

कारुद्यानवंतितास्तस्याः दुर्गानादिकं कुर्वतीत्युक्तिः गोदोग्रामं खलतिकं वनानिदेशमश्मकान् भोकारोन्येपिस्त पासंनमस्कृत्या ग्रतोभवन् ८५ स्प
पुरस्कृ लि पुरस्याति पुरस्कृतः सतेर्विभानः नमः करोतिस्म महालक्ष्म्यै भक्ति पुरस्कृतः ८६ महालक्ष्म्येनमः करोतिस्म नमः शब्दमुच्चारितवान् ननाम
वाइष्टदेवताप्रणाम पूर्वं हियात्राक्रियते इतिस्थितिः कीदृक् सन् भक्तिपुरस्कृतः बहुमानेनप्रेरितः तथाते गोदग्रामादिभोक्तृभिरन्यैश्च नृपैर्विभान् यतः
पुरस्कृ लि पुरस्याति पुरस्यकः कैश्चित् पुरस्त्वेवलिभिः प्रसादपात्रत्वादग्रकीडनशीलैः कैश्चिच्च पुरस्यातिभिर्नृपतिवाय स्थापनायाग्रेलुठद्भिः कैश्चि
च्च पुरस्कृतः विनयात्तीर्णवर्गच्छद्भिः आवांस्त्वास्मावः वयंभास्मा०मः अहं यमिवयंब्रूमइत्यत्र विशेषणेत्यादिना अस्मदो द्वारकस्यार्थो वा बहुवत्व
फल्गुन्यो फल्गुनीषु प्राष्टपदे प्राष्टपदासु इत्यत्र फल्गुनीत्यादिना द्वावर्थौ बहुवद्वा जयत्वं यप्रमेयध्वं युवामथ्यौ यूयंवृता इत्यत्र गुरावित्यौ एकस्मि
कश्चवति द्वावेकश्चार्था बहुवद्वा दाराः गृहाः • देशमस्मकान् गोदाग्रामं खलतिकं वनानीत्यत्र सर्वलिंगसंख्य वस्तुनिस्याद्वारमनुपतति मुख्यापचरितार्था
नुपातिनिश्चयाद्यात्मनिरूढितस्माल्लिंगसंख्योपादानव्यवस्थानुसर्तव्या षष्ठः पादः सामर्थितः ॥ नमस्कृत्य पुरस्कृतः पुरस्त्वेवलि पुरस्याति
पुरस्कृ करित्यत्र नमस्पुरसोरित्यादिनासः गतेरितिकिं नमः करोति अत्र नमः शब्दांतरं नत्वव्ययमिति नमः शब्दस्य कृयोगविकल्पेन गतिसंज्ञावि
धानाद्वा • स्थितंपादैतिरः कृत्वा तिरस्कृत्य नगिरिं गजं तिरः कृतारिः सोध्यास्त तिरस्कृत्या रविंत्विषा ८६ तिरः कृता अंतर्हिताजिता आशा पावनस
तथा समूलराजस्त्विषा नेजसा कृत्वा रविं तिरस्कृत्य अंतर्धायविजित्य अतितेजस्वीभूयेत्यर्थः गजमध्यास्त कीदृशं दृष्ट्वा तिरस्कृत्य नगिरिं ओध्नासे
त्येन परान्ताद्रिं • यदि शैलादप्युन्नतो गजस्तर्हि कथं तमध्यास्ते स्माह यतः पादं तिरः कृत्वा तिरश्चीनं विधाय धावनमर्थः । स्थितं निश्चलीभूतं
गजो हि पार्श्वीयपो पादयामधायेन कृताव्याकृष्टात् नमसावधाव नामयति तिरस्कृत्य रविंत्विषा तिरस्कृत गिरिंगजं सोध्यास्तेत्यनेन • यथा
रविर्गिरिमुदयाचलं आरोहति तथा अयं गजमित्यव्यज्यते तिरस्कृत तिरः कृत्य यत्र तिरसो वेति वासः गतेरितिकिं तिरः कृत्वा अगतत्वेन्नर्थ
विच्छंत्यन्ये तिरस्कृत्वा • पुंस्कादयुनः सपुंस्यानामत्त पुंस्करिणस्तदा विस्पदमलंचक्रे पुंस्त्ववड्भिरधस्कृतं ८७ समत्त राजस्तदा यात्रा
कालेमनाम् तत्कृतः पुमान् पौरुषापत्यश्च यः करीतस्याशिरस्पदं कुंभस्थलस्थानमलंचक्रे करीन्द्रोहि राज्ञाध्यासितः परमपदानिधारणाय ड्भि
रधः पश्चियतेइतिस्थितिः पुंस्करिणः पुंस्त्ववड्भिः पौरुषोपेतखड्गधारिभिः श्चाधस्पदं हस्तिनो अधस्थानमलंचक्रे अधस्पदमित्यत्र शिरोधस
सइत्यादिनासः अथराज्ञः प्रस्थानमंगलं तानामकान्निशातावर्णयति • श्रेयस्कामः सहस्कंसोयस्कुशाधान् यशस्कृते यानसोपश्यतपयस्कुं
भाल पयस्कर्णं शुभंपुरः ८८ सराजापयस्कुंभंजलघटं पुरापश्यत् कीदृक् सन् सहसो बलस्यकंसः पात्रं अतएव अयः प्रधाना कुशाः अत्र
स्त्रायात अंकुशास्यास्ति अयस्कुशावान् सन् यशस्कृते शत्रुजयार्थं प्रार्थं यानं शत्रुं प्रतिगच्छन् अतएव च श्रेयः कामयते निश्रयस्कामः
कुशलार्थी किंभूतं कुंभं पयश्च कर्णो च पयस्कर्णौ ताभ्यां शुभं अभग्नकर्णं जलपूर्णं चेत्यर्थः यात्रायांहि जलपूर्णस्य पूर्णकलशस्य प्रतारदर्शनं महा
शकुनं ■ ऊर्जस्यानंपुनः कारं गीः कारः सव्यतो [illegible] स्य गोः यशस्कृन्मोद्दिषद् दुर्गं रोधस्यानांशांसत्तुः ८९ गोः शांडः सव्यतो राज्ञो वामे
मदेशे पुनर्वारंवारं कारं करणं य [illegible] तद्यथा स्यादेवं गिरं शब्दं करोति गीः कारः सन्नस्य राज्ञो द्विषद्दुर्गं या हारि दुर्गस्थानं रोधस्यानां निपतदं शांसं
तुष्याचेव यथाहं रोधस्यानं सुखं विक्षिपामि तथात्वं द्विषद्दुर्गं विध्यस्यसीति शब्दायमानः शांडो वेद इत्यर्थः कीदृक् ऊर्जस्यानं बलिष्टः तथा य
शृंगं यशो यशस्कृत् ओ ■ बाधं तस्वार्थिकाः • कचिदिति कीवत्वाभावः अतिस्पतत्वात् यशस्तुत्सः यात्रायां ईदृक् • शांडः शकुनराजः ॥ श्रीः ॥

१

रि

याः उरकं तन्त्रकाम य
त

गोः पयस्कं क्षरंत्यस्यस्वः कल्मायांपुरोभुवि पयस्काम्यदधः काम्यदवाः काम्यत्तु ताभवत् ९० अस्य राज्ञो गच्छतः पुरः स्वः कल्मायां क्षीरतरु
च्छायायां तत्तणवृद्धित्वादि गुणरम्यत्वेन स्वर्गतुल्यायां भुविगौर्धेनुरभवत् कीदृशी सती पयस्काम्यन्ती क्षीरकंवत्से न दुग्धपानाय भक्षन्नभदश्वस्ये
च्छुर्गौः काम्यत् नवप्रसूतत्वाज्जलस्याप्यनिच्छुः सुतायतोय स्याः सा अतएव पयस्त्वेहन पयस्कमात्मनः पयोदुग्धं क्षरन्ती स्रवंती गंतुकस्य हीदृक्
गोः शकुनमतल्लिकाय सस्कल्ये श्रेयस्कामः सहस्कंसः पयस्कुंभं अयस्कुशावान् ^ पयस्कर्णं ऊर्जस्यानमित्यत्र अतः कृमीत्यादिना सः अतइतिर्गीः कारः
अनव्ययस्येतिकिं पुनः कारं रोधस्याशंय शस्कलः पयस्कामित्यत्र प्रतायइतिसः अनव्ययस्येत्येव स्वः कल्मायां पयस्काम्यदित्यत्र गोः काम्ये
इतिसः शेरितिकिं अवाः काम्यत अनव्ययस्येत्येव अधः काम्यत ज्योतिष्काम्यत्तु धूः काम्यन् धनुष्कलं भुवंस्त्रियं • ससर्पिष्काम गीष्यांशां
निष्कलंकां सलक्ष्त ९१ सराजा ज्योतिर्लानमिद्धं तियंते धूर्ज्योतिष्काम्यत्तु धूः काम्यन् धुरमिच्छन् शकुननिमित्तादिज्ञमध्ये धुरीणः
सन् स्त्रियमक्षत कीदृशीं धनुष्कलं कुटिलत्वेन चापतुल्यभ्रु वौ यस्यास्तां एतेन रूपवत्त्वमुपलक्षितं तथा असती गीष्यांशां निंद्या गीर्यस्याः
तांशुभवादिनीं तथा निष्कलंकां एक्षत सतीमित्यर्थः कुष्ठादिकलंकरहितां वा तथा सर्पिर्घृतपात्रान्वितां यात्रायांहि ईदृक् स्त्रीदर्शनं हि शकु
नरत्नं • दुश्चापशकुनान्याविष्कुर्वन्त्याविष्कृताधर्मः निष्प्रियबहिष्वयन्सबहिष्कृतदुष्कृतः ९२ बहिष्कृतदुष्कृतो निर्धूतपापः सरा
जा निष्प्रियं नाविविजयसिद्धिं निश्चयेन नितरां प्रीतः कीदृक् सन् आविष्कृतधर्मः प्रकटितयात्रात्साहः सन् दुश्चापशकुनानि श्रमत्वादुर्ल
• भानि पूर्वोक्तानि शकुनानि बहिः प्रासादाद्वाचादेशो अपश्यन् कीदृशानि आविष्कृतं ज्ञापितं शुभं पुण्यं कर्मभयं --गतार्थत्वात् कृतवाष्ट
लापस्तान्याविष्कुर्वाणानि • धनुश्चतुष्करं प्रादुष्कुर्वघासंश्चतुष्पथे अदोष्पुरुषनैष्कुल्यः प्रादुश्रमार्चितो नकैः ९३ सराजाचतुष्पथया
स्यन् प्रादुष्कृतं प्रकटितं प्रेम अनुरागो यत्र गतार्थत्वात्कृतन्नाष्टलाप प्रादुश्रमा कैर्नार्चितः पुष्पाणां ढौकनेन पूजितः किंभूतैः दुष्टाः पुरुषाः
दु[illegible]ष्पुरुषाः तेषांभावो दौष्पुरुष्यं दुष्टपौरुषं कुलान्निर्गताः निष्कुलाः तेषां भावो नैष्कुल्यं अकुलीनता द्वंद्वं तेन रहिता येषां तैः
पुरप्रधानैरित्यर्थः कीदृक् सन् चतुर्हस्तं चतुर्हस्तप्रमाणकं प्रमाणमात्रटा द्विगोः संशयेत्वेति लोपः धनुः प्रादुष्कुर्वन् प्रकटयन् अ
गीष्यांशां धनुष्कलं ससर्पिष्कां ज्योतिष्काम्य स्त्रियश्च नामि नस्तयोः षइतिषः शकाम्यइत्येव धूः काम्यन् निष्कलंकां निष्प्रियं
दुष्कृत दुश्चाप बहिष्कृत बहिष्वयन् आविष्कृत आविष्कुर्वाणानि प्रादुष्कुर्वन् प्रादुश्रमा चतुष्करं चतुष्पथे इत्यत्र निर्दुरित्यादिनाषः
ध् कथमनैष्कुल्यं दौष्कुल्यं एकदेशविकृतस्यानन्यत्वात् • द्विष्फलं त्रिः फलं साद्विपुष्यं त्रिःपुष्पमुष्णातः द्विः खं त्रिः खं क्षिप्तलाजान्
द्विष्कान् त्रिः कान् जगाद न ९४ नृपः कान् पुंसो द्विः कान् पुंसस्त्रिर्वा न जगाद किंतु सर्वानपि वारद्वयं वारत्रयं वा किंतु सर्वानपि
वारद्वयं वा वारत्रयं वालत्वापेत्यर्थः किंभूतान् राज्ञो मांगलिक्यार्थं द्वि द्वौवारौ फलं जाताव एकवचनं बीजपूरादि फलानि
त्रिः फलं त्रीन् वारांश्च फलानि द्विष्पुष्पं त्रिः पुष्पं द्वौ त्रींश्च वारान् पुष्पाणि उष्णतो राज्ञो यवर्षतस्तथा द्विः खं च त्रिः खं येषामि व
द्वौ वारौ त्रीन् वारां श्चाक्षिप्तलाजान् प्रक्षिप्ताक्षतान् द्विष्कान् द्विष्पुष्पं द्विष्फलमित्यत्र सुचोवेति वाषः पक्षे शकृत्पौ विसर्ग
श्च • त्रिः कान् त्रिःपुष्प त्रिः फलं • जनैस्तस्य पुष्येस्य ज्योतिष्खर्वयदुष्णगोः आयुष्काम्यं ज तु षूरस्यांतं चक्षुष्फलित

प

मृहितं ९५ जनेरायुर्जीवितंकाम्यंमनोज्ञंजनुर्जन्मख्यानंसर्वत्र प्रसिद्धं कृतकृत्यमित्यर्थश्च सुलोचनं फलितंस फलमुदितंवितर्कितं किं
कृत्वा उष्णगोरकज्योतिस्तेजः खर्वयन्लंघयन् अस्यराज्ञो वपुः प्रेक्ष्य रोचिष्कवलयद्भानो दृक् ज्योतिष्कलयन् नृणां सर्वार्चिषिरर्थे
सैन्य त्वगा द्वर्हिषांडुरयद्रजः ९६ रजः पादघातोत्थाधूलीः खेऽगात् कीदृक् सन् बर्हिर्नीलावरुवचनं कीदृक् सन् दर्भानंकुरयन् पृथ्वीस्थवन
गहनादिव्याप्नुवदित्यर्थस्तथा ऊर्ध्वप्रसरत्वाद्भानोरर्चीः किरणान् कवलयत्प्रसमानं तथा निबिडत्वात्सर्वेषां दीपादीनामर्चिः कां
ग्र तिः सर्वार्चिस्ततपिदधत् एवं रणांद ज्योतिर्लोचनदीप्तिं कलयन् निष्फलयच्च रजो निनिबिडं रोदसी व्याप्तमित्यर्थः रोचिष्कवलयत्
ज्योतिषुरवर्वयत् सर्वार्चिष्पिदधत् दृग्ज्योतिष्फलायत् आयुष्काम्यं जनुष्ख्यातवपुष्प्रेक्ष्य चक्षुष्फलितमित्यत्र बमित्यादिना षाः
पक्षे बर्हिः पांडुरयदित्यादि अर्चिः पारश्वधंज्योतिः कोतं बरुरुच नदा नदे दृंधनुः खंड मीक्ष्यमाणं धनुष्करः नदामेघतुल्ये रजसि द्र
नभोव्यापिनि सतीत्यर्थः पारश्वधं परशुसंबंधि अर्चिः दीप्तिः कौंतप्रासं संबंधि ज्योतिश्च रुरुचे कीदृशं स्वर्णम ष्यादि रवनितलनील स
दनेकवर्णप्रभाजालत्वादैंद्रं शक्रसंबंधि धनुष्खंडं तद्दनएव धनुष्करैर्धानुष्कैरद्दत धनुर्ज्योत्या ईक्ष्यमाणे धनुष्फलकयोग्याभिसुत्रा
रुष्पाणयो बभुः सर्पिष्पाः सुभटा बर्हिष्वरवनने ब्राह्मणा इव ९८ सर्पिष्पा घृत पायिनो अतिबलिष्ठा इत्यर्थः सुभटाः विशेषतो दा
न सन्मानपात्रत्वात् बभुर्यतो धनुष्फलकयोश्चापस्फरयोर्योग्या यानिरंत रा व्यासास्ताभिः कृता अरुष्व्रणं पाणौ येषां ते धनुर्वि
द्यायां खडुविद्यायां च कुशला इत्यर्थः यथा सर्पिष्पाः जातिस्वभावनास्यं तं घृतप्रियत्वात् घृतपायिनो ब्राह्मणाः भांतियतो बर्हिष्वरवनने
पवित्रका यर्थं दर्भच्छेदने रुष्पाणयो दर्भाणां तीक्ष्णाग्रत्वात् व्रणितकराः क्रियानैष्ठिका इत्यर्थः नृपो ज्योतिष्क्रमं व्यद्धिश्छन्न
श्छत्रैश्छदिष्फलैः भ्रातुष्पुत्रं दढकस्यकस्कोसेविष्टानुयान् ९९ कःकः नृप : अनुयान् अनुव्रजन् दढकस्य पितृव्यस्य
भ्रातुष्पुत्रं मल्लराजनो सेविष्ट कीदृक् छत्रैश्छन्नः सर्वतोव्याप्तनो मद्धर्षिक इत्यर्थः कीदृशैः छदिः पटलं तद्वदवनतप्रांतनया
सर्वतश्छायाकारितयाच फलंतिसंपद्यंतेया नीतिदछदिष्फलैरतएव ज्योतिष्क्रमं सूर्यातिपं खदंव्यद्धिरपनयद्भिः सर्वोपि नृपो मु
महर्ष्या अभजदि राजिबीजदढकास्त्रयो भ्रातर आदिपुरुषाः राजरपत्यं मल्लराजा वीजदढकयोस्तु भ्रातुष्पुत्रः दिक्षुप्रासारि
सैन्येषु भारार्त्तवपुषं मही सिषिचुर्मदपाथोभिः पुपूर्षतइवद्विपाः॥ १०० दिक्षु प्रासारि सैन्येषु बलेषु प्रसरत्सु सत्सु भारार्त
वपुष्यं प्राग्भारेणाक्रांतदेहां सतीं महीं द्विपा मदपाथोभिः सिषिचुः उत्प्रेक्ष्यते पुपूर्षव इव यद्दि पालयितुमिच्छवादयालुकस्य
स्तेहि भाराक्रांतवपुषंजनं खेदापनयनाय अंभोभिः सिंचंति लिलिक्षन्निवकिं निस्से बर्हिर्ष्वुद्रीर्षु पुंस्थिति स्थितिः सर्पिर्वि
ववशावार्द्धिभिः कुथमप्यगात् १०१ इभः कथमपि महता कष्टेनागाद्ययौ यतः सर्पिर्वित्राव्यर्थहस्तिनीस्त्रीषु स्थितः अत
रागातिरेकेण तद्धामादलुब्धत्वादवस्थितः केषु सत्सु पुंसु हस्तिपकेषु किं भूतेषु उद्रीर्षु उच्छल द्वाणीकं प्यपि कथमित्याह
बर्हीषि अहागजः लिलिक्षन्निव अतुमिच्छन्निव ब र्भान् किं निस्सा किमिति चुंबसीति ज्योतिष्कोंतं अर्चिः पारश्वधं इत्यत्र नै
कार्थेऽकियइति षत्वाभावः ज्योतिष्क्रमं बर्हिष्व सर्पिष्पाः छदिष्फलैर्धनुष्खंडं अरुष्पाणयः धनुष्फलकस्यैत्र समासे समस्त

स्येति षत्वं भ्रातुष्पुत्रं कस्कइत्यत्र भ्रातुष्पुत्रत्यादिना रेफस्य षत्वं सत्वं च निपात्यते नामिनः वपुषं सैन्येषु सिषिचुः असेविष्ट अंतस्था
याः वार्षु उद्रीर्षु पुपूर्षवः कवर्गात् दिक्षु लिलिक्षन् शिट्भांतरेपि सर्पिषु बर्हीषि अत्र नाम्यंतस्थेत्यादिना षत्वं शिट्ग्रहणेन वासद्
अकारापादाननकारस्थानेनैवानुस्वारेण यथास्यादित्येवमर्थं तेन मकारानुस्वारेण नस्यात् पुंस्सु शिष्टानकारेण वा अंतरे इति प्रत्यके
वाक्यपरिसमाप्तिरूभयव्यवधानेनस्यात् निंस्स॥ अग्निष्टुतः पथि ज्योतिष्टोमायुष्टोमबंदिनः अग्निष्टोमविदोवन्याः सैन्यमैक्षंत ताप
साः १०२ वन्या वनवासिनस्तापसाः पथि सैन्यं कौतुकादैक्षंत किंभूता ज्योतिषां स्तोमा यागो ज्योतिष्टोम एवमायुष्टोमश्च तेजो ध्यर्थं
वक्रियमाणो यागभेदः तं वदिनः यद्वा ज्योतिषां ज्ञानानां स्तोमः संतानास्तनायुष्टोमबंदिनो जीवनसंतानज्ञास्तथा अग्नि ष्टोमा अग्नि
स्तुति प्रधानः प्रथमा यागस्तद्विदिनः एतेन ज्ञानितोक्ता तथा यागाग्निकारिकादिकारित्वेन अग्निं स्तुवंत्यग्निष्टुतः एतेन क्रियानिष्ठत्वो
क्तिः अग्निष्टुत इत्यत्र समासेग्नेः स्तुत इति षत्वं ज्योतिष्टोमः अग्निष्टोमः इत्यत्र ज्योतिरित्यादिना षः मातृष्वसृपितृष्वस्रोर्वियुक्त
रुद ग्राम्यार्भको न अतिमातुष्वसृपितुष्वस्रोश्चासि चमूस्त्रिया १०३ मातृष्वसृपितृष्वस्रोर्जननी भगिनी जनकभगिन्योर्वियुक्तो वि
युक्तो अतएव रुदन् ग्राम्यार्भकः चमूस्त्रिया स्वामिमधुरालापादिना श्वासितो यतो वत्सलत्वादिना निष्क्रांतमातुष्वसृपितुः स्वसारो
ययातया मातुःस्वस्रा पितुःस्वस्रा सुनदीष्णाः सह व्रजाः क्रीडानिष्णा नदीष्णात् नतरं नैक्षितुं द्विपान् १०४ मातुः स्वस्रा
पितुःस्वस्रोपलक्षणार्थत्वात् मातृपक्षेण पितृपक्षेण च सह व्रजाः गोकुलस्था जनाः द्विपानीक्षितुमत्वरंत ससंभ्रमं चेलुः यतः
यतः मुद्दर्षः सैव पूरणा प्लावकत्वान्नदी तत्र स्नांतिके सुनदी स्ताकुलदूलपूरणात्रिनाइत्यर्थः यतः किंभूतान् नदीष्णात् नक्रो
ग्रालनद्यां स्नायकान् एतदपिकुतइत्याह क्रीडानिष्णान् जलकेलिकरणचतुरान् गजाहि जलकेलिं कुर्वंतोऽद्भुतत्वात् दृष्टयाः
स्युः स्वःसिंधाविवनिस्नानप्रतिस्नाताः समुच्छ्रयात् प्रतिष्णात प्रतिष्णानयुना ध्वजपटाबभुः ५ रथादिस्थाध्वजपटाब
भुः यतः प्रतिष्णातं क्षालनेन शुद्धं यत् प्रतिष्णानं सूत्रं तेन स्यूता निर्मलसूत्रमयाः उत्प्रेक्ष्यंते समुच्छ्रयादौन्नत्याद्धेतो स्वःसिंधो
व्योमगंगायां निस्नानप्रतिस्नाताइव निस्नानेन निश्चितस्नानेन कृत्वा प्रतिस्नाताइव निर्मलीकृताइव यो पि प्रतिष्णातमतिव्याप्त्या
दिदोषाभावेन शुद्धं यत्प्रतिष्णानं वेदादिसूत्रं तेन स्यूताः पावनात्यंतवासिता यायाः स्वःसिंधौ निश्चितं स्नातास्युस्ते समुच्छ्रयात्ता
कमध्यओन्नत्याद्ध्वजपटाइव भांतीत्युक्तिः मातृष्वसृपितृष्वस्रोरित्यत्र मातृपितुः स्वसुरिति षः मातुः ष्वसृ पितुः ष्व स्रेत्य
त्रालुप्येवेति वा षः पक्षे मातुःस्वस्रा पितुःस्वस्रा निष्णान् नदीष्णान् इत्यत्र निनद्याद्वित्यादिना षः कोशलइतिकिं निस्नानं सु
दी स्नाः। प्रतिष्णान इत्यत्र प्रतेरित्यादिना षः सूत्रइतिकिं प्रतिस्नाताः प्रतिष्णान इत्यत्र स्नानस्यनाम्नीति षः रथाश्वीकृत
विस्तारे वैष्टराविष्टरंश्रियां दधुर्वनर्षि विष्टरं वृहतीगानविस्तरं ६ वृक्षस्य मे वैष्टरा रथाश्वीकृतविस्तारेः कृत्वा वनर्षिभि विष्टरस्य
विष्टारं वृहत्याश्छंदोभेदस्य यानि गानानि गीतयस्तेषां विस्तरं प्रथा दधुरधारयन् किंभूतं श्रियां गांभीर्यमाधुर्यादि शोभा
नां विष्टरं आसनं स्थानमित्यर्थः वनर्षिच्छंदोगान तुल्यानि चीत्कृतानि रथाश्वकुरित्यर्थः वैष्टराः विष्टरं विष्टारं वृह
तीत्यत्र वस्ट इति षनाम्नीत्यत्र विस्तारेः विस्तरं अश्वकंठेषु मण्याल्यो भिनिष्णानावली निभाः शशांसुरभिनिस्नाना

युधिष्ठिरगुणं द्रूपं ७ अश्वस्कंधेषु अभिष्ठानावलीनिभाः वर्तुलत्वेन विसर्गश्रेणिसंनिभा मण्यात्मो हमत्रांरवादिमय
मणि पंक्तयोन्रूपं शशांसुस्तुषु दुरिव दृवात्रावसेयो यतश्चलनेनान्यान्यसमर्गादन्योन्यरव कत्री अभिनिस्तन्यंते शब्दाय्यंते
अभिनिस्तानाः किमिति शशांसुरित्याह यतो युधिष्ठिरगुणं न्यायादिगुण युधिष्ठिर तुल्यं गविष्ठिराभाः श्रीषेण हरिसिंहा
दयो वृद्धन विष्वक्सेना॰ उग्रसेनारुसेनात्रकटकादयो ८ गविष्ठिराभाः न्यायादिना गविष्ठिरमुनिसमाः श्रीषेण हरिषेण
हरिसिंहादयो राजानोत्र मल्लराजीय कटकोद्धा बुद्धनलक्ष्मी बभूवुः यतः विष्वक्सेनः विष्णुः उग्रसेनः कंसपिता इंद्रे
तयोः सनयो योद्धह त्यः सेनाः कटविशेषापत्र तस्मिन्नति मात्रानेकरूपसेनात्वयत्वादस्यंतं महाप्रमाणइत्यर्थः अभिनि
स्तानाइत्यत्र अभिनि● स्तानाइतिनिपात्यते नाम्निइत्यत्र अभिनिस्तानाः गविष्ठिर युधिष्ठिरइत्यत्र गवीत्यादिनाषः श्री
षेणइत्यत्र पत्यस्यकइतिषः वतीतिकिं हरिसिंहः अकइतिकिं विष्वक्सेनः नाम्नीत्येव● उरुसेनाइत्यत्र नाम्नोतस्था कव
त्य गीदिव उग्रसेनः अत्र रोहिणिषेणाभृत पश्चाद्रोहिणिसेनकः पार्श्वशतभिषक्सेनाः सपुनर्वसुषेणकः ९ स्पष्टः किंतु
अ रोहि॰ णिषेणादयोराजविशेषास्तथाज्ञाताः पुनर्वसुषेणः कश्चि पुनर्वसुषे●णको यद्वा पुनर्वसुषेणकः यद्वा पुनर्वसुषेणो मुख्यः
[स्तोम] अस्य सास्यमुख्य इतिकन पुनर्वसुषेणकः संघः सहतनवर्ततेयः सः ● शतभिषक्सेनानृपः पार्श्वे अभूत एकस्मिन्पा
र्श्वे शतभिषक् अपरस्मिंश्च [पार्श्वे] ● पुनर्वसुषेणकोभूदित्यर्थः रोहिणिषेणः रोहिणिसेनइत्यत्र सादितार्तवितिषः इतीइतिकिं
पुनर्वसुषेणकः इर्षेणनित्यमेव शतभिषक्सेनः विष्ठलं कुष्ठलं कांत्वा परिष्ठलं कपिष्ठले उष्ट्राः शमिष्ठलं कृष्णारूढान् कपिस्थला
न् १० उष्ट्राः शमिष्ठलं शमीनांस्थलं जग्मुः शमीतरुपत्रप्रियत्वात् किं कृत्वा कां●त्वा उल्लंघ्य कानि विगतं वीनां वा पक्षिणांस्थलं
विष्ठलं कुत्सितं को वा द्रष्टव्याः स्थलं कुष्ठलं परिगतमाम्रादिभिर्व्याप्तं परिष्ठलं कपीनांस्थलं कपिस्थलं द्वंद्वे तच्च तथा रूढान् अश्वान्
न् कपिष्ठलान् कपिष्ठलो नाम गोत्रस्यादिः प्रव● तयितायन्नाम्ना पत्यसंततिर्व्यपदिश्यते उपचारात्तद्वंश्योत्पुच्यंते तान् तद्वि
शेषान् कृष्णाबलादारूढ्य विष्ठलं कुष्ठलं परिष्ठलं शमिष्ठलं परिलेत्यत्र विकुशमीत्यादिनाषः कपिष्ठलानित्यत्र कपर्गोत्रइति
षः गोत्रइतिकिं कपिस्थलं द्विगुत्रिषुगोष्ठं वा बभ्यां बहुता जुषः पयःशंकुष्ठांगुष्ठं रसिष्ठापष्ठपत्तयः ११ नमोतिष्ठंतिभूमि
ष्ठाः अपमार्गपरिस्त्यातिष्ठंति अपष्ठाश्च वस्तच पत्तयस्ते गोष्ठेषु गोकुलेषु पयोदुग्धमधुः पिबंतिस्मकथं कथंभूताः कोशल्यास्वबिर
तिशंकुष्ठः अष्टाताः शंकुष्ठाः शंकुष्ठकाः पयः पानव्याप्टतत्वेनाप्रहरणा अंगो अवयववतिष्ठत्यंगुष्ठाः अंगुल्याः यत्र पानं तत्कि
भूतेषु गोष्ठेषु द्वित्रिबहेषु द्वयोः स्थानयोः त्रिषु वा स्थानेषु तिष्ठत्सु किंभूताः पत्तयः अंबायो मातरि तिष्ठंति इयापार्बहुलंना
म्नीति ह्रस्वे अंबष्ठो मातृमुख तस्य भावः ष्यञि आंबष्ठ्यं तस्यांबष्ठता अंबापरू●कृतत्वं तस्यायं कार्यभूता अणि आंबो अपन्ह
वरूपो धर्मस्तत्र तिष्ठति स्थाप्यं त्यादिनाके आंबष्ठस्तस्यभावो अपन्हवस्तं जुषंते सवंतेय धनुर्विद्यादि कलासु कुशला इत्यर्थः
व अनबष्ठो असव्यष्ठकुंतशंकुष्ठपाणयः परमेष्ठिक्षिविष्ठाजीषु पुंजिष्ठाः पथ्यकीर्तयन् १२ अनंबष्ठाः अमात्यमुख्याः शस्त्र

विद्यानिपुणाः असव्यष्ठो दक्षिणपार्श्वस्थः कुंतः प्रासो येषां ते असव्यष्ठकुंताः शंकुः पक्षिविशेषः तत्प्रकृतिर्ध्वजोप्यभेदात् शंकुः
तेन पूजार्थे स्यादिना काभावस्तस्थः पाणिर्येषां ते शंकुष्ठपाणयः थामपादमोवक्रमध्यस्थान् महाभटत्वस्वकान् शंकादिजं
तूपलक्षितान् ध्वजान् वामहस्तेनावष्टभ्नंतइत्यर्थः विशेषणकर्मधारये असव्यष्ठकुंतशंकुष्ठपाणयोश्वारोहसुभटाः पथि
पुंजिष्ठाः समुदायस्थाः संतोऽकीर्तयन्नवर्णयिन् कान् परमेपदे तिष्ठंति परमेष्ठयः दिविस्वर्गेतिष्ठंति दिविष्ठाः द्वंद्वे परमेष्ठि
दिविष्ठाः रामचंद्रादयस्तेषामाजीन् दुःषेधाग्निष्ठमांजिष्ठदृष्टीन् बर्हिष्ठपाणयः परिकारा अकुष्ठांगा गजान्निन्युः सुषे
१३
धतां परिकारा अस्ति परिचारका गजान् सुषेधतां प्रशस्तगतं यतो दुष्टः सेधो गतिर्यषां ते दुःषेधास्तथा अग्नौतिष्ठंत्यग्नि
ष्ठः मंजीशब्दे तिष्ठति मंजिष्ठा नयारक्ता मांजिष्ठी अग्निष्ठानामिव मांजिष्ठीआरक्ता दृष्टिर्येषां ते तथा ततो विशेषणकर्मधा
रयस्तान् मदोद्रेदादुष्टगतिनोरक्ताक्षांश्च किंभूताः संतः अश्वा● रूढत्वेन अकुष्ठ अभग्निष्ठमंगं येषां ते यद्वा पादचारि
णोपि हस्तिवेगगामित्वात्फलप्रदानैराकारशस्थाद्व तथा बर्हिष्ठपाणयः पिच्छिकाहस्ताः परिकाराहि पिच्छिकाहस्ताः द्विधा
हस्तिवेगजेत्राश्वारूढाः हस्तिवेगजैत्राः पादचारिणश्च ते उभयेपि गजाग्रगाः मदोद्रेकेण शीघ्रगं गजं पिच्छिका भीष्णच्छो
टनैः खेदयित्वा मदं चोपशमय्य स्वभावगतिं नयंतीतिस्थितिः स्थपुटेष्वथनिः षेधैरदुः षंधिपदैर्हयैः रथाः सुषंधयोयां
तोनिः षंधयद्ववाबभुः १४ रथानिः षंधयद्व संधिरहिता इवा बभुः यतः सुषंधयः सुश्लिष्टसंधानास्तथा हयैः कृत्वा यांतः
किंभूतैः अदुःषंधीनि गुल्मप्रदेशे दुष्टसंधानरहितानि पदानि पादाः येषां तैरेतेन सुलक्षणत्वोक्तिरत एव स्थपुटेष्वपि
विषमप्रदेशेष्वपि अनिःषेधैरास्खलित सुसंधित्वेन अस्खलनगतित्वेना● लक्ष्यसंधित्वादेककाष्ठमयाइव रथाज्ञाता
इत्यर्थः । ग्रंथ ॥ एकंदर तिसरा सर्ग १६० श्लोक पर्यंत समाप्त

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

इति द्व्याश्रय काव्ये हैमचंद्रे तृतीयः सर्गः

अथद्व्याश्रयनामधेयमहाकाव्यस्यए
कोनविंशः सर्गः आरभ्यते ॥ श्रीरस्तु ॥

DR BHAU DAJI
डाक्टरभाऊदाजीइत्याख्यस्यस्मारकम्
MEMORIAL

॥ॐ अर्हं॥ ॐ नमः सर्वज्ञेभ्यः॥ अथ श्रीहेमचंद्राचार्यविरचितस्य द्व्याश्र
यनामधेयस्य विंशतिसर्गात्मकस्य महाकाव्यस्य एकोनविंशः सर्गः प्रार
भ्यते॥श्री॥ स्याताबद्कृत्र मर्वत्रेहैव भैमिरथावगत॥ रणेश्रपतितानकु
त्राप्यरीन स्वान्काप्यशोधयत॥ १॥ नेकदानान्यदोत्सेकोनकदाचिन्न
सर्वदा॥ कीःप्रस्फन तदानस्य यदासीज्जयकीर्तनं॥ २॥ आन्नइतोभ्यगा
देतर्ह्यूचेचेति सदापदुः॥ यत्तदानींव्यधत्तान्नोनतत्संमन्यतेधुना॥ ३॥ क्षा
त्रोधर्मइदानीमस्त्ययद्यायानामृताःकथाः॥ बभूवुरमुनासद्यःशत्रावान्ने
परेद्यवि॥ ४॥ पूर्वेद्युरपरेद्युश्चान्येद्युरन्यतरेद्युरु॥ तुभ्यंद्रुह्यंतियेदर्पा
दुत्तरेद्युःपतंतिते॥ ५॥ नोभयेद्युर्व्यधात्कर्णोनोभयद्युर्यदर्जुनः॥ अधरे
द्युर्व्यधास्तत्वमितरेद्युःकरोषिकिं॥ ६॥ नपरुन्नपरार्यासीन्नबकुर्हिनक
र्हिचित॥ नौलुक्यैर्विग्रहोनःकिंत्वकस्मादेषऐषमः॥ ७॥ अकुप्यत्स
र्वथायर्हिकथंचित्तेपितामहः॥ तर्ह्येपीत्थंव्यधात्नान्नोभक्तिंतु बहुधा
करोत॥ ८॥ चिकीर्षत्यान्नऐकध्यंपूर्वस्त्वेदंद्विधाकृतं॥ तितिक्षस्वैकधै
कध्यमपराद्धंतदास्यतत॥ ९॥ द्वेधात्रेधापराद्धेपिद्वैधंत्रैधमित्रैकधा॥ प्रा
र्थितानांसतांचेतोद्वैधंत्रैधंचनोभवेत॥ १०॥ द्वैधात्रेधानभाव्यान्नोद्वैध
त्रैधश्चमास्मभूः॥ सकृद्विस्त्रिश्चतुःपंचकृत्वोवागःसहेन्महान॥ ११॥
बहुधागणधानावद्धानावक्ष्याम्यहंयथा॥ भवेत्प्रागागतःस्नेहोयुवयोः
प्रागिवाधुना॥ १२॥ रमणीयंयथासीत्प्राक्सिद्धेशेप्रागतागते॥ भृत्येना
न्नेनदेवात्तउपर्यर्पितथास्त्वके॥ १३॥ उपरिष्टात्कृतेसिद्धेधस्तादिंद्रस्त्वमा
गतः॥ हृयंयुवाभ्यांभोक्तव्यमान्नस्तज्ज्ञातवान्नहि॥ १४॥ खेचराःकौतुकं
द्रष्टुंयेयांत्यायांत्युपर्यधः॥ अस्त्करम्यंहृयंतेषांयुन्मैत्रीवार्तयाद्यवां॥ १५॥
पुरस्तादुदयत्संशावचस्तात्त्वत्वयिप्रभो॥ अर्घांजलिंकरोत्वान्नोरम्यम
स्त्कहृयंचनत॥ १६॥ योधोयातिपुरोवश्चयेनरम्यंत्रयंचतत॥ तस्मान्नि
त्यादयान्योसिभास्वान्मोहात्तुनार्चिनः॥ १७॥ परस्तादवरस्ताद्यात्वाया
त्वान्नस्त्वदाज्ञया॥ दक्षिणतोथोत्तरतस्तत्रतुष्कंवशंहिते॥ १८॥ परतोव
रतोयातउत्तराद्दक्षिपादथ॥ त्वत्सैन्यस्याग्रगोस्त्वान्नोवश्यंयद्यपित
त्तव॥ १९॥ यातएतोधरात्पश्चाद्रामरूपेणयःफणी॥ यत्कीर्त्यातद्वयंरम्यं
वेत्यान्नस्त्वांतमोजसा॥ २०॥ वसतादक्षिणारम्यंयेनतस्यमुनेःसमं॥
मात्रासहगुरुंप्रैषीदान्नस्तेदातुमात्मजां॥ २१॥ यदितोदक्षिणारम्यंस्थि
तेलोकेस्ततोपियत॥ दक्षिणात्प्रागतस्तत्रगुरुरान्नस्यतिष्ठति॥ २२॥

येःख्यातमुत्तराजातैर्वार्धिनैरुत्तराहिसत॥ तानश्चान्त्राहिणोदान्नोदा
तुमुद्वाहमंगले॥ २३॥ जातैर्विंध्याद्रेःपूर्वेणोत्तरपश्चादपाक्तनथा॥ प
श्चाल्लुप्यंचयेस्तान्सप्राहिणोत्तत्कृतेगजान॥ २४॥ इत्युक्तोत्तर
पश्चार्धभूपदूतेस्थितेब्रवीत॥ क्ष्मापरार्धखपश्चार्धेष्वुक्ताकुर्वन्नस्मि
तैर्नृपः॥ २५॥ अस्त्कुर्वन्नरजीकुर्वन्संमुखीभवतोरणे॥ अस्मानप्यु
न्मनीकुर्वन्न्यूनीस्यादान्नकःकुतः॥ २६॥ उच्चक्षूभवतोच्चेतीभवतोमू
र्छयाभटान॥ रहीभूतेरणेनाहन्यःश्लाघार्हःकथंनसः॥ २७॥ सर्पीकृ
त्य घृतिभटान्संबंधोप्यत्रयुज्यते॥ धनूभवतिवंशोहिगुणश्लाघास्प
दीभवेत॥ २८॥ आन्नएवेदृशोनान्यःकश्चिद्भवितुमर्हति॥ सर्पिर्भवति
किंतैलंधनुर्भवतिकिंनडं॥ २९॥ यथाकोद्दृषदीभूतंकुर्यादुदकसाद्भिमं
॥ आन्नभक्तिर्दृषद्भूतमस्मदीयंमनस्तथा॥ ३०॥ आन्नोभक्त्यानयामित्र
सात्स्यात्संबंधिसात्कवेत॥ सर्वोप्येवंसखिसात्स्यात्संपद्येतचबंधुसात
॥ ३१॥ भक्त्यान्नस्यप्रसादोनःस्फघस्नेनन्यसात्कृतः॥ वर्षास्फकोंबुसात्कु
र्याल्लवणंहिस्वयंभवेत॥ ३२॥ संबंधोगुरुसात्संपद्येतायोमात्रसात्भवे
त॥ आत्मसात्केवलोनस्यात्तद्युक्तंतोन्ययुंक्तसः॥ ३३॥ सोस्मत्राभा
विनींकन्यामस्मत्राकुरुतांपुरे॥ अस्मत्रासंचिताःसंपद्यंतांतत्रैववा
जिनः॥ ३४॥ येषांबहुत्रादेवत्राभ्राम्यंत्सद्यापिकीर्तयः॥ तेषांपुरंनःपूर्वे
षांगुरुर्मातात्त्वपश्यतु॥ ३५॥ व्यसृजत्तंप्रतीच्योपस्कार्यबीजांसतद्गिरं॥
क्ष्मांद्वितीयाकृतशंबाकृतबीजाकृतामिव॥ ३६॥ दूतःशीघ्रंययौकाले
द्विगुणाकर्तुमुर्वरां॥ कःशंबाकृतकुलिवःसमयाकुरुतेथवा॥ ३७॥ सप
त्राकृत्यनिष्पत्राकृत्सान्यानपिभूभुजः॥ निष्कुलाकृतकार्पासाल्यान्कुर्वन्न
न्यहृतन्नृपः॥ ३८॥ क्ष्माप्रियाकृत्स्फरवाकृत्ससत्याकुर्वन्जगज्जयं॥ दुःखा
कुर्वन्नरीन्शूलाकुर्वन्निवययौपुरे॥ ३९॥ ससत्यंकुर्वतोभद्राकृतात्तस्य
पहारतः॥ क्लैब्यान्मद्राकृत श्मश्रून्प्यरीनगुप्तितोमुचत॥ ४०॥ सोथझा
त्कारिकांचीनांस्त्रीणांझलझलाकृतां॥ नेत्रैर्झलझलायद्भिःपीयमानः
पुरेविशत॥ ४१॥ तूर्येझणितिकुर्वाणेद्रागझणझ्झणदित्यपि॥ पटत्पट
तिपटद्दंकारस्वधामसः॥ ४२॥ द्वास्थैःपटपटाकृत्य भूरिशःस्मारितान्नृ
पान॥ संभाषमाणोबहुशोनाल्पशोव्यसृजत्ततः॥ ४३॥ अस्तोकशोरिपून्जि
घ्ृंतंपौराएकशोभ्ययुः॥ अभ्रमश्वंदौकयतःसतानेकैकमालपत॥ ४४॥

नादंडयद्विपदिकांनसद्विशतिकांचयान्॥ द्वेतेददा नास्त्रेग्राम्या अश्वश
श्वतमभ्ययुः॥४५॥ येल्लभंतेद्विपदिकांदृन्नौद्विशतिकांचये॥ तानप्युत्का
न् स्थितान्पश्चात्सोपश्यत्स्निग्धयादृशा॥४६॥ द्वैतीयीकःशशीकांत्या
द्वितीयस्तेजसारविः॥ तांतृतीयाग्र्यविद्यांसधारयंस्तर्कितोजनैः॥४७॥
सयावद्दयसस्थाम्ना तावन्मात्रोनकोप्यभूत्॥ तिलपेजेतरसमस्ति
लपिंजोभवेन्नहि॥४८॥ रकारोनुषकारोनुमूर्धन्यौवाग्मिनांगुरुः॥
नमस्काराहे आन्नस्यानहंकारोन्यदागमत्॥४९॥ कन्यागाङ्गेफभुग्न
भ्नूर्जल्हणानामधेयतः॥ स्फरूपधेयासद्भागधेया पितामत्यासमं॥५०॥
नूत्नातिथीनामेतेषांसूर्योमर्त्येषुनूतनः॥ नवीनमार्पयद्रूपआवासंन
व्यमंद्वरं॥५१॥ पप्रच्छोद्वाहहोत्रीयंप्रीणेभ्योपिप्रणंविधीन्॥ नृपोप्रत्नो
पिमाहात्म्याद्देवताप्रतनेनसः॥५२॥ आवसथ्यंश्रियःप्राज्ञोभैषज्यंवि
श्वभीरुजां॥ सोसज्जद्दैवत श्रौत्रःकार्ष्णलक्ष्मकुलाग्रणीः॥५३॥ शंस
न् कार्मणमान्नीयसवैनयिकवान्विकैः॥ तंसांप्रदानिकायाद्ददुरुःसं
जीवनौषधं॥५४॥ कांस्योपयिकमृद्रूपाभूःपुरोमृत्स्नआश्वगाव॥ सम्
त्समृत्तिकापात्रोद्यधवंतद्गृहंनृपः॥५५॥ तिलकंमंगलमयेराज्ञोद
धिमयंव्यधुः॥ भगाणिक्याःस्त्रियोद्वारिमहेत्रागणिकामये॥५६॥
स्यत्कापूपमयंमोदकिकंचधवलान्ददुः॥ तत्रागायनपाशाश्वस्त्रीत
माविलसत्तमाः॥५७॥ सूक्ष्मवस्त्रतमःश्रेष्ठतमश्रुत्तुकजन्मनां॥
ययोगोरतमःसोंतर्भिस्त्रालवणसंपुटं॥५८॥ अयंशुभतरःकिंवासो
शोभनतरान्विति॥ दृष्ट्वैवधूसखीवर्गे मांत्र्वेश्माविशन्नृपः॥५९॥
तत्रपूज्यतरैःसांकाश्यकेभ्यानागरेयकैः॥ आगात्पुरोहितोग्रेपित्री
तप्रीततरस्तदा॥६०॥ किंपाणीपाणिपादस्यांघ्रीवामृद्वतरावितिज्ञा
तुंनूत्त्वेस्तरांसख्यात्रोस्त्रिप्यानायिकन्यका॥६१॥ अतिशेतेतरांत्वे
षातिशेतेकिंतरामियं॥ पुरोधाइतिविमृशंस्तयोःपाणीअयोजयत्
॥६२॥ स्मगायंतितमांतत्रमंत्रानग्रेतरां द्विजाः॥ प्रगेतमामिवाद्ध्नेषू
च्चैस्तमांहर्षिणोलयः॥६३॥ वध्वाउत्तमसख्याथेवंनर्मधवलान्
जगुः॥ पटिष्ठोवंचयतेसोकिंतमान्नःपटीयसीः॥६४॥ असोहरति
रूपंनश्चोररूपःसखीमिमां॥ पद्मकल्पेकरेगृह्णन्वज्रदेश्यनपा
णिना॥६५॥ वरोसौसीरिदेशीयोधत्तेदेश्यंचपाणिना॥ इयंचकंपते

कल्पंव्रूमोदेशीयमत्रकिं॥६६॥ बकुरक्षोनुवरोसोप्रकृष्टःपटुकःसखि॥
वांछतिछिन्नकतमोभनसाकेनमोदकान्॥६७॥ अस्यकेशद्वयीदृश्या
देश्यकाविकवन्मुखे॥ प्रकृष्टछिन्नकस्यानुवरस्ययावकद्रुशः॥६८॥ कं
डुकंमोदक्रियाज्यायस्कानुवरेप्ससि॥ गृध्रोभणिपटौक्रव्यधियालोहि
तकौयथा॥६९॥ मणिवद्दृग्लोहिनिकाक्रुधानुवरतेमुधा॥ वैलक्ष्येणमु
खंचैतत्कालकंकालकांशुक॥७०॥ रोमप्रावरणंवोढाशीतकेनूष्णके
प्यृतौ॥ विहानकाल्नूनकांगचि व्यातकपश्रुत्रयं॥७१॥ पुरोधाःस्नातका
ग्र्योथतनुकन्नत्मसूत्रभृत्॥ पुत्रकोन्वणुकःस्त्रक्षुरग्निकार्यप्रचक्रमे
॥७२॥ अश्नून्यकाद्वहतिकावंतोहोषुर्द्विजास्तथा॥ भागंखस्याष्टमंषा
ष्ठंवाधूमोव्यानशेयथा॥७३॥ खारीषाष्ठामेयकांतिस्त्रालषष्ठकमेय
दोः॥ वध्वानेकिकयानेकाक्ये केनामंत्र्ययोवरः॥७४॥ सवधूटिकया
भ्राम्यतिकिंस्माग्नेःप्रदक्षिणं॥ जगुश्चसर्वकानंदि मंगलंविश्विका
स्त्रियः॥७५॥ यद्युष्मकास्कमयकालभ्यंनत्वस्मकास्कृतत्॥ अर्प्यतांत्व
यकेस्फत्काश्यालोंगुष्ठेदधारत्तं॥७६॥ अयंयुवकयोर्नावकयोर्भृत्यः
कृताथ्यर्यतां॥ युवकाभ्यांनावकाभ्यांस्कत्दद्देरगाद्यदः॥७७॥ तूष्णी
कांनीचकैःस्थास्नुंचित्तादपृथकन्नृपः॥ श्यालकंनर्मणेत्यूचेदेयं
भवतकत्रकिं॥७८॥ दिग्धकःपंककेनासिबालकोत्तिष्ठकत्वके॥ ददके
गुडधानाकाः ककिंदेवियदेविक॥७९॥ व्याघ्रकंव्याघ्रिलंमित्रंदेवदत्त
कदेविल॥ उपडंरामकोपेंड्दत्तकावुपकोपियो॥८०॥ उपिकंवोपिलंवा
मात्वयमात्वकमात्वलान्॥ भानुयंभानुकंभानुलंवासंपृच्छमार्गय॥८१॥
देवकांव्याघ्रकांपृच्छवात्वि यांषडियांप्रियां॥ कुवियांकहियांशेवलियां
वाथविशालियां॥८२॥ इत्स्फत्काबृहस्पतियविशाखिलकुमारिलैः॥ सो
दापयद्दत्तियायश्रुंडारिकलमाश्वकान्॥८३॥ माणिक्यकुतुपान्कूटी
रशमीरकुटीरगान्॥ शमीरुस्तंभमध्येस्मैहयांश्चान्नगुरुर्ददौ॥८४॥
वत्सतरोक्षतराश्वतर र्षभतरव्रजैः॥ उंढंगोणीतरीःकासूतर्याञ्छि
त्वासवस्त्रदात्॥८५॥ अपकृष्टोनेकतरःक्रियाहीनोनचैककः॥ अम
हेच्छोनचैकोपितयोःसंबंधिपक्षयोः॥८६॥ पक्षयोर्यतरोप्येक्षित
तरोपिक्रियाधिकः॥ स्तूयतांकतरस्तत्रान्यतरोनिंद्यतांकथं॥८७॥

स्वर्गभाजामन्यतमांवधूमन्यतरं च तां॥ अकारयदथ प्रीतः पुरोधाःक
रमोचनं॥८८॥ कतरो वः कतमो विद्वान् कतमो वेति भाषयन्॥ नृपो प्रीणा
द्वैनैर्विप्रान्यतरांस्ततरान्नहि॥८९॥ भूरिदक्षिणया विप्रान्यतमांस्त
तमा नपि॥ कौंतेय बलिकर्णानामयमेकतमोप्टणत्॥९०॥ क्षणोत्राच्छि
न्नतमकश्रमच्छिन्नकवस्त्रभृत्॥ रजसाभिन्नतरकः पुमानागादवं
तितः॥९१॥ द्वाःस्थेन साम्यनत्यंतं प्रविष्टः सामिवारितः॥ सो धर्क्को धर्म
नत्यंतं निवेदितनमः प्रभोः॥९२॥ भूपतिः साम्यनत्यंतं निर्भुग्नतरयाश्रु
वा॥ सांराविणं व्यावभाषींविनापितमवीविशत्॥९३॥ वैरिवैसारिणां केशं
शिबीनां सोग्रणीर्नृपं॥ प्रणम्येत्यब्रवीद्दाचोदेवदत्तकपूगजित्॥९४॥
स्त्रीवव्रीहिमताव्रीहिमतानां संमतोस्म्यहं॥ दंडनेतुर्नियुक्तस्य मालवे
षु सकुंतिषु॥९५॥ तदा गोपालिराजन्यकांबव्यवृकपत्तिकः॥ सेनानीस्त
स योधयशोम्भेयो गादवंतिषु॥९६॥ रक्षोभिः पर्शुभिर्दामनिभिरौलपि
भिर्वृतः॥ श्रीमतेः श्रेमतैश्वासुंचल्लालोदर्पतोभ्यगात्॥९७॥ शामीवत्या
भिजित्याभ्यां शैरवावत्येनच्चैषतो॥ कृत्यो बिभेद सामंतो नाम्ना विजय
कृष्णको॥९८॥ शालावत्यौर्णवत्याभ्यां वैदभृत्येन चेरितो॥ किं राजानम
राजानो स्फराजं स्तोतमीयतुः॥९९॥ सोतिराजं स्तवानीके आसन्नबद्ध
भिर्नृपैः॥ कुर्वन्नागादस्य सिद्धिदं डिद्विमुसलिक्षणात्॥१००॥ तस्यो
क्कर्चैरिव र्लिगिभिः श्रीपुरैः क्ष्वेडिभिर्भटैः॥ प्रारेभे स्मद्धलं होतुं सामीपप
थरोधिभिः॥१०१॥ नारोढुं दृदधूरक्षान्रथान्रणधुराक्षमान्॥ लेभिरे
स्मक्रटारुड्डाउदग्भूमस्थितैः परैः॥१०२॥ कृष्णाभूमं पांडुभूमं हि भूमं च
विहायनः॥ पुरोगानेश्चुरत्यध्वं घातां धतमसांधिताः॥१०३॥ शरसंतम
सेरीणां मूर्छावतमसस्पृशः॥ अन्येप्यनसरहसाभियावरहसंययुः॥१०४॥
प्रतिसामः प्रतिलोमोज्ञातानुरहसो द्विषां॥ सोनुसामानुलोमः स्वान्नृपा
न्नूचे च भूपतिः॥१०५॥ अवलोमावसामेन भर्त्रा मे ब्रह्मवर्चसं॥ धिक्कस्कतं
धिक् च वा राजवर्चसं हस्तिवर्चसं॥१०६॥ पल्यवर्चसवद्धर्म धिग्वः प्रत्यरसं
नृपाः॥ यन्न श्वंब्वा सुपास्येतेविशंत्या कोगवाक्षवत्॥१०७॥ प्रत्यक्षं नः सम
क्षं वा सैन्ये क्ष्कण्णपरोक्षवत्॥ केस्मान्दृक्ष्यंतिनान्वक्षं कटाक्षैर्हासगर्भितैः
॥१०८॥ प्रतिराजं वदं सेवं सेनान्यो पि च भूभुजः॥ अध्याजिकमनिश्चिक्युः प्र

तिवर्मकृतादराः॥१०९॥ उपनद्युपगिर्यंतर्नदमंतर्गिरं गतान्॥ तेध्याग्रहायणी
वोडुम्लानानाहनूस्वकान्भटान्॥११०॥ तेधियुत्य ससकृत्त्वदं प्रससत्रुः सोर्जगर्जि
ताः॥ अध्याग्रहायणमुपपौर्णमासं यथाध्वयः॥१११॥ अन्वगाद्दंडनेताधिपौ
र्णमासींद्ररुक्ससतान्॥ इदं पंचनदं सप्तगोदावरमिति ब्रुवन्॥११२॥ सेनानी
रधिशरदं शशीवाधितदं बभौ॥ व्याधोवोपशुनं निघ्नन्विनोपजरसं द्विपः॥
॥११३॥ तदास्त्राणामनुगवा नोभिः पांसवस्तथोद्धतः॥ यथा सरजसं सृत्कर्म
होक्षइवजगसे॥११४॥ नष्टान्जातोक्षवृद्धोक्षस्त्रीपुंसानिवमालवान्॥
नजघ्नुस्तावकाः शुद्धक्षत्रस्त्रीपुंसजा भटाः॥११५॥ ऋक्सामे ऋग्यजुषं वा
के पिजीवातवेजगुः॥ तृणं धेन्वनडुहवत्केप्यधुर्मालवारदे॥११६॥ उर्व
ष्ठीवपदष्ठीवे क्षिप्तुवेच कृतव्रणाः॥ त्यक्तदारगवानेशुस्तेहोरात्ररणार्दि
ताः॥११७॥ रात्रिंदिवमिवार्कोभान्नक्तंदिवमिवानलः॥ अवाङ्मनसगम्यो
जावल्लालोथाभ्यधावत॥११८॥ गोगोडुहवदास्माकान्मन्वानो हर्दिवं
चसः॥ शरैरस्कतोदकीर्णास्थित्वचमांसास्त्रविप्रुषेः॥११९॥ समिदृषदव
क्तित्वास्फइभेदां व्यहेपिहि॥ शतराजीं तथा थारिः प्रपेदे दंडनायकं॥१२०॥
सेनानीः स्वांस्ततर्नाथव्यायुषं त्र्यायुषं नवा॥ व्यंजलत्र्यंजलस्वर्णाहर्षे
त्याजीविताः स्थकिं॥१२१॥ व्यंजलयस्त्र्यंजलयः पूर्वेषां नोरसाः स्थभोः
॥ व्यंजलित्र्यंजलिकृता मया भ्रांत्यैव पूजिताः॥१२२॥ तेनेत्युक्ता युयुधिरे
तेधिकी भूयवैरितः॥ द्विखारतस्त्रिखारीवत्रिखारैः पंचखारिवा॥१२३॥
अर्धखार्यर्धखारेण भूत्वाखारीवतेस्वके॥ द्विनावव्यूहवंतो द्विनावव्यूहं
रिपुं व्यधुः॥१२४॥ सोवंतिपुंगवः पंचराज्याहतमहासखः॥ सेनान्यो गुर्ज
रब्रह्मस्यान्वक्षं पातितो गजात्॥१२५॥ अकोब्रह्मन्निर्महाब्रह्मा महाब्रह्मे
श्च भूपतिः॥ यावन्निषेधत्तावत्संके श्वित्कुब्रह्माभिर्हतः॥१२६॥ ग्रामतक्षैः
कौटतक्षैः स्यूतानः श्वस्ततोचलत्॥ सोगोष्ठश्वैरतिश्वैर्युद्ध व्याघ्रश्वैरि
वलुब्धकः॥१२७॥ अथोक्षजः पूर्वसक्थोत्तरसक्थाय भूपतिः॥ रामोनुवा
नरश्चुनेदात्तस्मै पारितोषिकं॥१२८॥ हसन्कुक्कुटसक्थे स मृगसक्थे
विडंबयन्॥ पुमान्फलकसक्थाभ्यां निर्ययौ जवनोरसं॥१२९॥ लावण्य
जालसरसममृताश्मंदृशोर्वधूं॥ गृह्णन्वेश्माभिभूपोथाचलत्कालाय
सास्त्रभृत्॥१३०॥ पौरै रुपानसाद्वस्थैः पुण्याहेद दृशे व्रजन्॥ संख्याता

ङ्कजयोत्सिक्तः सोसंख्यानाह्वकौतुकान् ॥ १२१ ॥ सर्वाह्नशुभलग्नेस्यैर्युतो
व्द्याङ्गोत्सवैर्गृहं ॥ तयान्यह्नेंदुमुख्यासपूर्वाह्णार्कप्रभोविशत् ॥ १२२ ॥ गते
संख्यातरात्रेर्वाक्रुवर्षारात्रान्महीपतिः ॥ व्यसृजत्पुण्यरात्राद्दैरात्रेश्वश्रूं
गुरुंचतं ॥ १२३ ॥ काल्येप्यदीर्घरात्रेंतरेकरात्रद्विरात्रयोः ॥ शत्रूपान्यानपि
चक्रेरीननतिरात्रेंदुनिष्प्रभान् ॥ १२४ ॥ सर्वरात्रजागरूकःस्यन्द्विषांपुरुषा
युषं ॥ आक्रमत्क्ष्मांसहस्तावान्निस्तावेद्दवयाज्ञिकः ॥ १२५ ॥ वह्निंदिस्ता
वंत्रिस्तावमिवसश्चोवसीयसः ॥ श्वःश्रेयसार्थमार्चंस्तमुच्चैशाद्याहयद्वि
पैः ॥ १२६ ॥ निःश्रेयसार्थिभिरपिस्तुतदोस्तयोर्वीनिस्त्रिंशपाणिरदशैः
सजिगायमासैः ॥ नव्यंगुलंनयपथस्यविलंघतेस्यनात्यंगुलोभवति
जातुयथास्मकोपि ॥ १२७ ॥ श्रीः ॥ इति कोविदहृंदवर्यैः श्रीहेमचंद्राचा
र्यैर्विरचितेव्द्याश्रयनामधेयेमहाकाव्येएकोनविंशः सर्गः ॥ १९ ॥ श्रीः ॥

॥अथद्व्याश्रयनाममहाकाव्यस्यविंशस
र्गःप्रारभ्यते॥श्रीः॥७॥ कल्याणमस्तु॥

ॐ अर्हं ॥ ॐनमः सर्वज्ञेभ्यः ॥ अथद्व्याश्रयनाम महाकाव्यस्य
विंशसर्गः प्रारभ्यते ॥ श्रीः ॥ पद्माक्ष्य आननपङ्गुलकृष्यरि
क्थारंतुंवनेष्ययुरथश्रमजिह्म सक्थ्यः ॥ निःशंकमूपुरिहशास
निगांद्विमूर्द्धकः कश्चिमूर्धउनयोपनयैविदध्यात् ॥ १ ॥ तायाप्र
माणजननाभिरगायि सन्निमूर्द्धद्विमूर्धइवदेवउदात्तशक्तिः ॥ सु
प्रातसुश्वसुदिवश्चिदशेश्वरोवा श्रेणीपदाजपदभद्रपदादि
गाढ्ना ॥ २ ॥ अशारिकुक्षं चतुरश्र वक्षःस्थलं स्वयंप्रोष्ठपदाधिपंनु ॥
नमस्यतांनं रजनिर्धुवंकल्याणीद्विनीयासमभून्नकस्य ॥ ३ ॥
समप्रथितः सोचतुरः कषायैः सदासुचतुरोस्त्वलिंनैः पुमर्थैः ॥
इह्रोपचतुरेषुजगत्सुपाषंडिनां विचतुरंशनमर्चमानः ॥ ४ ॥ अं
तर्लोमंदधरथवहिर्लोममौर्णविचत्वाःकर्षन्नदीनां स्विचतुर
पशूनेकदा पुष्यनेत्रे ॥ आसेव्येहन्यनृचमहिने र्वृकैः पस्नना
भेदुःस क्थःपथ्यहलि रमुना कोपि दुःसक्थेरक्षि ॥ ५ ॥ दुःसक्थि
मूचेनमसोसुसक्थिरेनस्य सक्थिः सुरुनेसुसक्थः ॥ अवीनसक्था
न्नुगताव सक्थान्हेतोः कुतः कर्षसिभोसुसक्थ ॥ ६ ॥ सप्रत्ययोचत्सु
हलोनदुर्हलोनचास्य हंकिंत्वहलोनयामितव् ॥ असक्थिदुःसक्थि
सुसक्थिकानसूनदानुंवसुभ्यःप्रति सौनिकापणे ॥ ७ ॥ दुर्हलिः सुह
लिनो यथाहलिं सुप्रजस्इव चाप्रजाःप्रजां ॥ एतदीयपिशितानिसौ
निकाः संतिदुष्प्रजस ईप्सवो धने ॥ ८ ॥ दुर्मेधसस्तस्यवचोल्पमेध
सः श्रुत्वेति राज्ञाजगदे सुमेधसा ॥ अमेधसो धिग्बतमंदमेधसो
हिंसंतिजंतून्निजजीविकाकृते ॥ ९ ॥ स्वजीविकायेनभवंति दुर्जा
नीयावरं ससकमास्मिकाःकिं ॥ प्रंतिश्च धर्माण इमेविधर्माः किं
सोमजंभ्न स्तृणजंभ्न एतान् ॥ १० ॥ व्याधा वने हरिणजंभ्नि सुजंभ्न
मंतो यद्दक्षिणेर्मणि मृगे प्रहृत्य चंनन् ॥ भूशासितःसुरभिगंधि
यशाः क्षणोति प्रत्यक्षमेवकिमुनेषवधः पशूनां ॥ ११ ॥ उद्गंधिदु
र्गंधं कलमान्सुगंधीं स्त्यक्त्वापलं कांक्षति पूतिगंधि ॥ लोको यदु

द्गंधिसुगंधमसुंतत्व्कासितु स्तत्खलु दुर्विवेकः ॥ १२ ॥ उद्गंधमंभ्नि हसु
गंध्यथपूतिगंधियद्दन्मरुत्सुरभिगंधिरुपूतिगंधः ॥ संसर्गतः सुर
भिगंधमिदंवपुर्वाराजानुरूपगुणभृज्जनएषतद्वत् ॥ १३ ॥ नन्याय
गंधोस्मिनधर्मगंधिः करीषगंधस्य पुरीषगंधिः ॥ कृते शरीरस्यक
रंधिगेषगृण्हामि भूमेर्न नुरक्षणाय ॥ १४ ॥ नौविष्णुपद्यामजपादह
स्तिपादोसहव्याघ्रपदासुपादो ॥ मुनी द्विदन्कुंभपदीजडंमांसुदन्नतुष्पा
द्वधकं स्तुतोधिकं ॥ १५ ॥ अत्ययोदतिरशोकदन्कुधाश्यावदंतयुगरो
कदंतकः ॥ श्यावदंश्च यमकिंकरोयथाप्राणिभिन्नमयिनृपेपिहीनतः
॥ १६ ॥ लोकोत्रमूषिकदतोहिदतः पशून्हंत्याः शुद्धदन्खलुहस
न्नतुशोचतिस्वं ॥ वज्राग्रदच्छिखरदद्वृषदद्वराहदंताहिदंतयम
दूतहन्निष्यमाणं ॥ १७ ॥ किंशुभ्रदच्छिखरदंतखराग्रदंतदुःशुद्ध
दंतवृषदंतवराहदद्भिः ॥ दूनैरिहापियदुमूषिकदंतकीटाःक्लिश्नंति
जंतुवधकं स्फुटशुभ्रदंतं ॥ १८ ॥ संज्ञोसंज्ञुः प्रज्ञुरप्रज्ञऊर्ध्वज्ञोनूर्ध्व
ज्ञुर्जानुनास्वेनभुंक्ते ॥ पापंपापोपार्जितार्थंतु जंतुर्दुर्हद्व्यायेः स्वैःसुहृ
द्भिश्च सार्द्धं ॥ १९ ॥ उत्तस्थौ र्ध्वज्ञानुमिति तंद्रुणसं सजेत्र धन्वाथगांडि
वधनुःशतधन्वतुल्यः ॥ इत्यादिशन्खरणसंखुरणस्तनूजमायो-
गिनंखुरणसंखरणः सुतंच ॥ २० ॥ विख्रोविखुर्न खलु किंनु मृषाभि
भाषी स्यात्स्थूलनासिकइव प्रणसोपिविग्रः ॥ शिष्यस्तनोपिपरयौवन
जानिरस्मादप्यत्रजंतुवधकः प्रसभंभवद्भिः ॥ २१ ॥ विकाकुदुत्काकु
दपूर्णकाकुदं संपूर्णकाकुत्सममेवतद्वचः ॥ प्रपत्स्यते पूर्णककुत्त
नेरमार्याघोषणामात्रिककुद्गिरेर्व्यधुः ॥ २२ ॥ जंतुंघटोप्रीवदहन्न
कोपिजनः सुगंस्त्रीकसुभोकृत्रकोपि ॥ सुस्वामिकायांप्रभदंडि
कायांश्रेयस्तन्केनभुवामनेन ॥ २३ ॥ सुशालिके सद्दधिके सुसर्पिष्के
भोजने निर्मधुको सयस्के ॥ प्रजो दुरस्कारमते स्मनत्वामिषंनुपानत्क
इवापमार्गे ॥ २४ ॥ भूभुजासदनदुत्कसुलक्ष्मीकादिदेवसदृशेन

नदानीं॥ दुष्कृताब्धितरणे जिननोकेनैकपुंस्कमनुनाजगदासीत्
॥२५॥ योलीकदर्पात् पल्लवादकृद्धिमान् सनं सलक्ष्मीकमपिव्य
वासयत्॥ अश्वद्रमुग्धदृक्माश्वनर्थकेनरैर्वचोभिः करुणावि
धौव्यधात्॥२६॥ सुप्रेयसीकरुणयावहुविष्णुमित्रग्रामेप्य
भूत्ससुनरवजनोनृपेस्मिन्॥ सुभ्रातृपुत्रसहिते कृतनाडि
कृत्तंत्रीगलाजवालिमापनदेवनापि॥२७॥ व्याधोपितत्राल
मनेकतंत्रीकामेकतंत्रिंध्वनयन् विपंचीं॥ स्तंबंसुनाडीकमखंड
नाडिंश्चित्वामृगानृकर्षतिनस्महंतुं॥२८॥ निष्कवाणिवसनाः
करभोरुसुभ्र नरत्तमनसः कृतुपूर्वेः॥ दाक्षिभार्गवसुखा
अतिकेकेव्यात्मजेपशृवधंजहुरस्मिन्॥२९॥ मैत्रेयिकास्तुय
धियोपिदाविकाकूलेर्यवैदाविकपूर्वदाविकाः॥ तेदार्घसत्रा
हुनेमत्रचाक्रिरमालेयभश्वायसतद्वचोवशात्॥३०॥ सशांश
पस्तंभभुजोत्तिनेयायिकोतिसोवागमिकोमृगव्यान्॥ ररक्षस
त्यानिधनानिवैहीनराणिवैहीनरिवन्महौजाः॥३१॥ सोवाश्वि
दौवारिकपैलदौवारपालिसौवस्तिकमुख्यलोकः॥ मांसान्यति
स्फेयकृतात्रनेयग्राधंकषायन्नुनभोकुमेच्छत्॥३२॥ नैय्यंक
व्यासीन्त्यांकवत्वक्पयानांत्वग्दुःप्रापास्मिन् घोषयत्याश्च्यमा
रि॥ स्यांगिव्यांगिश्वाभस्त्रिभिव्यावभार्षीनिषेः श्वाकर्णयुत्र
कैःपद्दिदेशे॥३३॥ नश्वापदंश्वापदिकोपिशौवापदामिषेछुः
पलमादंदेस्मिन्॥ नश्रे। श्वपादोप्यभवन्नृशंसोधर्मात्तदात्युत्त
रभद्रपादः॥३४॥ तंपूर्वनैदाघरविप्रतापमनुष्यजन्सोपिनजा
तुहिंसां॥ चक्रेसुपांचालकसर्वपांचालकार्द्धपांचालकलोक
उच्चैः॥३५॥ पदातिभिः सोपरकार्ष्णमृ त्तिकपूर्वपांचालकपौ
र्वमद्रैः॥ हालामथोदारितभांड आस्यद्द्विवार्षिकींचाधिकवा
र्षिकींच॥३६॥ सीदनामदितधान्यमसोत्रैवार्षिकंयदिहतेनक
दापि॥ नह्यिकौडविक आदय गृहंकोप्यभ्यगादभिककौडविकोत्रा॥३७॥

नृपः स्वपन् पांचकलापिकाहर्यत्तिद्विसांवत्सरिकांगरक्षे॥ द्वैशाणशा
णानिशितासिपार्श्वीशृणोन्निशीथेस्वरमन्यदार्तं॥३८॥ नृपोथदध्या
वितिकापिशोकापूरान्मुमूर्षत्यभिरोदितीह॥ विदीर्यतेद्वैकुलिजेक्यु
खात्यर्द्धकौडविक्यभ्यधिकाच्चपूरान्॥३९॥ राजार्द्धकंसिकमथोपरिधा
यवस्त्रमात्तार्द्धकौडविकगुंठननीलवासाः॥ प्राबाहणेयपदिकान्स्वप
तःप्रबाहणेयेतरानपिविहायततश्चचाल॥४०॥ समलक्षिसयान् प्रवा
हणेयकतोप्यप्रावाहणेयकः॥ नादन्वेषः प्रवाहणेयिभिरेकप्राबाह
णेयिवत्॥४१॥ आचापलेनैपजयन्नचापलं क्षितेरनैश्वर्यमनैपुणं
यिना॥ पथानशोचेनययौसतस्ययन्नाकौशलंपथ्यपथेस्यकौशलं॥४२॥
आनैश्वर्यानैपुणाशोचरुग्णायस्त्रीकस्तन्नूकिंमयेत्यन्यदुःखेः॥
दुःखीव्याटीधन्वपस्तेननाक्षैत्रज्ञेप्याक्षैत्रस्तमेषोन्वमंस्त॥४३॥ किंका
रुजंगत्युनवैश्वधेनवनिकोरुजंगत्युतवैश्वधेनवी॥ इयंहिसौवर्णव
लज्यदामृशंस्तरोरधःस्त्रींरुदतींददर्शसः॥४४॥ अथेत्यवोचत्सपितैचव
तेससौवर्णवालज्यसिकिंसदुःखा॥ सौभाग्यदर्पादपसौहृदेनसौहार्दिनी
किंविधुतासिपत्या॥४५॥ सौरसैन्धवउसौम्हनागरोवानुशातिकिरपारलौकि
कः॥ त्वां नदुर्व्रतिकआग्निवारुणींगामिवेहविनिहंतुमाहरत्॥४६॥ सोमें
द्रमैंद्रावरुणंहविर्नुकिंत्वाच्छिनत्कोप्यसुरश्छलेन॥ ऐक्ष्वाकदाराग्नुहि
रण्मयेणेनाभौणहत्यस्तुभितोदशास्य॥४७॥ मैत्रेयवाक्सारववाः
पवित्रामनंतभांतिक्षक्षिप्रियांत्वां॥ अनंतियाप्यंतिनमोत्रविध्वंसितुंकुवे
यस्यउनानिनाय॥४८॥ अप्यांतिनौलिकतएत्सतदैभसुरक्ता भूपेस्थि
तेंतिकतमेनिजबांधवेषुसाथांतिपन्त्य गद्दंतिकसत्त्रपाग्निदंदं
स्त्र जिष्ठ मिनदंतरुचारधाना॥४९॥ बोधिसत्त्व मिदेव्भिभवंतंसुख
चिष्टतयकाजवदातं॥ अस्त्रजीयासिजनेस्त्रजयेकः कोत्वचीयासिव
तत्वचयेद्य॥५०॥ कनयन्नपंधर्मसथोक्तनीयानथवाकानिश्रोसिम

डाक्टर भाऊदाजी ... MEMORIAL

तुः स्वयं सः॥ यवयेद्यविश्वस्य यवीयसो त्विष्ठजनेन थात्सीयासिनात्संयत
कः॥५१॥ श्रेष्ठज्येष्ठे श्रेयसि ज्यायसि त्वय्या त्सोत्कृशगनूद्राकृश्रया मिज्य
यामि॥ साधीयः साधिष्ठ नेदिष्ठ नेदीयांसः श्रोतुः संतुनेदुः खवेगाः॥५२॥
प्रेमनेदयति साधयितोक्तिः प्रायन् सवरिमेहगरीयान्॥ त्वांत्रपिष्ठम
हमत्रपिमाणं ही करोम्यगरिमात्रपयंती॥५३॥ आसीत्प्रेयान्प्रेमतिर्यंदि
ष्ठरंदीयान् स्त्रीप्रेष्ठः स्फेष्ठबांहिष्ठकांतिः॥ स्फेयोद्राघिष्ठे क्षणश्रीरतिस्थे
योवर्षीयान् श्रेष्ठवर्षिष्ठबुध्या॥५४॥ द्राघीयोबं हीयो वणिज्यैर्गरिष्ठो ल
क्ष्मीं सोस्थिम्नीं स्थापयन् स्फापयंश्च॥ दध्यौरात्रौ निर्बंहिमद्राघिमायां वर्षि
म्णा नात्नोपित्रपीयान् कदाचित्॥५५॥ बंहयेत्वगरयेत्त्रियेद्रायोर्थमक्षम
सत्नोभनृपोर्व्यां॥ द्राघयेत्सवरयेत्स्थिरयेज्ञानर्थमेकमवरिष्ठमनीषः
॥५६॥ स्थानिवर्षयितुमेपुद्बृंदयन्राट् स्वबृंदिमस्फवीक्ष्यआत्मनः॥
आपदंकशिमदांवरीयसीमक्रशिघविभवाक्रशीयसः॥५७॥ उद्रा
म्रशिष्ठान्तत्रशयन्म्रशीयान्रयान् प्रथिष्ठान्प्रथयन्प्रथीयान्॥
दृषान्त्रदिष्ठान्त्रदयन्त्रदीयान्कराज्ञिदेशोत्र ततः सआगात्॥५८॥
समांम्रदिष्ठांम्रदयन्म्रदीयाल्लक्ष्मींद्रढिष्ठान्द्रढयन्द्रढीयान्॥ परि
व्रढीयान्कपरिव्रढिम्ना महानयत्स व्रढिमभ्रशिम्ना॥५९॥ सपरि
व्रढयन्परिव्रढिष्ठं सद्रढिमम्रदिमानमत्र भूपं॥ विभवत्रथिमापहार
शंकांक्रशयन्भूयिष्ठात्स्वादभूययत्स्वं॥६०॥ बंहयन्स्वधर्मवस्फभा
वयंश्च स्थवयन्विलामान्कस्वभूम्नि मग्नः॥ कुधियां दविष्ठोविपदां
दवीयान् सनिनायभूयः समयंयवीयान्॥६१॥ अस्थवीय इह सो
स्थविष्ठधीः क्षोदयद्यवयदन्ययौवतं॥ क्षेपयत्वद वयन्लजीजन
त्स्यापमं मथियविष्ठआत्मजं॥६२॥ अक्षोदीयानक्रसिष्ठहर्षो विद
धक्षेपीयोमहोत्सवं॥ सक्रसिमक्षोदिमशातनंक्रसीयः क्षोदिष्ठाना
मप्यथार्थदानैः॥६३॥ स्थूलयामि युवयामि शिश्नुंक्षेपिष्ठमित्यक्रसि

नाशयद्दन्त्रिः॥ क्षेपिमोपननसत्ययमिष्टत्ताभ्यद्दरयमहंनहि पुत्रं॥६४॥
स्फनंकरिष्ठंकरयंस्यवर्धयंकरीयसी स्वंपयसीयसी स्वयं॥ पतिंवसिष्ठंवस
यंत्यहं कदाप्यानाययांनत्वपराः पयीयसीः॥६५॥ स्नेहेन मांपयसयन्
सवीयसश्चपुत्रोभवत्सानुजंने भृशामित्यनर्कि॥ एषत्रपावसनयत्सययज्ञ
नानांचक्रेपयिष्ठवसविष्ठभृशावसीयान्॥६६॥ मालपन्स्त्रजयिनास्त्रजी
यसी॥ मस्त्रजिष्ठ पितरंच स्फस्मिनैः॥ दांडिनायनउद्दास्तिनायनोवाशिना
यनिरुनेस्थलक्षिसः॥६७॥ जैस्याशिनेयान्निगमाध्वनीनात्सामन्यकार्यव
णिकात्सविद्यां॥ भ्रापात्मनीनादथसौत्वनाद्यादौरात्म्यसद्यौवनिकांन
दूर्जां॥६८॥ शांखिनगाधिनवैदधिनाद्यैः कैशिनपाणिनगाणिनमुख्यैः
॥ गोणिनवादमदत्तसमेधावस्तनयोममसंक्षमुदंच॥६९॥ पालानिवो
क्षान्प्रतिवादिनोजयन्द्रुब्रौत्समणान्ब्रात्मरहस्यवेद्यसौ॥ सौषामव
द्वात्यययुंतापिधीयुतोतिहेतनामोजितचाक्रवर्मणः॥७०॥ सयशोजि
तहैतनामनोमेधाविरूप्यमापद्यन्नापुः॥ कौथुमकालापपैठसर्पास्तै
तलजाजलल्लांगल्लाश्च॥७१॥ सोपर्वयुक्सौकरसद्मशिष्यशैलालशै
खिखंडजितस्कतोष॥ साब्रह्मचारोस्यजनोगुणेनाश्मोपिद्रवत्सान्य
दनाश्मनोयः॥७२॥ सचार्मकोशस्थगितास्यबाल्यो तिशोवसंकोच
इहानहंयुः॥ गुरोरपार्थक्यइवांघ्रिमूलादाङ्कंनिनायव्यहवव्यहीनः॥
७३॥ विंशेयवर्षेस्यपिताविपन्नः शुक्काद्वैयैषस्फतोपिदष्टः॥ सांक
त्यदौलेयसदाक्षिचौडिकामंडलेयैः प्रतिबोधितोपि॥७४॥ ययावभा
गैर्भमपांडवेयजांबेयबाभ्रव्यनिभोथधाम॥ स्थायंभुवंशाबरजंबुकंनुस
मात्रकस्नेहनदींविलंघ्य॥७५॥ अब्धौदोष्को ध्वन्यधानुष्कसार्पिष्कोयद्व
द्वाकस्मिकंयातिनाशं॥ शाकुन्त्येषा शाश्वतिक्यंगयष्टिस्तद्वत्किंतांधार
यिष्याम्यनाथा॥७६॥ अर्थेनृपोपुत्रमृतनस्यगृह्णात्यर्थेपिनास्थेत्ययिगच्छ
गच्छ॥ माजल्पजल्पेतितदेति जल्पंत्यगेस्वमुल्लंघयितुंप्रवृत्ता॥७७॥ आ
च्छिंध्याच्छिंद्धीत्याच्छिदत्पाशमस्याः शोचंशोचंतामित्यवोचत्वभूपः॥
राजायंतेर्थेनग्रहीताग्रहीता स्तोकंस्तोकंश्रद्धीयतांमद्वचोपि॥७८॥ कु
रुतेकुरुतेनमांदयांयन्नृपतिर्मोक्ष्यतितत्परास्फविन्तं॥ स्थेयास्तत्पति
पुत्रयोः प्रदातुंपयसः पुत्रि घटंघटंहि नित्यं॥७९॥ कुर्वत्यनिशंनमोनम
स्त्वंज्येष्ठंज्येष्ठमनुप्रसादयर्षीन्॥ कृतराकृतरात्वदीशस्कन्त्वोर्विपदेवं

जनवान्निमास्मरोदीः॥८४॥कतमाकतमानयोर्विभूतिःकतमन्निकृतमी
श्वरत्वमस्ति॥कतमत्कतमत्वकाशमेवंनखलुप्रक्ष्यतिपुत्रिराजनात्वां
॥८१॥प्रथमंप्रथमंपुत्रिमास्मभुंक्थाःपूर्वंपूर्वंभोजयगुरूंस्त्वं॥अनुपोषद्व
वमायुरभ्यतीयाःप्रप्रशमंसंसंश्रयंत्यखंडं॥८२॥उपर्युपर्यातिमिमाम
थोच्चैःसइत्यमुद्धोध्यतरूनधोधः॥चिकीर्षुरध्यध्युपकारमातंमानंच
पातास्वगृहान्जगाम॥८३॥पुरेपुरेस्वस्यहठापहृत्यास्कृतास्कृतोङ्गःस्य
इतिस्मरन्सः॥अथप्रजानंदयितैकएकाममात्यमेकैकमितिन्यदिक्ष
त्॥८४॥द्वंद्वंहीनाःसंतुलक्षामदायेद्वाभ्यांद्वाभ्यांकोट्योवायनिम्नाः॥
ग्रात्यंविनंनत्वस्नूनोःपरासोरेतद्वंद्वंनिर्दिशामोभवद्भ्यः॥८५॥येद्वंद्वम
त्राचतुरंतएवद्वंद्वंविभिन्नामृतवित्तलुब्धाः॥द्वंद्वंप्रयुंक्तेयउयज्ञपात्राण्य
न्यःसमस्तेनतदस्मिशास्मि॥८६॥द्वंद्वंविजित्यशिवदेश्रवणोस्थितस्य
वाच्यस्यतेथननकुर्मइतिस्मनाङ्कः॥छायांदधुर्नखलुकालिककालिकां
सज्ज्ञातीयबुद्ध्यउपाददिरेनदाज्ञां॥८७॥इत्यादिशत्क्षितिपतिःसयथा
प्रियप्रियेणव्यधुःस्फरस्फरेणतथात्यमात्याः॥त्यागीप्रियेणपरिपर्य
मुतःस्फरेनदातावथवापरिबलेःकइतिब्रुवाणाः॥८८॥राजन्राजन्नृधव
नृधवास्येकवीरःपृथिव्यांन्यायिन्न्यायिन्वुधबुधजहिप्राड्नयंदुर्नियु
क्त॥मौजःसौजःखलखलकलेवेत्यदोडुष्टडुष्टस्फुड्२क्षुड्त्यजनिज
नतावादउच्चैस्तदानीं॥८९॥दस्या३दस्याहनकहतक३पापपापांगकू
ज३भंगोत्कूजानुभवसिफलंत्वंस्वयंवेश्मयामि२॥देवेखंडालयमक
लयःसोपरेद्युःखसंप्रत्येवंप्राचप्रणिधिकथितेशीर्णकेदारहर्म्ये॥९०॥
सन्नन्यासखंडालयेदेवभास्त्वप्रायश्चित्तंदेवोपदिश्यां२क्रियांच॥तच्चा
चर्यासंनद्विशेषंचराजेत्यंतध्यात्वान्वेवागभटामात्यमेवं॥९१॥कारुश्च
प्रहिणु२धनंचभृतकानायुंस्वनेतृंस्तथाचांद्रवेश्मचिदस्कगांधिकपु
टी॥चिज्ञायतांधामतत्॥भक्तिस्तेमयियहृदहेतिविभोशंभोतथामहे
ति३तद्वेश्माक्षतमास्थतत्वरमित्यास्थ२तदामात्यभोः॥९२॥स्वद्यानु
३शंभुर्वेत्सुशांतोमुनींद्राउ२स्वद्यारंउशंभुमित्यस्तुवन्यं॥शीर्णागारं
तन्नाशृणोर्नावुधावाश्रोषंहि३प्रावेदंद्युदित्वासर्उन्वे॥९३॥सोमेशान
२म३अगम३अपश्यस्तदित्यथोचेन्नृपतिःपुनस्तं॥एत३दगच्छं३त
दपश्यमुच्चैर्मेत्रिन्नदोप्युध्ध्रियतांविशीर्णं॥९४॥राजाज्ञयाथसचिवोन्य
गदत्स्वकानित्यागच्छभोःकपिल्लक३व्रजदेवदत्त॥उत्तिष्ठकूर्मशिरसाधय

कृष्णमित्रकेदारसोमशिरसोर्भवनेविधध्वं॥९५॥नमकपिल्लकमंत्रिशास
नंत्वंप्रतिशृणुकूर्मशिरस्त्वमप्यदोभोः॥बिभृहिशिरसिदेवदत्तशीघ्रंमि
थइतितेप्रणिगद्यतत्रजग्मुः॥९६॥हे३देवदत्तचलहे३व्रजयज्ञदत्तगो
विंदहे२त्वरयमाधवहे३त्वरस्व॥अन्योन्यमित्यभिदधद्भिरुपेत्यहर्षेणा
कारिशिल्पिभिरथायतनद्वयंतद्॥९७॥युष्मान्भोअभिवादयेभवज
यी भो२एधिजैनश्चभोयुष्मानप्यभिवादयेस्फुरुत्वान्भूयाःकुमार३
भव॥आयुष्मांश्चकुमारपालचिरमित्याशंसितोत्राहतैश्चैत्यंस्फाटि
कपार्श्वबिंबमकृतस्वर्णेंडनीलैर्नृपः॥९८॥मोदस्वगार्ग्यशिवमस्त
तवापिवात्स्य३पुण्येधिवात्सिजयतात्त्वृषजेत्यृषीणां॥यत्राभिवाद
मनुवागथतत्रभूपःश्रीदेवपत्तनतल्लेकृतपार्श्वचैत्यं॥९९॥सोमेद्रपुरी२
मकल्लय२ःस्फमना३इआपः३साधाउगुर्जरपुरे३अगमः३पृथ्या३
उ॥तत्र३अभ्रूवरकुमारविहारचैत्यदृक्ष्याइदिक्ष्वितितदाजनिपांथवा
र्ता॥१००॥भक्तोसिसाधा२उततोवसामिगिरा३उकिंतेपुरिशंभुनेति॥
स्वप्नेनिदिष्टःक्षितिपःकुमारपालेश्वराख्यायतनंव्यधत्त॥१०१॥
आयुष्मान्भवभूपता३इअजय३ःशांत्या२स्फबुद्धा३पृषी३नृजिष्णा
३वूर्जतदेंदवेजयचिरंचौलुक्यचूडामणे॥क्ष्मानृण्यीकरणात्प्रवर्तय
निजंसंवत्सरंचेत्यृषिवाघोषत्स्फसदानृपःपदविधिर्यद्वत्समर्थोभवे
त्॥१०२॥श्रीः॥इतिकोविदवृंदवर्यैःश्रीहेमचंद्राचार्यैर्विरचिते
द्व्याश्रयनामधेयेमहाकाव्येविंशःसर्गः॥२०॥श्रीः॥संपूर्णं
चेदंमहाकाव्यं॥श्रीः॥शुभंभवतु॥श्रीः॥कल्याणमस्तु॥श्रीः॥

इतिव्याश्रयनाम महाकाव्यस्य
विंशःसर्गःसंपूर्णः॥ श्रीः॥

मनीकुसुमेन मयोरिश्रानीतः पथास्मात्पथीविधानुः
स्फिरशिखो यांसःकुभुःसर्वस्वकदापीदनुबा

श्रीदेरब॥ ॥ बुद्धो रा न न तु रा न प्र भा भि र्दे वे षु भक्त्यानुराणश्रुतुका॥
धुर्यं त्यनदुनप्रियवत्सरे भिर्वर्णैरुपायैः श्रुतिभिः पुमर्थैः॥१॥धुर्यस्य
नद्यानिवमति चत्वाहरेर्भुजस्तंत वकेसरवायः॥वत्सारिपातस्तवदिङ्मुखा
निश्च्यानननेहा स्मरदेवकार्यं॥२॥विष्णोः सरवायात्तनिरुतुमीन्नोनत
स्पिताबापुरुदं सकृध्दः॥प्रभासविध्वंसपरे श्रुते श्रुदंडोन्नानास्तंभव
सज्जधन्वा॥३॥अथ प्रबुध्दः समहान्नृपाणां श्रेयान यंस्त्वप्नइति प्र
हर्षः॥द्विद्रान्तरपाथ चवदिनो विजयर्क्वास्युक्तनवायमा पि॥४॥
जंगसपष्याण्यभितः प्रसारीयालोकहानिप्रसभंतमासि॥दंत्य यं
माथादरिदेह्निजेन्द्रैः सरास्यनुस्वापितदर्प आप॥५॥कुर्वन्करैः सं
पिसरांस्पुदेनित मिस्त्रपिउयइहोग्न तेजाः॥क्रो ष्टे वभीमान्नित्रा
ति पश्यतक्रोष्टुनिकुंजानितमिस्त्रपुंजः॥६॥क्रोष्टाः स हल्को ष्टरि
नप्रतीक्षा क्रोष्ट नर्त्रीत्रस्तन क्रो ष्ट पिपाति मुक्ता॥क्रोष्टनभीदक
यद्रुतेकौत्वर्यविन्नाभूनुप्रतिवा हुन्नान्तिनु॥७॥प्रेयश्चतस्तः प्रिय
तिस्तईचणस्तिस्तश्वतस्तौ पिवधूर्विहाय॥प्रेयश्चतु परश्रुतिभिस्लि
ष्टर्ता वनो द्रुतसौ ध्यावि धो य तंते॥८॥सतिसिभाभिः स तिसर्यु
दं वद्धतसिंचवद्धतस्यमुष्मिन्॥निधोश्रुतीनां तिस्तपानवार्केज
गतिराज ध्वत स्तुर्वादिभिः॥९॥इत्यादिभिः सतिसरः सतिस्तोद्विजाः
क्रियाभिर्जरसं निहंतु॥ससजारा सज्जरसस्तथा यं जरामतीं तंपुरुषं
स्मरंति॥१०॥स्नात्वा द्विरीन्द्रोर्बहुराभिराजस्त्वद्विर्द्विजेभ्यः परिकल्प्यते
राः॥युष्मास्तवस्त्वत्यमिदं नथापि प्रसीदतास्मास्विति भाषमाणैः॥११॥
॥त्वयामयानित्ययिवातिमध्याः किं तन्नयन्निःस्पृह आवयोः सः॥मिथ्या
ब्रवीथ युवयोर्वनोहं कान्विद्रुयस्यामिति रवंडितः ह॥१२॥युष्मभ्यमस्म
भ्यमथो युवभ्यां तथेह युष्मभ्यमथाव्यसभ्यं॥नथाप्रियास्मभ्यमदः प्रभा
तं षड्स्योपि राजन्भवतात्करवाय॥१३॥राज्ञो गतायां विधुनावयोह स्वप
युवयोस्तु पुषानसा तु॥आवां युवां चार्ककरान्नमामन्नक्रावली चाह
तुरुच्चनादैः॥१४॥जितास्मयोः किं जितयुष्मयोः स्तोदनोः प्रबोधे
कमलानिहासैः॥इत्युत्थलेभे गरवैरुदित्वान्नि मीत्यते त्वं स्तुरदीर्पि
कायां॥१५॥त्वयामदीयो धमयात्वदीयो राजन्प्रतापोऽनुकृतस्त्व
यीति॥तर्कान्कुलोभानुरुदेति मंदृमिसान्नायः संप्रति मद्विधानां॥१६॥
योध्यस्मदासी त्वदयत्नधित्वयोमापयन्कोत्रतवानुलापः॥वदाम्य
हं निश्चितु नत्वमेवं मिथः सखीनामधुनेति वाचः॥१७॥निश्चित्वकं
मामहकं तथात्वां युक्तो तुनावां विधितुं भितानि॥प्रमाणमत्रा ति
वयं तथाति प्र यं रथांगावितिकूजनैनु॥१८॥तां मां धिगावां चयुवां
तथास्मान्युष्मांस्त्वयस्तत्रवसन्मेमेत्रा॥ईक्षेति वाचोन्वधुतुभ्यमिष्ट
मह्यंहितेवाश्वधुनोहसंति॥१९॥युष्मभ्यमस्मभ्यमसौ हितस्त्वन्म
युष्मदस्म त्वबरस्तथेन्नाः॥युष्माकमस्माकमिति ब्रुवाणा अमी
नृपास्त्वामधुनोपयांति॥२०॥अयं सवोनोवतिदत्त इदं स्तेन थेववां
नो हितइद्धतमे॥ मिथ्योजनेरि स्युदयन्नुतस्त्वापुनातु सर्यस्त्व
मिव प्रभो मा॥२१॥महर्षयो ऽस्मान्नु गुरुश्चकः सं देवाः समेमापरि
रक्षतेति॥विप्राविरामाप्रपुनीतवेति स्वर्यैन्नामावेति च वागिदानीं॥
२२॥नखास्तवाहारसिवक्षिमांवा तुभ्यं नृपे यास्मितवानपेक्षा
॥ किमीक्षसे मां व्रजतां विमुंचमामित्यभीकं प्रति वक्ति काचित्॥२३॥
ययंनस्त्पाहुरिति बोऽत्रस तं नवयं तु सत्पाहु तिनः पटुत्वं॥ययं हिकां
तास्त्वदिनानर्द्द युर्वयंन कांतास्तादिनान्योऽह्यन्न॥२४॥

Dr BHAU DAJI
डाक्टर भाऊदाजी इत्यस्य पुस्तकम्

यथंस मृद्धो हि तदेषयुष्मानदुनोतिभानुर्नवयं स्मृद्धः॥ जदेव
नास्मा स्फुद नीतिकाकुन्नयः सखीनामुदिताइदानीं॥२५॥पानेन
येतस्नुवयनंदतेनार्घभजनेननव [illegible] लिन्चन्हि॥ जुहूरुकेचावान
यतावदंतेअथेनयोः प्रक्षिपसर्पिराशु॥२६॥कुंडरवनेदपारिलिं
पचेनदिदंफलंधेत्यध्य हामयेनन॥इरंसदेनेनयजस्वदधान
यो: श्रुतंसकुरुत्वेनयोरतत्॥२७॥ब्रजेमकस्मायथदेहिन्वास्मा
येतेग्रयोधेनुनतिकुरुष्व॥अन्योन्यमित्यादिन्नातौद्विजानाम
मूर्गिरोअल्पपुराविदानीं॥२८॥एभिः करेरष्टुमनेमकस्मादिदौ
वेतरस्नानरजतान्वनेन॥द्यावापृथिव्योः तनयोर्निजोयंपरोयकं
अकिरियंन्यधायि॥२९॥द्वीपाइमेरत्नुदयेनराजंत्यतीरस्मोरु
अभुजोपिनामी॥स्यरपनेंदुर्नसनारकौघोदेवायतः कोपिकदा
विसश्रीः॥३०॥संध्यातनुश्रीस्यसकाविनोसावेत्री॥ढयोरप्यमुयो
स्तनीया॥लंचास्फकोभोरजितीत्रयीयंस्याक्षात्तेनानादमुयदुपु
मान्कः॥३१॥संध्यांनृपाचो मुमुयद्रुरोयदृसाप्यमुग्रदुरुरिरंय
दग्रद॥येनामुनामी अपि यांतिमुक्तिं निर्यापंथाघस्यरुवाचलोकाः
॥३२॥विदानधीयंतइनं स्तुवंतोथवक्रियः शिश्रियुरग्निमेके॥कुत्रा
सहंस्त्वः समिदुन्नसएकेकटप्रुवः सिंधुतटानथेयुः॥३३॥पत्रयंति
सिद्धस्लियउडुवोऽर्कमाराध्रुवंतकिलंपाते॥आत्राणिक्षियःस्रोरिव
पद्मिनीश्चयुश्रीक्लियंस्नीमिवरव×पाद×श्रियंच॥३४॥वस्राऽव
चिन्युःकुसुमानिचेत्याग्रण्यंजगत्स्वसकधियोधनिन्युः॥दन्श्वो
पिवर्पाल्वरवाभिलंघ्योपलभ्यकारस्वमिवप्रभातं॥३५॥विकीर्वि
धूदेरदिन्नाःपुनर्श्वः करोतिकाराश्वमिनोंधकारं॥एतकुवःपुण्य
करस्वएनस्तक्ष्णोनुदंका [illegible] दंयलेतिभासः॥३६॥पूर्वाचलेधातुव
पूर्षिवप्राण्यवर्णाउयांस्यघल्हन्युरंत्रोः॥पक्कामितामेहतदंघ्रिर
क्तेधस्त्यन्नलग्नेवविभातिसंध्या॥३७॥अश्वालिलिसंतिविमृद्ध
दामयुतीःसजः ग्राउलग्रांकयेद्ध॥नमःपिविस्रोररुणस्यराश्नंत्तो
त्रागिरोनोगणयंतिधुर्याः॥३८॥स्तूगीयमाणोत्तमुरुक्तगीर्यन्
श्रेयोरथेधुर्यतिधूर्यमाणः॥कुर्यात्स्वनान्साधुरहोपयोगंछुर्यो
दघंमोरुजयंजगन्वान्॥३९॥जंगन्मइस्युक्तिपरैः सपर्णध्वयाद्रि
भीरश्मिधृतानुडिः॥आम्येरविडिरुदीक्ष्यते सौ यूरवासादिदु
दधिपिंरबुध्यां॥४०॥उदीयिवद्दस्यरणांधरालिक्सहंस्लदद्दि
कस्य रुदक्रूरस्नकु॥अजीवनभिर्मुनिभिर्दधभिरुक्तिवस्ते तो
वास्तघनदृहतेर्कः॥४१॥युद्ग्रीकरैः प्रोन्मरुदुन्मदत्कुडूस
जःरजोभिःस्फुटमंबुजानां॥आदावहःखेपजउत्वदस्तुद्रविःक
ताहाअस्ताहरव॥४२॥जयत्यहोरत्नमहर्विधिस्मस्फूर्जसहो
रूपमथप्रवृत्ताः॥भवत्यहोरात्रकृतानियाहोरथंतरंसामवि
दश्चगातु॥४३॥एषाजिनोपरूपदवाभिराहसद्गुणिन्नारत्नमि
वेतदंत्रोः॥वियोगभुत्सर्णघुडस्मिगोधुक्कात्नात्कमयंवदतन्ययू
ढं॥४४॥

उरेतितुदिश्रविविंबमेंथास्तनस्तमोदामलिउयलोकः॥ प्रभोस्यते
ग्रोस्यतिशस्यते चविधेयवोधदास्ककृतं विधिस्त॥४५॥धस्थ
समानंस्तुकुटिंस्मधात्यधाद्यसपेयंयिदुतत्यिधध्वं॥संधात्य
कांतानभिधात्यचोपः ग्रंखाभिधत्तेनिति मानिनां॥४६॥दुग्धं
समदुग्धस्मानिधस्यपायींपिधस्यथात्यसमतुधात्यवापि॥तंत्राणि
वाधास्थकिमंबुधा [illegible] थयातुःसमसंप्रतिधोपदध्वाः॥४७॥लक्ष्मी
मद्दृष्टथिवीवद्दुरस्त्रीदृद्विपस्तस्त्रखमासिपाध्वं॥स्वकध्वंगुरुन्
सांध्याविधिंकपीदृस्लीपीद्विमतकुवनेयन्नोभिः॥४८॥धियाग्रहीदृ
निन्नानिडयानाग्राहिदृमुयुक्तनयाग्रहिध्वं॥नवाजउस्माजगृहि
दुमान्वग्राहिध्वं मुक्तस्रगुणःसदाहि॥४९॥ किमन्वकारिदृमुना
न्नसारिध्वंकिंतुमेहिध्वइनेनभाभिः॥नमोलविद्विड्पितोलविध्वं
यूयंहिविस्वंपुपुविदृरतत्र॥५०॥ययज्ञविधांछुलुविध्वरसानु
ग्राहिपीढ्वनतुनेरिदानी॥संस्कारिषीढ्वंपरिवारियीध्वंद्राग्याहि
षाध्वंचगुणैस्तदायेः॥५१॥सिंहासनायोसहिषीद्वमाभारहे
गृहीपीढ्वमथाधिसानोः॥सदोऽयिषीढ्वंद्युलिडेसुरत्नं प्राद्यादिश्रियं
जेभमिदोऽयिषीध्वं॥५२॥दुग्धोज्वलासुगंधदन्तोंवुरुष्मामुमुन्द्रिषार
ननलिदृप्रियोथ॥अमृदधीःक्षसविधावनुमुडदृत्रधृगार्तिधृउसावु
दरवात॥५३॥दुग्धाल्लिगद्रदमनः ल्लिडपस्तुग्धामत्त स्तदवचाः
श्रुतिस्तुक्॥ स्रौटादिद्विलैः स्निग्धतनुःसमंत्रस्तुगिभर्दृतः सांध्यविधि
व्यपत्त॥५४॥समतिभाग्याउन्नपनधर्मोलिरत्नां [illegible] चितोपानदुपोदहृ
त्यः॥द्वार्स्तुकिमास्थितिज्ञनेपुवक्तयंगात्सदोजंवकनेतुलाभ्यां॥५५॥विश्र
ट्सयरवत्रांतंकत्वतांमार्स्त्रगुणानांगुणराखिल्सदंत्या॥संत्राउकस्या
मश्विरगंभ [illegible] डन्मास्वेष्टवविन्नाउविधिकंसत्तउत्त्या॥५६॥दंतांभुजा
लेः परिलष्टन्नास्वक्षोदैरिवोज्झान्विसदःप्रकुर्वन॥सुवि ट्पतिःप्राह
तयोर्निविष्टःप्रभासदृउन्नष्टानिदेशमेचां॥५७॥तनामयाग्रारहवि
पुःसजत्तेपरंपरिव्राद्रउत्तकुलग्नः॥प्रष्टास्मितस्यास्यकथंत्वहस्यां
सरोपितेकःप्राजिहीःपुमान्कं॥५८॥त्वमभ्यपास्यागुरुपाम्यज
र्घ्यास्त्वंचोत्रानस्वरिपुहामहात्म न॥भियामधामनसतिधामक
स्यंयुवांश्नुवांधामनरुर्विलंव॥५९॥न्टपेथत्त हंलीवतिजेहुल्लोल
क्ष्मावान्यत्रास्वानननयवत्सधीमान॥सुद्धानदौहाबतिकासुनीब
स्यपीवतीवाःस्राचवाग्रभाव॥६०॥चर्मण्वतीकत्वसद्युमपवदु
त्तुंगकक्षीवद नत्सधर्मनू॥युक्तेननास्त्रीवदिल्लेन्नाङ्गांसुराभीर
चक्रीवतियन्सदिक्षत॥६१॥औदन्वतद्रारुकेस्माचर्मवत्यस्त्रिम
स्यदित्ततीर्थपांथैः॥कक्ष्यावतामप्यगमोभ्युदन्वत्सभासभस्यक
वतामुनाश्व॥६२॥राजन्वतीयाहरियास्करोष्ट्रांतांदालिमान्
र्मिमदछिभीमः॥ग्रोयंप्मिकडूक्तमिमानिवायसभमिमान्
जवंतीव्यधत्त॥६३॥गोहन्मुनीनांयवनत्वराणांमाहिष्मतीग्रो
नुककुद्मदंसः॥पुरेगरुत्मध्दनुमध्वजांहिवसत्सभोनुम
तीन्नाकल्पः॥६४॥निन्नास्सवस्कंदिनिनिद्वयन्नास्यिन्यासन्यना
सीनइहोग्रदोपि [illegible]॥मासार्धमासेनसमासनायमन्येऽनुजो
विंशतिदोष्मइक्षेत॥६५॥दुष्टोहदास्माहदस्यस्यन्नात्यंपदार्थपा
दनसरावेणानः॥उद्गौनिधेरस्युदकेरराध्यःप्रियास्तजोसावप्रणद्धिउस्ता ६६

उल्लयकेलुच्छ्रकतिहिंडे भेघ्नन्तुच्चदंतेयमदद्भिरस्लैः॥समच
प्रपे वानुरकेयष्या यक्रापनक्राभदयतपिन्नांचीः॥६७॥गिरा
स्फुरच्चासिकयान्यका थिनसीतदच्छिंद्वि पदीः स्थजंतं॥नैयाप्र
पद्यंद्विपदीयवुध्दिंतीर्थपदांसद्विपदामभिन्नं॥६८॥ द्विपात्सदु
ष्टेनुपपादुकेऽस्मिन्नत्तानिविभत्सतिर्यंपादि॥लोकाच्चतुष्पाय २
तिनेकपादितादप्युपाद्येतकथंनभर्मः॥६९॥क्रत्वातिरत्स्वोत्तु
पुरःपदाचोपाच्चादीन्लुत्वान्सन्तपानरुधुः॥भुवामुदन्वेतिह
राप्युदीचादिवंजिगीषुर्न्नपतिःप्रतीच्याः॥७०॥विदुष्मतःपुंविदु
षाप्यधर्मोप्येयुष्मनःपापनिषेदुषोस्य॥रोद्धास्लवेदुष्यकुपेतिना
रांद्विषे दुषीक्ष्माविदुषीचरित्रं॥७१॥नत्रांसनारयपस्युनोऽस्य
पनोजितृक्षंतामाघवनंनुलक्ष्मी॥मतिःश्रुनीपुस्तुनिभातियूनी
न्नात्यमघोनीभजंतामघोनः॥७२॥सयोवना ज्जोवनमत्तता
स्तल्लोलीयुवत्यांमघवत्सभीरुः॥कीलालपक्षाविनिहत्यराज्ञाराज्ञी
रुदस्मानिदधेऽवरोधे॥७३॥साम्नीवसाम्नीउदृताक्ष्णवार्त्तप्रस्था
भनीराजनिधार्त्तराज्ञे॥दुष्कर्मणिस्वर्णणिवीक्ष्य भस्माम्मध्यां
ननेऽध्यभातिदीक्षिनमुः॥७४॥द्विजान्नचान्तष्यान्नमसंघ्निपृथ्वी
पुः द्विघ्नतिद्राकुस्तरुपनहनिर्भ्यः॥अयवमन्यक्षुधितोबलाः
स्त्रीष्टिधियास्मिन्नकुमनोविधातुः॥७५॥भातीप्रथिम्नामदतोवि
भांतीसमुन्निषंत्रीमिषतीयमेन॥गतिव्यतीयान्नुभुवंगलिष्यंती
लस्यनंनसदन्नीतनुश्री॥७६॥यदास्यपार्श्वधुनतीदलंतीस्यंती
परांश्वापलतातथलण॥तदेवसायोदिविषस्मुत्तयुयुधुसद्युंयु
भंवेतथंनु॥७७॥महेनसंकारकवलिकयांहेतुःस्वतंत्रःसकुकर्म
कर्ता॥विश्वतनापाटदिद्गोलत्वंधेऽध्यीनासदुर्गाणिभयंनदभे॥
७८॥केत्वाप्यटनापयतेसभुपानवस्तुनिगांदोध्यनुज्ञास्त्यथ
र्म॥मुनीन्नसामारुरुणध्दिहानिंनसत्पथंप्रच्छतियाचतेऽर्थं॥७९
॥रत्नानिरत्नाकरमुच्चिनोतिनिधीन्कुबेरंविजिगीषतेसौ॥प्राणा
न्विपक्षेषुधिभिक्ष्यतेचस्वभर्तृभावंबतनीयतेच॥८०॥जन्हेऽन्यदा
तन्नपुरीद्रत्रास्त्वीगांकार्तवार्यीयतिनंसुमोषः॥भ्रणानकर्षद्गि
नीचकंसोऽग्रहीत्किमेतानसकाव नीतिः॥८१॥गजाश्वगाःसिंधु
पतिममंथमहाभृतोभेदमुवाहचेर्थं॥दंडंगुणान्दंडितवान्नुकाल
सघातयामासनतेनकालः॥८२॥सोऽजीगमत्वेदमिलांबलौघै
रबोधयद्भाररुजंफणींद्रं॥अदर्शयत्कालपुरीमराती नभोजय
न्तत्यिग्रितंपिशाचान्॥८३॥आश्रावयन्निग्रहगर्भवाचंबंदीकृता
न्दंडमवीवदत्सः॥संस्थापयन्वैरिशिरस्सुपादंतेजोभिरुग्रैःक
मपीपचच्च॥८४॥सउज्जयंतेचमरीमृगव्यषानाययन्नादयतेभ
वृंदैः॥आक्रंदयन्वादयतिप्रभासतीर्थश्रमैर्यारपिचित्रकायैः
॥८५॥चाद्वाययद्वाययमाचहते स्वंभक्षयंतंजगतामभक्ष्यं॥न्नारी
र्द्विपान्वाहयवाहयात्ताक्तदंडचंडानन्दंडनेत्रा॥८६॥विहारयेयोऽज
नतोकुवर्त्मविहारयेत्सुपथंहितेन॥अहारयत्स्वंकिलदंडमीत्राः
स्वंहारयेध्दर्ममधेनतस्य॥८७॥अथ्यतकंस्यामनिकारयेत्सनिकारये
त्संयदिनात्मदंडैः॥उपेक्षिताःस्वत्यविकारयद्भिःसद्भिःखलाःकेन
विकारयेयुः॥८८॥दुनंतिभिर्दर्शयमानमेतमयापिकेदर्शयेसप्र
सन्नः॥मामायिनेजात्वभिवादयंस्वन्यांश्चेनैयज्ञात्त्यभिवादयंते॥८९
ननाथयस्त्वांनिशिनाथनाथंतनाथ सेचेद्यत्रासामथोच्चैः॥स्वयं
न्नाधर्मस्मरसिस्मतेवीचेत्तदयस्वेहरुषांक्षमांमा॥९०॥श्रीः

तमेवतस्येन्नृपइत्यदिक्षदीन्नानरेंद्रं तांस्तुपस्तुरुषा॥वल्लधियांचास्य
वधेरुजेध्दि राज्यस्यराष्ट्रंदिदुपेक्षमाणा॥९१॥संतापयंतंज्वरयंतमुर्व्यंतमा
मयंछेत्तुमलंनिदेन्नोः॥भुवःकिलोज्जासयदद्भिचक्रकेनेंद्रउज्जासयितुं
नियुक्तः॥९२॥लोकस्यपिंधंतमरिंस्यतुन्नाटयन्नपोना टयतिक्ष्मायाः॥येषा
तं५ ननेन्नामसितत्सजानातुच्छाथयैन्नथयेनमघा॥९३॥जंभंयथाजीजसदुग्रध
न्वामधुंयथानीनटदच्छिन्नायी॥पुरंयथाचिक्रथदीन्नाएवंनिप्रंतमुर्व्याःप्राणि
जस्यमूलं॥९४॥श्रुवेतिवाचंद्विषतांप्रहर्तुराज्ञारवरादीनिवनिप्रहत्ना॥मंत्री
दत्त्राप्रेरितउत्सेवाचतसंजंबकोजांवैदग्ध्यबुध्दिः॥९५॥नकेपणायनस्तुह व
दीस्कतांश्चव्यवाहरन्नाविभवानरस्तां॥कार्येप्रभोजेहुलवत्त्ववादीसध्यंचपथ्यं
चनकश्चिदर्थं॥कीर्तेःप्रदीव्यंतिकुलंचदीव्यंत्यात्मानतेस्तुकिंतुयेत्रमंत्रे॥
दीव्यंतिकूटंवदुनावलोभमध्यासिताःपापमधिष्ठिताश्च॥९७॥भर्तुःसने
तोऽभिन्नायीतसौधिवसेत्सभामावसतांवमौलि॥गुरोःसमीपेसउपोषितश्च
क्रयात्सदोन्वषितवान्स्पृष्टयः॥९८॥तत्तेऽर्थशास्त्रेऽभिनिविष्टबुध्देर्वेदास्य
मिथ्याभिनिविष्टपार्श्वं॥गोदोहमात्रोऽपुटिमप्युदास्तेयआस्यतेद्रागरकंहि
तेन॥९९॥क्रोशोगिरियोजनमब्धिरस्यदुर्गस्वपुर्यांवसतोस्त्यमुंतत्॥समु
स्थितंतिस्थपित्रणालिपाकेव्यत्राणिनमासमथाःस्तसार्धं॥१००॥गोदोहमप्यु
यममस्यजंतोभजस्वहोरात्रमभुव्दपास्तं॥क्रोशान्न्नातेसैन्यपतिर्द्वि
स्तदूधायदात्रेणतं लुनासि॥१०१॥जयायचेत्त्वंस्पृहयेर्यथोवालोकाय
कुप्यतमस्यय ×रु× मानं॥द्रुह्यंतमीर्ष्यंतमसूयंतंत्वमद्रोग्धुमुत्कुध्य
कृताभियोगः॥१०२॥सिंहोनिकुंजादभिसंसर्पयथाद्रुं तीभमुद्दामतमं
स्वगेभ्यः॥यानात्त्वयंमाविरमप्रमाद्यमामाजुगुप्सस्वजनात्तोवलात्॥१०३
युध्देपराजिष्णुररेरभीरुस्त्वात्तावरुक्मानपिकच्छदत्त्रान्॥कृतोप्यनं
तर्दधदस्यसोस्तिदक्षःसरवाजातइवेकमातुः॥१०४॥कच्छात्स्कराष्ट्रा
ष्टस्कयोजनेबुदीपोस्वःपक्षइवाश्वयुज्याः॥कुलात्मभृतोनतदस्यहे
रेखाम्नाधिकोभूमिपतिश्चऽ र्यां॥१०५॥येद्रौसमुद्रेचनृपादधानाःस्व
न्नत्वमात्मन्युषितादृगग्रे॥तेप्यस्यसवर्मपितारआजौनेकोनचद्रोबहवो
द्विषस्त्वा॥१०६॥मित्रेन्नचेद्रसमयानिकषा थदुर्गयःसोप्यलंभवतिकि
पुनरंतराते॥नत्वंनिरंतुमवनीश्वमंतरेणत्वामंतरेणनहिसंप्रतिक
श्चिदीन्नाः॥१०७॥तेनाभीरान्येनस्कराष्ट्रामतिवृध्दःपार्थेस्वाम्नोलंचलितश्चे
समराय॥ हाप्राणेन्नातन्थिग्विधिमेवंप्रलपेयुर्वैरिस्त्रेण्यानीतिव
भोमांप्रतिभाति॥१०८॥उपर्युपरिभूभृतोऽध्यधिवनान्यधोऽधोऽवुधी
न्द्विषोभिगदितेमुनाधुलकम्हृपुःसर्वतः॥सुजावुभयतःक्षिपन्नद
न्नामथोउदस्वान्नयःस्थितोतमभितश्चतोपरितउत्थितस्तान्नजनः॥१०९
इति श्रीहेमचंद्राभिधानशब्दानुशासनद्व्याश्रयकाव्ये द्वितीयः सर्गः॥ ॥

श्रीहेरंब॥ ॥अवतीर्णमथापगावनांतर्नरनाथंकथणक्ष्मसंरिरक्षणां॥इति
नीतिमहत्सवाक्प्रपुष्पा अगृणाद्धाहरिपोरुपेत्यदूतः॥१॥तवनोऽर्पयकिरीटि
नोरसेनाविरलेनागमकारणं जुगुप्सुः॥ नयवर्जनकर्मनादिना मांद्रुणसंग्रा
हरिपुर्विकर्तनाभः॥२॥अगायनपठनेनदुर्णसेस्तेश्रवणांतर्वणानिर्वणाषि
तैः किं॥ चलितोऽसिन्पषाढिजैर्बुवाणैराश्रवणेक्षुवणानिनः खनद्भिः॥३॥
खादिरवणाग्रेवया खपीसुक्षांवणका ध्यवपास्विते॒र्नृपेर्नः॥ प्लक्षवणगते
आविद्रुवः किं॥ शरवणानिगुवयोश्वरेश्व किं॥४॥बदरीवणवन्नकंटकास्ते बद
रीनिगुवनैर्वनीन्नासंति॥ माषवणान्वेषकोमाषवनंनहिनीवारतृणेलभेत
जातु॥५॥नीवारवनोक्षसद्रिदारीवनसूरदारुवनेरिकावनेषु॥ गिरियाद्य
तिरंहसास्रंगव्येगिरिनद्यांतुसूनीरपाणमागाः॥६॥ मधुभिर्मधुनीरपान
गोक्ष्यामुत्तदुरभाक्षिकषायपाणहंसैः॥ वचनेहिकषायपानपांर्योनस्स
रायाणसुरासुकेषुदोषः॥७॥ इक्षुवोहर्वीरवाहणाग्रपयुदधिजैत्रग्राम
णीः श्रितोनः॥ करिवाहनमुरुनोतिवः किं दीर्घाह्नाः शरदोयथापराह्णः
॥८॥ क्षपयितुमरिविग्रहंनश्रागानुचतुर्हायनकेत्रिहायनेवा॥ सोरिदु
रन्तोद्विषांनयोग्यः सचतुर्हायणकेस्त्रिहायणश्च॥९॥ अथसागरवाहि
णं जिगीषुर्नृपतिंकंचनगर्ववाहिनंत्वं॥ क्षतरिपुवापेणतंसजिष्णुः शारं
वाणे ननुकिंद्विन्नाः परीष्वन॥१०॥ क्षत्रियपनः परीन्वतः क्ष्मां दीर्घान्सांत्रा
रदिलमस्यवोलः॥ परिपक्वेनाधनः शुभेनोः परिपक्वानिफलानितल्क
तानि॥११॥ द्रुष्टाब्दपगामिणंनुविभ्रद्रुरुकामाविबलानिसन्नपाणि॥ त
वृत्रहणंसुराधृष्याणां सन्नेमुखेणनहिव्यबोधयः॥१२॥ वरपक्वेनेक्षु
णासमं किंत्रारवोध्यारांतर्निनीषुरंभः॥ प्रणमामितवप्रयाणितकिंप्र
हिणोमिसमवनानिमाप्रमीणाः॥१३॥ प्ररूयानिबलान्यदुर्नयस्त्वंनमुधे
वभ्रमयेः प्रनायकानि॥ परिणम्यतिजीवितेविमेत्रीनांतर्णनृपतिनोः
प्रनष्टपर्वा॥१४॥ परिणामिमीतोद्गिन्नाः ससैन्यैः प्रणिमयतेप्रणिदाय
केथभीतान्॥ प्रविदयतेरान्प्रणिपतीतिप्रणिधिगिराप्रणिपयसेकि
मीर्ष्या॥१५॥ प्रणिवयतितन्नोद्विषांप्रणि घ्नन्प्रणिवपतिप्रणिपाति
बुश्रिसंयः॥ प्रणिगदतिनयंतदन्नमैत्रीप्रणिनादीभघटेसमाप्रणि
घ्न॥१६॥ प्रणिनृतातरिपाविहांप्रणिद्रुप्रणिहंतिप्रणिवाप्यसख्यमु
च्चैः॥ प्रणिवात्प्रणिदिग्धसैन्यरेणुः प्रणियासिकिमुर्वरांप्रणिप्सान्॥१७॥
अथदुर्निगदं खेलमंतण्यदधास्तत्प्रविजल्पितेनकिंनः॥ मोऽप्र निजस्सोऽ सम
धुनाकृतांतः प्र×रु×निकुर्वन्प्रनिखेलत्प्रनिद्विट्॥१८॥ प्रनिचिखनिषता
लयासदास्यांप्रनिचक्रेप्रणिपापचत्प्रकोपं॥ तदलंप्र निपापव नी
नास्त्वप्रविदि हंप्रतिदेष्टमेषयामि॥१९॥ अप्राणिणिपाविहेतिवादि
त्युल्याणंपर्ययोत्सरापुपर्यैन्॥ पर्यणतांपर्यनल्सीक्ष्यंतपर्याणिणदिसु
वाचन्वेनूाः॥२०॥ प्राणिणिनिषण्णात्मभर्तृपक्षंत्वंपर्यानिनआत्मनोनियो
गं॥ भ्रपरिहणनैर्भुवन्निहायांकेतांतर्णनंहिदुर्हनोवि॥२१॥ परिहण्मि
तरांप्रहन्मिवातहंयमांतर्हन्मोभवांघ्नहयवः॥ परिहन्वइतिक्रुधाजिघांसो
नृपचक्रेनवदन्नसोऽस्ववासि॥२२॥ प्रभुकार्यमितिस्फुटप्रवोक्षंस्त्वमि
वभयापरिग्नाक्षितोवदेल्कः॥ मदिरापरिणिसनप्रणिंधिप्रपरानिसितप्र
र्वमप्रनिंयं॥२३॥ परिहीयमतिः प्रहीणवान्स्वंपरियाणीयामनः प्रया
प्यमाणः॥ सनवेत्तितवप्रयाप्यिण्वांनः परियाणेपरिवन्तिचाप्रयापिं॥२४॥
परिभुग्नप्रेंखमाणचापोयत्तीर्थाभिप्रेंगिणांसपापः॥ प्रेंगणमरुणत्प्रमंगनेस्तच्चा
सितुमेषप्रेंगणीयएव॥२५॥ परिकोपणमप्रकोपथांतः प्रवपणदुष्टहणंसहन्वेत॥
अवनिरवनूयंप्रगोपणीयाकथमिवतर्हिम×नो×याप्रगोपनीया॥२६॥ ॥

परिमापणमाः प्रयापणीयः परिमापनपरिस्थापनीयाविप्र॥ अस्त्यथपरिमाविणा
न्यपेणानिर्विषांपरिमाविनाहिभाव्यं॥२८॥निर्विवावदाप्रवेषमाना प्रख्यानाप्रख्या
नमप्रभानं॥अमुनापरिहृयमानसुत्रैः कृतमङ्गलपुरं डुनोतिनास्मान्॥२८॥

॥ अप्रपवनमस्यवान्यदार भगमनदुष्यारि
कामिनः कुकर्म॥ प्रभवतिपरिभाव्यमानमप्रख्यापनमप्रख्यापनं भर्शनः॥ २९॥ अमु
नापरिवेपनेनभग्नः परिपावनपरिभापनः प्रभासः॥ दुष्प्रख्याण भकामनेनांतर्ईमन
त्वं सुभगम्यमानः॥३०॥ अंतरयनतांज हीसुराष्ट्रायेनांतरयणवारिणाजनानां॥ स्रोत
ईणनात्कथंसुपेक्ष्यः सर्पिष्याम प्रावनकूपिडः॥३१॥ प्राणह्रान्धुकगोमयेणप्रघ्न
स्रोनरिनार्तेपापजकान्॥ नस्यनरीनत्यमानसङ्घ्या सुभनमनसः किमन्यदागः॥३२॥
गर्भनमत्खषकणासहेणीनिकृत्तास्ते: ह्वायंस्तमुज्जयतं॥ यो विलमनत्यय सनः
किं मिने स्यान्क्लेच्छीहिर्पाटकुष्टेः॥३३॥ परियोगविदोगुरु परिज्ञापद्मांकं परियो
गिणयन्न्यार्द्दीत्रि॥ कफिड कफिडजांस्तथकिल्लस्त्रीरघपर्यकमसुंसहेजपाक्षं॥३५॥
फूत्सयमानान्पलायमानान्यो गिल्नातिनिजेगिल्यतेपरस्तं॥ गिरतितमन्यास्य
भास्यनीत्तोभुजपाल्लिघः परिघत्वभान्कुथन॥३४॥ रिपुरत्नजपाचितामियष्टिवि
जयिन्यस्पर्दद्राः प्रकान्नायिनी॥ प्रतिघसातितंस्वसेवमृत्योज्यायस्ययसाहन्त
सोत्वसंतीं॥३६॥ प्राचीतमसामवावरी भास्करधीवर्यतिरावेरीयथाहि॥ अय्य
तथातेनवद्धवावामहृष्वयनवावरीप्रज्ञास्त॥३७॥ अचिरेणभवत्तसोसराष्ट्रा
ध्नतधीवर्यथवाविनष्टधीवा॥ गायनुद्रिपदश्चतुष्पदीवीकुंडाभीरिहपातुचारण
घः॥३८॥ नातकुंडा धारथेस्त्वन्निश्चीरश्वतरीर्यात्तान्निहायणीः॥ सेनाहयतुरग
णास्कं दान्नीमुक्ताभादिरांत्रिहाय नामामश्वाः॥३९॥ क्रमन्नातराज्ञः सहस्रराज्ञी
रधिराज्ञीबहुसाम्यधीश्वरोये॥ प्रतनाः कृतवर्मणोऽतिसाम्नोमूत्य युधसीमा
नमेविनस्तं॥४०॥ इतिसर्वस्रष्टोवनांतसीमास्वतिपर्वासहकोन्नजाः ज्ञातज्या
॥ द्रुपदास्त्रिपदान्नचोमहर्षभिष्ठतोगोपजुपोजगामपत्नयन्॥४१॥ अष्टणोद्
धताकधाः प्रभायोभीमाष्टरिनदानदोनुतस्मात्॥ अहरिपुः प्रकोपनः सवंदी
गौरीरोत्सासापसीः प्रपन्नयन्॥४२॥ उत्क्षिप्तुः सारिकंपकारीज्ञोलेव्यासुजयाग
टांन्निलेयी॥ सोपर्णेयीसहोदरोजाः ज्ञात्तीकीः पौस्त्रीर्दिदेन्नासेना॥४३॥ सेना
न्यो स्यान्नयातदायमुल्यलका स्त्रैणीराक्षिकीः सन्नीला॥ औन्नासोनेश्वाथपाणि
नीयाः सहसान्चारुवल्लियावधूटीः॥४४॥ वृध्दाकृतमंगला क्लिन्ना त्वीभूत
ईयुः सभयाः श्रितास्तरंगीः॥ द्विद्रोणीः पटुषाक्लिपण्याः ज्ञातकंबल्याढ्या
न्विताक्लिविस्ताः॥४५॥ मेदावध्दोलचाक्लिकांड्यानवकांड्यादश्चकांड्याव
रज्वा॥ क्षिन्नसुवः फाल्गुयाद्रुकांडाः षद्रुसवीः परिखाविलंघयन्ते युः॥४६॥ द्वि
पुरुषयाभास्वकुंतयस्थानीत्यौद्रिः पद्मानीत्नयोत्त्वेः॥ अथार्वसानीत्म्या
लुक्षन्नागातरेवसामतिरो×यथा×हिणीन्नान्नान्नुः॥४७॥ नीलीनीलाप्रव
द्रुहुनीवद्रविलुनामामकीयुज्ञाताः॥ एयुस्तस्यात्मजाः स्वभूम्योज्ज्ञात्वासम
र्थकेवल्लीविदोनु॥४८॥ आर्यकृत्तीभेषजीसमंगात्सपरीपत्नीभागधेय्य
आयुः॥ सिकोत्तरतस्समसमान्याभक्षाकेवलयास्यपीठदेश्यः॥४९॥ आ
जीकालीकुन्नीरदाम्यांनागीभिः कुंभस्थलीभिरुद्धां॥ अधिकटिकवरीं नुबांऽप्य
राहन्नुणगोणींगऊनांनिषादिनोपि॥५०॥ कामुकिभाजाश्लुकांतिकुंडेगोयो
लावण्यांबुकुंडिनागेच॥ कालेकामरवलेलवरंताभिस्तुर्गृहिणीर्भटाः प्रयातुं
॥५१॥ जानपदीवृत्तिमास्थितासापात्रीजानपदांसरांप्रजापि॥ स्वकुत्नारणका
मुकाक्षिभासान्नांयाकबरा प्रापरोषवृत्तेणा॥५२॥ हयखुरहतिजन्मधूलि
रुद्धे रथधूलीनिचितामदांबुवृष्टा॥ ज्यानिगजपद्धतः सगंधापरितः प्रोप
समस्तपद्धतीषु॥५३॥ प्राहरिपुः प्रतिमानसपद्धयानां त्यानात्तिभिन्नभिः प्रत
स्थपटभिः॥ अविपासभिनुवायुरवरुभिः पांडुभिरश्वधोरणीभिः॥५४॥ ज्ञेय
नीरनैरिहीरुपेयुर्भरणीरोहिणीश्वयोधाः॥ ज्ञेयतामेतांतनोदधानाभरता
हरितां रोहिताश्चमाहि॥५५॥ असितायनसितवभाजेभः श्रौरपलिक्नयः प
लिताश्वमसकेन्नयः॥ स्वचरस्कंदनपाणिमेषकृडिः सन्योरवातरजोभिरुच्छलद्भिः॥५६॥

सहकत्नाः सर्वतोप्यनेन्नाः अपचोपाविकामयाः सवेगाः॥ आरुरुदुर्वेय
मानकेन्नास्तोयहृतिकोडाः स्त्रियोभयानां॥५७॥ दीर्घमुखायांगजाः पदव्यां
छायामूर्ध्वमुखीमधोमुखीवा॥ स्वामप्यसहिष्णवोवृताद्धविकेन्नयापद्धा
क्षकेन्नायांचा॥५८॥ नाभिमुखास्तगनासिकाः कुनासिक्योलंबोष्ठउन्नतो
ष्ठाः॥ लंबोदर्यः कृशोदराः कुजंघाः पृथुजंघ्योन्वयुः पिवाल्व्यः॥५९॥ चतुर्ह
लदंसउरुदंताः करिकर्णाः कपिकर्ण्येउस्त्रष्ट्रयः॥ मृगश्रृंगारासमांग्यउष्ट्रा
गाराक्षस्योऽस्टाक्षिपासयाऽजो॥६०॥ अहिगान्मगगा न क्रष्यकंठालकटी
हल्लचिबुकाल्लिदीर्घजिकीः॥ कुन्नागंडादीर्घजिककृक्षीमुखोतुमुखाः प्रे
त्य आविरासन्॥६१॥ सर्पयाखादाननस्यभातकालमुखावक्त्रणखास्कता
श्व॥ तन्नवकृगुपच्छादीर्घपुच्छयथान्यामविपुच्छीविषपुच्छ्य पित्वराभाक्॥६२
नभासिकवरपुच्छ्य आश्वाचक्र्यः ज्ञारपुच्छ्योन्वाहभिः सपर्णपक्ष्यः॥ गोपु
च्छीतांचर्मन्नान्नासः समरस्त्रीतीराजनंदनेन॥६३॥ रुधिरविलिप्तीरजोवि
लिप्ताभ्रघोर्दतकृत्ताथदंतजाता॥ दंतमितागंडश्मुकंपकांडेदंतप्रतिपन्नाचदं
ति पत्तिः॥६४॥ मांसेष्याद्रोपिते हयोच्चे र्ध्राल्यावहुयातयोपरिस्थात॥
आज्ञिनखन्नेववाहिनीसात्तिष्ठत्सतिरपिनष्टपत्न्यत्नक्षि॥६५॥ परिधिमतीदे
वतोस्त्वपत्नीयुपतिरष्ट्र, ऊवभालदृक्सपत्नी॥ अतिपर्योपानज्ञातुपूर्वंतारां
ज्ञोपत्न्याऽतिपत्न्यश्रासन्॥६६॥ पाणिगृहीतीस्ततनु×त×रतर्ववल्ली: पत्निवल्ली
ष्वयोन्यमेके॥ कैपिकरान्नीर्ध्वंतांवल्लास्तप्लवगीवद्ध्यत्लीरिवप्रजघ्नुः॥६७॥ स्र
द्राश्वदानियाश्वविभुर्यधृकाः पसंशुकसुयन्न॥ जयदाक्षपापास्यथारवुकर्णी
गोवालीनस्त्राथन्नात्नुपपरि॥६८॥ शतपुष्पाजिघ्नुन्नांरवपुष्पी प्राक्पुष्पांजयदा
चकांडपुष्पा॥ सत्पुष्पांप्रांतपुष्पयामाद्राशीफल्यासार्धमेकपुष्पा॥६९॥ भ
स्त्राफलयासमंजयिन्या पिंडफलैकफलेचसंफलांच॥ अजिनफलादभित्र
त्यमलाः सन्नापफलाम्रदरुन्मतेस्युरुल्काः॥७०॥ प्रश्नीगोपालिकाकुसिदा
यीकुसितायीहद्रुपाकपायी॥ गृध्नुर्मेनेनतान्यरिष्टान्यग्नायीप्रतक्रतायय
रिः सः॥७१॥ मनुरिंद्राण्यामुदामनायांवरुणानीवमृडान्यथोमनाय्यां॥ त्रावीणी
ज्ञालदभवान्यारुद्राण्योवास्यीरहमारव्यत॥७२॥ धृतवणिज्ञानीयुताहिता
न्यान्योचार्यानीश्वासवसंचंडे॥ पचनैर्मुमुदेसमातुलानीदुहितृपतिर्दिशमातु
लीन्नातुल्यः॥७३॥ रामाचार्याः सयाज्ञवल्क्योपाध्यायाभिमस्युमातुलायाः॥ आ
यतनान्याबभंजपार्थोपाध्यायानीपुत्ररोषणोयान्॥७४॥ प्रासादान्यानयत्सनो
पाध्यायाचार्येमन्यतेस्मद ष्टः॥ सरीतनयोमसौस्यकिंवासूर्याणीसनोश्व
मान्यमस्ति॥७५॥ सर्वतनयानटहिमानीन्नीतियवानीत्वमदंतिदानैः॥ आह
रिपुः अन्नास्तिवर्णानान्वरण्यानीर्यवनान्यालिखयति॥७६॥ आर्याणीक्षत्रि
याण्यभीः किंशुभचातुर्याक्षत्रियाकिमार्या॥ इत्थंचकाश्रातमसैन्येधृत
वासीवास्यायनीपतिः सः॥७७॥ लोहित्यायन्यपोहिमांनित्यायनिकात्याय
न्यायित्वरस्वा॥ शाकल्यायन्ययस्वगौकक्ष्यायणिगोकक्ष्यासकेसुप्रसर्पं॥७८॥ आ
वध्यापुत्रितर्णमावध्यायनिकोरव्यायणिव्रजेति॥ अनुवनोभिरुयासुवाचभी
तामांडुकाय न्यासकरायणीच॥७९॥ सांतगम्याहतानगर्यावारायादाक्षीश्च
विप्रवधः॥ तिन्निरिवन्यंकुवक्त्रवधानकंधून नमस्यगालसलुब्धः॥८०॥ पटु
रज्जुयतामिवस्वलंतीपत्नयन्सोऽध्वर्युकमंडलूंच॥ कोमलबाहुंचमद्रबाहुं
कद्रूजेसमः आपजंबुमात्यां॥८१॥ करभोरु सहोरु संहितोरुवामाबोर्वासौ
रु लक्ष्मणोरु॥ सहितोरुसस्वंवरोरुनारीश्वश्र सखभ्यर्णगाडहाध्वं॥८२॥ मुंचने
पंगुर्नुदेवदस्येवारासेवाराहिदाक्षिपुनि॥ वासिष्ठीकापटसुपालेमाध्वंपत्नय
तबाहुविकेमनः॥८३॥ पौणिक्येन्नौदुच्चेहिलाडीस्त्येभोज्यतिघमुंचभोजे॥
व्रजसंतेदवयाह्निकाठेविध्नेकाठेविध्नानुप्रपन्ने॥८४॥ धीराभवसासमुग्रेदेव
यस्यासखिमास्वातिसात्यमुग्र्या॥ नौवेर्ईक्षेथन्नेताचिवृक्ष्यालीस्तुचुः प्रयुयुस
वः स्वकांताः॥८५॥

कोमुदगंधीपति: पुरोभल्को कुदगंधीपुत्र आददे ऽत: ॥ कोमुदगंध्यापति
ध्वजिन्यां कोमुदगंधी बंधुभिश्च बभौ ॥८६॥ सौगंधीमानत्रात्त धनुर्यां कज
गंधीमात्वभि: सहाभवत् ॥ सौगंध्यामातदत्तांना यत्यां कजगंध्याना
तरो ऽस्य हव्यन ॥८७॥ उडुधीमात्वक: पदे स्वल धुमउध्यामात्वकंनिकेऽस्य
॥ अद्रि चरीव्यारत्नीद्रपाल्लीं चमत्सीत्को ल्लनयनाप्सरोरिरंस: ॥८८॥
उत्पलमनुषीकाद्रवयुदीक्ष्य: सोरीसोरीत्यां नुभंदधानः ॥ आगस्तीयां नुसि
त्रि धुराज: सन त्यागस्त्यादीक्ष्यतो भवत् ॥८९॥ नतु संधमसंध्यमप्यदोह:
पो या तेषां यान्यहिमिध्ये ॥ जत्य नागश्यतां यहूनां भिन्नगार्गी भृत:
स सज्ज लक्ष: ॥९०॥ वात्स्यवात्सीयवात्स्यायने वैद्वके वेणुके रागतदे
त्य रात्न्य कं ॥ अस्या विश्रे: सपंचाग्निपंचाग्निभि: न्यूह्रांसे तदा ग्रे सम
नुष्यकेतत् ॥९१॥ पंचरामश्रिरमोरु षड्गो विषदसूचिषद् सप्तयूनांद्वि
ष ठाजिनां ॥ हेषित चा श्रयेता सा ऽसिदं उदध त्यद् कुमारी रिपुल्लीव
दोऽथोस्थित: ॥९२॥ निस्त्रिरस्त्वरिणिरादद ऽनति ब्रह्मबंधुरयमुख्यउ
प्रभ: ॥ वर्मिय हुमरिमर्द विष्वलीवन्नृप: सह महीयसी भुवा ॥९३॥
स्त्रजेत्सारधिविमबंधुसहृदानकुल बंधुप्रियं लक्ष्मी वल्लभत्व क्षिम
पुत्र सदन्या तेनाश्च सज्जीकृत ॥ गार्गपुत्र महेन्द्रहु सृतसुते: कारीषगंधी
पतिप्रायै: श्रीसदनेन्दुपे: सहबल्लभ भंगभीमानने: ॥९४॥ ॥ श्रीसि
द्धहेमचन्द्राभिधान शब्दानुशासन द्व्याश्रयमहाकाव्ये चतुर्थ: सर्ग: ॥४॥

सर्ग ५ अथ पंचम: सर्ग आरभ्यते ॥ त्रोल प्रस्थमहित्रातरे वतीमित्रभुजां ॥ सैन्ये
नत्त स्य पुंनाद्यनादी नर्यध्वनध्वनु: ॥१॥ मित्रे रेवतिमित्रस्य रयायोत्तरख
तुरत्तदा ॥ गंगाद्वारपतीगंगमरगंगामासानुजो ॥२॥ रोहिणिलमजलंचन्द्र
पैदत्तुप्रतिश्रुतं ॥ भयस्यन्नो रोहिणीलमजात्वमभयस्पन्नो ॥३॥ भटाभट
पुत्रुकुरिंभुकु सानतर्की श्विवाद धुर्भकुं सकौन्तेयभ्रकुटीत्यर्माषमा: ॥४
॥ भ्रकुंसभ्रकुटीचापा मेनिरेमालभारिण: ॥ इषीकतूलवयोध्या: पक्के
कचितोर्गवि ॥५॥ गोणिबाणो धमर्य सर्पकंककर्भुका धनु ॥ पद्मिकाभि
लुसमुका धाद्दुर्तुरित्विलक्ष्मिकां ॥६॥ सल लक्ष्मीका: सजूनीकाच मुका: कु
रवो ऽभमन् ॥ जितास्सपाका: खारीकानूणकानर्घ्यतृणका: ॥७॥ जेतु
ह्रिदृसनिकास्कंद सेनकाइव भनु ज्ञा ॥ सेनाका: क्लित्तिकाश्च कुर्दुर्गका
धिष्ठितास्त्वरां ॥८॥ स्विकाम्र सो: सरे भस्यस्वकागजेऽज्ञयस्त्विका ॥ अो
ज: स्वकागजघटा ज्ञिकायुद्धेयते ज्ञका ॥९॥ अजिका चर्मपर्याणारिं
दंतु मज्जकामिव ॥ तत्र रेऽश्वचम्: सेवुभल्लिकासांबुभस्त्रका ॥१०॥ क्ष
त्रियिका: क्षत्रियका पुत्रांश्चटकिकांश्चटो ॥ द्विपश्चटककान्त्वयेनान्वु: स
नयिका युधि ॥११॥ नि: शंकिके क्षिप्तरणा भार्यिका पत्निसंहति: ॥ द्विकेयु
सूतिके लणेद्रूकेश्रीसृतके भुजे ॥१२॥ त्वषिकापुत्रिकास्त्यो रेषका नासि
पुत्रिका ॥ वृंदारिका वृंदारका पतिदेयादरे भटै: ॥१३॥ द्विद्रुभ्याहर्तुश्रि
यत्त्रयनीवार्तिकाभ्यो नुवर्तिका ॥ यद्वर्तिका जटिल्लिकोत्त स्खो मवऽत्राबंधु
ता ॥१४॥ नंदकाव: सकाद्विद्रुक्षिपका ध्रुवकायका ॥ भुङ्क्ते निर्नारिकान्
चुर्माभिकासीत्सहंयव: ॥१५॥ नारका नारिकास्त्रा विदुर्णका वर्णिका दि
व: ॥ जयपट्टका प्रतिज्ञानां कीर्ति: स्वार्यष्टिकान्वभात् ॥१६॥ ॥ इत्यस्य म:
पाद: समर्थित: ॥ ॥ मृदुदीभि विजकाग्राहुर: प्राणिघ्नतोऽथ ताश्वन: ॥
आगुरध्युपलम्भाय त्रयस्य पुस्कासिल्कखा: ॥१७॥ त्रारोघेरतलिसं चत:
पर्यानिस्सुर्दिनेंाधतां ॥ अतिरश्विलारीकृतो रीकृत्यानधनुर्बिती ॥१८॥
देसे: पटपटाकृत्य धुट्कृसरवीकृतासिभि: ॥ प्रसत्यका स्वाकृत्यप त्री
न्सत्कृत्य दध्ने ॥१९॥

भद्रकुलम सत्कृत्यालकृत्यासिचपाणिना ॥ अद: कृत्यां तरहत्वैक: कर्णेह
त्य पय: पपौ ॥२०॥ यत्रा: पिबन्मनोहत्यारे: पुरस्कृत्य विक्रमं ॥ अस्तंनी
यारिमांच्छिसाच्छोयकोप्यनमस्यतु ॥२१॥ बलाकोपतिरोभूयांसं तिरस्कृ
त्य वर्मणा ॥ चर्मणां सं तिर: कृत्वा मध्येकृत्य भमप्याहन् ॥२२॥ मध्येकृत्वान्
पांसूर्जन्पदेकृत्याप रोहयं ॥ परेकृत्वा निवचने कृत्स्वा वाजयस्य रान् ॥२३॥
कश्चिन्निवचनेकृत्वा न्यान्तामनसिकृत्य च ॥ यच्छोमनासिकृत्वोरसिकृत्स
ञ्जयमुक्षिन: ॥२४॥ स्वकानुरसिकृत्वान्य उपाजेकृत्य सादिन: ॥ पत्तीनु
पाजेकृत्वान्वाजेकृत्य नान युध्यत ॥२५॥ अन्वाजेकृस पुत्रस्य पदे कोप्य
धिकृत्य च ॥ सैन्यस्त्वमधिकृत्वात्तान्साक्षात्कृत्यास्त्र देवता: ॥२६॥ साक्षा
त्कृत्वा सिकृत्यास्त्रमभिथ्याकृत्य दोबेल ॥ मिथ्याकृत्वा स्वलान्नकीर्तिंहत्वे
कृत्याप रोऽनदत् ॥२७॥ पाणौ कृत्य रिपोर्लक्ष्मीं प्राध्वं कृत्वापर: परं ॥ सा
म्यानाजीविकाकृत्योपनिषत्कृत्य नायथो ॥२८॥ समासनामनस्विबत्रा
त्मन्नास्त्रेण युध्यथ ॥ एकार्थ्ये योजितिविस्पष्टपटुभिर्गुंजरे भटै: ॥२९॥ त्रि
दन्नारिषु तेद्विचानासन्नान्दूरषान् ॥ अधिकाष्टानध्यर्द्धान्युगपद्ववसु:
त्रारान् ॥३०॥ अर्धपंचमविंशानेकप्यश्वानुपदन्ना अपि ॥ आरूढसुभ
टा अघुर्द्विद सैन्यमत्र बद्धभे ॥३१॥ उच्चैर्मुखानुष्ट्रमुखान्द्रुपस्कंधान्
सनंदनान् ॥ सोज्ञादक्षिणपूर्वास्या ऽदहत्कोप्यग्निवत्सरान् ॥३२॥ केषु
चिद्विरथानेषु कुंताकुंतिकचौ कांचि ॥ भूमिरेणो हित गंगतु रजो: पच्चन
दंतभृत ॥३३॥ द्विगोदानरिमेनन्यो ऽथ निगोदावररथं ॥ एकमुनिं धनु
र्वेदं द्विमुन्यस्य चदन्द्रायन ॥३४॥ सप्तकानी स्वराज्यस्य गंगापारपति: स्मर
म न् ॥ पारे रिंचमुमध्येम्धमिर्मध्येदयन्ययो ॥३५॥ कोप्यंतर्धनुरात्मंत: करा
ग्रे ऽग्रेधिपंचारान् ॥ यावद्रिपु पारिक्षीबमपातं चाजयन्यधात् ॥३६॥ सेना
प्राग्बुदराद्गांबहिर्वहंप्रतिद्विपं ॥ अभ्यश्वं चप्रसत्सानुजंबुमालिकस्थि
ताबभौ ॥३७॥ अनु सोम्यनुनयासेति खड्गपिवह द्विव ॥ युध्यमानाश्च
मत्यं तधारयंत: अमप्रति ॥३८॥ चालाकाप्पर्यक्षिपारिद्धूपरीवाजयै: परे:
॥ तेध्याऽनुपनरिक्षणो: सभिक्षं रक्षसांव्यधु: ॥३९॥ दु: सराष्ट्रं नि: सरा
ष्ट्रमति म्लेच्छविधायिषु ॥ तेषस्स ग्रुवंतोनुद्विपंजग्मुर्द्विषद्भटा: ॥४०॥
नानुज्येष्ठमयुध्यंते तिमस्लरा जामिल्लव: ॥ सचक्रंधेहि सकुल्लं कुर्विसन्योन्य
वादिन: ॥४१॥ सकीर्ति सार्णवं भर्तुर्भूयादित्यर्बुदेश्वर: ॥ सनारी नरन्भसर्य
तुरूपकृतायुध: ॥४२॥ प्रहरन्स यथा धर्मसद्रोणं धनु षावहन् ॥ त्रायमाणो
यथा त्रस्तं तथारेजे यथार्जुन: ॥४३॥ स्वीकृत्यांकुज्यकंपन्वो क्षेप्तं कुत्स्न
वत्परान् ॥ सोऽदुष्कतत्र यश्चके स्मराज्ञान्नारदुर्दिनं ॥४४॥ श्रीमालस्याति
राजाति सिंचन्नाताम्रदकुञ्जरे: ॥ विपक्षप्रभवान्म्यो प्रोदति वल्लडवार्णव: ॥४५
प्रतिलोमान्यवेभानि संवर्माणि बलानि स: ॥ उद्गण: परियुद्धानि निर्युद्धान्य
पभियधात् ॥४६॥ पुन: प्रवृध्दरोमांचपुनरुत्स्यूतकंचुक: ॥ परमार: सोऽ
सिघातं नास्याघातं द्विषोऽक्षिपत् ॥४७॥ आहितानकृतारुर्यपन्नयान्स
त्रारवाक्षिभि: ॥ अपुनर्गेयवाकृक्रुध्दो ऽश्राध्दभोजीद्विजो यथा ॥४८॥ स्वक्षो
ऽलवणभोजी वा कार्णवे स्फिकिकान्सतान् ॥ अवत्स त्या नैवध्यघ्नो ऽभिनासं
तापिको ऽभवत् ॥४९॥ पूर्वकाये ऽपरकाये ऽधरकायोत्तरायो: ॥ स्वान्स्कणा
न्वीक्ष्य साय्यान्हाग्निवद्गाहा रिरज्वलत् ॥५०॥ मध्यान्हार्कनिभ: सोऽर्द्धद
क्षिक्षिप्तद्विपाबलं ॥ द्रव्यर्धन च बाहुस्थो दंष्ट्रिकार्धपरामतान् ॥५१॥
धिगर्द्धजरतीयं व: प्राग्जरसर्धहासिनां ॥ भग्ना द्वितीयसेनानो यत्तृती
यारिसेनया ॥५२॥ द्वितीयं श्रीत्वितीयं तुर्यकुर्यमुधे बव: ॥ प्रदत्तमा
पतुर्यां त्याइस्तु त्वा सो ग्रहीद्धनु: ॥५३॥ सोध्यासीतानलपादो ग्रहस्ता

पातवरत्रया॥गजेपादतलन्यंचकुर्वहस्ताग्रमुद्गरं॥५४॥वर्षजातादिमीमभ्र
क्लिष्टजातहरेःसमः॥सैन्यस्सस्वयमुद्युक्तोऽस्थापयत्सामिविद्रुतं॥५५॥अ
खड्गान्दमृपालाः षण्मुहूर्तान्विहृःस्ताः॥तस्थुस्तद्धृद्धयेपार्श्वेऽहोरात्रस्वेह
नृगलिनः॥५६॥सोऽस्त्रश्रितःस्मरातीतोयोद्धुर्मेवहृतद्धतः॥प्राप्तजीविकयाचे
त्यान्नृपश्चापन्नजीविकैः॥५७॥द्रुपतात्क्रः कु धातस्याऽभ्रमन्मद्पदुद्विपः॥
स्मारयन्नृत्रांकुला खड्गान्दुर्घोऽभ्रमातिमुद्गरः॥५८॥म्लेछैरनुसृतेरर्धचतस्रोऽ
क्षौहिण्यस्तले॥अवीर्यैनाः सहस्राभीविकल्ढोऽलोल्यत्सरान्॥५९॥तस्मा
न्मासावरैर्मासप्रवर्वायोधिभिन्नृपैः॥अस्त्रभिन्नारिवातास्यकंपकोऽत्युत्पाद
हारकः॥६०॥घनेघास्यान्परान्बाष्पैर्ययवद्घ्नन्सस्तदृनदीः॥काकपेयाःस
एकान्तविंन्नाभ्रतंनुनिर्ममे॥६१॥तेनास्येकान्तपंचान्नान्मरुतांकुतउद्धतः॥यपदा
विविधुद्धःऽभाङ्गीसखयस्तोहितः॥६२॥जयार्थमस्त्रौतन्वानेऽस्मिन्नम्सुभेय
पतन्॥सिंहभीनाडवेषाःकेप्यन्त्यान्मुक्ताःपरःनृाताः॥६३॥असौपरःसहस्रा
रित्नणासुद्धासितंदिनान्॥उद्यच्छिरोभीराहूणांज्ञानंभानोरजीजनत्॥६४॥
छिद्रुतिमश्वनोदेवयाजकोऽपिपरजकः॥घ्नन्नाम्नेद्रथगणाकानपत्तिगणाकोपि
सः॥६५॥सर्वपश्वर्द्धियंस्सर्जनृसघ्ननृसर्व चिरंपरान्॥युद्धुतभंजिकाचक्रेऽ
रीभानांदतल्लेखकः॥६६॥गजानामासिकांकुंभेषल्याणांक्षेपकोऽतनोत्॥कु
ध्दःस्मराङ्कृभर्तापुरीभेत्तेवदुःसहः॥६७॥गवांदोहइवागोपेराज्ञांमृत्यानुन्ना
सनं॥नत्रयतोदुष्करमभूत्स्योग्यायांयुधःकृतौ॥६८॥मांसस्य तस्यान्साऽ
स्रस्यस्नाहितान्राक्षसानबधान्॥लंकापतेर्द्वितीयोनुराज्ञा साक्षाद्धरोद्ध
पन्॥६९॥विक्रांतानांस्तवानोसोत्रस्तानांविब्रुवन्नहन्॥राज्ञांज्ञातान्सतां
बुध्वानृयमस्येष्टःकल्लेर्मतः॥७०॥देस्यानांनिर्जितोजज्ञेरक्षसामाविनस्त
दा॥विक्रमस्यासितसाऽरिकीर्तिःन्नांकुंकदर्थयन्॥७१॥हस्तलाघवतास्य
पुरूपनाल्लक्षिकेरपि॥रणवृत्तंतुस्याक्षसपृते स्येवकेतवपाचाकः॥७२॥रण
सिंहनतनाजिव्याप्राम्प्यपिहृताःपरे॥तीर्थकाकास्तीर्थबकाःप्रहारैर्युधि तत
विकलाः॥७३॥तेपात्रसंमिताःपात्रेबहुलाश्वाभवन्परे॥यद्रस्तानिहत्यप्रह
तेरजायत॥७४॥यत्सर्वाण्हप्रातिद्रुतान्तपूर्वरात्रप्रातिश्रुतं॥तदरण्येतिलक्षक
द्रेर्दिस्सतंतत्रनिघ्नति॥७५॥रणादेयांत्वदास्रज्ञांमोलिनीलोस्यंलोहितां
॥लोहितत्सलक्षकस्सर्पो नुग्रतीव्रोस्ययुध्यासि॥७६॥तीव्रोग्रःसोर्जुनः
कार्तवीर्येनिहतस्सर्पभः॥दृष्टनस्तान्व्यधास्सर्वभटानेकधनुर्धरः॥७७
तरल्कोऽडःपुराणाहि:केव लोर्जोनवंद्रजितस्सरस्वेडांविदधेजित्वासेनां
सोत्तरकोसत्वां॥७८॥आपरार्णवमादस्मोज्ञांखचाधिकपार्श्विकं॥प्र
त्यग्गवधनान्नोगन्नसोधिकगवप्रियः॥७९॥सूलराज्ञोऽथदाक्षार्दि
घाण्मातुरस्तुरूपमः॥द्वान्हत्वा ताहवेसाल्लाद्विल्लयोदधदुस्थितः॥८०॥
क्षत्रखटःपापदेस्यःसवृत्तोऽथाकयो भूमिः॥ग्रास्त्रीनृयमःक्वेतिजात
न्नव्याघ्रोत्यामवीवदत्॥८१॥न्रसिंहःपूर्वपुरुषोन्वपराकःसत्तेजसा॥
हतुप्रथमदंसंतुदोकेवरमास्करं॥८२॥मध्यलोकपातिवीरपुमान्
मध्यमपार्थवत्॥अजघन्योजसारेभेसोऽसमानरणोत्सवं॥८३॥वी
रद्वर्वाःश्रीविकृतास्तेनघ्रगाहताःपरे॥श्रीविमतःपूर्णमतोन्वेकोप्योस्ति
संतेभयात्॥८४॥हतास्तेतरणेव्यासान्क्लिष्टाक्लिन्नमस्तेयः॥दृष्टपी रि
तावपीतास्त्रानेमुश्छाताक्षितःपरे॥८५॥चक्रोक्लिन्नितमक्लिष्टपुनः
परमविकलं॥उत्तमास्लेभेहेमरवःसन्नृपःसद्भिपावलं॥८६॥उल्कस्य
ल्लाण्यघोवर्षन्देस्यवृंदारकःकुधा॥पुन्नागेराहृतंराजकुंजरंप्रत्य
धावत॥८७॥केनेरकठःकतमास्तेस्तेज्ञातोस्मि किंन्रृप॥इत्याक्षिपं
तावन्योन्यमयुध्येतामुभोनृपो॥८८॥इभपोटेभयुवतीवत्सद्दृरत
स्तयोः॥वृताहयकतिपयेराजस्तोकेश्वभमुजः॥८९॥

नगोधेनुगोपालकौतवा
न यात्सदभजद्धतुः॥गोगृहिणोबध्दयगोवेहद्धोवन्नाइव॥९०॥कठश्रो
त्रियकालापाध्यापकोस्मृव कवत॥कवध्वर्तोनुसोराष्ट्रश्रोलुक्या
त स्त्रापयबंचयत्॥९२॥गदामोलुकांसोधदेस्सत्वजकोमुचत्॥अ
श्वाश्वगर्भिणागर्भगर्जन्जर्जरम्पतो॥९३॥निरस्त्रायुवखलतिबृंधद
युवजरन्नथ॥स्मितायुवपलितस्तोचान्तयोर्विस्वदराजिभः॥९४॥आहा
रियुवखलिनाभ्रष्टालवलिभिःकुधा॥भोज्यतिकेनुखजोनरस्तत्यसा
सि दन्नोदधन्त॥९५॥दोर्भ्यांसरत्नाक्षीनाभ्यांभोज्यमत्र्नंतुलीलया॥स
गृहीत्वायभोत्रोकूतुल्योसर्पाविवाक्षिपत्॥९६॥नेोनचौलुक्यकुमारप्र
व्राजितानाथदुःसहः॥कुमारश्रमणान्नीलतीथ्योर्वाणेःसमन्तात॥९७॥
मयरव्यंसकच्छात्रव्यंसकोनुधियाधतो॥पतद्धोरजत्तुःपूक्षन्यग्रोधा
विवपात्रिभिः॥९८॥तोस्थिरधवाकल्वचेपीठखनोपानहसुकरुन्॥धव
खदिरपलाशान्श्रविन्नयेक्षिष्टनारदः॥९९॥अथोस्त्रियच्युतावितकुटि
लेदंष्ट्रिकेरुषा॥इथुभीमदृष्टोदस्योमहाभीमभुजेदधत॥१००॥तुल्या
हरीणामुत्तुल्याध्यास्तचौलुक्यदंतिनं॥नास्त्रोखड्गोवहन्माल्यमा
तारोकीर्तियुध्दयोः॥१०३॥तौभ्रातोःस्ततयोन्वेर्थयमपुत्रोतुद्रा
स्तसी॥स्वसादयोनुविभ्राणाविकेभस्खाप्रजन्हतुः॥२॥कुमारमा
तापितरोप्रद्युम्नपितरौचते॥लुब्धावयेततिचौलुक्याब्रुवन्दत्सम
पातयत॥३॥सतंश्रिवश्वशुरयोःपुत्रोनत्यस्यदुर्धरः॥आलोद्विश्वश्र
श्वशुरबबंधेभवरत्रया॥४॥गार्ग्यौवात्स्योतुष्टवतुरिद्रोचब्राह्म
णाविव॥द्वंद्वंद्वाण्योरिपोबद्धेतमुपेद्रबलाविव॥५॥दूमागावद
भेवत्सादृभवारूखारयातन्॥यांतिवत्सस्यगरुजस्संवृत्तोऽथाधाव
तकुपा॥६॥वासेतगरागमाल्यांचविभ्रत्सितानितसितं॥न्यवानोदंतकं
त्यस्यचौलुक्यमितिसोभ्यधात॥७॥मलपुष्यपुनर्वस्वोश्चंद्रस्तद्यो
द्रणोमाया॥पन्नोग्राहारेश्वतिष्यपुनर्वस्वोर्नुनांतरं॥८॥मुंचामुक्तोध
मोनोवल्गभालभंस्मरात्मनः॥स्तरवदुःखोभजेङ्गेवौलाभालाभो
हि चितयन॥९॥अथाश्ववडवाविद्धेबंध्वाश्ववडबन्त्वसुं॥नस्येपूर्वा
परेब्रुहिक्रमःपूर्वापरंयुधि॥१०॥माधरोत्तरमीक्ष्स्वकोधरोत्तरयो
स्तव॥गोमहिषेणवगोमहिषोयुध्यस्वभोमया॥११॥कोपिप्यथाह चौलु
क्योगिरादधिघृतक्षरन्॥सदागावादधिघृतंयस्यमोव्यःकथंन्वसो॥१२
कुन्नाकान्तामसोपापःकुन्नाकान्नादमन्तपाः॥सारोधवाश्वकर्णनुत्वमुमोच
यिषन्नमु॥१३॥युध्यस्वेदसोदोस्त्वातिलनाषानुभक्ष्यति॥मन्तकाधवा
श्वकर्णान्किंतिलमाषेसखले त्वयि॥१४॥कृक्षेणानांसंभेरश्वेर्यद्राक्षे
णानुनक्ष्यसि॥याहिदानीमातिन्तिरिकपिंजलमिवारटः॥१५॥इत्युक्तः
सोऽग्रहीन्नापमन्वानोऽश्वरथंश्रितान्॥द्विषानदंत्रामन्नाकंनतिन्तिरि
कपिंजलान्॥१६॥बदरामलकंधानात्राष्कुलीवाग्निनुपरानुवर्षतांस्तु
द्विजक्षत्रविट्शूद्रास्तत्रतत्रसः॥१७॥द्विजक्षत्रियविट्शूद्राताप्य
ध्वनयद्धनुः॥जयाययभेरीन्रंखंचसद्यो भेरिकन्याखिकं॥१८॥ज्याना
दैर्धनुरस्योक्षैःशिरोग्रीवमधुन्वतः॥प्रस्यस्यालवकालापमुदगाद्वेसु
वाचनु॥१९॥वाजपेयचयनयोर्विवेष्टुवज्ञयोर्नुतो॥अर्कोश्वमेधेनुरणो
चक्रतुःप्रारमंडपं॥२०॥युत्संहितायाविस्तारात्सदकक्रमकंनुतो॥स्त
तोदेवास्करेःसर्पनकुलजनुविरोधतः॥२१॥तोगुर्जरत्राकलस्यदार
कांचु:जिनस्यनु॥नाधोरारोभिमालाभिःगिन्नोणप्रचक्रतुः॥२२॥

वाराणसीकुरुक्षेत्रंप्राप्याजिंतावद्व्यतां।।श्रोर्यकैतवतस्यश्रोश्रोर्यकेन
वतेइव।।२३।।दार्ढ्येनगोरीकेलासौतदातावनुचक्रतुः।।अक्रेरस्याधि
तक्षंतीतक्षायस्कारमक्षतौ।।२४।।आनीयेषुनावाश्चिनोष्टरवरेणार्प
यन्भटाः।।सध्रीचीरधिपयसोःकौतिमांकाश्वतोस्तयोः।।२५।।षड्
द्विर्गामिहिषर्वासंसदद्धअधुसर्पिषोः।।तुल्याग्रुपदत्रोनागाश्वेर्द्
क्षः कुतमुद्द्ध।।२६।।नागाश्वंयन्नुपदत्रांयन्नास्त्रंदत्रांत्रथान्।।सा
दंतैर्दन्नान्नोक्षंप्रासमुल्लास्यसोऽक्षिपत्।।२७।।लिहत्वासितदिक्कीर्त्या
धालगुश्रीः षडुन्ननः।।कुंतेनसर्वसारेणावधीद्दुक्षंचुखुकमराट्।।२८।।द्य
न्यास्तसन्याः स्कराः स्त्रीभिः पुष्पवृष्टिमथव्यधुः।।कृतान्नेयेक्षणात्तस्मिन्
कृतेग्रिरिपुनिग्रहे।।२९।।आहारिं सामुचत्कृतांगुलीकंभिक्षितः पतिं।।
तस्यपाणिगृहीताभिर्बाल्लेर्गृहितपाणिभिः।।३०।।ततः प्रभृतिसौराष्ट्रः
स्त्रीवृषोजातजन्मभिः।।अजनजातेश्वोपात्तःप्राहराजिभुवोयत्नः।।३१।।
सरवयातानृपतीन्यातस्करवान्विभोश्वभूपतिः।।दुःखहीनोहीनदुःखान्
यथावत्संरक्षयाव्यधात्।।३२।।प्रजयापुत्रजातानुतेजोगस्यस्याहितोऽथ
सः।।प्रभासंजातपुत्रैर्न्वेगात्रीतिशहिताग्निभिः।।३३।।सोऽस्युयतः प
नाभोनृपतासिभिरावृतः।।इदुमौलिश्चलपाणिंस्पृष्ट्वानत्वेतितुष्टुवे।।
३४।।यस्त्वांश्रीकंठनोसातेःकंठगदुररुः।।गिराः।।भवस्यगदुकंठःसोऽगिर
स्य रूरपिक्षणात्।।३५।।विश्वप्रियप्रियमृषावादस्यत्वन्निरासतः।।
स्याज्जैमिनिकडारस्यतुल्यःकडारजैमिनिः।।३६।।वृध्दमनाश्रिभिस्तुल्य
ताल्लक्ष्याननुवृध्दगीः।।यार्थधर्माभिलाषीस्याद्धर्मार्थाभ्यांनवंचितः।।३७।।
अस्मादीनांत्वमत्तांदीतवाद्यंतोनकश्चन।।अग्नीषोमोवायुताया याश्च
तेतिलंभाषवत्।।३८।।स्कंदश्रीदस्कतसखेत्यस्कासखिस्कतादिकं।।यस्त्वां
ध्यायन्त्रिलोकांस्यादस्त्वश्रिस्त्रेःसदुर्जयः।।३९।।अध्वानपान्थौसंपन्ना
आर्चिताविल्वगुल्गुलैः।।शंखदुंदुभिवीणाभिर्धन्यास्त्वांपर्युपासते।।४०।।
वीणादुंदुभिशंखास्तेप्रियाइतिपुरस्तव।।गृण्हतिनारदप्रख्यास्तवीणा
शंखदुंदुभीन्।।४१।।विनायकस्कंदगुरोपुष्यैःफाल्गुनचैत्रयोः।।ब्रा
ह्मयास्तत्रविदृश्येदृः प्रेक्ष्यसेयोमदोलयोः।।४२।।सप्राहदस्तुरारदअभि
अभिसिक्तलग्भस्ततेःकृत्तिकारोहिण्यात्मजसंनिभः क्षितिपतिस्तत्र
तिदेवतः।।उत्कोण्मवसंतयोरतिमघाश्लेषेविधोद्युदत्ता वैश्री:
पंचषवासरैर्निजपुरंनागाद्दत्तासायया।।४३।। ।।इतिश्रीहेमचं
द्राभिधानचाह्वानुशासनद्व्याश्रयकाव्येपंचमःसर्गः।।५।। ।।श्रीः।।
षष्ठःसर्गआरभ्यते।।यथावदाराधयतस्त्रिवर्गंचामुंडराजोस्यसुतोथ
जज्ञे।।परस्परोवाकूमलाचतेजः सौम्येचनत्तेभिषतांश्रितेयं।।१।।द्वेष
परिसज्यपरस्परेणपरस्परंचाप्रतिबाधनेन।।अन्यान्यमुत्कीर्तया
चमित्राणीवात्रविद्याश्चगुणाश्चतस्थुः।।२।।शक्तिक्षमेयौवनसंयमि
त्वयुतेनदृष्टेइतरेतरंहि।।तथापितेनाद्रियाने तिभाव्यन्यान्याचि
रंचक्रतुरत्रयोगं।।३।।संकल्पयोगादितरेतरंनुकल्याश्चचार्याणिच
धीगुणाश्च।।चक्रुर्विरोधानितरेतरस्यान्योन्यस्यहर्षावविधिनेरऽस्मि
न्।।४।।यत्सेवमानःस्तनंपंचभक्तस्तथापवृध्दंविरम।।नुपाक्षात।।
असावधिस्त्यव्यसनीतदस्यापप्राच्यसंस्करमत्वेनिमित्त।।५।।प्रि
यापवृध्दः सत्त्विनुप्यपार्थवृत्तान्सुपव्यासमुपेत्यागेहे।।किमप तृणेन
किमपचाप गुरोरणाज्ञाहितिविनातिदध्यौ।।६।।स्कृगुर्जरेहत्तुरनेकभार
ह्यजेवैरेर्गीतगुणाभिगंगं।।खितोऽधिपस्यस्वपरगुर्जरेंद्रेस्वरोसितु:
पुत्रेद्रवषेरजे।।७।।यत्रास्यतिरस्मानयसन्धारेसमापरस्तेणमनगरपेय

त्वाकृप्रियंमन्यमिहाश्रिमन्यंस्त्रीमन्यतामप्यमितोऽनुचत।।८।।
सश्रोसस्याचवसिजनेऽतिकादागतेरहिमाद्रेस्तपसाहतोर्जे।।यत्का
न्यकर्मासहसाकृतोस्थांऽमसाकृतार्थोऽभिमतान्यदन।।९।।नतेनकिं
चित्तमसाकृतंचोजसाकृतंवाविकृतंप्रजासां।।पुसानुज्ञायानुयदज
सांत्तोदोषावल्लोकजनुषांधभावः।।१०।।समानसात्रायिकव्मात्मनोज्ञा
व्यासोतमनाविनाद्रुवांगभाभिः।।असन्नयापन्ननसाघदेव्यात्मनेपदंपु
स्त्रिहाऽत्नुधातुः।।११।।धातुर्नुतोयः ससरः परस्मैपदार्थेराजातिसुधि
स्तिरेण।।अज्ञात्यरण्यानिलवनदन्यस्तकुमारवत्त्रातरसारत्व।।१२।।
सकीर्तिमुक्तात्वचिसारकस्तपेनृणादेर्दीर्घदिमाधिकेश्च।।स्मर्गीय
तेयदुपपस्युप्रदेश्च स्तबेरनोजाःरवनरोधिपश्रीः।।१३।।किंखचरोगो
पुचरोनुविष्णुःत्रात्योथवामद्रचरोहृदिस्थःकृ।।सोऽनकृतामस
निमीढकर्मामध्येगुरूनंतगुरुश्चवधिन्वन्।।१४।।नृयामतंतेगुरुरेक
दार्थसिंहोनुसोऽमध्यगुरुःसभायां।।नृपंप्रणम्यारसितामकंह
कालोपमस्ट्दहिरिखान्यपीदत।।१५।।अन्नातरेमस्तकमाल्यकृ
वेत्यर्थवृत्तांजलिहस्तबंधः।।स्वर्णषिकर्मेणरथःस्तचक्रेषधोऽपेतः
प्रेष्यपमंगभर्त्री।।१६।।त्वयेभवंधोनृपतिःसहस्तबंधःकृतोयः कृ
तचेकबंधः।।तस्यातिपर्वाप्हतनांशुमन्नवीपहतनाजाग्रकेरोग
जोयं।।१७।।संध्यांनुपर्वापिहतेरनतोऽपर्वापहतरोयोचेतिपादुके
ते।।ज्याहत्वाश्रियंपाऽपतेरमीपर्वणिहतंमांविभ्रतितस्यहाराः।।१८।।
रत्नानिपर्वापहतमार्कभांसिसिसिंधुराद्वेवितवानमृनि।।पर्वा
पहकालेऽत्रिननष्यपर्वापहेकालेश्याजांगुलिकस्त्वयायः।।१९।।
तोयेत्रापंतोयत्रायाग्यैमात्रांतवासिनंवाविनयांतवासी।।त्वाम
न्यतेयावनवासभर्तास्वर्गवनेवासकरोत्रतस्य।।२०।।अत्रान्यसा
यात्कृच्छ्रायानिवर्षेजसेवयाप्रानित्रारजदेवान्।।सवर्षजेदेइमा
न्यदान्ते ऽप्सुजाप्सराजान्नरजाचलस्य।।२१।।सरोजवासावरजोम
हाकालिकावैरजश्चसपत्नरागान्।।प्रेषोद्धनेसारसिजेनुकोऽप्सुरस्मरा
योरिमनोजन्मासुः।।२२।।अस्त्रानवेमानसिजंवरेणक्षरेजपंकक्षरजाग्नि
तेजः।।इंद्रायपुरोचितमाद्दिजोरसिजौवितेंदोकयुतिस्मकोरः।।२३।।
वर्षासजंतद्दि×जो×विजेत्राधन्वरत्नेदेस्याद्भूषिजोनुमेघः।।नीलंतु
रोच्छेत्रमिदंनिरस्यकालेजमप्यातपजारादिनं।।२४।।अप्सव्यादि
आश्वसमास्तरंगास्तेजस्यनावानुरयेऽप्सुचये।।एते स्कयोनिस्व
वैयोजनाय:पिपतासितोप्यस्मतिर्नहिस्यात्।।२५।।कोपित्यसिद्धः
खधुनीतटऽध्ववर्तिचोरस्यकुलेदधानान्।।त्वदानुयाच्छिस
रवसानेसदास्याःपुत्रानमतच्छियमार्पयन्ते।।२६।।दोलोनृतःप्रोषि
तपषदासीपुत्रक्षिप्रोद्दारपत्नाटभर्त्रीं।।हत्वात्र्यतोहर्येधरोऽतिवाचोयु
क्तिर्दिज्ञोदरपदमहेभः।।२७।।दिन्नानवृक्षमाद्दिरदंतमामुष्यपुत्रिको
भूमिपतिर्बुलस्य।।कुमारमालाकृतसोपिनत्वामुष्यायणःप्रांजलिरे
वमस्त्वे।।२८।।यथाशुनःपर्वकंठ्रोपपुच्छलांगूलसुद्वेषमुजलक्ष्मबुध्वा
।।वाचस्पतीयंजगदमयोदेवानांप्रियेनैषगजस्तथाहीः।।२९।।इदंहि
वोदामनुतस्यवास्तोष्पतेहरेतापिदिवस्पतित्वं।।यतोहिहोतुः स्वतहो
तुरंनेवास्वधतानीःपितामहीर्घहस्तः।।३०।।इदंगजोमन्त्रोहऽस्वित्तो
कन्यास्यतुःस्त्रिष्यापितुस्तनूजान्।।पितुःस्वसारस्वसृपसोपसेस्व
सः पतिनामपितृष्वसृणां।।३१।।तास्यतिहोतुःस्वस्रयुक्ताहात

स्वस्रात्मजाया ज्यष्टहागनेहि ॥ माता पितृभ्यां सममेव ते तापा
तारई दृग्गजत्रातुनेत्रे ॥३२॥ स्वसा दुहितृ नोः स्वपकं पितुः पुत्रया
श्वना मुश्रुकः पितृष्वसुश्चे ॥ जिघ्रक्षता दक्षिणायाविहोतुः पुत्राव
तीद्रावरुणाः किमुत्वं ॥३३॥ वाय्वग्निभिः कर्मभिराग्नि सोमाग्नावे
ष्णवैः ह स्मनरवगजेऽस्मिन्नु ॥ मुधेभत्रां तिरचये दृजाऽग्नीषोमो
पमोऽग्नीवरुणोपमोवा ॥३४॥ द्यावापृथिव्योर्मपवेस्य दत्त्वयोर्दि
वं पृथिव्यान्तिदुधे पात्रा ॥ दिवः पृथिव्युत्तरधीः सष्टं गुरुर्निनि
देदत्रामत्यंवत्रां ॥३५॥ तौ मातरआकु पितरावुपासनत्तु स्यद
वीर्यादिपश्चिमाद्यां ॥ इत्यदयतांक्षाविदष्युघासासोमोत्तदोष्ठ
वलिमौनुन्नु भोयं ॥३६॥ मृगोचमात्ता वितरावसुष्यश्वसंतथा
वस्करगंधिरेषः ॥ दुः स्वास्पदं स्यादसुनाहिरंभोरुभार्यकः श्रोभ
नभार्यकोवा ॥३७॥ त्वंसेतायितायास्तदरत्नीनीयमोनीसत्राटो
भवदीयकीर्तेः ॥ इभापदेनाद्विरुदत्नीनीयपानंगिहिकसांपदव्य
न्दिदेव्रा ॥३८॥ नीलास्नलोहिसंमिषुः पटिश्चादारयमुत्सत्य
तमानयामि ॥ सहतस्तिकांश्च भवराज्ञियुक्षाग्नेयद्युतेविक्रमेरो
हिणायाः ॥३९॥ राजा तस्मै च थसहस्वकल्याणीपंचमाः पंचनिन्नाः
कुमारः ॥ लाटेरदत्तां प्रियमाशुभव्याभक्तविधानुयातित्तव्यमूर्छं
॥४०॥ त्वंमद्रिकां बानुसहोसिदत्ताभार्यां द्वितीयामतिरास्तुकर्तुं
आत्रेदिकाभार्यममुतद्याप्येष्यामोवयंविक्रमभासितेते ॥४१॥
तेवेदिनीमात्तकमेतुनेयवकवीमतिंकुंजरएपलाटं ॥ प्राप्नोतु नेयं
कतबुध्दितायाः फलंसमां त्रिस्वपटीकन्यारात ॥४२॥ व्यसर्जय
दुत्यध हैमयष्टिः सनाद्वतामात्तकलाटभद्रानृपं तेऽयुः सलज्जाः
कठमानिमात्तकाः ह सकेनलोलल्लनेर्हसाद्रैः ॥४३॥ भव्यप्रियारोच
निकास्यदीनुतत्वांस्त्वमपद्रविकवीक्षणायां ॥ हरेरिवेकादनूमेतिरि
योऽन्येयुः कुमारानुगतः प्रतस्थे ॥४४॥ समुत्सकोदारददत्तभार्योप
तिसतवींदत्रानार्यपत्वं ॥ हंतुकठत्स्लीतुषिदीर्घकेन्नपोरी ॥ प्रियेस्यअवतीतिट
गात्र ॥४५॥ नद्यांवसन्नायकभद्रकायजाताबनारीभिरभिद्रुताभिः ॥ पुरी
द्विपारभदधभग्नदेत्रीयाव्याकुलत्वापटत्तेप्रपन्नो ॥४६॥ पलायकवंजर
हुविंद्रायपरस्त्रियः प्राबकतामकांदे ॥ म्लेच्छालमन्नायिनवाकटीतातासां
महद्भुनभयेकसमाज्ञा ॥४७॥ यागामतीभूयचिरायपद्रोभ्रताः प्रजास्ता
न्नापदूभवस्पः ॥ तथाद्रवं स्तनयथानिपेतुः सर्वासरथ्याखपिसर्वबालाः
॥४८॥ प्रियंमृगाक्षीरमभंत्रतेप्राक्रियंमृगक्षीरमतः परेण ॥ पचत्तरेवम्
गत्रावमुक्ता नष्टाम्रगीदावविलोकनाभिः ॥४९॥ लाद्धः पचेतीतरया
पचेतितराङ्बोल्लाश्रुरुचातितप्ताः ॥ ज्यायस्तरोरोजतटीकटीज्यायसी
तराश्रासजुषानिनिंदुः ॥५०॥ साज्याय[illegible]सप्राक्तरपुर्यभातीरूपेण
नेत्राभिरभांतिरूपा ॥ नद्यानदंतीतमयानदंतितमप्रजाभिश्वनदत्त
मात्र ॥५१॥ भाद्रूपताभत्सुरियांतिकल्यायात्कल्यलक्ष्म्यास्फुररंति
ब्रुवार्यां ॥ स्फुरद्रुवाभ्रेऽनननांप्रयांतीकत्मस्फुरंतीब्रुवजीवयाच ॥५२
नैतच्चलच्चेलिदिनंचलतीचेत्याभवोत्त्वेरचलंतिचेलो ॥ याऽत्रयाया
स्यनयाध्यायांतीगोत्रेऽनुगामातदयांतिगोत्रां ॥५३॥ समल्पतामतया
लपतिमतामसमाभूरत्नपत्मतेत ॥ कांच्यारसंतीहृतयारसंतिहृतेकथा
मासभरसध्वतांद्यांगिरगिव्रुवेवासितरेकुमारिकत्योसिरूपकविचलि
याते ॥ प्रतीक्ष्यते वंदितमाकिंमागिहतेयमात्रेयिमतोर्विगात्रे ॥५५॥

पंगुभ्रुवाभोगवतिभ्रुवेयं पंगुभ्रुवाभो रमतिभ्रुवासौ ॥ अस्त्रीतराश्रस्ति
तरास्तथोनुः सविद्गुरायांमितिलाटपुर्यां ॥५६॥ महाकरत्नानु समहाविशि
ष्टान् अत्वा महाघासमिवाथलाटः ॥ युधेमहद्घासमेः ससत्त्वमहत
करत्नैरमहद्विशिष्टैः ॥५७॥ महाविशिष्टं च महाकरं चक्षिप्त्वामहा
घा[illegible]युक्षमन्तेः ॥ महाबलान्यतरयन्महाजातीयावलेपेनमहाभुजः
सः ॥५८॥ श्रुत्वा महद्भुतबलं तु यष्टायष्टुत्तकक्ष्मामहतीप्रियत्त्वं ॥ वासु
दुराज्ञो पिचवालयष्टीयष्ट्यास्यासिक्रीडनकोनुकोन ॥५९॥ अष्टाकपा
लेनुहविर्द्विषोमुन्मखेकुहूषोनृपतिः कुमारे ॥ आदिस्सदष्टापदबु
बाणयुग्मैरष्टागवेर्द्रीक्सुरगोवणेनां ॥६०॥ सकोटरात्राग्रवणनाथसा
रिका[illegible]मिश्रना पूर्ववणोश्वराश्च ॥ स्याकुसिप्रकापर्वव[illegible]त्रात्वागिर्य
जनागिर्यविपान्त्यदिक्षत ॥६१॥ ज्ञातापिराज्ञा स्यमरावतीराभोगावती
नां सत्तमुत्सकोयं ॥ आरावतीनागजिरवसलंकारवस्यधीनां ॥ श्रयुधादि
देनां ॥६२॥ वैश्वानरोनुप्रभयातिविश्वामित्रः सविश्वावसुगीतकीर्तिः
॥ दत्तावलानप्रेरयतिस्मविश्वाराद्विश्वराज्ञोपिचवत्सलत्वात् ॥६३॥ न
पेत्ववत्सं न चमात्ववत्सं स्तनोरथोसपचितीकयत ॥ अगास्तएका
कयनुचिंस्तरानाकर्णहयैः प्रेषयतिस्मपत्तीन् ॥६४॥ दृष्टाशुकर्णाश्च
समेः पुरोऽश्वराक्षिन्नकर्णा बलिनान्नपास्तान् ॥ सविष्टकर्णः सहभिन्न
कर्णैर्दध्याविलिस्वस्तिककर्णकेश्व ॥६५॥ किंछिद्रकर्णस्तकवकर्णपंच
कर्यातिकलिंकरकर्मघोरान् ॥ रणादगीर्णीवृतएवमर्मावित्कंटकेभ्यो
निरपानुहोनु ॥६६॥ मुत्वात्रपोमीअन्तर्तीपहोभीपरीततः कुन्नुराज
हंसाः ॥ यास्यतिनीरुग्निरुगस्त्रभाजोनिकुंदवंतोरहिताः प्रहारैः ॥६७
सनः प्रसादोऽप्रतिहाररोधंप्रासादकक्षा सत्यतांमुधेषां ॥ यत्नारको
धातमसंप्रवेष्टमपप्रतीहारमिदंप्रनष्टं ॥६८॥ एषोनिकाम्नोनरको
धवांतमस्यनीकाम्नाभयंपरायत ॥ एतेरधीकंवद्बहुषत्तक्षिणापथे
ऽज्ञा[illegible]व्याधिकंठजीवैः ॥६९॥ वीकान्नामेतेरिपु[illegible]नीलपष्ठामुनीष
क्ष्पीलुवरुंचयांनु ॥ श्वातर्दैकैः श्वापदमरधीभिः श्वापुच्छवक्रैः श्वमु
खैः किमेभिः ॥७०॥ षोडदुषोभाः श्वपदापविलाः षोढावलेनापिमु
तानवाक्षाः ॥ षद्वातथेकादनपोडनाथराजन्स्वपुरवंनमितंनचर्जुं ॥७१
द्विनाअथद्वादनाबाज्ञयोरनास्तादनाथद्विनातद्घनात्या ॥ लाटेश्वराः
संतुसतांस्त्रिचत्वारिंनाद्वज्ञोगर्जेतुमल्लकुमारः ॥७२॥ द्वाषष्टिमष्टा
नवतिन्नयश्चत्वारिंशातंसाष्टनवत्यशीति ॥ त्यद्विषद्यम्पमिपुंक्षि
पंतसतत्त्वंतवी[illegible]क्षितुमवरिष्ट ॥७३॥ ऋतुः प्रणम्येयथहृद्यहार्दहृद्याप्त
हृल्लेखजुषोनृपात्मे ॥ दिष्ट्याजयीदुईहृदयामतुक्तेद्विषांहृदामोनकृतेपदातीन्
॥७४॥ पदाजयत्सेपदगैः पदोपहतक्ष्मैर्याबरमीनयामः ॥ तावञ्चदरमस्यसता
मरीणांपत्काषिणांपद्गुतिपद्यपांसुः ॥७५॥ पद्गाः शरैः पादुपहत्यभाजोऽयुः पद्गि
मर्ताद्रयविश्रयेषाः ॥ पच्छः प्रगायंत अचोपपादशब्दाः सपच्छब्दरथान्विनेके
॥७६॥ पद्रपोपिपन्मिश्रमपादमिश्रं मोझ्याश्वमुष्टेरपपादघोषैः ॥ त्यत्कात्म
पन्निष्ककरुत्रपादनिष्काश्वनरुतोऽसुषुजस्मुरन्ये ॥७७॥ नः शुद्रकाः केचन
नस्यपानैर्वक्तुंननासिक्यमलंबभूवुः ॥ शीर्षण्यपानेश्वलुलच्छिरस्याः शीर्ष
ण्यपाशान्नियंतुमीशाः ॥७८॥ द्राकृशेषिकाः केष्युदपेषमेणमदेनपिष्टेन
सुगंधयोषुः ॥ प्रियाविहायोदधिकुंभव्यारुदगाहनादध्युदवासजस्त्रि ॥७९॥
भिन्नोन्यआशरदकुंभमेष्टोदकुंभवत्सप्रिययोदहार्या ॥ साश्रूदबिंदूदकबिं

दुपं त्योक्ष्यमाणआपोदकहारभूषां ॥८०॥ सिंधूदमंथोदकमंथजेभोदयव्रता
दौर्युदकौदनादि ॥ उदौदनंन्तदकवज्रभीमासिनानि पिष्टोपि ननर्तकश्चित् ॥८१॥
रणोदगाहाद्युधिरोदभाराःकेपि क्षणेनोदकगाहमीयुः ॥ प्रियोदसक्तूदकभार
जंतुव्यग्राभ्रणाग्रोदकसक्तुशक्राः ॥८२॥ क्षीरोदविस्फार्युदवीवधाभैर्मेक्षुदपा
नोदकवीवधाभाः ॥ देवेतिदृत्येत्यथदेवदत्तेत्यूचुर्मिथः केपि हतास्तदीयैः ॥८३॥
द्वीपांतरीपप्रभवः परापान्नृपेश्वरालाटसखायएयुः ॥स्त्रूनोस्त्रवाग्रेंगुलिमत्र
तीपंमन्याबलंमन्यतयाच्छिदंस्ते ॥८४॥ भरूंतुदास्त्रैः सृजतीहदोषामन्यं
दिनंत्वत्तनयेप्र्यनेस्म ॥ गीर्मन्यकैः कैरपिदंडसत्संकरोगदंकारनिभस्सपुत्रान्
॥८५॥ नदृप्रनदृप्रहनेषुसोस्कंकारोति मध्यंदिनसूर्यतेजाः ॥ लाटोथलोकं
पृणमप्यनभ्यासमित्यमेत्याह्वयतात्मजंते ॥८६॥ तमात्मलोकंप्रणमात्मलो
कंप्रीणाःकुमारोपिरुचाग्निमिंधः ॥ मत्स्यंगिलोमत्स्यमिवारिधानोघभ्राष्ट्र
मिंधस्त्वरमाभ्यधावत ॥८७॥ तैर्थंकरेतैर्थकरांनरेवाकथानकेप्यश्रुतपूर्व
युद्धे ॥ भूधेनुभव्यानृपराजरात्रिमन्यंदिनंचक्रतुरायुधैःस्वैः ॥८९॥ रेणाच्छि
नेमिंगिलगिल्यभाजौस्वपक्षभद्रंकरणावभूतां ॥ परस्परोष्णंकरणायरात्रि
चरारिरात्रिंचरराड्बलौतौ ॥८८॥ रसादनन्यार्थपरैश्चधेनुंभव्यास्कतौन्व
स्पृहितान्यदर्थौ ॥ दृष्टोस्फरैःस्वैःसकृतान्यदास्थान्यद्रागमेतोयुदनन्यदृती
॥९०॥ किमन्यदाशीर्वचनान्यदाशान्यदास्थितत्वैरितिनन्यधत्तं ॥ तदान्य
दौत्सुक्यमिमोजयस्यान्यत्कारकेस्याडियशोन्यदीयं ॥ ९१॥ लाटोथतद्यङ्
प्रजहारसर्वद्र्यग्भिः शरैः सम्यगहींद्रसध्र्यङ् ॥ विष्वग्र्यगोजारथमस्यति
र्यक्चक्रेचदेवद्र्यगिषुःकुमारः ॥९२॥ मागारित्तरश्वीनमजीवसित्वम
वीरदुर्बाहुनगेत्युदित्वा ॥ लाटोगतुंगः सनखायुधोनुनभ्राट्कुमारंनि
जघानमुष्ट्या ॥९३॥ अनायुधाज्येकुवदंकदश्वदृसंददानंकुरथंप्रहा
रान् ॥ अकद्रथोऽकद्वदआत्मजस्तंमुष्टिभिः कत्तृणवत्पिपेष ॥९४॥
कन्नीणि यत्कापथकौपुरुष्यकाक्ष्याणिलाटस्यतदाभवन्न ॥ किंत्रिद्वि
षामप्सरसांततोभूदकापतिःकापुरुषेनरोसौ ॥९५॥ कवाग्निनेवाहि
फणाःकवोष्णाःकदग्निवत्कोडमुरवंकदुष्णं ॥ सकाग्निकोष्णंकमटेंद्र
पृष्ठंकुर्वन्बलैः पश्यकुमारएति ॥९६॥ अवश्यगम्येसहितोर्जिराज्ञि
श्रीसंहितेगंतुमनस्यथागात् ॥ प्रणंतुकामःसततंसकामःससंततोजाः
समनाःकुमारः ॥९७॥ सैन्यांतरेमांसपचन्यआशक्रमांस्पाकमोझ्झन्प्रिय
मांसपाकाः ॥ द्रष्टुंद्विपन्मांस्पचनप्रतापंसमागतंदक्षिणतारतस्तं ॥
॥९८॥ सहौजसोदक्षिणतीरराजद्रोःपातनेसौसपिशाचवात्या ॥
सौजाश्वुचुंबेसरसार्द्रदृष्ट्यावर्षात्समामान्नुनृपेणरुद्धा ॥९९॥

ऊचेचराजाद्विपनः समूलघातंनिहंत्रेद्यसहापराण्हं ॥ज्योतिःसकाष्ठंभवते
वबोध्रेभूयाच्चिरंस्वस्तिसहानुगाय ॥१००॥ स्वस्तिस्वदेशायगवेहलायव-
त्सायसाध्यायथासदेव ॥ भद्रंसहायायगवेहलायवत्सायदेशायतथा-
स्त्वमुष्मै ॥१॥ सोगान्पुरींश्रीदसमानधर्मालिकासधर्मामसमानरूपः ॥
अन्वक्सरूपकानयोप्यमुष्यसब्रह्मचारीनलकूबरस्य ॥२॥ बुस्यासदृ
क्षंसदृशंप्रतापैःसुतंनृपःशक्रसदृग्न्यधित्सत् ॥ स्वर्गादनन्यादृशआत्म
राज्येन्यादृक्षमेतन्नहिमूलराजे ॥३॥ तादृग्वयनन्यादृशितादृग्त्वास्तांस्ता
दृक्षबुद्धिःसचिवानिहार्थे ॥ सतादृशानज्योतिषिकान्गुरूंश्चतादृ
क्षमंत्रान्नपत्न्याजुहाव ॥४॥ कीदृक्षईदृक्षउनःशान्ती चकीदृक्त्वभौमादृ
यईदृशाश्च ॥ स्यःकीदृशाः दृस्यवती ॥ तिरश्चितिविस्मयंतसाध्ववदन्न
मुद्रा ॥५॥ छत्रेणमौक्तिकवतंसदृषोदरेणजीमूतडंबरवताभ्यवत
सकेन ॥ राज्येऽभ्यषिच्यतनृपस्तदाकुमारोवर्पोऽप्रमाभ्यवनवत्स
यपुष्पयोग्यः ॥६॥ अथप्राचीगताद्दुहितानयोश्रीस्वबलपुरवपुः
स्वरूताग्नेोकपिहितपिनद्धापरस्त्वत्ता ॥ ययोराज्ञेः स तु दिवमनप
नद्धाविहितधीश्रीहातुंस्वर्गादप्यवनविधिनावक्रयमिव ॥७॥ ॥इ
तिदक्षमःपादःसमर्थितः ॥ ॥इतिश्रीसिद्धहेमचंद्राभिधानवृत्ता
वृत्तसनद्याश्रमहाकाव्येषष्ठःसर्गः ॥६॥ ॥ अथसप्तमःसर्गआरभ्यते
स.७ श्रीः ॥ मौलराजिःसोथपृथ्वीपार्थोन्वैलोनुपालयन् ॥ राज्ञांप्रभवतिस्मोच्चैर्गुण
वृद्धिमनोहरः ॥१॥ नोत्सुकायतसकापिकीर्त्यैसोभ्यमनायत ॥ अदीयतमही
तेनतेनादीयंतचद्विषः ॥२॥ उनस्यावदाता दानारेःपरोक्षापिहिधीयते ॥
द्युरलन्यद्यतनीवर्तमानेवाद्यापिसत्कथा ॥३॥ पंचमीससमीमूर्निर्विष्णवी
सोरिशासनान् ॥ क्रियानिपत्तिर्नाशिंकिनस्यश्चरत्नन्यपिकचित् ॥ ४ ॥
आशिशिषास्यभविष्यंतीजनतापितरोसुराः ॥ उनस्यनिस्मास्यनस्मास्यं
तिस्मवाजस्यमापदं ॥५॥ किंनपश्यसिपश्यामिपश्यावःपश्यथोनुकिं
॥ पश्यामःपश्यथेत्यासन्द्वारेस्यक्ष्माभुजांगिरः ॥६॥ पुरस्मैपदमे
तेनात्मनेपदमिवाप्रियं ॥ क्रियतेस्मान्यकार्यार्थैरूनिभिर्भूयतेथवा ॥७॥
दुर्धर्षधीयुतेभ्यश्चध्येसुस्थानंयत्रचश्रिया ॥ अज्ञोवव्हभराजोस्यन्हुवा
नोर्कस्वतेजसा ॥८॥ क्रीडत्सुव्यघातिविक्रीडेत्सवयःसुहरत्सुच ॥ व्यति
जन्हे क्रीडनकंघ्नत्सुव्यतिजघानसः ॥९॥ हिंसत्स्कच व्यतिहनद्यत्यूहेस्वं
वहत्स्कच ॥ पठत्सुव्यत्यपाठीच्चयदत्स्कव्यत्युवादच ॥१०॥ तंव्यतीयुर्गुणा
लक्ष्म्योव्यत्ययुरस्तस्यचाभयेः ॥ वनैर्व्यत्यहसन्धात्र्योव्यत्यपश्यन्परस्प
रं ॥११॥ चित्तेन्यविशतन्यास्यंन्युदंन्यास्यतविस्मयं ॥ सोपोहत्संश
यंराज्ञोपोहतारिमनोरथान् ॥१२॥ राज्ञोदुर्लभराजोभूत्पुत्रोन्यइति
तर्कभूः ॥ नोदयुङ्क्तासुरःकोपिस्वंन्ययुङ्क्तेहकिंहरिः ॥१३॥ प्रयुं
जनयज्ञपात्राणिपरिक्रेष्यत आसिषः ॥ युध्याविक्रेष्यतेथक्रंसतो
वक्रेष्यतेगुणैः ॥१४॥ शैलान्विजेष्यतेस्थाम्नारीन्पराजेष्यतेबलैः ॥ज्ञैः
संक्ष्णविष्यतेप्रज्ञांदेवज्ञैरित्यशंस्यसौ ॥१५॥ जन्मास्योच्चरमाणोपस्किर

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

माणवषध्वनिः॥ संचेरेतुरगे र्हास्थलोकोवर्द्धयितुंनृपान्॥१६॥ सं
क्रीडन्ध्वकदारुदाः समक्रीडंतबंदकाः॥ सद्योमुक्ताः परिक्रीडमानेर्मिलि
तवं धुभिः॥१७॥ अननुक्रीडमानायाक्रीडमानाःकृतकुधे॥ राजन्या
अशपंतास्मैनाथंतेस्मयतोस्यते॥१८॥ सहतेनाग्रजोभुंनेस्माभुन
क्सोपितद्वचः॥ पितुस्तावनुजन्हासेनयमानोनयागमे॥१९॥जज्ञेविने
ष्यमाणोर्थान्नागराजोनृपस्यभुक्॥ मातोदानयमानायंनयतेस्मसु
धारसे॥२०॥उपनिन्येगुरुस्तांस्तीन्भृत्यानिवमहीपतिः॥ कारंवि
नयमानाश्वभजाः प्रेष्यंततान्नुदा॥२१॥व्यनयंतारिषड्वर्गंतेकफं
व्यनयंक्रमात्॥ व्यनयन्क्षीयमानस्यध्रियमाणस्यचानतां॥२२॥
मामृषीष्टेत्यनिद्राय दुर्वासीःष्वपिशाचयं॥नाननिद्रायसाणान्द्रा
कृश्रुत्वामृतन्नुमूर्छितं॥२३॥ नाद्योतिष्टतथाम्नीनां छंदसामयुत
ब्लच॥ नारोचिष्टाद्दिपुंस्तां वायथैषामरुचत्रयी॥२४॥

MEMORIAL